

*Bu kitabımı çok değerli
babam Faruk ve
annem Aysel'e
ithaf ediyorum.*

UKDE

UKDE KİTAPLIĞI: 61

Editör:

Yaşar ALPARSLAN
Serdar YAKAR

Görsel Yönetmen:

Alaaddin ORÇAN

Baskı - Cilt:

FA AJANS
Tlf: 0344. 235 02 74

Kapak Tasarım:

Halil İbrahim TOKLU

Baskı Tarihi :

Mart 2009

Yazışma Adresi:

Vefa Kitap Kırtasiye
İsmetpaşa Mah. Borsa Cad.
Buket Sitesi Altı No 17/C
Tel: 0.344.225 13 00
KAHRAMANMARAŞ

Uğur KURTARAN

Osmanlı Diplomasi Tarihinden Bir Kesit
OSMANLI AVUSTURYA
DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ
(1526- 1791)

KAHRAMANMARAŞ
2009

Uğur KURTARAN

Kahramanmaraş'ın Afşin ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kahramanmaraş'ta tamamladı. 1999 yılında girdiği Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden 2003 yılında mezun oldu. Aynı yıl adı geçen üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Bilim dalında Yüksek Lisans eğitime başladı. 2006 yılında Yüksek Lisans'ını tamamlayan Kurtaran, aynı yıl Konya Selçuk Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Bilim Dalı'nda doktora eğitimine başladı ve halen aynı üniversitede doktora devam etmektedir. Osmanlı siyasi ve kültürel tarihi ile diplomasi ve devletlerarası diplomatik ilişkiler üzerinde araştırmaları bulunmaktadır. Şuanda Kahramanmaraş Birey Dershanesi'nde tarih öğretmeni olarak çalışan Kurtaran, bekârdır. İngilizce bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	5
KISALTMALAR	8
ÖNSÖZ	9
1.GİRİŞ	13
1. 1. Osmanlı Diplomasisinin Genel Özellikleri.....	15
1.2. Nâme-i Hümâyûn ve Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tanımı ve Özellikleri.....	17

BİRİNCİ BÖLÜM

1. XVI. YÜZYIL BAŞLARINDAN 1606 (ZİTVATORUK ANT-LAŞMASI) YILINA KADAR OSMANLI- AVUSTURYA İLİŞKİ-LERİ	24
1. 1. XVI. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Ahidnâmelerinin Özellikleri.....	45
1. 2. XVI. Yüzyıl Ahidnamelerinin Transkripsiyonu ve Tahlili.....	47
1. 2. 1. 1547 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn.....	47
1. 2. 2. 1547 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlili.....	50
1. 2. 3. 1562 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn.....	53
1. 2. 4. 1562 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlili.....	57
1. 2. 5. 1566 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn.....	63
1. 2. 6. 1566 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlili.....	66
1. 2. 7. 1568 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn.....	69
1. 2. 8. 1568 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlili.....	73
1. 2. 9. 1576 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn.....	75
1. 2. 10. 1576 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahli.....	78

İKİNCİ BÖLÜM

2. ZİTVATORUK BARIŞ ANTLAŞMASINDAN (1606) KARLOFÇA BARIŞ ANTLAŞMASINA KADAR (1699) OSMANLI-AVUSTURYA İLİŞKİLERİ.....	81
2. 1. XVII. Yüzyıl Ahidnâmelerinin Transkripsiyonu ve Tahlili.....	110
2. 1. 1. 1606 Tarihli Zıtvatoruk Antlaşması.....	110
2. 1. 2. 1606 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlili.....	112
2. 1. 3. 1606 Tarihli Nâme-i Hümâyûn.....	116
2.1. 4. Nemçe İmparatoru'na Gönderilen 1606 Tarihli Nâme-i Hümâyûn'un Tahlili.....	121
2. 1. 5. 1615 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn.....	123
2. 1. 6. 1615 (H.1024) Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlili.....	128
2. 1. 7. 1628 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn.....	131
2. 1. 8. 1628 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlili.....	136
2. 1. 9. 1664 Tarihli Vasvar Antlaşması.....	139
2. 1. 10. 1664 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlili.....	142
2.1.11. Bin Yetmiş Beş (1664) Senesinde Ebvan Altında Müzâkere Olunan Sülhun Mevâdde Kâğıdıdır.....	144
2. 1. 12. 1664 Tarihli Ebvan Altında Müzâkere Olunan Antlaşma'nın Mevâdde Kağıdının Tahlili.....	146
2. 1. 13. 1699 Tarihli Karlıpeçe (Karlofça) Antlaşması.....	148
2.1.14. 1699 Tarihli Karlofça Antlaşması'na Ait Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlili.....	154

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1699 KARLOFÇA ANTLAŞMASINDAN 1791 ZİŞTOVİ ANTLAŞMASINA KADAR OSMANLI AVUSTURYA İLİŞKİLERİ.....	158
3. 1. XVIII. Yüzyıl Ahidnâmelerinin Transkripsiyonu ve Tahlili.....	191
3. 1. 1. Tarihli Pasarofça Muahedesi.....	191
3. 1. 2. 1718 Tarihli Pasarofça Muâhede'sinin Tahlili.....	201
3. 1. 3. 1718 Tarihli Pasarofça Ticaret Antlaşması.....	208
3. 1. 4. 1718 Tarihli Pasarofça Ticaret Antlaşması'nın Tahlili.....	214
3. 1. 5. 1739 Tarihli Tarihli Belgrad Antlaşması.....	218
3. 1. 6. 1739 Tarihli Belgrad Antlaşması'nın Tahlili.....	228

3. 1. 7. 1747 Tarihli Franz Stefan'la Yapılan Antlaşma İle İlgili Temessük	233
3. 1. 8. 1747 Tarihli Franz Stefan'la Yapılan Antlaşma'nın Temessük Su-	239
retinin Tahlili.....	
3. 1. 9. 1747 Tarihli Franz Stefan'nın Gönderdiği Temessük.....	242
3. 1. 10. 1747 Tarihli Franz Stefan'ın Gönderdiği Temessükün Tahli-	248
li.....	
3.1. 11. 1747 Tarihli Franz Stefan'a Verilen Ahidnâme-i Hümâyûn....	249
3. 1. 12. 1747 Tarihli Franz Stefan'a Verilen Ahidnâme-i Hümâyûn'un	256
Tahlili.....	
3. 1. 13. 1739 Belgrad Barış Antlaşması'nın Temdidi Sebebi İle Sadır	258
Olan 1747 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn.....	
3. 1. 14. 1739 Belgrad Barış Antlaşması'nın Temdidi Sebebi ile Sadır	261
Olunan Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlili.....	
3. 1. 15. 1791 Tarihi Zıştovi Antlaşması.....	264
3. 1. 16. 1791 Tarihli Zıştovi Ahidnamesi'nin Tahlili.....	270
3. 1. 17. 1791 Tarihli Zıştovi Sözleşmesi.....	273
3. 1. 18. 1791 Tarihli Zıştovi Sözleşmesi'nin Tahlili.....	276
4. DEĞERLENDİRME.....	279
5. SONUÇ.....	282
KAYNAKLAR.....	285
HARİTALAR.....	290
BELGELER LÜGATÇESİ.....	299
DİZİN.....	306

KISALTMALAR

BOA.	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz	:Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	:Çeviren
Def. No	:Defter No
D.İ.A.	:Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Düz.	:Düzenleyen
Haz.	:Hazırlayan
H.	:Hicri
Hk.	:Hüküm
İ.A.	:İslâm Ansiklopedisi
M.	:Muharrem/ Milâdi
Nr.	:Numara
S.	:Sayı
Sad.	:Sadeleştiren
s.	: Sayfa
vb.	:Ve benzer
vd.	:Ve devamı
vs.	:Ve saire
yay.	:Yayınları/ Yayınlayan
yy.	:Yüzyıl

ÖNSÖZ

13. yüzyılın başlarında Bizans Anadolu sınırında Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlı bir uçbeyliği olarak gelişip büyüyen Osmanlılar, altı asrı aşan ömrüyle tüm dünyayı etkilemiş ve hâkim olduğu bölgelerde ortaya koyduğu devlet anlayışı, yönetimi ve diğer konularda gerçekleştirdiği faaliyet ve uygulamalarla etkisi asırlarca devam edecek kültürel bir mirasın mimarı olmuşlardır.

Oğuzlar'a bağlı küçük bir aşiretten doğan bu beyliğin, nasıl ve hangi şekillerle oldukça kısa bir süre içerisinde bir cihan imparatorluğu haline geldiği üzerinde halen araştırmaların devam ettiği önemli bir gelişmedir. İşte bu sebeptendir ki Osmanlı İmparatorluğu gibi, tüm dünya tarihine mâl olmuş bir medeniyetin mirasçısı olmak ve bu mirası Osmanlı'ya yakışır bir şekilde devam ettirmek bizler için oldukça zor, fakat bir o kadar da önemli bir vebecedir. Çünkü geçmişinde bu kadar büyük işler gerçekleştiren bir milletten gelecekte de beklentiler fazla olmaktadır. Bunun gerçekleşmesi ise, geçmişin iyi bilinmesi ve günümüz olaylarına geçmişteki tecrübeler penceresinden bakmakla mümkündür. Geçmişe ve tarihe olan ilginin her geçen gün arttığı günümüzde Osmanlı ile ilgili araştırmaların sayısı sürekli artmakta ve özellikle devletin sosyo-ekonomik tarihi ile ilgili oldukça önemli çalışmalar yapıyor ise de, Osmanlı medeniyetini lâyıkiyla ve yeterince tanıyacak ve tüm dünyaya tanıtacak araştırmalar yaptığımız söylenemez. Oysa Osmanlı arşivleri başta tarih olmak üzere diğer yardımcı bilimlere ait birinci elden kaynak niteliğinde orijinal belge ve birikimlerle doludur. Osmanlı'ya ait bu belkide dünyanın en önemli kültürel hazinesi niteliğindeki birikimin tasnif çalışmaları devletin yıkılışından yaklaşık 80 yıl geçmesine rağmen halâ devam etmektedir. Bu sebeptendir ki, böylesine büyük bir mirasa ve alt yapıya sahip olan Osmanlı medeniyetinin her yönüyle araştırılması ve aydınlatılması gerekmektedir.

Bu çalışma bu düşünce ve amaçlar doğrultusunda hazırlanmıştır. Çalışmada üç kıtaya hâkim olan Osmanlı'nın, bunu ne şekilde gerçekleştirdiği ve bu bölgelerde bu kadar uzun bir süre nasıl kalabildiği ele alınmıştır. Bu tespit yapılırken bugüne kadar yapılan birçok çalışmada olduğu gibi devletin sadece siyasi tarihi ve yaptı-

ğı savaşlar değil, siyasi ve askeri gelişimine bağlı olarak her devirde ortaya çıkan diplomatik ilişkiler üzerinde durulmuştur. Çünkü Osmanlı diplomasi tarihinin oluşumunda devletin kuruluşundan itibaren ite ve dışta ortaya koyduğu politik gelişmelerin büyük etkisi vardır ve bu etkinin hangi dönemlerde ne Şekilde tesir ettiğini bilmeden Osmanlı tarihini anlamak mümkün değildir. Bu sebeple çalışmada Osmanlı diplomasi tarihinden bir kesit, yani Osmanlı Devleti'nin batı siyasetindeki baş aktörlerden birisi olan Avusturya ile girdiği politik ilişkiler ve sonrasında yaşanan dipmatik süreç anlatılmıştır. Bu erevede Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında 1526 yılında başlayan ilişkiler I. Dünya savaşına kadar devam etmiştir. Bu süreç içerisinde 1526-1791 yılları arası iki devlet arasında çeşitli diplomatik ilişkiler yaşanmıştır. Bu çalışmada, bu münasebetler üzerinde durulmuştur. Başlıca amacımız, dönemler arası değişen süreçte, diplomaside yaşanan değişimlerin tespitidir. Bunun için dönemin antlaşmaları transkribe edilerek, tahlil edilmiştir. Bunun sonucunda ise, diplomatik ilişkilerin gelişimi ve iki taraf arasında yaşanan siyasi münasebetlerin diplomatik tavır ve davranışlar üzerindeki etkisi ile değişim süreci ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın esası olan antlaşma metinleri birkaç kaynaktan temin edilmiştir. Bu kaynaklar arasında başlıca kaynaklarımızdan biri Feridun Bey'in Münşe'at's-seltn adlı eseridir. Burada 1547, 1576 ve 1606 tarihli antlaşmalar mevcuttur. Diğer bir kaynak ise Başbakanlık Osmanlı Arşivi Düvel-i Ecnebiye Katoloğu 57/1 numaralı Nemçelü Ahidnmesi ve yine 59/3 Numaralı Nemçelü Ahidnmesi'dir.1568 tarihli ahidnme-i hmyn 57/1 numaralı Nemçelü Ahidnmesi'nden alınmıştır. Bu defterde yer alan antlaşma metinlerinden 1568 ve 1606 tarihli ahidnmeler Feridun Bey'in Münşeatü's-seltn adlı eseri ile karşılaştırılarak hazırlanmıştır. Metinler arasında bazı önemsiz kelime farklılıkları tespit edilmiştir. 1606 tarihli Zitvatoruk Antlaşması'na ait ahidnme-i hmyn Mecmu-i Muhedat adlı Osmanlı Devleti'ne ait antlaşmaları içeren eserle karşılaştırılmış ve yine önemsiz kelime farklılıkları tespit edilmiştir. 1664 tarihli Vasvar Antlaşması'na ait ahidnme metni ise yine 57/1 numaralı Nemçelü Ahidnmesi'nden alınmıştır. 1699 tarihli Karlofça Antlaşması'nın ahidnme metinleri için ise Mecmu-i Muhedat adlı eserin türkçe evirilerinin yer aldığı Nihat

Erim'in Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri kitabından yararlanılmıştır. 1718 Pasarofça Antlaşması ve arkasından yapılan ticaret antlaşması ile 1739 Belgrad Antlaşması'nın metinleri ve Belgrad Antlaşması'nın temdidini niteliğinde olan 1747 tarihli ahidnâme-i hümâyûn Başbakanlık Osmanlı Arşivi Düvel-i Ecnebiye Katoloğu Nemçelü Ahidnâmesi 59/3 numaralı defterden alınmıştır. Son kaynağımız ise, ilişkilerin son safhasını teşkil eden 1791 Zıştovi Antlaşması ve yine aynı tarihli Zıştovi Sözleşmesi'ne ait metinleri içeren ahidnâme-i hümâyûn ve nâme-i hümâyûnların yer aldığı 59/3 Numaralı Nemçelü Ahidnâmesi adlı defterdir. Yapacağımız çalışmanın en önemli bölümünü oluşturan bu ahidnâme ve nâme-i hümâyûn metinlerinin yanı sıra belirtilen dönemler arası Osmanlı-Avusturya ilişkilerinin diplomatik ve siyasî safhası ile ilgili bölümler ise, bu konuyla ilgili pek çok kaynağın incelenmesi sonucunda elde edilmiştir. Bu konuda başta Hammer Tarihi ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı Tarihi adlı eseri olmak üzere pek çok kitap, makale ve konuyla ilgi daha önceki yıllarda yapılmış doktora ve yüksek lisans tezlerinden faydalanılmıştır.

Konunun genişliği sebebiyle yaptığımız bu çalışmada antlaşmaların uygulamaları üzerinde durulmamıştır. Öncelikle Osmanlı-Avusturya ilişkileri tarihsel gelişimine ve iki devletin yaptığı antlaşmalara göre çeşitli dönemlere ayrılmıştır.

Giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşan çalışmada, her bölümde öncelikle iki devlet arasındaki ilişkilerin siyasî, askerî, ekonomik ve diplomatik yönleri ve genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Ardından her döneme ait antlaşma metinleri transkribe edilerek bu metinlerde yer alan ahidnâme-i hümâyûn ve nâme-i hümâyûnların özellikleri tespit edilmiş ve bu metinler karşılaştırılarak iki devlet arasındaki siyasî ve askerî olayların diplomatik ilişkilerin tarihsel gelişimi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Yine antlaşma metinleriyle ilgili Osmanlı padişahları tarafından zaman zaman Habsburg hükümdarlarına gönderilen nâme-i hümâyûnlar dönemin nâme-i hümâyûn defterleri incelenerek tespit edilmiş ve yaptığımız bu çalışmada genel özellikleri belirtilmiştir. Çalışmanın son kısmında ise kitapta kullandığımız kaynaklar ve döneme ait antlaşmalar sonrası belirlenen yeni sınırların tespitini gösteren haritalar bölümü ile kitapta kullanılan Osmanlıca belgelerdeki bilinmeyen kelimelerle ilgili lûgatçe kısmı yer almaktadır.

Bu çalışma bir yüksek lisans çalışması olarak düşünülmüş ve sonradan yapılan çeşitli değişiklikler ve düzenlemeler sonucunda bir kitap haline getirilmiştir. Böyle bir çalışmanın ortaya çıkması şüphesiz çok uzun bir zaman ve emek gerektirmiştir. Beni bu uzun yolda yalnız bırakmayan ve çalışmanın hazırlanması sırasında beni yönlendiren, gerekli tavsiye ve düzeltmeleri yapan, hiçbir zaman teşvik ve yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Mehmet Beşirli'ye teşekkür ederim. Ayrıca, akademik çalışmalarımın başlamasından itibaren beni her konu yönlendiren, çalışmalarımı kontrol eden, konunun belirlenmesinde ve çalışmalarım esnasında bana her türlü kolaylığı sağlayarak, çalışmanın ilerlemesi ve şekillenmesinde büyük emeği geçen değerli hocam Prof. Dr. Ali İbrahim Savaş'a, teşekkürlerimi sunuyorum. Yine kitabın oluşmasında desteklerini gördüğüm hocalarım Prof. Dr. Münir Atalar'a, Doç. Dr. Ali Açikel'e ve Yrd. Doç. Dr. Mehmet Mercan'a, teşekkür ederim. Kitapta kullandığım kaynakların temininde bana yardımcı olan, Başbakanlık Osmanlı Arşivi görevlilerine, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi çalışanlarına ve özellikle ağabeyim Onur Kurtaran'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Kitabın yayınlanması aşamasında yardım ve desteklerini gördüğüm değerli hocam Yaşar Alpaslan ile kitabın baskı aşamasında yaptığı düzenlemeler ile çalışmama son şeklini veren Serdar Yakar Bey'e ve çalışmanın hazırlanması esnasında her zaman maddi ve manevi desteklerini gördüğüm ailem ile ismini saymadığım kitabın bu hale gelmesinde bütün emeği geçenlere şükranlarımı sunuyorum.

Uğur KURTARAN
Kahramanmaraş 2009

GİRİŞ

Dünya tarihi içerisinde özel bir konuma ve öneme sahip olan Osmanlı Devleti tüm dünyayı etkileyen köklü bir geçmişe ve geleneğe sahiptir (Gökbilgin, 1970: 41-42). Çünkü bu devlet hâkimiyeti altında bulunan üç kıtaya yayılan geniş bir coğrafya üzerinde 600 yıl gibi insanlık tarihi açısından uzun bir zaman diliminde farklı dinler, diller ve milletlerden oluşan insanları bir düzen içerisinde idare edebilmiş ve hüküm sürdüğü bu dönemlerde tüm dünyayı etkileyen bir sistemin sahibi ve öncüsü olmuştur.

Küçük bir beylikten büyük bir cihan imparatorluğuna giden bu yolda Osmanlı Devleti'nin en önemli yayılma sahası şüphesiz ki Avrupa yönüne olanıdır. Bu yeni fetih topraklarında karşısında bulduğu en önemli rakip ise, Habsburglar olmuştur. Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemlerine de rastlayan, XVI. yüzyılın başlarında Avrupa'nın karada ve denizde en büyük gücü olarak beliren ve birçok ünvanı ile birlikte imparatorluk sanına da sahip bulunan Habsburg hanedanına mensup V. Karl (Karl von Habsburg; 1500-1558 İspanya Kralı ve I. Leopold'un kardeşi), Avrupa'daki güç dengelerini tamamen sarsmıştır. İmparatorluk yarışındaki rakibi Fransa kralı Fransuva'yı Pavia'da mağlup ederek engelsiz bir şekilde yoluna devam etmektedir. İşte bu sırada Fransa'dan bir yardım talebi alan Kanuni, Avrupa'ya yapacağı fetih politikası için bunu bir fırsat bilmiş ve Habsburglar ile müttefik olan Macaristan üzerine bir sefere çıkmıştır (Vocelka, 1977: 28). Bunun sonucunda ise İmparator V. Karl doğudan gelen bu büyük güce karşı açılacak yeni cepheyle ve daha sonra onun dâhili etkileriyle uğraşmak zorunda kalmıştır.

Ortaya çıkan bu yeni durum, Avrupalı devletler arasında tek taraflı olarak bozulan dengeyi geri getirmiş ve imparatorun mutlak gücüne karşı direnenlere kendilerini savunmaları için bir imkân vermiştir. Yaşanan tüm bu gelişmeler ise, günümüz Avrupa'sının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Yardım talebi sonrasında yapılan askeri sefer ile 1526 yılında meydana gelen Mohaç Meydan Muharebesi'nden Osmanlı Devleti'nin muzaffer çıkması, bir taraftan Macar İmparatorluğu'nun tarihe gömülmesine sebep teşkil ederken, diğer taraftan da Hıristiyanlık âleminin Çasarı ile İslâm âleminin halifesini karşı karşıya getirmiş ve bu iki süper gücün diplomatik ve siyasî münasebetlerinin doğrudan başlamasına yol açmıştır.

Bir Ortaçağ Krallığı olan Macaristan'ı 1526 yılında Mohaç'ta kralsız bırakan Osmanlılar, bu toprakların doğal varisleri olduklarını iddia eden Habsbuglarla çok uzun bir zaman çetin mücadelelere girişmişlerdir (İnalçık, 2000: 79-88). Yıkılan Macar İmparatorluğu'ndan arta kalan Macaris-

tan toprakları, bundan böyle her iki devlet arasında uzun yıllar devam edecek olan ve gerek savaş ve gerekse barışla geçen yıllarda gelişen siyasî hadiselerle bağılı olarak diplomatik trafikte aynı şekilde hız ve yoğunluk kazanacaktır.

Osmanlı Devleti ile Habsburg Hanedanı arasında Mohaç Meydan Savaşı'yla doğrudan başlayan ve I. Dünya Savaşı'na kadar devam eden diplomatik ve siyasî ilişkiler genel olarak üç devrede incelenebilir (Savaş, 1992: 23-54).

a. Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatı döneminden itibaren başlayarak Osmanlı Devleti'nin Avusturya Habsburg Hanedanına göre daha kuvvetli olduğu ve buna bağılı olarak müzakere pozisyonunun daha iyi olduğu, Zitvatoruk Barış Antlaşması'na kadar olan dönem.

b. Zitvatoruk Barış Antlaşması'ndan başlayarak (1606) Karlofça Barış Antlaşması'na kadar (1699) olan ve her ne kadar Zitvatoruk Barışı ile tarafların diplomatik olarak eşit haklara sahip olması sağlanmış olsa da Osmanlı Devleti'nin askerî güç olarak Avusturya Habsburg Hanedanı'ndan daha üstün olduğu dönem.

c. 1699 tarihli Karlofça Barış Antlaşması ile başlayan ve Osmanlı Devleti'nin çözülme devrine rastlayan devre; bu dönemde Osmanlıların siyasî durumu Avusturya'ya göre daha zayıftır ve artık saldırı politikalarının geçerli olduğu dönem geride kalarak, Osmanlılar için, uzun yıllar devam edecek olan savunma dönemi başlamıştır.

Osmanlı Devleti ile Avusturya Devleti arasında XVI. yüzyılda, 1526 yılındaki Mohaç Meydan Muharebesi ile doğrudan başlayan bu ilişkiler süreci, XVII. ve XVIII. yüzyıl içerisinde de devam ederek, 1791 Zıstovi Antlaşması'na kadar gelmiştir. Belirtilen süre zarfında, askerî ve siyasî ilişkiler, diplomatik alana yansımış ve iki devlet arasında uzun veya kısa süreli pek çok antlaşma imzalanmıştır.

Bu sebeple, bu münasebetleri teşkil eden yaklaşık üçyüz yıllık dönem bütün yönleriyle incelenmeyi gerektirir. Oysa bu zamana kadar, Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki ilişkilere baktığımızda aralarındaki siyasî ve askerî mücadeleler ile ilgili çalışmalar olmasına rağmen, diplomatik ilişkileri yansıtan, bu iki devletin barış yaptıktan sonra nasıl bir münasebet içerisinde oldukları konusunda müstakil ve ilişkileri başından sonuna kadar ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yine aynı şekilde, Osmanlı-Avusturya ilişkilerinin gerek siyasî ve askerî ve gerekse diplomatik yönlerini ilişkilerin başlangıcından sonuna kadar inceleyen derli toplu bir çalışma şu ana kadar hazırlanmamıştır.

Hâlbuki iki devlet arasındaki ilişkilerin ilk ortaya çıktığı dönemden itibaren, yaşanan münasebetlerin iki devletin diplomasi anlayışlarına yansımaları ilişkiler sürecinde oldukça önemlidir. Çünkü Osmanlı Devleti-

ti'nin gelişim sürecini Osmanlı diplomasisinden ayrı tutmak mümkün değildir ve bu yüzden tarihin her döneminde devletler dış ilişkiler konusuna büyük önem vermişlerdir.

Bu çalışmaya beni sevkededen başlıca sebep, iki devlet arasında yaklaşık 300 yıl süren ilişkilerdeki diplomatik alanının ve bütünlüğünün eksik olmasıdır. Böylesine geniş kapsamlı bir araştırma konusunun şüphesiz birçok veçhesi vardır. Bu çalışma içerisinde bizim ele aldığımız ve incelediğimiz konu ise iki devlet arasında ilk kez yazılı olarak 1547 yılında yapılan antlaşmayla birlikte, XVI. XVII. ve XVIII. yüzyıllar içerisindeki mevcut diğer antlaşmalar ve genel özellikleri ile iki devlet arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkilerin başlangıcından sonuna kadar genel olarak değerlendirilmesidir.

Netice olarak, araştırmaya konu olan “Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)” adlı çalışmamızın bu konudaki mevcut boşluğu biraz olsun dolduracağını ümit ediyoruz.

1. 1. Osmanlı Diplomasinin Genel Özellikleri

Osmanlı diplomasisinin gelişim tarihini Osmanlı Devleti'nin gelişim sürecinden ayrı tutmak imkânsızdır. Bu sebeple Osmanlı diplomasi tarihi incelenirken, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren izlediği dış politika ve iç politik gelişmelerin dış politikaya ne şekilde tesir ettiği hakkında bazı ana noktaların incelenip değerlendirilmesi gerekmektedir. Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlere özellikle Avrupalı güçlere karşı daha güçlü ve etkin bir müzakere pozisyonuna sahip olduğu zamanlarda, diplomasiinin de aynı şartlar içinde yürütüldüğü görülmektedir. Osmanlı fütûhatının Anadolu sınırlarının dışına taşması ve Balkanlar'ın kısa bir süre içinde fethedilmesi neticesinde, Osmanlı diplomasisi Avrupa Devletleri' ile daha yakın bir temasa girmiştir (Savaş, 1999: 643-656). Özellikle, İstanbul'un fethinden sonra bu temaslar daha esaslı bir altyapı kazanmıştır. Ancak, Balkanlar'da ve Doğu Avrupa'da son derece güçlenen Osmanlı Devleti dış politikasını ve diplomasisini şu ana esas üzerine oturtmuş idi: hiçbir Avrupalı Hristiyan Devleti eşit hakları haiz muhatap kabul etmemek ve onlarla hiçbir zaman daimi barış içinde olmamak. Osmanlı'nın daha kuruluş yıllarında belirlediği bu diplomatik prensip uzun yıllar devam edecektir. Ne zaman ki Osmanlı Devleti batı karşısındaki siyasi ve askerî üstünlüğünü yitirmiştir, Osmanlı diplomasi anlayışı da bu süreçten itibaren değişime geçmiştir.

Osmanlı diplomasi tarihi ile birinci dereceden alakalı eserler, sefaret-nâmeler, sınır tahdit raporları, barış müzâkere raporları, umûmi ve husûsi tarihler, yabancı devletlerle yapılan akitler, yazışmalar, nâme-i hümayûnlar ve o dönem ilişkilerini aydınlatan yabancı tarih çalışmaları ve

yabancı elçiler tarafından kaleme alınan sefaretnâmelerdir. Diploması kuralına göre, herhangi bir görevin yerine getirilmesinde önem arzeden ve en başta gelen husus eşit şartlarda müzâkere ve mükâlemedir. Bu husus, elçilerin gönderildikleri ülkeye giderken gerek yollarda ve gerekse o ülkede, hükümdar hariç diğer devlet adamları ile Osmanlı elçileri arasındaki genel bir kaide olarak görülmektedir.

Avrupa Devletler’i XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı payitahtında daimî elçiler ve maslahatgüzarlar bulundurmışlardır. Buna karşılık, Osmanlı Devleti önceleri geçici bir vazifeyle ve lüzumu görüldükçe elçiler göndermiş; ancak XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa başşehirlerinde daimî elçilikler tesis etmiştir (Altunış Gürsoy, 1994: 27)

Osmanlı Devleti’nin bu tutumunun temel sebebi, hiçbir yabancı devletin kendisi ile eşit haklara sahip olduğunu kabul etmemesi ve bu anlayışı diplomatik bir gelenek ve ilke olarak muhafaza etmesidir. Osmanlı Devleti’nin yabancı bir ülkeye daimî bir elçi göndermesi gibi diplomatik bir faaliyetle, o ülkenin meşruiyetini tanımış olması anlamına geleceğinden bu ilkenin ihtiva ettiği anlamla bir tezat teşkil edeceği düşünülmüştür (Savaş, 1999: 644-646). Bu sebeple Osmanlı Devleti Batı ile olan ilişkilerinde üstün olduğu dönemlerde sürekli bu ilkeyi uygulamış ve siyasî üstünlüğünü diplomatik alana yansıtmıştır. Ancak zamanla değişen dönemler ve siyasî süreç içerisinde Osmanlı diploması anlayışı ve diğer devletlerle olan ilişkileri sürecinde de çeşitli değişiklikler meydana gelmiştir. Osmanlı dış politikasına ve diplomasisine yön veren ve onları önemli ölçüde etkileyen olayların başında, 1606 Zıttoruk Barışı gelmektedir. Bu barışın önemi, Osmanlı Devleti’nin daha önce “Viyana Beyi” olarak hitap ettiği Avusturya-Roma İmparatoru’nun “Kaiser” olarak tanınması ve senelik olarak aldığı vergiden vazgeçmesidir (Savaş, 1999: 645).

Osmanlı diploması tarihinin dönüm noktalarından biri olan bu antlaşma ile diplomatik manada ilk prestij kaybı meydana gelmiştir. Bunu takiben 1699 Karlofça Barışı ile Osmanlı tarihinde ilk defa yabancı bir devletin tavassutu kabul edilmiş ve Osmanlı literatüründe eski Moskof Prensi olan Rus Çarı’nın “Çarlık” unvanı kabul edilmiştir.

Bu gelişmelerden sonra, daha önce Osmanlı Devleti tarafından casus oldukları kabul edilen ve rehine muamelesine tâbi tutulan yabancı elçiler, daha dostâne muamele görmüşler ve buna paralel olarak diplomatik literatürde ilk defa “miknetlü ulu dostumuz” hitap tabiri kullanılmıştır. 1699 Karlofça Barış Antlaşması’na kadar Avrupa’da hâkim olan devletlere karşı politik ve diplomatik üstünlüğünü muhafaza eden Osmanlı Devleti, 1792 yılına kadar daimî elçi bulundurmuyor ve daha başka sebeplerle geçici olmak şartıyla elçi gönderiyordu.

1699 Karlofça Barış Antlaşması'na kadar dış politikada bu anlayışla tek taraflı bir politika izleyen Osmanlı Devleti, bu antlaşma ile tarihinde ilk defa yabancı bir devletin tavassutunu kabul etmiştir. Karlofça'da uğranılan başarısızlık, 1606 Zitvatoruk Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin ikinci prestij kaybı olmuştur. "Takip eden yıllarda, Osmanlı dış politikası önemli ölçüde değişmiş ve ofansif savaş politikası yerini önemli ölçüde defansif savaş politikasına bırakmıştır" (Savaş, 1999: 645). Bundan sonra, dış politikada daimî dengeler göz önünde tutulmaya çalışılmış ve rakip devletlerin tarafsızlığını sağlayabilmek için, yapılan askerî faaliyetler esnasında bu devletlere elçiler gönderilmiş ve bunların tarafsızlığı sağlanmaya çalışılmıştır. Osmanlı dış politikasında daha önce hiç rastlanmayan bu tür diplomatik faaliyetler, artık tek taraflı politika devrinin kapandığını, diplomasi de diğer dengeleri de göz önünde bulundurarak daha temkinli davranılması gerektiğini ortaya koymuştur.

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlerle, özellikle Avrupalı güçlerle olan münasebetleri, Osmanlı Devleti'nin daha üstün müzâkere pozisyonunda olduğu 1606 Zitvatoruk Antlaşması'na kadar olan dönem, Zitvatoruk'dan 1699 Karlofça Barışı'na kadar olan ve eşit hakları haiz muhatap kabul etmeme ilkesinin anlamını yitirdiği devre ve Karlofça ile başlayan duraklama devrinin söz konusu olduğu devre olarak üç bölümden oluşur. Bu üç devre, Osmanlı tarihinde hem siyâsî ve hem de diplomatik ilişkiler açısından son derece ehemmiyet ve paralellik arz eder (Altunış Gürsoy, 1994: 41). Yine Osmanlı diplomasisine dair bu örnekler, Osmanlı'nın yabancı ve farklı dünyalarla yüz yüze gelişini ve onları değerlendirilişini ihtiva ettiğinden kültür tarihimiz açısından da oldukça önem taşırlar.

Bu çalışmada Osmanlı diplomasi tarihinde önemli bir yer teşkil eden Osmanlı-Avusturya ilişkileri üzerine çeşitli inceleme ve değerlendirmeler üzerinde durulmuştur. Genel olarak amacımız, iki devlet arasındaki ilişkilerin başlangıç noktasından bitimine kadar gösterdiği değişimler ve bu değişimlerin diplomatik alandaki yansımalarının tespit edilmesidir.

1. 2. Nâme-i Hümâyûn ve Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tanımı ve Özellikleri

Osmanlı diplomasi tarihine ışık tutan en önemli belgelerden biri olan nâme-i hümâyûnlar sözlükte "Taraf-ı şahânedan bir hükümdara yazılan hatt-ı hümâyûn" şeklinde tarif edilmiştir (Savaş, 1999: 643-656). Diplomatik manada ise, Osmanlı padişahları tarafından Müslüman veya Hıristiyan yabancı devletlerin hükümdarlarına ve Osmanlı Devleti'ne tabi imtiyazlı yerlerin idarecilerine gönderilen mektuplara verilen isimdir. Bunlar genellikle Kırım Hanı, Eflâk Kralı ve Boğdan Voyvodaları ile

Gürcü ve Dağıstan Hanları gibi Osmanlı Devleti'ne bağlı olan bölgelere gönderilmişlerdir. Osmanlı hükümdarlarının tahta cüluslarında yeni padişahın hükümdarlığını bildirmek için dost ve civar memleketlere birer elçi ile nâme göndermek âdet olduğu gibi sefir gitmeyen devletlerin sefirlerine de yeni hükümdarın tuğrasıyla nâme-i hümâyûn verilir ve bunlar da nâmeyi kendi hükümdarlarına yollarlardı (Sertoğlu, 1986: 295). Nâme-i hümâyûn kalemi de bu tür nâmelerin hazırlandığı ve nüshaların kaydedildiği ve saklandığı yerdir. Burada Nâme-i Hümâyûnlar haricinde Nemçe, Venedik, Fransa vs. gibi yerlerden gelen nâmelerin tercümeleri de bulunmaktadır. Nâme-i Hümâyûn defterlerinin bazılarının tamamı ise, Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerle yapmış olduğu antlaşmaları ihtiva etmektedir. Bu çalışmada yer alan Nâme-i Hümâyûnlar, Avusturya (Nemçe) tarafına çeşitli tarihlere değişik sebeplerle verilen ahidnâmelerin uygulamaları arasında iki devlet arasında meydana gelen anlaşmazlık ve sorunlarla ilgili olarak Osmanlı padişahları tarafından "Beç Kralları" na yazılmış olanlardır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 989 numaralı "Divan-ı Hümâyûn Defterleri Kataloğu" nda kayıtlı H.1111- 1336/M. 1699-1918 tarihleri arasındaki kayıtları ihtiva eden 18 adet Nâme-i Hümâyûn Defteri mevcuttur. Bu defterlerden 1699-1791 yılları arasındaki defterlerden Nemçe tarafına verilmiş olanlar incelenmiştir.

Klâsik devirde yabancı devletlerle yapılan antlaşmalar ve verilen imtiyazlar için kullanılmış bir terim olan Ahidnâme "vasiyet etmek, ısmarlamak, yemin edip söz vermek, emân vermek ve zimmetine almak" anlamındaki Arapça ahd ile Farsça nâme (mektup, kitap) kelimelerinden meydana gelen birleşik bir isimdir (Kütükoğlu, 1992: 535-536).

Sözlükte, muahede veya antlaşma kâğıdı, bir muahedenin şartları havi olarak kaleme alınıp iki tarafın da imza ettiği resmî kâğıt şeklinde açıklanan, ahidnâmeler, diğer ülke hükümdarlarına Osmanlı hükümdarı tarafından verilen ticarî imtiyazları veya sulh antlaşmalarını ve bunlarla ilgili olarak ortaya çıkan yeni durumları ve şartları ihtiva eden resmî belgelerdir. Aslında ahidnâmeler, bazen karşılıklı antlaşma sonucu varılan şartları, bazen de istenilen imtiyazlardan oluşmakla beraber, tarafların birlikte imza koydukları bir belge değildir. Çünkü İslâm hukuk anlayışına göre, ahidnâmeler ya da kapitülasyonlar tek taraflı ve tek imzalı belgelerdir (Papp, 2002: 744-753). Buna bağlı olarak, ahidnâmeler, bir sulh antlaşması söz konusu olduğunda, tarafların delegelerince ayrı ayrı imzalanan ve tespit edilmiş şartları ihtiva eden temessüklere göre maddeleri belirlenmiş olan metnin başında padişahın tuğrasının yer aldığı bir belgedir (Kütükoğlu, 1992: 536). Osmanlı diplomasisinin önemli belgelerinden biri olan ve tarih boyunca çeşitli değişiklikler arz eden ahidnâmeler, İslâm hukukunun prensipleri dâhilinde hazırlanan ve şeyhülislâmın fetvası ve

onayı alınarak verilmiş belgeler olup harbî taifesine emân bahşedildiğini de gösterirler. “Emin olmak, güvenmek” anlamındaki Arapça emn kökünden türemiş bir isim olarak “güven, güvence ve güvenlik” manalarında kullanılan, emân kelimesi, hukukî terimlerde, İslâm ülkesine (darülslâm) girmek veya teslim olmak isteyen yabancı gayrimüslime (harbî) can ve mal güvencesi sağlayan taahhüt veya akdi ifade eder. Bu tarifte yer alan harbî, İslâm devletiyle arasında barış anlaşması bulunmayan yabancı devlet tebaası anlamına gelir (Bozkurt, 1992: 75-77). Yine İslâm hukukunda, emân isteyen kimseye müste'min, emân verilene müste'men ve emân veren kişiye de mü'emmin adı verilmektedir.

Osmanlı Devleti'nde emân anlayışı esas itibariyle İslâmî telakkiye dayanmaktaysa da Osmanlılar'ın çok farklı millet ve devletle olan çeşitli münasebetleri sonunda emân daha geniş bir muhteva ve oldukça yaygın bir uygulama alanı kazanmıştır. Yine Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükselme devirlerindeki uygulama ise XVII-XVIII. yüzyıllardaki Batı'nın Osmanlılar karşısında güç kazandığı ve nihayet XIX. yüzyılda diplomasi-de mütekabiliyetin benimsendiği dönemlerdeki emânın uygulamaları da farklılıklar gösterir. Zira emân bir ülkenin dış siyaseti ve gücüyle ilgili bir kavram olarak uygulanmaktadır.

Osmanlı kaynaklarında çok çeşitli şekilleri görülen emânın en yaygın olanı bir beldenin, bir kalenin fethi öncesinde veya sonrasında uygulanan biçimidir. Ancak bu emân, klâsik anlamdaki zimmiler için verilen dokunulmazlık güvencesi özelliğini taşır. Tek taraflı bir taahhüt niteliğindeki bu belgelerin emânname olarak da anılması, gayrimüslimlerin temel hak ve hürriyetleri için belli güvenceler getirmiş olmasına dayalıdır.

Osmanlı Devleti'nde harbî statüsündeki Batılılara imtiyazlar tanınırken daima İslâm hukuku, özellikle de Hanefî mezhebi esaslarına riâyet edilir ve yeni bir imtiyaz düşünüldüğünde Şeyhülslâm'dan bu konuda fetva istenirdi. Aynı şekilde, eğer imtiyaz himayesi altında bir yabancı tüccarla (müste'men) bir Müslüman arasında herhangi bir mesele çıkarsa konuyla ilgili fetva alınırdı. Osmanlı diplomasi kurallarına göre bir harbîye emân garantisi vermenin en önemli şartı dostluk ve sadakât vaadiyle müracaat etmesiydi. Nitekim bu husus ahidnâmelerin ilk satırında daima belirtilmektedir (İnalçık, 1992: 245-246). Osmanlı Devleti de bu konudaki terminolojiyi belirlemiş ve ahidnâmeler bir berat (nişan) formunda düzenlenmiştir. Bu şart yerine getirildiğinde devlet başkanı emânı yeminle taahhüt eder, kapitülasyon tek taraflı olarak bahşedildikten sonra, ahidnâme şartları Osmanlı yetkililerine (kadı, beylerbeyi) gönderilen fermanlarda açık bir şekilde bildirilerek, onlara uyulması emredilirdi. Ahidnâmeler, diğer beratlar gibi onu veren padişahın şahsiyle kaimdi ve daha sonra gelen hükümdar ahidnâmeyi tecdid ederse yenilenirdi. Osman-

lı hükümdarı herhangi bir ülkeye ahidnâme verirken fıkıh prensiplerini talepte bulunan devletten siyasî beklentiler ile iktisadî ve malî çıkarları, hıristiyan dünyasından kendine bir müttefik edinmeyi, temin edilmesinde güçlük çekilen madde veya mamul eşya sağlanması gibi hususları göz önünde bulundururdu. Bunun yanında yine ahidnâme verirken, gümrük gelirlerinin artırılması, hazineye sağlam nakit para temin edilmesi ve devletin yararına olacak daha başka konulara da önem verilirdi. Avrupalı devletler, kendi konsolos ve tüccarıyla görüştüktan sonra çıkarları olan bazı maddelerin ahidnâme şartlarına dâhil edilmesi için uğraşırlardı. Ahidnâmenin verilmesinden sonra ortaya çıkan herhangi bir ihtilaf durumunda bunların halledilmesi için sunulan çözüm bir hatt-ı hümayûn halinde ek olarak çıkarılır ve veren padişahın hayatı ile sınırlı olan ahidnâmeler yeni padişah zamanında tedcid edilerek, bu yenilenme sırasında ortaya çıkan maddeler ahidnâme metnine dâhil edilirdi. Yapılan bu anlaşmalarda ahidnâmeler ile kanun, ferman ve nizamname arasında herhangi bir çelişki olursa ahidnâme esas alınır.

Aslında tek taraflı bir imtiyaz olarak karşı tarafa bağışlanan ahidnâmelerden zımnen karşılıklı olarak menfaatler beklenir ve eğer bunlar istenilen şekilde gerçekleşmez ise padişah daha önce yapılan dostluk ve samimiyetin bozulduğunu belirterek ahidnâmeyi ilga edebilir ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yeni şartlara göre hareket edebilirdi (İnalçık, 1992: 246). Osmanlı Devleti'nin yabancı devletler ile yaptığı anlaşmalarda bu duruma benzer pek çok durum gerçekleşmiştir.

Diplomatik açıdan incelendiğinde ahidnâmeler, padişaha ait ferman ve beratlarla olduğu gibi, Allah'ın adı ve Hz. Peygamber ve dört halifenin adlarının zikredilip Allah'ın yardımı ve Peygamber'in şefaatinin istendiği davet rüknüyle başlar, bunun altında ise padişahın tuğrası yer alır. Bazı ahidnâmelerde unvan denilen, padişahın sıfatlarının sayıldığı kısma geçilmeden önce beratları hatırlatan "nişân-ı şerif-i âlişân-ı sultâni...." veya buna benzer bir başlangıç bölümü yer alır. Buradaki durum ahidnâmenin verildiği tarafa bazı hakların ahidnâmelerin bir berat türü olarak kabul edildiğinin göstergesidir. Diğer beratlardan farklı olarak Padişah'ın tuğrasından sonra Padişah'ın sıfatlarının kısaca sayıldığı elkab ve duadan sonra dibace denilen kısımda ahidnâmenin verilmiş sebepleri ve şartları açıklanırdı (Kütükoğlu, 1992: 537). Bu kısmın muhtevası ahidnâmeye göre değişmektedir. Yeni tahta geçen bir hükümdarın selefi zamanındaki sulhun yenilenmesi isteğiyle verilen bir ahidnâmede bu hususlar zikredilerek, hudut boylarındaki uyulmayan antlaşma maddelerine uyulması şartıyla sulhun yenilediği belirtilir.

Ahidnâmenin yenilenmesini isteyen taraf, daha önce yapılan anlaşmada vergi öder duruma gelmişse, bu durumda ahidnâmeye yansır ve

anlaşmanın verginin zamanında ödenmesine bağlı olduğuna işaret edilirdi. Bir savaş sonrasında verilen ahidnâmelerde ise, dibacede bazı sebeplerden dolayı iki devletin bir süredir düşmanca ilişkiler içerisinde oldukları, fakat artık bu düşmanlığın sona erdirilerek iki tarafın dostluğunun yeniden kurulmasının istendiği, eğer barışı sağlamak için başka bir devlet aracılık etmişse bu devlet ile arabulucu rolü bulunan elçilerin adı, barış görüşmelerinin kimler arasında ve nerede yapıldığı, hangi tarihten itibaren ve ne kadar süreyle yürürlükte kalacağını belirleyen temessüklerin belirtildiği, kararlaştırılan bu maddelerin kabul ve uygulamaları hususunda taraflar hükümdarlarınca belirlenen süre içinde tasdik edileceği konusunda anlaşmaya varıldığı belirtilirdi. Bunun yanında ticarî imtiyazları ihtiva eden ahidnâmelerin dibacesinde ise, ahidnâmelerin kim tarafından istendiği ve tecdit mahiyetinde mi yoksa yeni maddeler içerdiği gibi hususlar da yer alır. Padişahın karşı tarafa bahsettiği imtiyazlar için ahidde bulunması karşı tarafın ihlâl ve sadakatine bağlı olduğundan bu hususa da daima dikkat edilirdi.

Hangi tip ahidnâme olursa olsun, dibacenin sonunda, ahidnâme şartlarına sadık kalınacağına dair söz verilirdi. XV. ve XVI. yüzyıl ahidnâmelerinde bu husus daha kuvvetli bir şekilde belirtilmiştir. “Eymân-ı mugalâza /şedide ile yemîn ederim ki, yeri ve göği yaradan Perverdigâr hakkıyçün..” ve buna benzer ifadeler kullanılan yemin tarzına XVIII. yüzyıl ahidnâmelerinde rastlanmaz. Fakat şartların kabul ve tasdik edildiğine dair bir hatt-ı hümayûn ve bir “tuğra-yı garra-yı cihân-âra ile müşerref ahidnâme-i hümayûn” un verildiği belirtildikten sonra, bazen “madde be madde, lafz-ı be-lafz” yerli yerinde ri’âyet ü siyânet olunacak” maddelerine geçilir (Kütükoğlu, 1992: 537).

Sulh ahidnâmelerinde şartlar özel durumlara göre tespit edilmekle beraber genellikle burada kararlaştırılan sınır belirtilir, nerelerin ne gibi şartlarda hangi tarafa ait olacağına işaret edilerek, kale ve bina inşası ve tamirleri ile istihkâmların genel olarak durumu bir prensibe bağlanır, harp esirlerinin iadesi harp tazminatı gibi hususlarda daha önceki anlaşmalardan hangilerinin halen yürürlükte olduğu ve hangilerinin hükümsüz olduğu belirtilirdi. Bunların yanısıra bazı ahidnâmelerde dini konulara da temas edilir, mesela kilisenin korunması, Osmanlı sınırları içerisindeki genellikle adı belirtilen yerlerde yeni kilise inşası veya tamirine müsaade edileceği ve isteyenlerin Kudüs vb. yerlere gidebileceği gibi maddelerle ticarî imtiyazları ihtiva eden maddeler yer alır. Belirtilen bu durumlar ahidnâmelerin verildikleri döneme ve verilmiş sebepleri ile ilgili nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Ticarî mahiyetteki ahidnâmeler ise müste’min adı verilen ahidnâmeli devletler tebaasına, Osmanlı topraklarıyla kara sularında seyrüsefer, ika-

met ve ticaretleri sırasında tanınan haklarla tabî olacakları şartları ihtiva etmektedir. Ahidnamelerin tamamında ahidnâme şartlarının yazılmasından sonra bunlara kesin olarak riayet edileceğine dair bir te'kid rüknü yer alır. Bundan sonra ise, ahidnâmenin yazıldığı yer belirtilmektedir. Ahidnâmenin verilmiş tarihi ise, en son bölümde miladî ve hicrî olarak belirtilir (Kütükoğlu, 1994: 163-169).

Ancak ne karşı tarafın "ihlâs ve sadakat üzere" olacaklarına dair verdikleri sözler, ne de padişahların yeminleri, ahidnâme hükümlerini mutlak surette tatbikini mümkün kılabilmıştır (Kütükoğlu, 1992: 539). Osmanlı idarî kademelerindeki vazifelilerin bazı şartları iyi benimsememesi ve bazen de bilerek uygulamak istememesi müste'min tüccarın gümrük resmi vermeme sùretiyle kârlarını artırmak için kaçakçılığa teşebbüsleri, tercüman statüsü kazanan Osmanlı tebaası gayrimüslimlerin hem bazı vergilerden hem de imtiyazlı bir durumda ticaret yapabilmek için ahidnâme maddelerindeki açıklardan faydalanmaya çalışmaları, elçilik ve konsoloslukların ise bunları desteklemeleri ahidnâme hükümlerinin ihlâl-line yol açmıştır (Kütükoğlu, 1992: 537-540). Bununla birlikte Osmanlı idaresi, ahidnâmelerin en iyi şekilde uygulanması için büyük bir dikkat ve itina göstermiş, her müracaat ve şikâyette Divan-ı Hümâyûn kayıtlarına başvurarak hakkın yerine getirilmesine çalışmıştır. Yine farkına varılmadan verilen hükümlerin düzeltilmiş bile olmuştur. Örneğin, Fransız tüccarının ödediği gümrük resminin XVII. yüzyıl sonlarından itibaren Mısır dâhil Osmanlı ülkesinin her yerinde % 3'e indirilmesi kabul edilmiş olduğu halde, H. 1122'de (M. 1729) Basra'da valilerin hâlâ % 5 ve bazı mallarda % 6'ya varan oranlarda gümrük almaları normal karşılanmış ve bu hususta istenilen hüküm gönderilmişse de yapılan hata fark edilerek iki sene sonra Fransız elçisinin müracaatı üzerine kayıt silinmiştir.

Genel olarak üzerinde durduğumuz ahidnâmeler ait oldukları dönemin dil, üslup, kâğıt ve yazı çeşitleri bakımından olduğu kadar, tanzim edildikleri devletin tarihi için de birinci elden kaynak olmaları ve devletlerarası diplomatik ilişkileri yansıtmaları sebebiyle önemli vesikalardır. Osmanlı ahidnâmelerinde iki taraflı, birbirine mutabık nüshalar tanzim ederek bunları tasdik etmek ve bunu müteakip karşılıklı değiş tokuş şeklindeki diplomasi uygulaması XVI. yüzyılın ortalarında henüz tatbik edilmemiştir.

Çalışmamızda incelediğimiz 1606 tarihli Zitvatoruk Antlaşması'na kadar olan diğer bütün ahidnâmeler, Osmanlı tarafının şartlarını belirlediği ve Habsburg tarafının tasdik etmesinden ibaret olan anlaşmalar şeklindedir. Bu tek taraflılık hali Osmanlı Devleti'nin antlaşma yıllarındaki karşı konulamaz üstünlüğünden kaynaklanmaktadır. Bu dönemde Osmanlı Devleti, fetih operasyonlarının neticesinde dolaylı veya dolaysız kendisi

ile münasebette olan ülkelere karşı tavizsiz ve yaptırımcı bir politika izlemiştir (Savaş, 1992: 653). Fakat Osmanlı Devleti'nin Avrupa karşı-sındaki askerî üstünlüğünü yitirmesine paralel olarak siyâsî müzakere pozisyonu zayıflamış ve Avrupa karşı-sındaki diplomatik üstünlüğü de sona ermiştir. Bu açıdan Zıttoruk Antlaşması ile Osmanlı Devleti ve Avrupalı devletler arasındaki ilişkiler açısından yeni bir döneme girilmiştir.

XVIII. yüzyıla kadar barış antlaşmaları olsun, ticarî imtiyazlar olsun ahidnâme adıyla anıldıkları halde, zamanla tek taraflı imtiyaz mahiyetini kaybederek karşılıklı yapılan muahede hüviyeti kazanmıştır. Yine eskisi gibi başta padişah tuğrasını ihtiva etmekle birlikte, dibacenin sonlarına doğru zikredilen ahidnâme kelimesi muahede olarak değişmiştir. Bu da Avrupa hükümdarlarının Osmanlı padişahı ile artık eşit seviyelerde kabul edildiğinin göstergesidir (Kütükoğlu, 1992: 540).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. XVI. YÜZYIL BAŞLARINDAN 1606 (ZİTVATORUK ANTLAŞMASI) YILINA KADAR OSMANLI AVUSTURYA İLİŞKİLERİ

Avrupa devletleri tarafından Osmanlıların 1353 yılında Rumeli'ye ayak basmalarından, 1389 Kosova Meydan Muharebesi'ne kadar geçen süre zarfında Balkanlar'daki Osmanlı fetih politikası pek önemsenmemiştir. Avrupalı devletler ilk kez, Kosova Meydan Muharebesi'nde müttefik orduların Osmanlılar tarafından mağlubiyetinden sonra rahatsız olmuşlar ve Osmanlıları kendi aralarında düzenledikleri Haçlı seferleriyle durdurmayı denemişlerdir (Savaş, 2002: 555-566). Bu safhada Osmanlı-Avusturya ilişkileri, Avusturya'nın Haçlı seferlerine asker göndererek yardım etmesinin dışında hemen hemen yok denecek kadar azdır. İstanbul'un 1453 yılında Fatih Sultan Mehmed tarafından fethedilmesi ve bu fetih neticesinde Bizans İmparatorluğu'nun tarihe gömülmesi, Osmanlı fütihat politikasının en zirve noktasına ulaştığının göstergesidir. Yapılan bu fütihat 150 yıl süreyle Bizans topraklarından İslâm ülkelerine ve burarlardan da Avrupa ve Asya kıtalarına kadar uzanmıştır (Benda, 1993: 83-88). Osmanlılar'ın XIV. yüzyıldan itibaren Avrupa'ya yaptıkları fetihler aralıklı bir şekilde cereyan etmiştir. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra, sınırları Adriyatik denizine ve Balkanlar'a kadar uzanan Macaristan komşuları Eflak, Sırbistan, Bosna ve Hersek sırasıyla Osmanlı mülküne katılmasına rağmen, başlangıçta Osmanlı akınlarını durdurmayı başarabilmiştir. Özellikle Balkanlar'ın ve İstanbul'un fethinden sonra, Avrupalı devletlerle diplomatik trafik doğal olarak yoğunlaşmıştır (Savaş, 1999: 643-556). Osmanlı-Avusturya münasebetleri Macaristan'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesi ile başlar. Ancak, Türkler'in Rumeli'ye sahip olmasından sonra Osmanlı ilerleyişini önlemek için Macarlar'ın sürekli düşman olarak karşılama çıktıkları görülmektedir (Uzunçarşılı, 1988: 327-328).

Osmanlı Devleti'nde XIV. ve XV. yüzyıldan itibaren Balkanlar ve Doğu Avrupa'da siyasi nüfuzunun ve dolayısıyla müzakere pozisyonunun güçlenmesinden sonra, dış politikada ve diplomatik münasebetlerde hiçbir devleti eşit hakları hâiz muhatap kabul etmeyen bir anlayış ortaya çıkmıştır (Savaş, 1999: 648- 651). Uluslararası yazışmalara da yansıyan ve Osmanlı diplomasisinde açık bir şekilde görülen bu anlayış, Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'i ve Doğu Avrupa'yı idaresi altına aldıktan sonra daha da kuvvetlenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin o günün şartlarında çok kısa bir zaman içinde Balkanlar'da ve Avrupa'da gerçekleştirdiği fütihat hareketlerinin başarıya ulaşmasında, Osmanlı Devleti'nin izlediği yayılma siyasetinin, askerî

gücünün ve diplomatik manevralarının yerinde olmasının yanısıra, fethedilen topraklarda yaşayan, farklı kültür ve dinden olan insanları ezen toprak sahibi feodal sınıfı kovarak Balkan köylüsünü baskıdan kurtarması ve bu insanlara karşı asimile politikası izlemeyerek, onların kimliklerini muhafaza etmelerini sağlamaları ve o çağa yabancı bir kavram olan toplumsal hoşgörüyü ilke olarak benimsemesi etkili olmuştur. İstanbul'un fethinden ve Osmanlı gücünün İtalya'nın doğu sınırlarına kadar ulaşmasından sonra, Avrupa'nın irili ufaklı devletleri bu yeni siyasî, diplomatik ve askerî gücü hesaba katmak zorunda kalmışlardır.

XVI. yüzyıla girildiğinde ise, Osmanlılar içinde buldukları coğrafyada yepyeni meselelerle karşılaştılar. Doğu'da baş gösteren ve devletin temel sistemine yönelik çok ciddi bir tehdidin bertaraf edilmesi ve hemen arkasından bu hadisenin sosyal ve ekonomik bakımdan meydana getirdiği sarsıntıları telafi etmeyi amaçlayan Mısır'ın fethi, yeni bir devrin başlayacağını işaretini vermektedir. 1520' ye kadar geçen kısa süre içinde Çaldıran'da Safevi askerî gücünün geri püskürtülmesi, Kahire'nin ve dolayısıyla Arap dünyasının kalbinin idare altına alınmasını sağlamış ve bütün bu faaliyetler ise Osmanlı Devleti'ne yeni bir vasıf kazandırmıştır (Emecen, 2002: 501-518). XVI. yüzyılın yirmili yıllarına gelindiğinde, Osmanlılar yeni bir misyona sahip olduğu gibi, doğudaki meselelerini de önemli ölçüde halletmiş bir durumdadır. Söz konusu işleri gerçekleştiren Yavuz Sultan Selim, Osmanlı Devleti'nin doğusunda varlığını sürdüren İslâm topraklarının büyük ve önemli bir kısmını ülkesine katmayı başarmıştır (Savaş, 2002: 555). I. Selim'in doğu ve güney siyaseti ile büyük bir gelişme gösteren Osmanlı Devleti, her bakımdan rakipsiz bir konuma gelmiş ve son derece zengin gelir kaynaklarına sahip olmuştur. Güçlü Osmanlı deniz armadasının temelleri de yine bu dönemde atılmıştır. Bu müsait şartlar Sultan Selim'in vefatından sonra onun yerine geçen oğlu Süleyman devrinin son derece parlak geçeceğinin göstergesidir (İlgürel, 1989¹: 318). 1520 yılında babası, Mısır fatihi Yavuz Sultan Selim'den sonra onuncu Osmanlı Padişahı olarak tahta geçen Kanuni Sultan Süleyman, devletin bahtı için genişleme sahası olarak Avrupa topraklarına yönelerek tüm dikkatini Avrupa'nın Hıristiyan devletlerine çevirmiş ve imparatorluğunun fetih dinamiğini bu istikamete sevk etmiştir (Savaş, 2002: 555). Bu tarihlerde Osmanlı Devleti ile Bizans'tan sonra ilk ve doğrudan ilişki kuran devletler, Macaristan ve Venedik olmuştur. Balkanlar'da ilerleyen ve gelecekte Avrupa için büyük bir siyasî güç olarak problem teşkil edecek olan Osmanlılara ilk ciddi mukavemeti Macarlar göstermiştir. Macarlar gerek Hıristiyanlığın ve gerekse Avrupa'nın merkezinde olmak gibi stratejik bir konumdan dolayı çok zor bir durum ile karşı karşıya kalmışlardır. 1389 Kosova Savaşı'ndan sonra başlayan Os-

manlı-Macar münasebetleri tarihinde, 1396 Niğbolu Savaşı önemlidir. Avrupa'nın savunması omuzlarına yüklenen Macaristan, Osmanlı Devleti ile tek başına mücadele edemeyeceğini anlayınca, Hıristiyan Haçlı Seferi fikrine başvurmuş ve bir Haçlı Seferi tertip edilmiştir (1396). Fakat büyük ümitler ile düzenlenen bu sefer hüsrana ve yenilgi ile sonuçlanmıştır (Savaş, 2002: 649) Bu şekilde başlayan Osmanlı-Macaristan münasebetleri, 1521'de Belgrad'ın fethinden sonra 1526 yılında Macar İmparatorluğu'nun güçlü Osmanlı orduları tarafından tarih sahnesinden silinmesinden ve Viyana önlerine kadar uzanan bir siyasî nüfuz devrinden sonra, İslâm'ın hamisi Osmanlı Devleti ile Hıristiyanlığın hamisi Avusturya-Roma İmparatoru karşı karşıya gelmiştir. Özellikle Osmanlı-Avusturya arasındaki siyasî ve diplomatik savaş son derece kızışmıştır. Buna paralel olarak uzun süren bu ilişkiler süresince iki devlet birbirlerine karşı değişik stratejiler uygulamış ve zaman zaman bu ilişkilerin gereği olarak diplomatik ilişkilerde de bulunmuşlardır. Bütün bu gelişmeler dâhilinde XVI. ve XVII. yüzyıllardaki Macaristan Osmanlı fetih politikası için esas cepheyi oluşturmuştur (İnalçık, 1992: 302- 303). Batı'ya yönelik gazayı yeniden canlandırmak niyetinde olan Sultan Süleyman'ın tahta çıktığı sırada Avrupa'da Habsburg İmparatorluğu dışarıda karşılaştığı problemlerle uğraşırken, İngiltere-Fransa gibi monarşilerle çekişmeler giderek artıyor, içeride ise yeni bir dini akım toplumu ve idarecileri sarsıyordu. Mevcut ortam Osmanlılar'a Avrupa ile doğrudan ilgilenebilecek bir kolaylık sağlamıştır (Emecen, 2002: 503). 1521 yılında Belgrad'ın Kanuni Sultan Süleyman tarafından fethinden sonra bütün gücüyle Macaristan'a yüklenmiş ve burada Osmanlı fetihleri aralıksız devam etmiştir. Kanuni, daha önceleri Fatih Sultan Mehmed'in almayı hedefleyip de başaramadığı, Macar Kralığı'nın kapı kilidi olan Belgrad'ı alabilmek için şehre gelecek yardımı engellemek amacıyla Karadeniz'den Tuna nehrine çok sayıda gemi getirtmiştir (Aydın, 2001: 6- 7). Çevredeki diğer kaleler de alınarak kuşatma karadan ve denizden olmak üzere başarılı ve organize bir şekilde yapılmıştır. Balkanlar'da çok önemli bir kavşak noktasında bulunan Belgrad'ın 1521 yılında fethi, Macarlar için önemli bir endişe kaynağı olmuştur. Çünkü fetih sonrasında ganimetlerini alıp çekilmekle yetinmeyen Kanuni'nin yıkılan Belgrad kale surlarını onartması daha sonraki fetihler için bir çıkış noktası olacağının göstergesidir. Böylece Orta Avrupa'nın bu önemli kilidi açılmıştır (Emecen, 2002: 504). Artık Osmanlı Devleti'nin bir serhad şehri konumuna getirilen Belgrad'ın etrafını muhafazaya almak için çevresi boşaltılmış ve bunun sonucunda Macarlar'la bölge arasında bir tampon bölge oluşturulmuştur. Belgrad'ın sağ kanadında bulunan Sirem bölgesindeki kaleler alınarak, bölgenin etrafının emniyetini sağla-

mak ve eski halkın aleyhteki faaliyetlerini engellemek amacıyla buranın halkı sürgüne gönderilmiştir (Aydın, 2001: 7).

Belgrad'ın fethi, Osmanlılar'ın tabii yayılma sahası olarak gördükleri Orta Avrupa üzerine yürümek yolunda önemli bir adımdır (İlgürel, 1989: 321). 1521'de yapılan sefer neticesinde Belgrad kalesinin düşmesi Osmanlılar'ın Macaristan içlerine ilerleme dönemlerini başlatmıştır (Kunt ve Woodhead, 2002: 81-82). Bu sırada Avrupa'da savaş ortamı iyice kızışmıştır ve biri siyasî diğeri dinî olmak üzere iki önemli mesele vardır. Baba tarafından dedesi olan İmparator Maximilian'ın ölümünden sonra, 1519 yılında Alman elektörlerince İmparator seçilen Habsburg hanedanına mensup V. Karl (Charles-Guint) imparatorluk seçimlerindeki rakibi Fransa Kralı I. François ile 1525 yılına kadar çeşitli cephelerde savaşmıştır. Kuzeyden gelen İngilizler'le birlikte hareket eden Alman ordusu karşısında 1525'de Pavia muharebesindeki son karşılaşmasında I. François V. Karl'a yenilerek esir düşmüştür (Emecen, 2002: 504). En güçlü rakibini bu şekilde saf dışı bırakan V. Karl'ın Avrupa'daki önlenemeyen bu yükselişi Avrupalı devletler arasında önemli bir tedirginlik yaratmıştır. Ortaya çıkan bu yeni gelişmeler ise, Osmanlılar'ı Avrupa meseleleri ile karşı karşıya getirecek yeni başlangıçlar olacaktır. Siyasî yönden bir birlikten yoksun olan Avrupa dinî yönden de Martin Luther ve inananların Papa'ya karşı yürüttükleri mücadele sebebiyle tam bir kargaşa içindedir. Martin Luther'in, 1517 yılında meşhur bildirisini Wittenberg şehrindeki saray kilisesine asmaıyla başlayan reform hareketleri de bu döneme tesadüf eder (Savaş, 1992: 23- 53). Özellikle Luther'in 1520 yılında Papa X. Leon tarafından aforoz edilmesinden sonra Katolik dünyasının en güçlü lideri konumunda olan V. Karl ile Protestanlar arasında savaşlar olmuştur. Bu sırada Macaristan'da da durum iyi değildir. Gerek Avrupa'da ve gerekse Macaristan'da, Katoliklerle Protestanlar arasındaki mücadelelerin kızışması ve bunun yanında mevcut siyasî karışıklıklar, Osmanlı fetihlerine karşı gerekli savunma mekanizmasını zayıflatmıştır. Macaristan dahi, Kanuni Sultan Süleyman'ın hücumlarına karşı, etkili askerî mukavemeti gösterecek güce sahip değildir (Savaş, 2002: 556). Tüm bu gelişmelerin sonunda Avrupa doğusunda gelişmekte olan ve kendisini ileriki yıllarda ciddi bir şekilde tehdit edecek olan Türk ilerlemesi konusunda yeterli tedbiri alamamıştır (Aydın, 2001: 8). Ortaya çıkan bu müsait şartlar ise, devrin en güçlü hükümdarı Kanuni tarafından çok iyi değerlendirilecektir. Pavia mağlubiyetinden sonra esir düşen I. François'i kurtarmak için annesi Louise de Savoie, Kanuni'den yardım talep eden bir mektup yazmıştır. Avrupa'da meydana gelen bu yeni gelişme, Osmanlılar'ı Avrupa meseleleriyle karşı karşıya getirecektir (Emecen, 2002: 504). Çünkü Haçlı seferlerinin manevi lideri konumun-

daki Fransa, V. Karl'a karşı Osmanlı Padişahı'ndan yardım istemek zorunda kalmıştır. Kanuni ise, mukabil cevabında yardımda bulunacağı sözünü vererek, Avrupa'nın bu iki önemli gücünün kendisine karşı bir araya gelmesini de önlemiştir. Bu sırada durumların pek iyi olmadığı Macaristan'da II. Layoş'un yönetimi tepki çekerken, onun yönetiminden rahatsız olan muhalifler Janos Zapolya'nın yanında toplanmışlardı. Tüm bu durumları ve müsait şartları değerlendiren Osmanlı Devleti, gün geçtikçe Avrupa siyasetinde önemli bir denge unsuru haline gelmektedir. Her ne kadar Osmanlı kaynakları seferin Fransa'ya yardım amacıyla düzenlendiğini belirtse de, asıl hedef Macaristan'ı tamamıyla alarak Habsburglar'a karşı bir üst olarak kullanmaktır. 1521 yılında Belgrad'ın fethinden sonra, Kanuni cihanşümül bir imparatorluk kurmak amacıyla Batı'ya doğru yeni seferlere girişecektir. Bu hedefler doğrultusunda I. François'in yardım talebini alan Kanuni Macaristan seferine çıkmış ve burada Osmanlı fetihleri aralıksız olarak devam etmiştir (Savaş, 2002: 652). Tuna nehri üzerinde bulunan Petro Varadin, Sirem bölgesindeki kaleler, İyluk kalesi ve Drava nehri etrafındaki başlıca kaleler, Kortik, Dimitriçe, İrik, Gogorofça, Lukay, Sotin, Dalakva, Ardud, Çervinik, Raça ve Ösek ele geçirilmiştir (Uzunçarşılı, 1988¹: 327- 328). Sebep her ne olursa olsun 1526'da çıkarılan Macaristan seferi, Mohaç ovasında hiçbir yerden yardım alamayan ve kendi kuvvetleriyle büyük Osmanlı ordusunu karşılayan Layoş'un ve ordusunun kısa sürede imhasıyla sonuçlanmıştır (29 Ağustos 1526). Bu önemli savaşta Osmanlı ordusunun sayıca üstünlüğünün yanı sıra taktik anlayışı kesin başarıyı getirmiş ve iki saat gibi kısa bir sürede sonuçlanan Mohaç'taki meydan muharebesinin sonunda bir Ortaçağ krallığı tarih sahnesinden silinmiştir. 1526'da Osmanlı ordusunun Mohaç ovasında Macar ordusunu hezimete uğratmasıyla Macar İmparatorluğu tarih sahnesinden silindiği gibi aynı zamanda Çekoslovakya'nın da kralı olan son Macar Kralı II. Ludwig (Layoş) hayatını kaybetmiştir. Osmanlı'nın bu zaferi Hristiyan Batı'nın en büyük hükümdarı Roma Çararı (Kaiser) ile İslam'ın en büyük hakani olan Osmanlı sultanını iki rakip olarak karşı karşıya getiren yepyeni siyasî ve askerî bir durumu ortaya çıkarmıştır (Savaş, 2002: 556). Bu önemli tarihi hadiseden sonra, Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile olan ilişkilerinin ilk devresi başlamış olup ve bu aynı zamanda iki devlet arasında siyasî ve diplomatik trafiğin yoğun bir şekilde başlamasının işaretlerini vermektedir. Avusturya ile olan mücadeleler ileride Osmanlı Devleti'nin, Avusturya'nın en kuvvetli rakibi olan Fransa'nın Avrupa'daki emellerine ulaşmak için izlediği politikalara daha fazla yakınlaşmasını sağlamıştır. Ancak yine bu mücadeleler, Osmanlı Devleti aleyhine Avusturya ile devamlı ittifak halinde olmayı gaye edinen Rusya gibi bir düşman kazandırmıştır (Atik, 2001: 119-

120). Devamlı bir Osmanlı-Avusturya çekişmesini teşvik eden Fransa, Avusturya'yı iki cephe arasında bırakmak isterken aynı politikayı Avusturya, Rusya ile ittifak yaparak uygulamıştır. Macar İmaratorluğu'nun Mohaç Meydan Muharebesi'yle yıkılmasından sonra, son Macar kralı II. Ludwig'in kayınbiraderi ve eniştesi olan Avusturya Çasarı I. Ferdinand (1503-1564), hanedanının Macar toprakları üzerinde, II. Ludwig ile olan akrabalığı sebebiyle miras hakkı olduğu iddiasıyla bu ülkeyi, Osmanlı Devleti tarafından desteklenen Johan Zapolya'ya karşı müdafaa etmeye karar vermiştir (Savaş, 1992: 25). Macaristan üzerindeki veraset antlaşmasına dayanan haklarından vazgeçmek istemeyen Ferdinand 1532 senesinde Macar asilzadelerine bir mektup yazarak Macaristan'ı Türkler'e bırakmanın bir hıyanet olacağını belirtmiştir. Bu mesele Macaristan'ın idaresi konusunda Osmanlılar ve Habsburglar arasında önemli bir sorun haline gelerek uzun yıllar yaşanacak mücadelelere neden olacaktır. Bu tarihten sonra, Macaristan'ın veraseti meselesi Habsburglar'da Osmanlı hâkimiyetine karşı kabul görmez bir düşmanlık ortaya çıkarmıştır (Grenard, 1992: 70).

Osmanlı Devleti'nin Habsburglar ile olan mücadelesi daha ziyade Macaristan topraklarında meydana gelmiştir. Bu mücadeleler üç dönemde gerçekleşmiştir. 1520 ile 1526 yıllarını kapsayan birinci safhada Osmanlı akınları iki süper güç arasında tampon vazifesini gören Macaristan'a yönelik olmuştur. Avrupa'daki reform hareketleri ve Macaristan'daki Katoliklerle Protestanlar arasındaki mücadelelerin kızıştığı bu dönemde, Osmanlı fütuhata karşı gerekli savunma mekanizmasının oluşumunu engellemiştir. Mohaç Meydan Savaşı'ndan sonra ise, Osmanlı ve Habsburglar'ın Macaristan'daki mücadelelerinin ikinci safhası başlamıştır. 1541 yılına kadar devam eden bu safhada da Macaristan tampon devlet özelliğini koruyor ve bu tampon devletin kontrol ve hâkimiyeti için iki imparatorluk arasındaki savaşlar aralıksız devam ediyordu (Savaş, 2002: 556). Aslında Osmanlı Devleti'nin Mohaç Meydan Muharebesi ile Macaristan'a karşı olan askeri harekâtı bitmiş, bunun yerine iki devletin ortak tarihlerinin başlangıcı olan siyasî harekât dönemi başlamıştır. Macar tahtına Zapolya Janos'un seçilmesi Alman İmparatoru Şarlken'in kardeşi, ölen Macar kralının eniştesi hem de kayınbiraderi olan Avusturya Arşidükü Ferdinand'ı harekete geçirmiştir (İlgürel, 1989: 323). Veraset yoluyla Macaristan üzerinde hak iddia eden Ferdinand bunu gerçekleştirmek için Mohaç'tan sonra Tokaj'da Zapolya'nın ordusunu yenerek Budin'e girmiştir (Grenard, 1992: 71). Ortaya çıkan bu yeni durum karşısında güç durumda kalan ve Lehistan kralına sığınan Zapolya, İstanbul'a bir elçi göndererek, Kanuni'den yardım istemek zorunda kalmıştır. Onun yardım talebi Macaristan'ı kılıç hakkı olarak kendisine ait bir toprak olarak gören

ve Macaristan'da kendine bağılı bir kral yoluyla Habsburglar ile arada bir tampon devlet bırakmak isteyen Kanuni'nin işine yararmış ve artık durum Zapolya'nın savunması hâline dönüşmüştür. Bu hedef doğrultusunda Zapolya'nın tâbi olmak şartıyla yardım talebinde bulunması kabul edilecek, 1528 yılında yapılan bir anlaşma ile Zapolya tâbi bir hükümdar olarak tanınmıştır. Bu elçilik heyetinin arkasından Ferdinand diplomatik bir girişimde bulunmak gayesiyle ilk Avusturya elçilik heyetini İstanbul'a göndermiş, fakat bu elçilik heyeti herhangi bir netice elde edemeden geri dönmüştür (Emecen, 2002: 505). Elçiler ile yapılan müzakerelerden ve daha önce Zapolya'nın elçisine verilen vaatten sonra, Avusturya'ya karşı bir sefer açılması zorunlu hale gelmiştir. 1529 Mayısında sefere çıkan Osmanlı ordusu Budin'i teslim aldıktan sonra Zapolya'yı tekrar Macar tahtına oturtmuştur. Şehirde altı gün kalan Kanuni, Ferdinand'la karşılaşmak amacıyla Viyana'ya doğru yürüdü. Avusturya- Macar sınırındaki birkaç kasabayı da alan Osmanlı ordusunun Viyana önlerinde toplandığı bu sıralarda, Ferdinand kuvvet toplamak için iç bölgelere çekilmiştir (Gökbilgin, 2002: 530). Nihayet çok iyi tahkim edilmiş olan Viyana önlerine gelen Osmanlı ordusu 27 Eylül'de muhasarayı başlattı. Fakat güçlü bir savunma hattına sahip olan Viyana'nın muhasarası yaklaşan kış sebebiyle zorlaşınca, Osmanlı ordusu geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bunun yanında Osmanlı ordusunun Viyana önlerinde görülmesi Avrupa'da büyük bir heyecana sebep olmuştur. Avrupa'nın genelinde Hıristiyanlığın büyük tehlike içinde olduğu görüşü hâkimdir ve bu tehlikenin bir şekilde ortadan kaldırılması gerekmektedir (Emecen, 2002: 505). Macaristan topraklarında hak iddia eden I. Ferdinand, askerî araç ve gereçlerin yetersizliği sebebiyle Kanuni Sultan Süleyman'a karşı Macaristan'ı savunamıyordu ve 1529 I. Viyana Muhasarası da, bu güçsüzlüğünü ortaya çıkarmıştır. Fakat başarısızlıkla sonuçlanan I. Viyana Muhasarası, Osmanlı Devleti'nin de futûhat imkânının sınırlı olduğunu göstermiştir. Kuşatma sırasında mevsim şartlarının müsait olmamasının yanı sıra büyük bir ordunun organize edilerek kullanılmasındaki o devrin lojistik imkânsızlıkları da ortaya çıkmıştır. Bütün bu gelişmeler ise, her ne kadar kendini Avrupalı devletlerden üstün gören Osmanlı ordusunun futûhat imkânlarının da sınırlı olduğunu ortaya çıkarmıştır (Savaş, 2002: 556). Ferdinand için genel olarak askerî araç ve gereçlerin olmayışı ve onu askerî mücadelelerin yanı sıra politik mücadeleye zorlayan Osmanlı Devleti'nin gücü, Ferdinand'ın hareket kabiliyetini kısıtlarken, doğu bölgesindeki Safeviler'in tehditkâr politikası ve askeri teknik imkânsızlıklar da Osmanlı Devleti'ni Ferdinand'ın diplomatik teşebbüslerini kabul etmeye zorluyordu. I. Viyana Muhasarası (1529) iki süper gücün daha yakın ilişkide olmasını sağladığı gibi, aynı zamanda da gelecekte olması muhtemel

savaşların işaretini vermektedir. Bu askerî harekâttan sonra, Macaristan'ın kuzey ve batı bölgeleri haricindeki yerlerde ayrı bir idare tesis edilerek tampon bir bölge oluşturulmuştur. Viyana seferinin akislerinin yatışmaya yüz tuttuğu zamanlarda Macar tacı için mücadeleyi bırakmayan Ferdinand 1530 Sonbaharında gönderdiği elçilik heyetiyle Macaristan'ın kendisine terk edilmesini istedi (Hammer, 1998¹: 87). Ferdinand'ın diplomatik çabaya giriştiği bu esnada Budin Ferdinand'ın kuvvetleri tarafından kuşatıldı ise de Budin kalesi müdafilerinin direnişi karşısında kuşatma başarısız olmuştur. Ortaya çıkan bu son durum karşısında sefere çıkmaya karar veren Kanuni, aynı zamanda Ferdinand'ı destekleyen Alman İmparatoru Şarlken ile de hesaplaşmak istiyordu. Kalabalık Osmanlı kuvvetleri Niş'e vardığında Ferdinand'ın elçilik heyeti ordugâha gelerek Macaristan'ın kendilerine terki karşılığında para tekliflerini yinelediler. Fakat bu teklif reddedilerek Osmanlı ordusu Ferdinand'ın topraklarına doğru yürümeye başladı (Gökbilgin, 2002: 531). Viyana yolu üzerinde ilerleyen Osmanlı orduları Viyana'ya 100 kilometre mesafedeki Köszeg (Ösek) kalesini zorlu bir muhasaradan sonra alarak, Caniole, İstirya ve Avusturya'daki Ferdinand'ın toprakları hududunda bulunan birçok şehir ve kasabayı da ele geçirdiler (Grenard, 1992: 70). Bu sırada ikinci defa gelen Ferdinand'ın elçilerine harbe davet mektubu verilmesine rağmen, ne Ferdinand ne de Şarlken Kanuni'nin karşısına çıkdılar. İki hükümdarın bu korkak tavırları karşısında cesaretlenen Osmanlı ordusu, Ösek yoluyla Belgrad'a hareket etmiş ve karşısına çıkacak hiç bir güç bulamamasına rağmen, Macaristan'da Ferdinand'a ait topraklar üzerinde ilerleyerek birçok şehir ve kasabayı ele geçirmiştir (Atik, 2001: 120). Bu sefer sonucu çok önemli kayıplar veren ve zor durumda kalan Ferdinand, Osmanlı padişahının isteklerine uygun bir antlaşmaya mecbur kalmıştır. Osmanlı seferleri karşısında zor durumda kalan Ferdinand kardeşi Şarlken'in (V. Karl) tavsiyeleri doğrultusunda antlaşma yapmak üzere İstanbul'a bir elçilik heyeti göndermiştir (İlgürel, 1989¹: 327). Avusturya elçilik heyetinden kesin bir sulh yapılabilmesi için Ferdinand'ın itaat alâmeti olarak Estergon kalesinin anahtarları istenmiştir. Ardından Kanuni antlaşmayı kabul edebileceğini ve 5 veya 7 yıllık bir antlaşmaya hazır olduğunu bildiren elçisini 1 Şubat 1533'te Ferdinand'a göndermiştir. Estergon'un anahtarlarını getiren Ferdinand'ın elçisi Corneius isimli elçi ile Osmanlı elçisi birlikte İstanbul'a gelmişlerdir (Emecen, 2002: 506). "İstanbul'da yapılan görüşmeler sonucunda 22 Haziran 1533'te iki hükümdar, statüs quayı kabul eden ve onaylayan bir barış antlaşması imzaladılar" (Savaş, 2002: 556). Bu antlaşmaya göre, Ferdinand, Macaristan topraklarındaki veraset iddialarından vazgeçecek ve Zapolya'yı Osmanlı Vasalı olarak kabul edecektir. Osmanlı Sultanı ise, Ferdinand'ın kuzey Macaristan'daki

hâkimiyetini kabul ediyor, ancak hak iddia ettiği bölgeler için Avusturya'nın her yıl 30. 000 altın cizye ödemesi hükme bağlanıyordu. Ayrıca Ferdinand, Osmanlı veziriazamı İbrahim Paşa ile müsavi sayılacaktı ve protokolde Ferdinand'a, Kanuni "oğlum" ve kendisine denk sayılacak olan İbrahim Paşa'ya ise "kardeşim" diye hitap edilecekti" (Gökbilgin, 2002: 533). Bu antlaşma ile biri Osmanlı Devleti'nin himayesindeki Zapolya'ya ve diğeri vergi vermek şartıyla Ferdinand'a ait iki Macaristan ortaya çıkmıştır. Yine bu antlaşma, Osmanlı Devleti'ne Macaristan meselelerini bir müddet hallederek doğu problemleri ile ilgilenme fırsatı vermiştir. Zaten Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile böyle antlaşma yapmasının asıl nedeni de doğuda başlayan İran sorunlarına yönelmek istemesidir. Osmanlıların Avusturya ile mücadelesinin bu ilk devresi, Macaristan'ı Avusturya'ya karşı kendilerine bağlı bir Macar kralı idaresinde himaye altına tutma çabası ile geçmiştir. 1526'da sadece Sirem bölgesi Osmanlı sınırına katılmıştır. 1529 Viyana Kuşatması ve 1532 Alman Seferinden sonra, Zapolya'nın ölümü ile bölgeyi Budin Beylerbeyliği adı altında doğrudan doğruya Osmanlı idaresi altına alma siyasetine gireceklerdir (İlgürel, 1989: 327).

Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında kâğıda dökülmeyen bu ilk ateşkes antlaşmasıyla, Macaristan üzerindeki haklarından tam olarak vazgeçmeyen Osmanlılar, büyük bir iltifat olarak Ferdinand'ı Macar kralığının bir parçasının hükümdarı olarak tanımışlardır (Emecen, 2002: 506). Bu antlaşmaya her iki tarafta 1541 yılına kadar sadık kaldılar. Sınırlarda her iki tarafın da sebep olduğu saldırıların dışında, huzur, Kanuni Sultan Süleyman'ın İran seferinde olduğu gibi 1536 yılına kadar devam etmiştir (Savaş, 2002: 556). 1533'de yapılan Osmanlı-Avusturya Antlaşması Kanuni tarafından Macaristan krallığına tayin edilen Jonas Zapolya'nın ölümüne kadar sürdü. Zapolya'nın ölümü ve Ferdinand'ın Macaristan topraklarında yeniden hak iddia etmesi neticesinde iki devlet arasındaki cepheler yeniden hareketlendi. Şöyle ki, Zapolya'nın ölümünden sonra 1538'da Varad'da Zapolya ile yaptıkları gizli anlaşmaya dayanarak Macaristan'da hak iddia etmeye başlayan Ferdinand İstanbul'a bir elçi gönderdiği gibi diğer taraftan da Budin'e bir ordu yollamıştır. Macar arazisine giren Avusturya ordusu Veç, Vişegrad ve İstoni Belgrad gibi bazı Macar şehirlerini almalarına rağmen Budin'e girememişlerdir (Gökbilgin, 2002: 539). Zapolya'nın oğluna berat gönderen Kanuni Avusturya elçisini tersleyerek harbe çıkmaya karar vermiştir. Osmanlılar, artık Habsburglar ile olan sınırın Balkanlar değil, Budin'in batısı ve kuzeyi olması gerektiğini düşünmekteydi. Böylece elde edilecek olan bölge himaye olarak değil doğrudan bir askeri üs vasfına haiz bir Osmanlı Beylerbeyliği haline gelecektir (Emecen, 2002: 507). Kanuni Sultan Süley-

man Budin'e girdikten sonra, Zapolya'nın oğlu küçük kral-zade Sigismund, annesi ve Piskopos Martunuzzi Osmanlı ordugahına gelerek bağılıklarını bildirdiler. Bundan sonra Budin'e giren Kanuni buranın idaresini Macar asıllı vezir olan Süleyman Paşa'ya Beylerbeyliği rütbesi ile verdi. Kanuni, Budin'i sadece veliahdın ergenlik çağına girinceye kadar tutacağını söylemesine rağmen, himaye altında muhafazasının mümkün olmadığı görülerek, doğrudan merkeze bağlı bir Beylerbeylik haline getirilmiştir (David, 1992: 344-345). Daha sonra eyalet haline getirilen Budin, sancaklara ayrılarak bu sancaklara sancakbeyleri tayin edilmiştir. Böylece, Macaristan'ın kalbi olan Tisza nehrine kadar Tuna'nın sağ ve sol kısımlarındaki Orta Macaristan bir Osmanlı sınır eyaleti haline gelirken Tisza nehrinin ötesindeki bölge olan Erdel'de (Transilvanya) yeni bir voyvodalık ortaya çıkmıştır (Emecen, 2002: 507). Bu şekilde Erdel Banlığı'na tahsis edilen kısım ve Avusturya'nın elindeki kuzey ve kuzeybatı kısmı olmak üzere Macaristan üç yönetim birimine ayrılmıştır. Osmanlılar'ın bundan sonraki hedefleri Ferdinand'ın elindeki kuzey-kuzeybatı kesimlerini ele geçirerek Budin eyaletinin sınırlarının genişletilmesidir. Bunun yanında Ferdinand'ın elçilerine Budin'in kendisine terki karşılığında verecekleri haraç kabul edilmemiş, aksine Ferdinand'ın elinde kalan Macar toprakları için vergi istemiştir. Ayrıca Kanuni barış için Ferdinand'ın geri aldığı Estergon, Tata ve Vişegrad şehirlerinin iadesini şart koşmuştur. Budin'in bu şekilde doğrudan Osmanlı idaresine girişi Avrupa'da genel bir tepkiye yol açarken, Ferdinand Edirne'de bulunan padişaha bir elçilik heyeti göndererek, Macaristan'ın tamamen kendisine terki karşılığında senelik altın vergi vereceğini bildirmiştir. Olumsuz cevapla sonuçlanan bu diplomatik girişimden sonra, Ferdinand ordusuyla Peşte'yi kuşattı ise de bozguna uğrayarak geri çekilmek zorunda kalmıştır (Gökbilgin, 2002: 539). Peşte kuşatması üzerine harekete geçen Kanuni Sultan Süleyman, 1543 Nisan'ında yeni bir Macaristan seferine çıkarak, daha önceki dönemlerde Avusturya'dan talep ettiği yerler olan Valpo, Şikloş ve Pech'i teslim almıştır (İbrahim Efendi, 1992: 181-184). Oradan Estergon üzerine yürüyen Osmanlı ordusu Tuna kenarında önemli bir stratejik mevki olan bu kaleyi ele geçirdi. Böylece Osmanlılar daha önce barış şartı olarak öne sürdükleri yerlere sahip oldular (Emecen, 2002: 508). Bu şekilde bir Osmanlı eyaleti haline gelen Budin'in emniyette kalabilmesi için civarındaki kalelerinde alınması ile Budin'in sınırlarını genişletmek amaçlanmıştır. Budin'in etrafındaki diğer önemli kaleler olan Novigrad, Hatvan, Dombavar, Dobrekoş, Şimontorna ve Ozara kaleleri de Bosna ve Budin Beylerbeyi tarafından alınmıştır. Ferdinand üzerine yapılan bütün bu askeri hareketler, Ferdinand'ı telaşa düşürdüğü gibi iki devlet arasındaki sulh yolunu da açmıştır. Aldığı ağır

yenilgiler ve kayıplardan sonra, zor durumda kalan Ferdinand, hemen İstanbul'a bir elçilik heyeti göndererek barış teklifinde bulundu. Ferdinand'ın göndermiş olduğu bu elçilik heyetiyle başlayan görüşmeler öncelikle bir mütarekeyle sonuçlandı (Kasım 1545). Bu olayla meydana gelen siyasi durum ise, 18 Haziran 1547 Osmanlılar ile Habsburglar arasında yapılan bir antlaşmayla onaylandı (Emecen, 2002: 556). 5 yıl süreyle imzalanan bu antlaşma V. Karl'ı da içine alıyordu. Karl, 1 Ağustos 1547'de Ausburg'ta, Ferdinand ise 26 Ağustos'ta Prag'ta antlaşmayı onayladı. Antlaşma bir anlamda Habsburglar'ı Osmanlı baskısından kurtarıyordu. Osmanlılar ise yeni bir İran seferini düşündükleri için Batı'dan kesin olarak emin olmak istiyorlardı. Bu ilk antlaşma gerek muhtevası ve gerekse sonuçları itibariyle oldukça önemlidir. Antlaşma Osmanlı-Habsburg ilişkileri için bir dönüm noktası teşkil eder. Bu hadise aynı zamanda, Kanuni Sultan Süleyman devrinde, iki devlet arasındaki münasebetlerin üçüncü ve son safhasını teşkil etmektedir. Bu safhada iki süper güç, Macaristan'ın tampon devlet olma özelliğini yitirmesiyle birlikte birbirleriyle muhatap olmaya başlayacaktır. Beş yıllık bir süre için 1547'de imzalanan bu barış antlaşmasına göre, Avusturya 30.000 düka vergi ödemeyi kabul etmektedir. Buna karşılık ise, Avusturya'ya İstanbul'da daimî elçi bulundurma hakkı tanınmıştır. Osmanlı tarafı Avusturya'dan alınan bu parayı alışıldık bir hukukî prosüdür içerisinde "haraç" olarak telakki ederken, Alman tarafı daha çok bir "iltizam" ödenmesi gereken bir vergi olarak görmektedir (Savaş, 2002: 557). Her ne kadar Osmanlılar, haraç olarak bu toprakların zımmen kendilerine ait olup antlaşma şartlarıyla karşı tarafa devredildiğini ve buna bağlı olarak ödenen paranın bunun karşılığı olduğunu düşünmekte olsa da, Ferdinand olayı daha farklı algılıyordu. Ancak antlaşma, Ferdinand'ın işine yaradı ve bu antlaşma sayesinde elindeki toprakların sınır kesiminde bir kale zinciri, başka bir deyişle savunma hattı oluşturdu. Ferdinand aldığı bu tedbirin ve Macaristan üzerindeki iddiasını sürdürmesinin semeresini ise, 150 yıl sonra görebilecektir (Emecen, 2002: 508).

İki devlet arasındaki diplomatik ilişkiler sürecinde, Kanuni Sultan Süleyman'ın Ferdinand'a yazdığı mektuplardan en eskisinin 1527 yılına tesadüf etmesine bakılarak Osmanlı Devleti ile Habsburg Hanedanlığı arasında diplomatik münasebetlerin 1527 dolaylarında başladığı söylenebilir. Ancak, orijinal nüshası mevcut olmayan mektubun ancak saray tercümanlarından Yunus Bey isminde bir şahsın Latinceye tercüme ettiği ve Ferdinand'ın Nicola adlı bir elçi ile İstanbul'a gönderdiği bir mektubuna cevap olarak yazılan belge bölümü bulunmaktadır (Savaş, 2002: 557).

Avusturya tarafından Bâb-ı Âli'ye gönderilen ilk büyük elçiler 1528'de İstanbul'a gelen Sigmund Weixelberger ve Johann Habodansk'dir. Bu ilk Avusturya elçilerinin başlıca amacı, Osmanlılar'ca fethedilen bazı Macar köylerinin geri verilmesini istemektir. Aynı zamanda yapılan ateşkes teklifine Kanuni olumsuz bir cevap vererek, Viyana üzerine yürüyeceğini bildirmiştir. 1515'de Ferdinand'a gönderilen ilk Osmanlı elçisi ise Memiş Çavuş'tur (Unat, 1999: 22). İlişkilerin bu safhasında Osmanlı Devleti, müzakere pozisyonunun kuvvetli olduğunun bilincindedir ve buna uygun bir politik tavrı takınmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu tavrından dolayı Avusturya'nın iki devlet arasındaki problemleri diplomatik yollarla çözüm çabalarını da zorlaştırmıştır. Osmanlı ile Habsburg Hanedanlığı arasındaki antlaşma 5 yıllık olmasına rağmen sınır problemlerine kesin bir çözüm getirmemiştir. Bunun yanısıra donanma denizlerde 1550'ye kadar durmuştur. Erdel meselesi, Osmanlı Habsburg mücadelesinin yeniden sıcak hale gelmesine yol açmıştır. Özellikle Erdel banlığı kendilerine verilerek Lipova'ya gönderilen kraliçe İzabella ve oğlu Janos Sigismund'un vasisi durumundaki Martunizzi'nin çevirdiği entrikalar, Ferdinand ile küçük kralın annesi İzabella arasında gizli bir antlaşma yaptırması ve yine 1551'de Ferdinand ile mektuplaşmasını sağlaması ortalığı karıştırdı. Kendisini küçük kralın naibi olarak seçtiren ve idarede söz sahibi olan Martunizzi'nin amacı, Erdel'i Osmanlı himayesinden çıkarmaktır (Emecen, 2002: 508). Bunun yanında Ferdinand'a göndermekte olduğu haracın ödemesi gecikmiştir. Osmanlılar, Macaristan'ın bir bakıma anahtarı konumunda olan Erdel'in korunmasını bu topraklardaki geleceklere açısından çok önemli görmekteydiler. Almanlar'ın Erdel'de nüfuzlarının artması, Osmanlı idaresindeki Budin'in kaybına yol açacağı düşünüldüğü için, 1551'de Erdel'e giden Osmanlı kuvvetleri Beçs, Beçkerék ve Çanad gibi kaleler ile on iki kaleyi ele geçirdi. Daha sonra Sokullu Mehmed Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, kraliçenin bulunduğu Lipova'yı alarak, Tımaşvar'ı kuşattı ise de iklim şartları yüzünden geri dönmek zorunda kaldı (İbrahim Efendi, 1992: 202-205). Osmanlı ordusunun Tımaşvar'da bulunmasını fırsat bilen Habsburg ordusu ise, karşı taarruzla Lipova'yı kuşatıp geri aldı. Kuşatma esnasında Lipova'da bulunan Ulama Paşa komutasındaki Türk kuvvetleri Martunizzi'nin aracılığı ile Lipova'dan sağ salim çıkabildiler. İsteklerinin Avusturyalılar'ca karşılanmadığını gören Martunizzi Osmanlılar'la anlaşıp kendini affettirerek mevkisini kuvvetlendirmeyi düşündü. Fakat onun bu düşüncesi Avusturyalılar tarafından öğrenilince Martunizzi 18 Aralık 1551'de bir suikast ile ortadan kaldırıldı (Gökbilgin, 2002: 544).

Avusturya askerleri daha sonra Segedin'e hücum ettilerse de Osmanlı kuvvetleri tarafından geri püskürtüldüler. Daha sonra İkinci Vezir

Ahmed Paşa'da Kanuni tarafından Erdel meselesini halletmesi için Erdel'e yollandı. 1552'de Tımaşvar alındı. Bu arada Budin Beylerbeyi Hadım Ali Paşa'da Seçen, Dregely gibi önemli kaleleri almış ve ardından Kara Ahmed Paşa ile birleşerek Solnok'u ele geçirmiştir. Bu son gelişmeler ile Osmanlı sınırı Slovakya'yı içine alacak şekilde genişleyerek, Tımaşvar'da bir beylerbeylik kurulmuş ve Erdel gözetim altına alınmıştır. Ardından Osmanlı kuvvetleri 1554 Eylül'ünde Eğri'yi kuşatmış, fakat bu muhasara başarılı olamamıştır. Başarısızlıkla sonuçlanan bu Erdel harekâtının ardından Ferdinand, diplomatik faaliyete geçerek İstanbul'a bir elçilik heyeti yollamıştır. Bu sırada İran seferiyle meşgul durumda olan Kanuni, Avusturya elçisi Busbecg'i Amasya'da kabul etmiş ve altı aylık bir mütareke yapılmasını kabul etmiştir (2 Haziran 1555). Ancak yapılan bu mütarekeye rağmen, sınırlardaki olaylar önlenememiş, 1556'da ikinci defa Budin'e vali olan Ali Paşa, Sigetvar'ı alamadığı gibi Babofça'yı da kurtaramamıştır (Hammer, 1998: 224-225). Olaylar sırasında Lehistan'a kaçmış olan kraliçe Osmanlıların da muvafakatıyla geri dönmüştür. Onları temsilen bir Erdel heyetinin Osmanlılar'ı yeni bir Avusturya seferine teşvike başlaması üzerine Kanuni Erdel'i Janos Sigismund'a bıraktı. Artık Macar meselesi, iki taraf arasında Erdel ile geniş ölçüde sınırlanan bir döneme giriyordu. Uzun süren müzakerelerin sonunda Avusturya ile 1 Haziran 1562'de imzalanan Osmanlı-Habsburg Antlaşması 8 yıllıktır. Ve iki taraf arasında yapılan bu antlaşmaya göre, Ferdinand Erdel üzerindeki iddialarından vazgeçecek ve yine yıllık 30.000 düka altın verecektir. Yine sınırlardaki saldırılara ise, karşılıklı olarak engel olunacaktır (Emecen, 2002: 508-509). Muahede de bunlardan başka iki tarafa vergi veren yerler, asiler ve mülteciler, haydutlar, şikâyetler vesaire hakkında maddeler de yer almıştır. Mart 1562 tarihli bu ahidnâme tercüman İbrahim Bey'in refakati ile Busbeck tarafından İmparator'a götürülmüş ve 1 Haziran'da Prag'ta imzalanmıştır (Gökbilgin, 2002: 550).

1562 Osmanlı-Avusturya Antlaşması'ndan sonra da hudutlarda ve Macaristan'da bazı anlaşmazlıklar meydana gelmiş ve Avusturya hükümeti bu yüzden, daha önce söz verdiği 30.000 dükalık vergiyi üst üste iki yıl göndermemiştir. Antlaşmanın imzalanmasından iki sene sonra İmparator Ferdinand ölünce (1564) vezir-i azam İstanbul'daki elçiden hem vergiyi hem de anlaşmanın geri kalan altı senelik müddetinin yenilenmesini istemiştir. Bu arada Kanuni'nin yeni İmparator II. Maximilien'i tebrik için Bali Çavuş'u Viyana'ya gönderdiği sırada Erdel'de karışıklık ortaya çıkmıştır. Avusturyalılar'ın Erdel'e asker çıkarması üzerine Budin Beylerbeyi Hasan Paşa, Erdel'e 6.000 kişilik yardım kuvveti sevk ederek Pantoka'yı ele geçirmeyi başarmıştır. Bu sırada Avusturya kuvvetleri ise, Tokaj'ı almışlardı. 27 Haziran 1565'te Semiz Ali Paşa'nın yerine Sadra-

zam olan Sokullu Mehmed Paşa'nın Avusturya konusundaki fikirleri ve siyaseti selefininkinden hayli farklı idi ve harp ilanını kuvvetlendiriyordu. Yeni sadrazam Sokullu müzakerelerin devamı ve sulhün yenilenmesi için gelen Avusturya elçisi Czernowicz'i ilk kabulü esnasında Tokaj ve Szersncz'in iade edilmesini ve verginin ödenmesini şart koşmuştur. Bu arada Erdel meselesinin halli için uğraşan Boğdan Beylerbeyi Mustafa Paşa harekete geçmiş ve Kruppa kalesini zapt ettikten sonra da Növi'yi almıştır. Böyle bir durum karşısında telaşlanan Avusturyalılar, 1566 yılında sulh teşebbüsü için yeniden diplomatik girişimde bulundular. Ancak yeni elçi Hassuzhaoty, ihtilafli konulardan biri olan Kruppa kalesinin iadesini talep ettiği halde, Tokaj kalesinin Osmanlılar'a iade edilmesi konusunda tatminkâr bir cevap vermemesi üzerine, padişah Avusturya üzerine yeni bir sefer ilan ederek, elçi nezaret altına alındı. Artık iyice yaşlanmış olan ve son seferine çıkan Kanuni'nin amacı, Avusturyalılar'ın çok müstahkem olan Sigetvar ve Eğri (Eger) kalelerini alarak Macaristan'da mukavemet ve yığınak yuvası bırakmamak ve hatta Yanık Kale (Györ) ve Komarn (Komoram) Kaleleri'ni zapt ederek bu bölgedeki fütihat silsilesini şan ve şerefle tamamlamaktır (Gökbilgin, 2002: 553). Ayrıca vezir-i azam Sokullu'nun da tesiriyle bu sefere ilerlemiş yaşına rağmen bizzat çıkmak ve 10 yıldır sefere çıkmamasını eleştirenleri susturarak, Malta başarısızlığını silmek düşüncesi ve isteği de Kanuni'nin sefere çıkmasını sağlamıştır. Uzun süredir sefere çıkmayan Kanuni, bu sefer ile Habsburglar'a iyi bir ders vermek istiyor ve onları son bir hesaplaşmaya mecbur bırakmayı amaçlıyordu (İbrahim Efendi, 1992: 290-295).

Sefer-i Hümâyûn başlamadan önce ikinci vezir Pertev Paşa Tımişvar hududundaki Göle'nin zaptı ile vazifelendirildi. Böylece, Osmanlı ordusu 1 Mayıs 1566'da Kanuni'nin son seferi için İstanbul'dan hareket ederek, Belgrad'a ve oradan da Zemin'e geldiği sırada Erdel Kralı'nı (Janos Zsigmond) da yanlarına alarak, Ağustos başlarında muhasaraya başladı. Osmanlı ordusu tarafından kale topla dövüldü. Osmanlı ordusunun saldırısına karşılık kale kumandanı Zirinyi Mikloş ve kale müdafileri kaleyi çok iyi tahkim etmiş ve tüm gücüyle müdafaada bulunuyor ve çarpışıyor. Osmanlı ordusunun hücumları başarısız olduğu için çetin ve çok zayıfa sebep oldu, birçok mevzi ve umumî hücumlar yapıldı. Fakat yapılan bütün bu hücumların tesirsiz kalması üzerine tazyik daha da arttırıldı ve nihayet 7 Eylül'de fetih zaferle sonuçlandı. Sigetvar kalesi alınarak, Zirinyi yakalandı ve idam edildi. Ancak kale alınmadan hemen önce, zaten artık hasta ve yaşlı olarak sefere çıkan Kanuni Sultan Süleyman vefat etmiştir. Kanuni'nin ölüm haberi Sokullu Mehmed Paşa tarafından ordudan gizlenmiş ve Şehzaâde Selim'e haber gönderilerek adına

zafernâmeler yazdırmış ve dönüş hazırlıklarına başlanmıştır. Bu sırada Göle ve Yanova'da fethedilmiştir (Gökbilgin, 2002: 552).

46 yıl Osmanlı tahtında kalan Kanuni'nin bu uzun saltanatı sırasında Osmanlı Devleti üç kıtaya yayılmış gerçek bir cihan imparatorluğu hâline gelmiştir. Üç kıta üzerinde büyük gelişmeler kaydeden ve birçok seferin kumandasını kendi üzerine alan Kanuni'nin Osmanlı Devleti'nin genişleme ve yükselmesinde şahsen büyük hissesi vardır (Öztuna, 1998: 250-253). Kazanılan bütün bu siyasî başarılar ekonomik ve soysal yapıyı belirlemiş, hukuk ve adalet prensipleri ön plana çıkmış ve devlet, bütün meseleleri, ordunun intizamı, teknik gücü ve disiplini ile çağının en büyük devleti, en büyük gücü hâline gelmiştir. Kanuni'nin vefatından sonra onun yerine tahta çıkan oğlu Padişah II. Selim İmparator II. Maxmilian (1556- 1574) ile Edirne Barış Antlaşması'nı imzalamıştır. Aslında 8 yıllık bir süre için verilen ahidnâmenin bir tecdidi niteliğinde olmasına rağmen, bu yeni ahidnâme de arada bazı anlaşmazlık konularını içermektedir.

Antlaşmaya göre, Habsburglar hâkimiyetleri altında bulunan Macaristan'ın kuzey bölgeleri için Osmanlı Devleti'ne yıllık 30 bin düka altın vereceklerdi. Bu şekilde Avusturya vergi maddesi ile yine Osmanlı'ya bağımlı hale geliyordu. İki hükümdârın da karşılıklı tasdikini sağlamak için Divan-ı Hümâyûn baş tercümanı İbrahim Paşa, antlaşmanın Avusturya İmparatoru tarafından tasdik edilecek bölümü için Viyana'ya gönderilmiştir (Hammer, 1998: 366-367). 1568 yılındaki bu antlaşmayla Osmanlı ve Avusturya arasındaki savaş durumu sona ermiştir. Bu müsait durumu iyi değerlendiren dönemin sadrazamı Sokullu Mehmed Paşa, Safeviler'e müdahale edilirken ordunun ikmalini kolaylaştırmak, doğudaki alınan yerleri korumak ve Orta Asya Türkleri ile doğrudan temas kurarak, Safeviler'i sıkıştırmak için Don ve Volga nehirleri arasında bir kanal açmak amacıyla hazırlıklara başladı. Bu arada Osmanlılar, Doğu Akdeniz hâkimiyeti için kilit özelliği taşıyan Kıbrıs'ın fethini de Avusturya ile olan bu barış dönemini fırsat bilerek gerçekleştirdiler (Öztuna, 1998: 260-261). II. Selim'in 1574 yılında vefatından sonra onun yerine tahta çıkan oğlu III. Murad babasının son günlerinde Avusturya'ya verilen ahidnâme-i hümâyûnu tecdid etmesine rağmen, iki devletin hudutlarında çatışmalar devam ediyor ve iki ülkenin halkı da bu durumdan son derece rahatsız oluyorlardı (Kütükoğlu, 1989: 615-625). Sınırlarda meydana gelen bu anlaşmazlıklara rağmen III. Murad devrinde Avusturya ile 1584 ve 1590 yıllarında ahidnâme-i hümâyûnların tecdidi gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında Avusturya lehine sınırlarda eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan uskok adlı haydutların Osmanlı topraklarına saldırılarından bunalan Türk halkının şikâyetleri üzerine, Bosna Beylerbeyi Telli Hasan Paşa Avusturya'nın Hırvat topraklarına akınlar yaparak, 1592'de Avusturya'ya ait olan

Hırastoviçe, Gora ve Bihke'yi zapt etmesi üzerine Avusturya kuvvetleri sefer için hazırlandı. Bunun üzerine merkezden yardım isteyen Hasan Paşa'ya, yardım için Rumeli Beylerbeyi Kirli Hasan Paşa görevlendirildi. Buna dayanarak, Sisek'i muhasaraya başlayan Telli Hasan Paşa'ya sadaretteki değişiklik sebebiyle yardım gelmeyince, çok sayıda Avusturya kuvveti karşısında yapılan muharebede yaralandı ve Kupa suyuna düşerek askerin önemli bir kısmı gibi boğuldu (Aydın, 2001: 19).

Hükümet merkezinde büyük bir teessüre sebep olan bu yenilgi üzerine Sadrazam Koca Sinan Paşa'nın ısrarı ile Avusturya'ya karşı savaş ilan edildi (Öztuna, 1998: 301). 1606 yılında imzalanan Zıtvatoruk Antlaşması'na kadar devam eden bu dönem "Uzun Türk Savaşları" veya "On beş yıl savaşları" olarak isimlendirilmektedir. 1592 yılına kadar ise, her iki güç arasında süre gelen sınır anlaşmazlıklarının dışında kayda değer bir olay mevcut değildir (Hammer, 1998²: 581-582). Sinan Paşa'nın Avusturya'ya savaş ilan etmek istemesinin başlıca sebebi ise, İran cephesinde önemli bir başarı elde eden Ferhad Paşa'yı kıskanması ve kendisinin de böyle bir sonuca ulaşmak istemesidir. Bunun yanında Bâb-ı Âli'nin böyle bir karar vermesinde aşağıdaki faktörlerin de büyük etkisi olmuştur;

1. İmparatorluğun ekonomik sisteminin çöküşü, fiyat devrimi ve ardından meydana gelen enflasyonun birleşik etkisiyle, devletin İran Savaşı sonrasında sayıları artan işsiz ücretli birliklerin parasını ödeyememesi ve isyanlarını önlemek için onları savaşa göndermek istemesi.

2. Macaristan savaşının baş aktörü sayılan Sinan Paşa'nın başını çektiği bir savaş grubunun varlığı savaşın çıkmasında büyük bir etkiye sahiptir.

3. Bosna-Hırvat ve Macar sınır çatışmalarının yeniden başlaması, Bosna valisi Hasan Paşa'nın askeri faaliyetleri ve yenilgisi. Özellikle bu yenilgi savaşın çıkmasında oldukça etkili olmuştur.

4. Habsbuglar'ın Orta ve Doğu Avrupa'da hâkimiyet kazanma çabaları ve Viyana'nın İstanbul'a yıllık "hediyelerini"(haraç) ödemekteki isteksiz davranışı savaşın çıkmasında önemli ölçüde etkili olmuştur (Fodor, 1999: 452-455).

Bu sebeplerle başlayan savaşta Osmanlı ordusu Belgrad'a ulaştığı zaman Avusturya saldırılarının önemli bir üssü olan Pespirim ve Palota kaleleri fethedildi. Ancak yaklaşan kış sebebiyle yeniçeri ve siphahilerin baskısı sonucu ordu yeniden Belgrad'a çekilmek zorunda kaldı (Savaş, 2002: 557).

Ortaya çıkan bu yeni durumu fırsat bilen Avusturyalılar Novigrad ile birlikte bazı kaleleri zapt ettiler. Daha sonra Hatvan ve Estergon kalelerini muhasaraya başladılar, fakat sadrazam kuvvetlerinin yardıma gelmesi sonucu kuşatmayı bıraktılar. Baharın gelmesiyle birlikte sefere devam

kararı alan Sadrazam Koca Sinan Paşa, Tata ile Samartin (St. Martin) ve sonunda Yanık'ı fethetti. Arka arkaya kazanılan bu başarılarından sonra sadrazam bu kaleleri müdafilere bırakarak tekrar Belgrad'a çekildi (Kütükoğlu, 1992: 615-625).

Avusturya ile başlayan yeni savaş döneminin devam ettiği sıralarda bu savaşa Erdel, Eflâk ve Boğdan voyvodalıkları da katılmış ve Osmanlı bunlar ile de mücadeleye mecbur kalmıştır. Bu mücadeleler devam ettiği esnada 1595 yılı başlarında III. Murad vefat edecek ve daha sonra Eğri fatihi olarak anılacak olan III. Mehmed (1595-1603) tahta çıkacaktır. Bu sırada Belgrad'da kışlaya çekilen Koca Sinan Paşa cephelerdeki başarısızlıklarından dolayı azledilmiş ve yerine Reşad Paşa getirilmiştir. Fakat askerini yeni sadrazamı sevmemesi üzerine azledilerek yerine tekrar serhaddin durumunu iyi bilen eski sadrazam Koca Sinan Paşa tayin edildi. Dördüncü kez göreve getirilen Sinan Paşa, Eflâk üzerine yürüyerek Bükreş ve Tezgovişte'yi fethetti. Sinan Paşa, İstanbul'daki rakiplerinin dedikodularını önlemek için padişahı ordunun başında sefere götürmek için iknaya çalıştı. Şeyhülislâm Hoca Saadetin Efendi'nin de bu yöndeki dinî tekinleriyle padişah eski geleneği canlandırmaya karar verdi ve Eğri seferinde ordunun başına geçti (Gökbilgin, 2002: 659). Sefer hazırlıklarının yapıldığı sırada ihtiyar sadrazam Sinan Paşa ölünce, yerine İbrahim Paşa tayin edildi. Osmanlı tarihinde Eğri seferi veya Haçova Meydan Muharebesi diye bilinen bu sefere III. Mehmed'de katılıyordu. Yeni sadrazam, padişahın sefere çıkmasına karşı olmasına rağmen, yeniçerilerin Kanuni'den beri hasret kaldıkları padişah ile sefere çıkma niyetlerini belirtince, sadrazam da kabul etmek zorunda kaldı. III. Mehmed ordunun başında İstanbul'dan hareketle Tuna üzerinden Eğri kalesine yöneldi. Eğri Avusturya'nın Macaristan'daki en önemli kalelerinden biri olup, stratejik açıdan da önemli idi. Zirâ bu kale Erdel ile Avusturya arasındaki haberleşme yollarının kontrolünü sağlıyordu (Gökbilgin, 1979: 196-198).

Kanuni devrinde vezir-i azam Damad Kara İbrahim Paşa tarafından kuşatılan fakat alınamayan bu önemli kale, Kuzey Macaristan'da Almanlar'ın elinde bulunmaktadır (Öztuna, 1998: 312-313). Osmanlı ordusu Eğri önüne geldiği zaman teslim teklif edilmiş fakat reddedilince kuşatma başlamıştır. Çok iyi tahkim edilmiş olan kale şiddetli hücumlarla ele geçirilince, müdafiler iç kaleye çekildiler. Buranın fethi gerçekleşmek üzereyken müdafiler çaresiz teslim oldular ve böylece 19 günlük kuşatmanın ardından bu önemli Macar kalesi Avusturyalılar'ın elinden kurtarılarak 1596 yılı sonlarında fethedildi (David, 1980: 489-491). Fethin ardından ilk cuma günü geleneklere uyarak şehrin en büyük kilisesi camiye çevrildi ve cuma namazı kılınarak III. Mehmed adına hutbe okundu (İbrahim Efendi, 1992: 180-181). Bu önemli kaleyi geri alabilmek için Arşidük

Maximilian ve Erdel Prensi Bathory komutasındaki ordu ile Osmanlı ordusu Haçova Meydan Savaşı'nda karşılaştı. Savaşın ilk günü düşman kuvvetleri Osmanlı otağına bir hayli yaklaştı ve Avusturya topçusunun üstün ateş gücü Türk ordusu üzerinde hissediliyordu (Emecen, 2001: 546-554). Kısa zamanda toparlanan Osmanlı ordusu yaklaşan düşmana karşı şiddetli bir şekilde karşı koymuş ve bunun üzerine başlayan karşı taarruz sonucunda büyük bir zafer kazanılmıştır. Büyük bir hezimete uğrayan Avusturya ordusundan yaklaşık 50 bin düşman askeri telef olurken, önemli miktarda silah ve cephane ele geçirilmiştir (Uzunçarşılı, 1988¹: 774-779). Bu savaş aynı zamanda Osmanlı tarihinin zaferle sonuçlanan son büyük meydan savaşıdır. Fakat padişahın İstanbul'a dönmekte ısrar etmesi, Osmanlı Devleti'nin fethin nimetlerinden yeterince faydalanmasını engellemiştir. Bu arada Osmanlı sınır boylarında eskisi gibi disiplin kalmamıştır ve Avusturyalılar bu boş kalan serhadlere her an saldırabilme imkânı elde etmişlerdir (Gökbilgin, 1989: 536-537).

Takip eden sene tahminler doğru çıkarak, Avusturya ordusu tarafından Yanık Kale muhasara edilmiş ve Tata kalesi zaptedilmiştir. Satıcı Mehmed Paşa azledilerek İbrahim Paşa serdarlık vazifesinde iken Yanık Kale kaybedilmiştir. Bu arada Osmanlı Devleti'nin Varad kuşatmasına Avusturya Budin'i muhasara ederek karşılık vermiştir. Tüm bu başarısız gelişmeler üzerine Mehmed Paşa azedilerek İbrahim Paşa serdar ve veziri azam tayin edilmiştir. İbrahim Paşa'nın asker arasındaki disiplini yeniden sağladığı sıralarda, Anadolu'da Celâli ayaklanması ortaya çıkmış ve devleti bir hayli uğraştırmıştır. Sadrazam İbrahim Paşa 1600 yılında tekrar sefere çıkarak Kanije üzerine yürüdü. 44 günlük bir muhasaradan sonra kale alındı ve beylerbeylik haline getirilerek Tiryaki Hasan Paşa'ya verildi. Sadrazam İbrahim Paşa, 1601'de yeni bir sefer için hazırlandığı sırada ölünce yerine Yemişçi Hasan Paşa tayin olunmuştur (Hammer, 1998³: 9-14). Bu senenin sonlarına doğru Arşidük kumandasındaki büyük bir ordu Kanije'yi tekrar almak için muhasara etti ise de, iki buçuk ay süren bu kuşatma Hasan Paşa'nın büyük gayretleri sonucu başarısızlıkla sonuçlandı. Bunun üzerine Avusturya ordusu geri çekilmek zorunda kalmıştır. Kanije müdaafasından iki yıl sonra padişah III. Mehmed'in vefatı üzerine yerine oğlu I. Ahmed (1603- 1617) tahta geçmiştir. Bu sırada Osmanlı Devleti bir taraftan doğuda Safeviler'le uğraşırken diğer yandan da Anadolu'da önemli boyutlara ulaşan Celâli isyanları¹ (İlgürel, 2000: 252-257) ile uğraşmaktadır. Birbirinden çok uzak cephelerde çarpışmak zorunda kalan Osmanlılar için durum hiçte müsait değildir. Aynı dönem-

¹ XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Anadolu'da yaygın olarak Osmanlı Sultanı'na karşı toplumun birçok kesiminden gelen gayrimemnunlar zümresi tarafından çıkarılan isyanlardır.

lerde Katolik Avusturya'nın Protestan Macar halkı üzerindeki baskısının artması üzerine Erdel Beyi Bocskai İstanbul'a elçi göndererek Osmanlı'dan yardım talebinde bulunmuştur. Osmanlı Devleti tarafından kendisine Erdel krallığı vaad edilen Bocskai, askerleriyle birlikte Osmanlı ordusuna katılmıştır. Osmanlı ordusu Erdel Beyi'nin de yardımları ile Estergon, Uyvar, Vespem ve Polata'yı ele geçirdi. Ardından Erdel Beyi'ne verilen söz yerine getirilerek Bocskai'ye Erdel ve Macar tacı giydirilmiştir. Bu yardım sayesinde Bocskai, Avusturya'ya ait yerlere varıp bir çok ganimet aldı ve İstanbul'a gelen vezir-i azam vasıtasıyla bir krallık tacı yaptırılarak vezir-i azam tarafından Macaristan'a götürüldü (Uzunçarşılı, 1988: 92-93).

Bocskai ile yapılan bu ahidnâmeye göre, Erdel ve etrafı Macar kralı unvanıyla ona bırakılıyordu. Yine antlaşmaya göre, on sene vergiden muaf olacak olan Bocskai daha sonra her yıl on bin düka vergi verecektir. Bocskai ile yapılan ve ona geniş haklar tanıyan bu ahidnâme, İmparator'un kuvvetlerini iki düşman karşısında bırakarak, Avusturya'yı sulh yapmaya yanaştıran en önemli sebep oldu. Erdel Beyi'nin yanısıra Eflâk ve Boğdan voyvodaları da İmparator'a karşı isyan etmişlerdir. Avusturya İmparatoru, Eflâk, Boğdan ve Erdel Prenslığı'nin yardımlarından mahrum kalınca, barış yapmaya mecbur oldu. Osmanlı tarafı ise, İran ile başbaşa kalabilmek ve İran seferine çıkabilmek için barışı istiyordu (Öztuna, 1998: 317-318). Düşman Macaristan'dan atılmış güney Slovakya fethedilmişti. Budin (Budapeşte) de başlayan müzakerelerin sonucunda Budin ve Viyana arasında Tuna nehri kenarında (Zitvatoruk) denilen yerde, iki taraf elçileri bir araya gelerek antlaşmayı imzaladılar (1606).

Osmanlılar tarafından vezir-i azam Murad Paşa (Kuyucu) nın damadı Budin valisi olan Ali Paşa ile Budin kadısı Habil Efendi ve Murad Paşa kethüdası Kadim Ahmed Efendi ve Budin eşrafından Nasrüddin-zade Mustafa Efendi sulh murahhası oldular. Bunun yanı sıra Erdel Beyi Bocskai tarafından da antlaşma için dört murahhas vardı. Buna karşılık İmparator'un başlıca murahhasları ise, Komarin valisi olan ve ahidnâme metninde Amroladi Yanoş denilen Molor ile Kont Adolf Altan, Turzo Görk (Jorj Turço) İştuvan Mikloş, Nikola İstuantı gibi isimlerdir. Tarihçi Naima, barış görüşmelerinin Zitve Boğazında "iki tarafın kayıklara binip yapıldığını" yazmaktadır (Erim, 1953: 16-17). Üç hafta süren müzakerelerden sonra, iki taraf arasında 1606 Kasım ayının başlangıcında yirmi sene müddetle ve on yedi maddeden oluşan bir ahidnâme imzalanmıştır (Uzunçarşılı, 1988: 96-97).

Zitvatoruk Antlaşması, Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı ile olan münasebetlerinde yeni bir safhaya geçildiğini gösteren ilk vesikadır. Bu anlaşmanın hükümleri Osmanlı Devleti'nin 1663 yılında Avusturya'ya

savaş ilân etmesine kadar devam etmiştir. 1606 yılında Çasar II. Rudolf ile Macaristan'ın Komarn şehri yakınlarında Zitvatoruk'ta imzalanan bu antlaşmaya göre, her iki taraf toprak kazanma mücadelelerinden vazgeçtiler. Antlaşmaya göre, Siebenbürgen (Erdel) her iki devetin vasallığı oluyor ve Sultan I. Ahmed, bir defaya mahsus olmak üzere 200 bin düka ödenmesinden başka vergi almaktan vazgeçiyordu. İlk defa bu antlaşma ile Osmanlı Devleti Avusturya Çasarı'nı resmen kendisi ile eşit haklara sahip olarak tanıdı ve Avusturya'nın Çasarlık ünvanı kabul edilmiştir (Savaş, 2002: 557).

Ahidnâme metnindeki on ve onbirinci maddeleri oluşturan bu iki durumun kabul edilmesiyle Osmanlı Devleti kendine ait olarak gördüğü Macaristan'ın Avusturya idaresine kalan bölümleri için her sene aldıkları vergiden vazgeçmektedir. Bunun sonucu ise, ellerinde olmayan bu topraklar üzerindeki bütün otoritesini kaybederek tamamen Avusturya'ya bırakmıştır.

Antlaşmanın birinci maddesinde, Osmanlı hükümeti İmparator'la Erdel Beyi Bocskai arasında daha önce imzalanmış olan, Viyana muahedelerini tanımış olduğundan Bocskai'nin ölmesinden sonra, Erdel'i kendisine terk etmiş olduğunu iddia etmiştir. Böylece Türkler'in kılıç ile aldıkları bir yerde hak iddia eden İmparator'a Osmanlı tarafının olumsuz bir karşılık vermesi ile iki taraf arasında Erdel önemli bir ihtilâf konusu haline gelmiştir (İlgürel, 2000: 85). Antlaşmanın on beş, on altı ve on yedinci maddelerine göre, daha önce Osmanlılar'a ait iken savaş esnasında Avusturyalılar'a geçen Yanık (Rab), Estergon, İstoni-Belgrad ve Peşte kaleleri geri alınmıştır. Ayrıca, Eğri, Kanije, Uyvar bölgeleri de yeniden zapt edilmiştir (Uzunçarşılı, 1988: 97).

Antlaşmanın bazı maddelerinde sonraki dönemlerde Erdel ve diğer hudut meseleleri sebebiyle düzeltmeler yapılmıştır. Bunlardan biri H. 1025 Cemaziyelahir başlarında (1616 Haziran) on iki madde üzerinde yirmi sene olarak tecdit edilmiştir. Bu son muahedede de Nemçe'nin Erdel'e saldırıda bulunmaması kesin bir şekilde belirtilmiştir. Bu tarihten sonra yine H. 1037 Rebiyülahir (1628 Ocak) da on bir madde üzerine ve yirmi sene süreyle muahede de ikinci bir yenilenme olmuştur. Bunun yanında iki taraf arasında asıl ihtilâf Bocskai'nin Viyana muahedesıyla ölümünden sonra Erdel'i İmparator'a terk etmesi ve Osmanlı murahhaslarının da bu muahedeyi kabul etmiş olmalarından çıkmış ve bu dikkatsizlik, İmparator'a Erdel üzerinde yeni bir hak iddiasına yol açmıştır ki, bu sorun Karlofça muahedesine kadar sürmüştür.

Avusturya ile imzalanan bu antlaşmayla Osmanlı Devleti dış politika-kada önemli bir presij kaybına uğramıştır. Bu olay, Osmanlı Devleti için, sadece Macaristan'da toprak elde etme gayretlerinden vazgeçilmesi anla-

mına gelmiyor aynı zamanda, Avusturya'nın ödemekle mükellef olduğu vergilerin kaldırılmasıyla Avusturya'nın siyasî protokolde süper güç seviyesine çıkmasını ve Osmanlı Devleti ile diplomatik protokolde müsavi olmasını sağlıyordu. Avusturya ile imzalanan bu antlaşmanın önemli bir özelliği de Avrupa devletleri ile Osmanlılar arasında devletlerarası hukuka uygun olarak imzalanan ilk antlaşma olmasıdır. Osmanlı tarihçileri tarafından "Tevakkuf devri" nin durma devrinin başlangıcı olarak görülür (Erim, 1953: 18).

Zitvatoruk antlaşması ile Osmanlı Devleti ile Avrupalı devletler arasındaki ilişkiler açısından yeni bir döneme girilmiştir. Daha önceki dönemlerde Avrupalı devletlerle yapılan barış antlaşmaları, muzaffer Osmanlı sultanı tarafından verilmiş bir lütuf olarak görülüyor ve Osmanlı Devleti'nin uygun bulduğu bir süre için barış yapılıyordu. Toprak kaybı olmayan bu antlaşmada ise, Eğri ve Kanije kaleleri fethedilmesine rağmen, antlaşma gereği Avusturya pek çok imtiyaz elde etmiştir (Savaş, 1999: 654-655). Daha önce yapılan barış antlaşmaları ateşkesin ihlal edilmesine kadar sürerken, bu barış antlaşması ile ilk defa 20 yıllık bir süre için imzalanmış ve gerçekten 25 yıl sürmüştür.

Sonuç olarak, Zitvatoruk Barış Antlaşması, XVII. yüzyılın başlarında Macaristan'ın Osmanlı hâkimiyetinden kurtuluşuna ve Osmanlı Devleti'nin çözülüşüne bir işaret olmuştur. Bu antlaşma, görünüşte birkaç kale ve şehir alarak üstün durumda görünen Osmanlı Devletinin manen sükûnunun birinci kademesini teşkil etmektedir. Muharebenin on dört sene sürmesi Osmanlı ordusunun artık Kanuni devrindeki gücünü kaybettiğini göstermektedir. O tarihe kadar Osmanlı hükümdariyle aynı derecede sayılmayan ve kendisine kral diye hitap edilen İmparator'a bundan sonra Çasar denilerek, Osmanlı padişahı ile aynı derecede oduğu kabul edilmiştir.

Bu Avusturya harbi, siyasî cepheden Osmanlı Devleti'nin kudret ve nüfuzunun kırıldığını gösterdiği gibi ülke içerisinde yeni askerî, malî, hukukî ve ekonomik sorunlar başlatmıştır. Bundan sonraki dönemde, Anadolu yer yer Celâli eşkiyası ile dolmuş, ülke üzerindeki padişah ve hükümet otoritesi de zedelenmiştir. Bundan başka Avusturya harbi doğu Anadolu'da, İran'dan alınan Azerbaycan taraflarının elden çıkmasına sebep olmuştur. Tüm bu gelişmeler ile XVII. yüzyıla giren Osmanlı yeni sorunlar ile karşı karşıya gelmiştir.

Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki ilişkilerin başlangıcından Zitvatoruk Barış Antlaşması'na kadar geçen sürede iki devlet arasındaki siyasî ilişkiler bu şekildedir. Şimdi belirtilen bu dönemler arasında iki devlet arasında yapılan antlaşmalar ve bunların genel özellikleri belirtilecektir.

1. 1. XVI. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Ahidnâmelerinin Özellikleri

Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlere, özellikle de Avrupalı güçlere karşı daha güçlü ve etkin bir müzâkere pozisyonuna sahip olduğu XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin diplomasisi de aynı şartlar içinde gelişim göstermiştir (Savaş, 1999: 644-645). Osmanlı Devleti'nin gerek diplomatik ve gerekse siyasî alanda Avrupa'ya karşı üstünlük kurduğu bu dönemde Osmanlı padişahları tarafından Habsburglar'a verilen ahidnâme-i hü-mâyûnlar şekil olarak incelendiğinde birbirlerinden bazı küçük farklılıklar göstermesine rağmen, bu ahidnâmelerin o dönemin diplomatik anlayışına uygun birtakım ortak yönleri de mevcuttur. XVI. yüzyılda henüz uluslararası diplomatik uygulamaların tatbik edilmediği bir dönemde imzalanmış olan bu ahidnâmelerin ortak tarafı, siyasî anlamda tek taraflı olarak hazırlanan ve karşı tarafın diğer imparatorun koyduğu şartları kabul ettiği belgeler şeklinde düzenlenmiş olmalarıdır.

XVI. yüzyılda Osmanlı dış politikasının esasını oluşturan bu tek taraflı politikanın benimsenmesinde Osmanlı Devleti'nin o dönemde hiç bir Avrupalı Hıristiyan Devleti kendisi ile eşit hakları haiz kabul etmemeyerek, onlarla hiçbir zaman daimî bir barış içinde olmak istememesi ve bunu diplomatik bir gelenek ve ilke olarak muhafaza etmesi etkili olmuştur. Bu anlayıştan yola çıkan Osmanlı Devleti, yabancı bir ülkeye daimî elçi göndermenin, o ülkenin meşruiyetini tanımak anlamına geleceğini düşünerek, kendisi ile denk görmediği hiçbir yabancı devletle elçilik münasebetinde bulunmamıştır. Buradan şöyle bir yorum çıkarabiliriz: Diplomasi kurallarına göre iki ülke arasında diplomatik bir ilişkinin kurulabilmesi için her iki ülkenin karşılıklı olarak elçilik münasebetlerinde bulunması ve birbirlerine elçi göndermesi gerekmektedir. Aksi takdirde sadece birinin diğerine elçi göndermesi o iki ülke arasında diplomatik açıdan bir ilişkinin var olduğunu göstermez.

Osmanlı dış politikasına ve diplomasisine yön veren ve onları önemli ölçüde etkileyen ilk olay 1606 Zitvatoruk Antlaşması olmuştur. Osmanlı diplomasisinin dönüm noktalarından biri olan bu antlaşma ile diplomatik manada ilk prestij kaybı meydana gelmiştir. XVI. yüzyılda imzalanan diğer anlaşmalardan farklı olan bu ilk antlaşma imzaya hazırlanma safhası açısından Osmanlı siyasî ve diplomasi tarihinde bir ilk teşkil etmektedir. Bu antlaşma ile ilk defa Osmanlı diplomasi anlayışı ve dış politikası şekil değiştirmeye başlamış ve bu değişim XVII. ve XVIII. yüzyıllarda artarak devam etmiştir. Osmanlı ahidnâmelerinde iki taraflı olarak, birbirine mütâbık nüshalar tanzim edilerek, oluşturulan ve bu nüshaların tasdik edilmesi ve arkasından karşılıklı değiş tokuş şeklindeki diplomasi uygu-

laması XVI. yüzyılın ortalarında henüz tatbik edilmemiştir (Kütükoğlu, 1992: 536). 1606 tarihli Zıtvatoruk Antlaşması'na kadar olan bütün ahidnâmeler, Osmanlı tarafının şartlarını belirlediği ve Habsburg tarafının tasdik etmesinden ibaret olan antlaşmalar şeklindedir. Bu tek taraflılığın sebebi ise, Osmanlı Devleti'nin o yıllardaki karşı konulamaz üstünlüğünden kaynaklanmaktadır.

Bu bölümde, Osmanlı-Avusturya ilişkilerinin başlangıcını oluşturan XVI. yüzyıldaki iki devlet arasında yapılan ahidnamelerin öncelikle Düvel-i Ecnebi Defteri'nden elde edilen ahidnâme metinlerinin transkripsiyonu yapılmıştır. Daha sonra dönemin ahidnâmeleri genel özellikleri itibarıyla incelenerek tahlil edilmiştir. Ahidnâmeler, XVI. yüzyıl Osmanlı diplomatik yapısının ve yabancı devletlere karşı izlediği politikaların yanı sıra, her ahidnâmenin kendi verilmiş tarihi ve bu tarihle ilgili genel özellikleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Bunun yanında ahidnâmeler değerlendirilirken Osmanlı ahidnâme geleneği ve bu yüzyıldaki uygulanış biçimi üzerinde de durulmuş ve yapılan ahidnâmeler bu yapı esas alınarak birbirleriyle ve daha sonraki dönem ahidnâmeleriyle mukayeseli bir şekilde incelenmiştir. Ahidnâmelerde özellikle iki taraf arasındaki diplomatik yaklaşım ve bunun antlaşmalar üzerindeki tesirleri üzerinde durulmuştur. Bu dönem ahidnâmeleri klâsik dönem sulh ahidnâmeleri özelliğini taşımaktadır. Bu tür ahidnâmelerde genel olarak ahidnâmenin hangi sebeple verildiği ve kaç yıl süreyle verildiği ile şartları üzerinde durulmaktadır. Hangi sebeple verilirse verilsin bu dönem ahidnâmelerinin en belirgin özelliği, Osmanlı tarafının yapılan her antlaşmada üstün olmasıdır. Bu özellik ahidnâmelerin ilk kısmından sonuç bölümüne kadar olan bütün ifadelerde açık bir şekilde kendini belli etmektedir. Ahidnâmelerin incelenmesi dönemin Osmanlı-Avusturya ilişkilerini her boyutuyla değerlendirebilmemizi sağlamaktadır.

Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyıl boyunca Avusturya tarafına verdiği ahidnameler ilk olarak 1547'de verilen ahidnâme ile başlamaktadır. Daha sonra sırasıyla 1562, 1566, 1568 ve 1576 tarihli ahidnâmeler yer almaktadır.

1. 2. XVI. Yüzyıl Ahidnamelerinin Transkripsiyonu ve Tahlili

1 2. 1. 1547 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn (Feridun Bey, 1275: 76-78).

(Cennet-mekân Sultân Süleyman Hân Gâzi hazretleri dergâhında İspanya ve Ferenduş krallarına gönderilen nâme suretidir)

Hakk subhânehu ve te'âlânın uluvv-i inâyeti ve iki cihân fahrî ulu azîz peygâberimizin salâvâtullahi aleyh ve selâmehu mu'cizâtı berekâtında (mahall-i tuğrâ-yı garrâ)

Ben ki sultân-ı selâfîn ve burhân-ı havâkin tâc-ı baht-ı Husrevân-ı rûy-i zemîn zıllullahi fi'l-arzın Mekke'nin ve Medine'nin ve Kuds-i şerîfin ve İstanbul'un ve Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rûm-ili'nin ve Anadolu'nun ve Rûm'un ve Karaman'ın ve Erzurûm'un ve Diyâr-ı bekr'in ve Kürdistan'ın ve Luristan'ın ve Azerbaycân'ın ve Acem'in ve Zü'l-kadriye ve Mısır ve Şâm ve külliyyen Arabistân ve Bağdad ve Basra ve Aden ve Yemen memleketinin ve Tâtâr ve Deşt-i Kıpçak ve Mağrib-i zemînin ve Eflâk ve Boğdan ve Budun tahtının ve Erdel vilâyetinin ve anâ tâbi' olan yerlerin ve dahi kılıcımızla alınmış nice memleketlerin pâdişâhı ve sultânı Sultân Süleyman Şâh bin Sultân Selim Şâh bin Sultân Bayezid Hân'ım bu bizim mübârek ahidnâmemizi okuyub işidenlere ma'lûm ola ki Romanlar'ın ve ânâ tâbi' olan yerlerin kralı olan Ferenduş kral benim izzetlü ve a'zâmetlü ulu dergâhıma yarâr elçisin ve âdemisin gönderüb bâb-ı sa'âdet me'âbım cânîbi ile sulh u salâh olunup mabeynimizde dostluk olmak üzere inâyet-i hümâyûnum ricâ idüb ve gönderdiği elçi dahi ânın karındaşı vilâyet-i İspanya kralı Karlo tarafından dahi vekîl idüğünü arz idüb bi'l-fi'il Engürüs vilâyetinden Hristiyan tâ'ifesinin ellerinde olan yerler mukâbelesinde her yıl sa'âdetlü dergâhıma otuz bin sikke Macar altını kesim virmek üzere emân-ı şerîfim taleb idüp istid'â-yı atıfet ve temennâ-yı şefkât eyledüğü ecilden kemâl-i inâyet-i pâdişâhânemden kendüye ve müşârün-ileyh İspanya kralına beş yıla değin emân-ı şerîfim ihsân eyleyüp şol şart üzere beyân olunmuş idi ki vilâyet-i Engürüs ki Hakk sübhanehu ve te'âlâ hazretlerinin uluvv-i inâyeti birle şemşîr-i zafer-te'sirimle feth olunmuş memleket olup ol vilâyette şol kal'alar ve

kasteller ki bi'l-fi'il benim askerim ve beylerim tasarrufunda olup içine yarak ve âdem konulup zapt olunmuş ola ol asl kal'alara ve kastellere tâbi' olan köyler ve yerleri ve bağları ve bahçeleri ve re'âyâsıyla ve bi'l-cümle serhâdleri ve sınırları ile kemâ-kân ehl-i İslâm'ın tasarrufunda ola ve kara cânîbinden ve deryâ tarafından dahi benim memâlik-i mahrûseme ve kal'alara ve yerlere ve re'âyâsına yaşdan ve kurudan asla zarâr u gezend irişdirmeyüp hiçbir vechle dahl u ta'arruz olunmaya her kim zarâr u ziyân idecek olursa haklarından gelinüp cezâları ve sezâları virile ve vâki' olan zarâr u ziyân ne ise yerine getirile ve vilâyet-i Engürüs'den dahi şol kal'alar ve kasteller ki re'âyâsı ile ehl-i İslâm'ın tasarrufuna gelmemiş ola ânların mukâbelesinde her yıl hazîne-i âmîreme otuz bin sikke altun gelüp vâsıl ola beş yıla deĝin mabeynimizde olan mu'âhede-i hümâyûnum mukarrer olup mademki ânın tarafından ve karındâşı Karlo kralı cânîbinden ahd-i şerîfimize muhâlif iş olmaya berü cânîbden benim beglerbegilerimden ve asker-i zafer-peyklerimden ol yerlere dahi kimesne dahl u ta'arruz itmeye zarâr u ziyân ilişdirmeye ve kır cânîbinden ve deryâ tarafından dahi Hristiyan tâ'ifesinin ellerinde olan memleket (s.77) ve re'âyâsına dahl olunmaya ve mazarrât u hasâret irişmeye iki cânîbden bile emn u emân üzre oluna ve deryâ tarafından dahi harâmi ve levend yürümemeĝe gereĝi gibi tenbîh ve te'kîd oluna ve yasak olunmuşdur ki her kim emr-i hümâyûnuma muhâlif zarâr idecek olursa tefîş olunup zâhir olduktan sonra muhkem haklarından gelinip ittikleri iş için cezâları ve sezâları virile ve bazargânlar dahi emr u emân üzre gelüp gideler kanûnnâme-i hümâyûnumuzda mukarrer olduĝu üzre metâ'larının ve esbâplarının gümrüĝü ve hukûku ne ise alınıp kimseye zulm ve te'addî ittirilmeye emr u emânla ticâretlerinde ve rençberliklerinde olalar ve memâlik-i mahrûsem halkından her kim kaçup ânların vilâyetine varırsa eĝer müselmân eĝer kâfir eĝer diři ve eĝer erkek kaç nefer ise ve her kande ise ta'cilen bulunup bu cânibe gönderile özr u bahâne beyân olunmaya ânlar tarafından dahi benim memâlik-i mahrûseme kaçup gelen emr-i şerîfimle sorulup cezâsı ve sezâsı virile ve Françe Pâdişâhu ve Venedik Doju benim âsitâne-i sa'âdet-bahşım cânibi ile dostluk üzre olanlar ve ânlarunla dostluk üzre olanlar ahidnâme-i şerîfimde bile dâhil olmak üzre yazılıp bu bâbda vârid olan elçisi kendüye irsâl olunmuşidi hâliyâ dergâh-ı sa'âdet-destgâhıma girü mu'temedin-aleyh âdemler gönderüp Yanoş Madye ile Pošte nâm yarâr yazıcısını atebe-i âlem-penâhımıza gönderüp emr-i şerîfim üzre beyân ve takrîr olunan şartla muktezâsınca vâki' olan mu'âhede-i hümâyûnumu kabul eyleyüp vech-i meşrûh üzre her yıl otuz bin sikke Macar altını kesmi Mart ayının evvelinde edâ itmek üzre kavl u mu'âhede eyleyüp müşârün-ileyh İspanya Kralı tarafından dahi kendü kralları mühriyle ahidnâmelerin yazup ve mektûbların gönderüp sa'âdetlü

âsitanem tarafından vech-i meşrûh üzere ahidnâme-i şerîfim mukarrer olması-çün âtîfet ve şefkât recâ itdikleri tafsîliyle izz-i huzûr-ı fâyîzu'l-hubûruma arz olunup ma'lûm-ı şerîfim olduktan sonra tekrâr bu ahidnâme-i hümâyûnumu virdim ve buyurdum ki ba'de'l-yevm vilâyet-i Engürüs'den şol kal'alar ve kasteller ki bi'l-fi'l benim beylerim ve askerim zabtındadır ânlar müte'âllık olan köyleri re'âyâsı ile kemâ-kân asker-i zafer-peykerim zaptında olup ânlardan gayri şol kal'alar ve kasteller ki hâliyâ Hristiyan tâ'ifesinin ellerinde ve zaptlarındadır ber-karâr-ı sâbık ânlar zaptlarında olup ol vilâyetler mukâbelesinde ahd u kabûl olunduğu üzere otuz bin altun madem ki Mart evvelinde her yıl sa'âdetlü kapuma gelüp hazîne-i amîreme vâsıl ola ve yukaruda tafsîl olunan cümle şartlar ri'âyet olunup beylerim ve askerim zaptında olan yerler ve köyler re'âyâsına ânlar canibinden ve beylerinden ve leşkerlerinden ve harâmilerinden zarâr u ziyân olmayup kendü hâllerinde olalar bizden dahi aslâ nesne sâdır olmaya ve beylerbeyilerimden ve sancakbeyi kullarımdan ve sâ'ir leşker-i zafer-peykerim halkından Hristiyan tâ'ifesinin taht-ı yedlerinde ve zaptlarında olan memlekete ve re'âyâsına aslâ ve kat'a bir vechle zarâr u ziyân irişdirilmeye ve cümle serhâdlerde vâki' olan yerlerde haydûd tâ'ifesi zapt olunup aslâ ve kat'a fesad u şenâ'ât itmeyeler husûsa Kilis'e müte'âllık olan Sire kal'asının haydûdu gereği gibi zapt oluna ol tarafta serhâdde vâki' olan memâlik-i mahrûsem sınıvına ve re'âyâsına zarâr u gezend irişdirmeyeler şöyle ki cümle serhâdde olan haydûd ve Sire hisarının haydûdu fesâd u şenâ'ât eylemeyeler ahde muhâlefet olup öZR u bahâne ve illet beyân olundukda kabûl olunmaya ve Budun cânîbinde olan memleketler hâlâ emr-i şerîfimle yazılıp defter olunduktan sonra benim memleketim re'âyâsından kaçup ol cânîbe vardukda kabûl olunmayup kaçan re'âyâya âdemler koşup girü yerlerine göndereler bu bâbda dahi şart-ı hümâyûnum ri'âyet olunmazsa ahde muhâlefet olup sonra öZR beyân olunmaya ve deryâ cânîbinden dahi madâm ki müşârün-ileyh İspanya kralı tarafından ve askerinden memâlik-i mahrûseme ve Diyar-ı (s.78) Mağrib'de olan ehli İslâm'a dahi Eyru (?) ve vilâyetine bi'l-cümle kendülerin bi'l-fi'l tasarruflarında olan yerlerden ve kendülerle dostluk üzere olanların vilâyetlerinden gayri memlekete ve re'âyâsına zarâr u ziyân olmaya ve bu cânîbden dahi kezâlik ahd-i şerîfime muhalif vaz' sadır olmaya vech-i meşrûh üzere iki cânîbin bazargânları ve tâcirleri emn u emân üzere olup gelüp ticâretlerinde olalar mallarına ve canlarına zarâr irişdirilmeye her kimden ki ahde muhâlif vaz' sadır ola zikr olunduğu üzere iki cânîbden bile haklarından gelinüp cezâları ve sezâları verile madâm ki müşârün-ileyhime Krallar tarafından bu zikr olunan ahd ve içinde olan şartlara muhâlif iş olmaya ve mukarrer olup kesim olan altûnı irsâld e öZR ü bahâne olunmayup her sâl ta'yîn olunan vakitte

sa'âdetlü âsitaneme gelüp vâsıl ola benden ve vezîrimden ve beglerbeyilerimden ve sancakbeyi ve kullarımdan vesa'ir leşker-i zaferpeykerimden ahd-i şerîfime muhâlif nesne sadr olmaya şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timât ve i'tikâd kılup muhakkâk ve musaddâk tutalar bu ahidnâme-i şerîfim darü's-saltanatü'l âlîyye mahrûse-i Kostantiniyye şehrinde bezm olup peygâberimizin sallâlahû aleyhi ve's-sellem tarihinin dokuz yüz elli dördüncü yılının Şa'bân-ı şerîf ayının yirmi üçüncü gününde ki Hazret-i İsa salavatullâhi alânebîyyinâ ve aleyhûnun bin beş yüz kırk beş târîhinde vâki' mâhda vech-i meşrûh üzre müceddeden ahidnâme-i mezbûre tahrîr olunmağın vefk-i târîh üzre sebt ve derc olundu.

1. 2. 2. 1547 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlîli

XVI. yüzyılın ortalarında Kanuni Sultan Süleyman tarafından Ferdinand'a verilen XVI. yüzyılın bu ilk antlaşması, aynı zamanda Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu arasında imzalanan ilk yazılı antlaşma ve Osmanlı Padişahı tarafından Habsburglar'a verilen ilk ahidnâme-i hümâyûn özelliğini taşımaktadır.

Osmanlı Padişahları'nın yabancı ülke hükümdarlarına verdiği ve bir takım imtiyazları ihtiva eden ahidnâme türünün diplomatik özelliklerine göre incelendiğinde bu ilk ahidnâmede padişaha ait ferman ve berat formlarında olduğu gibi, Allah'ın adı ve Peygamber'in adları zikredilip Allah'ın yardımı ve Peygamber'in şefaatinin istendiği davet rûknü ile başlamaktadır. Fakat bu ahidnâmede davet rûknü diğer ahidnâmelere nazaran oldukça kısa tutulmuştur. Diğer ahidnâmelerden farklı olarak dört halifenin adları hiç zikredilmemiştir. Davet rûknünden sonra ise, ahidnâme formuna uygun bir şekilde ahidnâmeyi veren padişahın tuğrası ve unvan denilen padişahın sıfatlarının sayıldığı bölüm yer almaktadır. Unvan kısmının da oldukça kısa tutulduğu ahidnâmede unvandan sonra karşı taraf hükümdarlarının sıfatlarının kısaca belirtildiği elkab bölümüne geçilmiştir. Ahidnâmenin bu bölümünde ise, yabancı devlet hükümdarının elkabı olarak Ferdinand'a "Romanlar'ın ve âna tâbî olan yerlerin kralı olan Ferenduş kral" şeklinde hitap edilerek, kendi isteği ile huzûra elçi gönderip sulh isteğinde bulunduğu belirtilmiştir. Bunun yanında bu elçiye vekil olarak zamanının en güçlü Hıristiyan hükümdarı olan Avusturya İmparatoru ve İspanya Kralı V. Karl ise, "ânın (Ferdinand'ın) karındaşı vilâyet-i İspanya kralı Karlo" ifadesiyle anılarak yapılan bu antlaşmaya dâhil edilmiştir.

Burada dikkati çeken husus ise, devrin en güçlü hükümdarlarından olan V. Karl'ın sıfatlarına değinildiği elkab bölümünde imparatorluk sıfatının hiçe sayılarak adeta tanınmaması ve elkâbının bu denli düz ve hatta küçümseyici bir tavırla yazılmış olmasıdır. Osmanlı ahidnâmelerinin

genelinde uygulanan bu davranışın temel sebebi, V. Karl ile Osmanlı Devleti arasındaki devam eden mücadelelerdir. Osmanlı Devleti izlediği bu diplomatik politikayla rakibi üzerinde protokolde üstünlük kurmayı ve bu üstünlüğünü resmi yazışmalarda kullanmayı amaçlamaktadır.

Kanuni Sultan Süleyman tarafından Ferdinand'a verilerek, Avusturya İmparatoru V. Karl'ın da dâhil edildiği, Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu arasındaki ilk yazılı antlaşma niteliğindeki 1547 tarihli bu ahidnâme-i hümayûn, iki ülke hükümdarına çeşitli şartlar karşılığında 5 yıl süreyle geçerli olacak şekilde imzalanmıştır. Yapılan bu antlaşmaya göre, Habsburglar Macaristan'daki kendi hâkimiyetleri altında bulunan yerler karşılığında Osmanlı Devleti'ne her sene Mart ayından önce 30 bin Macar altını gönderecektir. Bunun yanında Macaristan'da hâlen Osmanlı askerinin tasarrufunda bulunan kaleler ve bunlara bağlı köyler ve yerleri ile bağları ve bahçeleri içerisinde yaşayan halkıyla birlikte yine Osmanlı askerinin zaptında Devlet-i Âlîyye'ye kalacaktır. Bununla birlikte Osmanlı'nın elinde kalan topraklara Habsburg tarafından karadan ve denizden hiçbir zarar verilmeyeceği gibi, Osmanlı tarafı da antlaşma şartlarına sadık kalarak yapılan sulh gereği karşı tarafa hiçbir şekilde zarâr ve ziyân vermeyecektir. Eğer böyle bir girişimde bulunan olursa antlaşma şartları bozulacağından bu kişilerin cezalandırılacağı belirtilmiştir. Burada yine, Macaristan'daki Osmanlı'ya ait bulunan yerlerin reayasası Osmanlı yönetimine geçmezse bunlara karşılık her yıl Osmanlı hazinesine bin altın verilmesi kararlaştırılmıştır.

Antlaşmaya göre, iki tarafın tüccarı kanunnamelerde belirtilen şartların gerektirdiği gibi yönetiminde bulunan mülk karşılığı kendilerinden istenen vergiyi verdikten sonra güvenli bir şekilde ticaret yapabilecekler ve hiçbir şekilde bu kimselerin mallarına ve canlarına dokunulmayacaktır. Osmanlı ükesinden kaçarak karşı tarafa geçen kimseler yakalanarak geri gönderilecek ve bu gibi kişilerin hiçbir bahanesi dinlenmeyerek cezaları verilecektir. Bunun yanında Osmanlı'ya kaçan karşı taraftan kişiler de geri gönderilecektir. Burada görüldüğü gibi, özellikle üzerinde durulan husus anlaşma şartlarının belirlenen tarihler arasındaki geçerliliğinin korunmasını sağlamak ve bu şartları bozacak girişimleri önlemektir. Antlaşma şartlarına göre, iki taraf sınırlarına çok dikkat edecekler ve sınır boylarındaki haydut grupları zapt edilerek, karşı tarafın topraklarına girip karışıklık çıkarmalarına kesinlikle izin verilmeyecektir. Bu konuda özellikle Kilis'e bağlı durumda bulunan Sire hisarının haydutlarına çok dikkat edilerek sınır bölgelerinde sorun çıkarmaları önlenecektir. Fakat alınan bütün bu tedbirlere rağmen, eğer böyle bir durum gerçekleşirse antlaşma şartlarına aykırı oduğu için kesinlikle özür ya da bahanede bulunmaları kabul edilmeyecektir. 1547 yılında verilen bu ahidnâmede Eflâk, Boğdan

ve Erdel bölgelerinin Osmanlı topraklarına dâhil olduğu belirtilmiştir. Antlaşmanın bu maddesine göre, Habsburglar, Osmanlı'ya ait olduğunu kabul ettikleri bu topraklara zarar vermeyeceklerdir. Antlaşmada Budin'in durumu ise şöyle belirtilmiştir; Budin, Osmanlı'ya bağlı bir Beylerbeylik hâline getirilecek ve buradaki deftere kaydedilen reayadan her kim olursa olsun karşı tarafa kaçarsa geri Osmanlı'ya iade edilecektir. Ahidnâmede denizlerdeki durum da belirtilmiş ve daha önce "İspanya Kralı" olarak ismi geçen V. Karl tarafından hiçbir şekilde Osmanlı topraklarına ve Kuzey Afrika sahillerine saldırı girişiminde bulunulmayacaktır şeklinde bir madde eklenmiştir. Bu şart ile birlikte daha önce belirtildiği şekilde her iki tarafın tüccar ve bazargânları rahatça ticaret yapabilecekler, bu kişilere zarar verenler cezalandırılacaktır.

Genel olarak özelliklerini belirttiğimiz 1547 tarihli bu ahidnâme, Osmanlı ile Avusturya arasında yapılan ilk resmi antlaşma özelliğini taşıyan fakat kaleme alınmayan 1533 tarihli antlaşmadan sonra Avusturya tarafına Osmanlı Sultanları tarafından verilen ve yazıya geçen ilk ahidnâme-i hümayündür. Antlaşmanın esasını oluşturan ahidnâme metinleri Feridun Beyin Münşe'tü's-selâtin adlı eserinden alınmıştır. Ahidnâme metni klâsik Osmanlı ahidnâme-i hümayûn formunda düzenlenmiştir. Fakat bu ahidnâmede elkâptan sonra dua kısmı yoktur ve direkt ahidnâmelerin verilmiş sebepleri ve şartlarının açıklandığı dibace olarak adlandırılan bölüme geçilmiştir. Dibacelerin muhtevası ahidnâmelerin genel özellikleri ve verildikleri dönemlere göre değişmektedir ve bu konuda belirlenmiş genel bir yapı ve herhangi bir kural yoktur. 1547 tarihli bu ahidnâmede ise, dibace kısmında daha çok ahidnâmelerin verilmesindeki şartlar ve bu şartların belirlenen hususlara göre uygulanması üzerinde durulmuştur.

Ahidnâmede antlaşma şartlarının belirlenmesinden sonra, bu şartlara her iki tarafında kesin bir şekilde bağlı olması gerektiği ve ahde muhalif iş yapılmamasını belirten sonuç bölümünü oluşturan kısım yer alır. Te'kid rûknü olarak adlandırılan bu bölümden sonra ise, her ahidnâmede bulunması gereken ahidnâmenin yazıldığı yer ve tarih metnin sonunda belirtilmiştir. Ahidnâmenin tarihi ahidnâme metinlerinin temin edildiği Feridun Bey'in Münşe'âtü's-selâtin adlı eserinde hicretin "dokuz yüz elli dördüncü yılının Şa'bân-ı şerîf ayının yirmi üçüncü günü" İstanbul'da imzalandı, şeklinde belirtilmiştir. Bu tarihin milâdi tarih olarak karşılığı ise 8 Eylül 1547 tarihidir. Fakat metnin sonundaki tarih bölümünde milâdi tarih yanlışlıkla 1545 olarak yazılmıştır.

1547 tarihli ilk Osmanlı-Avusturya yazılı antlaşması olan bu antlaşma şekil itibariyle bazı farklılıklar arz etmekle birlikte klâsik Osmanlı ahidnâmeleriyle aynı özellikleri taşır. Farklılıklar ise genellikle özel du-

rumlara göre tespit edilmiştir. Ahidnâmedeki bu özellikler ise, onun bir sulh ahidnâmesi niteliğinde imzalandığını ve içerik olarak şartlarının kendi gereklerine göre tespit edildiğini gösterir.

Henüz karşılıklı değiş-tokuş şeklindeki diplomasi uygulamasının yerleşmediği XVI. yüzyıla ait bu ilk ahidnâme tek taraflı bir imtiyaz olarak karşı tarafa bağışlanan bir antlaşma şeklinde olup, şartlarının Osmanlı tarafından belirlenerek, Ferdinand ve V. Karl'ın tasdik etmesinden ibaret olan bir antlaşmadır. Bu tür ahidnâmelerin başlıca özelliği iki tarafın zimnen karşılıklı olarak menfaatler beklemesi ve eğer bunlar gerçekleşmez ise, padişahın daha önce yapılan dostluk ve samimiyetin bozulduğunu belirterek ahidnâmeyi ilga edebilmesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yeni şartlara göre hareket edebilmesidir. Bu ilk Osmanlı-Avusturya ahidnâmesi daha sonraki dönem ahidnâmelerine de örnek teşkil etmiştir. 5 yıl süreyle verilen bu antlaşmadan sonra, Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında yapılan ilk antlaşma yine Kanuni dönemine ait 1562 tarihli ahidnâme-i hümayündür.

1. 2. 3. 1562 Tarihli Ahidnâme-i Hümayûn (Aydın, 2001: 71-76).

Hazret-i Hüdâ-yı müte'al celle anîş-şebîhi ve'l-misâlün teyâmün-i te'yîdât-ı ezeliye ve meyâmin-i tevfikât-ı lem yezeliyyesiyle ve hazret-i sultân-ı tahtgâh-ı eflâk mesned-neşin-i bargâh-ı emlâk mufahhâr-ı evlâd-ı beni âdem mahsûd-ı aferinîş-i halk-ı âlem hatem-i cümle rusûl u enbiyâ pişvâ-yı zümre-i asfiyâ mahremun hârimun lî ma'allâh Muhammedün resulullâh sallallâhu aleyhi ve alâ alihî ve's-sellemün mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı mürâfakâtı ile (Tuğra)

Ben ki sultân-ı selâtin-i şark u garb sâhib-i kırân-ı memâlik-i Rûm u Acem u Arab kahraman-ı kevn u mekân nerimân-ı zemîn-i zemân Akdeniz'ün ve Karadeniz'ün ve Kabe-i mu'azzâma ve Medine-i münevverinin ve Kuds-i şerîfün ve taht-ı Mısr-ı nâdire-i asrun ve vilâyet-i Yemen u Aden u San'ânun ve Darü's-selâm-ı Bağdad u Basra ve Lahsa'nun ve Medaâyin-i Anuşirrevân'un ve diyâr-ı Cezâyir u Azerbaycân'ın ve Deşt-i Kıpçak u diyâr-ı Tâtâr'un ve Diyar-ı bekr u Kürdistân ve Luristân'un ve külliye Rum ili ve Anadolu ve Karaman ve Eflâk ve Boğdan ve Üngürüs memleketlerinin ve bunlardan gayrî nice memâlik-i diyâr-ı azimü'l-î'tibârün pâdişâhı ve sultânı Sultân Süleyman Hân ibn Sultân Selim Hânım bi-inayetillâhî'l-melik'ül-ekber inân-ı cihandâri kabze-i kudretüme mukarrer ve zimâm-ı kişvergüşâyî keff-i kifâyetime müyesser olup arsa-i âfâk ale'l-ıtlâk mebdî-yi diyâr-ı şark ve mülk-i Çin'den tâ be-aksa-yı mağrib- zemîn musahhâr-ı şemşîr-i cihân-gîr u kaza-te'sirüm olmışdur bi'l-cümle taht-ı âlî-bahtimun ednâ pâyesi kasr-ı kaysâr ve mülk-i mevrûsumun bir kıt'ası mülk-i melik-i İskender olmağın sahâyif-i rûy-i

zemîn zîr-i nigîn-i felek-âyîn-i nüvvâb-ı sa'âdet-karînum olmışdur senki
iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-îsevîye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-
milleti'l-mesihîyye Ferenduş kralın Rim halkının güzide ve hürmetlüsi
ve Âlâman vilâyetlerinin İmparatoru ve Çeh ve İslavin ve Hırvat ve sâ'ir
niçe vilâyetlerün kralı ve hâkîmisin dergâh-ı selâtin- penâh ve bargâh-ı
sa'âdet- destgâhıma ki mukabbel-i şifâh-ı kayâsire-i zemân ve
müzdahem-i cibâh-ı ekâsire-i devrândur bundan akdem tecdîd-i muhabbet
u mu'âhedet ve te'kîd-i meveddet u sadâkât için elçilik tarîkiyle irsâl
eddüğünüz Avyeryüz Abusbek nâm yarâr vezîrinüz ve kâr-güzâr
vekilinüze ahidnâmenüz gönderüb hazret-i İsa nebi âlâ nebina ve aleyhi's-
selât ve's-vesellem târîhinün bin beş yüz altmış ikinci senesinde Yünüz
ayının evvelki gününden sekiz yıla değin memleket u vilâyetin ve re'âyâ
vu berâyânun emn u emânı ve mâbeynde dostluk muhkem u mukarrer
olmak için her yıl südde-i sa'âdetüme otuzar bin Üngürüs filorisi gönde-
rilmesin ve bundan evvel beş yıllık dostluk içinde ahd olunan otuzar bin
Üngürüs filorisinin bâki kalan iki yıllık kusurından dahi bir yıllığı gönde-
rilmesin ve Erdel vilâyetinden taşra bi'l-fi'il Yanoş kral oğlu elinde olan
yerlerden eger Üngürüs vilâyetündedir eger nehr-i Tisa'nun öte ve berü
yanındadır şer'le hakkınız olduğın dahi bilürsenüz bu sekiz yıllık emn u
emân içinde avdet edüp cebr ile ve kılıç ile taleb itmekden geçdüğünüzü
ve kral oğlu dahi bu sekiz yıl içinde her vech ile dostluk şartların ri'âyet
idüp düşmanlıktan ve re'âyânuzda zulm idüp memleketine sürmekden ve
vilâyetünüzde segirdüm idüp gâret itmekden ve hisâr almakdan ve yeni-
den nesne yapmakdan ve canlu ve gayri rızkınız almakdan ve sizün ve
yahûd âdemlerinüzün re'âyâsın öşürleyüp kullanmakdan ve izlâl
itmekden ve sizi yakaruz ve gâret iderüz deyu havf verüp nesnelerin
almakdan gereği gibi hâzer eyleyüp bu emn u emânı hakk üzre ri'âyet
itdürmesin eger ri'âyet itmez ise siz dahi sabra tâkât götürmedüğünizi ve
kral oğlıyla nizâ'nuz olan yerlerde eger bu dostluk içinde iki cânîbün
ihtiyârıyla ıslâh murâd olunursa vech-i ma'kûl ile âmel olunmasın ve bu
şartlarınızda Palazi Mihal ve Nikola Batori ve sâ'ir beylerinüz ki şimdi
size itâ'ât etmişlerdür kral oğlunun dostluk kağıdı emrümüz mücibince
size vâsıl oldığı günden ellerinde olan emlâkleriyle ve yerleriyle bu
sulhda ve kavlda bile olmaların ve bundan ma'ada eger sizün ve eger kral
oğlunun eli altında olan âdemlerinüz talgalık zemânında bir biriyle adâvet
idüp ba'zı alınmış ve verilmiş yerleri olup ellerinde bulunan veyâhûd
re'âyâsı bir cânîbe tapmış bulunsa bi'l-cümle bir vech ile da'vâ eyleyecek
husus olsa ki bu emn u emândan evvel ola birbiriyle olan da'vâ ve ni-
zâ'ları mesmû' olmaya amma bu sulh u salâhdan sonra bir nizâ'ları olsa
ki hüsn-i rızâlarıyla uzlaşmasalar mâbeynlerinde gavga etmeyüp sizün
re'âyânuz size ve bizüm re'âyâmız bize müraca'ât eylesin ve Tuna

yalısınun Tata'dan cânîbine ba'zı karyeler vardır ki kadîmden Komaran'a tâbî' dür yine ol hâl üzre olup Tata kal'asında olanlar ol yalıda olan Komaranlı karyelerin dahl eylemelerin ve mâbeynde bu dostluk sayı' ve mukarrer olduktan sonra beylerinüzden ve gayri âdemlerinizden bir kimesne bizim re'âyâmızdan birini tutsa te'hîr itmeyüp ve kıymet talep eylemeyüp zarârsuz ve ziyânsız gerü yerine gönderilmesün i'lâm idüp ve iki cânîbden şerâyet-i dostî ve emn u emân târîh-i mezbûrdan bu sekiz yıla degin sahîh u sâlim hıfz u hirâset olunmak bâbında südde-i sa'âdetimten ahidnâme-i hümâyûn inâyet olunup bu şartlar yazılması recâ olunmuş ki bu emn u emân ve dostluk içinde memâlik-i mahrûsemizde olan beglerbeyiler ve beylere ve kapudânlara ve sübaşılara ve voyvodalara bi'l-cümle sâ'ir âsâkir-i zafer-me'âsire muhkem tenbîh u te'kîd olunup dostluğu gereği gibi hıfz itdirüb aslâ dostluğa muhâlif bir iş olmaya ve bu dostlukta Boğdan ve Eflâk voyvodaları bile olup ve size müte'âllik olan Üngürüs ve Hırvat ve Islovin ve Bosna ve sâ'ir vilâyetleriniz içinde olan yerlerinüze karadan ve denizden ve cezîrelerden aslâ zarâr u gezend erişdirilmeyüb ve hisârlarınızdan ve kastelinüzden ve sâ'ir şehirlerinüzden bir kimesne cebren veyâhûd uğurlıyan yer alsa ol kimesnenin hakkından gelinüp yerler gerü sâhibine döndürüle ve cânîbin re'âyâsından biri kaçsa cümle emlâkı beylik olduğundan gayri kendüsi redd olunup veyâhûd hakkından geline ki sâ'irlerine mücib-i ibret ola zirâ kaçgunun ve hayinin cümle emlâkı beylikdür ve ba'zı yerleriniz bu emn u emân içinde termîm u ta'mîr olunup azık konulup hıfz olunmak murâd olundukda madâm ki sınırınızdan çıkmayasuz kimesne mâni' olmayup ve Üngürüs'de olan re'âyânıza ve âdemlerinize ve karyeleriniz âdemlerine bir vech ile hizmet teklîf olunmayup ve aslâ nesne talep eylemeyeler her biri tâbî' olduğu kal'a sahibine hizmet edip vergisini âna vire zirâ def'âtle dahl olunup sizi yakaruz yâhûd gâret edüp esir iderüz deyü havf verib virgülerini alurlar ve hizmet ettirürler ve ba'zı yerin re'âyâsı şimdîye değin iki cânîbe hizmet edüp haraç ve öş viregelmişlerdir ol makûleler viregeldikleri üzre gerü iki cânîbe vireler ve ba'zı iki karyeler vardır kadîmden kendü âdetleri üzre virmek şartıyla muti' olmuşlardır hâliyâ virgülerinden on mertebe ziyâde alınmakla fakir olup perâkende olmağa yüz tutmuşlardır virgülerini alanlara tenbîh oluna ki itâ'ât ettikleri zemânda ne mikdâr nesne ta'yîn olunmuş ise ânı alup ziyâde nesnelerin almayalar ve bu dostluk içinde Üngürüs'den ve gayriden re'âyânuz esir olmaya nâgah olsa dahi alikonulup bahâsız sağ ve sâlim memleketine gönderilüp satılmaktan ve bağışlanmaktan berî olmasın ve ba'zı âdemleriniz veya elçileriniz ve maslahâta mübâşirleriniz dergâh-ı mu'âllâmda turmak lâzım geldikde sâ'irlerin elçilerine ri'âyet olduğu üzre ri'âyet olunup ve istedikleri tercümân ta'yîn olunup ve ne mikdâr

tercümân isterlerse kullanmağa kimesne mâni' olmayup ve dergâh-ı âlî-mize gelüp giden âdemlerinize dahi kimesne dahl u ta'arruz itmeyüp belki mu'âvenet olunmasun ve serhâd vilâyetinde ta'yîni sınıur için ve sâ'ir nizâ' islâhu için lâzım oldukda iki cânîbden yarâr ve mu'temedün-aleyh âdemler gönderile ki vâki' olan kaziyeleri görüp ahde muhâlif iş idenlerün haklarından geleler ve memleket çokluk olmakla dâ'imâ hırsuz ve harâmi ve akıncı ve dostlık bozıcıdan hâli olunmaz deyü ol makûlelerin fesâdlarıyla dostluğunuza zarâr gelmesin ve mümkün oldukça sa'y olunup ol asl müfsîdlerin haklarından geline fesâd itdikleri yerde bulunmayub ele gelmezlerse ker kangî cânîbe giderlerse ol yerün hâkimlerine haber gönderilüb ele getirilüb günâhlarına göre haklarından gelinsin ve uç erleri birbirine meydâne okuyup katl itmemek bâbında onat vechile tenbîh olunmasun ve bu zikr olunan şartlar iki cânîbin emn u emânına ve re'âyâ ve berâyânun istirahatlerine ve dostluğun muhkemliğine sebep olup bu şartlar gereği gibi sizin cânîbinizden ri'âyet olunması vilâyetiniz hâkimlerine tenbîh u te'kîd olunup uhdenizde alınup kezâlik bizim cânîbimizden dahi ri'âyet olduğu kavlı olunan zemâna değin dostluğa hâlel gelmemesi iltimâs olduğum bildirdüğünüzü müşârün-ileyh elçiniz pâye-i serfir-i ahidnâme-i hümâyûn-i izzet- makrûn verdüm ki sizin tarafunuzdan ve size tâbî' olan beglerinüzden ve gayrî âsâkirinizden madâm ki mücib-i inhilâl-i ahd u peymân ve ba'is-i ihtilâl-i va'd u imân bir vaz' sadır olmayup zikr eylediğiniz dostluk şerâyit-i emn u emân üzere ri'âyet etdüresüz cenâb-ı celâlet-me'âbımdan dahi eymân-ı mugallâza ile yemîn iderim ki yeri ve göği yaradan perverdegâr hakkıçün ve ulu aziz peygâberimizün mu'cizat-ı hakkıçün bu mu'âhede olunan müddet içinde ahde muhâlif beglerbeyimizden ve beylerimizden ve kapudânlarınızdan ve sübaşılar ve voyvodalarımızdan bi'l-cümle serhâdd-i memâlik-i islâmiyede olan âsâkir-i fevz-me'âsirümüzden ve kuvve-i kâhire ve satve-i bâhiremle feth olunan Erdel vilâyetinin kralı İştivan kral ve Eflâk ve Boğdan voyvodalarından vesâ'ir haraç-güzâr kefere kullarımdan ki bu dostlukda biledür size müte'âllik olan memleket u vilâyete ve re'âyâyâ bi'l-cümle taht-ı hükümetünüzde olan yerlere ve uçlara aslâ ve kat'a dahl u ta'arruz olunmayup zarâr u ziyân te'addî ve te'azzî olunmaz muhassâl-i kelâm şolki müşeyyed-i kavâ'id-i dostî vu muhabbettür ri'âyet olunması beru müddet içinde sizin murâdınız olduğu üzere bizim dahi murâdimuzdır inşa'allâhu rahman hilâf-ı ahd u peymân bir vaz' sūdûr eylemez ve hâliyen âsâkir-i islâm zafer-encâm elinde mukayyed u mahfûz olan ba'zı esirleri talep eylediğinizi müşârün-ileyh elçiniz i'lâm eyledi imdi dahi bu husûsı elçiniz bildürmezden mukaddem zikr olunan sâ'irler cenâb-ı celâlet-me'âbım tarafından aslâ mâl u menvâl talep olunmadın kendü ihtiyâriyle müballağa mâl ve ol cânîbde asker-i islâmdan esir olanlardan

ba'zısının verelüm deyü tazarru' ve zârî edüp halâs olmaların recâ etmişlerdi ammâ günâhlarına göre halâs olmaları hiçbir vechle mümkün olmayup bu kayddan kurtulmaları emr-i muhâl olmağın iltifât olunmamıştı hâliyâ mahza sizün ri'âyet-i haturunuz için ve ehl-i islâmdan esir olanlara himâyetimiz olduğına binâ'en virmek şart etdikleri esirler âsitâne-i sa'âdetimize irsâl olunmaları-çün murâd olunan esirler müşârün-ileyh elçinüze teslîm olunup irsâl olunmağa fermân-ı şerîfîm olmuşdır ve bu ahidnâme-i şerîfimiz bizüm ulu peygâberimiz hazret-i risâletün sallallâhu aleyhi ve's-sellem hicreti târîhinden dokuz yüz altmış dokuz senesinde mübârek Zi'l-hicce ayının gurre-i garrâsında darü's-saltanatı'l-âlfyye-i mahmiye-i Kostantiniye'de yazıldı.

1. 2. 4. 1562 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlili

Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu arasında imzalanan bu antlaşma devrin padişahı Kanuni Sultan Süleyman zamanında Avusturya kralı Ferdinand'a verilen ikinci ahidnâme-i hümâyûn özelliği taşımaktadır. Ahidnâmenin verilîş sebebi, Avusturya tarafının antlaşma istemesi olup, 1562 tarihli bu ikinci antlaşma 1547 yılında verilen ahidnâmenin bir tecditi niteliğindedir.

Şekil olarak incelendiğinde ikisi arasında bazı önemsiz farklılıklar dışında hemen hemen benzer özellikler taşımaktadır. Yeni ahidnâmede, ahidnâmelerin giriş kısmı özelliğindeki davet ve unvan kısmı ilk ahidnâmeye göre daha geniş kapsamlıdır. Özellikle padişahın sıfatlarının sayıldığı unvan kısmı oldukça geniş tutulmuştur. Buradaki unvan kısmında diğerinden farklı olarak, Eflâk, Boğdan, Erdel ve Budin dışındaki diğer Macaristan toprakları da Osmanlı mülküne dâhil edilmiştir. Buradaki değişikliğin sebebi ise, 1547 yılındaki antlaşmada geçen maddelerden ve Osmanlı Devleti'nin geçen bu süre zarfında Avusturya karşısında kurduğu üstünlükten kaynaklanmaktadır. 1533 yılında başlayan ve Avusturya Kralı'nın resmî protokolde ancak Osmanlı Sadrazamı'na eşit sayıldığı antlaşmadan beri süre gelen bu üstünlük hâli ve bunun diplomatik metinlere yansımaları XVI. yüzyıl boyunca devam edecektir. 1562 tarihli bu antlaşmada da açık bir şekilde görülen Osmanlı üstünlüğü, XVI. yüzyıl Osmanlı diplomasisinin genel özelliklerini yansıtabilecek şekilde düzenlenmiştir.

Ahidnâmenin unvan kısmından sonra karşı tarafın hükümdarı olan Ferdinand'ın sıfatlarının ve genel özelliklerinin belirtildiği elkab kısmına geçilmiştir. Burada, ilk ahidnâmeden farklı bir üslup kullanılarak, Ferdinand'ın sıfatları yabancı hükümdarlar için daha önceki dönemlerde kullanılagelen genel bir ifade formu ile belirtilmiştir. İmparator Ferdinand'ın elkabı olarak ahidnâme metninde Almanya İmparatoru'ndan

başka, Çeh, İslavin ve Hırvat vilâyetlerinin de kralı şeklinde hâkimiyet alanlarının daha geniş tutulduğu bir elkab kullanılmıştır.

Ahidnâmeye göre, Ferdinand değişen durumlara bağlı olarak aradan geçen 15 yıldan sonra 1547 yılındaki antlaşmayı yenilemek amacıyla Osmanlı ülkesine yeni bir elçi yollamıştır. Ahidnâme metninde Avyeryüz Abusbek olarak geçen elçilik göreviyle gönderilen bu kişinin aynı zamanda vezirlik payesinin de olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı kaynaklarında ise, Busbeck olarak geçen ve değişik görevler amacıyla Osmanlı ülkesine birkaç kez gönderilen bu elçinin gayretleri sonuç vermiştir. Osmanlı Padişahı tarafından Avusturya'nın dostluk ve sadakatinin devamını belirten tecdit isteği kabul edilerek, 1562 senesinde iki devlet arasında yeni bir antlaşma imzalanmıştır. Ahidnâme metninde tarih "Hazret-i İsa nebi âlâ nebinâ ve aleyhi's-selât ve's-selâm tarihinün bin beş yüz altmış ikinci senesinde Yüniz ayının evvelki gününde" imzalanmıştır, şeklinde belirtilmiştir. Sekiz yıl süreyle verilen bu ahidnâmeye göre, emn u emânın geçerli olması ve dostluk şartlarının devamı için Habsburg tarafının her yıl Osmanlı Devleti'ne 30 bin Macar altını vermesi şart koşulmuştur. 1547 antlaşmasından farklı bir özellik taşıyan bu madde ile Osmanlı bütün şartlarını kendi tarafının belirlediği ve Avusturya tarafının ancak tasdikinden ibaret olan bu antlaşmada Avusturya karşısında sadece siyasi ve diplomatik açıdan değil ekonomik bakımdan da üstün olduğunu göstermektedir. Bu vergi maddesi Osmanlı ekonomisine olumlu katkı sağladığı gibi Avusturya'yı Osmanlı Devleti'ne bağımlı hale getirmektedir. Devletlerarası diplomasi kurallarına göre bu vergi maddesi ile Osmanlı Avusturya'nın içişlerine karışabilmektedir. Avusturya ise, egemenlik haklarını kısıtlayan bu maddeyi varlığının devamı için çaresiz kabul etmek zorunda kalmıştır. Vergi maddesinin yanı sıra Ferdinand daha önce beş yıl süreyle imzalanmış olan 1547 antlaşmasından kalan ve Avusturya tarafının vermesi gereken iki yıllık altının da bir yıllık kısmını bu antlaşmaya göre Osmanlı'ya gönderecektir.

İki taraf arasında imzalanan bu yeni antlaşmaya göre, yeni şartlarda ortaya çıkmıştır. Daha doğrusu bu yeni antlaşmada Osmanlı'nın dönemin özelliklerine göre belirlediği ve Avusturya tarafının kabul etmek zorunda kaldığı yeni maddeler olmuştur. Buna göre, Ferdinand daha önce Osmanlı tarafından belirlenen ve Erdel kralı olan Yanoş Kral ile anlaşma süresi olan 8 yıl boyunca dostça hareket edecektir. Ayrıca, Erdel vilâyetinin dışında kalmasına rağmen, şu an için Yanoş'un elinde olan Macar vilâyetlerinde ve Tıtsa nehri olarak bilinen nehrin iki tarafında bulunan tüm yerler, aslında Ferdinand'a ait olduğu halde, Ferdinand bu bölgelerde zor kullanmayacak ve dostluk şartlarına göre hareket edecektir. Eğer Ferdinand, belirlenen bu hususlara uymazsa antlaşma şartlarının geçersiz

sayılacağı ve bunun yeni bir düşmanlık sebebi kabul edileceği belirtilmiştir. Ferdinand için oldukça ağır özellikler taşıyan bu madde ile Ferdinand'ın kendisine ait topraklardaki egemenlik hakkına bile Osmanlı sınırlaması getirilmiştir.

Bunun yanında Ferdinand'ın bu dostluğuna karşılık Yanoş Kral'da 8 yıl süreyle Ferdinand'a ait bölgelere girerek zarar vermeyecek ve yapılan bu anlaşma gereği o bölgelerin halkından hiçbir şekilde vergi talebinde bulunmayacaktır. Buna göre, hâkimiyeti Ferdinand'a ait olan üzerinde ne Ferdinand'ın ne Yanoş'un çıkar sağlayabildiği tampon bölge özelliği taşıyan iki tarafın güvenliğini sağlayacak olan bir bölge oluşturulmuş oldu. Belirlenen bütün bu hükümlere rağmen, eğer Yanoş Kral şartlara uymaz ve sınır bölgelerine saldırıda bulunursa, Ferdinand hemen karşılık vermeden durumu İstanbul'a bildirecektir. Yine bu antlaşmayla ilgili olarak, antlaşmadan önce Ferdinand'ın tarafına geçmiş olan Palazi Mihal ve Nikola Batori Erdel beyleri olarak kabul edileceklerdir. Bundan böyle, iki tarafın beyleri birbirileri ile mücadele etmeyeceklerdir. Fakat aralarında herhangi bir uzlaşmazlık ortaya çıkarsa iki tarafın halkının da bağlı oldukları tarafa haber vermeleri gerekmektedir.

Antlaşmada Tuna kıyısının Tata bölümü denilen yerde bulunan ve eskiden beri Komaran olarak bilinen yere bağlı olan yerlerin bulundukları durumlarında hiçbir değişiklik yapılmayacağı belirtilmiştir. Buna göre, bu köylerin yine Komaran'a bağlı kalacağı ve Tata kalesinde bulunanların bu kıyılardaki Komaran köyelerine dâhil edilmeyecekleri belirtilmiştir. Yine iki taraf arasında yapılan bu antlaşmadan sonra, devam eden dostluk zamanında herhangi bir kişi esir edilirse bu kişiden esirlik bedeli alınmadan ve kendisine bir zarar verilmeden sağ salim memleketine gönderilecek, belirtilen bu hükümlere anlaşma süresince uyularak muhalif bir girişimde bulunulmayacaktır. Yapılan bu antlaşmaya Osmanlı Devleti'ne tabî olan Boğdan ve Eflâk voyvodaları da dâhil edilmiştir. Buna göre, bunlarında Ferdinand'ın elinde bulunan Macar, Hırvat, İslavin ve Bosna gibi yerlere hiçbir şekilde saldırmayacağı belirtilmiştir. Eğer Ferdinand'a bağlı olan yerlerde herhangi birisi karışıklık çıkartırsa, hakkından gelinerek, aldığı yerler geri sahibine verilecektir.

Ayrıca iki tarafın reayasından karşı tarafa kendi isteği ile kaçan olursa, bu kişilerin cezaları verilecek ve malları o bölgenin idarecisinin olacaktır. Böyle bir uygulamanın sebebi ise, ahidnâme metninde geçen "kaçgunun ve hâyinün cümle emlâkı beylikdür" anlayışı gereğidir. Böylece bu kişilere verilen ceza diğerleri için mucib-i ibret olacak ve bu tür girişimlerin gerçekleşmesi engellenmiş olacaktır.

İki taraf arasında yapılan bu emn u emâna dâhil olmak suretiyle Ferdinand'a ait bazı kaleler tamir ettirilecek ve bu kalelerin içlerine asker

konulabilecektir. Fakat buralara yerleştirilen askerler kesinlikle kendi sınırlarından çıkmayacaklardır. Buna karşılık Osmanlı Devleti’de karşı taraftaki reayadan vergi almayacak ve herhangi bir görev vermeyecektir. Sınırlarla ilgili olarak belirlenen bu yeni statüye göre, herkes eskiden olduğu gibi kime vergi verip, hizmette bulunuyorsa bu şartlarda vergi vermeye devam edeceklerdir. Antlaşmanın bu bölümünde vergi yüzünden sorun oluşturan bir konu üzerinde durulmuştur. Buna göre, bazı köylerin halkının Osmanlı’ya eskiden olduğu üzere vergi vermek şartıyla tekrar tabî olduklarını, ancak şimdi vergi miktarının veya oranlarının on katına çıktığı belirtilmiştir. Vergi miktarının bu denli yükselmesi karşısında zor durumda kalan bazı kimseler ise, yerlerini terketmek zorunda kalmışlardır. Bu durumun antlaşma metnindeki sınır maddelerine ters düşeceği için Osmanlı Devleti tarafından bu sorunun halledilmesi gerekmektedir. Sınır bölgelerinde meydana gelen bu yeni problem, Osmanlı Devleti tarafından dostluk şartlarını koruyacak bir şekilde çözümlenmiştir. Buna göre, bunu önlemek için bu bölgelerden vergi alanlara tenbîh edilerek, bölge halkının Osmanlı’ya itaat ettikleri zamanın şartlarına göre vergi alınması ve hiç kimseden fazla vergi alınmaması kararlaştırılarak sorun halledilmiştir. Antlaşmaya göre, bu dostluk zamanında artık Osmanlı toprağı olan Macar tarafından kimse esir olarak alınmayacak ve eğer herhangi bir sebeple alınırsa hiçbir zarar verilmeden geri ülkesine gönderilecektir.

Antlaşmada yine diğer antlaşma metinlerinde olduğu gibi diplomasi geleneklerine uygun olarak iki taraf arasında gidip gelen elçiler ve bunların statü ve güvenlikleri hususuna da değinilmiştir. Zaten o dönem diplomasi ilişkilerinde Osmanlı Devleti diplomatik anlayışı gereği hiçbir yabancı devlete elçi göndermiyor ve kendisi ile hiçbir şekilde eşit şartlara haiz olarak görmediğı yabancı bir devlete elçi göndermeyi kendisi için bir küçüklük olarak algılıyordu. Aslında daha sonraki dönemlerde zararını göreceğı bu anlayışın gereğı olarak Osmanlı Devleti’nin bu dönemlerde yapmış olduğu antlaşmalarda sadece karşı taraf elçilerinin Osmanlı ülkesindeki hukukî durumları üzerinde durulmuştur.

Ahidnâme metninde bu hususla ilgili şöyle bir madde vardır; Ferdinand tarafından gönderilen elçiler ve mübaşirlerin herhangi bir sebepten dolayı Osmanlı ülkesinde kalmaları gerekirse, bu kişiler, Osmanlı devlet geleneklerine göre diğer ülke elçileri nasıl ağırlanıyorsa aynen o şekilde ağırlanacaklardır. Ayrıca bu elçiler kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri için yanlarında istedikleri kadar tercüman bulundurabilecekler ve Osmanlı Devleti buna karışmayacaktır. Bunun yanı sıra elçilerin Osmanlı sınırları dâhilinde buldukları süre içerisinde güvenlik ve rahatları da sağlanacak ve gelip giden elçilere yollarda kimse müdahale edip zorluk çıkarmayacak ve hatta gerekirse bu kişilere yardım dahi edilecektir.

Osmanlı Devleti'ne ait diplomasi geleneğinin yanı sıra Osmanlı devlet ve toplum yapısının güzel bir örneği olan bu tür özellikleri sadece Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu antlaşmalarda değil, Osmanlı tarihinin her safhasında rastlamak mümkündür. Bu anlayış, gerek o dönem Osmanlı ülkesinin gücünü ve gerekse Osmanlı'yı bir cihan devleti hâline getiren adil ve hoşgörülü politikasının yabancı devletlere karşı uygulanan bir yansımasıdır.

Elçiler ile ilgili genel durumun belirlenmesinden sonra, yine sınırlar hakkında bir madde üzerinde durulmuştur. Belirtilen bu maddeye göre ise, iki taraf arasında daha önceden belirlenmiş olan ve antlaşmaya dâhil edilen sınırların durumu ve buralardaki anlaşmazlıklar, her iki taraftan seçilerek gönderilecek güvenilir kimseler tarafından tespit edilecektir. İki tarafın ortak kararından sonra belirlenen genel anlaşmazlık durumlarına her iki taraf için de uygun bir şekilde çözüm getirilecektir. Buradaki madde ile Osmanlı'nın olayların çözümündeki belirleyici rolünün yanı sıra yine uyguladığı dostça muamele ve karşı tarafın haklarına da önem verdiğini görebiliriz. Bu maddenin devamı ise şu şekildedir; iki tarafın sınırlarında hırsız, harami, akıncı ve dostluk bozucular çıkarsa, bu kimseler hangi taraftan olursa olsun ahde muhalif olduğu için yakalanacak ve gerektiği şekilde cezaları verilecektir. Antlaşmada Osmanlı tarafına başvuran Avusturya elçisinin hâlen Osmanlı askerinin elinde bulunan Avusturyalı asker esirlerinin yapılan dostluk ve emn u emânın gereği olarak bırakılmasını talep ettiği belirtilmiştir. Avusturya'nın bu isteği Osmanlılar tarafından, Avusturya tarafına esir olan Osmanlı askerlerinin serbest bırakılması karşılığında kabul edilebileceği belirtilerek, bu sorunun ancak bu sayede giderilebileceği üzerinde durulmuştur. Avusturya ise, bunların işledikleri suçun bağışlanması çok güç bir şey olduğunu belirterek bu teklifi kabul etmemiştir. Fakat antlaşma metninde belirtildiğine göre, Osmanlı Devleti, gerek Ferdinand'ın hatırı için ve gerekse Avusturya tarafında esir kalan Osmanlı askerleri için Avusturya tarafının belirttiği şartları kabul etmiştir. İsteklerin kabul edilmesinden sonra ise, Avusturya'nın istediği asker esirler Avusturya elçisine teslim edilerek ülkelerine gönderilmişlerdir. Antlaşma metinlerinde Osmanlı Devleti'nin bu teslim için Avusturya tarafından herhangi bir nakdi bedel almadığı belirtilmiştir. Osmanlı Devleti aslında böyle bir politika ile Ferdinand'ın hatırından ziyade aradaki dostluk şartlarının bozulmamasını ve Türk esirlerin iadesi konusunda daha sonraki dönemler için bir zemin oluşturmayı düşünmüş olabilir. Burada Avusturya'dan herhangi bir nakit para talep edilmemesinin de temel sebebi budur. Bunun yanı sıra antlaşmanın daha önceki bölümlerinde esirler ile ilgili bölümlerde bu konu üzerinde durulmuş idi.

Buna göre, iki taraf esirlerin iadesinde karşı taraftan herhangi bir talepte bulunmayacaktır.

Ahidnâme maddelerini ve ahidnâmenin genel özelliklerini belirten bu bölümlerden sonra ahidnâmenin son kısmına geçilmiştir. Burada ahidnâmenin tarihi ve verildiği yer belirtilmiştir. Metindeki tarih “hicretin dokuz yüz altmış dokuz senesi mübarek Zi’l-hicce ayının gurre-i garrası” şeklinde belirtilmiştir. Bu tarihin milâdi olarak karşılığı ise 1562 senesine karşılık gelmektedir. Antlaşma yeri ise, yine metinde “darü’s-saltanatı’l âlfiye-i mahmiye-i Kostantiniye” olarak ifade edilmiştir. Buradaki ifadeden ise, antlaşmanın Osmanlı Devleti’nin merkezi olan İstanbul’da yapıldığı anlaşılmaktadır. Zaten antlaşmanın verilmiş nedenleri belirtilirken antlaşma talebi için Avusturya elçilerinin Osmanlı ülkesine gönderildiği üzerinde durulmuştu. Antlaşma yeri olarak belirtilen ifade daha sonraki ahidnâmelerin son bölümlerinde de sıkça karşılaşıcağımız İstanbul için kullanılagelen genel bir ifade şeklindedir.

Sonuç olarak, bu ahidnâme 1547 tarihli ilk Osmanlı-Avusturya ahidnâmesinin bir tecdidini niteliğinde olup, ahidnâme türünün diplomatik yapısına göre bir sulh ahidnâmesi özelliğini taşımaktadır. Gerek bu yönüyle ve gerekse şekil yönünden klâsik dönem Osmanlı ahidnâmeleri ile benzer yönleri bulunan bu ahidnâme, kendi içerisindeki özel şartlar ve konunun muhtevası yönünden farklılıklar arz etmektedir.

Ahidnâmenin en belirgin özelliği, XVI. yüzyıldan önceki diğer ahidnâmelerde olduğu gibi, Osmanlı Devleti’nin Avusturya karşısındaki her alanda sağlamış olduğu üstünlüğü belirgin bir şekilde ortaya koymasıdır. Ahidnâmeğe ait maddelerde açıkça görüldüğü gibi, siyasî ve askerî üstünlüğün yanı sıra diplomatik üstünlüğü de elinde bulunduran Osmanlı, bu özelliğini antlaşmanın her safhasına yansıtmıştır. Bütün bu örnekler ile ahidnâmenin şekil olarak ortaya koyduğu genel yapı, tek taraflı bir ahidnâme olduğunu göstermektedir. Antlaşma şartlarını, genel özelliklerini ve antlaşmanın geçerli olabilmesi için gereken bütün maddeler ile belirlenen sürenin tespiti Osmanlı Devleti tarafından yapılmıştır. Buna karşılık kendi isteği ile yeni bir antlaşma talebinde bulunan Avusturya tarafı Osmanlılar’ca belirtilen bütün bu şartları kabul etmek ve bunlara, çıkarlarına tersde olsa, uymak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki XVI. yüzyıla ve yine Kanuni Sultan Süleyman dönemine ait bu ikinci antlaşma, daha sonraki Osmanlı-Avusturya ilişkileri açısından olduğu kadar, dönemin diğer devletleri üzerinde de etkili olmuştur. Bir zamanlar Orta Avrupa’ya hâkim bulunan ve Avrupa’nın diğer bölgelerine de sahip olmayı düşünen Avusturya karşısında elde edilen bu üstünlük Osmanlı Devleti’ni döneminin süper gücü hâline getirecektir.

1. 2. 5. 1566 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn (Aydın, 2001: 76-80)
(Maksimilyanoş Krala gönderilecek ahidnâmenün suretidür)

Ben ki sultân-ı selâtîn-i şark u garp sâhib-kırân-ı memâlik-i Rum Acem ü Arap kahraman-ı kevn ü mekân nerimân-ı meyân-ı zemîn u zamân Akdenizün ve Karadenizün ve Kâbe-i mu‘azzâma ve Medine-i mükerreremenin ve Kuds-i şerîfün ve taht-ı Mısır-ı nadire-i asrun ve vilâyet-i Yemen u Aden u San‘â‘nun ve darü’s-sedât-ı Bağdad u Basra ve Lahza‘nun ve Medâyin-i Anuşirrevân’un ve diyâr-ı Cezâyir u Azerbaycân’un ve Deşt-i Kıpçak ve diyâr-ı Tâtârun ve Kürdistân u Luristân’un ve külli-yen Rumili ve Anadolu ve Karaman ve Eflâk u Boğdan’un ve Üngürüs memleketlerünün ve bunlardan gayri niçe memâlik-i diyâr-ı a‘zimü’l-i‘tibârun pâdişâhı ve sultânı Sultân Süleyman Hân bin Sultân Selim Hân bin Sultân Bayezid Hânım bi-inayetillâhi‘l-meliki‘l-ekber inân-ı cihândâri kabza-i kudretüme mukadder ve zimâm-ı kişver-güşayi keff-i kifâyetüme müyesser olup arsa-i âfak ale‘l-ıtlâk mebâdi‘-i diyâr-ı şark ve mülk-i Çin‘den ta be-aksâ-yı mağrib-zemîn musahhâr-ı şemşir-i cihângir-i kazâ-te‘sirüm olmuşdur bi‘l-cümle taht-ı alî-bahtımun ednâ pâyesi kasr-ı kaysâr ve mülk-i mevrûsumun bir katresi mülk-i melik İskender olmağın sahayîf-i rûy-i zemîn zîr-nîğîn-i felek-âyîn-i nüvvâb-ı sa‘âdet karînum olmuşdur şimdiki hâlde iftihârü‘l-ümerâi‘l-izâmî‘l-îsevîyye muhtârü‘l-küberâi‘l-fihâm fi-milleti‘l-mesîhîyye senki Maksimilyanoş Kralın Rim halkının güzîde ve hürmetlûsi ve Alâmân vilâyetinün imparatoru ve Çeh ve Islovin ve Hırvat sa‘ir niçe vilâyetlerün kralı ve hâkîmisin dergâh-ı sa‘âdet-destgâhıma ve bargâh-ı selâtîn-penâhuma ki mukabbel-i şifâh-ı kayâsıra-i zemân ve müzdahem-i cibâh-ı ekâsire-i devrândur bundan akdem babanuz imparator Ferenduş ile olan mu‘âhede-i hümâyûnumuz kendi nâmına tecdîd olunup Arhadüka Ferdinando ve Arhadüka Karlo nâm karındaşlarımız ahd-i hümâyûnumuzda bile olmak üzere südde-i sa‘âdet-bahşumuzda olan ilçünüz kıdvetü‘l-ümerâi‘l-milleti‘l- mesîhîyye umdetü kübera‘i‘t-tâ‘ife-ti‘l-îsevîyye Alberdos Dö Pez ile mektûbunuz vârid olmağın hazret-i İsa nebi aleyhissalâtu ve’s-sellem târîhinin bin beş yüz altmış ikinci senesinin yüniz ayının evvelki güninde sâbıkâ sekiz yıla degin memleket ü vilâyetün ve re‘âyâ ve berâyânun emn u emânı ve mâbeynde olan dostlık kemâ-kân muhkem u mukarrer olmağıçün her yıl südde-i sa‘âdetime otuz bin Üngürüs filorisi gönderilmesün ve bundan evvel beş yıllık içinde ma‘hûd olan otuz bin Üngürüs filorisinin bâkî kalan iki yıllık kusûrından dahî bir yıllığı gönderilmesün ve Erdel‘den taşra bi‘l-fi‘il Yanoş Kral-oğlı elinde olan yirlerden eğer Üngürüs vilâyetindedir ve eğer nehr-i Tisa‘nun öte ve berü yanlarındadır sekiz yıllık emn ü emân içinde adâvet eyleyüp cebr ile kılıç ile talep itmekden geçdük şol şartla ki kendi mülki olmuş ola

kimesne mâni' olmaya Kral-oğlı dahi bu sekiz yıl içinde her vech ile dostluk şartların ri'âyet idüp düşmânlıktan ve re'âyâmuza zulm edüp memleketine sürmekden vilâyetimize seyirdüp gâret itmekden ve hisâr almakdan ve yeniden nesne yapmakdan ve canlu ve gayri rızkımuza almakdan ve bizim veyâhûd âdemlerimizün re'âyâsın öşürleyüp kullanmakdan ve idlâl itmekden ve sizi yakaruz ve gâret iderüz diyü havf virüp nesnelere almakdan gereği gibi hazer idüp emr ü emânı hakk üzere ri'âyet itdüre eger ri'âyet itdürmez ise sabra tâkât getürmediğünüzü ve Kral-oğlı ile nizâ'anuz olan yerler eger bu dostluk içinde iki cânîbin ihtiyâriyle islâhı murâd olunur ise vech-i makûl ne ise ânunla âmel olunmasın ve bu şartlarınıza da Palaz Mihal ve Nikola Batori ve sâ'ir beglerinüz ki şimdi size itâ'ât itmüşlerdir Kral-oğlının dostluk kâğı size vâsıl olduğı gündün ellerinde olan emlâkleriyle ve yirleriyle bu kâbilde bu sulhda bile olmaların ve bundan ma'âda eger sizün ve eger Kral-oğlının eli altında olan âdemlerinüz talgalık zamânında birbiriyle adâvet idüp ba'zı alınmış ve virilmiş yerleri olup ellerinde bulunan veyâhûd re'âyâsı bir cânibe tapmış bulunâ bi'l-cümle bir vech ile da'vâ idecek husûsî olsa ki bu emn u emândan sonra vâki' olmaya birbiriyle olan da'vâları ve maslahâtları ve gavgaları mesmü' olmaya ammâ bu sulh u salâhdan sonra bir nizâ'ları olsa ki hüsn-i rızâlarıyla uzlaşmayalar mâbeynlerinde gavga itmeyüp sizün re'âyânuz size ve bizüm re'âyâmuz bize müraca'ât ideler ve mâbeynde bu dostluk şâyi' u mukarrer oldukdan sonra beğlerinüzden ve gayi âdemlerinüzden bir kimesne bizüm re'âyâmuzdan birini tutsa te'hîr itmeyüp ve kıymet talep itmeyüp zarârsuz ziyânsuz giru yerine gönderilmesin i'lâm idüp ve iki cânîbden şerâyit-i dostı emn u emân târîh-i mezbûrdan bu sekiz yıla değin sahlîh u sâlim hıfz u hirâset olunmak bâbında südde-i sa'âdetünden ahidnâme-i hümâyûn inâyet olunup bu emn u emân ve dostluk içinde memâlik-i mahrûsemüzde olan beylerbeyiler ve beyler ve kapudânlar ve sübaşılara ve voyvodalara ve bi'l-cümle sâ'ir âsâkir-i zafer-mesere muhkem tenbîh u te'kid olunup dostluğı gereği gibi hıfz itdürüp aslâ dostluğa muhâlif bir iş olmaya ve bu dostlukda Boğdan ve Eflâk voyvodaları bile olalar ve bize müte'âllik olan Üngürüs ve İslavin ve Bosna ve sâ'ir vilâyetlerimiz içinde olan karadan ve denizden ve cezîrelerden asla zarâr u gezend irişdürilmeye ve hisârlarumuzdan ve kastellerimizden ve sâ'ir şehirlerimizden bir kimesne uğurlayın yir alsa ol kimesnenün hakkından gelinüp yirler giru sâhibine döndürile ve iki cânîbin re'âyâsından biri kaçsa cümle emlâki beğlik olduğundan gayri kendüsi redd olunup veyâhûd hakkından geline ki sâ'irlere mûcib-i ibret olâ ve ba'zı yirlerimiz bu emn u emân içinde ta'mîr u termîm olunup azık konulup hıfzolunmak murâd olundukda madâm ki sınırimuzdan çıkmayuz iki cânîbde lâzım olan kal'alar ve yirler ta'mîr ü termîm olunup kimesne

mâni' olmaya ve Tata cânibinde kadîmden Komoran'a karîb ve tâbî' olup zapt olunagelen yirler ve köyler kadîmden Komoran'a tâbî'dür yine ol hâl üzere ola Tata'da ve gayrîde olan eger ehl-i islâmdur ve eger gayrîdur ol karyelere dahl u ta'arruz eylemeye ve Üngürüs'de olan re'âyâmuza ve âdemlerimize ve karyelerimizin âdemlerine bir vechile hîdmet teklîf olunmaya ve aslâ nesne taleb eylemeyeler her biri tâbî'olduğı kal'a sahibine hîdmet idüp virgüsün ânâ vire def'âtle dahl olunup sizi yakaruz veyâhûd gâret idüp esir iderüz deyu havf virüp virgülerin alurlar ve hîdmet itdürürler ve ba'zı yirlerün re'âyâsı şimdîye değin iki cânibe hîdmet idüp harac u öşr vire gelmişlerdür ol makûle vire geldükleri üzere girü iki cânibe vireler ve ba'zı karyeler vardur kadîmden kendü âdetleri üzere virmek şartıyla muti' olmuşlardır hâliyâ virgülerinden on mertebe ziyâde alınmağla fakir olup perâkende olmağa yüz tutmuşlardır virgülerin alanlara tenbîh oluna ki itâ'ât itdükleri zamân ne mikdâr nesne ta'yîn olunmuş ise ânı alup ziyâde nesnelere almaya ve bu dostluk içinde Üngürüs'den ve gayrîden hiç re'âyâmuz esir olmaya nâgâh olsa dahi alıkonulup bahâsuz sağ u sâlim memleketine gönderilüp satılmaktan ve bağışlanmaktan berî olalar ve ba'zı âdemlerimiz veyâ ilçelerimiz ve maslahâta mübâşirlerimiz dergâh-ı mu'âllâda turmak lâzım geldükde sâ'irlerün ilçelerine ri'âyet olunduğı üzere ri'âyet olunup ve kimesne mâni' olmayup ve dergâh-ı âlîye varup gelen âdemlerimize dahi kimesne dahl u ta'arruz itmeyüp belki mu'âvenet ideler ve serhâdd-i vilâyetde ta'yîn-i sınır için ve sâ'ir nizâ' islâhı için lâzım oldukda cânibeynden yarâr ve mu'temedün-aleyh âdemler gönderile ki vâki'olan kazıyyelerin görüp ahde muhâlif iş ve akıncılardan hâlî olmaz ol makûlelerin fesâdleriyle bizüm dostluğumuza zarâr gelmeye ammâ mümkün oldıkça iki cânibden say' olunup ol asıl müfsîdlerin haklarından gelene fesâd itdükleri yirde bulunmayup ele gelmezse her kangı cânibe giderse ol yirün hâkimlerine haber gönderilüp ele getirilüp günâhlarına göre haklarından gelene ve uç erleri birbirini meydâna okuyup katl itmeği âdet idinmişlerdür bu husûsta gereği gibi tenbîh oluna ki birbirini meydâna okuyup katl itmeyeler bu zikr olunan şartlar ki bu cânibün emn u emânına ve re'âyâ vü berâyânun istirahatlarına ve dostluk muhkem olmasına sebebedir bu şartlar gereği gibi cânibde ri'âyet olunması husûsı vilâyetimiz hâkimlerine tenbîh u te'kid olunup uhdemize alınmışdur kezâlik ol cânibden dahi ri'âyet olunup kavî olunan zamâna değin dostluğa hâlel gelmemesi iltimâs olunur diyü ol vakıt sâbıkâ olan ilçiler pâye-i serîr-i sa'âdet-me'âsirüme arz idüp ahidnâme-i hümâyûnumuz taleb itmeğin bu ahidnâme-i izzet-makrûn erzâni kılınmış idi hâliyâ ol bâkî kalan iki yıllık kusûr için altmış bin filoriyi ilçinüz Mikel ile atebe-i ulyamuzda olan mu'teber beylerinizden muşârün-ileyh ilçinüze gönderüp teslîm olunmağın ol dahi bi-kusûr hazî-

ne-i âmîremüze edâ idüp ve vârid olan mektûbunuzda mezkûr olduğu üzere Palağ Mihâl'den alınan kal'alar ahvâlin arz eyledükçe Kral-oğlı mülkiyet da'vâsın itmekle kendü elinde kalup gayri kal'alar girü ahd-i şerîfimiz üzere sâhiblerine teslîm olunup ol ahd-i şerîfimiz üzere kemâ-kân karındâşlarınızla sizin tarafınızdan ve size tâbî' olan beglerden ve gayri askerinizden madâm ki mûcib-i inhilâl-i ahd-i peymân ve bâ'is-i ihtilâl-i va'd u eymân bir vaz' sâdir olmayup zikr olunan dostluğı şerâyit-i emn u emân üzere ri'âyet olunâ cenâb-ı celâlet- me'âbımdan dahı eymân-ı mugallâza ile yemîn iderüm ki yeri ve gögi yaradan perverdegâr hakkıçün ve ulu aziz peygâberimizin mu'cizât-ı hakkıçün bu mu'âhede olunan müddet içinde ahde mugâyir begler beyimizden ve beylerimizden ve sübaşı ve voyvodalarımızdan bi'l-cümle serhâdd-i memâlik-i İslâmiyyede olan âsâkir-i fezv-me'serümden ve kuvve-i kâhire ve satve-i bahîrem ile feth olunan Erdel vilâyetinin Kralı İstefan Kral ve Eflâk ve Boğdan voyvodalarından ve sâ'ir harâç-güzâr keferelerimden ki bu dostlukta biledür size müte'âllik memleket u vilâyete ve re'âyâya ve bi'l-cümle taht-ı hükümetünüzde olan yirlere ve uclara aslâ dahl u ta'arruz olunmayup zarâr u ziyân ve te'addî ve te'azzî olunmaz muhassıl-ı kelâm şol ki müşeyyed-i kavâ'id-i dostî ve muhabbedür ri'âyet olunması bu müddet içinde sizün murâdınız olduğu gibi bizüm dahi murâdimuzdur ri'âyet olunup inşâallâhu'r-rahman bu cânîbden hilâf-ı ahd-ı hümayûn bir vaz' sâdir olmaz bu ahidnâme-i şerîf bizüm ulu peygâberimiz hazret-i risâlet-penâh sallallâhu aleyhi ve's-sellemin hicreti târihinden dokuz yüz yetmiş iki senesinin mübârek Receb ayının on beşinci günü dârû's-saltanatı'l-âlfîyye ve'l-hilâfeti's-seniyye Kostantniye'de yazıldı.

1. 2. 6. 1566 Tarihli Ahidnâme-i Hümayûn'un Tahlili

Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu arasında imzalanan bu antlaşma, Kanuni Sultan Süleyman tarafından Avusturya'ya verilen son ahidnâme özelliğini taşımaktadır. Antlaşma dönemin Avusturya kralı II. Maximilian ile Osmanlı Devleti arasında yapılmış olup, hükümleri itibariyle daha önceki dönemlerdeki antlaşmalarda olduğu gibi yine Osmanlı tarafının üstünlüğünü ortaya koymaktadır. Bu üstünlük hâli Osmanlı Devleti'nin o dönemdeki karşı konulamaz gücünden kaynaklanmaktadır.

Osmanlı fütihat politikasının zirvelere ulaştığı yükselme döneminin bu en parlak döneminde diplomasi gelenekleri de kendine özgü özelliklerini korumaktadır. Hiçbir yabancı devletle eşit şartlara haiz antlaşma özelliklerini kabul etmeyen XVI. yüzyıla ait bu diplomasi geleneği, Kanuni Sultan Süleyman döneminin bu son ahidnâmesinde de değişmemiştir. Ahidnâmede daha önceki dönemlerden alışıl gelmiş bir şekilde Osmanlı padişahlarının sıfatlarının geniş bir şekilde anlatıldığı unvan kıs-

mından sonra, karşı taraf hükümdarlarının özelliklerinin anlatıldığı elkab bölümüne geçilmiştir. Ahidnâmenin elkâp bölümünde ise, Avusturya Kralı Maximilian için “Roma halkının güzîdesi ve Alâmân vilâyetlerinin imparatoru” gibi sıfatların yanı sıra “Çeh ve İslovin ve Hırvat gibi yerlerin kralı Maximilyanoş Kralın” şeklinde bir ifade tarzı kullanılmıştır. Buraya kadar olan kısım, Osmanlı Devleti’nin daha önceki dönemlerde Avusturya tarafına verdiği ahidnâmelerden pek farkı değildir. Sadece ünvan kısmında Osmanlı mülküne dâhil edilen yerlerin diğer dönemlerden daha fazla olduğu görülmektedir. Bu farklılığın sebebi ise, antlaşmanın Kanuni döneminin sonlarında verilmiş olması ve Osmanlı sınırlarının bu dönemde önceki dönemlerden çok daha geniş olmasıdır. Elkab bölümünde ise, Osmanlı yeni İmparator Maximilian için daha önce Ferdinand için kullanılan elkaba benzer türde bir ifade kullanılmıştır. Ferdinand üzerinde kurulan diplomatik üstünlük daha ahidnâmenin giriş bölümünde yeni İmparator’u da içine almıştır. Osmanlı, rakibine göre dönemin şartları itibarıyla her alanda üstündür ve bu üstünlük durumunu açık bir şekilde ortaya koyan bir üsluba sahiptir.

Ahidnâmenin ünvan ve elkab bölümünden sonra daha önceki dönem ahidnâmelerinin içeriğinde çok fazla rastlamadığımız bir bölüm yer alır. Burada 1562 yılında Maximilian’ın babası Ferdinand’a verilen ahidnâme üzerinde durulmuş ve bu ahidnâmenin genel özelliklerinden ve bazı belirleyici maddelerinden bahsedilmiştir. Avusturya Kralı Ferdinand için “İmparator Ferenduş” elkabı kullanılan bu bölümde, 1562 tarihli ahidnâmenin Ferdinand’ın kendi isteği ile ve Alberdos Dö Pez isimli Avusturyalı elçi aracılığıyla yenilenmiş olduğu belirtilmiştir. Buna göre, iki taraf arasında sekiz yıl süreyle yapılan bu ahidnâme süresince her iki taraf belirtilen dostluk şartları üzere hareket edeceklerdir. 1562 tarihli antlaşmanın belirtilen maddeleri ise, ahidnâmenin yapılabilmesi için Osmanlı tarafının antlaşma süresi olan sekiz yıl boyunca Avusturya’dan yıllık vergi talebi ile daha önceki dönemden kalan verginin iki yıllık döneminin Osmanlı Devleti’ne ödenmesidir. Ayrıca yine aynı ahidnâmenin Macar Kralı olan Yanoş Kral ile ilgili maddeleri üzerinde durulmuştur. Daha önceki antlaşmada iki taraf arasındaki sınırın Tis’a Nehri olduğu belirtildikten sonra, ahidnâme metninde kral oğlu olarak tabir edilen Maimilian’in de bu sekiz yıllık süre içerisinde belirlenen şartlara riayet etmesi istenmiştir. Fakat eğer bu şartlara uymazsa, bunun da karşılığının mutlaka verileceği belirtilmiştir. Yine iki taraf arasında yapılan bu antlaşmadan sonra, diğer tarafın beylerinden birisi Osmanlı halkından birisini esir ederse, hiçbir zarar vermeden geri bırakması kararlaştırılmıştır. Antlaşmaya göre, iki taraf birbirilerinin aleyhine olacak şekilde hiçbir iş yapmayacak ve bu dostluğa Osmanlı’ya bağlı Boğdan, Erdel, Üngürüs, İslovin ve Bosna

vilâyetleri de dâhil edilecektir. Yine bu maddeyle ilgili olarak belirtilen bu yerlere karadan veya denizden zarar verilmeyecek herhangi bir saldırı da bulunulmayacaktır. Bunun yanı sıra daha önceki dönem ahidnâmelerinde de gördüğümüz üzere iki taraftan birisi diğer tarafa kaçarsa o kişinin bütün malı beylik olduğundan tüm mülküne el konulacak ve bu kişiler kesinlikle affedilmeyecektir. Böylece bu uygulama bu tür teşebbüslerde bulunmak isteyenlere bir ibret olacak ve büyük oranda engelleyecektir.

Antlaşma dâhilinde olmak üzere iki taraf kendi sınırlarında kalan yerleri tamir ettirebilecek ve karşı taraf buna hiçbir şekilde müdahale etmeyecektir. Daha önceki ahidnâmede geçtiği gibi, Tata tarafında eskiden Komaran'a bağlı olan yerler yine eski durumlarında kalacaklardır. Macaristan'da olan Osmanlı halkına da hiçbir şekilde zarar verilmeyeceği gibi vergi dahi talep edilmeyecek ve bu kimselerden herhangi bir hizmet beklenmeyecektir. Ahidnâmenin bu maddesi eski ahidnâmenin aynı şartlara sahip bir tekrarı gibidir. Ayrıca bazı yerlerin halkı eskiden beri iki tarafa hizmet etmekte olup, hem haraç ve hem de öşür veren bu kimselerin durumlarında herhangi bir değişiklik yapılmayacağı belirtilmiştir. Buna göre, bu kişilerin eski statüleri gereği her iki tarafa vergi vermeleri kararlaştırılmıştır. Burada vergi hususunda çıkan bir sorunun çözümü üzerinde şöyle bir karar alınmıştır. Eski alışkanlıkları dâhilinde vergi vermek şartıyla Osmanlı'ya bağlanan halkların vergileri bu kimselerin istediği gibi sabit kalmış ve herhangi bir vergi artışı yapılmamıştır. Bu uygulamada Osmanlı Devleti'nin halkına uyguladığı teba'a özelliği görülmektedir. Bu durum kendine bağlı insanları din, dil ve ırk ayrımı yapmaksızın halk olarak gören Osmanlılar'ın adalet ve hoşgörüsü ile eşitlikçi politikasının her alanda ortaya koyduğu uygulamaların bir örneğidir. Ahidnâmenin esirler ile ilgili hususları ise, yine diğer ahidnâmelerle benzer özellikler taşımakta olup, iki taraftan herhangi birinin diğer taraftan esir alması kesinlikle yasaklanmıştır. Elçilere de yine daha önceki ahidnâmelerde belirtildiği gibi aynı şartlarda dostça muamele yapılması kararlaştırılmıştır. Bunun yanında iki taraftan birbirine zarar veren ve huzursuzluk çıkaran olursa bu kişiler tespit edilerek mutlaka yaptıkları işin cezası verilecektir. Sınırların güvenliği konusunda da iki taraf ortak hareket edecek ve sınırlarda görevli kişilerin birbirleri ile mücadele etmeleri engellenecektir.

Yapılan bu ahidnâmenin iki tarafın iyiliği için karşılıklı menfaatler dâhilinde imzalandığı ve bu dostuk zamanında anlaşmaya uymayan davranışlarda bulunulmaması gerektiği belirtilmiştir. Buna rağmen, bu tür ahidnâmelerin genel bir özelliği olarak eğer iki tarafın beklediği menfaatler gerçekleşmez ise anlaşma iptal edilebilmektedir. Aslında tek taraflı bir

imtiyaz şeklinde Avusturya tarafının talebi ile Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman tarafından diğer tarafa verilen bu ahidnâmede, şartlar dönemin diğer ahidnâmelerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin genel üstünlüğünden dolayı Kanuni tarafından belirlenmiş ve Avusturya tarafı ise sadece kendine verilen bu imtiyazı kabul etmekle yetinmiştir. Osmanlı diplomasisindeki bu tek taraflı politika Osmanlı Devleti'nin siyasî durumu ve dünya dengesindeki genel itibarı ile ilgili bir durum olup, XVII. yüzyıla kadar devam edegelmiştir.

Ahidnâmenin sonuç bölümünde ise, yine diğer ahidnâmelerde olduğu gibi ahidnâmenin yazıldığı tarih ve yer belirtilmiştir. Ahidnâmenin tarihi metinde "hicretin dokuz yüz yetmiş iki mübarek Recep ayının on beşinci günü" olarak belirtilmiş olup yazıldığı yer metinde "dâru's-saltanati'l âlîyye ve'l-hilâfeti's-seniyye Kostantiniye" yani İstanbul olarak belirtilmiştir.

1. 2. 7. 1568 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn² (Nemçelü Ahidnâmesi, 57/1: 1-3)

(Dokuz yüz yetmiş beş senesinde merhum Sultan Selim Han zamanında Nemçe Çasarına verilen Ahidnâme-i Hümâyûn)

Bundan beri sekiz yıla degin memleket ve vilâyet emîn ve emân ve âmme-i re'âyâ ve berâya istirahat ve itminân üzere olub mabeynde dostluk muhkem ve mukarrer olmak bâbında istid'â-yı inâyet idüb sâl be sâl âsitâne-i sa'âdet-i ittisâlimize her-bâr bî-kusûr ve lâ-kusûr otuz bin Engurus altûnu irsâl ve îsâl olunması uhdenizde olub şol şart ile ki karın-dâşlarınız Ferenduş ve Karlu ve Şitirba dükâlardır mu'âhedelerimizde bile olub mademki ol cânîbde olan vilâyetlerin ve nâhiyelerin ve kal'aların eğer karada ve eğer denizde ve eğer sulu kurbunda der-i zâbitleri ve hâ-kîmleri ve âmme-i re'âyâ ve kâffe-i berâyası can û gönülden ittifâk üzere muhabbetlerin ve dostluk şartların muhkem hıfz idüb ahd ve emâna müte'âllik olan husûsu gereği gibi aziz tutalar ben dahi serhâdd-i memâlik-i mahrûsemizde olan beglerbegiler ve sancak beyleri kullarımıza ve umûmen âsâkir-i mansûremiz halkına baş ve canları gerek ise ol cânîbden ahde mugâyir vaz'-ı sâdir olub yüce dergâhımıza arz û i'lâm olunmadın ahd ve emâna mugâyir iş etmeyeler ve defter-i hakânide mestûr olmayan karyelerine ve canlı ve cansuz rızklarına bu dostluk zamanında asla dahl olunmayub ve re'âyânız zabt için varub gelen âdemlerinüze mâni' olmayub ve emre muhâlif yeniden nesne taleb olunmayub dostluğu hıfz ideler deyü tenbîh oluna ve ol cânîbden bu dostluk içinde kral oğlunun

² Buradaki metin Feridun Bey'in Münşea'tü's-selâtin adlı eserindeki metinle karşılaştırılmıştır. İki metin arasında önemsiz farklılıklar vardır.

Erdel vilâyeti ve Erdel'den taşra sâ'ir âdemlerinin ve kendütün ellerinde olan yerlerine ve memleketlerine ki hâliyâ mutasarrıflarıdır Kral oğluna dahi tenbîh olunub mademki ol cânîbden asker cem' idüb ahde mugâyir vaz' olmaya ol dahi sefer tedârikinden ve asker cem' itmekden berî olub kendi hâlinde olub hakkına razı ola aslâ ahde muhâlif gizli ve aşikâre düşmânlik itmeye bu dostluk içinde böyle olub min-ba'd bu dostluk zamânında eğer kendi ve eğer anâ tâbî' olanlardan biri ahd ve emâna mugâyir vaz' iderse mu'âteb olalar ve karyelerinize âdem gönderüb ve seğirdimden ve tavar sürmekden berî olub ve yasağı gözetmeyenlerin zikr olundığı üzere her kim olursa haklarından geline ve mukaddemâ seferlere ve gâyrı sebep ile olan bu'z ve adâvetleri iki cânîbden dahi eylemeyüb avf olunub emîn olalar deyü te'kîd olunâ ve şimdiye degin nice def'â nizâ' olunub fasl olunmayub kalmış ve bir cânîbine tapmış ba'zı kimesneler olsa ânın gibiler memleketleri ve hisârlarıyla taptığı ve hizmet etmek istediği yerlere kalub söz gelici olmaya ve men' ü def' olunmaya ve kral ve oğlunun Engürüs ve Erdel vilâyetlerinde müşterek hisârları ve kastelleri ve varoşları ve gâyrı yerleri olub bu dostluk içinde iki cânîbin ihtiyârlarıyla istiblâl eylemek murâd olunsa ale'l-husûs birbirini aldatmayub ve ziyâde söz itmeyüb zarârlu ise iki cânîbin zabtına enfa' ü asân olsa ânın gibiler müstâkilen âsitâne-i sa'âdetime arz olundukda iki cânîbe enfâ' olduğuna âmel oluna ve ehl-i islâmdan ve kral oğlu ve Boğdan ve Eflâk voyvodalarından mukaddemâ olan adâvetleri sebebiyle eyledikleri arzları pâye-i serîr-i sa'âdet me'âsire arz olunub teftîş ve tafâhhus olunmadın makbûl olunmayub i'timâd olunmaya ve hilâf-i vakâ' kaduya arz idenler mu'âteb ve mu'âkib olan ve iki cânîbden ehl-i islâma tâbî' Erdel ve Boğdan ve Eflâk tarafından ve gayrîden anlarki kendü hallerinde olmayub ahde muhâlif iş eyleyüb fesâd ve şena'ât üzre olub tutulub kaldıkda say' olunub ele götürülüb haklarından geleler gâyrılere mûcib-i ibret ola ve bu barışıklık zamânında iki cânîbden dahi darbla veyâhûd uğurlukla şehir ve varoş ve kal'a veyâhûd dostluk şartı yerine konulub gerü sahiblerine virile ânın gibi fesâda mübâşeret idenlerin haklarından gelinüb itdikleri fesâd yanlarına kalmaya ve iki cânîbden herkes kendü memleketi dâhilinde kal'a ve yerler ta'mîr ve termîm idüb azık koyub muhâfaza eylemek murâd idine mâdemki kendü memleketi hudûdunda tecâvüz eylemeye kimesne mâni' olmaya deyü yazmışız ve öyle ola ammâ bu bâbda fermân-ı celîl-i kadrim şöyle sadr olmuşturki, bundan akdem kuvvet-i kâhîre-i pâdişâhâne ile Sigetvar seferinde alınub bi'l-fi'l harâb olan kal'alardan Horak ve Ennefs (?) ve Segde ve Kaçarcel ve Söken ve Çatan nâm ka'lalar ve Erdel kralı serhâdinde bundan akdem asker-i islâm varub aldığı Çeh Urupapa (?) ve Varday (?) nâm harâbe kal'alar dahi ta'mîr ve termîm olunub hâlf üzere harâbe kala bi'l-cümle ol kal'alar

toprağında ve sınırında yeniden kal'alar binâ olunmaya ve min-ba'd ol cânîbde serhâd muhâfazasında olan serdâr-ı ekrem vekîllerinize muhkem yasâğ u tenbîh olunaki serhâdde uskuf saklamayub haydûd ve levend ta'îfesine yüz verilmeyüb mu'âvenet eylemeler bi'l-cümle iki cânîbden ulûfe ile dirliklü ta'yîn olunub bellüziyyinde olan âdemlerden ve nökerlerden gâyri yanlarında ve hisârlarında belürsüz âdem tutmayalar mütenebbih olmayub ânın gibi ehl-i fesâda mu'in olanların haklarından geline ve bu dostluk zamânında iki cânîbden re'âyâdan esir olunub ve asker halkından birinin eline esir bulunsa kullandırmayub ve satmayub ve bağışlamayub behâsız sağ ve sâlim memleketine gönderile ve tutan kimesne teftîş olunub dostluk bozulub cebr ile alduğı ve uğurladığı zâhir olursa cezâsı virile ve esirci ta'îfesi bu dostluk mukarrer olduktan sonra serhâdlerde gezüb uğurluk bozulub esir almayalar alırlarsa tutuldukda gereğı gibi hakkından geline ve alduğı esir elinden alınub memleketine gönderile ve ba'zı esirler adâvet içinde esir alunub zindânlarda ve ayaklarında demir olub inâyet-i hakla bu dostlukdan sonra kaçub kurtulsa bu iki cânîbden dahi taleb olunmaya ve bundan böyle dostluk mukarrer olub her vechle hıfz etmek murâd-gîr olub istid'â-yı inâyet eylediğinin ecilden a'zâmetlü bargâhımızda elçileriniz ve maslahât güzârınız veyâhûd vekîlleriniz mütemekkin olub ve hayr-ı haber ile ulâk ile gelip gitmek lâzım oldukda doğru yoldan gelüb varıb ve kâğıdlarına ve kendülerine her ne vakit olursa kimesne mâni' olmayub dahl u ta'arruz eylemeyeler ve istedikleri yerde oturtub ve taşra çıkub at ve deniz seyrine ve istedikleri denlü tercümân kullanmağa kimesne mâni' olmayub bir da'vâ ve nizâ' düşdükde ol cânîbden vekîller nasb oldukda berü cânîbden dahi Budin beglerbegisi vekâleten da'vâ-yı istimâ' idüb atâbe-i ulyâma arza muhtaç olanı vukû'ı üzere yazub südde-i sa'âdetime arz ide ve ihsân olunan ahidnâme-i hümâyûnumuz tuğrâ-yı iclâl-i efzâ-yı hakâni ile bir sûreti südde-i sa'âdetimizde olan elçinize sadâkâ olunaki lâzım oldukda kendülerde buluna bi'l-cümle sâ'ir dostluk iden padişâhları elçilerine ve âdemlerine ri'âyet olunduğu üzere ri'âyet oluna ve atâbe-i ulyâmızda mütemekkin olan elçilerinizin birine âher kimesne dahi makûl görürseniz her kaçu olursa da'vet eyleseniz kimesne mâni' olmayub icâzet virilüb dostluk zamânında ve adâvet evânında tutulmayub memleketler ulaşıdırmağa âdem koşula tâki adımız elçi tarikıyla varub gelmeğı ihtiyâr idebileler demi söz öyle ola ve bundan akdem iki cânîbden müşterek olub virgü veren re'âyâdan ve köylerden defterhânedede mestûr olanlardan geçerek mezbûr re'âyâyı ehl-i islâm iki def'â çekinmeyüb defterde olmayan haric köylüden virgü taleb olunmayub derdmend re'âyâımız emîn ve emân üzere olalar ve mabeynde nizâ' olsa her kişi intikâm almak için seğırtmek kadar olmaya bi'l-cümle iki cânîbden dahi (s.3) serhâdlerde olan serdâr-

lardan bir serdâr nasb olunub ehl-i islâm cânîbinden Budin beglerbegisi olanlar nâzır olunub ânın gibi atâbe-i ulyâdan irsâl olunan mühürlü defteri hakânide mestûr olan karyeler ve yerler husûsunda ve gâyri kaziyelerde nizâ' lu olsa iki cânîbden nazar-ı nasb olunanlar defter-i hakâni ile ma'ân mahallü nice'in üzerine varulub fasl oluna bizzât görölmek mümkün olmayanı iki cânîbden mu'temedün-aleyh vekiller nasb olunub ammâ nizâ' olunan husûsât üzerine varmalu oldukda mukaddemân haberleşüb ona göre iki cânîbden beraber olub varılıb vech-i münâsib göröldüğü üzere ahidnâme mücibince kat' olunub iki cânîbden dahi herkesi yerlü yerini bilüb yerinden emîn ve sâlim idülüb dostluk muhkemliğine say' eyleyeler zikr olunan nâzırlardan vekillerden sahîh haber gelüb ahvâlleri âsitâne-i sa'âdete mufassâlan arz olunmadan herkesi düşmânlığa mübâşeret eylemeye barışıklık içinde kimesne kimesneyi meydâna okumaya ve zikr olunan dostluğumuz cân û dilden muhabbet üzere mukarrer olub dostluk şartların ri'âyet eylediğimizde gâyri yarâr âdemlerimizle göndereldiğimizde her niyâr ayında armağanımız için otuz bin Engürüs filorisini sütte-i sa'âdetimize teslim eylemek uhdemizde olalar deyü dergâh-ı mu'âllamızda olan elçilerinize mührünüz ve imzânız ile ahidnâme-i hümayûn-ı celâlet-makrûnumu taleb eylediğinizi bildirdüler ecilden bu hanedân-ı merhâmet-bünyân ve dudmân-ı mevhibet unvânda sadâkât ve ihlâs ile ihtisâs gösterüb samim dilden dostluk taleb iden selâtin-i muhallasât-ı emîn ve havâkîn-i musadekât-ı mütemekkin husûsunda ebvâb-ı musafâtımız meftûh olmağın bu ahidnâme-i hümayûn-ı sa'âdet makrûnum virdüm ki min-ba'd sizin tarafınızdan size tâbî olanlar karındaşlarınızdan ve gâyri askerinizden mademki ba'is-i ihtilâl ahd û emân olur bir vaz'-ı sadır olmayub defter-i hakânide mukayyid olanlardan geçerek derseniz karyelere islâd-ı hâl olunmayub defter-i mukayyid olduğu üzere viregeldükleri virgüyü kemâ-kân gönderüb vireler ve memâlik-i mahrûsemizde cidden âdemleriniz ve haydûtlarınız gezmiye ve zikr olunduğu üzere inâyet olunân ahidnâme-i sa'âdet-nûma ve behçet-fezâmız muktezâsınca amel olunub serhâdde uskuf saklayub gâyri serhâdlerinizde haydûd ve levend ta'îfesine yüz verilmeyüb ve Erdel kralının ve ona tâbî olanların yerlerine ve memleketlerine serhâdd-i memâlik-i mahsûremizde olan re'âyâ ve berâyâyâ vechen mine'l-vücûh dahl olunub dostluk şerâyitini mer'î ve muhterem tutulub tamâm-ı izzet ile ri'âyet oluna.

Fî evâli Ramazani'l-mübârek sene 975

1. 2. 8. 1568 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlili

Bu ahidnâme-i hümâyûn, 1566 yılında vefât eden Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra onun yerine tahta geçen II. Selim (1566-1574) tarafından Habsburg tarafına verilmiştir. Ahidnâme metinleri iki kaynaktan temin edilmiştir. Feridun Bey'in Münşeâtü's-selâtin adlı eserinde bizim kullandığımız Düvel-i Ecnebiye Defteri Nemçelü Ahidnâmesi 57/1 numaralı defterden bazı yönleri ile farklıdır. Buradaki metinde daha önceki ahidnâmelere nazaran daha uzun bir dua ve unvan rüknü kullanılmıştır. Elkab bölümünde ise, II. Maximillian'ın elkabı bir hayli uzun tutulmuş ve imparator sıfatı belirtilmiştir. Yine daha önceki antlaşmalardan farklı olarak, elkab kısmında imparatorun üç elçisinin isimleri zikredildiği gibi Maximilian'ın kardeşleri olan Ferdinand ile Avusturya Arşidükü ve Şitirya Dükası olan Karl da antlaşmaya dâhil edilmiştir.

Feridun Bey'de geçen dua, unvan ve elkab kısmı Nemçelü ahidnâmesinde belirtilmemiş ve doğrudan anlaşmanın içerik bölümüne geçilmiştir. Buna göre sekiz yıl süreyle Habsburg tarafına verilen bu antlaşmada Avusturya Devleti belirtilen sekiz sene boyunca her yıl Osmanlı Devleti'ne otuz bin Macar altını gönderecektir. Burada Avusturya tarafına şöyle bir şart koşulmuştur; İmparator'un daha önce adı geçen kardeşleri de anlaşmaya dâhil olup, dostluğa aykırı herhangi bir davranışta bulunmayacaktır. Bunun yanı sıra, hudut boylarındaki güvenlik tam olarak sağlanacak ve sınırlardaki askerî birlikler bir diğerrinin toprağına saldırmayacaktır. Ayrıca, Osmanlı askeri deftere kayıtlı olmayan Avusturya topraklarına girmeyecek ve reayasına kesinlikle zarar vermeyecektir. Osmanlı'ya tabi olan Erdel Kralı da toprakları dışındaki yerlere Avusturya tarafından bir müdahale gelmedikçe saldırmayacak ve kendi elinde bulunan yerlere razı olacaktır. Eğer bu dostluk zamanında kim ahde muhalif bir işe girişirse bu kimselerin haklarından gelinecektir. Fakat isteyen bütün mülküyle birlikte istediği tarafa geçebilecek ve o tarafa hizmet edebilecek ve bu kimselere karışılmayacaktır. Daha önceki ahidnâmelerde ise, karşı tarafa geçmek isteyenlere izin verilmiyor ve izinsiz geçen kimselerin bütün mülküne el konuluyordu. Daha önceki senelerden kalan düşmanlık sebebiyle Avusturya aleyhine Osmanlı'ya şikâyet bulunan Erdel Kralı ile Boğdan ve Eflâk voyvodalarının şikâyet konuları incelenecek ve eğer yazdıklarında herhangi bir yanlış ve sırf fesat çıkarmak amacını taşıyorsa bu kişiler cezalandırılacaktır.

İki taraf arasında devam eden bu barış zamanında iki taraftan zorla yahut başka yollarla alınan şehir ve kaleler yapılan bu dostluk gereği

tekrar eski sahiplerine verilecektir. Yalnız iki taraf kendi sınırlarında kalan kalelerini tamir edebilecek ve içlerine adam koyularak muhafaza edilmesine izin verilecektir. Burada üzerinde durulan konu yine iki tarafın kesinlikle sınırları aşmamasıdır ve böyle bir girişimde bulunan kişilerde hemen cezalandırılacaktır. Ahidnâme metnine göre, Osmanlı Devleti'nin kaleler ile ilgili başka bir şartı daha vardır. Kanuni Sultan Süleyman'ın son seferi olan ve vefâtı ile sonuçlanan Sigetvar seferinde Osmanlı askerlerince alınan ve o tarihten beri hâlen harap durumda bulunan bazı kaleler, Harguk, Ennefs, Segde, Kaçarcıl, Söken ve Çakan gibi kaleler ile Erdel hudûdunda bulunan ve daha önce Osmanlı askerlerince alınan bazı kaleler tamir olunmayacak ve olduğu gibi harâbe halde bırakılarak, bu topraklar üzerinde yeni kaleler inşa edilmeyecektir. Avusturya hududunda bulunan askerî yetkililere tenbih edilerek, sınırlarda uskok ve haydut taifesi bulundurmamaları ve sınırlarda sorun çıkartan bu kimselere yardım etmemeleri bildirilmiştir. Sınırlarda daha önceden belirlenen asker dışında askerinin sınırlarda tutulmaması gerektiği belirtilerek, bu dostuk zamanında iki taraftan esir alınanların kullanılmadan ve herhangi bir bedel karşılığı satılmadan memleketlerine gönderilecekleri belirtilmiştir. Ayrıca esir işiyle uğraşanlara izin verilmeyecek ve ellerindeki esirler ükelerine gönderilecektir. Yine esir edilen kimselere kötü davranılırsa bu kişilerin cezası verilecektir.

Avusturya'dan Osmanlı ülkesine hayırlı bir haber veya herhangi bir amaç için gelmek durumunda kalan elçi ve vekillerin yollarında kimse onlara karışmayacak ve yanlarında getirdikleri kâğıtlara kesinlikle dokunulmayacaktır. Bu kişilerin istedikleri yerde oturup, gezmelerine ve yanlarında istedikleri kadar tercüman bulundurmalarına müsaade edilecektir. Ahidnâmeye göre, Avusturya'dan gelen eçiler diğer ülke elçileri gibi muamele görüp ağırlanacak ve istedikleri zaman Avusturya Devleti elçisini değiştirebilecek, bu duruma kimse karışmayacaktır. Osmanlı tarafına Avusturya'nın gönderdiği ve gidip gelen elçilere dostluk veya savaş zamanında kimse engel olmayacak ve hiçbir şekilde müdahale edilmeyecektir. Bundan sonra Osmanlı defter kayıtlarında olan, köyler ve buraya bağlı reyadan vergi talep edilmeyecektir. İki taraf arasında eğer bir sorun meydana gelirse, kimse bunun halledilmesi için uğraşmayacak ve sorunun çözümü için serhâd serdarlarından birisi görevlendirilecektir. Osmanlı Devleti'nin bu tür işlerin tayin ettiği kişi o dönem için Budin beylerbeyi olup, yine bu tür anlaşmazlık konularından olan sınırlardaki köyler meselesi için de iki tarafın da güvendiği kişiler seçilecek ve sorun oluşturan bölgeye gidilerek anlaşmazlık halledilecektir. Adı geçen dostluk zamanında kimse kimseye meydan okumayacak ve ahde muhalif iş yapılmayacak, yapanlar mutlaka cezalandırılacaktır. Ahidnâmenin son bölümünde

ise, ahidnâmenin veriş sebebi tekrar belirtildikten sonra, ahdin devamı için iki tarafında gayret göstermesi gerektiği belirtilmiştir. Tek'îd rûknü olarak belirtilen bu bölümden sonra ise, sonuç bölümüne geçilmiştir. Sonuç bölümünde ise, ahidnâmenin verilîş tarihi "fi evâili Ramazani'l mübârek sene 975" olarak belirtilmiştir. Bu tarihin milâdi olarak karşılığı II. Selim'in saltanatının ilk yılları olan 1568 tarihidir. Kanuni'nin ölümünden sonra imzalanan ve Osmanlı tarihinde Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın damgasını vurduğu 1568 tarihli bu ahidnâme şekil itibariyle yine bu dönem Osmanlı ahidnâmeleri ile benzer özellikler gösterir. Farklılıklar ise, daha çok ahidnâmenin giriş kısmındaki dua, elkab ve unvan bölümlerinin diğerlerinden biraz daha geniş kapsamlı olmasıdır. Bir sulh ahidnâmesi özelliğini taşıyan bu ahidnâmede taraflar karşılıklı olarak menfaatler beklemektedir ve eğer beklenen bu menfaatler gerçekleşmezse antlaşma iptal edilebilecektir. Dibace kısmı da kendi özelliklerine göre değişen ahidnâmede Osmanlı'nın diplomatik ve siyasî üstünlüğünün devam ettiği XVI. yüzyıla ait diğer ahidnâmelerde olduğu gibi tek taraflı olarak hazırlanan ve Osmanlı padişahı tarafından Avusturya'ya bağışlanan bir imtiyaz şeklindedir. Ahidnâmede kararlar üzerinde etkili olan devlet Osmanlı olup, Habsburg tarafının sadece tasdik etmesinden ibarettir. Ahidnâmedeki konular ve belirlenen maddeler ise, yine sulh ahidnâmeleri tarzına uygun olup, iki taraf arasındaki karşılıklı sınırlar, esirler, alınan yerler vs. gibi konuları kapsamaktadır.

1. 2. 9. 1576 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn (Nemçeli Ahidnâmesi, 57/1: 3-5)

(Dokuzyüz seksen dört senesinde taraf-ı hümâyûndan Nemçe Çasarı'na yazılan ahidnâme-i hümâyûn)

Hazret-i izzet-i cellet- kudretheu ve illet kelimetehunun inâyeti ve mühr-i sipher-i nübüvvet ve ahter-i burc-ı fütüvvet pişvâ-yı zümre-i enbiyâ muktedâ-yı firkâ-ı asfiya Muhammedü'l-Mustafa Sallallâhu aleyhi ve's-sellemin mu'cizat-ı kesîretü'l-berekâtü ve dört yârının ki Ebubekir ve Ömer ve Osman ve Ali rıdvanallâhu te'âlâ aleyhim ecmâin ânların ve cem'i evliyaullâhın ervâh-ı mukaddeseleri murafakâtü ile (mahall-i tuğra)

Benki sultânü's selâtin ve burhânü'l-hevâkin zillu'llâhi fi'l-arzin es'sultân ibnü's-Sultân es'sultân Sultân Murâd Hân İbnü's-Sultân Selim Hân, İbnü's-Sultân Süleyman Hân, İbnü's Sultân Bayezid Hân İbnü's-Sultân Mehmed Hân, İbnü's-Sultân Murâd Hânım bi inayetallâhi'l melikü'l-müte'âl inân-i semend-i sa'âdet-mend meydân-ı sâhib-girânı kabza-i kudretime mukadder ve savl-cân-ı sahâ-i kişver-küşâ ve kizî sitâni keff-i kifâyet bahşîma mukarrer ve müyesser olub bi'l-cümle taht-ı alî-baht-ı sa'âdet- me'sûrumun ednây-ı pâyesine nisbet kasr-ı kayser-i

pür-kusûr ve mülk-i mevrûs-ı ma‘delet-menşûrumun bir kabzası millet-i melik-i İskender ve Şah-ı Fağfur olup hâtem-i mülk-i Süleymani şayeste-i engüzeşde-i cihânbânım olub sahâyif-i rû-yi zemîn zîr-nigîn-i ma‘delet ü temkîn ve sa‘âdet-karînim olmuşdur ve bi-şükrüllâhî'l kadîmü'l-kerîm hâlâ senki Rim halkının ve Alâmân vilâyetlerinin ve Çeh ve Sloven ve Hırvat ta‘ifesinin emiri olub iftiharü'l-ümerâ‘il-izâmi'l-îsevîyye muhtârü'l-küberâi'l fihâm fi'l-millet-i mesihîyye muslihu mesâlihi cemâhiri't-ta‘îfetü'n-nasraniyye sâhibü ezyâlî'l-haşmeti ve'l-vakâr sahibü delâili'l-mecdi ve'l-iftihâr (boşluk) hutimet avâkibehü bi'l-hayr südde-i senfyey-i sa‘âdetime melcâ-i havâkîn zeviyü'l-ihtrâm ve âtâbe-i ulyâ-i rif‘ât-i destgâhımız melâz-ı selâtin-i i‘zâmdır mektûb-ı sadâkât-i mashûbunuz var olub babanız kral dâr-ı fenâdan irtihâl etmekle imparatorluk umûrî, size müyesser olub müşârün-ileyh babanız zamânında olduğü gibi mabeynde olan emn ü emân ve sulh-i salâh husûsı sizin dahi murâdınız olmağla babanıza virüldüğü üzere sizin zamânınızda dahi emn ü emân olub ol bâbda size dahi müceddeden nâme-i hümâyûn-ı izzet-makrûnumuz virilmesi husûsı iş‘âr olunmuş öyle olsa babanız zamân-ı hükümetinde eğerçi re‘âyâya merhâmeten sulh ü salâh murâd olub mektûb göndermekle ahidnâme-i hümâyûn virilmiş idi lâkin serhâdde olan kapudânların ve sâ‘ir hâkîmlerin ve ehl-i fesâdın zabt itmedüğü için muttasıl serhâde âdem alınub ve memleket urulub ihtilâlden hâlî değil idi sonra kendüye bu husûs için murâda nâme-i hümâyûnumuz gönderilüb muhkem tenbîh olunmağla dahi mektûb gönderüb min-ba‘d serhâdde olan âdemlerin zabt idüb memâlik-i mahrûsemize dahl u tecâvüz ittirmek üzere müte‘ahhid olmuş idi şimdiki hâlde sizin tarafınızdan gelen mektûbun izz-i huzûr-ı fayizu'n-nûr ve müstevcibü'l-hubûrumuza arz olunub âlem-i şerîf âlem-i şümûlümüz muhid ve şâmil olmuşdur imdi âsitâne-i sa‘âdet unvânımız mesdûd olmayub inâyet-i hakka-ı cell ve alâ ile dâ‘îmâ meksûf olub etraf ve civârında eğer dostluğa ve düşmânlığa kimesne gelüb gitmesine mâni‘ ve redd yokdur selâtin-i muhallesât-ı âyîn ve havâkîn-i musaddakât-ı karîn bu dudmân-ı mevhibeti virüldüğü üzere sizin zamânınızda dahi emn ü emân olub ol bâbda size dahi müceddeden nâme-i hümâyûn-ı izzet-makrûnumuz virilmesi husûsı iş‘âr olunmuş öyle olsa babanız zamân-ı hükümetinde eğerçi re‘âyâya merhâmeten sulh ü salâh murâd olub mektûb göndermekle ahidnâme-i hümâyûn virilmişdi lâkin serhâdde olan kapudânların ve sâ‘ir hâkîmlerin ve ehl-i fesâdın zabt itmedüğü için muttasıl serhâde âdem alınub ve memleket urulub ihtilâlden hâlî değil idi sonra kendüye bu husûs için murâda name-i hümâyûnumuz gönderilüb muhkem tenbîh olunmağla dahi mektûb gönderüb min-ba‘d serhâdde olan âdemlerin zabt idüb memâlik-i mahrûsemize dahl ve tecâvüz ittirmek üzere müte‘ahhid olmuş idi şimdiki hâlde sizin tarafınız-

dan gelen mektûbun izz-i huzûr-ı faizi'n-nûr ve müstevcîbü'l-cevrimize arz olunub âlem-i şerîf âlem-i şümûlümüz muhid ve şâmil olmuşdur imdi âsitâne-i sa'âdet unvânımız mesdûd olmayub inâyet-i hakka-ı cell ve alâ ile dâ'imâ meksûf olub etraf ve civârında eğer dostluğa ve düşmânlığa kimesne gelüb gitmesine mâni' ve redd yokdur selâtin-i muhalledesât-ı âyîn ve havâkîn-i musaddakât-ı kârîn bu dudmân mevhibet-i unvânımız sadr olub ve ihlâs ile ihtisâs gönderib an sâ'mîmü'l-kalb dostluk murâd idenler ânın gibiler ile olan ahd ü vefâ umûrî ibad-ı kîrâm ve ecdâd-ı i'zâmın nevverallâhü ibtidâsından müşârün-ileyh babanız âsitâne-i muhalledede'l-akyâlimize her sene gönderegeldüğü virgüyi siz dahi vakt ü mevsimi ile gönderüb ve mukaddemâ babanız zamânında ahidnâme-i hümayûnumuz muktezâsınca virüle gelen ahd üzere zamânında gelmeyüb herbiri va'desine tecâvüz itmekle tedâhil idüb bir virgünüz gönderilmeyüb kalmış idi ânı dahi irsâl eylemek lâzımdır bünyâd-i evvelinde tedârik olunub gönderilmek üzere babanız zamânında olduğu gibi gerü sekiz yıla degin sulh ü salâh ve emn ü emân-ı husûsun re'âyâya merhâmeten biz dahi makbûl ve mukarrer tutub ve ahd-i şerîfimizde oğullarınız ve karındâşlarınız ve kız karındâşlarınız oğulları ve âmmileriniz herbiri ve oğulları ve sâ'ir tevâbî' ve levâhıkınız ile bile olub ve sâbıkân babanıza verilen ahidnâmede mestûr olan kemâ-kân ibâyet olunub şöyleki sizin tarafınızda ve serhâdde olan kapudânlarınızdan ve sâ'ir serhâd halkından nakz-ı ahd olur husûs-ı sūdûr ve zuhûr eylemeye âsitâne-i rif'at-i penâhımız tarafından ve memâlik-i mahrûsemiz serhâdinde olan beglerbegilerimiz ve sancakbeglerimiz kullarımız ve sâ'ir âsâkir-i hazret-ı masirimiz cânîbinden hilâf-ı ahd vaz'-ı sūdûr eylemeyüb memleket ve vilâyet ve kal'a dahl ve tecâvüz olunmayub kaideten sulh ü salâh-ı ri'âyet olunmak üzere bu ahidnâme-i hümayûn-ı sa'âdet makrûnı virdim ve ahd ve misâk eyledim ve imân-ı şedîd ile yemîn dahi eyledimki yeri ve göği yoğiken var iden per verdigâr (s.5) hak için ve ulu aziz peygâberimizin mu'cizâtı hak için bu mu'âhede olunduğu müddet içinde mâdemki sizin tarafınızdan vech-i meşrûh üzere serhâdde olan kapudânlarınız ve sâ'irlerinden sūdûr eylemeyüb sulh ü salâh-ı umûrî ve mukarrer ve musaddak tutulub bi'ttemam ri'âyet olunub ve mukaddemân babanıza virilen ahidnâmede mestûr ve mukayyed ve meşrût olan husûslar dahi kemâ-kân icrâ olunub ol cânîbden nakz-ı ahd olur umûr-ı irtikâb olunmaya zikr olunduğu üzere âsâkir-i fevz-i me'âsirimizden memâlik-i mahrûsemiz muzafâtından tasarufumuzda olan vilâyet halkından ve Erdel memleketi ahâlisinden ve Eflâk ve Boğdan voyvodalarından ve sâ'ir harâc-güzâr kefereler kullarımızdan ve âsitâne-i sa'âdet unvânımıza ilticâ edenlerden aslâ size müte'âllik olan memleket ve vilâyete re'âyâ ve berâyânıza ve taht-ı hükümetinizde olan kal'a ve varoş ve kurânıza dahl ü ta'arruz itdiririm ve Françe kralı ve

Venedik begleri dahi kadimü'l-eyyâmdan âtâbe-i âlîyye adâlet-i unvânımıza dostluk idüb musafât üzre olugelmişlerdir ânlar tarafından dahi sizin vilâyetinize dahl ve ta'arruz olunmayub şöyleki kâ'ide-i muvâlât ve musafâtta bu müddet-i ma'hûde içinde dahi mer'î tutulub hilâfına cevâz gösterilmemesi ve bu sulh ü salâhın nâfi'i gerü ol cânîbe raci'dir ol tarafda merâsim-i ahd ü emân ri'âyet olunursa bu cânîbden dahi hilâf-i ahd ü emân vaz'-ı sūdûr bulmak revâ görülmez.

1. 2. 10. 1576 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlili

Sultan II. Selim tarafından Avusturya'ya verilen 1568 tarihli ahidnâmenin belirlenen sekiz yıllık süresi dolmak üzere iken, Avusturya tarafı on yıl geçerli olmasını istediği yeni bir ahidnâme talebiyle Osmanlı Devleti'ne Karl Rym isimli yeni bir elçi göndermiştir. Bu aynı zamanda Osmanlı Avusturya ilişkilerinin başladığı 1526 Mohaç Meydan Savaşı'ndan beri süregelen zaman içerisinde, Avusturya tarafı ile yapılacak beşinci antlaşma özelliğini taşımaktadır. Verilen tüm ahidnâmelerde antlaşma teklifi Avusturya tarafından gelmiştir. XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu arasındaki bu son ahidnâmede de durum değişmemiştir. Avusturya'nın antlaşma talebi için gelen elçisiyle yapılan bu görüşmelerden sonra II. Selim tarafından sekiz yıl geçerli olacak şekilde (1574) ve (1576) tarihlerinde Avusturya tarafına iki ayrı Ahidnâme-i Hümâyûn verilmiştir. Avusturya tahtında hâlen II. Maximilian bulunmaktadır. Sultan II. Selim'in 1574 tarihinde vefatından sonra onun yerine tahta geçen III. Murad, babasının verdiği ahidnâmeyi tecdid ederek II. Maximilian'a göndermiştir. Fakat 1576 yılına gelindiğinde II. Maximilian'da ölmüş ve yerine oğlu II. Rudolf geçmiştir. İşte 1576 tarihli bu ahidnâme-i hümâyûn II. Maximilian'ın yerine Avusturya tahtına geçen II. Rudolf'un kendi isteği ile Osmanlı'ya elçi göndererek babası zamanında imzalanan antlaşmanın tecdid edilmesini istemesi üzerine Avusturya tarafına, 1576 tarihinde Sultan III. Murad tarafından verilmiştir. Ahidnâme metni yine davet rüknü formuyla başlamakta ve arkasından unvan ve elkab kısımları gelmektedir. Ahidnâmenin davet rüknündeki dua kısmında diğer ahidnâmelerden farklı olarak Allah'ın ve peygamberin adlarının yanında dört halifenin adları da zikredilerek şefaât istenmiştir. Davet rüknunun daha geniş tutulduğu bu ahidnâmede unvan kısmı da oldukça uzun tutulmuş olup, padişahın sıfatları ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Elkab kısmında ise II. Rudolf için "Rim (Roma) halkının güzîdesi ve hürmetlüsü ve Alâmân vilâyetlerinin ve Çeh ve İslavın ve Hırvat ta'ifesinin emîri" şeklinde ifadeler yer almaktadır. Dibace bölümünde ise, II. Maximilian'ın ölümünden sonra oğlunun kendi isteği ile emn u emânı devam ettirmek için âsitâne-i sa'âdete geldiği ve dostluk talebinde bulun-

duğu ve bu isteğin kabul edilerek, yeni bir ahidnâme verildiği ve bu ahidnâme için yeni şartların belirlendiği üzerinde durulmuştur. Buna göre 1576 senesinin başında (H. 984) II. Rudolf'a verilmiş olan bu ahidnâme-i hümayûn Sultan II. Selim tarafından II. Maximilian'a verilen ahidnâme-i hümayûnun tecdidi niteliğindedir. Antlaşma talebi yine Avusturya tarafından geldiği için antlaşma şartları ve kararlar üzerinde etkili olan devlet yine Osmanlı'dır. Avusturya tarafı ise, sulh ve salâhın devamı için bu şartları tasdik etmiştir.

Bir tecdit niteliği taşıyan bu antlaşmaya göre, Avusturya Kralı daha önceki dönemde babası zamanında gönderile gelen senelik otuz bin Macar altını, sekiz sene olarak belirlenen antlaşma süresince geciktirmeden Osmanlı'ya gönderecektir. Ayrıca II. Maximilian zamanından kalan bir yıllık verginin de ödenmesi gerektiği belirtilmiştir. Antlaşmaya göre, II. Rudolf'un oğulları ve kardeşlerinin oğulları da ahidnâmeye dâhil edilmiş olup, bunlar da antlaşmaya riayet ederek hiçbir şekilde sorun çıkarmayacaktır.

Avusturya tarafı antlaşma şartlarına sadık kaldığı sürece Osmanlı sınırlarında olan yöneticilere de emir gönderilecek ve hiçbir şekilde Avusturya tarafına saldırıda bulunulmayacak, ahd u emâna muhalif hiçbir iş yapılmayacaktır. Bunun yanında Erdel ve Boğdan Voyvodaları da ellerinde bulunan topraklar ile anlaşmaya dâhil edilmiş olup, bunlardan ve bir şekilde Osmanlı'ya iltica eden reâyâdan kimseye asla zarar verilmeyecek ve Avusturya'ya ait olan köylere kesinlikle dahl u taarruz ettirilmeyecektir. Osmanlı'ya dostluk şartlarını bildiren Fransa, Lehistan ve Venedik Beyleri de anlaşmaya dâhil edilmişlerdir. Buna göre, bunlarda Osmanlı ile olan dotlukları gereği Avusturya tarafına herhangi bir saldırıda bulunmayacaklardır. 1576 tarihli bu ahidnâme-i hümayûn Osmanlı ile Avusturya arasındaki diplomasi trafiğinin yoğunlaştığı bir dönemde imzalanan ve şartlarını Osmanlı Padişahı'nın belirlediği klâsik Osmanlı ahidnâmelerine benzer türde bir ahidnâmedir. Sultan II. Selim'in verdiği 8 yıllık antlaşma daha dolmadan Avusturya tarafının yeni bir ahidnâme talebiyle başlayan bu yoğun diplomasi dönemi II. Selim'in ölümünden sonra da devam etmiştir. II. Selim'in yerine geçen III. Murad 1574 yılında II. Maximilian'ın isteği üzerine iki ahidnâme vermiştir. Ancak verilen bu ahidnâmelerin süresi dolmadan bu sefer İmparator II. Maximilian'ın ölümü ile oğlu II. Rudolf'un babasına verilen bu son ahidnâmenin tecdidini istemiş ve onun bu isteği kabul edilerek 1576'da yeni bir ahidnâme verilmiştir. Tecdit niteliğindeki bu ahidnâme II. Maximilian'a verilen ahidnâme ile aynı şartları içermekte olup, yine bir sulh ahidnâmesi tarzında kaleme alınmış ve şartlarını Osmanlı Devleti belirlemiştir. Avusturya Kralı ise, zaten kendi isteği ile antlaşma talebinde bulunduğu için, XVI. yüzyıla ait diğer

bütün ahidnâmelerde olduğu gibi Osmanlılar tarafından belirtilen şartları kabul etmiştir.

Genel özellikleri belirtilen 1576 tarihli bu ahidnâme, aynı zamanda Osmanlılar tarafından Avusturya'ya verilen XVI. yüzyıla ait son ahidnâme-i hümayûn özelliğini taşır. Bu antlaşmanın süresi dolduktan sonra iki devlet arasında yapılan ilk antlaşma 1606 tarihli Zitvatoruk Antlaşması'dır. XVII. yüzyıla ait bu ilk antlaşmada Osmanlı Devleti'nin Avusturya karşısındaki genel üstünlüğü sona ermiştir. Bu üstünlük döneminin sona ermesiyle diplomatik anlayışta değişmiştir. Artık tek taraflı ilişki dönemi sona ermiş ve siyasî anlamda eşit statülere sahip olan iki devlet arasında diplomatik eşitlik dönemi başlamıştır. Bu son antlaşmadan sonra, verilen diğer ahidnâmelerde ise artık eşit dengeler sağlanmış ve bu özellik antlaşma metinlerine de yansımıştır. Bu anlamda 1576 tarihli bu ahidnâme-i hümayûn Osmanlı üstünlüğünü ortaya koyan son ahidnâmedir. Değişen siyasî ve diplomatik dengelerin bir gereği olarak bundan böyle iki taraf arasındaki ahidnâmeler, Osmanlı padişahı tarafından Avusturya'ya verilen bir imtiyaz veya lütuf değildir. Buna bağlı olarak bu tarihten sonra, iki taraf arasında yapılan antlaşmalar ahidnâme olarak değil karşılıklı ilişkilerden sonra imzalanan muahede ismiyle zikredilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ZİTVATORUK BARIŞ ANTLAŞMASINDAN (1606) KARLOFÇA BARIŞ ANTLAŞMASINA KADAR (1699) OSMANLI-AVUSTURYA İLİŞKİLERİ

1566'da başlayan süreçte, Osmanlı Devleti topraklarını genişletmekten ziyade daha önce fethettiği toprakları muhafaza etmek için mücadeleye başlamıştır. Bu süreç içerisinde güç ilişkileri tüm cephelerde daha dengeli bir hale gelmiştir ve artık Osmanlı ordusu sahip olduğu hareket alanının nihaî sınırları içerisinde hareket edebilmektedir. Osmanlılar'ın bir savunma politikası oluşturmaya ve sahip olduklarını korumak amacıyla gittikçe artan oranda kaynak ve insan gücünü de harekete geçirmeye zorlamaları da yine bu döneme rastlar (Agoston, 1999: 443-451). Osmanlılar, bu amaca sınırlarda savunma hatları oluşturarak ve bu hatları sürekli güçlendirerek; varolan durumu iyileştirmek ya da sınırları korumak için önemli olduğu düşünülen bölgelerde yeni kale ve topraklar ele geçirmek maksadıyla imparatorluğun tüm imkânlarını kullanarak ulaşmışlardır. Tüm cephelerdeki güç dengelerinin ve savaşın doğasının değişimine bağlı olarak, ihtiyaç hâlindeki bölgesel kuvvetlere destek sağlamak amacıyla mevsimlik imparatorluk seferberlikleri düzenlemek artık yeterli olmayacaktır. Batı Avrupa'da olduğu gibi, Osmanlılar'da da savaşlar daha uzun sürer hâle gelmiş ve birbirini takip eden mevsimler boyunca kışlamak zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Tuna nehri cephesinde XVI. yüzyıl (1593-1606) ve XVII. yüzyıl (1683- 1699) sonlarındaki iki savaş, doğu cephesinde 1570- 1592, 1603-1611 ve 1623-1629 yılları arasındaki İran savaşları, Akdeniz'de 1645-1649'daki Girit savaşları bu sürece dâhil edilebilir. Tüm bu gelişmelere yaşanan değişimlerin etkisiyle kalelerin inşası, güçlendirilmesi, korunması veya bu kadar geniş bir cephenin garnizon bölüklerinin artırılması ve bunların ödeneklerinin sağlanarak takviye edilmesi, Osmanlı'nın temel ekonomisini ve maliyesini olumsuz yönde etkileyecektir. XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa'nın sürekli gelişmesi Osmanlılar'ı iktisadî ve sosyal kaynaklar bakımından bile Avrupa'nın gerisinde bırakmıştır. Osmanlı'nın dış politikasını olumsuz yönde etkileyen bu ekonomik bozulma ve değişimlerin XVII. yüzyıldan itibaren etkisi giderek artmıştır (Genç, 2000: 75- 80).

Bu şekilde XVII. yüzyıla gelinceye kadar, Anadolu kazandığı Türk karakterini Osmanlı idaresi altında sükûn içerisinde yaşatırken, hudut boylarında ve özellikle İran cephesindeki olayların dışında önemli olaylar olmamıştır. Ancak batıda sınırlar genişledikçe mukavemet artıyor ve Osmanlı Devleti'nin askerî cepheleri esaslı direnişlerle karşılaşılıyordu. Öyleki, XVI. yüzyıldan XVII. yüzyılın sonlarına kadar artık Avrupa'nın ortaları, Viyana kapıları Türk süvarilerin hüküm sürdüğü yerler olmuştur (Agoston, 1999: 443- 451).

XVII. yüzyıl ise Osmanlı Devleti'nin yükselmesinin zirveye ulaştığı bir devir olduğu gibi, duraklamanın da bariz belirtilerinin görülmesinden sonra, bu yüzyılın sonlarında uğranılan büyük yenilgi ve toprak kayıpları ile de geriye sayma zamanının başlangıcı olmuştur. Tarihte "Büyük Dönüş" denilen bu uzun tarihî olay, bu yüzyılın sonlarında, 1683 yılında Büyük Viyana Seferi ile başlamıştır (Çabuk, 1996: 220). Bu dönemde birçok cephede birlikte savaşan Osmanlılar için asıl cepheyi Avusturya oluşturmuştur.

Habsburg hanedanı idaresi altında XVI-XX. yüzyıllar boyunca Avrupa'da Osmanlı İmparatorluğu'nun kuzey ve kuzeybatı komşusu olan Avusturya, XVI. yüzyıl boyunca orta Avrupa'nın savunucusu sıfatı ile Osmanlı Devleti ile savaşmak zorunda kalmıştır (Dursun, 1992: 174-178).

Bu şekilde başlayan ve XVI. yüzyıl boyunca devam eden Osmanlı-Avusturya ilişkileri dönemin sonlarına doğru başlayan savaşlar ile yeni bir şekil kazanmıştır. III. Mehmed döneminde gerçekleşen ve Avrupa'da "Uzun Türk Savaşları" adıyla anılan bu savaşlardan sonra nihayet Zitvatoruk Antlaşması (1606) imzalanmıştır. XVII. yüzyılının başlarında imzalanan bu antlaşma ile Osmanlı Devleti'nin Batı ile olan ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. XVI. yüzyıl boyunca Avrupa karşısında üstün ve tek güç konumunda olan Osmanlılar, bu tarihten sonra Avusturya ile protokol bakımından aynı seviyede olduğunu kabul edecektir. "Yapılan bu antlaşma ile, Avusturya kralı Osmanlı Sadrazamı'na denk sayılmayacak ve yazışmalarda "Çasar" (imparator) diye hitap edilecektir"(Erim, 1953: 17- 18).

Zitvatoruk Antlaşması'nda Osmanlı Devleti'nin herhangi bir toprak kaybı olmamasına rağmen, hükümleri itibariyle Osmanlı İmparatorluğu bir adım gerilemiş ve iki hükümdar arasında eşitlik prensibinin kabul edilmesiyle Avrupa devletleri karşısındaki mutlak Türk üstünlüğü ortadan kalkmıştır (Mustafa Efendi, 1967: 475- 480). 1608, 1615 ve 1616 yıllarında yeniden gözden geçirilen Zitvatoruk Muahedesi'nin Osmanlılar tarafından kabulünde, Anadolu'da yıllardır devam etmekte olan Celâli isyanlarının büyük etkisi olmuştur (İlgürel, 1989: 30- 33).

1606 yılından 1663'e kadar Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında uzun süren bir sulh dönemi yaşanmıştır. Osmanlılar için bir dönüm noktası oluşturan bu döneme kadar, Osmanlı padişahına denk hiçbir hükümdarın varlığı kabul edilmeyerek, bu konuda kesinlikle taviz verilmezdi. Osmanlı Devleti, ilk defa bu antlaşmayla birlikte, padişahın dışında ona denk bir hükümdarın varlığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu şekilde Osmanlı siyasî literatüründe XVI. yüzyılda kazanılan diplomaside hiçbir devleti eşit haklara haiz kabul etmeme anlayışını XVII. yüzyılın başlarında kaybetmek durumunda kalmıştır (Bozkurt, 1994: 5- 11).

Bu yönüyle değerlendirildiğinde bu antlaşma, Avrupa uluslararası hukukuna göre kaleme alınan ilk barış antlaşması özelliğini de taşımaktadır. Bu aynı zamanda XVI. yüzyılın sonlarında en geniş sınırlarına ulaşan Osmanlılar için bir duraklama ve daha sonra da bir gerileme döneminin başlangıcını oluşturmaktadır (Öz, 2002: 711-727).

Altı yüzyıllık Osmanlı tarihinin bölümlenmesinde, 1300-1600 arasındaki klâsik çağ, merkeziyetçi yönetimi ve bütünlük oluşturan dönemi ile, belirgin ve kendi içinde bir bütünlük oluşturan dönemdir. Buna karşılık, XVII. yüzyıl ile başlayan bu duraklama dönemi ile, bu geleneksel siyasî kuruluş önemli bir dönüşüm sürecine girmiştir. Gerçekten de XVII. yüzyıl bir geçiş dönemi karakterine bürünerek kapsamlı değişimlere tanık olacaktır (İnalçık, 2000: 30- 57).

Yaşanan tüm bu değişimlerin çerçevesinde 1606'da Habsburglar ile yapılan Zitvatoruk Antlaşması, Osmanlılar için uzun süren bir barış dönemi olduğu kadar, gerilemenin başlangıcı ve Osmanlı fetih politikasının değişmesi anlamına gelmektedir. Osmanlı Devleti'nin bu başarısızlığı, geleneksel bir Asya kültürünün, çağdaş Avrupa'nın yükselişi karşısındaki yenilgiye mahkûm oluşunu göstermektedir.

Bu noktada, XVII. yüzyılda başlayan ve Osmanlı'nın Batı karşısındaki gücünün azaldığı bu bozulmanın birçok nedeni vardır. Temelde Osmanlı merkezi politikasının ve iç dinamiklerinin bozulmasıyla başlayan bu süreçte, üstün Avrupa askerî teknolojisi ve Batı Avrupa'nın gittikçe gelişen modern ekonomik sisteminin büyük etkisi olmuştur.

İki taraf arasında 11 Kasım 1606 tarihinde Zitvatoruk'ta imzalanan bu antlaşma ile uyuşmazlık hâlindeki her iki taraf içinde çok uzun ve yorucu hâle gelmiş bir çatışma durumu sona ermiştir. Barışla geçen dönem, Osmanlı tarafından savaş hazırlıklarının yapıldığı dönem ya da savaşlar arasındaki fasıla, Hıristiyanlar tarafından ise, daha çok korku dönemi olarak kâbül edilmiştir (Petr Stepanek, 1994: 730-736). Zitvatoruk Muahedesi imzalandıktan sonra, 1608'de İstanbul'a gelen Avusturya elçisine sulh şartlarını içeren bir ahidnâme verilmesine rağmen, aradaki uyuşmazlık konuları sebebiyle Avusturya tarafı kabul et-

memiştir. İmparator, Viyana'da daha önce Erdel kralı Bockay ile imzalanan muahedenin Osmanlılar tarafından tanındığını belirterek, Bockay'ın ölümü üzerine aralarındaki antlaşma gereğince buraların kendisine verildiğini iddia etmiştir. Fakat Erdel padişahın kılıç ile aldığı bir yerdir ve Osmanlılarca terki mümkün değildir. Osmanlı Devleti'nin bu isteği kabul etmemesi iki taraf arasında daimî bir ihtilâf konusu oluşturmuştur (Uzunçarşılı, 1988²: 190).

Bu sorunun halli için Viyana'ya gönderilen Osmanlı elçilerinin çalışmalarını sonucu, uzun süre görüşmelerden sonra yeni bir savaşa girişilmeden uzlaşma sağlanmıştır. Kayser Matthias (1612-1618) Viyana'da Osmanlı Devleti ile 1615 yılında yaptığı antlaşma ile Zivatoruk Baraşı'nı bir süre daha uzatmaya muvaffak olmuştur.

Bu şekilde, on iki madde daha ilave edilerek yeni bir şekle giren ve 28 Haziran 1615'te Viyana'da imzalanan antlaşma, 9 Eylül 1615'de Padişah tarafından, 1 Ocak 1616 yılında da Prag'da bulunan İmparator tarafından tasdik edildikten sonra 1616 Haziran'ında elçi Herman Çernin ile İstanbul'a gönderilmiştir. Osmanlı Devleti bu antlaşma ile, karşılıklı olarak Avusturyalılar'a, Fransızlar'a ve İngilizler'e tanınan ticarî imtiyazları tanımıştır. Buna göre, serhâd beyleri ve eminlerden alınacak tezkereleri göstermek ve gümrük resmini ödemek şartıyla iki taraf tüccarları serbestçe ticaret yapabileceklerdir. Bu antlaşmada değinilen önemli hususlardan biri de, Osmanlı sınırları içerisinde bulunan Hıristiyanların kendi kiliselerini tamir etme ve ayinlerini serbestçe yapabilme haklarının resmen tanınmasıdır. Böylece Kayser, Osmanlı sınırları dâhilinde yaşayan Hıristiyanlar'ın iç işlerine karışma bahanesi elde edecektir (Bozkurt, 2000: 50). Sultanın hemen hiç savaş yapmadan bu geri çekilişi, Küçük Asya'da meydana gelen ve imparatorluğu uçurumun kenarına getiren olaylarla ilgilidir (Savaş, 2002: 557).

O dönemlerdeki Osmanlı'nın Batı diplomasisindeki belki de en önemli hareketi olan bu Viyana Antlaşması (1615) da Erdel sorununu halledememiştir. Takip eden yıllarda, Osmanlılar'la Avusturyalılar'a ait köylerin ayırt edilmesi için görevlendirilerek Viyana'ya gönderilen Budin valisinin kethüdası Ahmed Ağa ve yardımcısı Gaspar Gratyani her iki tarafa ait köyleri 1617-18'de Komarno Antlaşması ile belirlediler. Bu şekilde, Erdel sorunu hariç olmak üzere hududlardaki önemli karışıklıklar halledilmiş oldu (Uzunçarşılı, 1988²: 191).

Bu arada genellikle Otuz Yıl Savaşları (1618- 48) olarak bilinen Avrupa'daki siyasal üstünlük mücadelesi sosyal hayatın her alanındaki karmaşık etkisi ile Orta Avrupa'nın kültür ve ekonomisini etkilemekle kalmadı, aynı zamanda Erdel (Trasnsilvanya)'in oldukça güçlendirilmiş

durumu ile Osmanlı-Habsburg ilişkilerinin eski boyutuna yeni biçimler kazandırdı (Petr Stepanek, 2002: 733).

1619'da imparator Matyas'ın yerine Alman İmparatoru olan II. Ferdinand'ın gönderdiği elçi ile dostluğun yenilenmesine rağmen, Erdel (Transivanya) sorunu hâlen devam etmektedir. Bu soruna bir de 1620'de Karakaş Paşa tarafından zaptedilen Vaç (Vaçyan) kalesi dâhil olmuştur. Bu şekilde başlayan yeni sorunlar, Sön sahasında yapılan Birinci Sön görüşmeleri sonucu 12 Eylül 1627'de yirmi beş sene müddetle on bir madde üzerinde imzalanan bir antlaşmayla sona ermiştir (Uzunçarşılı, 1988²: 193).

Buna göre; Zitvatoruk ile ona bağlı olarak daha sonra imzalanmış olan muahedeler olduğu gibi kalacaktır. Buna karşılık, Zitvatoruk'tan sonra Osmanlılar'ın ellerine geçen, Lipav, Vaç meseleleri yine halledilememiştir. Belirsiz olan konulardan ticaret ve esir mübadelesi ile Polonya'nın inşası meseleleri halledilmiştir. Ancak, önemli bir ihtilâf meselesi olan hudut köyleri işi çözüme kavuşturulamamıştır.

Bu şekilde hudut meseleleri ve diğer önemli problemlerin halledilemediği yeni bir döneme girildi. Sultan İbrahim dönemine denk gelen 1641 yılında iki taraf ikinci kez Sön mevkiinde bir araya geldiler. Bu ikinci Sön görüşmesinde ise, Zitvatoruk ve ona zeyl sulh antlaşmaları imzalandı. Bu görüşmeler sonucunda, hudut sorunları önemli ölçüde halledilmiştir. Hudut meselesinin halledilmesinden sonra, 1642'de Erdel hudutlarındaki yedi kalenin kendisine verilmemesinden dolayı İmparator ile arası açık olan Erdel kralı I. Rakoçi ile İsveç ordusu başkomutanı Torsten arasında Avusturya aleyhine yedi maddelik bir ittifak yapıldı.

Erdel kralı Avusturya ile savaş için Osmanlı'dan izin istemiş olması rağmen, Osmanlı tarafsız kalmayı tercih ederek, hudut beylerinin Rakoçi'ye yardım etmemesini istedi. Bu durum üzerine, Transilvanyalı ve İsveçli kuvvetlerin birbirlerine yardım edememesi Rakoçi'ye vaat edilen Fransız gemilerinin yardımına gelmemesi ve son olarak da sarayın Habsburglar yerine Venedikliler'le savaşı tercih etmesi gibi birbirini tamamlayan bir şartlar bütünü, Rakoçi ve Avusturya İmparatoru III. Ferdinand arasında Linz Antlaşması'nın imzalanmasına neden oldu (1645). Rakoçi yapılan bu antlaşma ile, Avusturya tarafından işgâl edilmiş olan kalelerin bazılarını geri aldı (Petr Stepanek, 2002: 734).

İlerleyen dönemlerde İmparator tarafından Baron da Çernin'in başkanlığında değerli hediyeler getirerek İstanbul'a büyük bir sefer heyeti geldi. İmparator'un gönderdiği bu elçilik heyeti, Sultan İbrahim tarafından kabul edildi (Uzunçarşılı, 1988²: 197-198). Elçi kendisine verilen talimata göre, karşılıklı olarak bir elçilik heyeti gönderilmesini ve Rakoçi'nin İsveç'le ittifakının kesilerek kendisine verilen yedi kasaba ile

yetinmesini, başka herhangi bir yere saldırmaması için emir verilmesini belirtti. Ayrıca hudutlardaki sorunlu meselelerin çözüme kavuşturulması için bir hudut komisyonunun oluşturmasını ve birde Kudüs'ün anahtarlarının Rumlar'dan alınarak Katolikler'e verilmesini istiyordu. Avusturya elçisiyle yapılan müzakerelerden sonra, sulh ve salâhın devamı için imparatorun bu tekliflerinden sonuncusu hariç kabul edilerek, Çernin 1645 senesi baharında Osmanlı elçisi Yusuf Çavuş ile birlikte Viyana'ya döndü.

IV. Mehmed'in cülûsunu İmparator'a bildirmek için gönderilen Kapıcı-başı Hasan Ağa ile uzun süreden beri İstanbul'da daimî elçi olan, Şimid (Schmid de Scharzanhanrn) ile beraber İstanbul'a döndüler. Şimid, temdiyle beraber süresinin bitmesine üç sene kalmış olan Zitvatoruk Muahedesi'nin yeniden yirmi sene uzatılmasını sağladı. 1649 tarihinden itibaren yirmi sene için İstanbul Muahedesi adı verilen muahede yenilendi. Şimid muahedenâmeyi Viyana'ya götürüp İmparator'a tasdik ettirdikten sonra ertesi yıl İstanbul'a getirdi. Muahede şartlarına göre, hudut komisyonları tayin edildiyse de iki tarafın hudut beyleri buna tam olarak uymadılar.

1651 yılına gelindiğinde ise, imparatorun büyük elçisi gelerek, Sön Muahedesi'ni yeniledi. 1659'da gelen İmparator'un yeni elçisi II. Rakoçi'nin af edilmesini istedi. Elçi IV. Mehmed'in cülûsunu tebrik etmek görevi ile gönderilmiş ve aynı zamanda Otuz Yıl Savaşları'nın bittiğini haber vermiştir. Üç yıl sonra müddeti sona erecek olan Zitvatoruk Barış Antlaşması'nın 20 yıl daha uzatılmasını temin etmiştir (1.7.1647). Buna mukabil bir defaya mahsus olarak, Osmanlı Devleti'ni barış antlaşması yapmak üzere İspanya'ya bir elçi gönderme hususunda ikna etmiştir.

II. Rakoçi hükümeti epeyce uğraştırarak, Erdel'in harabesine sebep olmuş ve Köprülü Mehmed Paşa'nın Erdel'e girmesi ile kaçarak, onun yerine 1658'de Barçkay Ekoş tayin edilmiştir. Bu olay üzerine Avusturya hududunda bir kaleye sığınan II. Rakoçi, İmparator'un yardımıyla tekrar Erdel krallığını elde etmek istiyordu.

Padişah ise tavassutu kabul etmeyerek, Erdel işinin kesin halli için hazırlığa başlandı. 1660'de Rakoçi yaralanarak ölünce İmparator bu karışıklıktan istifade için, Osmanlılar'ın atadığı Ekoş Barçkay'a karşı Kemeni Yanoş'u tahrik etti. Bunun sonucunda ise, Barçkay Ekoş, Kemeni Yanoş tarafından öldürtüldü. Ortaya çıkan bu yeni durum karşısında Osmanlı hükümeti, Transilvanya'da kalan tek prens olan Arafı Mihal'i Erdel kralı ilan etti. (Uzunçarşılı, 1988²: 200). Bu arada, İmparator'un elçileri, Erdel'in Kemeni Yanoş'a verilmesi için İstanbul'a müracaat etmiş fakat vezir-i azam Köprülü Mehmed Paşa İmparator'un elçisine Erdel'in Os-

manlı'ya ait olduğunu belirterek, Avusturya'nın müdahale edemeyeceğini bildirmiştir.

Bu şekilde 1606'daki Zitvataruk Muahedesi'yle ona ek olan diğer muâhedelerin tadil, tecdit ve ilaveleri sayesinde 1663 senesine kadar hududlarda iki tarafında neden olduğu bazı hadiseler dışında elli yedi sene muharebesiz geçmiştir. Uzun süren bu barış döneminden sonra, Padişah IV. Mehmed 1662'de Girit muhârebesi sebebiyle Venedik'le devam eden savaşı kesin bir sonuca bağlamak ve Venedikliler'den intikam almak için karadan Dalmaçya üzerine sefere karar vermiştir (Hammer, 1998³: 85-86). Sefer için gerekli bütün hazırlıklar yapılmış ve 1663 baharında çıkılacak olan bu sefer Avusturyalılar'dan gizlenmiştir. Fakat bu sırada Avusturya hududundaki sancak beyi ve valilerden gelen haberler de Alman İmparatoru'nun Erdel meselesi bahanesiyle hududlardaki mütecaviz hareketlerinden şikâyet edilmesi sebebiyle Venedik seferi Avusturya seferine çevirilmiştir (Uzunçarşılı, 1988¹: 402). Bu sırada Osmanlı tahtında Avcı Sultan Mehmed ve Alman İmparatorluğu'nda da I. Leopold bulunmaktadır. Avusturya üzerine düzenlenecek bu yeni sefer için 1661'de ölen Köprülü Mehmed Paşa'nın oğlu Fazıl Ahmed Paşa serdar-ı ekrem tayin edilerek, aynı zamanda Kırım Hanı Mehmed Han'ı muharebeye davet için nâme-i hümayûn ile onbin altın çizme parası ve kürk gönderildi.

Osmanlı tarafını Venedik seferini bırakıp uzun süren bir barış döneminden sonra Avusturya tarafına sevkeden başlıca sebep, daha önceleri Erdel'e ait olup Avusturya sınırında bulunan Sikellid ve Kolojvar adlı iki kalenin Avusturya kuvvetleri tarafından zapt edilmesidir. Bunun yanı sıra Avusturyalılar'ın Zitvataruk Antlaşması'na aykırı olarak, Batı Macaristan'da Kanije kalesi karşısındaki sınırda Serinwar (Yenikale) kalesini inşa etmeleridir (Öztuna, 1998: 363- 364).

Vezir-i azam Fazıl Ahmed Paşa Edirne'den Belgrad'a geldiğinde sulh teşebbüsü için Avusturya İmparatoru Leopold tarafından gönderilen Baran De Goes adlı Avusturya elçisi ile görüşüldü. Avusturya tarafından yeni bir sulh istenmesine rağmen, Osmanlı tarafı sulh şartlarının daha önce bozulduğunu belirterek olumsuz bir cevap verdi (Uzunçarşılı, 1988¹: 402- 404).

Serdar-ı ekrem ve Vezir-i azam Fazıl Ahmed Paşa Avusturya tarafına barış şartları olarak;

1. Kanije karşısında yapılan kalenin yıkılması
 2. İmparator kuvvetlerinin Erdel'i terk etmeleri
 3. İki taraftan çete hareketlerine son verilmesi
 4. Esir alınan Müslümanlar'ın para alınmadan serbest bırakılması.
- Osmanlı tarafı belirtilen bu şartlarda eksik bir şey olursa sulh yapılmaya-

çağını belirtmiştir. Belirtilen bütün bu şartlardan ve Avusturya tarafının genel tutumundan dolayı görüşmelerden bir sonuç çıkmamıştır.

Budin'e varıldıktan sonra yapılan müzakereler sonucunda, Slovakya'da bulunan Uyvar üzerine yürüme kararı alındı. Bir ayı aşkın bir kuşatmadan sonra, kalenin yardımına gelen Mantecuculi'nin de etkisiyle, kale komutanı teslim için başvurdu. Bu durum üzerine Uyvar kalesinde bulunanlar, mal ve can güvenlikleri garanti edilerek kaleyi Osmanlılar'a teslim ettiler (Öz, 1992: 724).

Bundan sonra bazı kaleler daha alınarak Avusturya ordusunun saldırısı önemli ölçüde savuşturuldu. Barış görüşmeleri yapılırken Fazıl Ahmed Paşa kuzeye doğru yönelmiştir. Avusturya Komutanı Mantecucali, Raab nehrinin sağ taraflarını korumak için tedbirler almıştır. Osmanlı ordusunun St. Gathord mevkiinde, nehrin karşı tarafına geçme teşebbüsleri başarılı olamadı. Ancak, Fransız tehditleri ile karşı karşıya olan, Avusturya tarafına, bu muharebeden önce hazırlanarak gönderilmiş olan barış antlaşması imzalandı. Osmanlı Devleti'ne avantaj sağlayan Vasvar³ (Öztuna, 1998: 365) Antlaşması (10 Ağustos 1664) olarak anılan bu muahede ile Alman-Türk harbine son verilmiştir.

Antlaşma için tayin edilen Osmanlı elçisi, Vezir-i azam Fazıl Ahmed Paşa olup, İmparator'un elçisi ise, İstanbul'da kapı kütühdası İsritya'lı Siman Renigar von Reningen'dir (Uzunçarşılı, 1988¹: 411).

Osmanlı ordugâhında on madde üzerine düzenlenen bu antlaşmaya göre;

1. Osmanlı tarafından zapt edilmiş olan Uyvar ve Novigrad kaleleriyle etrafındaki palankalar Osmanlılar'da kalacaktır.
2. İki taraf komutasındaki askerler Erdel'den çıkarılacaktır.
3. Erdel kralı Avusturya topraklarına tecavüz etmeyecek
4. Yıkılan Zerivar veya Yeni Kale tekrar yapılmayacak
5. İki taraf da akın ve çeteye son verecek
6. Antlaşma, muahedenin akdinden itibaren 20 yıl süreyle geçerli olacaktır.
7. Dostluk nişanesi (Zitvatoruk Muahedesi'nde olduğu gibi) olmak üzere İmparator, Osmanlı padişahına iki yüz bin kara kuruş değerinde hediye yollayacak.

8. Buna karşılık da Osmanlı hükümdarı büyükelçi ile münasip hediye gönderecektir (İlgürel, 1993: 60).

Bu şekilde 1664 tarihinde Szent Benedek yakınlarında Osmanlılara karşı kazandıkları önemli bir zaferle, Osmanlı ordusunun Avusturya'ya

³ Vasvar; (Alm. Eisenburg), Kanije ile Szombathely arasında ve Avusturya sınırı-na 25 km uzaklığında bir Osmanlı kasabasıdır.

ilerlemesine engel olan Avusturyalılar, Osmanlı Devleti'ni barış antlaşması imzalamaya zorlamışlardır. Bu şekilde imzalanan ve Çasar için pekiyi olmayan bu antlaşma on yıllık bir süre için imzalanmıştır.. Bu antlaşma hükümleri, 1683 yılında meydana gelen ikinci Viyana Muharası'na kadar yürürlükte kaldı (Savaş, 1992: 557).

Bundan sonra Girit meselesinin kesin bir şekilde çözümü için, Venedikliler üzerine yeni bir sefer kararı alındı. Uzun süren mücadelelerden sonra Kandiyeye kalesi teslim alınarak, 5 Eylül 1669'da imzalanan on sekiz maddelik bir antlaşma ile Girit'in fethi tamamlandı.

1669'da uzun yıllar süren Girit kuşatmasının muvaffakiyet ile sonuçlanması neticesinde, devlet yeni bir fetih politikası için harekete geçti. Rusya ve Lehistan arasında sıkışarak, Osmanlı'dan yardım isteyen Özi Kazakları meselesi Osmanlılar'ın kuzey siyasetine yönelmesine sebep oldu. Ukrayna'yı ele geçirmek için fırsatı değerlendiren Osmanlılar'ın Kazaklar'ı himaye altına almaları ile başlayan bu yeni muhârebe dönemi 1672'de imzalanan Bucuş Antlaşması ile sona erdi (Öz, 1992: 725-726).

Podolya'nın Bucuş (Buczacz) kasabasında 4 madde üzerine imzalanan bu antlaşmaya göre, Lehistan Osmanlılar'a yıllık pişkeş ve Kırım Hanı'na haraç ödeyecek, Podolya Osmanlılar'a terk edilecek, Ukrayna Osmanlılar himayesindeki Kazaklar'a bırakılacak, Lehistan ve bağlı beylikleri Lehistan'ı tecavüzde Avrupa devletlerinin yanında yer almayacaktır. Böylece, Osmanlılar kuzey topraklarını emniyet altına aldıkları gibi yeni topraklarda ele geçirerek, âdeta geçmiş fütuhât dönemlerini yeniden hatırlamaya başlamışlardır.

Fazıl Ahmed Paşa'nın ölümünden sonra (1676) vezir-i azamlığa getirilen, Köprülü Mehmed Paşa'nın damadı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ile padişah Çehrin⁴ (Öztuna, 1998: 377) üzerine sefere çıktılar. Bu sefer aynı zamanda bir Osmanlı Padişahı'nın Rusya üzerine yaptığı ilk seferdir. Özi (Dinyeper) nehri üzerindeki bu kale 32 günlük bir muhasaradan sonra ele geçirilerek yıkıldı (1678). Daha sonraki yıllarda Kırım hanı aracılığı ile barış isteyen Ruslar ile 1681'de Bahçesaray'da imzalanan Osmanlı-Rus Antlaşması ile Batı Ukrayna'nın Osmanlı'ya bağlı olduğu kabul edildi. Bu antlaşma ile Kırım ve Boğdan kesin bir şekilde Osmanlı toprağı haline getirebilecek bir duruma gelmiştir (Öz, 1992: 725- 726).

Bu şekilde Osmanlı Devleti, özellikle XVII. yüzyılın başlarından itibaren Celâli isyanları, isyancı valilerin hareketleri, malî zorluklar; merkezindeki kapıkulu ve müttefiklerinin egemenliği vb. şeklinde ortaya çıkan problemleri büyük ölçüde IV. Murad döneminde aşmıştır. Fakat daha

⁴ Çehrin (Czehryn); Dinyeper nehrinin güney kıyısı yakınlarında, Tiasmin (Tasma) çayı kıyısında bulunan Kremençug şehrinin 40 km kadar güney-batısı, Kiev'in 230 km güney-doğusunda bulunan önemli bir kaledir.

sonra Sultan İbrahim ve IV. Mehmed'n ilk dönemlerinde meydana gelen bunalım, devleti uzun süre uğraştıran Girit seferinin de etkisiyle ağırlaşarak devam etmiştir. Tüm bu kötüye gidişin en önemli sebeplerinden biri şüphesiz Osmanlı merkezi yapısının XVII. yüzyıl içerisinde uğradığı değişim ve bozulmalardır. Osmanlı tarihi boyunca, merkezi yönetimin güçlü olduğu dönemlerde yönetici sınıf, daima yüksek bir statüye ve geniş bir yetkiye sahiptir (Alikılıç, 2004: 13). Ancak XVII. yüzyıldan itibaren küçük yaştaki padişahların tahta çıkmasıyla meydana gelen otorite boşluğu, bu merkezîyetçi yapının giderek zayıflamasına sebep olmuştur.

Hâlbuki bu devlet Türk devletlerindeki merkezîleşme eğilimlerine son şeklini vermiş ve dünya ölçüsünde tesiri hâlâ silinmeyen bir merkezi devlet olarak belirmiş ve yüzyıllar boyu bu özelliğini muhafaza etmiştir. Merkezîyetçi karakterini otoriteli bir yönetimle belirleyen İmparatorluk'ta XVII. yüzyıldan sonra başlayan yapısal değişimler, siyasî parçalanmayı da birlikte getirmiştir (Doğan, 1998: 81- 83). Gerçekten XVII. yüzyıl, Osmanlı için çok yönlü sıkıntıların yüze çıktığı bir dönem olmuştur. Bu dönem Osmanlı sistemi için, klâsik devrini özleyen, yücelten, tekrarını sağlamak isteyen fakat bunu gerçekleştiremeyen bir durgunluk dönemidir. Tüm bu değerlendirmelerin yanı sıra bu yeni dönem Osmanlı devlet ve toplum yapısının her alanda değişiminin ve modernleşme sürecinin başlangıcını da oluşturacaktır (El-Haj, 2000: 90-91).

Duraganlığın önlenmesi için göreve getirilen Köprülüler'in⁵ (Beşirli, 2001: 253) vezir-i azamlık dönemi siyasî istikrarın ve askerî kudretin yeniden ortaya çıkmasını sağlayarak Osmanlı sisteminin hâlâ güçlü temellere dayandığını göstermiştir (Öz, 1992: 226). Lehistan'la girilen mücadeleden ve Ukrayna sorununun halledilmesinden sonra, bu işleri başaran Kara Mustafa Paşa, Osmanlılar'ın Venedik, Polonya ve Rusya gibi devletlere karşı savaşlarda elde ettiği başarılarla da güvenerek, bu defa Orta Avrupa'da yeni bir fetih politikası başlatacaktır. Vezir-i azamın bu girişimi, Osmanlı tarihinde ilk defa büyük toprak kayıpları ile sonuçlanacak olan uzun bir savaş dönemini başlatacaktır.

Böylece 1606 Zitvatoruk Barış Antlaşması'ndan sonra Avusturya tarafı ile imzalanan ve XVII. yüzyıla ait ikinci antlaşma olan Vasvar Ant-

⁵ Köprülü ailesinin Osmanlı yönetiminde yer alarak söz sahibi olması, Köprülü Mehmed Paşa'nın (1656- 1661) anlaşmalı bir tarz kullanarak vezir-i azamlığa gelmesi ile başlamıştır. Osmanlı tarihinde ilk kez görülen böyle bir uygulamadan sonra Mehmed Paşa'nın oğlu Fazıl Ahmed Paşa geçmiştir. Daha sonraları ise sırasıyla Fazıl Mustafa Hüseyin Paşa, Numan Paşalar vezir-i azamlık ve Hafız Ahmed Paşa vezirlik yaptılar. II. Viyana başkomutanı Sadrazam Damat Kara İbrahim Paşa'yı da bu aileye ekleyecek olursak, 1656- 1681 tarihleri arası Osmanlı tarihi devresine "Köprülüler Devri" denilmektedir.

laşması'nın hükümleri de 1683 yılında meydana gelen bu II. Viyana Kuşatması ile sona ermiştir (Heyet, 1988: 2121).

Osmanlı Devleti'ni Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki gibi azametli bir hâle getirmek isteyen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, bu hedefini gerçekleştirmek için Kanuni'nin 154 yıl önce yarım bıraktığı işi tamamlamayı plânlamaktadır⁶ (Beşirli, 2001: 252). Fakat bunun için koşulların oluşması, daha doğrusu çeşitli bahanelerin bulunması gerekmektedir. Osmanlı Habsburg (Avusturya) savaşlarında ateşleyici olma özelliğini yıllardır koruyan, fakat Fazıl Mustafa Paşa'nın vezirliği döneminde gerekli desteği göremeyen, Orta Macaristan Protestan önderlerinden Emerik (İmre) Tökeli'nin başvurusu Merzifonlu'ya emellerini gerçekleştirme fırsatı vermiştir (Çiçek, 1992: 746-760).

Katolik ve Protestan olmak üzere birbirlerine düşman iki mezhepten oluşan Macar halkından Katolik olanları himaye eden Avusturya İmparatoru Leopold, Protestan olanları baskı ve zulüm yoluyla ezmektedir. Avusturya hâkimiyetini kabul etmeyen Orta Macar beyinin oğlu Protestanları'nı da yanına olarak İmparator'a karşı harekete geçmiştir. Avusturya ile giriştiği bu mücadelede başarılı olamayan Tökeli, Osmanlı Devleti'nin himayesine girmek maksadıyla, 1675 yılında İstanbul'a elçi göndermiştir. Fakat eski Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa tarafından kabul edilmeyen bu yardım teklifi Merzifonlu Kara Mustafa Paşa zamanında kabul edilmiştir (Çabuk, 1996 : 220- 225). Bu şekilde başta bulunan Sultan IV. Mehmed ve Valide Sultan olmak üzere herkese Tökeli İmre'nin başvurusunu dayanak gösteren sadrazam, Tökeli İmre'nin İstanbul'a gelen elçilerine çok iyi davranarak, Tökeli İmre'ye Orta Macar kralı unvanıyla berat ve ahidnâme vermiştir.

Bütün bu gelişmeleri endişeli bir şekilde takip eden İmparator Leopold ise, Osmanlı ile barış sürecini uzatmak için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. İmparator IV. Mehmed'i seferden vazgeçirmeye ikna etmesi için bir elçisini İstanbul'a göndermiştir. Gönderilen elçinin başlıca amacı, gerekirse tavizler de vererek, Vasvar Barış Antlaşması'nın süresini 20 yıl kadar uzatmaktadır. Elçinin bütün çalışmalarına rağmen, savaşa çıkmakta kararlı olan vezir-i azam, Avusturya'dan Macarlar'a mezhep serbestliği verilmesini, yıllık beş yüz bin filori vergi ödenmesini, bazı sınır kaleleri-

⁶ Kara Mustafa Paşa, her geçen gün bunalımlara yeni sorunlara doğru sürüklenen bir milletle ve onun bütün fertlerine, Türkler'in Kanuni'den sonra başka bir kıvılcık sayılan Viyana'yı alarak devlete yeni bir dinamizm ve ideal getirmek ve bunu tüm Avrupalı devletlere göstermek istemiştir. Ancak onun dönemi Osmanlı Devleti'nin idarî ve bürokratik bünyesindeki zaaf ve bu olumsuz şartların sefer sırasındaki yansımaları, büyük ümitler ile açılacak bu seferin hüsrarla sonuçlanmasına sebep teşkil edecektir.

nin yıkılması ve bazılarının da Tökeli İmre'ye teslimi gibi yerine getirilmesi imkânsız isteklerde bulunmuştur. Hatta sefer için Şeyhülislâm'dan fetva alan vezir-i azam seferi gerçekleştirmek için sınır kasabalarından sahte şikâyet mektupları getirerek padişaha sunmuş ve yeniçerileri de kıskırtmıştır (Çiçek, 1992: 747).

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Varat Beylerbeyi Hasan Paşa'yı se-rasker tayin ederek, Tökeli İmre'ye yardıma gönderdi. Osmanlı tarafının başlattığı bu girişimle iki taraf arasındaki barış şartları bozulmuştur. Sınır boylarındaki birkaç kalenin de alınarak Tökeli İmre'ye tesliminden sonra, İmparator Leopold Türk kuvvetlerinin geri dönmelerini fırsat bilerek, elinden çıkan kaleleri geri aldı ve böylece Osmanlılar'la Avusturyalı'lar arasında ilk çarpışma başladı. Bu gelişme üzerine Vezir-i azam Orta Macar halkını kurtarmak için Budin Beylerbeyi İbrahim Paşa'yı Orta Macaristan seferine gönderdi. Böylece iki taraf arasındaki barış şartları tam olarak ortadan kalkmış oldu. Bu yeni sefer ilânı bütün Avrupa'yı harekete geçirmiştir. XVII. yüzyılın büyük bir kısmını "30 yıl savaşları" olarak bilinen mezhep savaşları ile geçiren Avrupa ülkeleri, İmparator'un yardım isteğine kısa sürede karşılık verecektir. Avrupa'da Viyana'yı Hıristiyan dünyasının kalesi olarak gören ve ayrıca Orta Avrupa'da Avusturya'dan daha güçlü bir devletin varlığını istemeyen Avrupalı devletler Viyana'yı savunma kararı aldılar. Bu çerçevede Podolya'yı birkaç yıl önce Avusturya'ya terk etmek zorunda kalan Polonya, Avusturya ile anlaşmazlıkları süren Venedik, daha iki yıl önce Avusturya İmparatoru I. Leopold'u yetersiz bularak yeni bir imparator isteyen Alman prenslikleri hemen yardım hazırlıklarına geçtiler (Heyet, 2000, 40- 43).

Bu arada Katolikliğin hamisi olması nedeniyle Avusturya ile kader birliği olan Papalık, Avusturya'ya yönelik bir Osmanlı seferini bütün Hıristiyan dünyasına yapılmış bir cihad sayarak Avrupa güçlerini birleşmeye çağırdı ve bu yönde teşvik etti. Papalık ayrıca, İmparator Leopold'a önemli miktarda para yardımında bulundu. Avrupa siyasetinde Habsburg İmparatorluğu'nun tek rakibi olan ve 1681 yılında Strasbourg'u alarak Avusturya'ya önemli bir darbe vuran Fransa ise, Avrupa'da başlayan bu kutsal ittifak hazırlıkları sırasında yardım etmemekle birlikte, Osmanlı tehdidi karşısında zor durumda kalan Avusturya'ya karşı düşmanca davranışlarda bulunmayacağını bildirdi (Uzunçarşılı, 1988: 435- 436).

Aslında Osmanlı tarafını Avusturya üzerine sefere sevkeden sebeplerde, Erdel ve Macaristan'daki meydana gelen gelişmeler kadar, Avusturya'nın batı cephesinde Fransa tarafından sıkıştırılması da etkili olmuştur (Dursun, 1992: 174- 175).

1683 Nisan'ında son bir yıldır beklenen sefer Padişah ve Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Edirne'den yola çıkması ile başladı.

Amaç, Macaristan’da çıkan ayaklanmaları bastırmak ve uzun zamandan beri devam eden anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmaktır⁷(Afyoncu, 2001: 101- 102).

Böylece Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Kanuni’den tam 154 yıl sonra Avusturya’nın baş şehri olan Viyana’yı 14 Temmuz 1683 tarihinden itibaren kuşatmaya başlamıştır. Fakat muhteris bir kişiliğe sahip olan ve kendisine çok güvenen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın yaptığı stratejik hatalar Avusturya’nın savunma hattını güçlendirdi ve bütün Avrupa ayaklanarak Avusturya’nın yanında yer aldı. Oluşturulan büyük bir güçle, I. Leopold’un yardımına koşan Haçlı ordusuna karşı savaşacak olan Osmanlı’da tüm bu olumsuz gelişmelerin yanı sıra çok önemli lojistik ve iş güvenlik sorunları da mevcuttur.

Bunların başlıcaları ise şunlardır:

a. Orduda ganimet hırsı ile hareket edenlerin çoğunlukta olması. Kırım Hanı Murad Giray da dâhil olmak üzere bu kişiler elde ettikleri ganimeti cephe gerisine taşımayı asıl görev saymakta ve hatta bu işe kuvvetlerinin yarısını ayırmaktadırlar (Bozkurt, 2000: 54).

b. Osmanlı askerlerinin Viyana’nın konumu sebebiyle değişik kale ve palankaları ele geçirmek ve güvenliğe almak zorunda olduklarından güçlerini belli bir noktada toplayamaması. Buna karşılık, Avusturyalılar’ın tek merkez etrafında savunma ve saldırı yaparak Osmanlı ordularını sayıca aşmaları.

c. Osmanlılar’ın ateş gücünün daha az olması

d. Osmanlı ordusunda zahire kıtlığının baş göstermesi vs. gibi sorunlar vardır.

Bütün bu eksikliklere rağmen, savaşın kaderini değiştiren olaylar Jean Sobieski’nin⁸ (Afyoncu, 2001: 108- 109) Bavyer ve Saksonya kuvvetleriyle birleşerek Viyana kalesine yardıma gelmesidir. Bu arada Kırım Hanı’nın ve Budin Beylerbeyi İbrahim Paşa’nın savaş esnasındaki ihanet-

⁷ Merzifonlu Padişah’ı Avusturya’ya karşı savaşa ikna ettiğinde seferin hedefi Yanık (Raab) ve Komaron kaleleri olarak belirlenmiştir. Fakat yol boyunca Reisülküttab Mustafa Efendi’nin yaptığı telkinler sonucu sadrazam seferin yönünü Viyana olarak belirlemiştir. Yeni düşüncesini padişahdan gizleyen Merzifonlu Yanıkale önünden geçildikten sonra, Viyana’ya gidildiğini padişaha bildirmiştir. Merzifonlu’nun kendisine danışmadan Viyana’yı kuşatmaya gitmesine şaşırın IV. Mehmed, “Kasdımız Yanık ve Komaran kaleleri idi. Viyana dilde yoktu. Paşa ne tuhaf saygısızlık edip bu sevdaya düşmüş. Şimdi Allah kolay getirsin. Lâkin önceden bilseydim rıza vermezdim” demiştir.

⁸ Jean Sobieski; 1673’te Hotin önlerinde Osmanlı kuvvetlerine karşı kazandığı zaferle adını duyurdu. 21 Mayıs 1674’te Leh kralının ölümünden sonra Lehistan kralı seçildi. Viyana savaşında, Avusturya kuvvetlerine yardım ederek Osmanlı’nın yenilmesinde önemli bir rol oynadı.

leri tüm dengeleri bozmuştur. Kırım Hanı Murad Giray, kendisine vezir-i azam tarafından hakaret edildiği ve aşağılandığı gerekçesiyle, Tuna nehri üzerinde bulunan Alexander köprüsünü iyi koruyamamış ve Polonya kuvvetlerinin geçmesine bilerek seyirci kalmıştır. Bu arada Budin Beylerbeyi İbrahim Paşa da sağ kanadı toparlayamayıp, Yanıkkale üzerine gitmek amacıyla geri çekilme kararı verince, Osmanlı ordusu Aleman Dağı denilen Kahlenberg’de 12 Eylül 1683 yılında meydana gelen büyük meydan muharebesinde bozguna uğratılmıştır.

Tüm bu değerlendirmeler göstermektedir ki, yenilginin nedenleri sadece kişilerle sınırlı değildir. Temel sebep Osmanlılar’ın Viyana’nın Avrupa için askerî ve moral açıdan önemini kavrayamamaları ve sefer organizasyonunu eskisi kadar iyi işletememeleridir.

Bununla birlikte orduyu savaşa sürükleyen sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın bu seferdeki başlıca kusurları şunlardır: (Aktepe, 1979: 736- 738).

a. Padişah’ın izni ve rızası olmadan, böylesine büyük bir orduyu Viyana’ya götürmesi

b. Daha sadâretinin başından itibaren, hasımlarının padişahı tahrike sebep olan hırsa kapılması ve şiddete başvurmaktan çekinmemesi,

c. Sefer esnasındaki tecrübeli ordu erkânının tavsiyelerine kulak asmayarak onlara hakâretler ederek darılması,

d. Savaş ve seferden anlamayan Reisülküttap Mustafa Efendi’nin telkinlerine aşırı bağlanması.

e. Viyana üzerine yapılacak sefere daha önceden karar verdiği hâlde, Avusturya’nın hasım ve düşmanları ile gereken temasları yapıp onları kendi tarafına çekmemesi

f. Kuşatmaya ağır toplar götürmemesi,

g. Ordunun psikolojik yönden bu kuşatmaya hazırlanmaması,

h. Yanıkkale’den sonra, yavaş yavaş çekilen düşmanı kesin bir kararlılık içinde takip etmeyip, düşmanın işine yarayacak tereddütlü bir davranış içinde bulunması,

ı. Darılttığı ve kendisine hasım hâle getirdiği adamların ihanetlerini aklına getirmemesi vs. gibi savaş öncesi ve savaş esnasında yaptığı hatalar, savaşın yenilgiyle sonuçlanmasına sebep olmuştur (Danişmend, 1972: 450- 457).

Türk ordusu bozgun sonrasında savaş meydanında çok miktarda top, cephane ve harp levazımının yanı sıra serdar-ı ekremin bütün eşyalarının ve hazinesinin de bulunduğu otağı ile çok sayıda esir bırakmak zorunda kaldı. Büyük ümitler ile çıkılan bu seferden çok ağır kayıplar ile dönmüş ve vezir-i azam orduyu Budin’e çekerek burada başta uzun İbra-

him Paşa olmak üzere yenilgiye sebep olanları idam ettirmiştir (Uzunçarşılı, 1988: 453- 454).

Buradan Belgrad'a kadar gelen fakat bozgun haberi ile geri Edirne'ye dönen padişah saray ağalarının etkisiyle belkide hırslı yapısıyla büyük hezimetin sonuçlarını ortadan kaldıracak tek kişi olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'yı idam ettirmiştir (Çiçek, 1992: 745).

Viyana bozgunu, Avrupa'nın göbeğine kadar girmiş olan Türk ordusunun son seferidir. Bu dönüş Kanuni Sultan Süleyman zamanından sonra bir tevakkuf dönemi geçiren Osmanlı ordularının Avrupa'yı telaş ve heyecana düşüren istilâlarının sonu olmuştur. Savaştan sonra karşı taraf gerek Osmanlı'nın yenilgisinden ve gerekse Avrupa'da kazandıkları güç dengesinin etkisiyle sürekli taaruzlar yaparak Osmanlı kuvvetlerini yıpratmışlardır (Öztuna, 1998: 385- 388).

Viyana önünde yapılan bu meydan savaşı neticesinde, Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki mevcut kuvvet dengesi bozulmuş ve denge Habsburg Hanedanı lehine değişmiştir. Bu gelişmeler dâhilinde, Bâb-ı âli, kendini bir daha hiçbir zaman kurtaramayacağı bir savunma pozisyonuna girmiştir (Çabuk, 1996: 220-225). Tüm bu yönleriyle II. Viyana seferi ve sonrasında gelen hezimetler hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Avrupa tarihinde bir dönüm noktası teşkil eder.

Tarihin bu dönüm noktasının en önemli olayı ise, Osmanlılar tarafından Viyana'nın 154 yıl sonra, ikinci kez ve fetih amacıyla kuşatılmasıdır. Gerçekten Osmanlı çökme ve dağılma döneminin eşliğinde bulunduğu bir sırada, 200 bin kişilik bir ordu ile Viyana'ya girebilmiş olması Osmanlı canlılığını bu dönemde bile koruduğunu göstermektedir (Erim, 1953: 24).

1683 yılındaki bu tarihi olay, Hıristiyan ve İslâm dünyasının mücadelelerindeki en kritik noktayı teşkil etmektedir. Daha önceki dönemlerde Avrupa'nın fethini İberya üzerinden gerçekleştirmek isteyen ve bu doğrultuda çalışan müslüman Araplar'a karşın, Türkler daha farklı bir yerden, Avrupa kapılarını zorlamaktadır. Ancak, 1683 yılı öncesi Osmanlılar'ın Doğu Avrupa'da elde ettiği üstün başarılar, Pireneler' de müslümanları durduran Avrupa'yı telaşlandırmak için yeterli olmuştur. Bunun sonucunda ise, Viyana'nın Türkler tarafından muhasara edilmesi, hemen hemen bütün Avrupa'yı bir nevi Haçlılar cephesi hâlinde birleşmeye sevk etmiştir. Dolayısıyla Viyana önlerinde otağ kuran Türkler'i geri çevirecek hamleyi yapmak Avrupa'nın kaderini tayin edecek kadar önemli bir başarı veya başarısızlık olarak düşünülmüştür. Bu anlamda ise, 1683 yılı, Osmanlılar için zirveden dönüş ve sonun başlangıcı, Avrupalılar için ise, tam tersine İstanbul'un ve Kuzey Afrika'nın Osmanlılar tarafından fethinden sonra karşılaştıkları kuşatmanın kırılması anlamına gelmektedir (Beşirli, 2001: 262).

Diğer bir ifadeyle, 1492’de başlayan keşiflerle Afrika’nın güneyinden İslâm dünyasının arkasına sarmayı düşünen kıta Avrupası tekrar gözünü bu dünyanın kalbi olan, yeni başkent İstanbul’a çevirecektir.

Sonuç olarak, Viyana Osmanlılar için sadece bir yenilgi değil, klâsik olarak gördükleri değerlerin artık eskisi kadar işe yaramadığı anlamına gelmektedir. Osmanlı için II. Viyana, Rumeli’ye geçişlerinden itibaren küçük gördükleri gayrimüslimler karşısında ilk büyük geri çekilıştır. Bu yönüyle 1683 yılı, gerek Osmanlı ve gerek Avrupalılar için tarihin akışını değiştiren bir dönüm noktasıdır. Viyana’daki Osmanlı ordusunun bozgunu, Avrupa’nın savunmadan saldırıya geçişinin ilk aşamasını oluşturur. Bu yönüyle başarısızlıkla da sonuçlanan Viyana kuşatmasında Osmanlı ordularının geri çekilmesiyle başlayan ve 1699 yılında Karlofça Antlaşması ile son bulan bu savaşlar, Osmanlı-Avusturya değil, Osmanlı Avrupa Savaşları olarak adlandırılmaktadır (Çiçek, 1992: 746).

Bütün bunlara bağlı olarak, bu mühim hâdise, Avrupa’da ve özellikle Avusturya’da o kadar derin akisler uyandırdı ki, bu yıl dönümü Viyana’da muhteşem törenlerle kutlandı. Bu sevinç, Avrupa’nın üç yüz yıl önceki kurtuluşlarının bu güne akseden hatıraları olduğu gibi bizimde bu tarihten sonra, 250 yıl süren gerilememizin ve büyük Osmanlı İmparatorluğu’nun tükenişinin önemli bir dönüm noktasıdır (Aktepe, 1979: 736- 738).

Viyana kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, Osmanlı ordusu müteakip yenilgilere uğradı ve daha önce fethettiği ülke ve topraklardan, Komaran, Ciğerdelen ve Estergon gibi çok önemli kalelerini kaybetti. Tüm bu yönleri ile Viyana Osmanlılar için duraklama devrinin en önemli başlangıcının işaretiydi (Savaş, 1992: 558).

Viyana Kuşatması sonrasında Osmanlı Devleti’ni Avrupa’dan kesin olarak atma çağının geldiğini düşünen Papa’nın teşvikleri ile bir Avrupa Hristiyan birliği oluşturuldu. O tarihe kadar böyle bir sevinci yaşamayan Avrupalılar, zaferlerini birlik ve beraberliklerine bağladılar. Papa’nın Osmanlılar’a karşı kıskırttığı Leh kralı ve Avusturya İmparatoru’na, 1684 yılında, Osmanlı Devleti’nin zor durumundan faydalanarak, XVII. yüzyılın ortalarında kaybettikleri Girit’in intikamını almak isteyen, Venedik Devleti de üçüncü ortak olarak kutsal ittifaka katıldı. Yüzyılın sonlarında savaşın bitmesine yakın bir zaman da ise, Rusya bu birliğe katıldı ve devletler aralarındaki anlaşmazlıkları bir kenara bırakarak birbiri ardından Osmanlı topraklarına top yekün bir savaş başlattılar (Baysun, 1980: 547-557).

II. Viyana Kuşatması ile başlayan ve Avrupa’da “Büyük Türk Savaşları” (1683-1699) olarak bilinen ve 1699 yılına kadar dört cephede süren bu savaşlar Osmanlı’nın Avrupa’daki yenilmezlik imajını tamamen silmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu aleyhine Avrupa'da kurulan kutsal birliğin en önemli gücü Avusturya idi. Daha ilk etapta Osmanlı ordularını takip ederek, Estergon, Ciğerdelen ve Vişegrad gibi çok önemli kaleleri ele geçiren I. Leopold'un damadı Maximilian'ın komutasındaki Avusturya orduları, Budin'de Osmanlı ordusu tarafından durdurulmuştur.

Ancak ertesi yıllarda bunaltan sıklıkta Avusturya orduları ileri hareketlerine devam ederek, Osmanlı-Avusturya savaşlarında en önemli cepheyi açtılar. Savaşın ağırlık noktasını Avusturya cephesinde toplamak zorunda kalan Osmanlılar'da, bu dönemler içerisinde sık sık yapılan komutan değişiklikleri sebebiyle ordunun düzeni bozuldu ve 1685 yılından itibaren Osmanlılar savaşın en felâketli yıllarını yaşamaya başladılar.

Osmanlılar'a karşı yukarı Macaristan, Hırvatistan ve İstirye olmak üzere üç farklı cepheden saldırıya geçen Avusturya kuvvetleri, 1685 yılında Türkler için stratejik olması yanında moral değerinde bulunan Uyvar kalesini Dük Latheringen komutasındaki elli bin kişilik bir ordu ile kuşatmıştır. Hazırlıksız ve tecrübesiz olan Osmanlı kuvvetleri kırk günün sonunda kalenin düşmesine engel olamadılar. Diğer cephelerde de başarısız olunca, 1686 yılında vezir-i azam tekrar sefere çıkmaya karar verdi (Uzunçarşılı, 1988: 466-467).

1686 yılının Mart ayında cephedeki sıkıntıları gidermek için serdar-ı ekrem ve vezir-i azam unvanlarıyla sefere çıkan Sarı Süleyman Paşa Belgrad'a ulaştığında, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı hâkimiyetine giren ve 145 senedir Osmanlı idaresinde bulunan Budin'in Latheringen komutasındaki bir ortak Macar, Hırvat ve Alman kuvvetleri tarafından ele geçirildiği haberini almıştır. Son Budin valisi Abdi Paşa da kahramanca savaşarak şehit düşmüştür (Çiçek, 1992: 750).

Macaristan'ın anahtarı konumundaki Budin'in düşmesiyle birlikte, Osmanlılar çok zor durumda kaldılar. Macaristan'daki Osmanlı Devleti'nin en önemli merkezlerinden biri olan Budin'in sükûtunu diğer önemli mevkiilerinde düşmesi takip etmiştir. Bu son gelişme ile birlikte, Budin üzerinden hareket eden Avusturya ve müttefikleri, kolaylıkla ve art arda Segedin, Şenetarna, Peçuy, Kapaşvar ve Şikloş gibi stratejik kaleleri aldılar. Ardından Osmanlı ordusunun kışlamak üzere Belgrad'a dönmesini fırsat bilerek bazı Erdel kalelerini de işgal ettiler (Baysun, 1980: 547-557).

Ertesi yılda Osmanlılar'ın kayıpları devam etti. Vezir-i azam komutasındaki Osmanlı kuvvetleri, Ösek Kalesi yakınlarında bir düşman kuvvetlerini yendilerse de Mohaç'da yapılan bir savaşta kendilerinden daha iyi donanımlı düşman karşısında tutunamayarak ağır bir yenilgi aldılar. Osmanlı ordusu defterhane ve ordu hazinesini savaş alanında bırakarak, Peter Varadin'e çekildiler. Yeğen Osman Paşa'nın Kapıkulu askerlerini

vezir-i azam aleyhine kışkırtmasıyla patlak veren isyan nedeniyle ordu-
nun Belgrad'a dönmesi üzerine isyancılar cesaret kazanarak, Köprülü'nün
damadı olan Vezir Siyavüş Paşa'yı vezir-i azam ilân edip, padişahı tah-
tından indirmek için İstanbul'a yöneldiler. Bu arada cephenin boş kalma-
sında ve Osmanlı ordusunun isyanından faydalanan Avusturya kuvvetleri,
Ösek (Esek), Varadin ve Sirem tarafları ile Belgrad yakınlarındaki Zemlin
veya Zenan gibi bazı kaleleri kolaylıkla ele geçirdiler.

İsyanın büyümesi ve padişahın tahttan indirilmesiyle ortaya çıkan
karışıklıklardan yararlanmak amacıyla Avrupalı devletler harekete geçti-
ler (Çiçek, 1992: 753- 756).

1688 yılından itibaren başta Avusturya, Venedik, Lehistan ve Rusya
olmak üzere her biri kendi cephelerinden harekete geçtiler. Tecrübeli
komutanlardan ve iyi bir hizmetinden yoksun olan Osmanlı ordusu
karşısında düşman ilerleyişi hızlı ve kolay olmaktadır. Osmanlı İmpara-
torluğu'nun kaderini ve tarihi seyrini değiştiren Viyana yenilgisinde bü-
yük rolü bulunan Polonya kralı Jean Sabieski'nin etkisi bu dönemlerde
azalmıştır. Alman İmparatoru'nun yardımı sayesinde muvaffakiyet ka-
zandığı Lehistan kralı sadece Kamanıçe'ye girmiştir. Fakat Lehistan ser-
darı Sarı Süleyman Paşa ve Kırım Hanı Selim Giray'a mağlup olmuşlar-
dır.

Bu arada 1669 yılında Girit'in Osmanlılar tarafından fethi ile büyük
bir darbe yiyen Venedik Cumhuriyeti, Doğu Akdeniz'de Osmanlı ordula-
rının bozguna uğramasıyla, Nisan 1684 yılında kayıplarını geri almak
amacıyla ittifaka dâhil oldu. Venedik her ne kadar savaşa girme nedeni
olarak, İstanbul'daki elçilerinin mallarına sebepsiz müsadere uygulaması-
nı gösterdiyse de aslında Girit'in intikamını almak ve bozgunundan çıkar
elde etmek amacındaydı.

Savaş ilânının hemen ardından Venedik, Papalık, Floransa, Malta ve
Ceneviz ile İspanya gemilerinden oluşan 100 parçalık bir donanma ile
Bosna, Mora ve adalar olmak üzere üç cepheden Osmanlı topraklarına
saldırdı. Öte yandan Dalmaçya'ya akınlar yaparak buradaki önemli kale-
leri ele geçirdi.

Venedik'le yapılan bu savaş neticesinde Venedik kuvvetleri 1686 yı-
lı içerisinde birkaç yer dışında neredeyse Mora'nın tamamını ele geçirdi-
ler. Ve son olarak 1687 yılında Atina'nın düşmesiyle Mora⁹(
Öztuna,1998: 392) tamamen Venedik yönetimine girdi.

Bu arada Venedik ve Lehistan'ın sıkıştırdığı Osmanlı kuvvetleri kar-
şısında Avusturya daha kolay ilerleyebiliyordu. Avusturya kuvvetleri

⁹ Mora: Daha önceleri Venedik'e ait olup Fatih ve II. Bayezid devrinde fethedil-
miştir. 2 kazaya ayrılmış bir Osmanlı bahriye sancağı konumundadır.

karşısında dayanamayan ve İstanbul'daki köylerin Avusturya tarafına boşaltılması sebebiyle yalnız kalan Eğri kalesi daha sonra da Lipve kalesi teslim edilmek zorunda kalınmıştır (Heyet, 2000: 44-45).

Avusturya'nın bu ilerleyişi, eşkıyalıktan yükselerek yeni serdar-ı ekrem olan Yeğen Osman Paşa'nın beceriksizliği yüzünden durdurulamadı. Güçlü bir savunma hattıyla karşılaşmayan Avusturya kuvvetleri, Sava nehrini geçerek Belgrad'a dayandı. Fakat bölgeye zamanında asker gönderilmemesi sebebiyle, 8 Eylül 1688'de Belgrad şehri de düşmanın eline geçti. Bu yenilgilerle Osmanlı İmparatorluğu siyasi, sosyal ve iktisadi bir buhran dönemine girdi. Bu gelişmelerin ardından Osmanlı tarafı barış yollarını araması için Zülfikar Efendi adlı elçisini Viyana'ya göndermiştir. Fakat Viyana'da dört ay gözaltında tutulan elçinin teşebbüslerinden olumlu bir sonuç çıkmamıştır (Uzunçarşılı, 1988¹: 508- 518).

Bunun sonucunda ise, padişah yeni bir sefere karar vermiştir. Padişahı sefere yönelten başlıca sebepler, cepheden gelen kötü haberlerin yanı sıra Belgrad şehrinde Müslüman halka kötü muamele yapılması ve dört yıl Viyana'da kalan elçi Zülfikar Efendi'nin, Avusturya'nın çok zor şartlarda savaşı sürdürdüğü, ekonomisinin çok kötü olduğu ve Fransa'nın tehdidi altında bulunduğunu belirten, raporlarının payitahta gelmesidir.

Bu arada sultanın müttefiki olan Tökeli İmre, Tuna yoluyla geri çekilirken Avusturya kuvvetleri tarafından esir alınarak, çok kötü muamelelere uğrayan Belgrad müslümanlarını kurtararak yine Gladova ve Orsava kalelerini de geri almayı başarmıştır. Bu sırada, Visegrad'ı kuşatan 12.000 kişilik Avusturya kuvveti bozguna uğratarak, Avusturya'nın İrşova'da yaptığı önemli yığınak ele geçirilmiş ve böylece Temeşvar yolu Osmanlılar için açılmıştır. Eflâk ile Avusturya'nın irtibatının da kesilerek Tuna kalelerin alınmasından sonra, Recep Paşa'nın komutasındaki ordunun disiplinsiz hareketleri sebebiyle yenilerek, Belgrat ve Niş'in aniden düşman eline geçmesine neden oldu.

Bu son gelişme ile Sofya'ya kadar olan bütün Osmanlı toprakları Avusturya tehdidinde girmiş ve Sırlar'ın düşmana yardımcıları ile dengeler değişmiştir. Böylece, kişisel beceriksizlikler ve devlet adamları arasındaki çekişmeler sebebiyle, sadece birkaç yıl içerisinde koskoca Macaristan ve Sırbistan düşmana terkedilmiştir ve hatta Bulgaristan'da yeni bir tehdit altına girmiştir. Vezir-i azam Bekri Mustafa Paşa ise, kendisini kurtarmak için Serdar-ı ekrem Recep Paşa'yı idam ettirerek, durumu daha da kötüleştirmiştir. Ancak yapmış olduğu bu son hareket kendisinin de görevden alınmasıyla sonuçlanmıştır.

1689 Ekim ayında Bekri Mustafa Paşa'dan boşalan vezir-i azamlık görevine padişahın isteği ile Fazıl Mustafa Paşa tayin edildi. Yönetim alanında yapılan bu değişiklik, savaşın ve hatta ülkenin kaderini değiştir-

miştir. Göreve gelen yeni sadrazam ilk iş olarak, savaşlar nedeniyle konulan düzensiz vergileri kaldırdı. Böylece bu vergiler yüzünden sorun çıkarılan ve işgalcilerle birlikte hareket eden reaya tekrar kazanılarak kısa zamanda ekonomik durumu düzeltmeyi başardı (Çiçek, 1992: 751- 752).

Yeni sadrazamın yaptığı çalışmalar ile Avusturya cephesindeki Kırım Hanı'nın tekrar kazanılması, dengeyi Osmanlı lehine değiştirdi. Niş'in ve Vidin'in düşmesinden sonra, baskı ve zulümden kaçarak Anadolu'ya doğru göç etmeye başlayan halkın imdadına Selim Giray yetişti.

Önce Kırım'a yönelerek Rus tehlikesini uzaklaştıran Selim Giray Üsküp'ün yardımına yetişti ve Sırp lideri Karpes'ten kurtardı. Daha sonra Niş geri alındı (1690). Ancak bu sıralarda yıllardan beri kuşatma altında bulunan ve tecrit edildiği için hiçbir yardım gönderilmeyen Kanije kalesi teslim olmak zorunda kaldı (Heyet, 2000: 45).

Kanije'nin düşmesinden sonra (1691) sefere çıkan Vezir-i azam bir Avusturya ordusunu bozguna uğratarak, Semendire gibi bazı stratejik kaleleri ele geçirmeyi başardı. Ayrıca bu sefer esnasında Sırbistan'ın en önemli kenti olan Belgrad da geri alındı. Yapılan bu yeni seferle tekrar sağlanan güven sayesinde bazı göçmenlerin köylerine dönmelerini, Sırbistan'ın kurtulmasını ve uzun süre daha bu bölgenin elde tutulmasını sağlamıştır.

Aynı dönemlerde Erdel cephesinde devam eden Avusturya savaşlarında aynı başarılar alınamıyordu. Kırım Hanı'nın desteği ile Erdel'e giren Osmanlılar'a Avusturya'nın desteklediği II. Apafi karşı çıktı. Erdel'deki Tökeli İmre kuvvetlerine üstünlük sağlayan, Apafi, Erdel kralı ilân edilen Tökeli İmre'yi Erdel'den çekilmeye mecbur etti.

Avusturya cephesinde başarılı bir seferle ve parlak bir zafer kazanan Fazıl Mustafa Paşa, bu cephedeki başarılarını Avusturya'nın Fransa ile mücadelesinden yararlanarak daha kuzeye, yani Macaristan'a taşımak amacıyla, Belgrad'a hareket etmiştir (Çiçek, 1992: 751- 752).

Serdar-ı ekrem Sofya'ya geldiğinde II. Süleyman'ın vefatıyla yerine II. Ahmed'in cülûsunu ve kendisinin sadrazamlıkta bırakıldığı haberini alınca, hiç durmadan yoluna devam etti. Belgrad'a gelindiğinde 100-120 bin kişilik büyük bir Avusturya ordusunun Salankamen taraflarında bulunduğu haberi alındı. Acele hareket eden serdar-ı ekrem, 19 Ağustos 1691'de ansızın saldırıya geçti ve bunun üzerine Prens Lui komutasındaki yüz bin kişilik Avusturya ordusu da savaşa girdi. Uzun süren mücadeleler esnasında, vezir-i azamın ölmesi ile Osmanlı ordusu beklenmedik bir yenilgi aldı. Böylece, zafer kazanmak üzere olan Osmanlılar, ağırlıklarını cepheye bırakarak Belgrad'a çekilmek zorunda kaldılar.

Bu arada Lehistan cephesinde savaşlar yeniden başlamıştı. Lehistan kralının başlıca hedefi (1672'de) ellerinden çıkan Podolya eyaletinin

merkezi olan Kamanice'yi geri almaktır. 1688 ve 1689 yıllarında Lehistan'ın Kamanice üzerine yaptıkları iki sefer de başarısız olmuş ve Leh kralının sulh teşebbüsleri de kabul edilmemiştir. Yine aynı dönemlerde Venedik cephesindeki savaşlarda, Osmanlı'yı yenen Venedikliler Mora dâhil, çok önemli yerleri geri almışlardır.

Fazıl Mustafa Paşa'dan sonra onun yerine geçen Koca (Arabacı) Ali Paşa 1692'de sefere çıkmasına rağmen, Avusturya'nın Fransa ile tekrar çatışmaya girmesi dolayısıyla, İngiliz ve Felemenk elçileri aracılığıyla barış girişiminde bulunması sonucunda savaş olmamıştır.

Ancak iki tarafın tekliflerinin de kabul edilemez olması sebebiyle barış sağlanamadı ve ertesi yıl Avusturya'nın Belgrad'ı kuşatmasıyla savaş tekrar başladı (Uzunçarşılı, 1988': 537- 546).

Yeni vezir-i azam Bozoklu Mustafa Paşa'nın Erdel harekâtını yeni kuşatma ile birlikte Belgrad'a çevirmesi sonucunda, Avusturya, Kırım Hanı ve Tökeli İmre tarafından desteklenen Osmanlı ordusu ile karşılaşmak istemeyerek kuşatmayı kaldırdı. Böylece, 36-37 gündür devam eden Belgrad kuşatması kale muhafızı Cafer Paşa'nın da şiddetli direnişi sayesinde kaldırıldı. Bu şekilde, II. Ahmed döneminin en önemli olayı, Avusturya ile yapılan bu savaşlarda Belgrad'ın kurtarılması oldu.

Bu seferler dolayısıyla askere olan ihtiyaç çoğaldığından, Girit dışındaki bazı adaların muhafız kuvvetleri azaltılmış ve bu arada Sakız adasının korunması da sadece kalyon leventlerine bırakılmıştır (İlgürel, 1979: 33- 34). Bu durumu fırsat bilen Malta ve Papalık gemileri Sakız'a asker çıkararak adayı işgal ettiler (21 Eylül 1695). Bu duruma çok üzülen II. Ahmed, adanın kurtarılması için hemen hazırlıklara başlanılmasını emrettiyse de, kısa bir süre sonra 6 Şubat 1695'te Edirne'de vefat etti (Baysun, 1979: 164-165).

Onun ölümünden sonra yerine geçen II. Mustafa ise, bu başarıyı gölgede bırakmak istiyordu. Daha tahta geçeli bir hafta olmadan Avusturya üzerine bizzat bir sefere çıkma niyetinde olduğunu ilân etti. Padişah ilk iş olarak, askeri seferden alıkoymak üzere tahrikte bulunan Sadrazam Ali Paşa'yı görevinden azlederek, yerine Elmas Mehmed Efendi'yi tayin etti (Orhonlu,1998: 695- 700).

II. Mustafa uzun hazırlıklardan sonra, 30 Haziran 1695'de Edirne'den hareket ederek Belgrad'a geldi. Burada toplanan savaş meclisi, Lugoş, Lipve ve Şebeş gibi kalelerin ele geçirilmesine karar verdi. Bu arada Belgrad muhafazasına Koca Cafer Paşa görevlendirildikten sonra, Lipve kalesi çevresindeki birkaç kale ele geçirildi. Ardından Maras suyu üzerinde olup Avusturyalıların dört seneden beri güçlendirdiği ve muhafaza altında bulundurduğu Lippa kalesi fethedildi (8 Eylül 1695). Bu kalenin alınması ordunun morelini yükseltirken, Lugoş'un fethine görev-

lendirilen Rumeli beylerbeyi Mahmud Paşa'nın general Veteran'i emrindeki ordunun kendi üzerine geldiğini ve süvariye ihtiyacı olduğunu bildirmesi üzerine, Lügoş'un alınmasına karar verildi. Bunun üzerine başlatılan muharebenin sonucunda, iki saat gibi kısa bir sürede Osmanlı ordusu kesin bir zafer kazanmıştır.

Bu fetihlerle, II. Viyana seferinden beri süregelen savaşlarda ilk kez ve önemli miktarda mühimmat ve zahire Osmanlılar tarafından ganimet olarak alınmıştır (Öztuna, 1998: 410- 412).

Savaşta yenilen Avusturya orduları komutanı general Veterani, savaş esnasında kaçarken öldürülmüştür. Bu arada Lügoş kalesi ve hemen arkasından Şebeş kaleleri yıkılmıştır (Çiçek, 1992: 752).

Bu sırada Rusya, Avusturya ve Venedik cephesinde devam eden savaşlardan cesaret alarak, Karadeniz'e çıkmak amacıyla, "Mukaddes ittifa-ka" girdi ve Azak kalesini kuşattı.

96 gün süren ilk muhasarada Kaplan Giray ve Kefe beylerbeyi Murtaza Paşa sayesinde Azak başarılı şekilde savunulmuş ve Ruslar'a teslim edilmemiştir. Ancak, Çar I. Petro bu kuşatmadaki eksiklerini tamamlayarak Azak kalesini karadan ve nehirden ikinci kez muhasara altına alması sonucu, ilk muhasarada çok harap olan ve hiçbir yerden yardım alamayan Azak kalesi 7 Ağustos 1696 tarihinde Rus kuvvetlerine teslim edildi. II. Mustafa, birinci seferinden döndükten sonra, ertesi yıl (1696) baharında Avusturya üzerine ikinci seferine çıkmak üzere hareket etti. Yapılacak bu yeni sefer için devlet hazinesinde para bulunmamasından dolayı devlet adamları masraflarını kendileri karşılayarak asker temin ettiler. Zor şartlar içerisinde oluşturulan bu yeni ordu, Avusturya'nın Temeşvar'ı kuşatması üzerine yola çıktı. Ancak Osmanlı ordusunun yola çıkmasıyla Avusturya kuşatmayı kaldırdı. Buna rağmen takip edilen Avusturya ordusu, Olasah (Olaş veya Ulaş) denilen yerde toplanma fırsatı bulamadan büyük bir bozguna uğradı. Osmanlı ordusu zaferle sonuçlanan bu ikinci seferden sonra, Temeşvar'ı tahkim ederek önce Belgrad'a ve oradan da yeni bir harp hazırlığı için tekrar Edirne'ye geçti.

Fakat Avusturya'yı kesin olarak dize getirmeye kararlı olan II. Mustafa 1697 Nisan'ında üçüncü kez sefere çıktı. Belgrad'da kurulan harp meclisinde Amca-zade Hüseyin Paşa'nın tavsiyelerine uyulmadan Koca Cafer Paşa'nın fikriyle ordu Temeşvar tarafına yönlendirildi. Ancak ordunun buraya gitmesi için, Tımiş, Boga ve Tisa gibi önemli nehirleri geçmesi gerekiyordu ve geçişler Avusturya ordusunun saldırıları için çok tehlikeli olabilirdi. Fakat ordu içerisindeki ayrımcılık ve çatışmadan dolayı bu görüşlerden ikincisi kabul edildi. Fakat korkulan olacaktır ki, Osmanlı ordusu Tisa nehrinin Zenta yakınlarından geçtiği sırada Avusturya orduları komutanı Prens Eugene'in baskınına uğradı.

Osmanlı ordusu çok hazırlıksız bir zamanda yakalanmıştı ve içlerinde vezir-i azam Elmas Mehmed ve çok değerli 13 beylerbeyi, yüzlerce bey ve yeniçeri zabitanın da bulunduğu Osmanlı ordusunun yaklaşık sekizde biri henüz nehri geçmemişti. Alınan bütün tedbirlere ve ordunun kahramanca savaşmasına rağmen, kendilerinden sayıca çok fazla olan Avusturya ordusu karşısında büyük bir yenilgiye uğrayarak, bu ordunun tamamı kaybedildi. Nehir üzerindeki köprü yıkıldığı için karşıya geçen asıl Osmanlı ordusu savaşı uzaktan seyretmek ve dua etmekten başka bir şey yapamadı (11 Eylül 1697). Ordu içerisindeki çekişmelerin neden olduğu bu yenilgi, Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderini belirleyen çok önemli bir andır (Uzunçarşılı, 1988: 563-568).

Böylece II. Ahmed döneminden beri Avusturyalılar'a üstünlük sağlandığı önemli bir dönemde alınan bu yenilgi, Osmanlı ordusunun moralini olumsuz yönde etkilediği gibi, başbakanlık mevkisine yükselen Prens Eugene ve ordusu ile diğer mütteliklerini oldukça cesaretlendirmiştir. Kendine güveni gelen Prens, Zenta muharebesinden bir ay sonra bizzat dört bin atlı ve beş yüz yaya ve on dört top ile Bosna üzerine akın yaparak Kators üzerinden içeriye girerek, Bosna'nın büyük ve önemli bir şehri olan Saray kasabasını yaktıktan sonra geri çekildi.

Ancak bu olaydan sonra, Bosna beylerbeyliğine atanan Daltaban Mustafa Paşa, Bosna'da bulunan Avusturyalılar'a saldırarak onları bölgeden atmayı başardı. (Orhonlu, 1998: 570).

Zenta mağlûbiyeti ile Osmanlı ordusu büyük kayıplar verirken, madde anlamda da çok hasar almıştır. Bu yenilgiyle Orta Macaristan'daki Osmanlı ilerleyişi tamamen durmuş ve kaybedilen toprakları geri alma umidi sona ermiştir.

Osmanlı Devleti'nin Zenta'da aldığı yenilgi ve ordunun hazırlanması esnasında yaşanan sıkıntılar, devlet adamları arasında artık Tuna'nın ötesindeki toprakların geri alınamayacağı görüşüne neden olmuştur. Avusturya tarafı ise, 14 seneden beri sürdürdüğü bu savaşlarda Tuna'nın doğusunda toprak kazanmalarının çok zor olduğunu görmüştür. Avusturya tarafı bütün mücadele ve isteklerine rağmen, çok istedikleri Banat eyaleti ve buranın merkezi Temeşvar'ı alamamışlardır. Bunun yanında, Habsburglar'ın diğer kolu olan İspanya tahtı için çıkan veraset sorunu, Fransa ile yeni bir savaşa sebep olabiliyordu. Tüm bu şartlar nedeniyle her an savaşa hazır olmak zorunda olan İmparator I. Leopold bir an önce doğu cephesindeki savaşlara son vermek için barış istemektedir (Heyet, 2000: 45).

Bu arada 1683 sonrası, Osmanlı Devleti'nin harp hâlinde olduğu altı cepheden biri olan Venedik ise, Mora'yı aldıktan sonra ilerleyememiş, Bosna ve Eğriboz'da yenilgiye uğramıştır. Sakız Adası vs. gibi yerlerden

çekilmek zorunda kalan Venedik, Mora'yı koruyabilmiş ve Girit'e ise sadece saldırıda bulunabilmiş, fakat alamamıştır.

Diğer bir cephe olan Rusya ise, Karadeniz'e inmeyi başarmış ve 500 kişilik bir ordu ile savaşılan Azak'ı büyük kayıplarla geçmeyi başarmıştır. Bu başarı ile ümitlenen Rusya savaş taraftarı olmasına rağmen, Avusturya ve diğer müttefiklerinin barış istemesi onu yalnız bırakmıştır.

Lehistan ise, yapılan savaşlarda fazla bir varlık gösterememiş ve kazanç açısından hiçbir şey elde edememiştir.

Bu şekilde Zenta yenilgisi ile başlayan bu sulh teşebbüslerinden sonra yapılan protokolle iki taraf arasında yapılan savaşa son verilerek, görüşmeler için Karlofça¹⁰ (Özcan, 2000: 504) seçildi.

Antlaşma öncesi, İngiliz elçisi W. Paget ile Felemenk (Hollanda) elçisi Calliers'in tavassut teklifleri her iki devlet tarafından da kabul edildi. İki taraf arasındaki barışı engellemek için çaba sarf eden Fransa ise, başarılı olamadı. Avusturya, Venedik, Lehistan ve Rusya heyeti ile Osmanlı'yı temsil etmek üzere Karlofça'da bulunan Reistülküttâb Mehmed Rami Efendi¹¹ (Molnor,1999: 472- 479) ve tercüman İskerlet-zade Mavrokordata¹² (Molnor, 1999: 478) arasındaki görüşmeler 13 Kasım 1698'de başladı.

¹⁰ Karlofça; Yugoslavya'nın Sirem bölgesinde tarihi bir kasabadır. Bölge Fruska Gora'nın kuzey etekleriyle Tuna'nın sağ kıyısı arasında yer almakta olup bugün Sremski Karlovci adını taşır. Batı kaynaklarında daha çok Carowicz (Karlovci) olarak geçer. Kasaba Ortaçağ'ın sonlarına doğru ortaya çıkmış olup bu dönemde küçük bir Macar kalesi durumundadır. Belgrad'ın etrafında Orta Avrupa'ya uzanan kesimi kontrol altına alan kale zincirinin bir parçası olan Karlofça (Ağustos 1521)'de Osmanlılar tarafından fethi sırasında Sirem bölgesindeki diğer bölgeleri ile birlikte ele geçirilmiştir. Burayı "Kaloçi" olarak kaydeden Osmanlı taihçisi Celalzâde Mustafa Çelebi içlerinde Karlofça'nın da bulunduğu kalelerin Ota Avrupa'nın kilidi olduğunu yazar. Osmnlı hâkimiyetine girdikten sonra ise; küçük bir yerleşim yeri olan Karlofça, Sirem sancağının Varadin kazası sınırları içerisinde bulunmaktadır. XVI. yüzyılın ikinci yarısına ait tahrir defterlerinde burası yalnızca " varoş "olarak geçer.

¹¹ Rami Mehmed Paşa (Eyüp 1656- Rodos 1706): Türk devlet adamı ve şairidir. Babiâli'ye kâtip yamağı ve şahit olarak girmiştir. Şair Nabi ile iyi ilişkiler kurarak, onunla birlikte Hicaz'a gitmiştir. Dönüşünde ise, reis kesedârı, beylikçi ve sonunda da reisü'l-küttâb oldu (1694). Bir ara görevinden alındı ise de 1696' da tekrar çağırıldı. Bu sırada Avusturya ile sürdürülen barış görüşmelerini yürütmesi için murahhas olarak tayin edildi. Buradaki başarısı üzerine kendisine vezirlik pâyesi verildi. Daha sonra Daltaban Mustafa Paşa' dan sonra sadrazamlığa getirilen Rami Mehmet Paşa Mısır valiliği de yapmıştır.

¹² Alexander Mavrokartado (İstanbul 1640- 1709); Yunan asıllı bir hekim ve diplomattır. Avrupa okullarında (Roma, Padua, Bologna) edebiyat, tıp ve felsefe okumuştur. Kısa bir süre çalıştıktan sonra 1670 yılında Babiâli'de tercüman

Karlofça Muahadesi'ne Avusturyalılar tarafından Kont Ötrigen ile Şihink ve Venedikliler tarafından Şövalye Ruzzini¹³ (Molnor, 1999: 490) ve Lehistan Murahhası olarak Kont Malahovski tayin edilirken, Ruslar ise Prokop Bogonoviç isimli bir temsilci göndermişlerdir.

İsmi geçen bu dört devletin temsilcileri ile yapılan ve 36 celse hâlinde 72 gün süren bu müzakereler sonucunda, Rusya hariç diğer üç devletle 25 sene müddetle barış yapıldı ve Rusya ile de üç sene için mütareke imzalandı.

Bu şekilde bizzat Sultan II. Mustafa (1695- 1703) tarafından kumanda edilen Osmanlı ordusunun 11.09.1697'de Zenta'da Prens Euqen (Öjeni) tarafından bozguna uğratılmasından sonra, Osmanlı Devleti ile Avusturya Venedik ve Lehistan'la (16.1.1699)'da Karlofça Barış Antlaşması imzalandı (Savaş, 1992: 566).

Karlofça Antlaşması ile 1683 yılından beri devam eden savaşlar bitiyordu ve bu antlaşma 25 yıl geçerli olacaktır.

Karlofça'da Avusturya ile imzalanan 20 maddelik antlaşmaya göre;

1. Macaristan ve Erdel (Siebenbürgen) Avusturya'ya bırakıldı (madde1).

2. Temeşvar Eyaleti bütün nahiyeleri ve köyleriyle Osmanlı'da kalırken, Sirem Sahrası'nın Tisa ile Sava nehirleri arasındaki kısım ile iki ülke arasında yeni sınır olacaktır (madde2). Bu madde ile Tisa ve Sava nehirleri bir barış suyu hâline gelerek, tarafların tüccar ve balıkçı gemilerinin karşılıklı kullanımına açılmaktadır (madde 2,4 ve 5).

3. İki taraf birbirinin halkına zarar verici akın ve benzeri faaliyetlerde bulunmayacaklar, bulunanlar hakkında kanunlara göre ceza vermekte serbest olacaklardır (madde 8- 9).

4. Taraflar ellerindeki esirleri bedelleriyle serbest bırakacaklardır (madde 12).

5. Osmanlılar imparatorluk sınırları içerisinde yaşayan Katoliklere dinsel özgürlük tanıyacaktır (madde 32).

6. Her iki ülkenin tüccarları diğerinin ülkesinde serbestçe ticaret yapabilecektir. (madde14) (Erim, 1953: 25- 26).

Lehistan'la da on bir madde üzerine ve yirmi beş senelik bir barış antlaşması imzalanmıştır. Yapılan bu antlaşmaya göre, aslında cephelede fazla etkili olamayan Lehistan önemli kazançlar elde ederek, Osmanlı Devleti ile imzaladığı Bucaş Antlaşması'nda kaybettiği yerleri geri almış-

muştur. Tercümanlık yaptığı 36 yıl boyunca birçok anlaşmada Osmanlı Devleti'ni temsil etti. Bu süre içinde Osmanlı diplomasisinin Avrupalılaşmasında önemli bir yere sahiptir.

¹³ Ruzzini; Venedik diplomatıdır. Karlofça Antlaşması'nda Venedik Cumhuriyeti'nin temsilcisinin sözcüsüdür.

tır. Bu çerçevede Lehistan, Kamanıçe, Ukrayna ve Podolya eyaletlerini geri aldığı gibi, Lehistan'ın Osmanlı Devleti'ne her sene ödediği vergide kaldırılmıştır (Öztuna, 1998: 420- 421).

Venedik ile imzalanan 16 maddelik antlaşmaya göre ise, Mora, Dalmaçya, Santa Mavra (Aya Mavru) Adası Venedikliler'e bırakıldı. Buna karşılık Dalmaçya kıyıları ile İnebahtı ve Preveze kaleleri de Venedikliler tarafından yıkılarak Osmanlılar'a verildi.

Müzakerelere katılan Rusya ise, Azak kalesini alarak Karadeniz'e çıkmak istemiş fakat Kerç Boğazı'nın Osmanlılar'da kalması sebebiyle Karlofça'da uzun vadeli barış kabul etmeyerek 3 yıllık bir anlaşma imzalamıştır. Fakat yalnız kalan Rusya ertesi yıl sulhe karar vermiş ve Rami Mehmed Efendi ile Rus murahhası Ukraynçov ile 25 yıl süreli bir sulh antlaşması imzalandı. Buna göre;

1. Rusya'nın Azak ve Dinyester nehirleri boyunca elde ettiği topraklar elinde kalacaktır.

2. Rusya bu bölgelerdeki kaleleri yıkmayı ve silah bulundurmamayı garanti etmiştir.

3. Ruslara bağlı Kazak ve Osmanlılar'a bağlı Tatarlar karşılıklı olarak birbirlerinin topraklarında akınlarda bulunmayacaklardı (Uzunçarşılı, 1988: 589- 593).

Bu şekilde Osmanlılar'ın başarısız olan Viyana Kuşatması sonrasında Avusturya, Lehistan, Venedik'in oluşturduğu ve 1695'te Rusya'nın da katıldığı müttefik kuvvetler karşısında değişik cephelerde yaptıkları mücadelelere son veren Karlofça Antlaşması, Osmanlı tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Özcan, 2000: 504- 507).

İki taraf arasında 1683 yılında başlayan ve 16 yıl süren savaşlar sırasında zaman zaman barış yapma girişimleri olmuşsa da çeşitli sebeplerle bu teşebbüsler sonuçsuz kalmıştır. 1697'de Zenta mağlûbiyeti sonucunda Osmanlı kuvvetlerinin Tuna kıyılarına çekilmek zorunda kalması, Venedikliler'in Mora yarımadasından kuzeye ilerleyerek Atina'yı, Dalmaçya ve Bosna'da birçok kaleyi işgal etmeleri, 1695 yılından beri Kırım taraflarında hücumu geçen Rus'ların 1696'da Azak Kalesi'ni ele geçirmeleri Osmanlı'yı yeniden barış istemeye zorlamıştır. Netice itibariyle, Osmanlı idaresi ilk defa toprak kaybını göze alarak Avusturya ile bir sulh antlaşması imzalamıştır.

Karlofça Antlaşması ile II. Viyana bozgunundan sonra 16 yıl süren ve 3-4 cephede devam eden savaşlar sona ermiştir. Bu antlaşmaya göre, Osmanlı Devleti, Erdel ve Temeşvar, Banat hariç olmak üzere, tüm Macaristan'ı Avusturya'ya terk etmek zorunda kalmıştır (Savaş, 1992: 558)

Karlofça Barışı, gerek Osmanlı Devleti'nin duraklama devrinin başlaması ve gerekse Hıristiyan Batı'ya karşı yürütülen Osmanlı diplomasi-

sinin dönüm noktasını teşkil etmesi açısından oldukça önemli bir süreçtir (Ünal, 1974: 34- 35).

1699 Karlofça Barışı ile Osmanlı Devleti Doğu Avrupa’da defansif bir politikaya geçmiştir. Her ne kadar XVIII. yüzyılda, özellikle Sultan I. Mahmud döneminde ofansif politikalar görülse de, bu tarz bir politika imparatorluğun yıkılışına kadar sürmüştür (El-Haj, 1999: 5- 36). Karlofça Barışı Osmanlı kuvvetlerinin Doğu Avrupa’dan ve Balkanlar’dan çekilmeye başladığının önemli bir belirtisi olduğu gibi, Osmanlı Devleti’nin tarihinde ilk defa Avrupalı devletlerin tavassutunu (arabulucuk) kabul etmesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Avrupalı devletler ile daha önceleri yapılan hiçbir antlaşma, bu devletleri Karlofça kadar memnun ve tatmin etmemiştir.

Karlofça’nın Osmanlı diplomasi tarihindeki diğer önemli yönü ise, Osmanlı Devleti’nin daha önce protokolde “Moskof Prensi” diye tabir ettiği Rus Çarı’nın İmparatorluk unvanını kabul etmesidir (Savaş, 1999: 653-654).

Tüm bu yönleriyle Karlofça, Osmanlılar için diplomasi de önemli yenilikler getirmiştir. Osmanlılar tarihlerinde ilk kez müzakere ederek bir anlaşma imzaladılar. Bu antlaşmaya kadar yaptığı her anlaşmada kendi koşullarını uygulatan Osmanlılar ilk defa masa başı diplomasi ile tanışmışlardır (Çiçek, 1992: 759).

İmzalanan bu barış antlaşmasıyla saldırıdan savunmaya geçen Osmanlılar’da toprak kayıpları büyük boyutlardadır ve böylece Osmanlılar dört yüz yıllık tarihinde ilk defa toprak kaybına uğramaktadır (Bozkurt, 2000: 10). Yapılan bu antlaşma ile Erdel, Osmanlı Devleti’nin nüfuz alanından çıkarak Avusturya’nın önemli bir eyaleti hâline gelirken, Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında Une, Sava, Drava ve Tisa ırmaklarının birleştiği yere kadar Tuna nehri sınır olarak kabul edilmiştir.

Böylece Karlofça Antlaşması ile Osmanlı-Avusturya ilişkilerinin üçüncü devresi başlamıştır. Osmanlı Devleti’nin çözülme devrine rastlayan bu devrede, Osmanlılar’ın siyasî pozisyonu Habsburg Hanedanı’ndan daha zayıftır. Antlaşmadan sonra artık Osmanlı Devleti, diğer devletlerden aldığı vergi hakkını kaybetmiştir. Bundan sonra, Osmanlılar, Avrupa’dan çekilmeye başlamış ve Hıristiyan dünyasına karşı savunma pozisyonuna girmiştir (Uzunçarşılı, 1988²: 594- 595).

Karlofça Antlaşması’nın hükümleriyle Osmanlı reayası olan Katolikler’e mezhep hürriyeti verilmesi Avusturya’nın gücü yettiği zamanlarda Osmanlı iç politikasına müdahale etmesine imkân sağlanmıştır.

Osmanlılar antlaşmada yer alan Venedik’e önemli miktarda toprak vermek zorunda kalmışlar ve adeta Ege’ye açılan kapıların birer kilidi olan adaları Venedik Cumhuriyeti’ne teslim etmek zorunda kalmışlardır.

Karlofça'nın bir diğeri talihli devleti Lehistan'a ise, Osmanlılar önemli ödünler vermişler ve bunun sonucunda Kazaklar üzerindeki egemenlik haklarını kaybetmişlerdir.

Macarlar için ise, Karlofça tam bir yıkım olmuştur ve bu antlaşma ile Protestan halk hiçbir zaman geçinemedikleri Katolik Avusturya'nın egemenliği altına girmişlerdir. Osmanlı tarafında mücadele eden ve içlerinde Orta Macaristan milliyetçilerinin kralı Tökeli İmre'nin de bulunduğu bir grup Macar soylusu da Osmanlı'ya sığınmak zorunda kalmıştır.

Bu şekilde Karlofça Muahedesi'yle sonuçlanan ve dört cephede ve bilhassa Avusturya ve Venedik cephelerindeki çok kıymetli toprakların terk edilmesine neden olan savaş, Osmanlı ordusunun artık yeniden düzenlenerek, yeni usullere göre harp edilmesini gerektiğini göstermektedir. Karlofça Muahedesi, Osmanlılar'ın askerî gücünün büyük bir zaafa uğradığını ortaya koyduğu gibi, asırlardan beri süren düşman üzerindeki Türkler'in güç ve otoritesini de ortadan kaldırmıştır.

Bu arada Karlofça Antlaşması, düşmanlarının dikte ettirmeye muvafak oldukları ilk barış antlaşması olması bakımından Osmanlı Devleti ile Avusturya münasebetlerin de yeni bir dönüm noktası teşkil etmiş ve bu antlaşmayla gerileyen Osmanlı gücü yerini XVII. ve XVIII. yüzyıla hükmedecek olan Avusturya ve Rusya'ya bırakmıştır. Tüm bu sebeplerden dolayı Karlofça, Alman-Avusturya literatüründe, Macaristan'ın Türk hâkimiyetinden çıkarılmasının simgesi olarak görülmektedir (Dursun, 1992: 175).

Avrupa için yeni bir dönemin başlangıcı olan 1699 tarihi, Osmanlı Devleti'nin daha önceki dönemlerdeki askerî başarılarının devamından ziyade, sınırlarının, Roma İmparatorluğu ile yarışırçasına devam eden genişlemesinin durduğu ve tam anlamıyla çöküşün başladığı dönem olmuştur. Eski ihtişamını yitirdikten sonra, imparatorluk yönetimi Avrupa ülkelerine karşı yeni politikalar başlatmış ve bunun sonucunda ise yavaş yavaş Avrupa devlet sisteminin bir parçası olmuştur (Molnor, 1999: 472-479).

Karlofça'dan sonra sınırların tespit edilmesinde uygulanan yöntemler de imparatorluğun süreç içerisinde Avrupalılaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu sayede zamanın askerî gerekleri çerçevesinde sürekli değişen batı sınırları belirlenmiş ve kuvvetlenmesi sağlanmıştır.

Karlofça'dan sonra devlet idaresinde ehl-i kalem unsurları ehl-i silah unsurlara göre daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu çerçevede Reisü'l-küttâb olan Mehmed Rami Efendi Karlofça'dan hemen sonra Sadrazamlığa getirildi.

Bu dönemde Karlofça'dan sonra, Osmanlı dış politikasında yeni şekillenmeler meydana gelmiştir. Babîâli nezdinde Fransa giderek itibarını

ve prestijini kaybetmeye başlarken, bu boşluğu İngiliz ve Hollandalılar doldurmaya başladılar.

Avusturya (Almanlar) ve diğer birçok Avrupa ülkesi için artık Osmanlılar tehlikeli olmaktan çıkıp asıl tehlikenin Batı'daki Fransa olduğu görülerek ve Osmanlılar'a karşı uygulanan klâsik haclı seferlerinin yerine artık Osmanlı ticaretinden daha fazla imtiyaz koparma yarışına dönüşecektir. Bundan sonra, hem Osmanlılar ve hem de Batılılar mücadelelerinde eskiye oranla dini istismar etmeyeceklerdir. Bu süreçle birlikte, Osmanlılar fiilen de otuz yıl savaşlarından sonra yapılan Westphalia Antlaşması'yla (1648) gelişen Avrupa diplomatik kurallarına göre eşit bir statüde temsil edilmiştir (Çiçek, 1992: 759-760).

Karlofça Antlaşması Osmanlı İmparatorluğu'nun iç işlerinde de önemli gelişmelere yol açmıştır. Bu antlaşmanın getirdikleri ile ülkenin ekonomik kaynakları ile birlikte moral kaynağı da yok olmuş, yüzyıllardır geliştirilen Müslümanların hâkim millet olma olgusu önemli ölçüde zedelenmiştir. Tüm bu değişimler ise, İmparatorluğun kötüye gidişini düzeltmenin yolunun tekrar klâsik dönemi getirmekle mümkün olmayacağına anlaşılmasına neden olmuştur. Bundan sonra Osmanlı yapacağı ıslahatları kendi iç dinamiklerinden çok Avrupa'yı örnek alarak yapmaya çalışacak ve bu ise Avrupa'yı tanımak ve onların tecrübelerinden yararlanmakla, dışarıya seyahatlerin yoğunlaşmasına, daha fazla elçilik heyetleri gönderilmesine, yabancı teknisyen ve uzmanların ülkeye davet edilerek reformların plânlanmasında kullanılmalarına yol açmıştır.

Karlofça'dan sonra Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ıslahat ve değişimi başlatan en önemli iç siyasî gelişme ise "Edirne Vakası" ya da "Feyzullah Efendi Olayı" denilen ayaklanma ile II. Mustafa'nın tahtı zorla Şehzade Ahmed'e bırakmasıdır.

Sonuç olarak, II. Viyana Kuşatması'nın başarısızlıkla sonuçlanmasıyla başlayan bu uzun sürecin genel özellikleri ve değerlendirilmesi göstermektedir ki, 1683 tarihi 600 yıllık Osmanlı tarihi içerisinde gerçekten bir dönüm noktası teşkil etmektedir.

1683 tarihinde Viyana kapılarına dayandığında gücünün zirvesinde olan ve tarih boyunca devam eden doğu-batı çatışmasında sürekli doğu lehine son noktayı koyan Osmanlı İmparatorluğu için bu tarih, zirveden kesin olarak dönüşü ifade etmektedir. Bu dönüş sadece askerî anlamda Tuna boylarının ve Mora'nın Osmanlılar'ın elinden çıkmasıyla sınırlı kalan bir dönüş değildir. Bunun sonucunda, sadece 100 yıl önce Avrupa'da "ideal devlet yönetimi" için model olarak sunulan ve tüm dünyanın hayranlıkla izlediği imparatorluk olan Osmanlı, 1683 sonrasında kendisi için bir model aramak durumunda kalmıştır. Bu arayış ise, başlangıçta ıslahat, sonraları reform ve en sonunda da "Batılılaşma" olarak tarihimi-

zin bundan sonraki bakış açısının temelini oluşturacaktır. Bunun başlıca nedeni, 1699 tarihinde Osmanlı-Avrupa savaşlarını bitiren Karlofça Antlaşması'nın aynı zamanda Osmanlı'nın kültürel bakımdan Avrupa kıtasına yönelmesini başlatan önemli bir süreç olmasıdır.

1699 Karlofça Antlaşması'nın siyasî açıdan önemi ise, sadece büyük toprak kayıpları değildir. Asıl önemli olan, bu antlaşmada da savaş meydanında yitirilen moral ve "millet-i hâkime" duygusuna vurulan önemli darbedir. Karlofça'da diplomasi şartları değişmiş ve tarih boyunca isteklerini sürekli olarak savaş meydanlarında rakiplerine kabul ettiren ve müzakerelere nedir bilmeyen Osmanlı İmparatorluğu, 75 oturumda şartları müzakere eden bir devlet hâline gelmiştir.

Ayrıca yüzyılın başlarında verdiği çok önemli tavizlerle Avusturya İmparatoru'na "Roma Çararı" şeklinde hitap etmeyi kabul eden Osmanlılar için, Macaristan ve Tuna boylarının kaybı Osmanlı dış siyaseti ve diplomasisinde yeni bir dönemin başlangıcı olacaktır.

2. 1. XVII. Yüzyıl Ahidnâmelerinin Transkripsiyonu ve Tahlili

2. 1. 1. 1606 Tarihli Zitvatoruk Antlaşması (Nemçelü Ahidnâmesi, 57/1:5-7)

(Merhûm Sultân Ahmed Hân zamanında bin on beş senesi Recebi guresinde Jitve Boğazı'nda söyleşilüp Nemçe'ye verilen ahidnâme-i hümâyûn)

Tahrîr târihi fi evâ'il-i Receb sene 1017.

Tarafeynin vekîlleri mahal-i mezbûrda cem' olub sulh û salâh ve ahd û emân ahvâli ale't-tafsîl söyleşilüb memleket ve vilâyete ve re'âyâ vü berâyâyâ enfâ' ve muvâlât ve musâfata akvâ ba'zı şurût ve uhûd ile âsitâne-i sa'âdet-i âşiyâneme nakd ve yadigâr iki yüz bin guruş göndermek şartıyla inşallâhü te'âla yigirmi yıla degin mabeyn-i sulh olmağın mezbûrun vekîller bu bâbda bu cânibe mühürlü sulh kâğıtları virüb Vezir-i âzam Murâd Paşa mukaddemâ Budin serhâddinde iken ol minvâl üzere mühürlü kâğıtlar virüb tarafeyne temâm şifâ-i sūdûr ve i'tikâd ve itminân-ı kalb ve i'timâd hâsıl olub sulh û salâh muhakkâk ve ahd û emân mukarrer ve musaddâk olmağın bu bâbda mün'âkid olan ahd û emân ve sulh û salâh muktezâsinca mukaddemâ vekîller ile olduğı üzere ahidnâme ile ta'yîn olan nakd ve yadigârdan iki yüz bin guruşun yüz elli bini (Ban terk?) nâm kal'a ve (Greslevi?) Han nâm kal'ada vilâyetin begi olan (Hoştan Adem ?) ve (Latfoş?) (Bazan?) ve (Cor?) nâm kal'aların begi ve vilâyet-i frenk silsilesinden olan re'âyâyâ (Yatuş?) nâm mühir yeri ve muslih ve mu'teberü'l-hayr ilçeleriniz ile âsitâne-i devlet-i âşiyânemize ve hânedân-ı adâlet-unvânımıza irsâl idüb sulh û salâh alî mekân mukarrer

olub müceddeden ahidnâme-i hümâyûn inâyet ve ihsân olunması ahidnâmeniz ile i'lâm olunmağın imdi hakk-ı sübhanehü ve te'âlânın fazl-ı bî-hisâbıyla re'y-i selâtin-i zevî'l-ihsâb ve melce-i havâkîn-i şerâyif-i intisâb olan bâb-ı âliyyetü'l-i'tâbımıza ve vüfûr-ı sadâkât ve ihlâs ve fart-ı istikâmet ve ihtisâs üzre olanlara ri'âyet ve ihtirâmımız ez'af-ı muza'âf olduğu ecilden tarafeynden mün'âkid olan musalâha-i şerîf-kabûlde peyvest olub vech-i meşrûh üzere sulh ü salâhı ben dahi kabûl idüb ve Erdel ve Eflâk ve Boğdan memleketi memâlik-i mahrûsemizden olmağla min- ba'd dahl ve ta'arruz olunmaya ve Tatar tâ'ifesi ve sâ'ir asâkir-i İslâmdan müşârûn-ileyhin memleket ve vilâyetine zarâr ve ziyân eylemeye- yeler ve iki cânîb ve vilâyetlerinde barışık olub ale'l-husûs Macar vilâyet-lerinde ve nâhiyelerinde ki müşârûn-ileyhe kadîmden tâbî'dir (s.6) gerek denizden ve gerek karadan bi'l-cümle ânlara tâbî' olan vilâyetlere ve tevâbî'lerine hiçbir taraftan zarâr olmaya kezâlik memâlik-i mahrûsemizden olanlardan dahi gerek denizden ve gerek karadandır mut- laka darü's-selâm olan yerlere bî-vech-i mine'l-vücûh müşârûn-ileyh cânîbinden ve âna tâbî' olanlardan dahl ve ta'arruz olunmaya ve iki cânîbde olan serhâd vilâyetlere zarâr ider harâm-zâdeyi bizim hâkimleri- miz tutarsa ol serhâdde ânlara tâbî' kapudânlarla bildürüb ândan âdem alub o husûs şer'le görülüb her ne lâzım gelirse icrâ ideler ve ânın gibi harâm-zâdeyi müşârûn-ileyhe tâbî' olan kapudânlardan tutarlarsa bizim serhâddimiz hâkimine haber idüb mahallinde ahvâli teftiş idüb şer'le lâzım geleni yerine getüreler ve ellerinde bulunan uğurluk esbâbı sâhiblerine virile ve sulh içinde iki taraftan kal'alar uğurlanmaya ve döğülüb alınmaya ve hile ile alınmaya ve korkutmak ile ve âhâr vechle kal'alara zarâr gelmiye ve bir tarikle alınursa makbûl olmaya ve ol nesne ki Bockayı İştivan hâkîme virilmişdir Bec'de bitürüldüğü üzre kal'a vükâlâsının rızâları kalmışdır deyü yazılıb ne vechle olduğu ayân olmuşdur eğer memâlik-i mahrûsemizde serhâdlere ve eğer ecdadımız kuvvet-i kâhire ile feth eyledükleri Erdel vilâyetlerine ve âna tâbî' olan mahallere dahl ve ta'arruz olunmak lâzım gelmeyüb din ü devletimize zarârı yoğise ahd ü emâna mugâyir olmayub mabeynimizde fitne ve fesâ- da ba'is olmazsa mukaddemâ cânîb-i hümâyûnumuzdan Erdel ve Macar hâkîmi nasb olunan mezbûr Bockayı İştivan ile âna tâbî' olan Macar halkı ise sâbıkâ Bec'de bitürüldüğü üzre kal'a ve iki cânîbde olan tutsâk- ların barışık oluncaya dek eğer behâsı kesilmiş var ise behâsın virüb çıka ve barışık oluncaya degin behâları kesilmeyenlerin bedeli tutsâk virile ve bundan sonra kimesne tutsâk tutmaya eğer tutarsa elinden alınıb behâsız azâd oluna ve tutanlardan iki cânîbden hakâret oluna ve Tamışvar ve Bosna ve Eğri ve Kanije vesâ'ir serhâdlerde sulha mugâyir bir fesâd olursa hâkimlerine bildirile ânlar dahi hakkı icrâ ideler eylemezlerse

Budin beglerbegisi cümleye baş olub hakkı icrâ eyleye eğer bu asl-ı fesâd müşârûn-ileyhin serhâdinde olursa (Yanova?) kapudânına ve Tuna'nın öte yakasında olan kapudânlarla ve Hırvat banlarına bildirilüb hakkı icrâ ideler ve iki cânîbin ellerinde olan kal'alar evvelki yerinde ta'mîr olunub yeniden kale bir yerde yapılmaya ve palankâ binâ olunmaya ve Vaç palankâsı şimdiki hâlde olub ziyâde meremmet olunmayub ellerinde kala ve südde-i vâlâmıza gönderilen pişkeşlerden sonra Jitve Boğazı'nda yazılan târîhden üç yıla degin nesne talep olunmaya üç yıldan sonra irsâl olunacak pişkeş olageldüğü üzre mabeynde olan dostluk muktezâsınca münâsîp olan hedâyâsın be-nâm ilçiler ile âtebe-i âliyyemize göndereler ve avn-i hüdü ile kabza-i tasarrufumuzda olan Egre kal'ası feth olunduktan sonra bu âna gelince itâ'ât eyleyen ve virgü viren karyeler gerü virgülerin ehl-i islâm cânîbine vireler ve Felek ve Secan ve Novi ve Belgrad karyelerinden Egre'ye ve Hatvan'a ve Budin'e ve Estergon'a itâ'ât iden karyeler itâ'ât üzre olub virgülerin kemâ-kân ehl-i İslâm tarafına vireler ve Estergon kal'ası ânlar eline düşünceye degin kal'a-i mezbûre itâ'ât idüb vergi viren kal'alarına itâ'ât idüb virgülerin ehl-i İslâma vireler vesa'ir serhâdlerde olan karyeler dahi kadîmden iki cânîbine virgü viregeldükleri üzre yine virgülerin iki cânîbine vireler ve Kanije kal'ası inâyet-i hakla feth olunduktan sonra bu âna gelince itâ'ât iden karyeler gerü kal'a-i mezbûreye itâ'ât eyleyeler ve ba'zı nizâ' üzre olan karyeler için hâlâ Budin muhâfızı olan vezîrim Ali Paşa cânîbinden bellü ve başlu bir âdem ta'yîn olunub (Maligan?) oğlu ile mahallinde görilüb Kanije'ye gelen ve gelmeyenler ta'yîn oluna ve şimdiye degin gelen ve gelmeyenler ta'yîn oluna ve şimdiye degin yine gelüb gelmeyenlere dahl olunmaya ve ba'zı karye ki hâlî ve harâbedir ve kadîmden virânedir ol makule karyeler şenlikde ehl-i İslâma virgü viren karyeler arasında (s.7) olanlar girü virgülerin ehl-i islâma vireler ve müşârûn-ileyh cânîbinden kadîmi sahîh etmiş olub ol cânîbine virgü virmeyenler girü sâkin oldukları karyelerde ancak kendü hânelerinde virgü virmeyeler.

2. 1. 2. 1606 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlili

XVI. yüzyılın sonlarına doğru başlayan Osmanlı-Avusturya savaşlarını bitiren Zitvatoruk Antlaşması (1606) gerek Osmanlı-Habsburg ilişkileri ve gerekse Osmanlı diplomasi tarihindeki değişimlerin başlangıcı olması açısından oldukça önemlidir. XVII. yüzyılın başlarında imzalanan bu antlaşma ile Osmanlı Devleti'nin Batı ile olan ilişkileri sürecinde daha önceki dönemlerde farklı yeni bir döneme girilmiştir.

Macaristan'ın Türk hâkimiyetine girmesi ile başlayan Osmanlı-Avusturya münasebetlerinde, XVI. yüzyıl boyunca Avrupa karşısında üstün ve tek güç konumunda olan Osmanlılar, Zitvatoruk Antlaşma-

sı'ndan sonra Avusturya ile protokol bakımından aynı seviyede olduğunu kabul etmiştir. İki taraf arasındaki güç dengelerinin değişimiyle başlayan bu süreçten sonra diplomatik literatürde Avusturya kralı Osmanlı Padişahı ile eşit konuma gelmiştir.

Osmanlı-Avusturya ilişkilerinin ikinci bölümünü oluşturan Zitvatoruk Antlaşması'nda Osmanlı Devleti'nin herhangi bir toprak kaybı olmamasına rağmen, hükümlerinden dolayı Osmanlı İmparatorluğu bir adım gerilemiş ve iki hükümdar arasında kabul edilen eşitsizlik ilkesi nedeniyle, Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devletler karşısındaki mutlak üstünlüğü sona ermiştir. Osmanlı Devleti için her alanda bir dönüm noktası teşkil eden bu döneme kadar, Osmanlı Padişahı'na denk hiçbir hükümdarın varlığı kabul edilmezken, Osmanlı ilk kez bu konuda taviz vermek zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda ise, Osmanlı siyasî literatüründe XVI. yüzyılda kazanılan diplomasi de hiçbir devleti kendisi ile eşit haklara haiz kabul etmeme anlayışını XVII. yüzyılın başlarında yaptığı Zitvatoruk Antlaşması ile kaybetmiştir.

Antlaşma bu açıdan değerlendirildiğinde, Avrupa uluslararası hukukuna göre imzalanan ilk barış antlaşması özelliğini taşır. Daha önceki dönemlerde Osmanlılar tarafından Avrupalı diğer devletlere verilen ahidnâmeler bir imtiyaz olarak değerlendirilerek, antlaşmanın tüm şartlarını Osmanlı tarafı belirlerken ilk kez 1606 Zitvatoruk Antlaşması'nda Osmanlı diplomasisindeki bu tek taraflılık hâli sona ermiştir. Askerî ve siyasî açıdan güç kaybeden Osmanlı'da bu süreçle birlikte diplomasi anlayışı da değişmiştir. Bu değişimin ilk kez gözler önüne serildiği antlaşma ise 1606 tarihli bu Zitvatoruk Antlaşması'dır.

Antlaşma Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyılda Avusturya yaptığı ilk resmî antlaşma özelliğini taşımaktadır. Antlaşma Sultan I. Ahmed döneminde imzalanmış olup, ahidnâme metninde 1015 senesinin başlarında Jitve Boğazı'nda imzalandığı söylenmektedir. Ancak, ahidnâmenin yazılış tarihi olarak 1017 verilmiş olup, iki tarih arasında yanlışlık vardır.

XVII. yüzyılın başlarında imzalanan bu ilk Osmanlı-Avusturya Antlaşması'nda klâsik Osmanlı ahidnâmelerinden farklı olarak davet kısmı ile başlamayıp, öncelikle antlaşma imzalanma safhası ve genel özelliklerinden bahsedilmektedir. Buna göre, iki devletin temsilcilerinin bir araya gelerek, yaptıkları müzakerelerden sonra, yapılacak barış antlaşmasının temel şartları tespit edilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda Avusturya tarafının Osmanlı Devleti'ne iki yüz bin gurus ödemesi şartıyla 20 yıl süreli olmak üzere iki taraf barış antlaşması imzalanmıştır.

Avusturya tarafının istenen şartları kabulü üzerine Sadrazam Murad Paşa tarafından antlaşma onaylanarak kabul edilmiştir. Antlaşmaya göre,

ahidnâmede kabul edilen 200.000 guruşdan 150.000'ni Avusturya elçileri tarafından Osmanlılar'ın istediği bazı kalelerin beylerine gönderilecektir.

Burada daha önceki ahidnâmelerden farklı olarak te'kid kısmına geçirilmiştir. Te'kid kısmında: “imdi hakk-ı sübhanehü ve te'âlânın fazl-ı bi-hisâbıyla re'y-i selâtin-i zevi'l-ihsâb ve melce-i havâkîn-i şerâyif-i intisâb olan bâb-ı âlîyyetü'l-i'tâbımıza ve vüfûr-i sadâkât ve ihlâs ve fart-ı istikâmet ve ihtisâs üzere olanlara ri'âyet ve ihtirâmımız ez'âf-ı muza'âf olduğu ecilden tarafeynden mün'âkid olan musalahâ-i şerîf kabûlde peyvest olup” şeklinde bir ifâde kullanılmıştır.

Te'kid kısmından sonra, antlaşmayı kendisinin da kabul ettiğini belirten padişah, Erdel, Eflâk ve Boğdan'ın Osmanlı sınırları dâhilinde bulunduğunu ve bu yerlere Avusturya tarafından herhangi bir saldırı yapılmamasını belirtmiştir. Bunun yanı sıra Osmanlı'ya bağlı Tatarlar ve diğer bölgelerden Avusturya tarafına hiçbir şekilde zarar verilmeyeceği gibi iki tarafın hudutlarında barışın korunması ve hiçbir şekilde karadan ya da denizden zarar verilmeyeceği belirtilmiştir.

Eğer iki taraf arasında sınır bölgelerine saldırıda bulunanlar olursa ve bu gibi kimseler iki tarafın sınır muhafızları tarafından yakalanırsa, ait olduğu tarafa bildirilerek, o kişilerin hakkında gerekenler yapılarak cezalandırılacaktır. Buna göre, bu kişilerin durumları buldukları yerde görüşülerek, dinlerine göre yapılması gerekenler yerine getirilerek, aldıkları eşyalar tekrar eski sahiplerine verilecektir.

Ayrıca iki taraf arasında imzalanan bu antlaşma süresince, barış şartlarının korunmasına da büyük önem verilmiştir. Bunun için, antlaşma süresince iki taraftan herhangi bir şekilde diğer tarafın kalelerine zarar verilmesi zorla yahut hile ile kale alınmaması kararlaştırılmıştır. Antlaşma da diğer ahidnâmelerde olduğu gibi iki tarafın esirleri üzerinde de durulmuştur. Buna göre, Erdel ve Macar hâkîmi olan Bockayı İştewan ve ona bağlı olan Macaristan halkı gibi esirleri barış zamanı içerisinde esirlik bedelleri belirlenmiş ise bedelleri ödenerek, bedelleri belli olmayanlar ise yeni belirlenen bir bedel ile serbest bırakılacaktır. Ayrıca antlaşmadan sonra artık iki taraftan hiçbir kimsenin esir almayacak ve eğer alınırsa hiçbir bedel ödenmeden serbest bırakılarak, bu esirleri tutanlar iki devlet tarafından da cezalandırılacaktır.

Temeşvar, Bosna, Eğri ve Kanije gibi Osmanlı'ya bağlı bölgelerde antlaşmaya aykırı olarak herhangi bir girişim olursa, bu bölgelerin yöneticilerine bildirilerek, antlaşma şartlarını bozan bu kişiler cezalandırılacaktır. Eğer, kendi bölgelerinin yöneticileri sorunları çözmezse, Osmanlı'ya bağlı tüm eyaletlerin yöneticisi konumundaki Budin Beylerbeyi'ne bildirilerek gerekenler yapılacaktır. Bu arada böyle olumsuz bir girişim

Budin'de gerçekleşirse, Yanova ve Tuna'nın diğer tarafındaki kaptanlara ve Hırvat muhafızlarına bildirilerek sorunlar halledilecektir.

İki tarafa ait kaleler önceki yerlerinde tamir edilebilecek, fakat yeni bir yerde yapılmayacaktır. Vaç kalesi ise olduğu gibi bırakılacak ve tamir edilmeyecektir. Antlaşma da belirtilen hediyelerin dışında üç yıla kadar herhangi bir hediye istenmeyecek ve üç yıl sonra gönderilecek olan hediyeler eskiden olduğu gibi dostluk şartlarının gereği olarak belirlenen elçiler ile Osmanlı'ya gönderilecektir. Antlaşmaya göre, Eğri kalesi fethedildikten sonra Eğri'ye bağlı olan ve vergi veren yerler vergilerini Osmanlı'ya vereceklerdir. Aynı şekilde Osmanlı'ya bağlı olan Eğri, Hatvan, Budin ve Estergon'a bağlı olan diğer köylerde vergilerini kemâ-kân (eskiden olduğu üzere) Osmanlı'ya verecekler. Kaybedilen Estergon'a bağlı köylerde vergilerini Osmanlı'ya ödeyecektir. Fakat hudud boylarında bulunan köyler eskiden beri iki tarafa verdikleri vergiyi yine aynı şekilde iki tarafa ödeyeceklerdir.

Bu arada geri alınan Kanije kalesine bağlı olan köyler yine Kanije'ye bağlı kalacaklar ve tartışmalara yol açan köylerin tespiti için Budin valisi olan Ali Paşa'nın görevlendirdiği bir hudud memuru sınırları belirleyecektir. Sınırların tespitinden sonra ise, bu köylere hiçbir şekilde zarar verilmeyecek ve saldırıda bulunulmayacaktır. Eskiden beri yıkık durumda olan ve vergilerini Osmanlı'ya veren köyler bu durumu devam ettirecekler, fakat diğer taraf vergi vermeyenler ise sadece kendi bölgelerinde vergilerini vermeyeceklerdir.

Bu şekilde genel olarak içerikleri ve diplomatik önemi üzerinde durduğumuz 1606 tarihli Zitvatoruk Antlaşması'na ait bu belge, rükünleri itibarıyla ahidnâme-i hümayûn olarak isimlendirilebilir. Osmanlı Hükümdarı tarafından diğer ülke hükümdarlarına verilen ticarî imtiyazları veya sulh antlaşmalarını ve bunlarla ilgili ortaya çıkan yeni durumları ve şartları ihtiva eden resmi belgeler olan ahidnâme türlerine göre baktığımızda, 1606 tarihli bu Zitvatoruk ahidnâmesi bir sulh sonrası yapıldığı için, bir sulh ahidnâmesi özelliğini taşımaktadır.

Bir sulh ahidnâmesi formunda düzenlenen bu ahidnâmenin doğrudan muhatabı ise Avusturya Devleti olup, XVII. yüzyılda Habsburg tarafına verilen ilk resmî ahidnâmedir. Ancak, yazılışındaki maksat klâsik dönem Osmanlı ahidnâmelerinden farklıdır ve tek taraflı ve tek imzalı bir belge değil iki tarafın karşılıklı antlaşmaları sonucu varılan şartları içeren ve tarafların birlikte imzaladıkları bir belgedir. Bu yönleriyle bilinen ahidnâme-i hümayûnlardan bazı hususlarda farklılıklar arz eden bu ahidnâme maddeleri belirtilen bir ahidnâme değildir. Oysa klâsik dönem ahidnâmeleri bir sulh antlaşması söz konusu olduğunda, tarafların delegeerince ayrı ayrı imzalanan ve tespit edilmiş şartları ihtiva eden

temessüklere göre maddeleri belirlenmiş olan ve metnin başında padişahın tuğrasının yer aldığı belgelerdir.

Genelde ahidnâmeler davet rüknü ile başlayıp daveti takiben tuğra ve sonrasında da unvan kısmı yer almaktadır. Unvandan sonra ise Nişan formülü vardır. 1606 tarihli bu ahidnâmede ise klâsik dönem ahidnâmelerindeki yukarıda saydığımız davet, tuğra ve nişan bölümleri yoktur ve doğrudan Nakil (Narratian) denilen geçiş bölümü yer alır. Fakat burada alışılmış nakil kısmına geçişi belirten “tevkî’i refî’i hümâyûnum vâsıl olacak ma’lûm olaki” formülü yoktur ve onun yerine değişik bir ifade tarzı kullanılmıştır. Nakil kısmında ahidnâmenin verilmiş sebepleri ve şartları belirtilmiştir.

Nakilden sonra normalde elkab ve dua bölümüne geçilirken yine bu ahidnâmede bu bölümlere de yer verilmemiştir, bu Osmanlı ahidnâmeleri için son derece ilginç bir durumdur ve böyle bir duruma daha önceki hiçbir ahidnâmede rastlanmamıştır. İçinde elkab ve duanın bulunmadığı bu Nakil kısmından sonra ise Tenbih/ Te’kid (Sonctio) kısmı gelmektedir.

Bu ahidnâmeyi daha önceki ahidnâmelerden ayıran en önemli özelliklerinden bir tanesi de metnin sonunda yer alması gereken ahidnâmenin verilmiş tarihi ile verildiği yeri belirten yani mahal-i tahriri ifade eden cümlelerin ahidnâmenin sonunda yer verilmemiş olmasıdır. Alışılmışın dışında metnin başında değinilen tarih kısmında belirtilen ifadeye göre, ahidnâmenin yazılış tarihi fi evâ’il-i Receb sene 1017 (M.1606) tarihidir. Yani antlaşma 1606 yılının Recep ayının 10 ile 20’si arasında imzalanmıştır. Fakat Jitve Boğazi’nda karara bağlanan ahidnâmenin verildiği yer metnin sonunda belirtilmemiş ve sadece metnin başında verildiği yerin belirtilmesiyle yetinilmiştir.

2. 1. 3. 1606 Tarihli Nâme-i Hümâyûn (Feridun Bey, 1275: 412-415)

(Nemçe İmpratoru tarafına ısdâr buyurulan nâme-i hümâyûnun suretidir)

Ben ki hareymeyn-i şerîfeynin hâdimi ve (küfr?) ü zilâlin hâdimi sultân-ı (boşluk) memâlik-i Rûm ve Arab ve Acem ve hâkan-ı havâkîn-i Çin ve Hitâ ve tâcidârî şehsüvâr-i leşkerkeş ve taht-ı memleket-ârâyı fermân-fermâ-yı Kayâsıra-i asr ü avân sahib-kırân-ı nusret-iktirân olup Akdeniz ve Karadeniz etrâfında olan bilâd-ı sipher-i irtifâ’ın ve Karadeniz etrafında olan kıla’ ü beka’ın ve nâdire-i asr olan Mısır ve Sa’id-i a’lânın ve Bağdad-ı dârü’s-selâmın ve Şehr-i Zor ve bilâd-ı Haleb ve Şam’ın ve Bender-i Cidde ve Basra ve mirkâd-ı şerîf-i lâzımü’l-ihtirâmın şerefallâhu te’âlâ ve vilâyet-i Yemen ve Aden ve San’a’nın ve memâlik-i Çin (Habeş) ve Basra ve Lahsâ’nın ve Kürdistân’ın ve Gürcistân’ın ve Luristân’ın ve

Van'ın ve Kefe ve Deşt-i Kıpçak ve diyâr-ı Tâtâr ve Diyâr-ı bekr ve Rûha ve Mûsul ve Erzurum ve İrân zemîninin ve külliyyen vilâyet-i Anadolu ve Zül-kadriye ve Karaman ve Edirne ve umûmen memâlik-i Rum ili ve vilâyet-i Eflâk ve Boğdan ve Bosna ve Sigetvar ve Eğri ve Tımışvar ve Kanije'nin ve cezîre-i Kıbrıs ve Sakız ve Midilli ve Rodos'un ve bunlardan ma'âdâ Cezâyir-i garp ve Trablusgarb ve aktâr-ı Tunus'un ve ale'l-husûs hasretü'l-mülûk olan mahmîye-i İstanbul'un ve bundan gayrî darb-ı şemşîr-âb tasvîr ve âteş-te'sîrle ve sırpençe-i tedbîr-i isâbet- pezir ile feth olunan nice diyâr-ı celilü'l-i'tibârın ve darâmen ve emânın pâdîşâhı ve sultânı ve şehinşâh-ı refi'ü'l-mekânı ve hakân-ı âzîmü's-şânı es-sultân ibnü's-sultân Sultân Ahmed Hân ibn-i Sultân Mehmed Hân ibn-i Sultân Murâd Hân ibn-i Sultân Selim Hân ibn-i Sultân Bayezid Hân ibn-i Sultân Mehmed Hân bi-inâyeti'l-mülkü'l-mennân inân-ı semend-i sa'âdet-mend sâhib-kırânı ba'de'l-ân kabza-i kudretime mukadder ve savlcân-ı sâha-i kişver-gîrî ve memâlik-i sitân-ı keff-i kifâyet- bahşımaya mukarrer ve müyesser olup arsa-i rûy-i zemîn leme'ât-ı şemşîr-i kazâ-te'sîrimle tâbân ve münevver ve cümle-i rub'-ı meskûn ve heft iklim dest-i iktidârıma râm ve musahhâr olup bi'l-cümle taht-ı âlî-baht-ı sa'âdet-mend ednâ pâyesine nisbet kasr-ı Kayser-i pür- kusûr ve mülk-i mevrûs-ı ma'delet- menşûrumun bir kabzası mülk-i İskender ve şâh-ı fağfurdur hâtem-i mülk-i Süleymânî şâyeste-i engüşt-i cihân-bânım olup sahâyîf-i rûy-i zemîn zîr-nigîn-i ma'delet-mekîn-i sa'âdet- karînim olmuşdur eş-şükrullahi'l-kadîmü'l-kerîm ve sen ki Roma halkının güzîdesi ve Alâmân ve Leh ve Çeh ve İslavin ve Hırvat ve ba'zı Macar ta'ifesinin ve dahi Bec ve bunun emsâli memleket ve vilâyetlerin İmparatoru iftihârü'l-ümerâi'l-izâmî'l-îsevîyye muhtârü'l-küberâ'i'l-fihâmî'l-mesîhiyye muslihu mesâlihi cemâhîri't-tâ'ifeti'n-nasrâniyye sâhibü ezyâli'l-haşmeti ve'l-vakâr sâhibu delâ'ili'l-mecdi ve'l-iftihâr Rodolfuluş hutimet avâkıbehû bi'l-haysın bundan akdem asâkir-i nusret-me'sirimize serdâr olan düstûr-ekrem müşîr-i efham nizâmü'l-âlem nâzımu menâzîmî'l-ümem müdebbirü umûri'l-cumhûri bi'l-fikri's-sâkib mütemmimü mehammi'l-enâmî bi'r-re'yi's-sâ'ib mümehhidü bünyânî'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyidü erkânî's-sa'âdeti ve'l-iclâl mükemmilü nâmûsî's-saltanatî'l-uzmâ mürettib-i (s. 413) merâtibi'l-hilâfeti'l- kübrâ büzürk-i sâl-i hümâyûn fal-i nizâmü'l-mülk ve'd-din ve'd-dünya vezîr-i a'zâmım Murâd Paşa edâma'llâhu iclâlehâ mukaddemâ Budun serhâddinde hidmet-i hümâyûnda iken ilçileriniz gelüp mâbeyn sulh u salâh olmağ için iki tarafın vükelâsı bir yere gelüp cem' olmağla mevkûf olmağla mûmâ-ileyh vezir-i a'zâmımız dahi emr-i hümâyûn-ı izzet- makrûnumuzla musalahâya rızâ virmeğın sizin tarafınızdan (Mulardin Yanoş?) ve (Edvarin Eltihan) ve (Turuz Körk?) ve (Elyaş Hazi İştvan?)ve (Makloş?) ve (Kalobine Sakroş?) ve

(Bakani Frenc?) ve (Erdodi Kırıšto?) nâm yarâr u kâr-güzâr ve âkibet-endiş ve umûra vâkıf vekîlleriniz gelüp ta'yîn olunan Jidve Boğazı nâm mahalle gönderilüp ve Erdel hâkîmi Bockayı İştevan'ın ve Macar Beylerinin cânîblerinden Birinci ve Elyaş ve Haz İştevan ve Bikay Pal ve Supu Mihâl ve Mokof Kôrk nâm müdebbir ve muslih vekîlleriniz gelüp dahi mahal-i mezbûre ve hâlâ Budun muhafazâsında olan düstûr-ı ekrem müşîr-i müfahham nizâmü'l-âlem vezîrim Ali Pâşâ edâma'llahû iclâlehûnun vüfûr-ı akl u ferâseti ve kemâl-i tedbîr u kiyâstı ve re'y-i rezin ve fikr-i isâbet karînine her vechle i'timâd-ı hümâyûnum olup ve Budun kadısı akzâ-yı kuzatü'l-müslûmin evlâ-yı velâtü'l-muvahhidin Mevlâna Hâbil zîde fezâilehû ehl-i ilm olduğundan gayrî serhâddin kudemâsından olup cümle ahvâle vukûf u şu'ûr olmağla müşârün-ileyh vezîr-i a'zâmımız cânîbinden mûmâ-ileyh hâbil zîde fezâilehû ile mahal-i me'mûra gönderilüp varup mezbûrun vekîller ile cem' olup sulh u salâh ve ahd u emân ahvâli ale't-tafsîl söyleşilüp memleket ve vilâyete ve re'âyâ ve berâyâyâ enfâ' ve mevâlât u musâfata akva ba'zı şurût ve uhûd ile âsitâne-i sa'âdet-âşîyâneme nakd ve yadigâr iki yüz bin guruş göndermek şartıyla inşâallâhu te'âlâ yirmi yıla değin mabeyn sulh olmağın mezbûrun vekîller bu bâbda bu cânîbe mühürlü sulh kâğıtları virüp mûmâ-ileyh vezîrimiz dahi ol minvâl üzre mühürlü kâğıtlar virüp tarafeyne temâm-ı şifâ'-ı sūdûr ve i'tikâd ve itminân-ı kalb ve i'timâd hâsıl olup sulh u salâh muhakkak ve ahd u emân mukarrer ve musaddâk olmağın bu bâbda mün'âkid olan ahd u emân ve sulh u salâh muktezâsınca mukaddemâ vekîller ile oldığı üzre ahidnâme ile ta'yîn olunan nakid ve yadigârın iki yüz bin guruşun yüz elli bini kıdvetü'l-ümerâi'l-mesihîyye Babbart nâm kal'a ve Grostovi Hân nâm kal'ada vilâyetin Beyi olan Homeştan Adem ve Lenkoş ve Bazân ve Cur nâm kal'aların Beyi ve vilâyet-i Frenk silsilesinden olan re'âyâ-yı Baloş nâm müdebbir ve muslih ve mu'teberü'l-hayr ilçeriniz ile âsitâne-i devlet-âşânımıza ve hândân-ı adâlet-uvnâmımıza irsâl eyleyüp sulh u salâh âlî mekân mukarrer olup müceddeden ahidnâme-i hümâyûn inâyet ve ihsân olunması nâmenizle i'lâm olunmağın imdi hakk subhânehu ve te'âlâ hazretlerinin fazl-ı bî-hisâbiyle medâr-ı selâtin zevi'l-ihsâb melce-i havâkîn şerâyifü'l-insâb olan bâb-ı âlîyyetü'l-i'tibârımıza vüfûr-ı sadâkât ve ihlâs ve fart-ı istikâmet ve ihtisâs üzre olanlara ri'âyet ve ihtirâmımız ez'af-ı muzâ'af olduğu ecilden mezîd-i merâhim-i âlîye-i şâhâne ve mezîd-i mekârim-i seniyye-i padişâhemden tarafeynden mün'âkid olan musalahâ-i şerîf kâbüle peyveste olmak bâbında hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûnum ile fermân-ı âlîşânım sâdır olmağın vech-i meşrûh üzre sulh u salâh ve ahd u emânı ben dahi kâbül idüp Jidve Boğazı'nda sâbıkâ tarafeyne virilen hükm kâğıdları mefhûmunca ilçeriniz gelüp ahidnâmeye müvafıkdır deyu bu ahidnâme-i

sa'âdet- makrûn ma'delet-meşhûnu virdim ki bizim ulû aziz peygâmberimiz efdal-i resûl u enbiyâ pişvâ-yı zümre-i asfiyâ Muhammed Mustafa aleyhisselâtu ve's-sellem musahu'd-din ve nahu'lihîmâm hazretlerinin târîh-i hicretlerinin târîh-i hicretinden on beş sâl ferhinde (?) (s. 414) Recebi guresinden ve hazret-i İsâ salavatullâhî alâ nebiyyinâ ve aleyh târîhinin bin altı yüz yılında vâki' mâh-ı (posusun?) ibtidâ günündeki Jitve Boğazı'nda yazılan kâğıtların târîhinden inşaallâhû te'âlâ yigirmi yıla degin ahd ü emân ri'âyet olunub bu mübârek sulh bozulmaya eğer bundan sonra bu makbûl sulh içinde imparator baredallâhû'l te'âlâ ahirete intikâl ederse oğulları ve karındâşları ve evlâd u ensâbı ve te'allûkâtı ve kavm ve kabîleleri ve ânlardan sonra olacakları dahi barışıklıkda bile olup bu sulhü bozmayalar ve Erdel ve Eflâk ve Boğdan memleketi olmağla min-ba'd dahl ve ta'aruz olunmaya kezâlik cenâb-ı celâlet-me'abımız ve evlâd u ensâbımız ve vezîr-i a'zâm ve ümerâi'l-zevi'l-ihitirâm ve erkân-ı devlet ve a'yân-ı saltanat ve cümle kullarımız bu sulhe ri'âyet idüp bozmayalar ve bu mübârek sulhu itdikden sonra Tâtâr tâ'ifesi ve sâ'ir asker-i İslâm'dan müşârûn-ileyhin memleket u vilâyetine zarâr u ziyân eylememyeler ve iki cânîb vilâyetlerinde barışık olup ale'l-husûs Macar vilâyetlerinde ve nâhiyelerindeki kadîmden müşârûn-ileyhe tâbî'dir gerek denizden ve gerek karadan bi'l-cümle ânlara tâbî' olan vilâyetlere ve tevâbi'lerine hiçbir taraftan zarâr olunmaya kezâlik memâlik-i mahrûsemizden olanlardan gerek denizden ve gerek karadandır mutlaka darü'l-İslâm olan yerlere bî-vech-i mine'l-vücûh müşârûn ileyh cânîbin-den ve ânâ tâbî' olanlardan dahl u ta'aruz olunmaya ve iki cânîbde olan serhâdde olan vilâyetlere zarâr ider harâm-zâdeyi bizim hâkîmlerimiz tutarsa ol serhâdde ânlara tabî' olan kapudânlara bildirüp ândan âdem alup ol-husûs şer'le görölüp her ne lâzım gelürse cezâ ideler ve ânın gibi harâm-zâdeyi müşârûn-ileyhe tâbî' olan kapudânlardan tutarlarsa bizim serhâddimiz hâkîmine haber idüp mahallinde ahvâli teftîş olunup şer'le lâzım geleni yerine getüreler ve ellerinde bulunan uğurlanmış esvâb sâhiblerine virile ve sulh içinde iki taraftan kal'alar uğurlanmaya döğölüp alınmaya ve hile ile alınmaya ve kur katmağla ve ahâr vechle kal'alara zarâr gelmiye ve bir tarikle alınursa makbûl olmaya ve ol nesneki Bockayı İştvan hâkîme verilmiştir beşte bitürüldüğü üzre kal'a eğer memâlik-i mahrûsemizde olan serhâdlere ve ecdad-ı a'zâmımızın kuvvet-i kâhîre ile feth iyledikleri Erdel vilâyetlerine ve ânâ tâbî' olan mahallere dahl ve ta'aruz olunmak lâzım gelmeyüb din ü devletimize zarârı yoğise ve ahd ü emâna mugâyir olmayup mabeynimizde fitne ve fesâda ba'is olunmazsa mukaddema cânîb-i hümâyûnumuzdan Erdel ve Macar hâkîmi nasb olunan mezbûr Bockayı İştvan'la ve ânâ tâbî' olan Macar halkı ile sâbîkâ Beç'te bitürüldüğü üzre kal'a ve iki cânîbde olan tutsaklar barışık

oluncaya dek eğer behâsı gelmiş var ise behâsın virüb çıka ve barışık oluncaya degin behâları gelmeyenlerin bedeli tutsak virile bundan sonra kimesne tutsâk tutmaya eger tutarsa iki cânıbden hakâret oluna ve Tamışvar ve Bosna ve Egri ve Kanije vesâ'ir serhâdlerde sulhe mugâyir bir fesâd olursa Yanova kapudânına ve Tuna'nın öte yakasında olan kapudânlarla ve Hırvat banlarına bildirilüb hakkı icrâ ideler ve iki cânıbin ellerinde olan kal'alar evvelki yerinde ta'mîr olunub ellerinde kala ve südde-i vâlâmıza gönderilen pişkeşlerden sonra Jitve Boğazı'nda yazılan târîhden üç yıla degin nesne talep olunmaya üç yıldan sonra irsâl olunacak pişkeş oligeldiği üzre mabeynde muvâlât-ı dostluk muktezâsınca münâsip olan hedayâsın be-nâm içlileri ile âtebe-i âlîyemize göndereler ve avn-ı hüdü ile kabza-i tasarrufumuzda olan Egri kal'ası feth olunduktan sonra bu âna gelince itâ'ât iyleyen ve virgü viren karyelerin virgülerin ehl-i İslâm cânîbine virmiş olan karyeler dahi kadîmden iki cânîbe virgü vire geldikleri üzre yine virgülerin iki cânîbe ve Filekb (?) ve Saçan (?) ve Novi Belgrad Egri'ye ve Hatvan'a ve Budun'a ve Estergon'a itâ'ât iden karyelerine itâ'ât üzre olub virgülerin kemâ-kân ehl-i İslâm tarafına vireler ve Estergon kal'ası ânlar eline düşünceye degin kal'a-i mezbûra itâ'ât idüp virgü viren kal'arına itâ'ât idüp virgülerin ehl-i İslâma vireler vesâ'ir serhâdlerde olan karyeler dahi kadîmden iki cânîbe virgü virdükleri üzre yine virgülerin iki cânîbe vireler ve Kanije kal'ası inâyet-i hakk ile ve kuvvet-i kâhîre-i hüsrevânemizle feth olunduktan sonra bu âna gelince itâ'ât eyleyen karyeler girü kal'a-i mezbûreye itâ'ât eyleyeler ve ba'zı nizâ' üzre olan karyeler için müşârün-ileyh vezîrim Ali Paşa cânîblerinden bellü ve başlu bir âdemin ta'yîn olunup Balkan (?) oğlu ile mahallinde görülüp Kanije'ye gelen ve gelmeyenlere ta'yîn oluna ve şimdiye degin gelen yine gelüp gelmeyenlere dahl olunmaya ve ba'zı karye ki hâliyâ ve harâbedir kadîmden virânedir ol makûle karyeler şenlikde ehl-i İslâma virgü vireler ve müşârün-ileyh cânîbinden kadîmi sahîh olunmuş olup ol cânîbe virgü virmeyeler girü sâkin oldukları karyelerde ancak kendü hânelerinden virgü virmeyeler ve bi'l-cümle mâdâm ki sizin cânîbinizden ahd u emân şerâyet-i ri'âyet ve kavâ'id-i sulh û peymân kemâ-yenbagı sıyânet ve himâyet olunup serhâdlerinizde vâki' olan kapudânlarınızdan vesâ'ir leşkerinizden mevrûs emn u emân olan sulh u salâha mugâyir ve nakz-ı ahdi müş'ir bir vaz sâdır olmaya inşâallâhu te'âlâ ben dahi ahd u misâk iderim ki yeri ve göğü yoğiken var iden perverdegâr birliği hakk-çün ve bizim ulû azîz peygâberimiz hazretlerinin aleyhissalatü ve's-sellemin mu'cizâtı hürmet-çün ta'yîn olunan müddet-i ma'hûde içinde ol tarafın memleket ve vilâyetlerine ve kal'a ve kastellerine ve re'âyâ ve berâyâsına asâkir-i mansûre-i zaferme'siremizden ve hâlâ memâlik-i Tâtâr fermân-ı kaza ceryânımızla hân-i

âlîşân nasb eyledüğümüz cenâb-ı emâret- me'âb zu'l-kadru'r-refî' ve's-sadrü'l-muni' selâmet Giray Hân ve'l-emkândan ve serhâdlerimiz muhafâzâsında olan müş'îr-i müşterâ unvân ve mîr-i mîrân-ı âlîşânımızdan ve ümerâ-i izzet-iktîrân ve gayrî kullarımızdan bir ferd aslâ ve kat'a zarâr u ziyân ve dahl u ta'arruz eylemeyüp ri'âyet-i sulhde dakikâ fevt olunmayup muhafazâ-i şerâyit-i sulhde mecd u sâ'î olalar.

Tahrîren fî evâil-i şehri Receb sene 1017.

2. 1. 4. Nemçe İmparatoru'na Gönderilen 1606 Tarihli Nâme-i Hümâyûn'un Tahlili

Bu Nâme-i Hümâyûn yine 1606 tarihinde Sultan I. Ahmed tarafından Avusturya tarafına verilmiştir. İçerik yönünden aynı tarihte verilen ahidnâme-i hümâyûndan bazı yönleriyle farklı olmasına rağmen, birçok bölümü birbirine çok yakındır.

Nâme-i Hümâyûn'un ilk rûknü unvan'dır. Yani klâsik dönem nâme-i hümâyûnları gibi davet ile başlayıp, davetten sonra yer alması tuğra bölümü bu belgede hiç yoktur. Padişah'ın sıfatlarının oldukça uzun bir şekilde sayıldığı unvan kısmından sonra karşı taraf hükümdarlarının sıfatlarının kısaca belirtildiği elkab bölümüne geçilmiştir.

Nâme-i Hümâyûn'un bu bölümde yabancı devlet hükümdârı olarak II. Rudolf için elkab şu şekildedir:

“Roma halkının güzidesi ve Alâmân ve Leh ve Çeh ve İslavin ve Hırvat ve ba'zı Macar tâ'ifesinin ve dahi Bec ve bunun emsâli memleket ve vilâyetlerin imparatoru iftihârü'l-ümarâ'i'l-mesîhîyye muslihu mesâlihi cemâhîri't-tâ'ireti'n-nasrâniyye sâhibü ezyâlî'l-haşmeti ve'l-vakâr sâhibu delâilî'l-mecdi ve'l-iftihâr Rodolfus.”

Elkab'tan sonra yer alan duâ formülünde ise II. Rudolf için Osmanlı Devleti'nin klâsik ahidnâme ve nâme-i hümâyûnlarında yabancı hükümdarlar ve devlet adamları için kullanılan dua formülü “hutimet avâkibehû bi'l-hayr” ifâdesi kullanılmıştır.

Bunu takiben ise barışın yapılmasında ve karşı tarafın elçilerinin bir araya gelmesinde büyük emeği geçen sadrazam Murad Paşa'nın ismi zikredilmekte ve değişik münşeat mecmualarında sadrazamlar için kullanılan elkab ve dua şekillerinin hemen hemen aynısı olan elkab ve duâ formları gelmektedir:

“Düstûr-ı ekrem müş'îr-i efram nizâmü'l-âlem nâzımu menâzimi'l-ümem müdebbirü umuri'l-cumhûri bi'l-fikri's-sâkib mütemmimü mehâmmi'l-enâmi bi'r-re'yi's-sâ'ib mükemmilü nâmûsi's-saltanati'l-uzmâ mürettibü merâtibi'l-hilâfeti'l-kübrâ bezirk-i sâl-i hümâyûn fâl-i nizâmü'l-mülk ve'd-din ve'd-dünyâ vezîr-i a'zâmım Murâd Pâşâ edâma'llahû iclâlehû”

Sadrazam için kullanılan elkab ve dua formülünden sonra karşı taraf elçilerinin isimleri zikredilerek, iki tarafın elçilerinin Jitve Boğazı'nda toplandığı belirtilmiştir. Sadrazam'ın Budin muhafazasında olması dolayısıyla Budin kadısının elçilerle görüştüğü ve uzun süren görüşmelerden sonra iki yüz bin guruş göndermeleri şartıyla 20 yıl müddetle bir antlaşma imzalandığını belirtmiştir. Bu arada Budin Kadısı'nın adı zikredilerek münşeat mecmualarında kadılar için kullanılan elkab ve dua formülüne uygun şekilde:

“Akzâ-yı kuzatü'l-müslümîn evlâ-yı velâtü'l-muvahhidîn Mevlânâ Habil zîde fezâilehü” ifâdesi kullanılmıştır.

Antlaşmaya göre, Osmanlı tarafına verilen 200 bin guruş akçenin 150 bini Osmanlı'nın istediği kale ve bölgelere gönderileceği belirtildikten sonra tenbîh/tek'kid formu gelmektedir.

Te'kid rûknünden sonra ise, nâme-i hümâyûnun verilîş tarihi hicri ve milâdi olarak belirttikten sonra, belgenin yazıldığı yer ve antlaşmanın süresi belirtilmiştir.

Buna göre, hicri 1017 ve (milâdi 1606) tarihinde Jitve Boğazı'nda yapılan bu antlaşma 20 yıl süreli olup, 20 yıl içerisinde imparator ölse bile çocukları ve kardeşleri antlaşmayı bozmayacaklardır.

Bundan sonra ise, iki tarafa bağlı yerlerinde antlaşmaya sadık kalarak, barışın korunması için hiçbir şekilde birbirlerine zarar vermemeleri belirtilmiştir. Eğer hudutlarda bulunan vilayetlere zarar verenler olursa, bu kimseler şiddetle cezalandırılacaktır. İki tarafta diğer taraftan esir almayacak, eski esirler bedelsiz olarak serbest bırakılacaktır. Vergi konusunda ise, iki tarafın halkıda eskiden vergilerini kime ödüyorlarsa, yine o tarafa ödeyeceklerdir.

Nâme-i hümâyûnun son bölümünde ise, antlaşma şartlarının belirtilen süre içerisinde geçerli olacağı ve bu konuda Osmanlı tarafından hiçbir şekilde antlaşmayı bozacak hareketlerde bulunulmayacağı üzerinde durulmuştur.

Antlaşmanın yazıldığı tarih yine ahidnâme metninde olduğu gibi “Tahrîren fî evâil-i şehri Receb sene 1017” olarak belirtilmiş olmasına rağmen, son bölümde yine antlaşmanın imzalandığı yer belirtilmemiştir.

Sonuç olarak, 1606 Zitvatoruk Antlaşması'na ait olan ve padişah I. Ahmed tarafından Avusturya imparatoru II. Rudolf'a gönderilen bu nâme-i hümâyûn, şekil olarak klâsik dönem nâme-i hümâyûnları ile hemen hemen benzer özellikler taşımaktadır. Mevcut farklılıklar ise, XVII. yüzyılda Osmanlı siyasî tarihine bağlı olarak değişen Osmanlı diplomasi anlayışından kaynaklanmaktadır. Muhtevası bakımından ise, belge Avusturya'ya aynı tarihte verilen ahidnâme ile aynıdır. Bu nâme-i hümâyûnun

bir diğér özelliği de Avusturya tarafına Osmanlı Padişahları tarafından verilen XVII. yüzyıla ait ilk belge olmasıdır.

2. 1. 5. 1615 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn (Nemçelü Ahidnâmesi, 57/1: 7- 10).

(Merhum Sultân Ahmed Hân zamânında bin yigirmi dört senesinde taraf-ı hümâyûndan Nemçe Çasârı'na verilen ahidnâme-i hümâyûndur)

Hazret-i aferidegâr-ı layezâl ve cenâb-ı fâ'il-i muhtâr-ı müte'al celle zatühü ane's-şebîhi ve'l-mîsâl ve tenezzühât-ı sıfât-ı ân ü sâmetü'l-intikâlin berekâtı te'yîdât-ı ezeliyye ve füyûzât-ı tevfişkâtı lemyezeliyesiyle ruhaniyyet-i tahtgâh-ı risâlet ve istifâ ve mesned-nişin ve bargâh-ı nübüvvet ictibâ-yı mufahhar umûm beni âdem maksûd-ı efreniş âlem hatem-i kaffe-i enbiyâ ve resûl-ı hadiyye ve katbe-i târik ve sebl-i mahrem harem-i ma'allahû celb-i hüdâ Muhammed resullâh sallallâhü te'âlâ ve alâ alihi'l-istifâ efzâu's-salavat ve'l-ekmeli'l-cânın mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı muvafakâtı ve müşeyyidân-ı erkân-ı dîn-i münîf-i nebevi ve mimehdân-ı ikân şer'-i mustafivi olan çehar-ı bargîrin ve cumhûr-ı sahâbe-i asfiyâ hidâyet-rehinin hem refi'atü'd-derecâtıyla

(Mahall-i Tuğra) Ben ki sultân-ı selâtin meşârik ve megârib ve sâhibkırân-ı zemîn ve zamân alâ menâkıb-ı hakân memâlik-i fesubhanehû Rum ve Arab ve vâris-i örnek kayseri ve cem' tac-bahş-ı hüsrevân cihân-ı zıllilahü'l-mülkü'l müte'ân sâni İskender Zülkarneyn hâdimü'l haremeynü's-şerifeyn mu'zemü's-şe'âyirü'l-kibleteyn eşrefü'l- buldan ve âli mekân akdesü'l-bekâ' ve'l-mevâtın ve Mekke-i mükerrerme-i mu'âzzama ve Medine-i pür sekîne-i münevvere ve mufahharanın ve Kuds-i şerîf-i mübârekin hadîmi ve esas zulm ü fesâdın hadîmi ve Akdeniz ve Karadeniz'in ve taht-ı kâhire-i Mısır nadiretü'l-âsrın ve umûmen diyâr-ı Arabistan'ın ve vilâyet-i Habeş ve Zengibar ve Yemen ve Aden ve San'a'nın ve darü's-selâm Bağdad ve Halep ve Dimaşk-ı Şam ve Trablus ve Zül-kadriye ve Anadolu ve Sivas ve Kirman ve Erzurum ve Trabzon ve Diyar-ı bekr ve Rakka ve Musul ve Şehr-i zor ve Kürdistan ve Eflâk ve Boğdan'ın ve diyâr-ı Tâtâr ve Kefe ve Kırım ve Deşt-i Kıpçak ve Gürcistan ve Dağıstan'ın makarr-ı kıyâsire-i tâcidâr ve dârü'l-mülk-i kudûm-ı kâm-kâr olan mahmiye-i Kostantiniye hamiiyyet-i ane'l-beliyyenin ve darü'l-iz ve'l-cihâd Cezâyir-i Arab ve Fas ve Tunus ve Trablus ve Kıbrıs ve Rodos ve Kayseriyye ve Amasya ve Basra ve Lahza ve külliyyen Rum ilinin ve Bosna ve Budin ve Kanije ve Eğri ve Tımışvar'ın ve Nemçe hita-i tahrîrden hariç olan memâlik ve emsâr ve mesâlik ve aktârın pâdişâhı ve Şehinşâh cemşid-i sipâh keyhüsrev destgâhı Sultân Ahmed Hân ibn-i Sultân Mehemmed Hân ibn Sultân Murâd Hân ibn Sultân Selim Hân ibn-i Sultân Süleyman Hân ve sen ki

hâlâ Roma halkının güzîdesi ve hürmetlüsü Alâmân ve Çeh ve Islonda ve Hırvat tâ'ifesinin ve Beç ve Nemçe vilâyetlerinin imparatoru iftiharü'l-ümerâi'l-izâmî'l-isevîyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihîyye muslihu mesâlihi cemâhîri't-tâ'ifeti'n-nasrâniye sâhibü ezyali'l-haşmeti ve ulu kulu sâhibu delâ'ili'l-mecdi ve'l-iftihâr Matyaş hutimet avâkibehû bi'l-hayr hâlâ Budin muhafızı olan düstür-i mükkerrem müşîr-i müfahham nizâmü'l-âlem müddebirü umûri'l-cumhûri bi'l-fikri's-sâkib mütemmimü mehâmi'l-enâmi bi're'yi's-sâ'ib mümehhidü bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyidü erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâlêhü mahkûf bi-sınıfu'l-âvâtüfû'l-mülkü'l alâ vezîrim Ali Pâşâ edâma'llahu te'âlâ iclâlêhü ve zat-ı ikbalehûnün kethüdalığı hizmetinde olup dergâh-ı mu'âllâm müteferrikâlarından olan kîdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim cami'ü'l-mehâmid ve'l-mekârim Ahmed kethüda zîde mecdühü ve işbâr-ı arâciyân ile müşârün-ileyh imparatorun baş ve ikinci vezîrleriniz olan mefâhirü'l-ümerâi'l-milleti'l-mesihîyye merâciü'l-küberâi'l-fihâmü't-tâ'ifetü'l-isevîyye bi'l-fi'il Bilecik ve Novi İşteva'nın ve hutimet avâkibehümâ bi'l-hayr vesâ'ir yarâr ve kâr-güzâr ve (s. 8) akıbet-endiş ve her umûra vâkîf ve mu'teber âdemlerinizden imparatorunki ve Macar vilâyeti defterdârı zîde ite'athümâ vekîlleri bir güzelcide yere gelüp mukaddemâ vezîr-i a'zâm iken fevt olan Murâd Paşa zamânında Jidve Boğazı'nda tarafeynin vükelâsı ma'rîfetiyle akdolunup mevrûs ve emn u felâh olan sulh u salâhın tecdîdi ve istihkâm üzere tashîh-i ahd husûsı ale't-tafsîl müşâvere ve mükâleme olundukda mahall-i mezbûrda mukaddemâ olan şürût ve uhûda has ittîfâk ile on iki madde dahi zam ve ilhâk olunup hazret-i âli peygâmbere alâ nebiyyinâ ve aleyhi salavatallâhu ve selâmenin bin altı yüz târihinin on beşinde ve bizim ulu peygâmberimiz fazl-ı resûl ve enbiyâ Muhammed Mustafâ sallallâhu aleyhi ve 's-sellem hazretlerinin hicreti târihinden bin yigirmi dört Cemaziye'l-ahiresi guresinde yigirmi yıla varınca mabeyn sulh olunup cânîbinden mühürlü sulh kâğıtları virülüp tarafeyne temâm şifâ'en sadr ve i'tikât ve itminân-ı kalp ve i'tinâd asıl olup tarafeynin vükelâsı ma'rîfetiyle mün'âkid olup ahd u emân ve sulh u peymân muktezâsınca ümerâ-yı mesihîyyenin muhtârı ve küberâ-yı îsevîyyenin sâhib-i mecd ve iftihârî zîdet-sadaktehü nâm müdebbir-i sulh ve mu'teberü'l-hüsni âsitâne-i devlet-i âşiyâne ve hânedân-ı adâlet unvânımıza irsâl eyleyüp sulh u emân âlî mekân mukarrer olup müceddeden ahidnâme-i inâyet ve ihsân olunması ricâ ve iltimâs olunmağın imdi hakk-ı sübhânehu ve te'âlâ hazretlerinin fazl-ı bî-hisâbiyle bile me'vâ-yı selâtin zevî'l-ihsâb ve melce-i havâkîn-i şerâiyü'l-ensâb olan âtebe-i âlfîyyetü'l-ebvâbımıza ve fevr-i sadâkât ve ihlâs ve fart-ı musâdatkat ve ihtisâs üzere olan selâtin-i i'zâm ve ümerâi'l-fihâmdan müşârün-ileyh imparatora ri'âyet ve ihtirâmımız ez'âf-ı muzâ'af olduğu ecilden mezîd-i

merâhim âlîyye-i şahâne ve müzeyyid-i mekârim celilet-i padişâhânemizden müşârün-ileyh imparator Matyaş'ın istid'âsıyla bu def'â olan ahd u emân makbûl-ı hümâyûnum olup ol bâbda hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet makrûnumuzla fermân-ı âlişânımız sadır olmağın vech-i meşrûh üzere müceddeden bu ahidnâme-i hümâyûn-ı ma'delet-meşhûmı virdim ki;

Birinci madde budur ki:

Mabeynde bu mübârek sulh ve salâh yigirmi dört senesi Cemâziye'l-âhiresinin guresinden yigirmi yıla degin bağlanup zirâ Jitve Boğazı'nda bağlanan sulhe mugâyir iki cânîbden nice işler zuhûr idüp hâliyâ yeniden pekişdirmek ve yollu yolunca bağlanmak lâzım olmağın târîh-i mezbûrdan yigirmi yıla degin tutulmak şartıyla bundan sonra hesap oluna.

İkinci madde budur ki:

Bundan akdem Jitve Boğazı'nda bağlanan sulh u salâh cümle maddeleleriyle yerlü yerinde durup Ratulokoş İmparator kendü hattıyla mühürlü kâğıtlar cânîb-i hümâyûnumuza gönderdiği nâme üzere makbûl-ı hümâyûn olup ve taraf-ı kâvin-i şerîfimden Roma İmparatoru'na gönderilen nâme-i makbûlleri olup hazret-i İsâ benî âli nebiyyina ve aleyh-i efzalü's-salavatü's-selâmın bin altıyüz altı târîhinde ve mâh-ı Cemâziye'l-âhiresinin dokuzuncu günü tahrîr olunmuşdur ol ahidnâmenin sûreti söz be söz tutulmak için irsâl olunmuşdur ve cenâb-ı celâlet me'âbım tarafından yigirmi beş senesi mâh-ı Rebi'ül-evvelinde Roma İmparatoru'na gönderilen nâme-i hümâyûnum makbûl olmuşdur.

Üçüncü madde budur ki:

Eğri ve Kanije ve İstoni Belgrad ve Peşte ve Budin ve Sunluk ve Hıtvan vesâ'ir kal'alar olandan berü dâi'men itâ'ât iden karyeler mezkûr kal'alara yine ol köyler itâ'ât itsinler ve mezkûr köyler iki cânîbden Jitve Boğazı'nda olan sulhe mugâyir virgü vermeden alıkonmuşdur veyâhûd cebren ve kâhren sulhe mugâyir itâ'ât ittirmişlerdir ol köyler cânîb-i hümâyûnumuzdan ve Roma Çasarı'ndan ta'yîn olunan vekîller iki cânîbden görüp ol sa'ât (s.9) halâs olup sahiplerine teslim etsünler ve iki cânibe virgü veren köylerin arasında olan köyler ki hemen Roma serhaddine Noyi garade vesâ'ir kal'alara virgülerin virirle iki cânîbden ta'yîn olunan vekîller mezkûr ka'alaları yoklayup defter idüp iki cânîbden müraca'ât iden köyler ma'lûm ola ki şimdiden sonra ânlar için mabeynimizde bir kavga olmaya ve hâliyâ Estergon'un nizâ'lu köylerindeki yüz elli sekiz pâre karyedir mezkûr karyelerden ki Estergon semti ve karîb yerde olan köylerden altmış pâre karye itâ'ât itmek için iki cânîbden uzlaşıldı iki cânîbin vekîlleri gördükleri ve zikr olunan Estergon'un köyleri ve gayriler tarafından iseler Macar vilâyeti krallığınaki itâ'ât iderler hiçbir cânîbden eski âdetlerinden ziyâde kimesneyi rencide etmeyüp virgülerinden ziyâde talep

olunmaya ve kadîm-i âdet olan virgüleri ki köyler edâ ideceklerdir zikir olunan köylerin pirüleri efendilerine teslîm etsünler eğer pirüleri götürüp teslîm itmezlerse ol yerin beglerbegisi vekîli re'âyaya üç def'a haber gönderüp pirüleri vergülerin götürsünler eğer götürmezlerse ol zamân serhâd kapudânları kim ise bu husûsda ânlarla mektûp gönderüp ânlar dahi pirülerin virgüleri ile içeriye göndersinler eğer böyle dahi olmazsa ol yerin beglerbegisi ve begi mezkûr re'âyâyı götürüp ma'kûlüyle itâ'ât ettürsünler ve cümle vilâyetinde cânîb-i hümayûnumuza itâ'ât iden köyler bu minvâl üzere kalsunlar ve illâ virgü viren köyler eskiden virgüleri her ne ise ânı verüp ziyâde teklîf olunmasun iki cânîbden ve yukarıki ve aşağıki Macar ve Hırvat ve İslövin vilâyetinden ve bizim sınırumuzda iki cânîbin aralığında olan sınırünü bu def'â ta'yîn olunan vekiller a'yân eylesünler ve uzlaşup iki cânîbin sınırünü bellü etsünler.

Dördüncü madde budur ki:

İki cânîbden sulhe mugâyir iş idenlerin üzerlerine sâbit olunca böyle tizce haklarından gelmek mümkün olmayıp şöyle buyurulduğu iki cânîb-i mabeynlerinde görülüb hak icrâ oluna ve bu husûsda dört ay va'de olunub iki cânîbde uhûd ve şürût olmuştur memâlik-i mahrûsemizde İstoni Belgrad kulunun alınan ulûfesi buluna ve gerek olan zarârları bu def'â görülüb giriye redd oluna ve dahi şart olunduki iki cânîbden Jitve Boğazi'nda olan sulhden sonra alınan toşaklar müfit ve meccânen itlak oluna

Beşinci madde budur ki:

Mümâ-ileyh Ahmed Kethüda sulhden sonra yapılan palankâlar için defter virülüp bu madde için şöyle şart olundu ki iki cânîbden teftiş olunub ahvâle vâkıf olup aynıyle sâbit olunduktan sonra sulhe mugâyir her kangî palankâ yapılmış ise bu dört ayın içinde görüle ve iki cânîb serhâd beglerinden veyâhüd iki yarâr ulu devletlü ta'yîn olunub bunu görelen her kangî palankâ ve iki cânîbden sulhe mugâyir yapılmış ise ânı yıkdursunlar

Altıncı madde budur ki:

Niçe münâfık mabeynimizde münafakât idüb bu mübârek sulha ve dostluğa mugâyir ihtilâl ve ihtilâf virmekden halî olmayub imdi şöyle şart olunduki eğer şimdiden sonra ânın gibi münâfık iki cânîbin arasına girüb dostluğa mugâyir bir hileye çalışursa cânîbimizden Roma İmparatri'na i'lâm olunub ve Macar ve Çeh kralı ve Roma İmparatoru dahi âsitâne-i sa'âdetimize i'lâm idüb ânın gibilere yüz virilmeye

Yedinci madde budur ki:

Hazreti İsa beni aleyhi's-selâm ümmetinden olup başka din üzere papâsılar ve mezâr ve yez viteler memâlik-i mahrûselerinde kendü kiliselerinin meremmet idüb ve âdetleri üzere incillerün okusunlar ve taraf-ı hü-

mâyûnumuzdan mezkûrlar merhâmet olunup hilâf ve kanûn-ı kimesneden rencide olunmaya

Sekizinci madde budur ki:

Cânîbin serhâdlerinde halî olan köyleri re'âyâsıyla şenlenmek için icâzet verilüp konmağa kimesne mâni' olmaya ve konduktan sonra iki cânîbine vergilerin versinler (s.10) iki cânîbe itâ'ât iden köyler arasında olsunlar.

Dokuzuncu madde budur ki:

Âsîtâne-i sa'âdetimizden ve ol cânîbden tüccâr tâ'ifesi iki cânîbe bazargânlık için varup gelsünler nihâyet serhâd hâkîmlerinden ve ümenâdan ellerinden tezkereleri olup kangî semtden geçerse tezkerelerin gösterüp ol serhâdin begi yâhûd emîni ol tezkereye mühür veyâhûd nişân atsun lâkin bu bahâne ile rençberden akçe almasun bir yere gittikde mâhûf yerlerden geçürmek için yanlarına kifâyet miktarı âdemlar koşup sağ ve sâlim geçürsünler ve iki cânîbe rûsm u gümrük verildikten sonra kimesne rencide etmeyüp istedikleri yere varmak için kimesne mâni' olmaya

Onuncu madde budur ki:

Roma İmparatorluğu vilâyetlerinde ve Avusturya ocağında olanlar hükümetlerinde ve krallık yerlerinde tüccâr tâ'ifesi ki metâ' ve nakd ile memâlik-i mahrûseme gelmek istedikde Roma İmparatoru'nun bayrağı altında ve ellerinde temessükâtı olmayınca bu cânîbe gelmelerine icâzet virilmeye eğer bayrak ve temessükâtsiz gelürlerse gemilerin ve metâ' ve nakdiyelerin ve Roma İmparatoru'nun kapu kethüdâsı ve konsolosları girift idüp ol cânîbe bildürsünler ve Roma İmparatoru'na ve Avusturya (ocağına tâbi' olan tüccâr tâ'ifesi) ve İspanya kralına ve Filandere vilâyetine vesâ'ir vilâyetlerine tâbi' tüccâr tâ'ifesi Roma İmparatoru'nun bayrağı altında memâlik-i mahrûsemize gemi ve nakd u metâ' ile sağ ve sâlim gelüp gideler vesâ'ir bey' eyledikleri metâ'larından yüzde üç gümrük virüp ve satın aldıkları metâ'larından yine yüzde üç akçe gümrük vireler ve Roma İmparatoru'nun kapu kethüdâları ve konsolos hakkı yüzde iki akçe vireler ve mezkûr bazargânların maslahâtların Roma İmparatoru'nun kapu kethüdâları ve konsolosları göreler ve zikr olunan biri mürd olursa Roma İmparatoru'nun kapu kethüdâları ve konsolosları malların yazub kerifet eylesünler tarafımızdan beytü'l-mâl dahl itmeye memâlik-i mahrûsemizde bazargânlar bir iskelede gümrüklerin edâ ittikten sonra virdikleri metâ'dan bir daha gümrük talep olunmaya ve bazargânlar mabeyninde vesâ'ir kiminle bir da'vâ ve nizâ'ları olursa ol yerin kadıları dört bin akçeden ziyâde da'vâların dökülmeyüp âsîtâne-i sa'âdetimizde kadiaskerlerimiz huzûrunda deginile

On birinci madde budur ki:

Bu mübârek sulh düzülünce cenâb-ı celâlet-me'âb tarafından ve Roma imparatoru cânîbinden âsitâne-i sa'âdetime irsâl olunân mektûplar ve ulâklar ve beglerbegiler ve begler ve kapu kethüdâlarından birbirine veyâhûd vüzerâdan irsâl olunan âdemleri iki cânîbin vilâyetlerinde hâkîm olan kimesneler ri'âyet idüp mahût yerlerden yanlarına kifâyet miktarda âdem koşup tezkere ile mahal-i me'mûrı sağ ve sâlim geçireler ve ol cânîbden ve âsitâne-i sa'âdetimizden ol cânîbe kapu kethüdâları âdemisi mektûpla gönderir ise ulâklığla ol cânîbe Peştelü Budun beglerbegisi olanlar bu husûsa tekâyyüd idüp eğlendürmeyüp birbirine ulaşırdılar

On ikinci madde budur ki:

Bundan sonra min-ba'd beglerbeglerin ve beglerin voyvodaları köylere çıkup gezmesünler nihâyet pîrîler ailelerini hakk üzere lâzım olan yerlere götürüp teslîm alsunlar ve imparator cânîbinden ve evlâd ve ensâbindan bundan sonra töre ve dinleri üzere yerlerine hükûmete geçenlerden bu sulh üzerine bitürüldüğü gibi tutalar.

2. 1. 6. 1615 (H.1024) Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlili

1615 tarihli bu Ahidnâme-i Hümâyûn Sultan I. Ahmed tarafından değişen Avusturya İmparator'u Mattias'a verilen ve 1606 tarihli Zitvatoruk Antlaşması'nın bir tecdidini niteliğindedir. Ahidnâmenin verilmesi sebebi iki taraf arasında Zitvatoruk Antlaşması'ndan sonraki barış döneminde sorun teşkil eden Erdel meselesinin hâllidir. Bu sorunun çıkış sebebi ise, İmparator'un daha önce Viyana'da Erdel kralı Bockay ile imzaladıkları antlaşmanın Osmanlılar tarafından tanındığını belirterek, Erdel kralının ölümü ile buraların kendisine verilmesini istemesidir. Buna karşılık Osmanlı Devleti'nin Erdel'in kılıç ile fethedilen bir yer olduğunun ve hiçbir şekilde terk edilmesinin mümkün olmadığını belirtmesidir. İşte iki taraf arasında 1606 tarihli Zitvatoruk Antlaşması'ndan 9 yıl sonra oluşan bu yeni sorunun hâll edilmesi için Viyana'ya gönderilen Osmanlı elçilerinin çalışmaları sonucu yeni bir savaşa gidilmeden bir barış imzalanmıştır. Kayser Matthias (1612-1618) döneminde Viyana'da Osmanlı Devleti ile yapılan 1615 tarihli bu antlaşma ile Zitvatoruk Antlaşması bir süre daha uzatılmış oldu.

Osmanlı padişahları tarafından yabancı ülke hükümdarlarına verilen ve birtakım imtiyazlardan oluşan ahidnâme türünün diplomatik özelliklerine göre, şekil olarak incelendiğinde XVII. yüzyılda Avusturya tarafına verilen ikinci ahidnâme özelliğini taşıyan 1615 tarihli bu ahidnâme; klâsik dönem Osmanlı ahidnâmesi formlarında olduğu gibi, Allah'ın adı ve Peygamber'in şefaatinin istendiği oldukça uzun bir davet rûknü ile başla-

maktadır. Diğer ahidnâmelerden farklı olarak, dört halifenin adlarının zikredilmediği bu davet rûknünde oldukça ilginç bir ifade kullanılmıştır. Davet rûknünden sonra ise, ahidnâme formuna uygun bir şekilde ahidnâmeyi veren padişahın tuğrası ve unvan denilen padişahın sıfatlarının sayıldığı bölüm yer almaktadır. Diğer ahidnâmelere göre unvan kısmında oldukça uzun tutulduğu ahidnâmede unvandan sonra karşı taraf hükümdarlarının sıfatlarının, sayıldığı elkab ve dua bölümüne geçilmiştir.

Elkab bölümünde ise, yabancı devlet adamlarının elkabı olarak kullanılagelen ve daha önce İmparator II. Rudolf için kullanılan elkaba oldukça benzeyen bir elkab türü kullanılmıştır. Kayser Matthias için ise, elkabın sonunda “Matyaş” ifadesi kullanılmıştır. Elkabı takiben kullanılan duâ formu da bir önceki ahidnâmede olduğu gibi “hutimet avâkibehû bi'l-hayr” şeklindedir.

Elkab ve duadan sonra ise, hâlâ Budin Beylerbeyi görevini yürüten Sadrazam Ali Paşa için kullanılan elkab ve duâ formülü yer almaktadır. Burada Sadrazam'a bağlı kethüdalardan Ahmed kethüdanın adı zikredilerek, onun için kullanılan elkab ve dua formülüne de yer verilmiştir:

“Kıdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim câmi'ü'l-mehâmid ve'l-mekârim Ahmed kethüdâ zîde mecdühû”

Daha sonra Avusturya tarafının elçileri ile Macar vilâyetinin defterdarının bir araya gelerek 1606 tarihinde Jitve Boğazı'nda yapılan sulhün teccid edildiği ve yenilenen bu sulhe 12 madde daha eklenerek 1615 tarihinde 20 yıl süreyle devam edeceği belirtilmiştir.

Ahidnâmenin yenilenme tarihi ve antlaşma süresinin belirlenmesinden sonra tenbîh/te'kîd rûknü denilen bölüm yer almaktadır.

Te'kîd kısmı klâsik ahidnâme formuyla benzerlik gösteren ahidnâmede bundan sonra 1606 tarihli Zitvatoruk Antlaşması'nın 1615 yılında yenilerek eklenen 12 maddesi belirtilmiştir.

Eklenen 12 madenin başlıca özellikleri şöyledir:

1. Antlaşma 1615 tarihinde 20 yıl süreyle imzalanmış olup, belirlenen bu süre içerisinde iki tarafta oluşan sorunlar tespit edilerek çözümlenecektir.

2. Daha önce Jitve Boğazı'nda imzalanan antlaşmanın maddeleri olduğu gibi kalacak, imparatorun aynı tarihte gönderdiği antlaşma metinleri ve padişahın Roma İmparatoru'na gönderdiği nâme-i hümayûnlar ve ahidnâmeler aynı şekilde kâbûl edilecektir.

3. Eğri, Kanije, İstoni Belgrad, Peşte, Budin, Sunluk ve Hatvan gibi kalelere bağlı köyler yine önceki gibi aynı kalelere bağlı kalacaklardır. İki tarafa vergi veren köyler aynı durumlarını devam ettirecekler. Estergon'a bağlı sorunlu köylerden 158 köy istedikleri tarafa geçebilecek ve hiç

kimse rencide edilmeden vergilerini eskiden olduğu gibi ödeyecekler. İki tarafın ve Macar ve Hırvat ve İslavin vilâyeti ve bizim tarafımızdaki sınırlarımızı daha önce belirlenen görevliler tespit edeceklerdir. İki taraf anlaşarak sınırlarının tam olarak belirlenmesine çalışacaktır.

4. İki taraftan birisi antlaşmaya aykırı ve yapılacak sulhü bozacak bir girişimde bulunursa, cezalandırılması için 4 aylık bir süre belirlenerek antlaşmaya dâhil edilmiştir. Osmanlı Devleti'ne bağlı, İstoni Belgrad kulunun alınan ulûfesi ve bu iki taraftan alınan yerlerin antlaşmadan sonra geri verilmesi şartı kabul edilmiştir.

5. Daha önce adı geçen Ahmed Kethüda'ya antlaşmadan sonra yapılan palankalar için bir defter verilerek şöyle bir şart koşulmuştur. İki tarafın araştırması sonucu, antlaşmaya aykırı yapılan palankalar tespit edilecek ve iki tarafın hudud belgelerinden birer kişiye bunlar gösterilerek antlaşmaya aykırı olanlar yıktırılacaktır.

6. Daha önce iki taraftan da antlaşmayı bozacak kişilerin çıktığı ve bundan sonra böyle bir durum gerçekleşirse, Osmanlı tarafının Roma İmparatoru'na, karşı taraf imparatoru da Osmanlı'ya bildirerek, bu gibi kişilere fırsat verilmeyecektir.

7. Osmanlı sınırları içerisinde bulunan Hıristiyanlar'a kendi kiliselerini tamir ederek, ayinlerini serbest yapabilme hakları tanınacaktır. Antlaşmanın en önemli maddelerinden biri olan bu maddenin kabulüyle Kayser'e Osmanlı sınırları içerisinde Hıristiyanlar'ın iç işlerine karışma ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarına müdahale etme hakkı kazandırmıştır.

8. Karşı tarafın hududunda boş bir şekilde bulunan köylerin yerleşime açılması için izin verilerek, daha sonra bu bölge halklarının vergilerini iki tarafa da vermesi kararlaştırılmıştır.

9. İki tarafın tüccarları da ticaret için birbirlerinin tarafına gidip gelebileceklerdir. Ayrıca, karşı taraf tüccarları sınır boylarındaki görevlilerden geçmek için tüccar tezkerelerini gösterdiklerinde ve iki tarafa da vergilerini ödedikten sonra hiç kimse karışmadan istedikleri yere gidebileceklerdir. Antlaşmanın yine en önemli maddelerinden biri olan bu madde ile Osmanlı Avusturyalılar'a önemli bir ticarî imtiyaz hakkı tanımıştır. Buna göre, tezkereleri göstermek ve gümrük resmini ödemek şartıyla iki tarafın tüccarları serbestçe ticaret yapabilecektir.

10. Avusturya tarafına bağlı tüccarlar, ticaret eşyalarıyla birlikte Osmanlı sınırlarına girmek isterlerse Roma İmparatoru'nun bayrağını ve temessükâtını göstermek zorunda idiler, aksi hâlde bu tüccarların girişine izin verilmeyecektir. Eğer bayrak ve temessükatsız gemiler gelirse, bu gemilerin tüm eşyalarını Roma İmparatoru'nun kapı kethüdası ve konsolosluları tutarak, karşı tarafa alıp sattıkları mallar karşılığında Osmanlı

tarafına yüzde üç gümrük vereceklerdir. Gelen bütün tüccarların ihtiyaçlarını kapı kethüdaları ve konsolosları karşılayacaklardır. Bizim tarafımızdan gelen tüccarların karşı taraf tüccarlar ile herhangi bir davası olursa, bu davalara kendi kadılarımız bakacaktır.

11. Antlaşmanın yapılmasından sonra iki tarafında birbirine gönderdikleri mektuplar en kısa süre içinde, eksiksiz olarak ulaştırılacaktır.

12. Bundan sonra iki taraf beyleri de köyleri gezmeyecekler ve yapılan bu antlaşmaya imparatorun çocukları ve kardeşleri de bağlı kalarak, antlaşmanın gereklerini yerine getirecekler.

Sonuç olarak 1615 tarihli bu ahidnâme-i hümayûn 1606 tarihli Zıtvatoruk Antlaşması'nın teccidi amacıyla ve XVII. yüzyıl Osmanlı diplomasi anlayışına uygun bir şekilde kaleme alınan bir sulh ahidnâmesidir. İçerik olarak Zıtvatoruk'ta belirlenen bütün maddelerin kabulünün yanı sıra, yeni maddeler de eklenmiştir. Eklenen bu maddeler daha çok ticaretle ilgili maddeler olup, Avusturya tarafına çeşitli ticarî imtiyazların verilmesini sağlamıştır.

2. 1. 7. 1628 Tarihli Ahidnâme-i Hümayûn (Nemçelü Ahidnâmesi, 57/1: 10-14)

(Merhûm Sultân Ahmed Hân zamânında bin otuz yedi senesinde taraf-ı hümayûndan Nemçe Çasarı'na virilen ahidnâme-i hümayûndur)

Hazret-i aferidegâr-ı layezâl ve cenâb-ı fâil-i muhtâr-ı müte'âl tekaddüsât-ı zât-ı ane's-şebihî ve'l-misâl ve tenezzühât-ı sıfat-ı ân ü sâmet'ül-intikâlin tevfiât ve te'yidâtı ezeliyye ve füyûzât-ı inâyet-i lemyezeliyyesi ve rüchâniyyet-i sultân-ı tahtgâh-ı risâlet ve istifâ-yı mesned-nişin bargâh-ı nübüvvet (s.11) ve ictibâ-i mufâhhar umûm benî âdem maksûd-ı efreniş-âlem hatem-i kâffe-i enbiyâ ve resûl-i hadiyye katbe-i târif ve sebl-i muharrem haremli ma'allahü habib-i hüda Muhammed resulallâhü ve alâ cemi'ü'l enbiyâ efzâlü's-salavat-ı ve's-selemin mu'cizâtı kesiretü'l-berekâtı muvafakâtı ve müşeyyidân-ı dîn-i münif-i nebevî ve mimehdân-ı erkân-ı şer' mustâfvi olan çehâr bargûrin ve cumhûr-ı âsfiyâ-i sahâbe-i hidâyet-karîn ve cümle evliyâ-i vilâyet-rehin rıdvânallâhü te'âlâ aleyhim ecmâin hem refi'atü'd-derecâtıyla (mahall-i tuğra) Benki sultân-ı meşârik ve megârib ve sâhib-kıran-ı zemîn ve zamân-ı âli menâkıb-ı hakân fesübhanehü Rum ve Arap ve Acem ve vâris-i örnek kayser-i ve cem'-i tac-ı bahş-ı hüsvân-ı cihân zıllullahi'l-mülkü'l-müte'ân sani İskender zülkarneyn hâdimü'l haremeyni's-şerifeyn mu'zem's-şe'âyirü'l-kibleteyn eşrefü'l-buldân ve âlî mekân akdesü'l-bekâ' ve'l-mevâtın ve Mekke-i mükerrreme-i mu'azzama ve Medine-i münevvere-i mufahhâranın ve Kuds-i şerif-i mübarekin hâdimi ve esâs zülm ü fesâdın hâdimi ve Akdeniz ve Karadeniz'in ve taht-ı kahire-i Mısır

nadiretü'l-asrın ve umûmen diyâr-ı Arabistân ve vilâyet-i Habeş ve Zengibar ve Yemen ve Aden ve San'a'nın ve Haleb ve Dımaşk-ı Şam ve Trablus ve Zü'l-kadriye ve vilâyet-i Anadolu ve Sivas ve Kirman ve Erzurum ve Trabzon ve Diyar-ı bekr ve Rakka ve Musul ve Şehrizar ve Kürdistân ve Gürcistân ve Eflâk ve Boğdan ve diyâr-ı Tâtâr ve Kefe ve Kırım ve deşt-i Kıpçak ve Dağistân'ın ve darü'l-mülkün ve kudüm-ı kâmkâr olan mahmîye-i Kostantiniye hamiyet-i ane'l-beliyyenin ve darü'l-iz ve'l-cihad Cezâyir-i Arab ve Fas ve Tunus ve Trablus Arab ve Kıbrıs ve Rodos ve Kayseriyye ve Amasya ve Basra ve Lahsa ve külliyyen Rumi-li'nin Bosna ve Budin ve Kanije ve Eğri ve Temeşvar'ın ve hariç hita-i tahrîr olunan nice memâlik ve emsâr ve mesâlik ve aktârın pâdişâhı ve Şehinşâh cemşid-i sipâh-ı keyhüsrev destgâhı Sultân Murâd Han İbn-i Sultân Ahmed Hân İbn-i Sultân Mehemmed Hân İbn-i Sultân Murâd Hân İbn-i Sultân Selim Hân İbn-i Sultân Süleyman Hânım ve hâliyâ sen ki Roma halkının güzîdesi ve hürmetlüsü ve Alâmân ve Çeh ve Macar ve Slovîn ve Hırvat tâ'ifesi ve Beç ve Nemçe vilâyetlerinin imparatoru iftihârü'l-ümerâ'i'l-izâmî'l-îsevîyye muhtârü'l-küberâ'i'l-fihâmî'l-millet'il-mesihîyye muslihu mesâlihi cemâhîri't-tâ'ifeti'n-nasrâniyye sâhibü ezyâlî'l-haşmeti ve'l-vakâr sâhibu delâ'ili'l-mecdi ve'l-iftihâr hutimet avâkibehû bi'l-hayr-sın hâliyâ bizim tarafımızdan Budin muhafazâsında olan düstür-i mükerrerem ve müşir-i müfehhem mehâmmi'l-enâmi bi'r-re'is-sâ'ib mümehhidü bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyidü erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl el-mahfûfu bî-sunûf-ı avâtifi'l-meliki'l-â'lâ vezîrimiz ve ol serhâdlerde serdârımız olan Murtaza Pâşâ edâma'llahû te'âlâ iclâlehû tarafından vekâlet-i mutlakası habîb-i şerîfimiz ile vekil-i nasb olunan Eğri beglerbegisi emirü'l-ümerâi'l-kirâm Mehemmed dâme ikbâlehû ve bi'l-fî'il Budin müftisi olan kıdveti'l-ümerâi'l-mütehakkikin ezfâlüt-müddekikin mevlânâ İsâ zîde fazlühû ve kudrethû ümerai'l-kirâm Estergon sancağı begi Ahmed ve Solunak begi Muharrem dâme izzuhûma ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-âkrân Budin azaplu ağası zîde kadrehû ve Erdel vilâyetinin hâkîmi olan iftiharü'l-ümerai'l-izâmî'l-îsevîyye Teban Gabor hutimet avâkibehû bi'l-hayrın âdemi tutulduğu münhâl ve sizin tarafınızdan vekilleriniz iftihârü'l-ümerâi'l-milleti'l-mesihîyye Macar vilâyetinin pilatinoşı ve Vaç beşiği olup müşâvereciniz Macar nefçe laruşe olan Sebte ve İştovan ve Garardoş gösteresüz azad Oroğloz Esirhaş ve bende-i bahadır Avukor Harbitoru seblih-i daver ki Tuna'nın öte yakasında Hayarlider (?) hutimet avâkibehû bi'l-hayr Son sahrasında cem' olup mukaddemâ Budin ve Beç ve Komaran'da ve ba'dehû Karman'da müte'akkid olan sulhun ba'zı husûsî niçe vaz' u hâlet ile muhtel ve müşevveş olup tarafından re'âyâ fukârâsına te'addî ve tecâvüz olunmağın zikr olunan vükelâ-yı tarafeyn mahal-i mezbûrda on bir maddeyi meş'âr

(s. 12) ve mühürlü temessük ile resûl-i hüdü şefî'î rûz-ı cezâ ulu peygâmberimiz Muhammed Mustafa Sallallâhü aleyhi ve 's-sellem hazretlerinin hicreti târîhinden bin otuz yedi senesinde vaki' mâh-ı Muharremü'l-harâmın guresindeki Hazreti İsa âlâ nebiyyinâ ve aleyhi's-selât-ı ve 's-sellemin bin altı yüz yigirmi yedi târîhinde vâki' mâh-ı semhalin on üçüncü günü olur yirmi beş yıla degin müceddeden sulh ve salâh ve fevz ü felâh itmeniz makbûl ve murâdınız olmağla hâliyâ küçük ilçiniz olup mu'teber ve yarar âdemlerinizden Tata kal'asının kapudânı olan kıdvetü'l-ümerâi'l-mülkü'l-mesîhiyye Balık İştevan ile ol mühürlü temessükü âsitâne-i sa'âdetimize gönderüp ve nâmenizde dahi kelime be kelime bu sulh ü salâh âsitâne-i devlet-i âşiyânemizde ibkâ ve mukarrer kılunup cânîb-i hümâyûnumuzdan müceddeden ahidnâme-i sa'âdet makrûn virilmek bâbında işâret olunmuştur imdi hakk-ı sübhânehû ve te'âlâ hazretlerinin fazl-ı bi-hisâbiyle me'vâ-yı selâtin zevi'l-ihtisâb ve melce-i havâkîn-i şerâyif-i ittisâk olan âtebe-i âliyye-i adâlet unvânımıza izhâr-ı vukûr-ı sadâkât ve ihlâs ve iş'âr-ı farz-ı müsadakât ve ihsâs-ı beynü's-selât-ı i'zâm ve ümerâi'l fihâmın dâîmen reyyâz-ı âmâlleri cevibâr itlâf ve itâf-ı hüsrevânemizle sersebiz ve reyyân olmak şime-i kerîme-i mülûkâne ve adet-i hüsrevi hâdivânemizden olmağla mezîd-i inâyet-i şâhâne ve mezîd-i mekârim-i seniyye-i pâdişâhanemiz vücuda getirilüp müşârün-ileyh imparator Ferdinand hutimet avâkibehû bi'l-hayrın nâmesi mûcîbince minvâl-i meşrûh üzre mezbûrdan yigirmi beş sene temâmına degin sulh ü salâhın muhkem ve istivâr olmak bâbında karâr virilüb din ü devletimize lâıyk ve arz u nâmus-ı saltanatımıza muvâfik olan vech üzre huzûr-ı müstevcibü'l-cevrimiz kabûl-ı karîn olub ol bâbda hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûnumuzla fermân-ı âlişânımız sadr olmağın müceddeden bu ahidnâme-i hümâyûn meserret meşrûnı virdim ve buyurdumki

Evvelki madde:

Bilinmek lâzımdır bu vechle sulh-ı salâha ve hayûrlu barışğa münâsib olan maddelerki Jitve Boğazı'nda ve Beç ve Komaran ve Karman'da bitürülmüşdir şimdiki halde tâ'bîr olunmadiysa ve yeniden bir gayrî dürlü olmadıysa her biri yerlü yerinde kalsun ve iki taraftan bozulmayub muhkem tutulsun.

İkinci madde:

İki cânîbin vekîlleri mabeynlerinde ba'zı esbâb iktizâsıyla husûsan bülend var sebebi ve şimdi üç ahvâli bitürülmesi kâbil olmadı bundan böyle karâr virdük ki bu husûs iki büyük ilçiler ve vasıtasıyla iki tarafın re'âyâlarıyla âsitânelerinde temâm ideler eğer bu def'â temâm olup başa çıkamaz ise bu sulh u salâh iki taraftan muhkem tutulsun ve üç husûsı bu

hâl üzere kalsun şol vakite degin ki iki cânîbin rızâsıyla karâr virülünce Karman bitürmesi dahi bunı beyân ider.

Üçüncü madde:

Hırvat memâlikin sınırlarında iki taraftan dahi yeniden yapılan palankâlar ki sulhe mugâyir yapılmışdır ânların yoklaması ki Karman'ın üçüncü maddesinde peküşdürülmüşlerdir şol vech üzere ki elçülüğünüz değışüb geldüklerinden sonra üçüncü güne ki bin altı yüz yigirmi yedi İsâ târîhinde vâki' olan mâh-ı tabvâr ve deşenin on ikinci günüdür âna mübâşeret idüp bitüreler iki taraftan bu husûsa ta'yîn olunan tarafımızdan Budin muhafazâsında olan vezîrimiz Murtaza Pâşâ'nın ma'rifetiyle Eğri beglerbegisi Mehemmed dâme ikbâlehû ve ol cânîbde Garof Magoş ve zât-ı Ercagpa (?) eğer bunlara bir mâni' zuhûr iderse yerlerine kendüleri gibi yarâr âdemler ta'yîn oluna ve bu işi hayr ile itmâm ideler.

Dördüncü madde:

Bu sulh u salâhın ahvâli ber karâr olunca iki taraftan namdâr ve maslahât güzâr ilçiler bu sulh yapılan yerde vekiller yerlü yerinde iken müsâlâhâ ahvâlinden birbirini agâh iyleyeler ve vükelâ mühürlü kâğıdlar gönderüp mûcibince iki cânîbde sulh u salâh pekiştirile ba'dehû iki cânîbin re'yi üzere mahtûm ahidnâmeler baş ilçileriniz illerine virile ve iki taraftan dostluğa lâyük lûtf u hedâyâ ve dâd-ı ittihâf oluna ammâ büyük pişkeş olmaya bundan sonra dört aya dek büyük ilçileri yukaruda yazılan vech üzere mü'ekkid-i ahidnâme ile cânîb-i hümâyûnumuzda ilçi Baruk (?) (s. 13) tâ'bir itdikleri vakt-i müsâdüf ola Estergon'a varup ol cânîbden gelecek ilçi Komaran'a gelüp ândan birbirin agâh âliyyesinin altı yüz yirmi sekiz târîh-i âlîsinde vâki' olan mâh-ı tevârisininin ikinci gününde müsâdüf olur cânîb-i hümâyûnumuzda varan ilçi Alâmân'a konup ol tarafın ilçisi dahi konup iki karye mabeyninde ta'yîn olunan yerlerden ayrılıp bu taraftan gönderilen kimesne sulh u salâha lâyük lutf u hedâyâyı ve dâd ile ol taraftan gelen ilçi âna muvâfık hedâyâ-yı âsîtâne-i sa'âdete gideler.

Beşinci madde:

Cânîb-i hümâyûnumuzdan âtebe-i âliyyemiz kapucubaşı larından iki kimesne ol taraftan iki bellü başlu kimesne biri nehr-i Tuna'nın öte yakasında buna mübâşeret eylesinlerki itâ'ât üzere olan karyeler ashâbının şikâyetleri ve nice dürlü zülûmleri ve kesimleri ve yeniden cebren ve gayrî vechle bitürmelerinden sonra bunlara muhâlif veya itâ'ât itdirilmiş ve vergüye ikdâm olunmuş idi bu sulhe mugâyir iki taraftan yapulup hademi lâzım olan palankâların ve haracınız erlerinden sakınılmışların ahvâli mukaddemâ olan sulh ahvâli üzere bilinmek lâzımdır ki Jitve Boğazı'nda olan sulhün on altıncı ve on yedinci günü ve Becek üçüncü ve Komaran ve Karman'ın dördüncü anılan maddeleri mûcibince tashîh

etsünler deyü her tarafın doğruluğu ve hakkı zâhir ola ve itâ'ât üzre olan köylerin gemileri buna beyâza çekilince ziyâde olmaya tarafımızdan müşârün-ileyh vezîrimiz Murtaza Pâşâ ol cânîbde Macar vilâyetlerinin palatinoşunun ta'yîn itdikleri âdemleriyle ma'ân bu musalâhâtı bu yolda gelecek banveres-i rumînin on ikinci gününde mübâşeret ideler.

Altıncı madde:

Tutsaklar ahvâli bu vech üzre karâr virilmiştir ki bu müşâvere esnâsında almışlardır ol vire ki Budin muhafazâsında olan vezîrimiz ve Macar vilâyetinin palatinoşı mabeynlerinde olmuştur ol vire içinden alınan tutsâklar iki taraftan bile behâsız koyuvirile ândan sonra evvel alınan tutsâklar bedel-i tutsâk ile verilüp ve behâ ile çıkmak lâzım olan kudretlerine göre behâ ile çıka bu husûsî Budin muhafazâsında olan vezîrimiz ile Macar vilâyeti palatinoşı tahsîs etsünler.

Yedinci madde:

Sâbıkâ olan sulhün müddetinden ancak dokuz yıl kalmağla fukârâ-yı âsûde olmak ve serhâdler ma'mûr olmak için yeniden bu sulh u salâhın müddeti yirmi beş yıl olacağı tarafeynin mübâşir-i sulh olan vükelâsı makûl ve münâsib görmüşlerdir ve taraf-ı hümâyânuzda rızâ gösterilmiştir.

Sekizinci made:

Bundan evvel olan bitürmelerde sulh ahvâli bunun üzerine karâr virilmiştir çetelere tenbîh ü te'kîd olunmuştur ki iki tarafın dahi vilâyetlerinden bazargânlar vesâ'ir yolcular iki cânîbden emîn ve emân üzre olub her kim buna muhâlif suç işlerse vükelâ-yı devlet ve cezzâller ve kapudânlar tarafundan haklarından geleler eğer bunlar haklarından gelmezlerse buna muhâlif iş idenlerin Budin'de olan vezîrimiz ve ol tarafta Macar vilâyetinin palatinoşı haklarından geleler.

Dokuzuncu madde:

Mansıbların tebdîli ahvâli bu sulh u salâha hâlel virmelü ol yer serhâd kal'alarımızda ol asl pâşâlar ve kapudânlar ve begler vesâ'ir zâbit tursunki her iki taraftan sulhi sevice ve fukârâyı merhâmet idicidir bu asıllar kendü mansıblarında nice zamân ber karâr olsun

Onuncu madde:

Bizim memâlik-i mahrûsemiz cümle denizden ve karadan ol taraftan emîn olalar ve ol tarafın memleketleri dahi denizden ve karadan bu cânîbden emîn olalar iki cânîbden dahi dahl u ta'arruz olunmaya.

On birinci madde:

Şimdi akılân emîrden gayrî cümle zarârlar ve düşmânların iki taraftan bile Jitve Boğazi'nda ve Beç'te vesâ'ir bitürmelerde nice umûr-

dur ki şimdide dek olmuşdur iki taraftan bile ânlar başlasunlar hâlâ olan sulh u salâha tarafından ri'âyet olunup her ne ki yazılmış ise muhkem tutulsun ve bu zikr olunan Son sahrasında bu on bir madde karâr virildiği üzre makbûl-i hümâyûnum olup mûcibince âmel olunmak bâbında fermân-ı şerîfim sadr olmuşdur madem ki müşârün-ileyh Roma İmparatoru tarafından zikr olunan uhûd ve şürût-ı ri'âyet ve kavâid-i sulh ve peymân gereği gibi sanet olunup serhâdlerinde olan kapudânlarından ve babalarından vesâ'ir leşkerlerin sulhe ve nakz-ı ahdi meş'ar bir vaz'-ı sâdır olmaya ben dahi ahd u misâk iderimki yerleri ve gökleri yoğiken var iden perverdigâr hakk içün ve bizim ulu peygâberimiz hürmetiçün ta'yîn olunan müddet içinde cânîb-i hümâyûnumuzdan ve evlâd ve emcâdımızdan ve memâlik-i mahrûsemiz muhafazâsında olan müşîrân müşteri ve mîr-i mîrân-ı âlîşân ve ümerâ-i izzet-i iktirân vesâ'ir âsâkir-i nusret-i cüyânımızdan ve sütte-i seniyyemize tâbi' kefere kullarımızdan müşârû-ileyh imparatorun memleket ve vilâyetine ve kal'a ve kastellerine ve re'âyâ vü berâyâsına asla bir ferd zarâr u ziyân ve dahl u ta'aruz eylemeye tahrîren fi evâhir-i şehri Rebi'ü'l-ahiresine seb' ve selâsin ve elf.

2. 1. 8. 1628 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlihi

XVII. yüzyılda Osmanlı padişahı Sultan I. Ahmed tarafından, Avusturya İmparatoru II. Ferdinand'a verilen 1628 tarihli bu ahidnâme-i hümâyûn, XVII. yüzyılda Avusturya tarafına Osmanlı padişahları tarafından verilen üçüncü ahidnâme-i hümâyûn özelliğini taşımaktadır. Bu ahidnâme, 1615 Viyana Antlaşması olarak bilinen antlaşmayı imzalayarak, 1619'da ölen İmparator Matyas'ın yerine Avusturya imparatorluğu'na geçen II. Ferdinand'a verilmiştir. Ahidnâmenin verilmiş sebebi, iki taraf arasında uzun zamandan beri devam etmekte olan Erdel (Transilvanya) sorununu bir açıklığa kavuşturmak istemesidir.

Antlaşma iki taraf arasındaki sorunların görüşüldüğü Birinci Sön görüşmeleri sonucu, 12 Eylül 1628 yılında beş sene müddetle ve on bir madde üzerinde imzalanmıştır.

1628 yılındaki bu antlaşma, Osmanlı-Avusturya ilişkileri açısından oldukça önemlidir. Bu antlaşmayla;1606 tarihli Zitvatoruk ve ona bağlı olarak imzalanan diğer antlaşma maddeleri olduğu gibi kabul edilmiştir. Buna karşılık, Zitvatoruk'tan sonra Osmanlılar'ın eline geçen, Lipav ve Vaç meselesi bu antlaşmada da halledilememiştir. Yine iki taraf arasında belirsiz olan konulardan ticaret ve esir mübadelesi ile Polonya'nın inşası meseleleri halledilmiş, hudut köyleri işi ise, çözüme kavuşturulamamıştır. Ve 1628 tarihli bu yeni antlaşma ile Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde hudut meseleleri ve diğer önemli problemlerin halledilemediği yeni bir döneme girilmiştir. 1628 tarihli bu ahidnâme-i hümâyûn, ahidnâme türü-

nün diplomatik özellikleri ve şekilsel yapısı itibarıyla 1615 tarihli ahidnâmeye benzemektedir.

Ahidnâme, yine ahidnâme-i hümayûn formuna uygun bir şekilde davet rüknüyle başlar. Fakat 1615 tarihli ahidnâmede olduğu gibi davet rüknü, diğer ahidnâmelere nazaran oldukça uzundur. Davet rüknündeki ifadeler, 1615 tarihli ahidnâme ile hemen hemen aynı gibidir. Daveti takiben padişaha ait tuğra ve yine padişahın sıfatlarının sayıldığı uzun bir unvan bölümü yer almaktadır.

Unvan bölümü yine padişah I. Ahmed'e ait olduğu için kelimesi kelimesine aynıdır. Fakat 1606 tarihli ahidnâmede unvan bölümü ahidnâme metninde hiç yok idi. Unvandan sonra ise, imparatorun sıfatlarının sayıldığı elkab ve dua kısmına geçilmiştir. Elkab ve dua kısmındaki ifadeler, daha önceki verilen ahidnâmeler ile aynı ifadelerden oluşmaktadır. Fakat burada dikkati çeken nokta, ahidnâmenin verildiği İmparator II. Ferdinand'ın adının elkabtan sonra zikredilmemiş olmasıdır. Oysa XVII. yüzyıla ait diğer ahidnâmelerde ve klâsik dönem Osmanlı ahidnâmelerinin hemen hepsinde elkabı takiben imparatorun ismi Osmanlı literatürüne uygun bir şekilde belirtilerek, hemen arkasından imparator için kullanılan dua formülü eklenirdi.

Elkab ve duanın ardından Sadrazam Murtaza Paşa'nın adı zikredilmiş ve onun için kullanılan ve daha önceki ahidnâmelerde sadrazamlar için kullanılan elkabtan biraz farklı bir elkab ve elkabı takiben de bir dua formu kullanılmıştır.

Sadrazamdan sonra görüşmelerin yapılması için Sön sahrasında toplanan Egri beylerbeyi Mehmed, Budin müftüsü İsa, Estergon sancağı Beyi Ahmed ve Solunak Beyi Muharrem ve Budin azaplu ağası ile Erdel Beyi Betlen Gabor ve Avusturya tarafından gönderilen elçilerin isimleri zikredilip, her biri için kullanılan elkab ve dua formları belirtilmiştir.

Daha sonra ise, Sön sahrasında toplanan bu kişilerin yaptıkları görüşmeler sonrasında hicri 1037 ve milâdi 1628 tarihinde 25 yıl süreyle on bir maddeden oluşan ve daha önce Budin, Beç ve Komaran'da yapılan antlaşmalardan ayrı olarak bir antlaşma imzalanmıştır.

Antlaşmada Nakil kısmını oluşturan bölümde ise, antlaşmanın Osmanlılar tarafından kabul edildiği belirtilmiştir. Daha sonra, yine diğer ahidnâmelerde olduğu gibi te'kîd rüknü yer almaktadır. Te'kîd rüknü oldukça uzun tutulan ahidnâmede, bu bölümden sonra yeni ahidnâmeye eklenen 11 madde açıklanmıştır. Buna göre:

1. Bu antlaşmadaki maddeler daha önce Jitve Boğazı'nda Beç, Komoran ve Karman'da yapılan antlaşmalarda belirtilmiş olup, yeni durumlar meydana gelmemişse, belirtilen maddeler değiştirilmeden olduğu gibi kalacaktır.

2. Antlaşmanın bu maddesinde iki taraf arasındaki bazı sorunlardan dolayı, iki taraf temsilcilerinin üç konuda anlaşamadıkları belirtilmiştir. Buna göre, bu yeni ahidnâmede bu üç konu iki tarafın büyük elçileri tarafından halledilecektir. Eğer, iki taraf da bu konuyu halledemezse, sorunlar olduğu gibi kalacaktır.

3. Hırvat tarafının sınırlarında, iki tarafın da yaptığı yeni palankalar antlaşmaya aykırı olduğu için, onların tespiti ve yıkılması için bizim tarafımızdan Eğri beylerbeyi Mehmed ve diğer taraftan da Garaf Magoş ve Zakar görevlendirilecektir. Eğer bunlara bir şey olursa yerlerine başkaları getirilerek, bu işi tamamlayacaklardır.

4. Antlaşma imzalandıktan sonra, yapılan bu antlaşmayı pekiştirmek için iki tarafın elçi ve maslahatgüzarları mühürlü sulh kâğıtları göndereceklerdir. Daha sonra iki tarafın da onayladığı ahidnâmeler, büyük elçiler aracılığı ile getirilecektir. Ayrıca iki taraf da dostluğu pekiştirmek için birbirine hediyeler vereceklerdir. Fakat bu hediyeleri büyük çapta olmayacak ve bundan sonra dört aya dek bu kaide üzere hareket edeceklerdir.

5. Osmanlı Devleti'ne bağlı kapıcı başlarından iki kişi ile Avusturya tarafından iki önemli kişi Tuna'nın diğer tarafındaki köylerin şikâyetlerini dinleyerek, bu bölgelerdeki asayiş ve düzeni sağlayacaklardır. Ayrıca antlaşmaya aykırı olarak yapılan palankaların durumları daha önce yapılan Jitve, Beç ve Komaran ile Karman'ın belirtilen maddelerine göre düzenlemeleri yapılacaktır. Bütün bu hususlar, bizim tarafımızdan tayin edilen Murtaza Paşa ile Macar vilâyetlerince tayin edilen görevliler tarafından, belirtilen tarihlerde yapılacaktır.

6. Altıncı madde esirler ile ilgili olup, Sön görüşmeleri sırasında alınan bir karardır. Buna göre, diğer ahidnâmelerde de sıkça rastladığımız ve genelde antlaşmaların temel maddelerinde yer alan, iki taraf esirlerinin de bedelsiz bir şekilde serbest bırakılması kararlaştırılmıştır. Fakat antlaşmada daha önce alınan esirler için esaret bedeli ödenecek ve bedel ile çıkacaklar, bu esasa göre çıkacaklardır. Bu hususlar ise, yine sadrazam ile Macar vilayeti görevlilerince gerçekleştirilecektir.

7. Belirlenen antlaşmanın 9 yıl süresi kalmasına rağmen, çeşitli sebeplerden dolayı antlaşmanın yeniden 25 yıl süreyle olacağı diğer tarafın vekillerince kararlaştırılmış ve Osmanlı tarafı da bu görüşü kabul etmiştir.

8. Daha önce yapılan antlaşmalarda karar verildiği gibi iki tarafın tüccarları ve yolcuları güven içerisinde olacaklar. İki taraftan kim buna muhalif harekette bulunursa, devlete bağlı görevliler ve kaptanlar tarafından cezalandırılacak ve eğer bunlar haklarından gelmezlerse Budin'deki Osmanlı veziri tarafından cezaları verilecektir. Karşı taraf da ise, Macar vilayetlerinin beyleri bu gibi hareketlerde bulunanların haklarından gelecektir.

9. Ahidnâmenin bu maddesi daha önceki antlaşma maddelerinde çok fazla geçmeyen yeni bir madde ile ilgilidir. Buna göre, serhâd kaleleri-mizdeki paşa, kaptan ve beyler gibi yöneticiler her iki taraftaki fakirlere merhamet edeceklerdir şeklinde bir karar alınmıştır.

10. İki taraf da gerek denizden ve gerek karadan birbirine güvenecekler ve iki taraftan herhangi bir saldırı olmayacaktır.

11. İki tarafın daha önce Beç'te ve Jitve Boğazı'nda yaptıkları anlaşmalara hâlâ riayet edilecektir. Ayrıca, Sön sahrasında yapılan ve 11 maddeden oluşan bu antlaşmaya da iki tarafın da sadık kalacağı belirtilmiştir. Buna göre, antlaşmayı yapan Roma İmparatoru tarafından dahi adı geçen antlaşma şartlarına riayet edilecek ve hudud boylarında ahde muhalif hiçbir girişimde bulunulmayacaktır. Bu arada padişah da antlaşmayı tasdik ederek, belirtilen süre içerisinde antlaşmanın devamını sağlayacağını ve adı geçen imparatorun memleket, vilâyet ve kaleleri ile halkına kesinlikle zarar ve ziyanda bulunulmayacağını ve herhangi bir saldırı yapılmayacağını belirtmiştir.

Bu şekilde on bir maddeden oluşan 1628 tarihli XVII. yüzyıla ait bu üçüncü ahidnâmenin sonuç bölümünde ise, ahidnâmenin yazıldığı tarih "tahrîren fi evâhir şehri-i Rebi'ül-âhiresi seb ve selâsin ve elf" şeklinde belirtilmiştir.

XVII. yüzyılda Avusturya'ya verilen bu ahidnâmede yine dönemin Osmanlı diplomasi anlayışına uygun bir şekilde kaleme alınmıştır. Antlaşma üzerinde belirleyici devlet Osmanlı olmasına rağmen, Osmanlı'nın XVI. yüzyıldaki üstünlüğünü bu dönemde göremiyoruz. 1628 tarihli bu ahidnâmede de durum değişmemiştir. Ahidnâmenin verilisinin başlıca sebebi, iki taraf arasındaki bazı sorunların çözülmek istenmesidir. I. Ahmed döneminde Avusturya tarafına verilen son ahidnâme olan bu belgeden sonra Avusturya ile yapılan ilk antlaşma 1664 tarihli Vasvar Antlaşması'dır.

2. 1. 9. 1664 Tarihli Vasvar Antlaşması (Nemçelü Ahidnâmesi, 57/1: 17-19)

(Bin yetmiş beş senesinde tecdît-i ahd olundukta taraf-ı hümâyûndan Nemçe Çasarı'na verilen ahidnâmedir)

Hamd ü sipâs-ı bi-kiyâs ol hüdâ-yı müte'âl celle şanühü ani'sş-şebîhi ve'l-misâl hazretlerine olsunki itâ'ât evâmir ü nevâhi ve şükr-i niâm nâ-mütanâhi berekâtiyle cenâb-ı hilâfet me'âb saltanât nisâbım i'zâm-ı selâtin rûy-i zemîn ve ebvâb-ı sa'âdet iktisâb-ı ma'delet- intisâbım merci'-i hâvâkîn örnek nişin iyledi ve selât-ı nâ ma'dûd cem'-i enbiyâ-i i'zâm ale'l-husûs ol fâhr-ı enâm ve mefhâr-ı mürselin-i kîrâm ve şef'i-i rûz-ı kıyâm Muhammed Mustafâ Sallallâhü Aleyhi ve's-selem hazretlerine

olsun ki siyânet-i şer‘i mütehârreleri ri‘âyet-i saneyn mu‘allâ esirleri semarâtiyle zât‘ı sûtüde sıfât-ı kâm-bahş ve kâmiyâbım mesned ârâ-yı darü‘l-mülk cemşid ve kayser vâris-i pâyihtaht-ı keyhüsrev ve İskender iyledi taht-ı kabzâ-i tasarruf-ı sâhib-kırânım ve dahl-ı havzâ-i hükümet hâdivâne-i ma‘delet uvnânım olan emâkin ve emsâr ve memâlik ve diyâr-ın eşrefü‘l-buldân ve‘l-emâkin ve ebekü‘l-medâin ve‘l-mesâkin kible-i ümem Mekke-i mükerre ve Medine-i münevvere ve Kuds-i şerif-i mübârekin hâdîmi ve hasretü‘l mülûk olan bilâd-i selâse-i mu‘azzâma ki İstanbul, Edirne ve Burusadur ve Şam-ı cennet meşâmm ve Bağdad-ı derü‘ş-selâm ve Mısır nâdiretü‘l-asr bî-himmeta ve külliyyen ekâlim-i Arab‘dan ve Halebü‘ş-şehbâ ve Irak-ı Arab ve Basra ve Basra ve Lahsa ve Deylem ve Rakka ve Musul ve Şehrizar ve Van ve Diyar-ı bekr ve Zü‘l-kadriyye ve Kürdistân ve Gürcistân vilâyet-i Erzurum ve Sivas ve Adana ve Kirman ve mağrib-i zemîn ve Cezâyir ve sevâhil-i diyâr-ı Anadolu ve Habeş ve Tunus ve darü‘l-cihâd Cezâyir ve Trablus ve cezîre-i Kıbrıs ve Rodos ve Akdeniz ve Karadeniz ve memâlik-i Rum ili ve husûsen memâlik-i Tâtâr Aduşkâr ve dest-i Kıpçak ve vilâyet-i Kefe ve Azak ve diyâr-ı Bosna ve Kanije ve Zigetvar ve İstoni Belgrad ve Eğri ve Tımışvar ve darü‘l-mülk Engürüs olan Budin ve Belgrad ve ânâ tâbi‘ olan kal‘a ve husûsân memâlik-i Erdel ve Eflâk ve Boğdan ve ta‘rîf ü tavsîfden müte‘ânni nice kal‘a u bekâ‘ın pâdişâh-ı kişver-küşâsı ve şehinşâh-ı memleket-arâsı pâdişâh-ı es-sultân İnbü‘ş-sultân (s.18) ve hakân-İbnü‘l hakân es-sultânü‘l gâzi Mehemmed Hân İbn-i İbrahim Hânım menşûr bahrü‘ş-şenevver saltanâtımı ve nişân-ı satı‘âtü‘n-nûr hilâfeti ilkâbehü sultânü‘l-berrîn ile mevsûf ve ziver-i hakânü‘l-bahrîn ile müzeyyin iyledi şâkîren alâ sülûkü‘l-ni‘am şeimme-i kerîme-i abâ ecdâd-ı sübhânedan avâtıf-ı kadîmisi üzre zabt ü hirâset memâlik-ı tağur (?) ve bilâd ü hıfz ve himâyet ve cümle-i re‘âyâ ve fukârâ ve i‘bâda dikkât ve himmet-i şâhânem elzem ve ref‘et ve şefkât-i mülûkânem sezâvâr ve ehem olmağın bi‘l-fi‘il âsâkir-i tasarruf-ı şi‘ârım ile serhâdd-i Engürüs ve tevâbi‘i aktârına serdâr-ı sipehsâlar-ı zafer-i iştihâr kılınan düstûr-ı ekrem müşîr-i efhâm nizâmü‘l-âlem nâzımı menâzîmi‘l-ümem müdebbirü umur-ı cumhûri bi‘l-fikri‘ş-sâkib mütemmimü mehâmmi‘l-enâmi bi‘r-re‘yi‘ş-sâ‘ib mümehhidü bünyâni‘d-devleti ve‘l-asl müşeyyidü erkâni‘ş-sa‘âdeti ve‘l-iclâl mükemmilü nâmusi‘ş-saltanati‘l-uzmâ merteb-i merâtibü hilâfeti‘l-ekberü‘l-gâzi fi sebilillahî‘l-mahfûf bi-sunûfi avâtîfi‘l-mülkü‘ş-sâmed vezîr-i a‘zâm âsâf-ı şiem (?) ve vekîl-i mutlâk sadâkât-i hemm-i serdâr-ı ekrem Ahmed Pâşâ edâma‘llahü te‘âlâ iclâlehü ve za‘af-ı iktidâra âsâkir-i mansûrem ile hedemât-ı hümâyûnum itmâmına tekâyyüd üzre iken iftihârü‘l-izâmî‘l-îsevîyye muhtârü‘l- küberâi‘l-fihâm fi‘l-milleti‘l -mesihîyye vilâyet-i Alâmân ve Çeh ve Macar ve Nemçe

diyârının hâkîmi kaviyyü'l-iktidârı ve millet-i nasrâniye-i mülûkatın ulusu ve hürmetlûsü ve Roma İmparatoru düşük Lipoldus (?) hutimet avâkibehû bi'l-hayr ile sekiz seneden berü mabeynde mün'âkid ve pâyidâr olan sulh ü salâh ba'zı vekâyi'-i ihtilâl sebebiyle menkûd ü zâil olub mabeynde harb ü kıtâl ve cenk ü cidâl sûret-i numûn olmağla esâs asâyiş ahâlî-i bilâd ve arâmiş-i ra'iyet ve fukârâ-yı abâd olan sulh ü salâhı müceddeden vaz' ü tecdîd ve hukûk-ı dostî ve civâr-ı kadîmi tecdîdde me'zûn olan kıdvetu'l-ümerâi'l-milleti'l mesihîyye meymûn-ı düşük-i hutimet avâkibehû bi'l- hayrın mu'temed âdemisi gelüb aldığı tecdîd-i asâyiş yek ciheti ve temdîd-i mübâni-i dosti idüb mevâdd-ı sulhü söyleşib fisâl verecek meretebe kendüye vekâletnâme geldigün bildirüb ordu-yu humâyûnumda bi'd-def'ât mükâleme ve müzâkereden sonra on madde üzerine karar verilüb ve vükelâ-yı tarafeyn rızâlarıyla işbu sene-i hâmis ve seb'in ve elf-i Muharrem'in onaltıncı günü yigirmi sene temâmına degin müddet ta'yîn olunup ve sulh u salâh bağlanup cânibinden ma'mûlün-bih olmak üzere temessükler virilmek lâzım geldikde müşârûn-ileyh serdâr-ı tuğrâ-yı iktidârım dahi taraf-ı bahrü's-şeref-i hüsrevânemden vekil-i mutlak oldığı hasebiyle vech-i meşrûh üzere on maddeye temessük virdüğün ve virilen mevâdd kâğıdlarının mazzâmını mü'eddil ve mü'ekkid Çasar Bavkar tarafından ordu-yı hümâyûnuma nâmesi gelmek üzere karar virildiğün pâye-i serîr-i i'lâma arz ü telhîz ve nâmesi geldüğün ve taraf-ı hümâyûnumdan dahi sulh ü salâha müsâ'ade ve sulh nâme-i pür-şevket virilmesin tazarru' ve niyâz iyledigin refâhiyyet-i fukârâ-yı cânîbeyn ve rahât-ı ra'iyet-i tarafeyn için tarafeyn vükelâsının temessüklerinde mestûr on maddeyi mutazzamûn ve taraf-ı şehinşâhânemden dahi mevâdd-ı mezbûr mu'teber ve makbûl tutulduğün muharer ve müştemil hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet makrûnumla fermân-ı âlişânım sadr olmağın işbu tuğra-yı garra-yı cihân arâyla müşerref nâme-i hümâyûn-ı sa'âdet makrûnumuz inâyet ve erzâni kılub cümle umûr-ı sulh lafzun be lafiz inâyet ve kabûl olundukdan sonra mahfûz ve makbûl olmak için on maddedirki aynıyla zikr olunur.

Evvelki madde:

Târih-i mezbûrdan dört ay sonra büyük içilerimiz çıkup âdet-i kadîm üzere tarafeynin nâmeleri izzet ü ikrâm ile icrâ ideler.

İkinci madde:

Roma İmparatoru'nun ilçisi iki yüz bin kırk guruşluk sa'âdetlü İslâm pâdişâhı hazinesine teslim iyleye.

Üçüncü madde:

İsyânları sebebiyle Kanije kal'ası kurbunda müceddeden ibnâ iyledikleri yeni kal'a tarafından ta'mir olunub muhâsara dahi olunmaya.

Dördüncü madde:

Ebvar kal'ası sunûrunda vâki'nehr-i Öte'nin üzerinde Roma İmparatoru hutimet avâkibehû bi'l-hayr tarafından yalnız bir kal'a binâ ve ihyâ oluna

Beşinci madde:

Tarafeynin askeri bir türlü hile ve bahâne ile çeteye çıkmayub ve çete nâmiyle şerreten ve hileye sülûk idenleri tarafının hâkîmleri ve zâbitleri muhkem haklarından geeler.

Altıncı madde:

Sulh ve salâha ihtilâl-i vâki' olduktan berü feth ve teshîr-i mü'essir olub taht-ı hükümet-i adâlet unvânımıza dâhil olan memâlik re'âyâsı varub Roma İmparatoru'nun vilâyetinde tutan aydınları kaldırub herbiri kadîmi yerlerinde ve vilâyetlerinde karâr ideler.

Yedinci madde:

Erdel vak'âsı esnâsında Rakoçi ve Kemin Yanuş nâm şâkîler isyân ve şekâvetleri sebebiyle Roma İmparatoru tarafına teslim eyledikleri kal'aları gerü Erdel memleketinin a'yân-ı vilâyetine redd ü teslim ideler.

Sekizinci madde:

Varad kal'ası kurbunda Seykelhid kal'ası yakılıub harâb ola tarafından ta'mîr olunmaya.

Dokuzuncu madde:

Târîh-i mezbûrdan yigirmi sene temâmına degin ibkâ ve mukarrer olan tarafeynin sulh ve salâhına mugâyir bir ferd aslâ ve kat'a vaz'ü hareket iylemeye.

Onuncu madde:

Tarafeynden asker çeküp cenk ü cidâl ve harb ü kıtâl olunmaya imdi fimâ-ba'd mevâdd-ı mezbûre üzre tecdît olunan hazretallahü celle şanühünün ism-i şerîfleri yâd olunup peygâberimiz hatemü'l-nebiyyin fâhrü's-selîmin Muhammed Mustafa Sallallâhü Aleyhi ve's-sellem hazretlerinin mü'cizâtı kesiretü'l-berekâtların irâd idüp şeimme-i kerîme-i hüsrevân-ı sadâkât-ı mu'tâd ve kâ'ide marziyye-i tacidârân vefâ i'tiyâd üzre uhûd ve mîsâk iderizki zikr olunan mevâddın şürût ve kuyûdına ve sulh ve salâhın mevâsik ve uhûdına kemâl-i mertebe taraf-ı hümâyûn-ı pâdişâhânemizden ve vükelâ-yı alâ-makam vesâ'ir mîr-i mîrân zevi'l-ihtîşâm ve ümerâ-i sâhibü'l-ihtirâm ve umûmen âsâkir-i tasarruf-ı ithâm zafer siyâm ve cümle ubûdetimiz ile şerefyâb olan tevâ'if-i hüddâmdan bir ferd hilâfına müte'âllik vaz' u hareket iylemeye.

2. 1. 10. 1664 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlili

XVII. yüzyılda Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde uzun bir barış döneminin oluşmasını sağlayan 1664 tarihli Vasvar Antlaşması olarak bili-

nen bu antlaşma, Sultan Mehmed (Avcı) ile Avusturya İmparatoru I. Leopold arasında imzalanmıştır. Rükünleri itibarıyla ahidnâme-i hümayûn formuna uygun bir şekilde kaleme alınan bu belgenin doğrudan muhatabı Avusturya Devleti olup, Avusturya'ya XVII. yüzyıl içerisinde verilen dördüncü ahidnâme özelliğini taşır. İki taraf arasında yapılan bu antlaşma ile uzun süreden beri problem teşkil eden ihtilâflı konulara son verilerek, 1683 Viyana Kuşatması'na kadar sürecek olan uzun bir barış dönemine girilmiştir.

1664 tarihli bu ahidnâme şekil olarak daha önceki ahidnâmelerden biraz farklıdır. Ahidnâme davet rüknüyle başlamıştır, fakat davet diğer ahidnâmelerde görülen davet örneklerinden oldukça farklı ve kısadır:

“Hamd ü sipâs-ı bi-kıyâs ol hüdâ-yı müte’âl celle şanühü ani’ş-şebîhi ve’l-misâl hazretlerine olsun ki itâ’ât evâmîr ü nevâhi ve şükr-i ni’âm nâ-mütenâhi berekâtıyla”

Daveti takiben unvan gelmektedir. Unvan'da değişik olarak kaydedilmesi gereken “sıfât-ı kâm-bahş ve kâmiyâbım” ifadesidir. Bunun yanında, Mısır u nadireti'l-asr, Şâm-ı cennet-meşâmm, Halebi'ş-şehba, ifâdeleri kullanılmıştır.

Bu belgede nişan formülü yoktur. Unvan'dan sonra nakil (Narrition) kısmına geçilmiştir. Ancak nakil kısmına geçişi belirten ifade bilinen ahidnâmelerde ki “tevkî'-i refi'-i hümayûnum vâsıl olıcak ma'lûm olaki” formülünden oldukça farklı biraz daha uzun ifadeden oluşur.

Nakil cümlesinin sonlarından itibaren elkab ve duâ kısmı yer almaktadır. İlk elkab ve dua Avusturya-Roma İmparatoru'na değil antlaşmanın imzalanmasında büyük emeği geçen Sadrazam Ahmed Paşa (Fazıl)'ya aittir. Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa için kullanılan elkab ve dua formülü Osmanlı ahidnâmelerinin genelinde Sadrazamlar için kullanılan elkab ve dua formuyla aynı ifadelerden oluşmaktadır. Nakil kısmında birden fazla elkab ve duaya rastlamaktayız. Sadrazam'dan sonra Avusturya İmparatoru I. Leopold için kullanılan elkab ve dua şu şekildedir:

“İftihârü'l-izâmi'l-îsevîyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihîyye vilâyet-i Alâmân ve Çeh ve Nemçe diyârının hâkîmi kavîyyü'l-iktidârı ve millet-i nasrâniye-i mülûkâtın ulusu ve hürmetlüsü ve Roma İmparatoru düşük Lipoldus hutimet avâkibehü bi'l-hayr” Bu ifade Osmanlı Devleti'nin yabancı hükümdâr ve devlet adamlarına yazdıkları bilinen elkâb ve duâ formülüdür. Burada dikkati çeken İmparator I. Leopold için kullanılan “düşük lipoldus” ifadesidir.

Elkab ve dua kısımlarını müteakiben antlaşmanın imzalanma nedenleri belirtilerek, daha önce yapılan antlaşmayı tecdit maksadıyla gelen Avusturya elçisiyle yapılan müzakerelerden sonra on madde üzerine 1664

tarihinde 20 yıl geçerli olacak şekilde bir antlaşma imzalandığı belirtilmiştir.

Antlaşmadan sonra on maddelik bir temessük verilmesi gerektiği için, on maddelik bir temessükün verilerek iki tarafın da bu şartları kabul ettiği belirtilmiştir.

İçinde birden fazla elkab ve duanın bulunduğu bu nakil kısmından sonra ise, bilinen ahidnâmelerden farklı olarak bir Tenbih/Te'kid rüknü bulunmamaktadır. Nakil kısmından sonra antlaşmada kararlaştırılan on madde olduğu gibi zikredilmiştir:

1. Antlaşmanın yapıldığı tarihten dört ay sonra büyük elçilerimiz gelerek, eski gelenekler gereği gönderilen mektupları izzet ve ikram ile götürecekler.

2. Roma İmparatoru'nun elçisi, (Siman Renigar van Reninga) iki yüz bin kırk guruşluk akçeyi Osmanlı Devleti'nin hazinesine teslim edecektir.

3. Kaniye kalesi taraflarındaki yeni kale tamir edilerek, tekrar muhasara edilmeyecektir.

4. Ebvar kalesi sınırlarında bulunan Öte nehrinin üzerinde Roma İmparatoru (I. Leopold) tarafından yalnızca bir kale yapılarak tamir edilecektir.

5. İki taraf askeri de herhangi bir hile ve bahane ile çetecilik yapmayacak ve hileye başvuranlar iki tarafın hâkîm ve zabitleri tarafından haklarından gelin.eceklerdir.

6. Antlaşmaya karar verildiği zamandan beri fetih ve başka yollarla bize dâhil olan Roma halkı, tekrar eski yerlerine gidebilecek ve yerleşebileceklerdir.

7. Erdel olayı sırasında Rokaçi ve Kemeni Yanoş'un isyanı sebebiyle Roma İmparatoru tarafına teslim edilen kaleler, tekrar Erdel'e teslim edilecektir.

8. Varad kalesi yakınında bulunan Seykelhid kalesi yıkılacak ve bir daha tamir edilmeyecek.

9. Antlaşmanın yapıldığı tarihten yirmi sene müddetle iki taraftan da hiç kimse antlaşmaya aykırı hareketlerde bulunmayacağı belirtilmiştir.

10. İki taraftan askerler birbiriyle savaşmayacak ve iki taraf arasında yapılan antlaşmaya Osmanlı tarafı mutlak surette uyacaktır.

2. 1. 11. Bin Yetmiş Beş (1664) Senesinde Ebvan Altında Müzâkere Olunan Sülhun Mevâdde Kâğıdıdır.

(Fi 1075 senesi) Ahidnâmenin tahrîr târihi fi evâil sene 1075 Ebvar sahrasında virildi.

Evvelki madde:

Erdel memleketinde Nemçe askerinin ihrâc olunması maddesidir evvelki ahidnâmede yokdur Roma İmparatoru'nun askeri Erdel içinde zabt iyledikleri kal'a ve palankâları Erdel hâkîmine ve a'yân vilâyetine teslim idüb ammâ ol tarafın askerleri ikisi bile bir vakitte Erdel'den çıkub serhâdlerden çekilüb ândan zikr olunan kal'alar vesâ'ir Erdel memleketi üslûb-ı sâbık üzere âsûde-hâl olup Erdel hükümeti mahlûl oldukda eskiden olan ahidnâme-i hümâyûnum mûcibince aralarında hüsn-i rızâlarıyla hâkîm olacak âdemi aralarında bulalar ve her vechle eski âdetleri üzere âzâd ve âsûde- hâl olalar.

İkinci madde:

Erdel'e mûte'âllik ahvâldir evvelki ahidnâmede bu kadar hîn-i sülhde sülh için Erdel vilâyetinde ahidnâmeden ve Nemçe'ye virilen Ermeki didikleri yedi nâhiye yerdendir ve Roma İmparatoru'nun Çatmar (?) ve Cabuluk (?) nâm iki nahiyesi vesâ'ir kendüye mûte'âllik olan memleket ve vilâyet-i nâhiyelerinde ve ânlara tâbi' olan re'âyâ ve şehir ve kala' ve palankâ husûsen kadîmden Nemçe Çasârî'na tâbi' olan hayduşa tâ'ifesi ki Erdel'e tâbi' olan Hayduşağannı gayrîden ânlara mahsus olan kal'a ve karyelere bir vechle ve bir bahâne ile rencîde olunmayub def' oluna.

Üçüncü madde:

Erdel'e mûte'âllik ahvâldir bu dahi balâda işâret olunduğu üzere ve Ermekiden Roma İmparatoru'nun iki nâhiyesinde ve ol serhâdlerde olan kal'a ve palankâlarını husûsân Macar ve Karlu ve Kalu ve Ecid (?) nâm kal'alarını ve gayrî lâzım olan yerlerini sâ'ir hudûtlarında olan sâ'ir gibi hıfz ve ta'mîr ve muhâfâzâcılar ta'yîn idüb tabûr ve serde nâmında askeri ile gelmeyenler mülk-i ehl-i İslâm ve Erdel tarafından âmel oluna ve tarafeyn-i memleketin mazarrâtı def' için Seykelhid kal'ası ve tâbi' yeleri yakılıb hakla yeksân ola tarafının veyâhûd bir gayrî kimesneden bir tarafıyla bir bahâne ile yine yapılmıya ve asker ile alât-ı harble muhâfâza olunmaya.

Dördüncü madde:

Okcı oğlu Kemeni Yanoş oğlu veyâhûd Orta Macar bir gayrî kimesne zabt olunub Erdel içinde asker ile yeniden kabl u kale ve fitneye sebep olmamak için ruhsât virilmeye kezâlik selâm ve Erdel tarafının Nemçe İmparatoru'nun memleketlerine ve nahiyelerine bu makûle kimesne gitmegi ruhsât virilmeye.

Beşinci madde:

Tarafeynin bedhâhları olanlarına himâyet ve siyânet olunmayub müsâ'ade olunmaya.

Altıncı madde:

Kanije kurbunda ihdâs olunub kuvvet-i kahîre ile hedm olunan kal'a tekrâr tarafından yapılmıya zikr olunan hareketlerin sebebiyle Kanije'ye

kârîb ihdâs olunan kal'a bundan sonra tarafından tekrar yapılmaya ve muhâfâza olunmaya

Yedinci madde:

Erdel hareketi esnasında bu tarafa Paval cânîbine sığınan Erdellüler'e gerü vilâyetlerine varub yurtlarında olub emlâkların zabt idüb kendi hâllerinde olalar kimesne rencîde eylemeye ve hâkîmlerine tâbî' olup vilâyetlerine zarârlı işlerde bulunmayalar.

Sekizinci madde:

Nehr-i Öte'nin öte yüzünde vâki' olan Gota (?) nâm karyenin ve nehr-i mezbûrun mabeynlerinde kendü memleketimiz muhâfâza için Roma İmparatoru yeniden bir kal'a binâ iylemeye.

Dokuzuncu madde:

Çete ahvâlidir bundan sonra tarafından düşmânlık olmayub çeteye çıkılmaya ve her kim buna muhâlîf idüb çeteye çıkarsa tarafından muhkem haklarında geline ve tarafeynin askerleri muhkem zabt olunub bir sâ'ât evvel Macar ve Erdel serhâdlerinden kalkub iki cânîbden tekrâr gelmeyeler re'âyâ fukârâsı âsûde-hâl olalar.

Onuncu madde:

Sulh ve istibdâl ilçi ve pişkeş ahvâlidir ve tarafeynin sülh ve salâh ve mahiyyeti ziyâde istihkâm kavlı ü karâr olunmuşdur ki bu mübârek sülh işbû târîhden inşâllâhü te'âlâ yigirmi seneye dek hıfz oluna ve târîh-i mezbûrdan dört ay mürûrundan sonra re'âyâ fukârâsının âsûde-hâl merkâtü'l ibâl olmaları için büyük ilçileri çıkub âdet-i kâdîm üzre ahidnâme-i hümâyûn ibkâ olunur ve Roma İmparatoru'nun ikisi kendü hüsn-i ihtisâriyle vâki' olan dostluk nişânı için iki yüz bin kara gurûş değeri behâ pişkeş ve hedâyâ getüre ve âsitâne-i sa'âdet tarafından dahi kezâlik büyük ilçi ile varub mübâdele olunalar ve içlilerin mübâdelelesi kâdîmden olu geldüğü mahâl ve vech üzre ola ve dahi Jitre Boğazı'ndan olan sülhdan bu ana gelince her ne kadar ibkâ ve mukarar olunub icrâ olunalar.

2. 1. 12. 1664 Tarihli Ebian Altında Müzâkere Olunan Antlaşma'nın Mevâdde Kağıdının Tahlîli

Bu ahidnâme metni, 1664 tarihli Vasvar Antlaşması'ndan sonra aynı tarihte Ebian sahrasında Avusturya tarafına verilen antlaşmanın mevâdde kağıdıdır. Antlaşma on maddeden oluşmaktadır:

1. Bu madde Avusturya askerinin Erdel'den çıkarılması ile ilgilidir ve daha önceki ahidnâmede yoktur. Buna göre, Roma İmparatoru'nun askeri Erdel'de zapt ettikleri kale ve palankaları Erdel Beyi'ne teslim ederek, Erdel'den çekileceklerdir.

2. Bu madde Erdel'e bağılı yerlerin durumu ile ilgilidir. Buna göre daha önceki ahidnâmede sulh için Avusturya'ya verilen Ermeki denilen yedi nahiyeden birisidir. Roma İmparatoru'na bağılı Çatmar ve Cabuluk adı verilen iki nahiyesi ile kendisine bağılı olan memleket ve vilâyetleri ile onlara tabi olan halk, şehir ve kaleler ile palankaları eskiden Avusturya Çasarı'na (İmparatoruna) bağılı olan haydut taifesi Erdel'e ve ona ait kale ve karyelere hiçbir sebep ve bahane ile rencide olunmayarak def olunacaktır.

3. Bu madde de Erdel'e bağılı yerlerin durumu ile ilgilidir. Buna göre, Ermeki'den Roma İmparatoru'na bağılı iki nahiyeye ile bağılı serhâdlerdeki kale ve palankaların tamir edilerek korunması ve bu bölgelerdeki kötülükleri ortadan kaldırmak için Seykelhid denilen kalenin yıkılarak, tekrar yapılmaması ve asker ve techizat ile korunmaması kabul edilmiştir.

4. Okçı oğlu Kemeni Yanoş ya da Orta Macar Begi gibi kimselere Erdel içine asker sokmalarına izin verilmeyecek, dahası Erdel tarafının Nemçe İmparatoru'nun memleket ve nahiyelerine bu şekilde kimsenin gitmesine müsaade edilmeyecektir.

5. İki taraftan kötü niyetli olanlar korunmayacak ve iki taraf da bu gibi kimselere müsaade etmeyecektir.

6. Kaniye yakınlarında yapılan ve zorla alınan kale tekrar yapılmayacak ve bu şekilde hareketlere sebep olduğundan dolayı, Kaniye'ye yakın yapılan kaleler, bundan sonra tekrar yapılmayacak ve iki taraftan da korunmayacak.

7. Erdel olayları sırasında Paval tarafına sığınan Erdel halkı tekrar vilâyetlerine dönerek, eşyalarını zabt ederek, kendi hallerinde kimseye karışmadan ve hâkimlerine bağılı kalarak Erdel'e zarar verecek işlerde bulunmayacaklar.

8. Öte nehrinin diğer tarafında bulunan Gota adı verilen karyenin ve adı geçen nehrin arasındaki kendi memleketlerini korumak amacıyla Roma İmparatoru tarafından yeni bir kale yapılacaktır.

9. Bu madde çetelerin durumu ile ilgilidir. Bundan sonra iki taraf arasında düşmanlığa son verilecek, çeteye çıkılmayacak ve buna uymayarak çeteye çıkan kişi kim olursa olsun cezası verilecektir.

10. Antlaşmanın bu maddesi barış, elçi değişimi ve hediyelerin durumunun tespiti ile ilgilidir. Buna göre, iki taraf arasında yapılan bu barışın belirlenen süresi 20 yıl olup, dört ay içerisinde âdetler gereğince iki tarafın büyük elçileri tarafın ahidnâme-i hümâyûn sürekli kılınacak. Roma imparatoru iki yüz bin kara gurusu değerinde hediye getirecek ve Osmanlı Devleti'nin gönderdiği büyük elçi ile gelerek getirilen hediyeler karşılıklı olarak değiştirilecektir.

2. 1. 13. 1699 Tarihli Karlıpeçe (Karlofça) Antlaşması (Erim, 1953: 26- 35)

Evvelki madde:

Erdel vilâyeti hâlâ müşârün-ileyh Çasar zatında olmağla yine zapt ve tasarufunda kalup Podolya tarafından Eflâk vilâyetinin intihâsına varınca sınuru Eflâk ve Boğdan vilâyetleri mabeynde vâki' ve cenkten evvel olan kâdîmi hudûdu olan dağları ile Eflâk intihâsından Morş suyuna varınca kezâlik yine kâdîmi hudûdu olan dağları ile mahdûd olup tarafeynden hudûdu kâdîmeye ri'âyet olunup ne öte ne berü kat'a tecâvüz itmeye.

İkinci madde:

Tamışvar kal'asına tâbi' Tamışvar eyâleti cümle nevâhi ve enhârile Devlet-i Âlîyye'min zaptında olup Erdel tarafında olan sınuru Eflâk vilâyetinin intihâsından Morş suyuna varınca Erdel'in bâlâda ta'yîn olunan hudûdu kadîmisile ve Morş tarafında olan sınuru nehr-i Tise'ye varınca nehri Morş'ın berü kıyılarıyla ve Tise tarafında olan sınuru Tuna'ya varınca Tise'nin berü kıyıları ile mahdûd olub hudud-ı mezkûre dâhilinde olan Sebeş ve Legoş ve Lebve ve Çanad ve Kanije ve Beki ve Beckerek ve Jayık ve bu cenkten evvel Erdel hudûdundan ber-vech-i meşrûh üzere Morş ve Tise sularının berü kıyıları ile mahdûd olan Tamışver toprağında vâki' bu misillu her ne var ise ba'de'l-yevm yapılmamak üzere müşârün-ileyh Çasar tarafından hedm ve eyâlet-i merkûme külliyyet ile tathîr bundan ba'de'l-yevm ne zikr olunan mevâzi' ve ne Morş ve Tise yalıları kurbunda sagir ve kebir gayrî yerler kal'a sûretine konulup binâ olunmaya ve mabeynde vâki' Morş ve Tise sularında sâki' devâbb ve saydı intifâ edeler zikr olunan suların yukarısında müşârün-ileyh çasara tâbi' yerlerden gerek Nemçe ve gerek sâ'ir re'âyâlarının yük sefineleri Morş suyu ile Tise'ye ve Tise ile nehri Tuna'ya kendi hâllerinde gelüp gidüp ve inüp çıkup mürûr ve ubûrlarına mûmânâ'at ve bir türlü zarâr olunmaya âsânlık ile varalar geleler ve Tamışvar re'âyâsının dahi balıkçı sefineleri ve sâ'ir kayıkları dostluğa binâ'en bi'lâ-mâni' işleyeler ve değirmen sefinelerini sınırlarda zâbit olanların mâ'rifet ve ittifâkile tüccâr sefinelerinin mürûr ve ubûruna mâni' olmayacak münâsîp mahallere va'z eyleyeler ve Morş suyu nehr-i kebir olmaya değirmen hakları ve gayrî bahâne ile âhâr yerlere icrâ ile taklît olunmayup vech-i meşrûh üzere müşârün-ileyh Çasar'a tâbi' sefinelerin mürûruna bir dürlü mûmânâ'at olunmaya ve zikr olunan nehirlerde vâki' adalar hâliyâ müşârün-ileyh Çasar zaptında olmağla yine hâlî üzre zâbtlarında ola ve tarafeynin re'âyâsı birbirlerine muhabbet ile âsûde-i hâl olup te'addî ve tecâvüzden ve mevadd-ı sulhâ muhâlif olan işlerden mü'ekked fermânlar ile men' olunalar.

Üçüncü madde:

Pakça yakası hâliyâ müstâkillen müşârün-ileyh Çasar'ın zaptında olmağla yine zaptında ola ve Titel'e şimdiki hâlinden ziyâde istihkâm virile.

Dördüncü madde:

Nehri Tisa'nin Tuna'ya karıştığı mahalde Titel karşusunda Tisa'nin berü yakasında olan ucundan karşı Sezem tarafına tamâm mukâbilinden Morvik'e doğru Busent suyunun berü yakasında bir hatt-ı müstâkim farz olunup ândan dahi Bosut suyunun mecrâ-yı kâdimisile nehr-i Sava'ya munsâb olduğu mahalle dek beru tarafı müstâkillen müşârün-ileyh Çasar zaptında olmak üzere hendek hafrı ve taş ve kazık alâyîmi vaz'ı ile kat'ı hudûd oluna ve Morvik merhûmen alâ hâlîhi kal'a ve ol semtte tarafeynde açık varoşlar ola ve tarafeynin zaptında kalan yerlerde olan sular dahi hudûd-ı mezkûre ile zapt oluna.

Beşinci madde:

Bosut suyunun nehr-i Sava'ya karıştığı mahalden Une suyunun Sava'ya döküldüğü mahalle dek nehr-i Sava'nın bir yakası Devlet-i Âlîyye'm zaptında ve bir yakası müşârün-ileyh Çasar zaptında olmağla mabeynde olan nehr-i Sava ve bu mabeynde vâki' adalar dahi müşterek olup gerek sefinelerin mürûr ve ubûru gerek gayrî menâfi'de iki tarafın re'âyâsı ale's-seviyye intifâ' eyleyüp birbirile hüsn-i mu'âmele eyleyeler ve Une suyunun beru tarafında vâki' Bosna'ya tâbi' olan vilâyet bir taraftan nehr-i Sava ve bir taraftan Une suyunun kıyıları ile mahdûd olub hudûdu merkûme dâhilinde olan Novi ve Dubiçe ve Yesanofça ve Duboy ve Bravt ve ol havâlide bu misillü her ne var ise içlerinde olan Nemçe askeri ihrâç ve tahliye ve ol etrâf külliyyet ile Tilme ve Novi toprağından aşığı Sava'ya doğru Une suyunun içinde olan Kostaniçe ve sâ'ir adalar Une suyunun Une kıyıları ile müşârün-ileyh Çasar zaptında olmağla hudûd-ı mezkûre ile tarafeynin sınuru ta'yîn ve temyîz oluna ve Une suyunun ötesinde Sava suyundan alarga muhâfâzacı ile zaptolunup tarafeynin ellerinde olan yerler bu cenkden evvel olan arâzisi ile yine ellerinde olub hudûd kat'ına ta'yîn olunan tarafeynin vekilleri ihtilâl def' idüp Hırvatlık cânibinde tarafeynin elinde kalacak yerlerin intihâsına varınca nevâhi ve arâzilerini başka hudûd ile hendek ve taş kazık ve gayrî alâyim ile kat' ve ta'yîn oluna zikr olunan alâyimden birisi ta'yîn ve tebdîl ve kat' ve ref' ile tarafeynden her kim tecâvüze cesâret iderse bi'r-re'y-i vech elle getirilüb sâ'ire mûcib-i ibret için muhkem hakkından geline ve bu tarafun hudûdu kat'ına me'mûr olacak vekilleri müsâre'ât ile ta'yîn olunub ve muhkem tenbîh ve te'kîd oluna ki tarafeyn re'âyâsının rahât ve emniyetine kemâl-i mertebe tekâyyüd ve ihtimâm idüb bilâ-nizâ' ve bilâ-garâz cânîbeynin arâzisini vech-i ahsen ile tefrîk ideler ve Bosna tarafında ve Sava kenârında ve iki Bravt'ın müceddeden olan bazı istihkâmı içinde

olan Nemçe askeri ihrâcında def ve yine tüccâr tâ'ifesinin makarr ve me'mûr olmak üzere etrâf-ı mesdûd şehir tasrîh olunub kal'a mertebesinde istihkâm virilmeye.

Altıncı madde:

Gerek hîn-i mükâleme-i sulhda işbû mevâdd ile tarafeynden ta'yîn olunan ve gerek bundan sonra vâki' ve zamânı ile tarafeyn vükelâsı ma'rîfetlerle her mahalde kat' ve temyîz olunacak sınır ve hudûd ba'de'l-yevm kemâl-i hürmet ile müraca'at olunub bir dürlü illet ve bahâne ile tebdîl ve tağyîr ve tevzî' ve tazyîk olunmaya ve kat' ve ta'yîn olunan hudûd-ı tarafeynden tecâvüz olunmayub birbirinin zabt ve tasarrufuna dahl ve ta'arruz olunmaya ve tarafeynin re'âyâsı itâ'ata cebir ve bir dürlü harac gerek ba'de'l-yevm ve gerek güzeşte mütâlebesi ile ve gayrî hâtıra gelmez bir vechile rencide ve remide olunmayub cümle nizâ'lar hak üzere def oluna.

Yedinci madde:

Bâlâda ba'de'l-yevm yapılmamak ve istihkâm virilmemek üzere ale'l-esâmi mestûr olan yerlerden ma'âdâ hudûdlarının emniyeti için işbû mevâdd-ı sulh muktezâsınca tarafeynin zabtında kalub hâlâ vâki' olan kilâ' ve husûn vech-i ahsen üzre ta'mîr ve termîm olunub istihkâm virilmek câ'iz ola ve tarafeynin serhâd başlarında olan arâzinin re'âyâya nâfi' olan cümle yerlerde bilâ-istisna'î ve bilâ-mâni' açık varoşlar yapılmak câ'iz ola ammâ bu bahâne ile müceddeden kal'a binâ olunmaya.

Sekizinci madde:

Ba'de'l-yevm tarafeynde gizlü ve ale'l-gafle çeteler işletmek ve tecâvüz ile bir zapt ve nehb ve gâret ve re'âyâya te'addi olunmak muhkem men' oluna mütenebbih olmayub hilâf-ı ahd hareket idenler buldukları yerlerde ahz ve hapis ve mahallinde şer'le cürümlerine göre iktizâ iden cezâları bilâ-amân icrâ ve haklarından geline ve gasb olunan eşyâ her ne ise ihtimâm ile buldurulub hak ve adl üzere sahiblerine redd itdirile ve zâbit ve başbûğ ve cümle iş erlerine tenbîh ve te'kid oluna ki müsâmahadan ihtirâz idüb sadâkât ve istikâmet üzere ihkâk-ı hâk iyleyeler işlemeyüb mütenebbih olmayanlardan âzil şer'ân kâtil icâb idenler kat olunup haklarından geline.

Dokuzuncu madde:

Tarafeynin re'âyâsından müfsîd ve âsi ve bedhâh olanlar iki cânîbden dahi kabûl olunmayub bir vechile himâye olunmaya ve bu makûle ehl-i fesâd ve çeteci ve gâretçi her kimin re'âyâsı olursa olsun her hangi toprakta bulursa müstehâk oldukları cezâları tertîb oluna ve ihtifâ iderlerse haberleri alınub zâbitleri agâh oluna ki haklarından geleler ve zâbit ve baş olanlar dahi bu misillü eşkiyânın hakkından gelinmekte ihmâl ve tekâsül iderlerse mes'ûl ve muâteb olub âzil ve hakkından geline

ve ulûfelü ve dirlüklü ve kendü hâlinde olmayub böyle şekâvet idenlerin te'addileri külliyyet ile mündefi olmağičün mutlâka hırsızlıkla te'âyüüş iden haydut ve piribek didikleri kuttâu't-târık saklanmayub haklarından geline ve bu ma'kûle fesâd âdet-i müstemirresi olanlar sonradan salâh sûretin gösterirlerse de i'timât olunmayub sınırlarda kârfib yerlerde sâkin olmayub âhâr yerlerde iskân itdirile.

Onuncu madde:

Bu cenk esnâsında Macar ve Erdellü'den nice kimesne Çasar itâ'âtinden rûgerdân ve serhâdd-i mansûreme gelmiş olub mabeynde müddet ile karâr-dâde olan işbu sulh ve salâh-ı hayr-ı encâmın bu husûsda dahi vech-i lâyıkı üzre ba'de'l-yevm sebâtı emniyete ihtimâm olunması lâyıık olmağla mesfûrlara müte'âllik olan ahvâl bu karâra konulmuşdur ki sınırlarda olan re'âyânın ârâm veistirâhatine hâlel gelmemek için iskân olunacak yerler sınır ve hudûd câniblerinden bâ'id olmak üzere memâlik-i mahrûsamın bir semtinde murâd olunduğü vechile temkîn ve terfih olunalar ve ehillerine ruhsât virile ki zevclerinin yanına gelüb ta'yîn olunan mahalde ma'ân sâkin olalar ve dahi fimâ-ba'd Devlet-i Âlîyye'min re'âyâsından olmağla min-ba'd itâ'atdan ayrılmayalar ve içlerinden bazı kimesne tekrâr giru vilâyetine gitmek isterse bedhâhlik idenlerin zümresinden ad olunub müşârün-ileyh Çasar'a tâbi' olanlar tarafından himâye ve kabûl olunmayalar ve sulh ve salâhın sebât ve emniyetine ri'âyeten bu makûleler ele getirilüb serhâdd-i mensûrumun hükkâmına teslim olunalar.

On birinci madde:

Bu muvada'anın müte'âllik fimâ-ba'd da'vâ ve nizâ' zuhûr iyledikde faslı için tarafeynden der-âkâb bi-tamâ' ve bi-garâz sâ'il ve mücerreb ve sulh ve salâha hayırhâh ve âdedi berâber ta'yîn ve askersiz ancak tevâ-bi'lerle münâsib mahale gelüb istimâ' ve hak ve adl ve hüsni civâra ri'âyet ve tevfiık ve fasl olunub ve tarafeynin re'âyâsı âsûde- hâl olub sulh ve salâh gereğü gibi gözedilmek için nizâm vireler lâkin tarafeynin vekilleri görüb fasl idemedikleri işler zuhûr iyledikde tanzîmi husûsu âsitânelere havâle oluna bu ma'kûle nizâ' mümkün mertebede müddet-i kâfilede görilüb faslı ihmâl ve te'hîr olunmaya ve birbirini meydâna okumak ve birbirile döğüşmek selef ahidnâmelerde men' olunmağla ba'de'l-yevm dahi men' olunub meydâna ve savaşı okuyanlar fesâda bâ'is olmalarile muhkem haklarından geline.

On ikinci madde:

Bu cenk ve cidâl esnâsında tarafeynden ahiz ve beğlik zindânlarda mahbûs olan esirler bu mübârek sulh ve salâh hurmetine halâs ümidinde olub fimâ-ba'd esirlerin musibette kalmaları inâyet ve mekârimi pâdişâhi ve âdet-i hasene-i şehriyâriye muvâfık olmamağla mutâd-ı kâdim ve dahi ziyâde müstahsen vech üzere bedellerile itlâk olunalar bir tarafta dahi

ziyâde veyâhûd mu'teber esirlerden kalursa kalanların dahi itlakı için büyük elçilerin iltimâslarına muvâfık ve merhâmeti mülûkâneye lâıyk olan müsâ'ade derig olunmaya ve sâ'ir nassda ve tatar tâ'ifesinde bulunan esirler dahi münâsib veçhile ve mümkün olan ma'kûl ve mu'tedil behâ ile itlâkları câ'iz ola esir sahibile uzlaşılmayub nizâ' vâki' oldukda hâkîmü'l-vakt olanlar mabeynlerin tevfiik ideler eğer imkân olmaz ise aldıkları behâları isbât ile veyâhûd sâhiblerine yemîn teklîfi ile zâhir oldukda edâ olunub itlâk olunalar ve sâhibleri ziyâde akçe tamâmı ile üsarâ tahlîsine mâni' olmayalar ve lâkin esir aramak ve itlâklarına say' eylemek için Devlet-i Âliye'm tarafından mahsûs âdemler irsâl olunmadığı takdîrce bile müşârün-ileyh Çasar'm tarafından hâkîm olanlar üsarâ fukârâsına sâhib çikub ve behâların vech-i meşrûh üzere ayıtlayub Müslüman esirlerinin tahlîsine say' ve ihtimâm ideler ve bu vech üzere esirlerin halâsına tarafeynden merhâmet ile tekâyyüd oluna ve esirlerin itlâkları vakti gelinceyedegin bu aralıkda hoşhâl olmalarıçün tarafeynin murahhas elçileri cânîblerinden say' oluna.

Onüçüncü madde:

Hazreti İsa dininden olub Rim papaya mensûb olan râhîblerin hakkında selâtin-i pişin-i nisfet âyîn zamânı sa'âdetlerinde virilen ahidnâme-i hümâyûnlarda mestûr ve mukayyed olan mevâdd ve mahsûsân ihsân ve inâyet olunan nişân-ı âlişân ve evâmîr-i şerîfenin mazmûnu ba'de'l-yevm dahi mer'î tutulmak üzere taraf-ı hümâyûndan te'kîd oluna şöyleki kilisâlarını vaz'-ı kâdîmî üzere ta'mîr ve termîm ve idegeldikleri âyînlerin icrâya mûmâne'ât olunmaya ve hilâfî şer'-i şerîf mugâyir-i ahidnâme-i hümâyûn akçe mütâlebesi ve gayrî bahâne ile mezbûr râhîbler her ne sınıfdan olursa rencîde olunmayub himâye-i pâdişâhânemde âsûde-hâl olalar ve müşârün-ileyh Roma İmparatoru'nun büyük ilçisi âsitâne-i sa'âdetime geldikde âyînlerine ve Kudus-i Şerîf'de vâki' ziyâretgâhlarına müte'âllik sipârîşlerini i'lâm eyleye.

Ondördüncü madde:

Tüccâr tâ'ifesini tarafeynin memâlikinden selefde virilen ahidnâmeler mücibince ke'l-evvel emnen ve sâlimen kendü hâllerinde ticâret ideler ve alış virişleri meks ve hile ve istilâlden masûn ve mahfûz olmak üzere büyük ilçilikler esnâsında tüccâr ahvâline vâkıf âdemler ta'yîn ve umûrlarına nizâm virilüb sâ'ir müste'min tâ'ifelerine olan müsâ'ade müşârün-ileyh Çasar'a tâbi' milletlerin hakkında dahi inâyet olunub memâlik-i mahrûsamda menfâ'at ve emniyet ile müreffehü'l-hâl olalar.

Onbeşinci madde:

Selefde virilen ahidnâmelerde mestûr ve mukayyed olub hâliyâ akdolunan uhûd ve kuyûda mugâyir ve iki devletin rusûm u müstemirresine muhâlif ve muzır olmayan mevâdd bundan böyle dahi mer'î tutulub mütegâyir olanlar fesh ve nesh oluna.

On altıncı madde:

İşbu muvada'â ve musalâhâ ve dostluk ve meveddetin mabeynde istihkâm ve istikrârı için tarafeynden büyük ilçiler ta'yîn ve irsâl olunub vardıklarında ve geldiklerinde merâsim ve mutâd-ı mu'âmele ile i'zâz ve ikrâm ve istikbâl ve teşyî' olunalar ve dostluk nişânesiçün hüsn ve ihtiyâre tâlik ile her tarafın şânına lâyük hedâyâ ile ilçiler hareket günü mabeynde haberleşüb işbu gelecek yaz ibtidâsında mâh-ı Hazirân'da çikub Serm'de vâki' sınır başında mutâd-ı kâdim üzere mübâdele olunub ve tarafeyne nâfi' ve dostluğa muvâfık olan ahvâli murâd olunduğu üzere âsitânelerde arz ve i'lâm eylemeleri câ'iz ola.

On yedinci madde:

Elçiler gelüp gidüp ve meks eylediklerinde kâdimü'l-eyyâmdan berü ve olageldüğü merâsim ri'âyet rütbelerine göre tarafeynden ale's-seviye gözedile ve müşârün-ileyh Çasar tarafından gelen elçi kapu kethüdâsı ve gayrî âdemleri istedikleri libâs geydiklerinde kimesne mâni' olmaya müşârün-ileyh kapu kethüdâları ve maslahâtgüzârları sâ'ir Devlet-i Âliye'm dostları kralların elçileri ve maslahâtgüzârları gibi mu'âf ve müselleme ve âsûde-hâl olub müşârün-ileyh Çasar'ın rütbesine göre âdet-i hâsene olan resm üzere ri'âyet olunalar ve tercümânlar istihdâm eyleyeler ve evlâdları ve gayrî âdemleri Beç'den âsitâne-i sa'âdetime ve âsitâne-i sa'âdetimden Beç cânîbine varub geldiklerinde kânûn üzere yol emirleri virilüb emîn ve sâlim varalar geleler ve iktizâ ittikte kendülere mu'âvenet oluna.

On sekizinci madde:

Sulh ve salâh eğerçi işbu tarafeynden hüsn-i rıza ile karâr-dâde olan şurût üzere akdolonmuştur lâkin cümle sınırlarda tasrîh olunduğu üzere makbûl olan uhûd ve şurût kemâ-yenbagi icrâ olunub ta'yîn-i hudûd akâbinde hedm ve tahliye ahvâli dahi itmâm olundukta kemâl-i takvîyeti ve lüzûm-ı ri'âyeti terettüb eder bu takdîrce işbu maslahatların müsâre'ât ile vücuda gelmesi için kat' hudûda tarafeynden nasb olunan vekîller bin yüz on beş senesi nevrüz-firûzunda mabeynlerde makûl ve münâsib gördükleri mahalde me'mûnû'l-gâile tevâbi'lerle bir yere gelüb mümkün olursa iki ay içinde imkân olan yerlerde dahi mukaddemce tarafeynde bâlâda te'ahhüd olunduğu üzere âlâyimi mu'âyylene ile arâziyi temyîz ve tefrîki ve tahdîd ve mabeynde karâr-dâde olan mevâdd-ı kemâl ihtimâm ve müsâre'ât ile icrâ ideler.

On dokuzuncu madde:

İşbu şurût ve kuyûd karâr-dâde olduğu üzere tarafeynden mukarrer ve mü'ekked kılınub imzâ gününden otuz gün içinde belki dahi mukaddemce kabûllerini meş'ar nâmeler getirülüb müşârün-ileyhim İngiltere kralı ve Nederlande âsitânı cenarâllerinin hizmeti tavassuta me'mûr olan mümtâz olan te'ahhüt ve iltizâm bir-vechile tehâllûf etmek ihtimâli olmaya.

Yirminci madde:

Bu terki cidâlin müddeti inşaallâhü te'âlâ temessük târihinde mütevâliyen yigirmi beş sene olan müddet-i merkûme tamâmında belki nisfında medd olunması tarafeynde murâd olunursa tekrâr imtidâdı söyle-şile tarafeynden hüsn-i rızâ ile karâr-dâde olan mevâdd cenâb-ı hilâfet-me'âbım ile müşârün-ileyh Roma İmparatoru beyninde ve vârislerimiz arasında masûn ve mahfûz olub devletlerimiz ve mülklerimiz ve karada ve deryâda olan vilâyelerimiz ve şehir ve varoşlarımız ve re'âyâ ve berâyâlarımız beyninde bilâ-tagâyâyür mer'î ve muhterem ola ve tarafeynin hâkimlerine ve zâbitlerine ve rû'esâ-yı asker ve cenkçilerine ve tevâ-bi' ve levâhiklerine bi'l-cümle tenbîh ve te'kîd oluna ki ânlar dahi tafsîl olunan şurût ve kuyûd ve mevâdd-ı uhûd muktezâsınca hareket sulh ve salâha mugâyir bir dürlü illet ve bahâne ile birbirlerini rencîdeden ihtirâz eyleyeler ve min-ba'd te'addî eylemeyüb konşuluğu gereği gibi gözedeler şöyleki mütenebbih olmayub muhâlefet üzere olanlar eşedd-i ukûbet ile haklarından gelinmeği muhakkak bileler ve cenâb-ı emâret-me'âb Kırım hânı ve sâ'ir tevâyif-i tâtâr dahi bu sulh u salâh ve dostluk ve barışıklık hukûkunu gereği gibi ri'âyet ve siyânet eyleyüb müşârün-ileyh Çasar'a tâbi' olan memleket ve re'âyâyâ bir vechile te'addî ve tecâvüz eylemeye-ler gerek esnâf-ı âsâkir ve gerek tevâyif-i tâtârdan bir ferd hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn ve mugâyir-i ahd ve mîsâk te'addîye cesâret ederse cezâsı tertîb oluna ve temessükler imzâ olunub mühürlendiği gündün tarafeynden husûmet ve te'addî külliyyet ile ref' olunub re'âyâyâ-yı tarafeyn emn ü emân ve istirahat ve itminân üzere olalar ve yevm-i mezbûrdan ta'adîyât tekâmîl-i tekâyüüd ve ihtimâm ile meveddet olunmak için sınırlarda olan hükkâm ve zâbitlere tenbîh ve te'kîd oluna lâkin bâ'id yerlerde olan hükkâma bu sulhun müsâre'ât üzere haberi irişdirilmek için yigirmi gün müddet ta'yîn olunub ândan sonra tarafeynden her kim muhâlefet ile bir dürlü tecâvüze ictirâ iderse bâlâda tasrîh olunduğu üzere hak-kından geline.

2. 1. 14. 1699 Tarihli Karlofça Antlaşması'na Ait Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlili

XVII. yüzyılda Avusturya tarafına Osmanlı Devleti tarafından verilen son ahidnâme-i hümâyûn olan bu ahidnâme 1699 tarihli Karlofça Antlaşması'na aittir.

Bu antlaşma ve sonrasında verilen ahidnâme, Osmanlı diplomasi anlayışının değişimi açısından oldukça önemlidir. Osmanlı Devleti, ilk defa bu antlaşma ile yabancı bir devletin tavassutunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu kabul ediş bir zamanlar hiçbir devleti kendisi ile eşit seviyede görmeyen Osmanlı Devleti için önemli bir prestij kaybıdır. Aynı zamanda ilk toprak kaybının da yaşandığı bu antlaşma ile Osmanlı Devleti bir daha toparlanamayacağı uzun bir savunma dönemine girmiştir.

Diplomatik açıdan da güç ve itibar kaybeden Osmanlı Devleti, Karlofça'da ilk kez müzakere yaparak bir antlaşma imzalamak zorunda kalmıştır. Oysa daha önceki dönemlerde diplomaside üstün konumda olan Osmanlı sürekli olarak kendi şartlarını kabul ettirerek antlaşmalar üzerinde belirleyici taraf olmuştur.

XVII. yüzyılın sonlarında imzalanan ve on yedi maddeden oluşan ahidnâme metnine göre:

1. Erdel (Transilvanya) Avusturyalılar'da kalacak ve sınırları Eflâk sınırının sonlarından Morş nehrine varıncaya kadar çekilecek olan sınır kabul edilecektir. Ayrıca antlaşma gereğince her iki taraf da hudud ihlallerinde bulunmayacaktır.

2. Temeşvar (Banat) eyaleti bütün nahiye ve nehirleriyle Osmanlı Devleti'nde kalacaktır. Bu bölümün sınırları ise kuzeyde Morş nehri ve batıda Tisa nehri olacaktır. Morş ve Tisa nehirlerinden yük ve binek hayvanlarının su içmesi, balık avı yapılması, nakliyat ve değirmen sefinelerinin sınırlarda tüccar sefinelerinin gelip-gitmelerine engel olunmayacaktır. Morş ve Tisa nehirlerinde bulunan adalar Çasar tarafına bırakılacaktır.

3. Tisa nehrinin batısında bulunan Pakça arazisi Çasar (Roma imparatoru) idaresinde bulunacaktır. Titel kalesine ise önceki dönemlerden daha fazla istihdam verilecektir.

4. Sınırların geri kalan kısmı Titel kalesi önünden başlayarak, Tisa'nın Tuna'ya karıştığı yerden Bosut suyunun Sava'ya karıştığı yere çekilecek bir hattan sonra, Osmanlı Devleti'ne müstakil olarak sınırın beri tarafı verilecek ve diğer tarafı da Çasar'a (Roma imparatoruna) ait olacaktır. Sınırların tespiti ise, hendek kazma, taş ve kazık olayları konulmak suretiyle belirtilecektir.

5. Bosut suyunun Sava nehrine karıştığı yerden Une nehrinin Sava'ya döküldüğü yere gelinceye kadar, Sava nehrinin bir tarafı Osmanlı Devleti'nin zaptında bir tarafı da Roma İmparatoru'nun zaptında olacaktır. Buna karşılık mabeynde bulunan Sava nehri ve adalardan her iki devlet de ortaklaşa faydalanacak, gemileri halk tarafından eşitlik kaidesi üzere korunacaktır. Ayrıca Bosna eyaletinin batı sınırı olarak da Une nehrinin mecraası ile çizilecek ve bu hudud içerisinde olan Novi, Dubiçe, Yesonofça, Dubay, Bravt vs. yerlerde buna benzer her ne varsa içlerinde-

ki Avusturya askeri tamamen boşaltılacaktır. Tilme ve Novi toprağından aşığı Sava'ya doğru Une nehrinin içinde kalan Kastoniçe vs. adalar, Une nehrinin Une kıyıları Roma İmparatoru'nun elinde olup, adı geçen hudud ile her iki tarafın sınırı tayin ve tespit edilecektir.

6. Antlaşmaya göre, iki tarafça da belirlenen sınırlarda saldırıda bulunulmayacak, iki tarafın zapt ve tasarrufunda kalanlara zarar verilmeyecek, iki tarafın halkı da itaate zorlanmayacak ve haraç vs. mutalebe edilmesi gibi sebeplerden dolayı rencide ve remide edilmeyeceklerdir. Eğer tüm bunlara uymadan aksini yapanlar olursa, hak ettikleri cezaları verilecektir.

7. İki devlet arasında belirlenen hudud hattında yeni kaleler yapılmayacaktır.

8. İki taraf da çete faaliyetlerine müsaade etmeyecek ve bu gibi faaliyetlerden dolayı yakalananlar cezalandırılacaktır.

9. İki tarafında halkından ara açan ve her işin fenalığını isteyenler iki tarafça da kabul edilmeyerek hangi sebeple olursa olsun korunmayacaktır. Bu tür hareketlerde bulunan ehl-i fesad, çeteci ve garetci kimin reayası olursa olsun hak ettikleri cezaları verilecektir. Devamlı fesad alışkanlığı olanlara daha sonradan barışa yanaşsalar da güvenilmeyecek ve sınırlara yakın yerlerde iskân ettirilmeyerek başka yerlerde iskân ettirilecekler.

10. Savaş esnasında memleketlerinden kaçan ve Avusturya idaresine girmek istemeyen Macar ve Erdelliler, sınırlarındaki halkın rahatını bozmamaları için sınırlardan uzak yerlerde iskân edilecektir.

11. Yapılan antlaşmadan sonra muahedenin uygulanmasına dair iki taraf arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkarsa, çözümü için komisyonlar kurularak barışçıl yollarla uzlaşmazlıklar halledilecektir. Savaşa girişme ise diğer ahidnâmelerde yasaklandığı gibi bu ahidnâmede de men olunup, savaş için karışıklık çıkaranların haklarından gelinecektir.

12. İki tarafın aldığı esirler de uygun fidye bedelleri ödenerek serbest bırakılacaktır.

13. Osmanlı Devleti Katoliklerin ayinlerini serbestçe icra etmelerine ve kiliselerini tamir etmelerine mani olmayacaktır. Bu madde daha önceki ahidnâmelerde mevcut olup Osmanlı Devleti'nin dini hoşgörü ve anlayışını göstermektedir.

14. İki tarafın tüccarları da önceden verilen ahidnâmeler gereğince korunacak ve önceden olduğu gibi güvenli bir şekilde ticaret yapabileceklerdir.

15. Önceden verilen ahidnâmelerde kayıtlı olduğu gibi bundan böyle akdolunan anlaşmalara aykırı ve iki devletin rüsumu müstemirresine aykırı olmayan maddeler yürürlükte kalacak ve bozulmuş olan ahidnâmeler ise feshedilerek yürürlükten kaldırılacaktır.

16. İki devlet de birbirlerine büyük elçiler gönderecek ve bu elçiler merasimle karşılanarak, gelip-giden elçiler devletlerinin sanına layık hediyeler getirecektir.

17. Elçiler gelip gittiklerinde ve bir yere geldiklerinde eskiden beri yapıla gelen merasim iki tarafında denetimi altında olacaklar. Roma İmparatoru tarafından gelen elçi, kapu kethüdası ve bunların dışındaki adamları istedikleri kıyafetleri giyebilecekler. Roma İmparatoru elçileri ve kapu kethüdaları ve maslahatgüzarları vs. Osmanlı Devleti dostları asudehal olacaklar; tüccar, evladları ve bunun dışındaki adamlarına Beç'den Âsitâne-i Sa'âdet'e ve Âsitâne-i Sa'âdet'den Beç canibine giderek, güvenli bir şekilde gelmeleri ve ihtiyaçlarının temini hususunda yardım edilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1699 KARLOFÇA ANTLAŞMASINDAN 1791 ZİŞTOVİ ANTLAŞMASINA KADAR OSMANLI AVUSTURYA İLİŞKİLERİ

16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda belirgin bir şekilde siyasi, idarî, iktisadî, içtimaî, ticarî ve askerî bakımdan duraklama ve hemen arkasından da devletin temel kurumlarında yaşanan bozulma ile birlikte bir çözüme görülmektedir. Bu uzun bozulma dönemi içerisinde Köprülüler döneminde kısmen bazı alanlarda yeniden canlanmalar görülmesine rağmen, özellikle 1683 II. Viyana Kuşatması ve sonrasında yaşanan büyük bozgun kötüye gidişe son noktayı koymuştur (Yalçınkaya, 2002: 63-64).

XVII. yüzyılın sonlarında başlayan bu kötü gidişin başlıca sebepleri, coğrafi keşifler ile Akdeniz havzasındaki iktisadî, ticarî ve kültürel merkezliğin Atlantik'e kayması ve yüzyıl savaşları ile başlayarak Protestan ihtilalleriyle birlikte başta Batı Avrupa olmak üzere bütün Avrupa'yı etkileyen ulus-devlet anlayışıdır. Ayrıca Avrupa'da mezhep ayrılıklarının sona ermesiyle birlikte, Avrupalı devletlerin Katolik ya da Protestan ayrımı yapmaksızın bir araya gelerek, daha merkezîyetçi ve mutlakîyetçi olması karşısında, Osmanlı İmparatorluğu'nun rakip saydığı bu dünyaya karşı gereken ölçüde tedbirleri alamamasıdır (Mantran, 1987: 159- 161).

Batı'da yaşanan bu olumsuz gelişmelerin yanı sıra Doğu'da yaklaşık bin yıl aradan sonra, Sasaniler'den sonra İran'da kurulan ilk Şii-İslâm karakterine sahip millî İran devleti olan Safeviler'le gelişen çatışmalardan kesin bir sonuç alınamaması Osmanlılar'ı hem batıda hem de doğuda uzun ve yorucu savaşlarla karşı karşıya bırakmıştır. 16. ve 17. yüzyıllarda batı-doğu ekseninde yoğunlaşan bu savaşlara 18. yüzyılda üçüncü bir cephe de, kuzeyde; Ortadoks Hıristiyanlığının liderliği için uğraşan Moskof kinezliğinden doğan modern Rusya ile başlamıştır.

1683 Viyana bozgunundan sonra tarihin ilk ve en büyük toprak kayıplarını verdiği Karlofça Antlaşması'nı 1699'da Kutsal ittifakın, Katolik kanadıyla imzalayan Osmanlı, 1700 yılında da Rusya ile İstanbul Antlaşması'nı imzalamıştır (Kurat, 1990: 14-15). Bu şekilde Karlofça Antlaşması ile 16 yıl süren savaşlar bitmesine rağmen, Osmanlı Devleti bu savaşlarda hem maddî ve hem manevî büyük kayıplar vermiştir (Ünal, 1974: 35-36). Antlaşmadan sonra kaybedilen topraklardan başka¹⁴ (Koçu,

¹⁴Karlofça Antlaşması'nda Osmanlı Devleti, Macaristan'ın tamamını ve Transilvanya'yı Avusturya'ya, Mora ve Dalmaçya kıyılarını Venedik'e, Kamaniçe ile birlikte Podolya ve Ukrayna'yı Lehistan'a ve Azak kalesini de Rus'lara bırakmak zorunda kalmışlardır.

1934: 76-78) memleket idarî askerî, malî, iktisadî, adlî ve içtimaî bakımdan bitkin bir hâle gelerek asayiş ve düzen tamamen bozulmuştur. Gerek harp sebebiyle artan vergiler ve gerekse soygunculardan usanan bir kısım köylüler yerlerini terk ederek şehir ve kasabalara sığınmış ve bir kısmı da eşkıyalığa başlamıştır (Uzunçarşılı, 1988³: 1-2).

Karlofça Antlaşması, Osmanlı yayılmasının ve tahakkümünün artık durduğunu ve Osmanlı'nın Avrupalı devletler üzerindeki mutlak üstünlüğünün ortadan kaldırılması açısından önemlidir. Bu antlaşmadan sonra Osmanlı Devleti, daha önceleri önem vermediği İngiltere, Fransa, Felemenk, gibi bazı Avrupalı devletlerin siyasetlerinin etkisinde kalmaya başlayarak, denge siyaseti izlemek zorunda kalmıştır.

Tüm bu yönleriyle Karlofça Barışı, Osmanlı Devleti'nin duraklama devrinin başlamasının yanı sıra Hıristiyan Batı'ya karşı yürütülen Osmanlı diplomasisinin dönüm noktasını teşkil ederek, Osmanlı'nın Avrupa'lı devletlerin tavassutunu kabul ettiği ilk barış antlaşması olması açısından Osmanlı Devleti için büyük bir öneme sahiptir (Savaş, 2002: 558). Bu açıdan Avrupalı Devletleri daha önce yaptıkları hiçbir antlaşma Karlofça Antlaşması kadar tatmin etmemiştir¹⁵(Koçu, 1934: 79).

Bu şekilde 1699 Karlofça Antlaşması'nın imzalanması ile, Osmanlı-Avusturya ilişkilerinin genel olarak üçüncü devresi başlamış oldu¹⁶ (Savaş, 2002: 555). Karlofça Barışı'ndan sonra artık Osmanlı Devleti bu zamana kadar diğer devletlerden vergi talep etme gücünü de kaybetmiştir. 17. yüzyılın sonlarında yaşanan tüm bu gelişmeler ise, Osmanlı Devleti'nin tedrici olarak Avrupa'dan çekilmeye başladığını ve İmparatorluğun Hıristiyan dünyasına karşı tam anlamıyla bir savunma pozisyonuna girdiğini göstermektedir¹⁷(Dursun, 1992: 175).

17. yüzyılda hem içerde hem de dışarıda en bunalımlı dönemini yaşayan Osmanlılar'ın bu sorunlardan ve yozlaşma döneminden kurtulması için yeni ve kalıcı tedbirlere ihtiyacı vardır.

¹⁵ Karlofça Muahedesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk kez taksim edilmesidir. Osmanlı'nın inhitat devrine geçtiğini gösteren bu vesikada ilk kez Avrupalı Devletler Osmanlı'dan toprak aldılar ve uluslararası diplomasi alanında Osmanlı ile aynı şartlara sahip bir antlaşmaya imzalamaya muvaffak oldular.

¹⁶ Karlofça Antlaşması ile başlayan ve Osmanlı Devleti'nin çözülme devrine rastlayan bu devrede Osmanlıların siyasî pozisyonu, Habsburg Hanedanına nisbetle daha zayıftır ve artık ofansif (saldırı) politikalarının geçerli olduğu dönem geride kalarak, Osmanlı siyasî literatüründe yeni bir dönem defansif (savunma) dönemi başlamıştır.

¹⁷ Bu antlaşmanın imzalanmasından sonra Osmanlı Devleti için kaybedilen yerleri geri alma siyaseti başlamıştır. Bu antlaşmayla gerileyen Osmanlı Avrupa münasebetlerinde yeni bir döneme girilmiş ve dünya siyasetindeki mutlak Osmanlı gücü yerini Avusturya ve Rusya'ya bırakmıştır.

Bu çerçevede Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk köklü ıslahat hareketleri 18. yüzyılın başlarında başlamıştır. Bu arada Karlofça'dan sonra devlet işlerini tamamen Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'ye bırakan sultan II. Mustafa, Edirne Vakası¹⁸ (Öztuna, 1998: 422-424) denilen olayla tahttan indirilerek yerine kardeşi III. Ahmed getirildi.

IV. Mehmed'in oğlu olan III. Ahmed devri, 1703- 1718 ilk saltanat seneleri ya da haricî muharebeler dönemi, 1718- 1730 son saltanat seneleri yahut Lale Devri olarak iki dönemden oluşur.

Bu dönemde izlenen başlıca politikalar ise, ilk dönemde Karlofça'da kaybedilen toprakları geri alma, ikinci dönemde ise, Batı'nın üstünlüğünün kabul edilerek, bunun sebeplerini öğrenmek gerektiği ve bunları bir düzene koyarak Avrupalı tarzda ıslahatların yapılmasıdır.

Bu arada şartlar müsait olmamasına rağmen, Osmanlı Devleti bu dönemde de fetihçi siyasetinden vazgeçmemiştir. XVIII. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa'da başlayan Veraset savaşları sebebiyle Lehistan Krallığı meselesinden dolayı İsveç ve Rusya arasında çıkan savaşlara katılmayarak tarafsızlığını koruyan padişah doğuda İran'la da dostluk kurdu (Aktepe, 1989: 34-38). Fakat Poltova Savaşı'nda Rus Çarı Büyük Petro'ya mağlup olan İsveç kralı XII. Şarl'ın (Demirbaş Şarl) padişahın haberi olmadan, Sadrazam Çorlulu Ali Paşa aracılığı ile Osmanlı Devleti'ne sığınması Rusya'nın Osmanlı topraklarına saldırmasına sebep oldu (İtzkowitz, 1999: 519-524).

Böylece Karlofça barışından 11 yıl sonra Rus ordusunun Kırım'da Osmanlı sınırına tecavüz etmesi sebebiyle Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş ilân etti. Fakat Osmanlı'nın asıl amacı, Karlofça Barışı ile Ruslar'a bırakılan stratejik önemi büyük olan Azak Kalesi'ni geri almak idi.

Bu şekilde Prut Seferi denilen XVIII. yüzyıla ait bu ilk Osmanlı-Rus savaşı 9 Nisan 1711'de ordunun İstanbul'dan hareketi ile başladı. Baltacı Mehmed Paşa¹⁹ (Uzunçarşılı, 1988³: 281) idaresindeki Osmanlı ordusu Kırım kuvvetleriyle birleştikten sonra, Prut nehri üzerinde Falcı bölgesin-

¹⁸ Padişahın çoğu zaman Edirne'de oturması İstanbul halkını, vaktini boşa geçirmesi, devlet ricalini, yeniçeri ağalığından sadrazamlığa çıkarılan Daltaban Mustafa'nın idam edilmesi, yeniçerileri Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin ilmi mansıplara oğulları ve yakınlarını getirmesi ulemayı memnun etmeyerek, çıkan ihtilal sonucu II. Mustafa tahtından indirildi. Feyzullah Efendi ve yakınları da canından oldular.

¹⁹ Baltacı Mehmed Paşa: Müezzın olarak tanınır, Kastamonu'da doğmuştur, doğum yılı bilinmemektedir. Uzun yıllar Tunus ve Cezayir'de kalmıştır. Sonra İstanbul'a gelerek sarayda sekreter olarak çalışmıştır. Mir-i âhur iken görevden alınmış ve sadrazam olmuştur (1704). İki defa sadrazamlık makamına tayin olunmuştur ve 1713'de ölmüştür.

de Çar Petro komutasındaki Rus ordusu ile karşılaşarak büyük bir zafer kazandı. Savaş sonunda Ruslar'ın barış istekleri üzerine Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa Osmanlı için çok uygun bir dönemde, şaşılacak kadar hafif şartlarda 23 Temmuz 1711'de Prut Antlaşması'nı imzaladı.

Ruslar ile yapılan bu antlaşmaya göre; (Kurat, 1981: 526 ve devamı)

1. Ruslar Azak kalesini silah, cephane ve tahkimatı ile iade edecekler.

2. Osmanlı sınırlarında inşa ettikleri kaleleri yıkacaklar.

3. Kırım ve Lehistan'ın iç işlerine karışmayacaklar

4. İsveç Kralı ülkesine serbestçe dönebilecek

5. İstanbul'da Rus elçisi bulundurulmayacak.

Böylece Prut savaşı ile Osmanlı Devleti gerileme dönemindeki ilk askerî ve siyasî başarısını kazanarak, Rus Çarı Petro'nun Karadeniz'e ve Balkanlar'a inme hayallerini engellemiştir (İlgürel, 1989²: 120).

Azak ve çevresinin geri alınmasından sonra, kendine güveni gelen Osmanlı Devleti, 1699 Karlofça Antlaşması'yla Venedik'e bırakılan Mora yarımadasını da geri almak için zaman kollamaya başladı.

Bu arada Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa'nın Petro'dan rüşvet alarak, Çariçe Katerina'nın dil dökmelerine kanıp Petro ve Rus ordusunun Prut'ta elden kaçırıldığı iddiaları yüzünden tepkilerin artması üzerine III. Ahmed, Baltacı Mehmed Paşa'yı 20 Kasım 1711'de sadrazamlıktan azletti (Kurat, 1989: 225-230).

Prut Antlaşması genel sonuçları ile 1699'dan beri devam eden istirdat siyasetinin kuzey tarafını sona erdirmiştir. Antlaşmadan sonra fetihçi siyasete tekrar dönen Osmanlılar için, Venedikliler'in asi Karadağlılar'a yardım ederek, mülteci Karadağlılar'ı himaye etmeleri, Akdeniz'deki korsan gemileri ile Osmanlı ticaret gemilerine zarar vermeleri ve en önemlisi Venedik yönetiminden memnun olmayan Mora Rumları'nın Osmanlı'dan yardım istemeleri Venedik'e bir sefer açılmasının temel sebeplerini oluşturmuştur (Ünal, 1974: 48).

Tüm bu sebeplerin yanı sıra Karlofça'da kaybettiklerini geri almayı kafaya koyan Osmanlılar tarafından 1714'te Venedik'e harp ilan edildi. Sadrazam kuvvetli bir ordu ile karadan, Kaptan-ı Derya Canım Hoca ve Mehmed Paşa da denizden gelerek Mora bölgesindeki Venedikliler ile muharebe başladı. Bu muharebe sonucunda, Osmanlı ordusu Venedikliler'e karşı büyük bir başarı kazanarak, Mora yarımadası Venedikliler'den geri aldı (Yalçınkaya, 2002: 71). Fethin ardından ilerleyen Osmanlı ordusu Girit'te henüz fethedilmemiş olan Sperlanka, Granbosa ve Suda gibi bazı kaleleri de ele geçirdiler (Aktepe, 1989: 36).

Bu arada başlangıçta Osmanlılar'ın Venedik ile olan savaşlarına ses çıkarmayan Avusturya, Osmanlılar'ın Dalmaçya ve Hırvatistan taraflarına

yönelmeleri üzerine Venedik ile 15 Nisan 1716'da antlaşma yaptı (Yalçınkaya, 2002: 71). Osmanlılar'ın zapt ettiği yerlerden geri çıkmasını ve Venedik'e tazminat ödemesini isteyen Avusturya Venedik ile birlikte savaşa girdi. Böylece 1716'da başlayan Körfez (Korfu) seferi, Avusturyalılar'ın müdahale etmeleri ve Türk kuvvetlerinin iki cepheye ayrılmasına neden oldu (Karal, 1989: 215-222). Bu şekilde beklenmedik bir zamanda Venedik ile savaşırken Avusturya cephesinin de açılması üzerine istenilen hazırlıklar tamamlanmadan yüz bin kişilik bir ordu ile sefere çıkan Osmanlı ordusu Tuna kıyısındaki Petervaradin'de karşılaştılar (Yücel ve Sevim, 1989¹: 268-269)

Fakat büyük ümitler ile başlatılan kuşatma Sadrazam Damat Ali Paşa'nın şehit düşmesi ve tecrübeli Prens Eugene karşısında yapılan taktik hatalar sebebiyle Osmanlı kuvvetleri 1716'da bozguna uğradı. Sadrazam'ın savaşta şehit düşmesi ordunun dağılmasına ve III. Ahmed'in Korfu kuşatmasını kaldırmasına yol açtı (İlgürel, 1989²: 123-125).

Petervaradin'de Osmanlı savaş kampı Viyana bozgunundan sonra bir kez daha Avusturyalılar'ın eline geçti. Sırbistan, Bosna, Temeşvar, Eflak ve Boğdan güzergâhları açıldı. Osmanlı ordusunu geri çekilmesini fırsat bilen Avusturya Komutanı Prens Eugene Banat'ı istila ve ardından Orta Avrupa'nın merkezi konumundaki Belgrad'ı ele geçirdi (Ünal, 1974: 49).

Avusturyalılar karşısında birbiri ardına sadarete getirilen Arnavut Halil Paşa ve Kayserili Mehmed Paşa dönemlerinde yapılan bütün çalışmalara rağmen başarı elde edilemedi. Nihayet Avusturyalıların Niş bölgesine kadar inmeleri üzerine, İngiltere ve Felemenk devletlerinin tavassutu ile Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sadareti döneminde Pasaroفا²⁰ (Tukin, 1964: 514-523) Antlaşması imzalandı²¹(İlgürel, 1989²: 275-277). (21 Temmuz 1718) Buna göre;

Osmanlı Devleti Banat, Küçük Eflâk (Alut nehrine kadar), Belgrad dâhil kuzey Sırbistan ve Bosna'nın kuzeyinde kalan sınırları Avusturya'ya geri veriyordu (Savaş, 2002: 559).

²⁰ Pasaroفا: Yugoslavya'da Tuna Bonat'ında küçük bir ticaret şehri olup, aynı adı taşıyan mahallin idare merkezidir. Morava ile Mlava suları arasındaki münbit ovada Senedre (Semadra)'nın 4 km şarkında uzaklıkta bulunmaktadır. Osmanlı'nın Avusturya ve Venedik devletleri ile ayrı ayrı (22 Şubat 1130=21 Temmuz 1718) barış antlaşmaları imzaladığı yerdir.

²¹ Pasaroفا'da Osmanlı Devleti'nin murahhasları Silahdar İbrahim Efendi ile Yirmisekiz Mehmet Efendi ve üçüncü murahhas ve tercüman olarak da Eflak Beyi Yenaki Bey tayin edildi. Avusturya'yı Graf Van Wirmand ile bu devletin Babiali nezdindeki eski elçisi Talmann ve Venedik'i ise Carlo Ruzzini temsil edeceklerdir.

Venedikliler'den Atik, Mora ve bazı yerler alınarak,²²(Uzunçarşılı, 1988³: 145-146) bunun karşılığında ise Bosna-Hersek sahilindeki bazı yerler terkedilmiştir.

Barış Antlaşması 25 yıllık bir süre için imzalandı. Böylece, XVII. yüzyılda meydana gelen Osmanlı-Avusturya savaşlarının ilki bitmiş oluyordu ve bu savaştan muzaffer olarak ayrılan Habsburg Hanedanı olmuştu. Bu tarihten itibaren Habsburg Hanedanlığı Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan tamamen atma ve hâkimiyetini Balkanlar'a kadar genişletme politikasına yöneldiler (Savaş, 1992: 33).

Bu arada Avusturya için başarı ile sonuçlanan bu antlaşmadan hemen sonra, Avusturya ile bir de ticaret antlaşması imzalanmıştır. (20 Temmuz 1718)'de imzalanan bu antlaşma da 20 maddeden meydana gelmektedir. Buna göre;

1. Avusturyalı tüccarlar Osmanlı toprakları ve sularında serbest ticaret yapacaklar ve herhangi bir yerde bir defaya mahsus ithal ya da ihraç ettikleri mallardan % 3 gümrük resmi vereceklerdir.

2. Avusturyalı tüccarların emniyeti için, Osmanlı Devleti'nin bütün liman ve ticaret bölgelerinde bu devlete ait konsolosluklar, acentalar açmak ve tercüman kullanmak gibi ticarî imtiyazlar verilmiştir.

3. Buna karşılık Avusturya Devleti de Osmanlı halkının ve tüccarının menfaatleri için kendi topraklarında şehbenderlikler²³ (Yücel ve Sevim, 1989²: 227) bulundurmasına izin vermiştir.

4. Osmanlı ticaret gemilerine Akdeniz'de dolaşan Malta korsan gemilerinden herhangi bir zarar gelir ise bu konudaki zarar Avusturya gemilerine atılmayıp, kötü davranılmayacaktır.

5. İranlı tüccarlara Avusturya topraklarına gidip gelmeleri için % 5 gümrük resmi alınarak, geçiş serbestiyeti verilmesi gibi hususlar bu ticaret antlaşmasının en önemli maddeleridir.

Pasarofça Antlaşması sonucunda Osmanlı Devleti, belirtilen kayıplarıyla sadece orta Avrupa'dan tamamen elini çekmekle kalmadı, aynı zamanda Avrupa'yı titrettiği devir de sona erdi.

²² Akdeniz'de Venedikliler'den zapt edilmiş olan Çerigo adası tekrar Venedik'e iade edildi. Venedik tarafından zaptedilen Preveze kalesi Venedik Cumhuriyeti'nde kaldı.

²³ Şehbender: Ticaret ateşesi.

Nitekim Damat İbrahim Paşa²⁴ (Yücel ve Sevim 1989²: 276) Pasarofça Antlaşması'nı imzaladıktan sonra kuzeyde Rus-İsveç savaşına karışmayacağına dair I. Petro'ya güvence verdi. Kırım Tatarları'nın Lehistan topraklarına saldırmayacağına dair Lehistan ve Avusturya ile antlaşmalar yaptı. Ayrıca Kırım Tatarları'nı da Rusya ile savaşmaları için baskı altında tuttu. Bütün bunlar Pasarofça ile Osmanlı İmparatorluğu'nun batı sınırlarında yeni bir denge oluşturduğu fikrini hâkim kılmaktadır. Böylece, Bâb-ı âli Avrupa cephelerinde genişleme siyasetini bırakıp başta Avusturya olmak üzere, Rusya ve diğer Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti aleyhine genişlemelerini engelleyecek savunma tedbirleri almaya başladı. Bu şekilde Avrupa sınırlarını güvence altına alan Osmanlı'da diğer dönemlerden farklı bir diplomasi ve siyasî anlayışın hâkim olduğu yeni bir dönem başladı.

Osmanlı tarihinde Lale Devri²⁵ (Aktepe, 1979: 344-349) olarak adlandırılan bu dönemin en önemli özelliği Osmanlı'nın Batı'nın mutlak üstünlüğünü kabul ederek Batı tarzı ıslahatlar yapmaya başlaması olmuştur.

Bu dönemde merkezde yapılan ıslahat ve düzenlemelerin yanı sıra Avrupa'nın değişik merkezlerine de ilk kez geçici elçiler gönderilmiş ve Batı ile yakın ilişkiler kurmaya başlanmıştır. Tüm bu gelişmeler ise, Osmanlı diplomasi anlayışının değişimine ve diplomatik literatürde diğer devletlerde eşit konuma gelen Osmanlı'nın mutlak üstünlüğünün sona ermesi anlamına gelmektedir. Çünkü daha önceki dönemlerde Osmanlı Avrupalı devletlerden gelen elçileri kabul ediyor, fakat hiçbir zaman kendisi ile eşit şartlarda görmediği ve hatta küçük gördüğü Avrupa'ya ilk

²⁴ Damat İbrahim Paşa; Adı, kendisi tarafından Nevşehir olarak değiştirilen Niğde'ye bağlı bir köyde doğan İbrahim Paşa (Sultan III. Ahmed'in kızı Fatma Sultan'la evlendiği için Damat denilmiştir) devletin çeşitli makamlarında (Darüssaade Ağası yazıcısı; Haremeyen muhasebecisi, mevkufatçı, Niş defterdarı mir-i ahur, vezir ve sadaret kaymakamı) bulunmuştur. Mehmed Paşa (Nişancı) dan sonra vezir-i azamlığa atanan (1718) İbrahim Paşa (Nevşehirli Damat),1730 yılındaki ölümüne kadar adeta bir hükümdar yetkisiyle görevini yürütmüştür. O mizac itibarıyla savaş ve mücadeleden hiç hoşlanmayıp ülkeyi barış ve huzur içinde görmeyi isteyen, zevk ve eğlenceye son derece düşkün bir devlet adamı idi.

²⁵ Osmanlı tarihinde III. Ahmed'in Pasarofça Muahedesi ile 14 yıl, 11 ay, 2 günlük birinci saltanat döneminin kapanması ile başlayan ve (1718- 1730) yılları arasında kapsayan ikinci saltanat dönemine verilen isimdir. Lale devri, savaşlardan ve ihtilallerden bunalan İstanbul'un ve diğer şehirlerin Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın öncülüğünde hayatın zevklerinden yararlanması şeklinde tarif edilebilir. Pasarofça Antlaşması (1718) ile başlayan ve Osmanlı için Batılışmanın başlangıcı sayılan bu dönem (1730) Patrona Halil İsyanı ile sona ermiştir.

kez elçi göndererek Batı'nın üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmıştır (İlgürel, 1989²: 126-128)

Lâle Devri denilen bu dönemde Sadrazam İbrahim Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli düzenlemeler yaparak, her alanda bir kalkınma ve disiplin ortamı oluşturdu. Bu dönemde yapılan ıslahatların belkide en önemlisi İbrahim Müteferika²⁶ (Altınay, 1980: 269-296) tarafından ilk Osmanlı matbaasının kurularak bir kalkınma ve disiplin ortamının oluşturulmasıdır. Fakat İstanbul'daki eğlence âlemlerinde yapılan savurganlık neticesinde halka konulan yeni vergiler, sağlanan sosyal ve iktisadî düzeni bozmaya başladı. Ülkedeki istikrarsızlığı yeni bir savaş ve ondan elde edilecek maddî kazançlarla kapatmayı düşünen sadrazam, İran'daki iç karışıklıklardan istifade ederek, İran'la savaş durumunda olan Kafkaslar'daki Müslümanlar'ın yardım istemesi nedeniyle İran'a yeni bir savaş açtı²⁷ (Uzunçarşılı, 1988: 249).

Fakat Osmanlı, İran politikasında Rusya ile karşılaşmak zorunda kaldı ve iki devlet arasında İran topraklarının taksimatı için yapılan uzun müzakerelerden sonra 24 Haziran 1724'de İran Mukasenâmesi (Antlaşması) imzalandı. Bu antlaşma gereğince, Osmanlılar Şirvan ve Azerbaycan'ı ellerinde tutup, Rusya'nın da Kafkasya'nın Hazar bölgesinde, Gilen, Mazenderen ve Esterabad'daki varlığını tanımıştır. Her iki tarafta tehlikeli boyutlara varması hâlinde tarafların bu tehlikesini önlemek için işbirliği yapacaklardır (Yalçınkaya, 2002: 76).

Bu antlaşmadan sonra da devam eden İran savaşları esnasında ülkedeki huzursuz ortam giderek artmıştır. Bu huzursuzluk 28 Eylül 1730'da Sadrazam Damat İbrahim Paşa ve yakınlarını hedef alan Patrona Halil İsyanı ile sonuçlandı. Arnavut asıllı bir yeniçeri olan Patrona Halil'in başlattığı isyan hareketi yüzlerce sivil ve askerinin katılımıyla genişledi.

²⁶ İbrahim Müteferrika; 1674'te Koloşvar (Macaristan)'da doğmuştur. II. Mustafa'nın Avusturya seferi (1692) sırasında esir edilmiş ve İstanbul'a getirilmiştir. Daha sonra İslam dinini seçen Müteferrika 1711'de Risale-i İslâmiye adlı bir dergi çıkarmış ve sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın büyük desteğini kazanmıştır. Rakoçi Ferenç bir kısım Macarlarla İstanbul'a gelip iltica ettiklerinde, onlara tercüman olarak atanmış ve Venedik seferi esnasında da Avusturya Başbakanı Prens Eugen'e elçi olarak gönderilmiş, kendisine Sadrazam'ın ve Sultan'ın birer mektubu verilmiştir. 1741 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

²⁷ Damat İbrahim Paşa sadaretinde İran'ın istilası sırasında Rusların da İran'a ait Dağıstan ve Hazar denizi havalisini işgal etmeleri nedeniyle Osmanlı, himayesine girmiş olan Şirvan taraflarındaki Osmanlı-Rus ihtilafı bir savaşa müncer olmak üzere iken Fransa hükümeti Osmanlı-Rus harbinin hem Osmanlı ve hem Fransızlara hasım olan Avusturya'nın kuvvetlenmesine sebep olacağını ileri sürerek elçisi Marki Dö Banak vasıtasıyla çıkacak muharebeyi önleyip her iki tarafı anlaştırmaya muvaffak olmuştur (1724).

padişah, sadrazam ve yakınlarını azlettirip boğdurmasına rağmen isyancılar yatıştırılmadı.

Sonunda Edirne Vakası'ndan 27 yıl sonra İstanbul'da ortaya çıkan bu isyanda Sultan III. Ahmed'in tahttan indirilmesine sebep oldu ve yerine Sultan I. Mahmud²⁸ (Savaş, 2002: 559) Osmanlı tahtına getirildi.

Patrona Halil ayaklanmasından sonra devlet işlerine tam olarak hâkim olan I. Mahmud ilk iş olarak, tahta çıkmasına vesile olan Patrona Halil ve yandaşlarını ortadan kaldırarak ülkedeki siyasî istikrarı yeniden sağladı. Ardından ıslahat hareketlerine yönelen Padişah, Batı tarzı ıslahatlar yapmak için Avrupa'dan teknik ve askeri uzmanlar getirtmiştir. Bu arada cephelerde devam eden yenilgiler ve merkezde yaşanan Patrona ihtilali sebebiyle, doğudaki tehlike İran ile kısa süreli de olsa Nadir Şah döneminde girilen mütareke dönemi yeniden başladı (Ünal, 1974: 66-67).

1731'de yeniden başlayan İran savaşları 1746 yılına kadar fasıllarla devam etti. 1736'da yapılan sulh müzakerelerinden sonra 1639'da imzalanen Kasr-ı şirin Muahedesi'nin esasları taraflarca kabul ederek, 1736 yılında İran'la yeni bir antlaşma imzalandı (İlgürel, 1989²: 138-139).

Bu şekilde Doğu'daki sorunları bertaraf eden Osmanlılar, Batı ile herhangi bir şekilde çatışmak istememesine rağmen, 1736 yılında tam İran savaşının durakladığı bir sırada Avusturya ve Rusya ile yeni bir savaş girmek zorunda kaldı (Yalçınkaya, 2002: 83). XVIII. yüzyıla ait bu ilk Osmanlı-Avusturya ve Rus harbinin temel sebebi ise Rusya'nın uyguladığı politikadır²⁹ (Kurat, 1990, 21-22).

Rusya, Osmanlı Devleti'nin İran seferleriyle meşgul olduğu dönemlerde mevcut politikalarını gerçekleştirebilmek amacıyla Avusturya ile gizli bir antlaşma imzaladı³⁰ (Uzunçarşılı, 1988³: 252). Bu antlaşmaya

²⁸ I. Mahmud (1730- 1754), 2 Ağustos 1696'da Edirne'de dünyaya gelen sultan II. Mustafa'nın büyük oğlu olan şehzade Mahmud, III. Ahmed'in oğludur. 1730 Patrona Halil isyanından sonra tahta çıkan Sultan Mahmud 1754 yılına kadar tahtta kalmıştır.

²⁹ Avrupa'lı bir devlet olabilmek için çevresindeki açık denizlere inmek amacıyla 15. yüzyılın ikinci yarısından beri, gayret eden Rusya, Ocak 1736 senesinde Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. Savaşın başlıca sebebi, 1720 yılında Çerkez ve Nogaylar'ı kendine tabi kılması ve İsveç Devleti ile yaptığı savaşta galip çıkarak 1721'de Nişad (Nysadt) Barışı'yla Kuzey Avrupa'da hâkimiyet kurarak yönünü güneye çevirmesidir. Yine Rusya'nın Lehistan Krallığı meselesini halletmesi de güneyle ilgilenmesini sağladı. Rusya'nın 1736 senesinde Osmanlı Devleti'ne savaş açmasının önemli bir sebebi de 1722-1736 İran savaşları sırasında, iyice yorgun düşmüş olan Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini daha kolay gerçekleştirebileceğine inanmasıdır.

³⁰ Antlaşma Avusturya yani Alman İmparatoru VI. Şarl (Charles Karl, Şarlken, Karlos, Karaloş) ve Rus çaritesi Anna de-Karland (Anna İvatavta) arasında 1723

göre, Ruslar, ansızın Osmanlı'ya saldırıya geçecek, bu arada Avusturya, iki devlet arasında güya arabuluculuk yapmak amacıyla Osmanlı hükümetini oyalayacak, arada savaş hazırlıkları tamamlandıktan sonra da saldırıya geçip Osmanlı Devleti'ni iki cephede birden savaşmak zorunda bırakacaktır. Bu şekilde, Avusturya ile birleşen Rusya, Prut ve Edirne muahedesine uymayarak Lehistan Krallığı³¹ (Kurat, 1990: 21-22) meselesine askerî müdahalede bulunmuş ve kendi adayları III. Oğüst (III. Augustus)'u kral seçirmiştir (İlgürel, 1989²: 539)

Ayrıca Rusların Azak kalesine taarruzları ve Don nehrinde gemi bulundurmaları ve yine İran savaşı sırasında Osmanlı kuvvetlerinin Rusya'nın protestosu üzerine geri dönmek zorunda kalması iki devlet arasında gerginliği arttırmıştır (Ünal, 1974: 68-69). Tüm bunların üzerine Ruslar'ın bir müddet sonra, Or-kapu'yı teslim alarak Kırım'a saldırmaları ve Bahçesaray'ı yakmaları ve bu durumdan istifade eden Fransa'nın İstanbul sefiri Marquis de Vileneuve'nin teşviki sonucunda Osmanlı hükümeti Rusya'ya harp ilan etti (2 Mayıs 1736).

Osmanlı ordusu karadan ve denizden Ruslar üzerine saldırıya geçtiği sırada daha önce anlaşan iki devlet önce Rusya daha sonra da Avusturya savaşa girecekti. Bu arada Avusturya elçisi Ludvig van Talman Bâb-ı âli'yi çeşitli sebeplerle oyalamaktadır.

Aradan geçen bu süre içerisinde hazırlıklarını tamamlayan Avusturya ise, Rusya ile yaptıkları plan gereğince, üç koldan taarruza geçti (Temmuz 1737). Avusturya kuvvetlerinin bir kolu Niş tarafına yürürken, diğer bir kolda Sava'yı geçerek Bangoluka ve İzvornik tarafına yürümüştür. Eflâk'a giren ayrı bir kol ise Bükreş'i zapt etmiştir. Bu arada, Ruslar da Özi'yi ele geçirmişlerdir (Öztuna, 1998: 438).

Avusturya ve Rusya'nın bu saldırılarına karşı harekete geçen Osmanlı ordusundan vezir Köprülü-zâde Ahmed Paşa Niş'i geri aldı. İvaz Mehmed Paşa da Vidin civarında başka bir Avusturya ordusunu yenilgiye uğrattı. 1738'de Adakale ve Belgrad'ın zaptı için yola çıkan Sadrazam

tarihinde imzalandı. Buna göre; Avusturya bir Rus-Osmanlı savaşına katılması ve savaş sonunda elde edilecek toprakların yarı yarıya paylaşılmasını kabul etti.

³¹ Lehistan'da kral seçimi diyet meclisi tarafından yapılmaktadır. Fakat bu devrin tüm büyük devletleri Lehistan'ın iç işlerine müdahale ederek kendine taraftar olan birini kral seçtirmek istiyorlardı Bu durumda Rusya ve Avusturya ölen II. August'un oğlu III. August'u Fransa ise daha önce Lehistan kralı olan kayın pederi Stanislaw Leszczyński'yi kral seçtirmek için uğraşıyordu. Lehistan halkı ve diyet meclisi ise Stanislaw'a taraftar olduğundan onu seçtiler. Rusya ise yeni kralı tanımayarak zorla kendi adayını kral seçtirmeye çalıştı. Bunun üzerine Lehistan ordu komutanı olan Kont Potacki (Poteski) durumu Osmanlı'ya bildirdi. Ve bu durum yeni bir savaş sebebi oluşturdu.

Yeğen Mehmed Paşa Avusturyalılar'ın Tamışvar tarafına tekrar saldırımları üzerine istikametini değiştirerek, uzun ve şiddetli süren çarpışmalar neticesinde, Sebeş ve Lugos kalelerini tazyik etmiş, Adakale de zapt edilerek, Belgrad'a akınlar yapmıştır (Yalçınkaya, 2002: 84). Bu şekilde özellikle Avusturya cephesindeki büyük başarılarından sonra Osmanlılar, 1738 ve 1739 yıllarında Tuna boyunca ilerleyerek Belgrad, Semendire, Orsava ve diğer birçok irili ufaklı şehir, kasaba ve kaleleri almıştır. Böylece cephede iki yıl üst üste kazanılan başarılarından sonra, 20 yıl önce kaybedilen yerler geri alınarak Tuna savunma hattı tekrar kurulmuştur.

Avusturya cephesindeki bu başarıların yanı sıra, Rus cephesinde ise Bender Seraskeri Numan Paşa, Kırım kuvvetleri ile birleşerek Ak-su (Buğ) ve Turla (Dnester) boylarında çarpışarak Ruslar'ın ilerlemesini engelledi (Yücel ve Sevim, 1989²: 13).

Rus donanmasının da Kaptan-ı derya Süleyman Paşa tarafından saf dışı bırakılması sonucunda, Özi ve Kılburun kaleleri istirdad edildi ve bazı yerlerde başarılar elde edildi.

Bu arada Fransa'nın sulh tavassutu, yenik durumda olan Rusya ve Avusturya tarafından kabul edilmedi. Vidin'deki başarılarından sonra seraskerlikten sadarete getirilen İvaz Mehmed Paşa, komutasındaki Osmanlı ordusunun başında Belgrad'a yürüdü. Belgrad'ı kuşatan Osmanlı kuvvetlerine vali Ali Paşa (Hekimoğlu) komutasındaki Bosna kuvvetlerinin de katılımıyla güçlenen Osmanlı ordusu, Avusturya ordusunu Belgrad önünde büyük bir hezimete uğratarak barışa mecbur etmiştir (Koçu, 1934: 92- 94)

Bu şekilde 1737'de başlayan Avusturya askerî operasyonlarının neticesinde Avusturya'nın eline geçen Niş Kalesi'nin geri alınması ve son olarak, Çaşar ordusunun Grocka'da (Hisarcık) aldığı ağır yenilgiden sonra barış müzakereleri tekrar başladı (Savaş, 1992: 60).

Kont Vallis, Belgrad kalesinin mukavemet edemeyeceğini İmparator'a bildirmesi üzerine İmparator General Kont Nayberg'i murahhas olarak gönderdi. Bu arada barış konusunda arabuluculuk yapmakta olan Fransız elçisi Marki dö Vilmöv, orduya davet edildi. Çok geçmeden Fransız elçisi, Avusturya delegesi Kont, Naypperger (Neipperger) Osmanlı temsilcileri Reisü'l-küttâp Mustafa, ordu kadısı Esat ve mektupçu Ragıp (Koca Ragıp Paşa) Efendi ve Osmanlı heyetine daha sonradan katılan Bosna valisi Ali Paşa (Hekimoğlu) görüşmelerde bulundu (Yücel ve Sevim, 1989²: 21). Görüşmeler başladıktan sonra Avusturya delegesi, İmparator'dan aldığı talimat gereğinde Küçük Eflâk (Çasar Eflâkı) ve Sırbistan'ı terk, fakat Belgrad'ın kendilerine kalmasını, Sava ve Tuna nehirlerinin iki taraf arasında sınır olmasını teklif etti.

Avusturya'nın isteklerinin Osmanlılar'ca kabul edilmemesine rağmen, Fransız elçisinin çabaları ile uzlaşma sağlandı³² (Ünal, 1974: 70-71).

Bütün bunlardan sonra, 18 Eylül 1739 günü, sabahleyin saat altıda tören yapmadan Avusturya adına General Neipperg, Osmanlı Devleti adına Vezir-i azam İvaz Mehmed Paşa nihaî barışı imzaladılar (Bozkurt, 1994: 21).

Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında 27 sene geçerli olacak olan ve 23 madde ve bir hatimeden oluşan Belgrad Antlaşması'na göre; (Erim: 1953: 81-94).

1. Belgrad ve Sabacoz Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır.
2. Pasarofça Antlaşması'nda Tuna ve Sava nehirlerinin güneyinde Avusturya'ya bırakılan yerler tekrar Osmanlı'ya verildi.
3. Tuna ve Sava iki devlet arasında sınır olmuştur.
4. İrşova arazisi, Eflâk-ı Çaşar (Küçük Eflâk) geri alındı.
5. Bunlardan başka, muahede Avusturyalılar'ın inşa ettiği bazı askerî tesislerin yıkılması, esirlere, akıncılara ve elçi teatisine dair çeşitli maddelerden oluşmaktadır.

Bu arada son iki yıl boyunca Osmanlı orduları Avusturya cephesinde savaştığı için, Ruslar'a fazla önem verilmediğinden dolayı Kırım başta olmak üzere Eflâk ve Boğdan Ruslar'a karşı savunmasız bırakılmıştır. Ruslar 1738'de önce Balkan ortodoksları yoluyla daha sonra da Lehistan'la yaptıkları bir antlaşmaya dayanarak, Polonya topraklarından ordu-suyla geçip, Hotin, Bender ve arkasından da Boğdan'ın merkezi Yaş'ı işgal edip Eflâk'a saldırmayı planladığı bir sırada Avusturya ile yapılan Belgrad Antlaşması Ruslar'ın bütün plânlarını bozdu (Yalçınkaya, 2002: 84).

1 Eylül 1937'de Neipperg'in Vezir-i azam ile sulh antlaşması yap-ması sonucu, savaş alanında müttefiksiz kalan Rusya da çaresiz kalarak Fransa'nın arabuluculuğu ve Avusturya'nın da telkinleri ile barışı kabul etmiştir. Bunun üzerine Vlnöv'ün yanında bulunan Rus murahhası Cagnavi (Kaynini) ile Vezir-i azam arasında on beş madde ve bir sonuç-tan oluşan Osmanlı-Rus Antlaşması imzalandı³³ (Yalçınkaya, 2002: 85).

³² Avusturya'nın bu isteklerinin Osmanlılar tarafından reddedilmesi üzerine, Naypperger, "Tahkimatın yıkılması şartıyla Belgrad'ın teslimini" kabul etmek zorunda kaldı. Bununla birlikte vezir-i azam tahkimatının yıkılmadan Belgrad'ın teslimini, aksi takdirde görüşmelere devam edemeyeceğini bildirmesi üzerine görüşmelere kilitlendi. Bunun üzerine Fransız elçisinin ara yol olarak Belgrad'ın Osmanlılar dönemindeki kale, teşkilat ve tahkimatının aynen korunması önerisini iki tarafın da kabul etmesiyle anlaşma sağlanmış oldu (18 Eylül 1739).

³³ Ruslar'ın antlaşma yapmalarının önemli nedenlerinden birisi de bu sıralarda gerçekleşen İsveç-Fransa ittifakı ve Osmanlılar'la İsveç arasında ticaret antlaşma-

Ruslar'la imzalanan bu ikinci Belgrad Antlaşması'nda Ruslar bütün isteklerinden vazgeçtiler. Antlaşmaya göre; (Köse, 1992: 542).

1. Azak kalesi yıkılacak ve o bölge iki devlet arasında boş bırakılacaktır.

2. Ruslar, Don ırmağı üzerinde Çerkaski adası karşısında, Osmanlı İmparatorluğu da Kaban eyaletinin Azak semti hududunda yeni bir kale yapabilecektir.

3. Rusya Azak denizinde ve Karadeniz'de ticaret ve harp gemisi bulundurmaz.

4. Her iki devlet hudutların emniyet ve asayişine azami dikkat edecek.

5. Küçük ve büyük Kabartaylar, ne Rusya'ya ve ne de Osmanlı İmparatorluğu'na tabi sayılacak ve iki devlet arasında serbest kalacaklardır.

6. Bundan böyle Bâb-ı âli, Rus hükümdarına "İmparator" veya "İmparatoriçe" diyecektir³⁴ (Öztuna, 1998: 440).

Böylece Osmanlılar bu savaşta batı cephesinde olduğu kadar doğu cephesindeki kayıplarını da yeniden elde etmiştir. Ruslar Avusturya'ya göre savaştan daha karlı çıkmış ve Azak'ı kaybetmelerine rağmen, gelecekteki Kırım baskın ve akınların sorumluluğunu Osmanlılar'a yükleyerek Osmanlılar'ın Kuzey sınırlarını gelecekte zayıflattılar (Yalçınkaya, 2002: 85).

Belgrad Antlaşmaları'yla Osmanlılar 1699'daki Karlofça sonrası ilk defa iki güçlü devletle başa çıkabilmiş ve onları geri çekilmeye mecbur etmiştir. Rusya ve Avusturya ile ayrı ayrı imzalanan Belgrad Antlaşması Osmanlı Devleti'nin Karlofça ve Pasarofça'da imzaladığı antlaşmalara nispetle en kârlı olanıdır (Köse, 1992: 542). Osmanlı Devleti, bu antlaşma ile daha önce uğradığı zararlarının ve toprak kayıplarının bir kısmını telâfi ederken, uluslar arası siyasî platformda dönemin önemli devletleri sayılan iki devlete karşı aynı anda karşı koyabileceğini de göstermiştir³⁵ (Öztuna, 1998: 440).

ları için yapılan müzakerelerin Ruslar'ı tedirgin etmesidir. Zira Ruslar Osmanlılar'ın bütün güçlerini bu cepheye kaydırıp karşı saldırıya geçeceğinden korkmaktadırlar.

³⁴ Böylece Rusya'nın İmparatorluk olduğu resmen kabul edildi. Ancak Bab-ı âli daha uzun yıllar Rus hükümdarı hakkında İmparator ve İmparatoriçe terimlerini kullanmakta direndi, sadece Rusya büyük elçilerini diğer büyük elçilerle eşit kabul etmeye başladı.

³⁵ Bu açıdan Belgrad Muahedesi, Osmanlı'nın mukayese edilmez şekilde Dünya'nın birinci devleti olduğunu ispat eden bir vesikadır. Zira Rusya, Almanya ve İran İmparatorlukları ile savaşan Osmanlı, bu devletleri yenmiş ve yapılan bu savaşlardan toprak kazancı ile çıkmıştır. Bu şekilde, Türkiye'ye Avrupa'da 28

Belgrad'tan sonra Avusturya ve Rusya muahedelerinin kesin bir şekilde sonuçlandırılması ve dostluk gösterisi için karşılıklı elçilerin gönderilmesi kararı alınmıştır. Bu münasebetle yapılan antlaşmalar gereğince dostluk münasebetlerini pekiştirmek amacıyla 1740 yılında Canib Ali Efendi Viyana'ya ve Mehmed Emin Efendi'de Petersburg'a gönderildi (İlgürel, 1989²: 542).

Osmanlılar'ın Belgrad Antlaşması'nda üstün bir şekilde çıkması sonucunda Avrupa'daki itibarını büyük ölçüde arttırmıştır. Fakat Azak kalesinin yıkılarak boş bırakılmasının Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmesiyle, Rusya'nın Karadeniz'e çıkabilmesine imkân hazırlanmış oldu (Köse, 1992: 542).

Bu arada Belgrad'tan sonra eskiden beri Ruslar'la antlaşmayan ve Osmanlı ile dostça münasebetlerde bulunan İsveç ile 4 Ocak 1740 tarihinde bir ittifak antlaşması imzalanmıştır³⁶ (Nâme-i Hümayûn Defteri, 7: 584-586). Yine bu antlaşmaya ilaveten Osmanlılar 7 Nisan 1740'da iki Sicilya Krallığı ile de dostluk ve seyrisefain antlaşması imzalandı³⁷ (Koçu, 1934: 97). Bu arada Belgrad kuşatması devam ederken elçi Marki dö Vilnöv'ü Osmanlı payitahtına gönderen Osmanlı-Rus-Avusturya savaşlarında arabuluculuk yaptıran Fransa,³⁸ (Koçu, 1934: 97) bu hizmetlerine karşılık, 28 Mayıs 1740 yılında Fransız kapitülasyonlarının genişletilerek

yıllık bir sulh ve refah devresi sağlayan Osmanlı, Avusturya'nın doğuya doğru genişlemesini engelleyerek, Balkanlar'daki sınırları ilerideki 140 yılda da fazla değişmeden kalmasını sağlamıştır. Belgrad Antlaşması, iki devlet arasında 1787, senesine kadar sürecek olan uzun bir barış dönemini başlatmıştır.

³⁶ Bu muahede İstanbul'da tespiti 22 Aralık 1739 olup İsveç kralı tarafından tasdik edilmiş olan 18 Şubat 1740 tarihli nüshasında mevcuttur. İsveç ile yapılan bu tedafüi ittifak muahedesini Osmanlı Devleti adına Vezir-i azam İvaz Mehmed Paşa ve İsveç kralı adına da İstanbul'daki elçileri Hapken ile Karlsan imzalamışlardır.

³⁷ 7 Nisan 1740 (H.1153) tarihinde İstanbul'da I. Mahmud ile Avusturya hükümdarı Kral Charles (Şarl) arasında iki Sicilya krallığı ile dostluk, ticaret ve seyr-i sefain muahedenamesi imzalanmıştır.

³⁸ Fransa hükümeti, Ruslar'ın Karadeniz'den Akdeniz'e çıkarak kendilerinin doğu ticaretine zarar vereceklerinden dolayı bunu önlemek için teşebbüs ederek, Osmanlı'nın galip durumunu da kullanarak Osmanlı-Rus ve Avusturya savaşlarında etkili bir rol oynayarak, Belgrad muahedesinin imzalanmasını sağlamıştır. İki büyük devletin; Rusya ve Avusturya'nın hücumlarıyla şaşırın ve on üç sene İran harbinde yorulup henüz harp tamamen bitmeden taarruza uğrayan Osmanlı devletine karşı böyle bir yardım yapan Fransa'ya karşı müteşekkir kalan Sultan Mahmud, onu kara gün dostu sayarak eski ahidnâmedeki maddelerden daha geniş imtiyaz vermiştir.

yenilenmesini sağladı. Fransa'ya verilen bu kapitülasyonlar,³⁹ (Ünal, 1974: 72-74) Fransa'nın doğu ticaretini garanti altına almıştır. Böylece, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Akdeniz'de Venedik ve İngiltere ile yaptığı ticarî mücadeleyi büyük ölçüde kendi lehlerine sonuçlandırarak, Osmanlı ülkesinde en çok itibar gören millet durumuna geldi (Kurdakul, 1981: 84-98).

Bu şekilde 18. yüzyılda Osmanlı dış politikasında ofansif olmaktan uzak bir karakter taşımasına rağmen, 1739 Belgrad Antlaşması ile 22 sene Avusturya'nın elinde kalan Belgrad Kalesi tekrar alınmış ve barışa neden olan savaşlara katılan Rusya'ya karşı askeri operasyonlarda başarılı olmamışsa da, Avusturya'yı barışa zorlayarak, müttefik Rusya'ya da aynı barışı imzalatmış ve Rus cephesinde aleyhine olan durumu kendi lehine çevirmiştir (Savaş, 1996: 219-253). 1739 Belgrad Antlaşması'ndan sonra her iki devlet arasındaki ilişkiler, son Osmanlı-Avusturya Savaşı'na kadar (1787-1790) barış içinde devam etmiştir (Savaş, 2002: 560).

Barışla geçen bu dönemdeki ilk önemli gelişme antlaşma sonrası belirlenen Osmanlı-Avusturya hududunun çizilmesi konusudur. Bu işi Osmanlı adına antlaşmayı imzalayan İvaz Mehmed Paşa'nın 23 Haziran 1740 tarihinde azledilmesinden sonra, sadarete getirilen yeni sadrazam Nişancı Ahmed Paşa yapacaktır. Bu arada Bâb-ı âli'nin eski Fransız elçisi Mehmed Çelebi'nin⁴⁰ (Pakalın, 1983³: 138-139) oğlu Said Efendi, Sava nehrindeki adaların durumunu tespit edip bu taraftaki Avusturya sınırını düzenlemekle, mevkufatçı Mehmet Efendi de Tuna nehri üzerine giderek Orşova (astrava, irşova) ve Eflâk sınırlarını tespit etmekle görevlendirildi.

1739 Belgrad Barış Antlaşması'ndan sonra, Osmanlı Avusturya sınır tahdid heyetine sınır mollası⁴¹ (Savaş, 1997¹: 440) olarak katılan Ebu Sehl Numan Efendi⁴² (Savaş, 1997¹: 440) Osmanlı Avusturya hududundaki görüşmeleri rapor etmiştir.

³⁹Kapitülasyon; Bir devletin tebaasının başka bir devletin topraklarında hukukî iktisadî, bazı imtiyazlara sahip olması anlamına gelir.

⁴⁰Mehmed Çelebi; Yirmisekiz Mehmed Çelebi olarak tanınır, Edirne'de doğmuştur. Doğum yılı bilinmemektedir. Pasarofça Barışı'ndan sonra 1720- 1721 yılında elçi olarak Fransa'ya gönderilmiş ve orada bir yıl kalmıştır. Sefaret raporu ile büyük itibar kazanarak, sırasıyla darphane bakanı ve defterdar olmuştur. Pasarofça barış görüşmelerine ikinci murahhas olarak katılmıştır.

⁴¹ Mevliyet payesini ihraz eden ulema hakkında kullanılan bir tabirdir. Monla şeklinde de yazılan bu kelime daha sonraları zadedgândan olanlarla ilmî ve içtimâî mevkii yüksek olanlar hakkında da kullanılmıştır. Öyle ki birinci sınıf kadınlara da molla denilmektedir.

⁴² Ebü Sehl Numan Efendi (1700?-1755?)Eğin'de doğmuş ve genç yaşta temayüz etmiştir. 1727-1735 yılları arasında Tebriz'e müftü olmuş ve bu görevi müteakip (1736) Kırım'a ordu kadısı olarak tayin olunmuştur. Çeşitli yörelerde reaya ve

Sınır tahdid raporlarına göre bu memuriyete tayin edilen heyetin diplomatik bir vazifesi yoktur ve iki taraf arasındaki müzakereler söz konusu iki devletin belirlediği sınır tahdid komisyonları arasında yürütülmüştür. Bu kişilerin sultanı yabancı bir devlet başkanı nezdinde doğrudan temsilcileri söz konusu olmadığı gibi, kendilerine yabancı devlet adamlarına verilmek (teslim edilmek) üzere herhangi bir resmi mektup ve tasdikname verilmemiştir. Bunların görevleri sadece akdedilen barış antlaşması hükümlerine bağlı görevlerini icra etmektedir. Bunların masraflarını karşılayabilmeleri için yanlarına devlet hazinesinden on ikişer bin guruş verilecek, her birinin maiyyetlerine memur olarak gedüklü, hademe vs. gibi görevliler verilmiştir (Heyet, 1988: 2520).

Bunun yanı sıra Rus-Osmanlı sınırının çizilmesi görevine Mevkufatçı Ahmed Merami Efendi⁴³ (Savaş, 1997: 447) birinci ve Kethüda Bey Hattı Mustafa Efendi'de ikinci muhaddid (sınır çizici, sınır belirleyici) olarak tayin edilmiş Rus sınır görüşmelerini ise Hattı Efendi⁴⁴ (Savaş, 1996: 151-173) rapor etmiştir.

Osmanlı-Avusturya sınırının belirlenmesini için görevlendirilen muhaddidler, Belgrad'a gelerek protokolde hangi tarafın daha önce ziyaret edileceği ve karşılıklı görüşmeleri kimin başlatacağı meselesini halettikten sonra, 5 Nisan 1741 günü hududun çizilmesi konusunu ele aldılar (Bozkurt, 1994: 33). Öncelikle Belgrad Antlaşması'nda Tuna ve Sava nehirlerinin iki ülke arasında hudut kabul edileceği ve içinde bulunan adaların iki taraftan ölçülüp hangi tarafa yakın ise o tarafa verileceği belirtilmiştir.

Nemçe ve Osmanlı Devleti'nin muhadditleri bu hususları göz önüne alarak bu taraftaki sınırları tespiti uğraştılar. Ancak gövdesi Avusturya tarafına başı Osmanlı tarafına yakın olan adaların hangi tarafta sayılacağı konusu problem oluşturdu. Ahidnâmelerde ise, bu durumla ilgili kesin bir

idareciler arasında meydana gelen karışıklıkların kolaylıkla üstesinden gelmiş ve 1740 yılında İran'a giden sefaret heyetine ordu kadısı olarak katılmıştır. Bu görevden sonra yine naiblik yapmış ve en son 1755 yılına kadar Manisa mahkemesinde kadı olarak görev yapmıştır. Ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir.

⁴³ Vüzera kethüdarından Yakup Ağa'nın oğludur. Enderun'da yetmiş ve 1726 yılında Mısır'a memur olarak tayin edilmiştir.1723-1733'de cizye muhasebecisi; 1731'de Anadolu muhasebecisi; 1743'de Şıkk-ı Salis defterdarı olmuş ve 1744 yılında vefat etmiştir. Şair olan Merami Efendi aynı zamanda Nakşibendi tarikatında halifelik makamına sahiptir.

⁴⁴ Mustafa Hattı Efendi (1680?-1760) Urfa'lıdır.1702 yılında Rakka valisi Çerkes Osman Paşa'ya divan kâtipliği yapmış ve daha sonra şair Nabi'nin kethüdası olmuştur. 1739 Belgrad barışından sonra mevkufatı olmuş ve bir yıl sonra Rusya'ya ikinci muhaddid olarak vazifelendirilmiştir. 1742'de kalyonlar kâtibi ve 1748 yılında Avusturya'ya nişancılık pâyesi ile orta elçi olarak gönderilmiştir.

bilgi verilmediğinden dolayı padişah ile imparatorun vekilleri anlaşamadılar. Bundan dolayı, bahsi geçen adalar daha sonra diğer adalarda da böyle bir durumla karşılaşılması hâlinde çözüme kavuşturulmak için sorunlu hâlde bırakıldı. Bu şekilde iki tarafın muhadditleri öncelikli olarak yapılan Belgrad Barış Antlaşması hükümlerine bağlı kalarak görevlerini icra etmeye yöneldiler.

Sınır belirlenmesi esnasında Osmanlı muhaddidi Elhac Mehmed Efendi'nin masraftan kaçınmak için tercüman ve ölçüm mühendislerini çağırması ve Avusturya tercümanları ile yetinmesi sınır çizme işinin Osmanlılar aleyhine dönmesine sebep oldu. Fakat bütün bu hususlar Numan Efendi'nin gayretleri sonucunda halledildi.

Bu şekilde Osmanlı ve Nemeç muhadditleri, aralarında yaptıkları ortak çalışmalar sonucunda, hunkalar⁴⁵ (Savaş, 1996: 167) koyarak Osmanlı-Avusturya sınırını 10 Mayıs 1741 günü belirlediler.

Böylece, 1739 Belgrad Antlaşması'ndan sonra Belgrad'tan sonra Bosna'ya varıncaya kadar yüz altmış saatlik mesafedeki on bir adet kale ve çardak dokuz yüzden fazla kasaba ve köy Osmanlı Devleti'ne kalarak kesin sınır çizilmiştir (Heyet, 1988: 2520).

1739 Belgrad Antlaşması Fransa'nın teminatı altında imzalandığı için Avusturya bu antlaşmaya uymaması halinde, Fransa'ya karşı cephe açmış sayılacaktır. Böylece Fransa, Avusturya'yı müttefiki Rusya'dan ayırmıştır. Bu barışta, üç ülke arasında tavassutu sağlayan Fransa, Osmanlı ordularının Avusturya karşısında kazandıkları galibiyetleri iyi bir şekilde değerlendirmiştir. Bu sayede Fransa bu barışı, Osmanlı ordularına karşı üstünlük sağlamalarına rağmen, Rusya'nın aleyhine kullanmıştır. Fransa'nın tüm bu diplomatik gayretlerinin temel sebebi, Avrupa'da hayal ettiği amaçlarına ulaşmak için ezeli rakibi Avusturya'yı köşeye sıkıştırmasıdır.

Bab-ı âli'nin imzaladığı en şanslı barış olan Belgrad Barış Antlaşması, Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde uzun zaman sürecek olan barışın da başlangıcını oluşturmaktadır.⁴⁶ (Savaş, 1992: 560).

Ancak, Fransa'nın kefalet ve tavassutu ile yapılan bu barışı tehdit eden husus, yine Fransa'nın Avrupa'da olan hayalleriyle alâkalı yürüttüğü diplomatik faaliyetlerdir. Barış Antlaşması'nın imzalanmasında kısa bir süre sonra ölen (20.10.1740) Avusturya-Roma İmparatoru VI Karl, geride

⁴⁵ Hunka; Sırpça "Humka" kelimesinden gelmekte olup "Sınır Tepesi, Sınır Taşı" anlamına gelir. Yani sınırların belirlenmesi için işaret olarak yapılan tepe anlamında kullanılmaktadır.

⁴⁶ Belgrad Barış Antlaşması'ndan sonra, her iki devlet arasındaki ilişkiler, son Osmanlı-Avusturya savaşı'na kadar (1787- 1790) barış içinde geçti.

ülkesini tehlikeli badirelere sürükleyecek olan veraset problemini, miras bırakmıştır. Erkek evlât bırakmadan ölen İmparator'un tahtına kızı Maria Theresia (1740-1780) oturmuştur. 20 Ekim 1740'da babasının ölümü üzerine önceden belirlediği yirmi üç yaşındaki kızı Maria Theresia, Avusturya, Çek ve Macaristan Kraliçesi olarak tahta geçmiştir.

Osmanlı Devleti'ne babasının sağlığında onayladığı Belgrad Antlaşması'nı tanıdığını bildiren Kraliçe, bu barışın maddelerine aykırı ve muhalif harekette bulunmayacağını, aynı zamanda pederi tarafından yapılan barış gereğince gönderilen Korfiz Konto de Ulefeld'i büyük elçi olarak baki kıldığına bildirdi.

Bunun üzerine Padişah I. Mahmud, Avusturya'nın yeni İmparatoriçesi Maria Theresia'ya Ali Paşa ile gönderilmek üzere 7-16 Şubat 1741 günü bir nâme yazdı. Önce iki devlet arasında yapılan antlaşma gereğince sınır tespiti işi halledilecek iken babası VI. Karl'ın ahirete irthal eylediğini öğrendiklerini, müşârün-ileyhin vefatına Nemçe memleketi kadar dost olan bütün devletlerin de üzüldüğünü, fakat yerine eşi ve benzeri bulunmayan varisesinin geçmesinin ferahlatıcı olduğundan bahsetti. Sonra "Nemçe hükümetinin de kabul ettiği üzere 18 Eylül 1839 günü imzalanan Belgrad Antlaşması'nın bütün şartlarına ve maddelerine hanel gelmeksizin Osmanlı Devleti tarafından dahi korunacağını", elçisine itibar edileceğini bildirdi (Nâme-i Hümâyûn Defteri, 7: 609).

Fakat VI. Karl'ın ölümünden sonra yerine Maria Theresia'nın geçmesiyle birlikte, Habsburg Hanedanlığı'nda gözü olan asilzadelerin mücadeleleri başladı. Akrabalık cihetiyle İmparatoriçe'nin seçimini tanımayan Bavyera (Bavyera) Arşidükü Karl Albert ve Hohenzollerin Hanedanı II. Fredrich⁴⁷ (Bozkurt, 1994: 39) Fransa'nın da yardımı ile veraset iddialarında bulunarak Maria Theresia'ya ve devletine zor anlar yaşattı. Hatta Karl Albrecht 1745 yılında Avusturya-Roma İmparatoru seçilerek tacını giydi. Bu şekilde Kraliçe'nin babası VI. Karl'ın, bu durumu daha önceden tahmin ederek kanunlaştırdığı ve dış politikada da tanınması için büyük gayret sarfettiği pragmatische sanktion⁴⁸ (Savaş, 1992: 564) de bir işe yaramamıştır.

Avrupa'da başlayan bu Veraset savaşlarında Bavyera, Saksonya ve İspanya İmparatoriçe Maria Theresia'ya karşı saldırıya geçti İmparatoriçe de bu düşmanlarına karşı kendisine İngiltere, Rusya ve Hollanda'yı müttefik olarak buldu (Bozkurt, 1994: 39).

Osmanlı Devleti cephesinde ise, yıllardır devam edegelen Osmanlı-İran savaşları Osmanlı Devleti'nin dış politikasını özellikle Avrupa poli-

⁴⁷ II. Friedrich: I. Friedrich Wilhelm'den sonra 31 Mayıs 1740 tarihinde tahta çıktı.

⁴⁸ Ülkenin bölünmezliğini ve paylaşılmazlığını garantileyen kanun.

tikasını etkiliyordu. Belgrad Barış Antlaşması'ndan sonra, Avusturya ve Rusya ile barış durumunda olan Osmanlı Devleti, bütün gücünü, İran ile yapılan mücadelelere sevk etti (Savaş, 1996: 221).

Bu arada Osmanlılar'ın batıda Avusturya ve Rusya ile çarpıştığı dönemde doğuda 1737-1741 yılları arasında önce Afganistan daha sonra da Hindistan seferleriyle sınırlarını genişleterek daha da güçlenen Nadir Şah seferlerinin yönünü Osmanlı'ya çevirmiştir. Caferilik meselesini öne sürerek kutsal yerlerden eşit haklar isteyen Nadir Şah'ın başarısız olması neticesinde barış teklifi girişimleri kabul edildi. Ve nihayet 4 Eylül 1747 de Kasr-ı Şirin Antlaşması esasları çerçevesinde İran Şahı Nadir Şah ile İstanbul Barış Antlaşması imzalandı (Uzunçarşılı, 1988³: 309-310). Sonuç olarak, bu dönem Osmanlı-İran savaşları aralıklarla 24 yıl sürmüş olup her iki taraf için de Kanuni dönemde şekillenen siyasî, iktisadî ve jeopolitik denge bozulmamıştır (Yalçınkaya, 2002: 87).

Avusturya'nın Prusya ile giriştiği Silezya ve 7 yıl savaşlarını fırsat bilen Fransa, bir taraftan imparatorluk tahtı için mücadele eden asilzadelere yardım ederken ve Avrupa'dan yeni ittifaklar ararken, diğer taraftan da Osmanlı Devletini kendi yanına çekerek Avusturya'yı çok cepheli bir savaşın içine sokmak ve böylece, Avrupa'daki hedeflerine ulaşmayı istiyordu. Üç devletle daha yeni iki önemli barış antlaşması imzalayan ve barışçı politikasını sürdürmeyi hedefleyen Osmanlı Devleti'ni kendi tarafına çekmek isteyen Fransa ve Prusya devletleri İstanbul'daki Fransız büyük elçisi Cascallanne (Kastellan) aracılığı ve Humbaracı Ahmed Paşa (Banneval)'ın çalışmaları ile Osmanlı Devleti'ne cazip teklifler yaparak bu durumu değiştirmek için çalışıyorlardı.

Hatta Fransa, Osmanlı Devleti'ni Avusturya aleyhine harbe girmeye teşvik ederek, altı maddelik bir ittifak teklifinde bulundu. Bu altı maddelik plana göre;

1. Fransa ile Avusturya arasında devam eden Aachen Barış görüşmelerine Bab-ı âli de bir murahhas gönderecektir.

2. Fransa ile Osmanlı Devleti, Avusturya Roma İmparatoru seçilen Toskana Arşidükü Franz Stefan'ı tahttan feragat etmeye zorlamak için ittifak edeceklerdi.

3. Osmanlı Sultanı, Macaristan'da fethettiği yerlere tekrar sahip olacaktı.

4. Savaş, Franz Stefan'ın Kayzerlik tacından feragat edinceye kadar sürecek.

5. Fransa Kralı ile yapılacak antlaşmaya müttefikleri de dâhil edilecektir.

6. Bu antlaşmaya dâhil edilen devletlerden hiçbiri Toskana Arşidükü veya Macaristan Kraliçesi (M.Theresia) ile tek başına barış görüşmeleri yapmayacaktı (Savaş, 1997²: 222).

Fransa için bu niyetlerinin dışında, barışın uzatılmasını gerektiren sebeplerden birisi de, Avusturya tarafından 1739 Barışı'na imza koyan VI. Karl'ın (1711-1740) vefat etmesi ve yerine cülusu ülke içinde ve dışında siyasî malzeme yapılan ve tartışılan kızı Maria Theresia'nın ülke yönetimine geçmesidir. Ayrıca, kocası Franz Stefan'ın, Fransa'nın hak iddia ettiği Toskana ve Larthingen Arşidükü olması ve bu evlilik neticesinde bu bölgelerin tamamen elden çıkacağı korkusudur. Bu sebeple Fransa, F. Stefan'ın imparatorluğunun tanınması yönünden izlediği diplomasisinin zamanını çok iyi ayarlayarak Osmanlı Devleti'nin 1739 Belgrad Barışı'nı yenileyip yenilememesinin gündemde olduğu sıralarda bu faaliyetlerini hızlandırmıştır.

Maria Theresia'nın Bab-ı âli'den ricası mevcut sulhün daimi kalması ve bu yenilenecek barışa kocasının da dâhil edilmesidir.

Bunun üzerine, Fransız diplomasisinin bütün çalışmalarına rağmen gerek Avusturya'nın İstanbul'da bulunan elçisi Penkler'in yoğun gayretleri ile yapılan 1739 tarihli Belgrad Antlaşması, hiçbir maddesi değiştirilmeden ve süresiz olarak yenilendi.

Buna göre, Maria Theresia'nın Avusturya İmparatorluğu'nun tahtına yegâne varis olarak atandığını kabul eden Osmanlı Devleti 27 Mayıs 1747 tarihinde Belgrad Antlaşması'nı yeniledi (Savaş, 1997²: 222).

Böylece, Avusturya İmparatorluğu için çok önemli olan ve yirmi üç madde üzerine 27 yıllık bir süre için imzalanan Belgrad Antlaşması, Fransız elçisi Castellane ve iki gün önce vefat eden Bonneval'in muhalefetine rağmen "müddet-i memdüde ile dâ'im ve ber-karâr olmak" kaydıyla Mayıs 1747 tarihinde uzatıldı. Buna göre; (Uzunçarşılı, 1988: 200)

1. Toskana Büyük Dukalığı, Hamburg ve Lübeck tüccarları Avusturya İmparatorluğu'nun bayrak ve patentesi⁴⁹ (Bağış, 1983: 30-31) altında Osmanlı memleketine gelerek ticaret yapabileceklerdi.

2. Avusturya Devleti'nin tüccarları Osmanlı memleketine getirdikleri ve yasak olmamak şartıyla satın aldıkları malları ülkelerine götürdükleri zaman, bir defaya mahsus % 3 gümrük resmi ödeyeceklerdi. Ayrıca Osmanlı Devleti tarafından, diğer dost olan devletlerin tüccarlarına verilen imtiyazlar Avusturyalı tüccarlara da tanınacaktı. Bu durum Avusturya'ya giden Osmanlı Devleti tüccarı için de geçerli idi. Avusturyalı tüccarların getirdikleri

⁴⁹ Bir çeşit kâğıt (diploma, senet) olarak tabir edilen patente ile elçiler, ticaret erbabı zimmilerden istedikleri kişileri (beratlı tercüman ve fermanlı şeklinin dışında) kendi himayelerine alarak, vatandaşları olarak gösteriyorlardı.

mal ve eşyalar için gümrük emini⁵⁰ (Pakalın, 1983¹: 525) % 3 gümrük vergisini mal olarak alacaklardı. Gümrük emini aynı eşya almayıp, akçe almak için tüccarları zorlamayacaklardı. Avusturya Devleti'nin tüccarları, İstanbul'dan satın alıp gemilerine yükledikleri eşyalarının gümrük resmini bir defaya mahsus olmak üzere, İstanbul gümrük eminine ödeyerek ellerine eda tezkeresi⁵¹ (Pakalın, 1983¹: 501) alacaklar ve Boğaz Hisarları'na vardıklarında yollarından alıkonulmayacaklardı. Avusturyalı tüccarlar Osmanlı memleketine getirdikleri eşyanın gümrüklerini, bir defa ödedikten sonra başka bir iskeleyle gitmek istediklerinde tekrar gümrük talep edilmeyecekti. Avusturyalı tüccarlar getirdikleri veya götürdükleri eşyanın gümrük resmini ödemediği takdirde kaçarlarsa, yakalandıklarında ceza olarak iki kat gümrük alınacaktı. Bu tüccarların ellerinde bulunan altın ve gümüş paralarından gümrük resmi talep edilmeyecekti. Avusturyalı tüccarlar, Osmanlı memleketine geldiklerinde antlaşmalarda yasak olarak belirtilmemiş olan mal ve eşyaları, gümrük vergisini ödemek şartıyla götürebileceklerdi. Bu tüccarlar, mal ve eşyalarını Osmanlı tüccar gemileriyle getirdiklerinde Osmanlı gemileriyle taşındığı ileri sürülerek antlaşmaya aykırı % 3'ten fazla gümrük resmi talep edilmeyecektir.

3. Osmanlı Devleti'nin dostu olan devletlerin tüccarlarının, satın alıp ülkelerine götürdükleri mal ve eşyaları Avusturya tüccarı da götürebilecektir.

4. Avusturya Devleti'nin İstanbul'da bulunan elçisi ve kapı kethüdası, Osmanlı memleketinin Akdeniz kıyılarında ve adalarında, dost olan devletlerin konsolos ve tercümanlarının bulunduğu yerlerde, kendi tüccarlarının emniyet ve rahatları için konsolos, konsolos vekili ve tercüman tayin edebileceklerdi. Daha önce konsolos ve tercüman bulunmayan yerlerde konsolos ve tercüman atanması gerekli görüldüğü takdirde Osmanlı Devleti tarafından buna izin verilirse açılabilir. Bunların eline senet verilerek, gittikleri bölgede bulunan hâkimler ve zabıtlar tarafından himaye edilmeleri sağlanacaktı. Osmanlı topraklarında Avusturyalı bir tüccar ölecek olursa, mal ve eşyasına el sürülmeyle mirasçısına verilecekti. Avusturya Devleti'nin konsolosları, tercümanları, tüccarları ve bunların hizmetlileri cizye ve tekâlif-i saire isteğiyle rencide edilmeyeceklerdi. Avusturya'ya tâbi konsolos, tercüman, tüccar ve bunların hizmetlileri alışveriş, ticaret ve kefalet gibi hususlarda anlaşmazlık olmaması için, kadıya gidip bunları kadı sicillerine işletip ellerine hüccet alacaklardı. Herhangi bir anlaşmazlık sözkonusu olduğunda ve mesele mahkemeye intikal ettiğinde hüccete bakı-

⁵⁰Gümrük emini, Osmanlı Devleti'nin limanlarına gelen-giden ticarî malların gümrüklennı toplayan gümrükçüdür.

⁵¹ Tezkereler; Kanunen yapılması lâzım gelen bir vazifenin görüldüğüne dair verilen kâğıtlar hakkında kullanılmaktadır.

larak dava görülecekti. Konsolos, konsolos vekilleri, bunların tercümanları, tüccarları ve mahiyetindeki birinin herhangi bir kimseyle davası olduğunda, davaya konu teşkil eden miktarın üç bin akçeyi geçmesi durumunda davalar kenar mahkemelerde görülmeyip, İstanbul'da bakılacaktı. Avusturyalı tüccarların birbirleriyle davaları olduğunda ise, konsolosları ve tercümanları kendi âdetlerince dinleyerek çözümleyecekti. Yola çıkmak üzere olan, gemide bulunan tüccarın biri ile herhangi bir kimsenin davası olduğunda, bu dava için gemi yolundan alıkonulmayacak, konsolosları, vekilleri veya tercümanları vasıtasıyla sonuçlandırılacaktı. Avusturyalı tüccarlardan birinin İstanbul'da mahkemeye gelmesi gerektiğinde, tercümanları bulunmadıkça davaları görülmeyecekti. Yine tüccarlar Osmanlı ülkesinde nereye giderlerse gitsinler vali, kadı ve diğer görevliler tarafından hediye talep edilmeyecektir.

5. Osmanlı iskelelerine gelen tüccarlar, ticarî faaliyetlerini yaptıkları mahallerde işlerini bitirene kadar ikamet edebileceklerdi. Kendi rızalarıyla eşyalarını ihraç etmedikleri takdirde, eşyanızı çıkarın diye zorlanmayacaklardı.

6. Avusturya tüccar gemileri fırtınaya tutulduklarında, Osmanlı gemi reisleri ve o mahalde bulunan kişiler yardım edeceklerdi. Bunun için münasip ücretten fazlası istenmeyecekti. Eğer Avusturya tüccar gemileri batarsa, karaya çıkan eşyasını o bölgede bulunanlar almayarak en yakın konsoloslara teslim edeceklerdi. Bu iş için ise fazla ücret istenmeyecekti. Her iki devlet de liman ve iskelelerinde diğer devletin düşmanı olan savaş gemisini tutmuyacaktı. Eğer düşman gemilerinden biri liman ve iskelelerden birinde bulunuyor ise, bir tarafın gemisi limandan çıktıktan 24 saat sonra hasmının gemisinin limandan çıkmasına izin verilecekti.

7. Malta ve Arnavut korsanları, Akdeniz'de Osmanlı Devleti'ne tâbi reyaya zarar verirler ise, buna mukabil Avusturya Devleti'nin tüccar gemilerine zarar verilmeyecekti.

8. Osmanlı Devleti'ne tâbi tüccarlar, Avusturyalı tüccar gemilerinde eşya taşırlar ise İngiltere, Fransa ve Netherlande (Hollanda) gemilerine binenlerin verdikleri vergiyi vereceklerdi.

9. Avusturya tüccar gemileri, miri eşya taşımak ve asker nakletmek gibi hususlar için alıkonulmayacaktı.

10. İki devletin savaş gemileri denizlerde karşılaştığında birbirlerine dostluk gösterecekler, birbirlerine zarar vermeyeceklerdi.

11. Avusturyalı tüccarlardan biri, ticaret veya ziyaret için Osmanlı ülkesinde bir yere gitmeyi veya memleketine dönmeyi istediğinde, Osmanlı hükümeti tarafından ellerine yol emri veya tenbihnameler verilerek cizyedarların ve sair kimselerin zarar vermeleri önlenecekti.

12. Avusturyalı tüccarlar, kendi rızalarıyla Yahudi taifesinden birini simsar tayin etmedikleri takdirde, Osmanlı Devleti tarafından berat verilmek şartıyla Yahudi simsar tayin edilecekti.

13. Avusturya'ya tâbi tüccar, konsolos ve konsolos vekilleri kendi isteğiyle tercümanlarının yanında Müslüman olmamışsa, İslâm dinini kabul etmesi için zorlanmayacaktı. Kendi isteğiyle İslam dinini kabul etmiş olanların tesbit edilmiş borcu var ise ödettirilecekti.

14. Avusturya İmparatoru'nun patentesini taşıyan tüccar ve reayadan biri, korsan gemisinde bulunduğu sırada bu gemi ele geçirilip korsanlar esir edildiğinde, İmparator'un patentesini elinde bulunduran tüccar ve reaya korsanlıkla ilişkisi olmadığı tesbit edildiğinde serbest bırakılacaktı.

15. Avusturya ve Osmanlı Devleti arasında imzalanan bu antlaşma sona erdiğinde, iki devletin de tüccarları ticari faaliyetlerini tamamlayıp kendi memleketlerine emniyet içinde dönebileceklerdi.

16. Bu antlaşmanın maddeleri Osmanlı Devleti tarafından Cezayir, Trablus ve Tunus Ocakları'na bildirilecek, böylece Avusturya İmparatorluğu'na tâbi tüccar ve reayaların emniyet içinde gelip gitmeleri sağlanacaktı. Cezayir, Tunus ve Trablus Ocakları'nın yapılan bu antlaşmanın maddelerine dâhil edilebilmeleri için İstanbul'da müzakare yapılabileceği, ayrıca Osmanlı Devleti'nin ve Avusturya'nın Trablusgarb Ocakları tarafına göndereceği görevliler ile birlikte antlaşma yapabilecekleri kabul edildi.

17. Bu antlaşma maddelerini Avusturya İmparatoru adına elçi Penkler, Osmanlı Padişahı adına Vezir-i azam Mehmed Paşa imzaladı. Barış Antlaşması'na aykırı hareket olunmaması için, maddelerin kabul edilip imzalandığı günden itibaren 60 güne değin onaylanması kabul edildi.

Belgrad Antlaşması'nın 23. maddesinde, "27 sene müddet için imzalanıp, bu sürenin bitiminde veya yarısında iki taraf da isterse tekrar uzatılması görüşülecektir" denmesine rağmen, daha belirtilen süre dolmadan, Avusturya Veraset Savaşları ile meşgul olan Maria Theresia'nın ısrarlı isteklerinin kabul edilmesi sonucu iki devlet arasında daimî bir ticaret antlaşması yapıldı.

Bu antlaşmanın imzalanması bir diplomat olarak Penkler'in başarısını gösterdi. 1746 senesinde Çasar Franz'ın (Maria Theresia'nın kocası) tahta çülüsünü tebliğ eden Hienrich von Pencler, diplomasi sanatındaki ustalığı, İstanbul'daki yabancı elçiler ile ilgili yeterince bilgiye sahip olması, Türkler'i etkilemedeki kabiliyeti sayesinde bu sonuca ulaştı. Onun bu başarısı sadece Viyana'da değil bütün Avrupa saraylarında yankılandı. O, sadece Belgrad Antlaşması'nı tadil ettirmekle kalmadı, sonraki sulh döneminde de Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde önemli rol oynadı.

18 Eylül 1739'da her iki devlet tarafından da kabul edilen Belgrad Antlaşması, savaş sonrası sınırların belirlenmesi, esir mübadelesi, elçile-

rin haklarının korunması ve elçi kabullerinin nasıl olacağı, haydutların korunup gözetilmemesi ve ticarî münasebetleri içeriyordu (Nemçeli Ahidnâmesi, 57/1: 62-66).

27 Mayıs 1747 tarihinde tadil edilen bu antlaşmada ise, daha önceki antlaşma maddeleri geçerliliğini koruduğu gibi, Toskana Büyük Dükalığı, Hamburg ve Lübeck tüccarlarının Avusturya bayrağı ve patentesi altında ticaret yapmaları kabul edilmiştir. Bu şekilde, sulh içinde olan Avusturya ve Osmanlı Devletine tabi reayaların ticarî faaliyetlerini yeniden düzenleyerek bunu daimi hale getirmiştir (Bozkurt, 1994: 50).

İki taraf arasında barışın yenilenmesinden sonra Avusturya'nın İstanbul'daki elçisi Penkler'e orta elçilik payesi verilmiş ve Osmanlı Devleti tarafından da, dostluk ve samimiyetin göstergesi olarak Mustafa Hattî Efendi orta elçi olarak Avusturya'ya tayin olunmuştur (Savaş, 1997': 51). 82 kişilik bir sefaret heyeti ile 23 Ocak 1748 günü İstanbul'da ayrılan mevkufatî Mustafa Hattî Efendi'ye beraberinde son derece değerli hediyelerle birlikte, yenilenerek uzatılan barış antlaşması metninin (ahidnâme) yanı sıra, Maria Theresia ve kocası Franz Stefan'a verilmek üzere iki adet nâme-i hümayûn ile kral, kraliçe ve Avusturya başvekiline teslim edilmek üzere sadrazam Abdullah Paşa'nın mektupları verilmiştir.

Bu şekilde Fransa'nın bütün kıskırtmalarına rağmen, Avusturya'ya karşı sergilenen diplomatik tavır neticesinde 1739 yılında imzalanan Belgrad Barışı'nın süresiz uzatılması ile (1747 İstanbul Barışı) Avusturya Roma İmparatorluğu ile ilişkilerde uzun bir barış dönemine girilmiştir. Bu barış ile, Avusturya-Roma İmparatorluğu iki cephe arasında kalmaktan kurtulmuş ve Osmanlı Devleti'nin böyle zor bir zamanda gösterdiği vefakârlıktan minnettar kalarak söz verdiği barışı uzun yıllar muhafaza etmiştir (Savaş, 1997': 51).

I. Mahmud'un 1754 yılında ölümü üzerine yerine geçen Padişah III. Osman, cülûsunu Avusturya İmparatoru'na bildirmek için 26 Aralık 1754- 4 Ocak 1755 tarihli bir mektup göndermiştir. Küçük tezkireci Halil Efendi tarafından Nemçe Çasarı'na gönderilen mektubunda sultan, tahta kendinin geçtiğini ve dostluğun devamından yana olduğunu belirtmiştir. Maria Theresia ve eşi Franz Stefan'da verdikleri karşılıklı aynı şekilde kendileri tarafından da dostluk ve muhabbetin korunacağını bildirmişlerdir (İlgürel, 1993: 147).

Bu arada Avusturya ile Avrupalı devletler arasında yaşanan Yedi Yıl Savaşları döneminde Osmanlı Devleti'nde taht değişikliği oldu. 30 Ekim 1757 yılında vefât eden III. Osman'ın yerine, III. Ahmed'in Mihrimah Sultan'dan doğma oğlu olan III. Mustafa hükümdar oldu (Öztuna, 1998: 444).

III. Mustafa tahta geçtikten hemen sonra adet olduğu üzere, hükümdarlığını bildirmek için şikk-ı sani defterdarlığı rütbesiyle, Resmî Ahmed Efendi'yi muvakkat (geçici) elçi olarak Viyana'ya gönderdi⁵² (Kurat, 1990: 24).

Bu şekilde Osmanlı'da son dönemde dış politika da başlayan barış dönemi III. Mustafa döneminde de devam edecektir. Osmanlı'nın Avrupa'da uyguladığı bu barış döneminin bu kadar uzun ve etkili olmasının başlıca sebepleri ise; Avrupa devletlerinin Avusturya Veraset savaşları (1740-1748)⁵³ (Bozkurt, 1994: 52) ve sonra da Yedi Yıl Savaşları'yla (1756-1763) meşgul olmaları, ikinci olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun ezeli ve en güçlü düşmanı olan Avusturya'ya karşı yine Alman olan Protestan Prusya'nın orta ve doğu Avrupa üzerinde izlediği yayılcı siyaset nedeniyle hem Avusturya ve hem de Rusya'yı meşgul etmesi ve son olarak; İran'da 1747'de Nadir Şah'ın öldürülmesinden sonra İran'ın yarım asır gibi bir süre için fetret devri yaşamasıyla doğu sınırlarında herhangi bir tehlikenin olmamasıdır (Yalçınkaya, 2002: 88).

Bu şekilde devlet 1739 Belgrad Barışı'ndan sonra başlayan sükûnet dönemini devam ettirmek istemesine rağmen, özellikle Avrupa'da yaşanan bu Yedi Yıl Savaşları döneminde, başta Fransa olmak üzere Avrupalı diğer devletler sürekli olarak Osmanlı'yı bir ittifak içerisine almak için uğraşıyorlardı (İlgürel, 1993: 155).

Bu amaçla ilk olarak Prusya Kralı, Bab-ı âli'yi Avusturya cephesinde kendi yanında kullanabilmek amacıyla temasa geçti. Bu amaçla 1755 yılında gerçekleştirilemeyen Prusya Osmanlı Tedafü ve Ticaret Antlaşması'nın biraz değiştirilmiş şekliyle yapılmasını isteyen Prusya, Karl Adolf von Rexin isimli elçisini tekrar 28 Eylül 1756'de İstanbul'a gönderdi (Beydilli, 1985: 34).

Prusya böyle bir antlaşmayla Avusturya ve Rusya'ya karşı tedbir almış olacak ve böylece Avusturya'nın güçlenmesini engelleyerek kendisi de ezilmekten kurtulacaktı. Bu amaçla Prusya İstanbul'a gönderdiği elçisi Rexin'e "Osmanlı Devleti Prusya'nın müttefiki olmayı kabul eder ve yedi sene harplerinde Avusturya'ya saldırırsa padişahın, Macaristan Sultanı kabul edileceğini" dahi bildirme yetkisi verdi. Prusya'nın İstanbul'a gön-

⁵² Viyana'ya gönderilen Ahmed Resmî Efendi, görevini tamamlayarak yanında İmparator Franz Stefan ve İmparatoriçe Maria Theresia'nın yazdığı ve gönderdikleri iyi dileklerle İstanbul'a geri dönmüştür. (3 Kasım 1757-13 Eylül 1758) Bu şekilde iki ülke arasındaki, barış, Avusturya İmparatoru II. Josef (Jozef)'in II. Catherine (Katerine) ile Osmanlı Devleti aleyhine yaptığı ittifak neticesinde, 9 Şubat 1788 senesinde savaş açmasına kadar yarım asır devam etmiştir.

⁵³ 1740 senesinde başlayan Avusturya Veraset Savaşları 1748'de imzalanan Aix-la-Chapella (Eks-la Şapel) Antlaşması ile sona ermiştir.

derdiği Regin'in geldiği Ocak 1757 senesinde, Osmanlı'da sadrazamlığa Koca Ragıp Paşa getirildi.

Regin, Avrupa'da siyasî durumun değişmesi, Fransa, Avusturya ve Rusya'nın bir araya gelmesi sonucu Osmanlı Devleti'nde oluşan tedirginlikleri önleyerek, Osmanlı'yı kendi yanına çekmeye çalışıyordu. Böylece Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesini bekleyen Prusya ve bunu önlemeye çalışan Avusturya arasında diplomatik mücadele dönemi başladı. Bu mücadeleye Fransa kralı Versailles'in İstanbul'daki elçisi Charles Vergenes de katıldı.

Gelişen süre içerisinde Osmanlı Prusya ile bir Ticaret ve Dostluk Antlaşması imzaladı (22 Mart 1761). II. Friedrich tarafından 30 Mayıs 1761'de, 27 Temmuz 1761'de de III. Mustafa tarafından ahidnâme şeklinde tasdik edilen bu antlaşmanın muhtevası özetle şöyle idi; Prusya'ya ticaret serbestliği veriyor, gümrük vergisi yüzde üç olarak tespit ediliyordu. Osmanlı Devleti'nde Prusyalı elçi ve konsolosların hak ve imtiyazları belirtiliyor, Prusya tebaasının yargılanma hakkı onlara veriliyor, Müslümanlarla Prusyalılar arasında dört bin kuruşu aşan davaların İstanbul'da görüleceği bildiriliyordu. Babıâli'nin savaşta olduğu yabancı birliklerle temas halinde bulunmaları dışında Prusya halkının serbest olacakları ayrıca fayda mülahaza edildiği takdirde iki tarafın müzakereleri yeniden başlatılabilecekleri belirtilmektedir (Tansel, 1946: 146-147).

Bu şekilde Avrupalı devletler arasında yaşanan bu Yedi Yıl Savaşları döneminde dikkatli bir siyaset izleyen Osmanlılar, bu savaşlar hakkındaki bilgiyi Eflâk ve Boğdan voyvadalarının gönderdikleri mektuplardan ve savaşan devletlerin İstanbul'da bulunan büyük elçilerinden elde ettiler. Böylece dönemin sadrazamı Koca Ragıp Paşa, kendisine gelen haberleri karşılaştırarak değerlendirmiş ve Avrupa'nın siyasî durumunu ve beklentileri gözden kaçırmadan Osmanlı stratejisini belirlemiştir. Bu süreci çok iyi takip eden ve değerlendiren Osmanlı hükümeti, ordusunun hazır olmadığını bildiği için, Avrupa'nın kendi iç sorunu olan ve sonu belli olmayan bu maceradan uzak durdu.

Bu şekilde Osmanlılar'ın barışı korumak adına izlediği politikaya rağmen, Rusya ile daimî anlaşmazlık devam etmektedir. Türk topraklarında emperyalist emeller besleyen Ruslar, Gürcistan'ı Osmanlı'ya karşı teşvik ettiği gibi, Yunanistan, Arnavutluk, Karadağ, Eflak ve Boğdan'da Hıristiyanlar arasında taraftar kazanmaya çalışmaktadır. Diğer taraftan yapılan antlaşmalara aykırı olarak, sınır boyunda yeni kaleler inşa ederek, askeri hazırlıklar yapıyordu. Kral Stanislas Panyatavski aracılığıyla Lehistan'da hâkim duruma geçen Ruslar, Leh vatanperverlerine karşı acımasız ve insafsız davranmıştır (İlgürel, 1993: 159).

Bu Rus müdahalesine karşı olan Leh yurtseverler, Bar Konfederasyonu (Confederation de Bar) adlı bir teşkilât kurarak mücadeleye başlamıştır ve bağımsızlıklarını kazanmak amacıyla Osmanlı hükümetinden yardım isteğinde bulundular.. Karşılığında ise, Podolya'yı Osmanlı'ya vereceklerini bildirmişlerdir (Köse, 1992: 542). Bu arada Osmanlı-Rus münasebetlerinin iyice bozulduğu bir sırada III. Mustafa, Muhsin-zâde Mehmed Paşa'yı sadarete getirdi (Mart 1765).

Mehmed Paşa serhad şehirlerinde muhafızlıklar yaparak tecrübe kazanmış bir devlet adamı idi. Rus serhaddinin harap ve nizamsız halini bildiğinden harp ilanına muhalefet ettiği için azledildi. Böylece, 8 Ekim 1768'de Lehistan'ı himaye maksadıyla Rusya'ya savaş açıldı. Sefer 31 Ocak 1769'da Kırım hanı Kırım Giray'ın Rusya'ya akını ile başladı, fakat hanın ömrü vefa etmedi. Yeni sadrazam ve serdar-ı ekrem Mehmed Emin Paşa ise Mart sonlarında Davut Paşa sahrasından hareket etti. Ordu henüz yolda ilen Ruslar'ın Hotin'e hücumu ile Moldovacı Ali Paşa ve Kırım'ın yeni hanı Devlet Giray perişan edildi (Öztuna, 1998: 448-449).

Hotin'i alan Ruslar, Tuna boylarında ilerlerken, yerli hıristiyanlarında desteğini alarak Eflâk ve Boğdan'ı işgal ettiler. 1770 yılında General Rumyantsev komutasındaki Rus kuvvetleri 27 Temmuz 1770'de Lorga'da ve 12 Ağustos 1770'de Kağul (Kertal)'de Osmanlılara karşı büyük zaferler kazanarak, çok miktarda ganimet ele geçirdiler (Kurat, 1990: 26).

Bundan sonra Tuna nehri kıyılarına tamamen hâkim olan Ruslar, İsmail, Kili, Bender, Akkerman ve İbrail'i işgal ettiler. Bu arada Mora'da halkı isyana kıskırtan Ruslar, Akdeniz'e gelerek Mora'da isyan çıkarttılar. Fakat bu isyan Mora seraskeri tayin olan Muhsin-zâde Mehmed Paşa'nın gayretleri sonucunda bastırıldı. Ancak 6 Temmuz 1770'de Rus savaş gemileri tarafından "Çeşme faciası" ile Osmanlı donanması tamamen yakıldı (Yücel ve Sevim, 1988²: 54-55).

Çeşme'den sonra Ege adalarına saldıran Ruslar hedeflerine ulaşamıyınca, Mart 1770'de Kırım'a saldırmaya başladılar ve Kırım Rusların istilasına uğrayarak Han Selim Giray İstanbul'a kaçtı. Kırım'da herhangi bir mukavemetle karşılaşmadan içeriye doğru ilerleyen Ruslar, Kefe, Kerç ve Yenikale gibi şehirleri de ele geçirdiler (Öztuna, 1998: 450-451).

Karada ve denizde üst üste alınan yenilgiler üzerine Bab-ı âli sulh teklifinde bulunmuştur. Barış görüşmelerinde Osmanlı Devletini temsilen Resmî Ahmed Efendi birinci murahhas, Reisülküttab İbrahim Münit Efendi ikinci murahhas, Divan'da Beğlikçi Mehmed Emin Nahifi mükeleme kâtibi ve Mikail-zâde Yorgaki de tercüman atanırken Rusya adına General Repnin görüşmeleri yürütmüştür. Nihayet Tuna nehrinin güney kıyısındaki Küçük Kaynarca köyünde yedi saatlik bir müzakereden

sonra 17 Temmuz 1774'te Küçük Kaynarca Antlaşması imzalandı (Erim, 1953: 114-135)

Osmanlı dış politasına ve diplomasisinin büyük darbe yediği bu barış antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin toprak kaybı dışında vermek zorunda kaldığı tavizlerin en önemlileri şu şekilde sıralanabilir;

1. Bu antlaşma ile yabancı devletlerin Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışma, müdahale devri açılmış oldu.

2. Rusya, Ortodoks mezhebine mensup Hristiyanlar'ı himaye hakkını elde etti.

3. Osmanlı Devleti'nin parçalanması plânları uygulama safhasına girdi.

4. Ortodoksların himayesini alan Ruslar, Avusturya ile birlikte Osmanlı tebaası olan hristiyanları ayaklanmaya teşvik etmeye başlamışlardır.

5. Kırım bağımsız olmuş ve sadece dinî yönden sultana bağlı kalmıştır.

6. Rusya bu barış için, diğer Avrupalı devletlerin tavassutunu red-detmiş ve Osmanlı Devleti'ne şartlarını kabul ettirmiştir (Savaş, 1999: 654-655).

Bu şekilde yüzyıllar boyu Osmanlı Devleti tarafından pek dikkate alınmayan ve diplomatik protokolde XVIII. yüzyılın başlarına kadar eşit hakları haiz muhatap kabul edilmeyen Rusya, bu antlaşma ile Osmanlı Devleti'ne büyük üstünlük sağlamış ve müzakere pozisyonu daha güçlü bir seviyeye ulaşmıştır.

Bu arada Avusturya'nın Osmanlı-Rus savaşı sırasındaki tutumu oldukça ilginç olmuştur. 1768'de Rusya'ya savaş ilan eden Osmanlı Devleti, bu durumu bir beyanname ile ilgili devletlere bildirmiştir. Bab-ı âli Ruslar'ın Lehistan üzerindeki politikalarını bildiren çok tafsilatlı bir mektubu da Avusturya'ya göndererek bu savaş esnasında Avusturya'nın tavrinin ne olacağı sorulmuştur.

Avusturya ise aniden çıkan bu Osmanlı-Rus savaşında ülkesini bu harbin dışında tutmak istiyordu ve tarafsız kalacağını bildirdi. Ancak, Ruslar'ın Hotin'i ele geçirmesi üzerine Avusturya Türkler'in yok olacağını düşünmeye başlayarak politikasını değiştirdi. Avusturya, Osmanlı'nın savaşı kaybetmesini önlemedikçe Ruslar'ın Balkanlar'ı ele geçireceğini düşünüyor ve bunu kendi çıkarları için uygun bulmuyordu. Buna rağmen Rusya ile savaşı göze alamayan Avusturya'nın arabuluculuk yoluyla iki devleti uzlaştırma çabasında başarılı olamadı.

Bundan sonra ise, Ruslar'ın Osmanlı Devleti'ne karşı aldıkları başarılarından cesaretlenen Avusturya, Osmanlı Devletinin bu güçsüz anından istifade ederek Bukavia'nın kendisine verilmesini istemiştir.

Bu şekilde tarihinde ilk defa savaşı göze alamayan Osmanlı Devleti delegeleri aracılığı ile Avusturya'nın İstanbul elçisi Baran Van Thugut arasında yapılan, 8 Mayıs 1775 tarihli bir antlaşma ile Avusturya'nın Lehistan (Polonya)'dan aldığı Galiçya ve Lodamirya eyaletlerine, Erdel ve Boğdan arazisinden gidip gelebilmeleri için, Bukovina ve çevresi Avusturya'ya bırakılmıştır (Koçu, 1934: 104-105).

1768-1774 savaşlarında Osmanlıları hezimete uğratan ve Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Kırım'ın ilhakı önündeki engelleri aşan II. Katarina Osmanlı toprakları üzerinde daha geniş emeller beslemeye başlamıştır. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun eski gücünün kalmadığını anlamasıyla birlikte Kuzey Karadeniz kıyılarında, Kafkaslar'da ve Balkanlar'da yeni hareketlerde bulunmayan Rusya, kendisi gibi bu bölgelerde yayılmak isteyen Avusturya ile ittifak yapmıştır. Bu şekilde XVIII. yüzyılın son çeyreğine girilen bu süreçte yeni bir Osmanlı-Avusturya ve Rusya savaşının belirtileri ortaya çıkmaya başladı (İlgürel, 1985: 221).

İki devletin hükümdarları II. Katerina ve II. Joseph bu amaçları gerçekleştirmek amacıyla 1780 yılı Mayıs ayında Mohilef'de görüştü. Yapılan görüşmede, Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarının paylaşılması konusu ele alınarak aralarından bir plân yaptılar. 1782'de St. Petersburg'da yeniden bir araya gelen iki devlet Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması projesine⁵⁴ (Ünal, 1974: 96) son şeklini vererek, kendi aralarında gizli bir antlaşma yaptılar.

Bu şekilde Doğu Avrupa konusunda rakibi olan Avusturya'yı yanına alan Rusya Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkilerini daha da sertleştirerek bazı tehdit ve isteklerde bulundu. Ruslar'ın İstanbul hükümetinden halledilmesini istediği bazı anlaşmazlık konuları şunlardır: (İlgürel, 1985: 221)

1. Eflâk-Boğdan çekişmesi
2. Gürcistan meselesi
3. Kafkasya'da bazı kabilelerin Kaban nehrini geçerek Rus topraklarına akın etmeleri,
4. Rus tüccarlarından bazı vergilerin alınması

⁵⁴ Grek projesi adı verilen bu projeye göre; Eflâk ve Boğdan "Daçya" ismi altında birleştirilecek ve Avusturya himayesine verilecekti. Kuzey Bosna, Sırbistan ve Banat, Küçük Eflâk Avusturya'ya ilhak edilecekti. Ege denizindeki bazı adaları, Bulgaristan'ı ve sahil boyunca Dinyester'e kadar olan araziye Rusya ilhak edecekti. Geride kalan Osmanlı arazisinden, bilhassa Avrupa ve Anadolu'daki arazi birleştirilerek, merkezi İstanbul olacak olan "Elen (Helen) Devleti, kurulacak ve Krallığına Katerina'nın torunu Kostantin getirilecekti. Bu devleti Rusya himayesine alacaktır.

5. Cezayirli'lerin el koyduğu Rus gemisinin geri alınması.

6. Tuna kıyılarında Osmanlılar'a bağlı Kazaklar'ın sınırdan uzaklaştırılarak yağmalarının önlenmesi,

7. Küçük Kaynarca Antlaşması'na göre, Varna'ya konsolos tayininin kesin şekilde çıkarılması,

8. Kılburun civarından çıkan tuzun yarısının antlaşma gereğince Ruslar'a verilmesi,

Bu sıralarda ise, Rusya'nın sürekli olarak genişlemesinden ve Avusturya ile ittifak yapmasından endişelenen Prusya ile İngiltere de, Osmanlı Hükümeti'ni Rusya'ya karşı bir savaş açmaya teşvik ediyordu.

Tüm bu gelişmelerden sonra, bu duruma bir son vermek isteyen Sadrazam Koca Ragıp Paşa, Rus elçisine bir ultimatöme vermiştir. Ruslar'ın Bab-ı âli'den istedikleri şartlarla ilgili olan bu ultimatöme Ruslar tarafından reddedilmesi üzerine Ruslar'a karşı savaş ilân edildi (Yalçınkaya, 2002: 109).

Rusya'ya savaş ilânından altı ay sonra, Avusturya hükümeti elçisi İstanbul'daki Herbert Ratkal ile Osmanlı hükümetine bir nota göndererek "Avusturya'nın Rusya'nın müttefiki olması nedeniyle onlarla birlikte savaşa katılacaklarını" bildirerek Osmanlı Devleti'ne karşı resmen savaş ilân etmiştir (9 Şubat 1788) (Bozkurt, 1986: 102).

Böylece Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ile savaşmayı düşünürken karşısında aynı anda birde Avusturya çıkınca Osmanlı kuvvetlerini ikiye ayrılarak iki cepheden birlikte savaşmak zorunda bırakmıştır (Danişmend, 1972: 66).

Fakat devlet, Rusya'ya harp ilan etmesine rağmen yapılacak bu seferin alt yapısının hazır olmaması ve Ruslar'ın aynı durumda olmalarından dolayı iki devlet de yaz aylarına kadar savaş hazırlığı yaptılar.

Savaş iki cephede olduğu için Sadrazam Koca Yusuf Paşa, Avusturya cephesine giderken, eski Sadrazam Şahin Ali Paşa Rus cephesinden ve Kaptan-ı Deryâ Gazi Hasan Paşa da denizde orduya kumanda etmiştir (Köse, 1992: 447).

Savaşın başlamasından sonra Yaş ve Hotin kalesi Rusların eline geçerken, Karadeniz'de şiddetli çarpışmalar oldu. Bunun sonucunda ise Özi kalesi Ruslar'ın eline geçti. Kalenin düşmesiyle büyük üzüntüye kapılan Padişah I. Abdülhamid 7 Nisan 1789'da öldü ve yerine III. Selim geçti (Uzunçarşılı, 1988³: 232-234).

Bu arada Boğdan'a yerleşen Ruslar'ın Tuna nehrine geçerek, Kalas'ı işgal etmeleri üzerine, III. Selim 7 Haziran 1789'da Koca Yusuf Paşa'yı sadrazamlıktan azlederek yerine Cenaze Hasan Paşa'yı tayin etti (Danişmend, 1972: 68). Daha sonra orduda yeni düzenlemeler yaparak Yaş taraflarında toplanmakta olan Ruslar'ı geri püskürtme görevi de Ke-

mankeş Mustafa Paşa'ya verildi. Fakat onun bütün gayretlerine rağmen, 1 Ağustos 1789'da yaşanan Fokşani mağlubiyeti ile ordunun tüm ağırlığı Rusların eline geçti. 22 Eylül 1789 tarihindeki Boze bozgunundan sonra ise, Rusya Akkerman, Basarabya ve Bender'i, Avusturya ise Belgrad ile Semendire'yi ele geçirdi (İlgürel, 1993: 235).

Böylece, III. Selim'in tahta çıkmasıyla, savaşın kaderinin Osmanlı lehine döneceği beklenirken 1789 yaz ayı savaş hareketinde yine birçok bozgun ve kayıpla sonuçlanması neticesinde, Avusturya ve Rusya'ya karşı siyasî bir müttefik bulabilmek arayışına girilmiştir. Sonuçta, ilki İsveç ile ikincisi ise Prusya ile anlaşmalar imzalanmıştır.

Baltık denizine yerleşmek için Rusya'ya düşman olan İsveç, sıranın kendine geldiğini düşünerek, 1788 yılında Rusya'ya savaş ilân etti. Osmanlı Devleti ile savaş boyunca kendisine para yardımı yapma konusunda anlaşan İsveç, karşılığında Rus donanmasını meşgul ederek Osmanlı ordularının Akdeniz'de Ruslar'la uğraşma zorunluluğunu ortadan kaldırmışlardır. Nihayet iki devlet içinde büyüyen Rus tehlikesi karşısında 11 Temmuz 1789 tarihinde Osmanlı-İsveç Antlaşması imzalandı (Koçu, 1934: 109-110).

Osmanlı-İsveç Antlaşması,(Beykoz İttifak Muahedenamesi) Reisül-küttap Raşit Efendi ile İsveç'in İstanbul Elçisi John V. Heidenstan tarafından hazırlandı.

Tamamı dört madde olan bu antlaşmaya göre; Osmanlı Devleti, İsveç'e savaşa devam etmesine karşılık yılda ikişer bin olmak üzere toplam yirmibin kese altın verecek; iki devlet Rusya ile ayrı ayrı antlaşma yapmayacak; barış görüşmelerinde Rusya'nın eline geçen toprakların kurtarılmasında birbirlerine yardım edeceklerdir. Fakat 1790 yılında İsveç'in Ruslar ile yaptıkları savaşa daha fazla dayanamayıp antlaşma yapmaları üzerine İsveç ile yapılan bu ittifak antlaşması bir işe yaramadı.

Osmanlı Devleti'nin ittifak antlaşması imzaladığı diğer devlet ise Prusya'dır. Prusya, Osmanlı Devleti'nin bütün cephelerde sıkıntıya düştüğü zaman, Rusya'nın Doğu Avrupa'da büyük bir güç olarak çıkmasından endişelenmeye başlamıştır. Bunun üzerine İstanbul'daki elçisi aracılığıyla Osmanlı'ya başvuran Prusya, bir ittifak antlaşması yapılmasını ve bu konuda bir senet verilmesini istemiştir.

Osmanlı tarihinde daha önce hiç rastlanmayan bu olay, uzun zaman devlet adamları tarafından tartışıldı ve fikirler ikiye ayrıldı. Fakat Osmanlı ordularının Rusya ve Avusturya karşısında yenilgiye uğraması üzerine 31 Ocak 1790 tarihinde beş maddelik Prusya ittifakı imzalandı (Beydilli, 1984: 21). Tamamı beş madde olan bu antlaşmaya göre;

1. Rus ve Avusturya kuvvetleri, Tuna ırmağının beri yakasına geçtikleri takdirde, bu durum dengeyi bozacağı için Prusya devleti, 1790 ilkba-

harında Rusya ve Avusturya'ya savaş ilan edecek ve bütün kuvvetleriyle Osmanlı Devletine karadan ve denizden yardım edecektir. Ayrıca, Osmanlı Devleti, düşmanlarıyla kendi çıkarlarına uygun iyi bir barış yapmaya ve İstanbul tam anlamıyla güven altına alınmaya kadar Prusya savaşını bırakmayacaktır.

2. Osmanlı devleti ile Prusya arasında 1761 yılında imzalanan ticaret antlaşması, aynen yürürlükte kalacak bundan sonra Prusya ticaret gemilerine, öteki dost devletlere tanındığı gibi, Akdeniz'de kendi bayraklarıyla serbestçe dolaşma hakkı tanınacaktı.

3. Osmanlı hükümeti, Rusya ve Avusturya ile barış yapmadığı sürece Prusya da savaşını bırakıp barış yapmayacak; buna karşılık Prusya, İsveç ve Lehistan hep birlikte ya da ayrı ayrı Rusya ve Avusturya ile barış yapmadığı sürece, Osmanlı Devleti de barışa rıza göstermeyecekti. Bundan başka barıştan sonra Prusya ve Avusturya, Osmanlı, Prusya İsveç ve Lehistan devletlerine saldırıya geçtiği takdirde Osmanlı Devleti, bu devletlere savaş ilan edecek, aynı şekilde Rusya ve Avusturya, Osmanlı Devleti ile İsveç ve Lehistan'a saldıracak olursa Prusya da aynı şekilde Rusya ve Avusturya'ya savaş açacaktır. Prusya Devleti, imzalanacak barış antlaşmasında Osmanlı Devleti'nin yönetiminde kalan yerlerin savunması hususunda kefil olacağı gibi İngiltere, Felemenk, İsveç ve Lehistan'ın da bu kefaletle katılmasını da yardımcı olacaktı. Osmanlı Devleti ve Prusya, barıştan sonra Avusturya'ya da Prusya'nın saldırısına uğradığı takdirde her iki devlet aralarında yapacakları ittifaka göre birbirlerine yardımda bulunacaklar; eğer bu ittifaktan önce bir saldırı olduğu takdirde her iki devlet, bütün kuvvetleriyle birbirlerine yardıma koşacaklardı. Her iki devletin onur ve çıkarlarına uygun bir barış yapılmadıkça savaştan çekilmeyeceklerdi. Osmanlı ülkesinde İngiltere ve Fransa'ya tanınmış bulunan ticarî haklar, Prusya'ya da tanınacaktır.

4. Bu ittifakın her iki devletçe onaylanmış metinleri; beş ayda ya da mümkün olan daha erken bir tarihte İstanbul'da ilgili devlet temsilcilerine karşılıklı olarak sunulacaktır.

Osmanlı Devleti ile Prusya arasında yapılan bu ittifakla Rusya ve Avusturya'ya karşı ortak bir cephe oluşturulması hedefleniyordu. İttifaktan sonra Osmanlı Devleti ilkbaharda başlayacak seferler için hazırlıklara başladı. 23 Şubat'ta İmparator II. Josef'in ölümü ve yerine II. Leopold'un geçmesinden sonra Avusturya, kazanılan nihai bir zaferle çekilmek istiyordu (İlgürel, 1993: 240-242).

Nitekim Osmanlı'nın Avusturya karşısında kazandığı Yergöğü zaferiyle Avusturya barışa yanaşmak zorunda kaldı. Görüşmeler, Bohemya sınırlarına yakın Reichenbach'da, Prusya'nın müttefikleri İngiltere ve Felemenk temsilcilerinin de katılımıyla yapıldı ve sonuçta bu devletler

kendi aralarında 27 Temmuz 1790'da anlaşılır (Uzunçarşılı, 1988³: 568-569).

Bu şekilde Reichenbachk Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında barış için görüşmelere başlandı. Sonuçta, 18 Eylül 1790'da Yergöğü sahrasında Prusya'nın arabuluculuğu ve kefaleti ile dokuz aylık bir süre için mütareke imzalandı (Beydilli, 1984: 101).

Avusturya ile yapılan mütareke sonrası barış yolları açılmıştır ve uzun süren görüş ayrılıklarından sonra Osmanlı Devleti'nin önerdiği Zıştovi'de,⁵⁵ (Uzunçarşılı, 1988³: 571) görüşmeler başladı. Zıştovi görüşmesini yürütmek üzere, Osmanlı Devleti Reisülküttap Abdullah Birri Efendi'yi, Avusturya Baron de Herberth Ratka'lı Prusya da İstanbul elçisi Lucchesin'i temsilci atadı. Bu temsilcilerin başkanlıklarında ki heyetlerin Zıştovi'ye gelmesi üzerine 5 Aralık 1790 da görüşmeler başladı (Erim, 1953: 169-175). Zıştovi'de yapılan barış görüşmeleri çok çekişmeli geçti hatta Haziran 1791'de görüşmeler kesilerek Avusturya temsilcileri Bükreş'e döndüler. Ancak Fransa'da ihtilalin meydana getirdiği gelişmeler üzerinde Prusya ve Avusturya'nın Fransa'ya karşı aralarında Pilnitz Antlaşması'nı yapmalarından yani Avusturya'nın dikkatlerini daha çok batıya, Fransa'ya doğru çevirmek zorunda kalmasından sonra, Zıştovi görüşmelerine yeniden başlandı.

Sonuçta, Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında 4 Ağustos 1791'de Zıştovi Barış Antlaşması imzalandı. Tamamı 14 madde olan bu antlaşmaya göre;

1. Osmanlı Devleti ile Avusturya savaştan önceki fiilî ve hukukî durumunu kabul ederek daha önce yapmış oldukları bütün antlaşmaları karşılıklı olarak tanıyorlardı.

2. İki devlet arasında daha önce yapılan ticaret antlaşmalarına göre, ticaret serbestisi ve ticarî imtiyaza devam edecektir.

3. Osmanlı Devleti, Avusturya tüccar ve gelirlerini Garp Ocakları korsanlarına karşı koruyacak, eğer bunlardan bir zarar gelirse tazmin edecektir.

4. Avusturya, Orsava dışında bu savaşta işgal ettiği yerlerin hepsini geri verecekti. Sadece Hotin'i Rusya ile barış yapılmıncaya kadar geçici olarak elinde tutacaktır. Ayrıca Rusya'ya açık ve gizli hiçbir yardımda bulunmayacaktır.

Bu şekilde 1791 Zıştovi Antlaşması'nın imzalanması ile 16.yüzyılın başlarında başlayan Osmanlı Devleti ve Avusturya arasında devam eden savaşlar sona ermiştir. Osmanlı Devleti, Avusturya ile savaşı sona erdir-

⁵⁵ Zıştovi (svischlovy) kasabası, Rusçuk ile Niğbolu kasabaları arasında Tuna nehrinin sağ sahilinde bulunmaktadır.

mekle her şeyden önce iki cepheli savaştan kurtulmuş oldu ve bütün dikkatini Rusya cephesine topladı. Ancak özellikle Avrupa’da meydana gelen çok önemli olay ve gelişmelerin de etkisiyle, kısa süre içerisinde Rusya ile de barış antlaşması imzalandı (Bozkurt, 1986: 117).

Avusturya’ya göre askerî ve siyasî alanda daha iyi olan Rusya müttefikini savaştan çekilmesi ve Avrupa’da giderek yalnızlığa düşmesi üzerine 9 Ocak 1792’de Yaş Antlaşması imzalandı (Yalçınkaya, 2002: 111).

Böylece 1787’de I. Abdulhamid zamanında başlayan savaş 1792’de III. Selim döneminde noktalandı.

Bu antlaşma ile Küçük Kaynarca ve daha sonra Osmanlı Devleti’ne kabul ettirilen antlaşma ve şartnameler bir kez daha tasdik ettirilmiş oldu. Artık bu savaşın sonucunda, Rusya’nın Osmanlı Devleti’ne karşı askerî üstünlüğü ortaya çıkmıştır.

Rusya ve Avusturya bu savaş sonucu Balkanlar’a biraz daha sokulmuş ve daha sonraki muhtemel olaylara karşı zemin teşkil etmişlerdir (Köse, 1992: 548).

Artık bu tarihten sonra Rusya siyasî ve askerî açıdan üstün bir konuma yükselmiştir. Bu yüzyılın sonuna gelindiğinde Osmanlı devlet adamları Rusya’nın yanında diğer Batılı devletlerden yediği darbeler sonucu ittifaklar ile ömrünü devam ettirmek için çalışmalarına girecektir. Bu şekilde ve bu zamana kadar hiçbir Avrupa devletini eşit hakları haiz muhatap kabul etmeyen Osmanlı Devleti, artık yaşayabilmek için Avrupa’dan müttefik aramak zorunda kalacaktır (Savaş, 1999: 649).

1791 yılındaki Zıştovi Antlaşması Osmanlı-Avusturya ilişkilerinin son safhasını oluşturduğu gibi ilişkilerin başlama döneminden itibaren geçen yaklaşık 300 yıllık dönem içerisinde önemli bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Zıştovi Antlaşması ile biten savaş son Avusturya-Osmanlı savaşı olmuştur. Bu tarihten sonra Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde dostluk süreci başlamış ve XIX. yüzyıl boyunca devam ederek XX. yüzyılın başlarındaki cihan harbinde iki devletin ittifak kurmasına yol açmıştır. Belirtilen bu dönem içerisinde Avusturya-Osmanlı politikasını takviye eden ve Osmanlı devlet adamlarına giriştikleri reformlar dâhil hemen her konuda destek veren bir tutum içinde bulunmuştur.

3. 1. XVIII. Yüzyıl Ahidnâmelerinin Transkripsiyonu ve Tahlili

3. 1. 1. Tarihli Pasarofça Muahedesi (Nemçelü Ahidnâmesi, 57/1: 55-61)

Bismillahirrahmanirrahim.

Bihter bin-i hamd ü senâ bi hudûd ve güzîde terin-i şükr ü sipâs ve sitâyîş lâ yuhsa ve ’lâ ba’id ol mâlikü’l-mülk bi şerîk ve enbâz ve pâdîşâh-ı lâyezâl bi niyâzi te’âlâ kemâl-i zât-ı ani’l-idrâk ve tekaddüsât-ı celâl

sıfat-ı anı'ş-şâibetü'l-intikâl ve'l-iştirâk hazretlerinin dergâh-ı âzîmet ve kibriyâ ve bargâh-ı celâlet ve i'tilâllerine ehâk ve evlâ ve sezâ ve ervâhidirki sâbıkâ-i inâyet bi-gayet-i bi-ezelîyye vâridât-ı bî-illet-i lem yezeliyyesiyle def'ü şer ü fesâd ve ref'-i bâkî ve inâd ve kât'-i nizâ' ve katn ve hasm-ı hüsâm-ı mihen ve temhîd-i kavâ'id adl u dâd ve tanzîm-i ahvâl-i bilâd ve ibâd takrîr-i umûr-ı millet ve tekmîl-i mesâlih-i ümmet için cenâb-ı hilâfet me'âb ma'delet-nisâbı izâm-ı selâtin rûy-i zemîn ve sütte-i senîyye-i sa'âdet iktisâbı melâz ashâb-ı tâc ve tekîn iyledi ve sinûf-ı salâvât ve tahhiyât-ı tayyibât nâ-ma'dûd ve senâ ve dürûd-ı müte'âkibü'l-vürûd cümle-i enbiyâ-yı a'zâm husûsân seyyidü'l-enâm ve fâhrü'r-resûlü'l ekrem ser-defter-i asfiyâ şeffî'-i rûz-ı cezâ Habib-i Hüdâ Muhammed Mustafa sallallâhu te'âlâ aleyhi ve's-sellem hazretlerine ihdâ kılınmak sezâdir ki mû'cizât-ı kesîretü'l berekâtıyla ihkâm-ı ahkâm-ı şeri'ât-i şerîfe-i izzâ ve icrâ-yı sünnet-i seniyye-i millet-i beyzâ için ser-sa'âdet-i efrem şeref-yâb tâc-ı bahrû'l-ihdiyâç hilâfet ve zillullâh ve serîri sa'âdet mâsir-i saltanât ve cihân-penâhî zât-ı sütüre sıf'atım müntehî ve mübâhî olub bi- inâyetüllahi te'âlâ ve hüsn-i te'yîde eşrefü'l-buldân ve'l-emâkin ve ebrekü'l-medâin ve'l-mesâkin kıble-i cümle-i âlem ve mihrâb-ı teveccüh âmme-i ümem olan Mekke-i mükerrreme ve Medine-i münevvere ve Kuds-i şerîf-i mübârekin hâdîm ve hâkîmi ve hasiretü'l-mülûk olan bilâd-ı selâse-i mu'azzâma ki İstanbul ve Edirne ve Burusâdır ve Şam-ı cennet-meşâm. ve Bağdat-ı darû's-selâm ve Mısır-ı nadiretü'l asr behîmetâ ve külliyyen Arabistan ve Haleb-i şehbâ ve Irak-ı Arab ve Acem ve Basra ve Lahsa ve Deylem ve Rakka ve Musul ve Şehrîzor ve Diyar-ı bekr ve Zü'l-kadriyye ve Kürdistân ve vilâyet-i Erzurum ve Sivas ve Varna ve Kirman ve Magrib ve Habeş ve Tunus ve Trablus-şâm ve Kıbrıs ve Rodos ve Girid ve Mora ve Akdeniz ve Karadeniz ve Cezâyir ve sevâhili ve diyâr-ı Anadolu ve memâlik-i Rum ili ve husûsân memâlik-i tâtâr ve Deşt-i Kıpçak ve vilâyet-i Kefe ve ol havâlide olan cümle oymak ve diyâr-ı Bosna ve memâlik-i Eflâk ve Boğdan ve ta'rîf ve tavsîfden müstağni niçe bekâ' ve buldânın pâdişâh-ı kişver-i güşâsı ve şehinşâh memleket ârâsı e's-sultân İbni's-sultân ve'l-hakân ibn'ül-hakân Gazi Sultân Ahmed Hân İbn-i Sultân Mehemed Hân İbn-i Sultân İbrahim Hânım ki menşûr-ı sa'âdet nüşûr-ı saltanâtım tevkî'-i refî'-i sultânü'l-berreyn ile muvakkî u müzeyyîn ve misl-i bi-misâl hilâfetüm unvân-ı sa'âdet-nişân hâkânü'l- bahreyn ile mutarraz u ma'nündür felâ cereme şükran alâ hazîhi'n-nâim ta'zîmü'l emerallahû ve şefkâten alâ halikullahû zât-ı kirâmî-yi sıfâtıma lâzım-ı zimmet olmuşdur binâ'en- alâ-zâlik iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-îsevîyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâmi'l-meshîhye muslihu mesâlihî cemâhiri't-tâ'ifeti'n-nasrâniyye sâhibü ezyâlî'l-haşmeti ve'l-vakâr sâhibu delâ'ili'l-mecdi ve'l-i'tibâr vilâyetü'l

Alâmân ve Çeh ve Macar ve Nemçe ve diyârının hâkîm-i kaviyü'l-iktidârı ve mülk-i nasârânın ulusu ve hürmetlüsü Roma İmrapatoru hutimet avâkibehû bi'l-hayr ve'r-reşâd ve ahsen-i ileyh sebili's-sevâb ve's-sedâd ile mûsalâhât ve mûsâfât ve kâdîmi dostluğuna tarafeynden mûraca'ât olunur iken ba'zı ale'l-arûzı iki seneden berü mabeynde tahallül iden şakâk tarafeynin re'âyâ ve züefâsına ba'is-i ıztırâb olmağla terfiye-i ahvâl-i re'âyâ-yı tarafeyn ve tanzîm-i umûr-ı bilâd-ı cânîbeyn için mefâhirü'l-ümerai'l-izami'l-îsevîyye merâci'ü'l-küberâi'l-fihâmi'l-mesihîyye muslihu mesâlih-i cemâhiri't-tâ'ifetü'n-nasrâniyye sâhibü ezyâlî'l-haşmeti ve'l-vakâr sâhibü delâ'ili'l-mecdi ve'l-itibâr (s.56) İngiltere ve ânâ tâbi' vilâyetlerin kralı Korkius ve Niderlande âsitânı cezâlleri hutimet avâkibehû bi'l-hayr ve'r-reşâd ıslâh-ı zatü'l-beyân ve tevfiik kılıb cânîbeyn için sıdk-ı niyet ve sâfâ-yı taviyyet ile tavassut ve istirzâ iylediklerin düstûr-ı ekrem müşir-i efram nizâmü'l âlem nâzımu menâzimi'l-ümem müdebbirü umûri'l-cumhûri bi'l-fikri's-sâkib mütemimü mehammi'l-enâmi bi'r-re'yi's-sâ'ib mûmehhidü bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyidü erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl mükemmilü nâmûsi's-saltanati'l-uzmâ mürettibü merâtibi'l-hilâfeti'l-kübrâ el-mahfûfu bi-sunûf-ı avâtifi'l-meliki'l-â'lâ vezîr-i a'zâm asâf-ı şeyem-i vekîl-i mutlâk sadâkât-i âlem ve serdâr-ı ekrem ve damâd-ı muhterem İbrahim Pâşâ edâma'llahü te'âlâ iclâlehû ve zâ'afa bi't-te'yîdi iktidârehû izz-i huzûr u fâ'izü'l-hubûr ve hüsrevâneme arz ve telhîs itmeleriyle müşârün-ileyhimin tergîb ve sadâtlarıyla muvâda'â ve mûsalahâya tarafeynden meyl ü ra'bet olunmağın Pasarofça kasabası kurbunda bir münâsib mahalde mükâleme-i mevâdde-i sulh u akd-i maslahât için ruhsât-ı kâmile ile murahhas tarafeynin vekîlleri ve müntehib ilçileri bir yere geldiklerinde kıdvetü'l-a'zâmü'l-milleti'l-mesihîyye İngiltere kralı ilçisi Kavalirston ve Niderlande âsitâtı cezâlleri ilçisi Yako Konte Kolir hutimet avâkibehûmâ bi'l-hayr hüsn-i sâmiyle mabeynde hizmet-i tavassut merâsimini kemâ-yenbağî icrâ idüb ve bi'd-def'ât mükâleme ve müzâkereden sonra yigirmi madde üzerine vükelâ-yı tarafeyn hüsn-i rızâ ile işbû bin yüz otuz senesi Şa'bânının yigirmi ikinci gününde mütevelliyen yigirmi dört seneye değın muvâda'â ve mûsalâha için müddet ta'yîn ve akd-ı sulh ve salâh olunub cânîbeynden ma'mûlün-bih olmak üzere temessükler virilüb ve kemâl-i ihtimâm ile mabeynde karâr-dâde olan cümle mevâddin otuz güne dek veyâhûd dahi mukaddemce tarafeynden makbûl ve mu'teber ve mer'î ve muhterem oldukların müş'ar-nâmeler götürülüb mûmâ-ileyhûmâ mutavassıt ilçileriyle mübâdele ve teslim olunması kavlı karâr ve tarafeyn vükelâsının temessüklerinde mestûr ve meşrût olan umûr-ı sulh ve salâh her ne ise müşârün-ileyh vezîr-i a'zâm ve vekîl-i mutlâk ve damâd-ı muhterem bargâh-ı sepher-i iştiyâhıma telhîs

idüb âlâ vechü'l-kâmil ilm-i âlem-şümûl hüsrevânem muhit ve şâmil oldukta refâhiyyet-i fukârâ-yı tarafeyn ve rahât-ı aceze-i cânibeyn için taraf-ı hümâyûndan dahi müsa'âde-i âliyyem erzânî kalınmağın hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumuz ile fermân-ı âlişânımız sadır olmağın işbû tuğrâ-yi garrâ-i cihân-ârâmızla müşerref nâme-i hümâyûn-ı sa'âdet-makrûnumuz şeref-yafte-i lüzûm lafzun bi-lafzin makbûl-i hümâyûn olub yerlü yerinde ri'âyet ve siyânet olunmak için işbû maddelerdirki aynıyle zikr olunur.

Evvelki madde:

Boğdan ve Eflâk vilâyetlerinin bir tarafı Leh ve bir tarafı Erdel hudûduna müntehî olub kadimden beyinlerinde olan dağlar ile mahdûd ve mu'âyyen olmağla tarafeynden kemâ-fi'l-evvel hudûd-ı kâdimelerine ri'âyet olunub öteye ve berüye kat'ân tacâvüz olunmaya ve Eflâk vilâyetinden Ölet suyunun karşı yakasında olan yerler Tamışvar kal'âsiyle ma'ân Roma İmparatoru'nun zapt ve tasarrufunda olmağla esâs ittihâz olunan alâ hâlihî kavli muktezâ-i sübhanehü zabt ve tasarrufunda kala ve nehr-i mezbûrun cânib-i şarkisi Devlet-i Âliyye'm zabtında ve taraf-ı garbîsi Roma İmparatoru'nun zapt ve tasarrufunda olmağla Erdel tarafından ceryân eden Ölet suyu ve nehr-i Tuna'ya munsâb olduğu mahalle varınca ve ondan sonra dahi nehr-i Tuna kıyılarıyla İrşova'yı varmazdan mukaddem karşı yakadan Timok suyunun Tuna'ya munsâb olduğu mahallin mukâbilinde vâki' mevzi'e gelinceye degin zikr olunan sular hudûd olub mukaddemâ nehr-i mevrûsda olduğu gibi tarafeynin re'âyâsı sâki'-i devâbb ve sayd-ı semek vesâ'ir elzem olan münâfâda müşterek olub ale's-seviye intifâ ideler ve Erdel tarafından gerek Nemçe'nin ve gerek re'âyâlarının büyük sefineleri Ölet suyuyla nehr-i Tuna'ya kendü hâllerinde gelüb gideler ve Eflâk re'âyâsının balıkçı sefineleri vesâ'ir kayıkçıları bilâ-mâni' işleyeler ve değirmen sefinelerini sunûrlarda zabt olunanların ma'rifet ve ittifâkı ile tüccâr sefinelerinin mürûr ve ubûrına mâni' olmayacak münâsib mahallere vaz' iyleyüb birbirleriyle hüsn-i mu'âmele iyleyeler ve Devlet-i Âliyye'm zabtında olan Eflâk vilâyeti boyârlarından vesâ'ir evsâtü'l-hâl olan (s.57) re'âyâlarından bazıları eyyâm-ı ihtilâlde çasâr tarafına varmış olmalarıyla bu sulh ü salâh muktezâsınca yine mesfûrlar gelüb kâdimi meskenlerinde kendü hâllerinde sâkin olub sâ'ir boyârlar gibi emlâk ve arâzilerine mutasarrıf olalar.

İkinci madde:

Timok suyunun nehr-i Tuna'ya munsâb olduğu mahalden nehr-i mezbûrun vasâtı ile tahmînen on saat yukarı doğru gidildikde zikr olunan Timok suyu hudûd olub İşperlek Banyosu arâzi-i kâdimesiyle Devlet-i Âliyye'm tarafında kalub Resve Devlet-i Çasâriye de kalmak üzere dağlar arasından gidilmeyüb Perâkine(?) varuldukda zikr olunan Perâkin Devlet-

i Çasâriyye tarafında ve Racana Devlet-i Âliyye'm cânîbinde kalmak üzere ikisinin vasâtından münâsib mahalden geçilüb İstolaç'e varılıb ândan nehr-i Küçük Morava geçilüb öte kıyısıyla Cacaya varıla Caca ile Bilane beyninde yine mürûr olunub berren Bedka'ya varılıb ândan Cokul arâzisini devr iderek Dirin suyu kenârında vâki' Bilineye varıla zikr olunan Perâkin ve İstolaç ve Caca ve Bedka ve Biline Belgrad kal'âsıyla ma'ân Devlet-i Çasâriyye zabtında bulunmağla arâzileriyle yine tasarruflarında kalub zikr olunan Çokul ile Racana arâzi-i kâdimeleri ile Devlet-i Âliyye'm tarafında kal'âlar ve zikr olunan hudûda vâki' Timok suyunda tarafeynin re'âyâsı müşterek olub cemi'-i menâfide ale's-seviye intifâ ideler.

Üçüncü madde:

Dirin suyundan Une suyuna varınca mabeynde olan nehr-i Sava'nın iki sahilinde vâki' mesdûd ve meftûh kılâ' ve palânkâlardan Roma İmparatoru'nun askeriyle muhafâza olunub zabt ve tasarruflarında olan yerler arâzi-i kadimeleriyle esâs muktezâsınca yine zabt ve tasarruflarında kalalar bu takdîrce nehr-i Sava bütün tasarruflarında kalur.

Dördüncü madde:

Une suyunun Sava'ya döküldüğü mahalden Devlet-i Âliyye'm zabtında olan Novi atîk arâzisine gelince nehr-i mezburun kenâr-ı şarkisinde vâki' Yesanofca ve Dubice ve bir kaç kal'âlar ve nehr-i mezbûrun bu mahallinde olan adalar Roma İmparatoru'nun askeriyle muhafâza olunub zabt ve tasarruflarında olmağla alâ halihî esâs muktezâsınca yine kâdimi arâzi-i mu'âyyineleriyle zabt ve tasarruflarında kalalar.

Beşinci madde:

Kraçya tarafından olan Une suyunun karşı yakasında vâki' Novi cedîd palânkâsı Roma İmparatoru'nun zabtında iken Karlofça musalahâsında tahdîd esnâsında nizâ' vâki' oldukda hedm olunub arâzisi Devlet-i Âliyye'm tarafına redd ve teslim olunmağla zikr olunan Novi cedîd müşârün-ileyh Roma İmparatoru'nun tatyîb-i hatırlar için yine kendülere red olunub hudûd-ı kadîmesi dâhilinde olan yerler ve cümle arâzisi zabt ve tasarrufunda kala.

Altıncı madde:

Nehr-i Une'nin Kraçya tarafında Sava suyundan alarga muhafazâcı ile zabt olunub tarafeynin ellerinde olan yerler Karlofça musalahâsında karar virildiği üzere arâzileriyle yine ellerinde olub ândan sonra zabt olunmuş yerler var ise hudûd kat'ma ta'yîn olunan tarafeynin vekîlleri ihtilâli def' idüb Hırvatlık cânîbinden tarafeynin ellerinde kalacak yerlerin intihâsına varınca arâzilerin başka başka hudûd ile ayırub temyîz ve tefrîk ve vaz'-ı alâyim iyleyeler ve mukaddemâ Karlofça musalahâsında olduğu üzere hudûdların emniyetiçün iş bu mevâdd-ı sulh muktezâsınca tarafeynin

zabtında kalub hâlâ vâki'olan kılâ' ve husûn ta'mîr ve termîm olunub istihkâm virilmek câ'iz ola ve tarafeynin serhâd başlarında olan arâzinin re'âyâya nâfi olan cümle yerlerde bilâ-istisnâ ve bilâ-mâni' açık ve varoşlar yapılmak câ'iz ola ammâ bu bahâne ile müceddeden kal'a binâ olunmaya.

Yedinci madde:

Sulh ve salâh eğerci işbu tarafeynden ittifâk ve hüsn-i rızâ ile karâr-dâde olan şürût üzre akd olunmuştur lâkin cümle sunûrlarda tasrîh olunduğu üzre makbûl olan uhûd ve şürût için birgün evvelce tarafeynden mücerreb ve mu'temed ve sulh ve salâha hayırhâh vekiller nasb ve ta'yîn olunub (s.58) mabeynlerinde makûl ve münâsib gördükleri mahalde me'mûnû'l-gâ' ile tevâbi'leriyle bir yere gelüb mümkün olur ise iki ay içinde imkân olan yerlerde dahi mukaddemce tarafeynden ta'ahhüd olunduğu üzre alâyim-i mu'âyeye ile arâziyi temyîz ve tefrîk ve tahdîd ve mabeynde karâr-dâde olan mevâdd-ı kemâl-i ihtimâm ve müsâre'ât ile icrâ ideler.

Sekizinci Madde:

Gerek hîn-i mükâleme-i sulhde işbû mevâdd ile tarafeynden ta'yîn olunan ve gerek bundan sonra vakt ve zamâniyle tarafeynin vükelâsı ma'rifetiyle her mahalde kat' ve temyîz olunacak sınır ve hudûd ve ba'del'-yevm kemâl-i hürmet ile mûra'ât olunub bir dürlü illet ve bahâne ile tebdîl ve ta'yîr ve tevsî ve tazyîk olunmaya ve kat' ve ta'yîn olunan hudûd-ı tarafeynden tecâvüz olunmayub birbirlerinin zabt ve tasarruflarına dahl ve ta'arruz olunmaya ve tarafeynin re'âyâsı itâ'âte cebr ve bir dürlü haraç gerek ba'del'-yevm ve gerek güzeşte mütâlebesiyle ve gayr-i hatırâ gelür gelmez bir vechile rencîde ve remîde olunmayub cümle nizâ'ları hak üzre def' oluna.

Dokuzuncu madde:

Bu muvâda'a'nın mevâddına müte'âllik fimâ-ba'd da'vâ ve nizâ' zuhûr iyledikleri fasl için tarafeynden der-akâb bi-tamâ ve bi-garâz âkil ve mücerreb sulh ve salâha hayırhâh ve ardı berâber âdemler ta'yîn ve asker-siz ancak tevâbi'leriyle münâsib mahalle gelüb istimâ' ve hak ve adl ve hüsn-i civâra ri'âyet ile tevfiq ve fasl oluna ve tarafeynin re'âyâsı âsûdehâl olub sulh ve salâhı gereği gibi gözedilmek için nizâm vireler lâkin tarafeynin vekilleri görüb fasl idemedikleri işler zuhûr iyledikte tanzîmi husûsî âsitânelere havâle ve bu ma'kûle nizâ' mümkün mertebede müddet-i kâfilede görülüb faslı ihmâl ve te'hîr olunmaya ve birbirini meydâna okumak ve birbiriyle döğüşmek selef ahidnâmelerde men' olunmağla ba'de'l-yevm dahi men' olunub meydâna ve savaşa okuyanlar fesâda bâ'is olmalarıyla haklarından geline.

Onuncu madde:

Ba'de'l-yevm tarafeynden gizlü ve ale'l-gafle çeteler işletmek ve te-câvüz ile bir zabt ü nehb ve gâret ve re'âyâya te'addî olunmak muhkem men' oluna mütenebbih olmayub hilâf-ı ahd hareket idenler buldukları yerlerde ahz ve habs ve mahalinde şer'le cürümlerine göre iktizâ iden cezâları bilâ-amân icrâ ve haklarından geline ve gasb olunan eşyâ her ne ise ihtimâm ile buldırılıub hak ve adl üzere sâhiblerine redd itdirile ve zâbit ve başbuğ ve cümle iş irlerine tenbîh ve te'kid oluna ki müsamahâdan ihtirâz idüb sadâkât ve istikâmet üzere ihkâk-ı hak iyleyeler işlemeyüb mütenebbih olmayanlardan azli iktizâ idenler azil şer'ân katli icâb idenler kat'ı olunub haklarından geline.

Onbirinci madde:

Hazret-i İsa dininde olub Rim Papa'ya mensûb olan râhiblerin hakında selâtin-i pişin-i nısfet âyîn-i zemân-ı sa'âdetlerinde virilen ahidnâmelerde mestûr ve mukayyed olan mevâdd ve mahsûsân inâyet ve ihsân olunan nişân-ı âlişân ve evâmîr-i şerîfenin mazmûnı ba'de'l-yevm dahi mer'î tutulmak üzere taraf-ı hümâyûnumdan te'kid oluna şöyle ki kiliselerini vaz'-ı kadîmi üzere ta'mîr ve termîm ve idgeldikleri âyînlerin icrâyâ mümâne'ât olunmaya ve hilâf-ı şer'-i şerîf ve mugâyir ahidnâme-i hümâyûn akçe mütâlebesiyle ve gayrî bahâne ile mezbûr râhibler her ne sınıftan olur ise rencide olunmayub himâye-i pâdişâhânemde âsûde-hâl olalar ve müşârün-ileyh Roma İmparatoru'nun büyük elçisi Âsitâne-i Sa'âdetim'e geldikde âyînlerine ve Kuds-i Şerîf'de vâki' ziyâretgâhlarına ve ba'zı yerlerde vâki' kiliselerine müte'âllik sipârişlerini i'lâm iyleye.

Onikinci madde:

Mukaddemân ve bu def'a vâki' olan cenk ve cidâl esnâsında tarafeynden ahz ve beylik zindânlarda mahbûs olan mirî esirler bu mübârek sulh ve salâh hürmetine halâs ümidinde olub ba'de'l-yevm esirlerin musibetde kalmaları inâyet-i mekârim-i pâdişâh-ı âdet-i hâsene-i şehriyâriye (s.59) muvâfik olmamağla mu'tâd-ı kadîm üzere tarafeynden olan esirler târîh-i temessükden altmış bir güne değin bi'l-cümle âzâd ve itlâk olunalar husâsâ Erdel kal'alarında mahbûs olan İskerlet-zâde Nikolay Voyvoda yanında olan evlâd ve etbâ'ıyla ma'ân İstanbul'da Yedi Kule'de mahbûs olan Baron Estebân Baron Betraş ve yanlarında olan âdemleriyle ma'ân mübâdele olunmağla târîh-i temessükden otuz bir güne değin Eflâk hudûdunda mübâdele ve tahlîs olunalar vesâ'ir nassda ve Tatar tâ'ifesinde bulunan esirler dahi münâsib vechile mümkün olan makûl ve mu'tedil behâ ile itlâkları câ'iz ola esir sâhibi ile uzlaşılmayub nizâ' vâki' oldukda hâkîmü'l-vakt olanlar mabeynlerin tevfiik ideler eğer imkân olmaz ise aldıkları behâlar isbât veyâhûd sâhiblerine yemîn teklîfi

ile zâhîr oldukda edâ olunub itlâk olunalar ve sâhibleri ziyâde akçe ta‘âm ile üserâ tahlîsine mâni‘ olmayalar ve lâkin esir aramak ve itlâklarına say‘ eylemek için Devlet-i Âlîyye’ m tarafından mahsûs âdemler ta‘yîn olunmadığı takdirce bile müşârûn-ileyh Çasar’ın tarafından hâkîm olanlar üserâ fukârâsına sahib çıkub ve behâların vech-i meşrûh üzre ayıtlayub Müselmân esirlerinin tahlîsine say‘ ve ihtimâm ide ve bu vech üzre esirlerin halâsına tarafeynden merhâmet ile tekâyyüd oluna ve esirlerin itlâkları vakti gelinceye değin bu aralıkta hoşhâl olmaları için tarafeynin murahas ilçileri cânîblerinden say‘ oluna.

Onüçüncü madde:

Tüccâr tâ’ifesi tarafeynin memâlikinde selefde virilen ahidnâmeler mücibince emnen ve salfimen kendü hâllerinde ticâret ideler müşârûn-ileyh Roma İmparatoru’na tâbî‘ vilâyetlerin ve bundan sonra millet-i nasârâdan alacakları yerlerin tüccâr ve re‘âyâları her kangî milletden olur ise olsunlar berren ve bahren bu husûsâ me’mûr olan vekîller beyninde karâr virildiği vech üzre Roma İmparatoru’nun bayrağı ve patentesiyle memâlik-i mahrûseye kendü hâllerinde gidüb gelüb alış veriş idüb lâzım gelen gümrüklerin virdüklerinden sonra rencîde ve remîde olunmayub himâyet ve siyânet olunalar ve bazergânların umûrların görmek için yine bu husûsa me’mûr olan vekîller beyninde karâr-dâde olduğu vech üzre memâlik-i mahrûsada konsolosları vaz‘ olunub ve tercümânlar istihdâm eyleye vesâ’ir müste’men tâ’ifesine olan müsâ‘âde Roma İmparatoru’nun tâcirleri hakkında dahi mukarrer olub menfe‘ât ve emniyet ile müreffehü’l-hâl olalar ve bu husûs için Cezâyir ve Tunus ve Trablus ocaklarına tenbîh iktizâ idenlere muhkem tenbîh ve te’kîd olunaki min-ba’d ahidnâme-i hümâyûna muhâlif ve sulh ve salâha mugâyir bir dürlü vaz‘ ve hareket eylemeyeler ve kezâlik leb-i deryâda vâki‘ Ülgün kal‘ası ahâlisi dahi min-ba’d korsanlığa çıkub tüccâr sefnelerine zarâr itmemek için ellerinde olan firkatâ vesâ’ir korsan sefneleri ref‘ ve tüccâr sefnelerine ta‘arruzdan külliyyet ile men‘ ve firmâ-ba’d inşâ itmemek üzre tenbîh olunub şöyle ki içlerinden fermân-ı hümâyûna muhâlif ve sulh ve salâha mugâyir vaz‘ ve hareket ve tüccâr sefnelerine isâl-i hasârete cesâret idenlerin nehb ve gâret iyledikleri emvâl ve eşyâ her ne ise gerü sâhiblerine istirdâd ve vâki‘ olan zarâr ve ziyân kendülerden tazmîn ve esir iyledikleri kimesneler dahi esirlikden istihlâs olunub ve bu makûle eşkıyânın sâ’irlerine mücib-i ibret olmak için şer‘ân lâzım gelen cezâları tertîb olunub muhkem haklarından geline ve ticâret ahvâli ihtilâl ve ihtilâfdan masûn ve mahfûz olmak için tarafeynden nasb ve ta‘yîn olunan vekîller hîn-i mükâlemede her ne ki akd idüb karâr virirler ise bi’l-cümle mer‘î ve mu‘teber olmak üzre ahidnâmelerde derc ve ilhâk oluna (s.60).

Ondördüncü madde:

Tarafeynin re'âyâsından müfsîd ve âsî ve bedhâh olanlar iki cânîbden dahi kabûl olunmayub bir vechile himâye olunmaya bu ma'kûle ehl-i fesâd ve çeteci ve gâretci her kimin re'âyâsı olur ise olsun her kangî toprakda bulunursa müstehak oldukları cezâları tertîb oluna ve ihtifâ iderler ise haberleri alınub zâbitleri agâh oluna ki haklarından geleler ve zâbit ve baş olanlar dahi bu misillü eşkiyânın hakkından gelinmekte ihmâl ve tekâsül iderler ise mes'ul ve me'âtîb olub azl ve hakkından geline ve ulûfelü ve dürlüklü ve kendü hâllerinde olmayub böyle şekâvet idenlerin te'addileri külliyyet ile mündefî olmak için mutlaka hırsızlık ile te'âyüüş iden haydûd ve pîrîbek didikleri kuttâu't-târik saklanmayub ve beslenmeyüb gerek kendülerin ve gerek saklayanların haklarından geline ve bu makûle fesâd adet-i müstemirresi olanların sonradan salâh-ı sûretin gösterir ise de i'timâd olunmayub sınırlarda kârîb yerlerde sâkin olmayub âhâr yerlerde iskân itdirile.

Onbeşinci madde:

Cenk ennâsında Roma İmparatoru'nun itâ'âtinde rügerdân olub Devlet-i Âliyye'ye duhûl ve ilticâ iden Rakufçı ve Preçini ve Antoni Esderhas ve Forgeç ve Dayadem ve Çalni ve sâ'ir Macar tâ'ifesi sunurlarda olan re'âyânın ârâmiş ve istirahatine hâlel gelmemek için iskân olunacak yerler sinûr ve hudûd cânîblerinden ba'id olmak üzere memâlik-i mahrûsânın bir semtinde murâd olunduğu vech üzere temkîn ve terfîh olunalar ve ehillerine ruhsât virile ki zevclerinin yanına gelüb ta'yîn olunan mahalde ma'ân sâkin olalar.

Onaltıncı madde:

Roma İmparatoru'nun mürahasları Leh kralı ve cumhûrunun dahi bu müsâlâhâya idhâl olunmaları husûsunu ibrâ idüb lâkin Devlet-i Âliyye ile Leh kralı ve cumhûru beyinde sulh ve salâh müebbeden mukarrer olub Lehlü'nün bir dürlü nizâ'ları olmamağla Hotin kal'asına mütê'âllik ve sâ'ir husûslar için bir cevâbları var ise ilçileri gelüb veyâhûd nâme gönderüb Âsitâne-i Sa'âdet'de hak ve adl üzere fisâl virilmek için arz ve i'lâm iylemek câ'iz ola.

Onyedinci madde:

İşbu musalâhâ ve muvada'â ve dostluk ve meveddetin mabeynde istihkâm ve istikrârı için tarafeynden büyük ilçiler ta'yîn ve irsâl olunub vardıklarında ve geldiklerinde merâsim-i mu'tâde-i mu'âmele ile i'zâz ve ikrâm ve istikbâl ve teşyî olunalar ve dostluk nişânesiçün hüsn-i ihtiyâre tâlik her tarafın şânına lâıyk hedâyâ ile büyük ilçileri hareket günü mabeynde haberleşilüb işbû gelecek Mart ayının nevrû-ı firûzunda çıkıub sınır başında mu'tâd-ı kadîm üzere mübâdele olunub ve tarafeyne nâfi ve

dostluğa muvâfık olan ahvâli murâd olduğu üzere âsitânelere arz ve i'âm itmeleri câ'iz ola.

Onsekizinci madde:

İlçileri gelüb gidüb ve meks iylediklerinde kadîmü'l-eyyâmdan berü olageldiğü merâsim rütbelerine göre tarafeynden ale's-seviye gözedile ve müşârün-ileyh Roma İmparatoru tarafından gelen elçi ve kapu kethüdâsı ve gayrî âdemleri istedikleri libâs giydiklerinde kimesne mâni' olmaya ilçileri ve kapu kethüdâları ve maslahâtgüzârları sâ'ir Devlet-i Âliyye'min dostları kralların ilçileri ve maslahâtgüzârları gibi mu'âf ve müsellim ve âsûde-hâl olub müşârün-ileyh Roma İmparatoru'nun rütbesine göre adet-i hâsene-i şehriyâri olan resm üzere ri'âyet olunalar ve tercümânlar istihdâm işleyeler ulâkları ve gayrî âdemleri Beç'den Âsitâne-i Sa'âdet'e ve Âsitâne-i Sa'âdet'den Beç cânîbine varub geldiklerinde kanûn-ı kadîm üzere yol emirleri virilüb emîn ve sâlm varalar geleler ve iktizâ iyledikde kendülere mü'âvenet oluna.

Ondokuzuncu madde:

İşbu şurût ve kuyûd karâr-dâde olduğu sûret üzere tarafeynden mukarrer ve mü'ekked kılınub imzâ gününden otuz gün içinde belki dahi (s.61) mukaddemce kabûllerini müş'ar-nâmeler getirilüb mefâhirü'l-ümerâi'l-izâmi'l-îsevîyye İngiltere Kralı ve Nederlanda âsitâmı cenerâllerinin hizmet-i tavassuta me'mûr olan mümtâz ilçiler yediyle mübâdele olunmak üzere mabeynde olan te'ahhüd ve iltizâm bir veçhile tehâllûf itmek ihtimâli olmaya.

Yiğirminci madde:

Bu terk-i cidâlin müddeti inşaallahü te'âlâ temessük târihinden mütevelliyen yiğirmi dört sene ola müddet-i merkûme tamâmında belki nisfında müd olunması tarafeynden murâd olunur ise tekrâr imtidâdı söyleşile ve tarafeynden hüs-i rızâ ile karâr-dâde olan mevâdd cenâb-ı hilâfet-me'âbla Roma İmparatoru beyninde ve vârisleri arasında masûn ve mahfûz olub devletleri ve mülkleri ve karada ve deryâda olan vilâyetleri ve şehir ve varoşları ve re'âyâ ve berâyâları beyninde bilâ-tagyîr mer'î ve muhterem ola ve tarafeynin hâkîmler ve zâbitlerine ve rüesâ-yı asker ve cenkçilerine ve tevâbi' ve levâhiklerine bi'l-cümle tenbîh ve te'kid oluna ki ânlar dahi tafsîl olunan şurût ve kuyûd ve mevâdd-ı uhûd muktezâsınca hareket ve sulh ve salâha mugâyir bir dürlü illet ve bahâne ile birbirlerini rencîdeden ihtirâz işleyeler ve min-ba'd te'addî işlemeyüb konşuluğu gereği gibi gözedeler ve sâ'ir tevâif-i tâtâr dahi bu sulh ve salâh ve dostluk ve barışıklık hukûkunu gereği gibi ri'âyet ve siyânet idüb müşârün-ileyh Roma İmparatoru'na tâbi' olan memleket ve re'âyâya bir vechile te'addî ve tecâvüz işlemeyeler gerek esnâf-ı âsâkir ve gerek tevâif-i tâtârdan bir ferd hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn ve mugâyir-i ahd ve misâk

te'addiye cesâret ider ise cezâsı tertîb oluna ve temessükler imzâ olunub mühürlendiği günden tarafeynden husûmet ve te'addî-i külliyyet ile def olunub re'âyâ-yı tarafeyn emn ve emân ve istirâhat ve itminân üzre olalar ve yevm-i mezbûrdan te'addiyât-ı kemâl-i tekâyüüd ile men' ve def olunmak için sınırlarda olan hükkâm ve zâbitlere tenbîh ve te'kîd oluna lâkin ba'id yerlerde olan hükkâma bu sulhun müsâre'ât üzre haberi irişdirilmek için yirmi gün müddet ta'yîn olunub ândan sonra tarafeynden her kim muhâlefet ider ise bâlâda tasrîh olunduğu üzre hakkından geline imdi fîmâ-ba'd mevâdd-ı merkûm üzre tecdîd ve temhîd olunan sulh ve salâh-ı müstevcübü'l-felâh mukarrer ve mu'teber tutulub yerleri ve gökleri ve cemi'-i mahlûkât ve âme-i mazu'âtı ketm-i âdemden ihtirâh ve icâd iyleyen Hazreti Allah celle şanühûnün ism-i şerîfinin yâd ve ulu peygâmberimiz hatemü'l-nebiyyin ve fahrü'l-enbiyâü'l-mürselin Habib-i hüdü Muhammed Mustafa Salalahü te'âlâ aleyhi ve 's-sellem hazretlerinin mu'cizât-i kesîretü'l-berekâtlarını irâd idüb şeyme-i kerîme-i şehriyârân-ı sadâkât-ı mu'tâd ve kâ'ide-i marziyye-i tâcîdârân ve kâ'idât üzre uhûd ve misâk itdiririzki zikr olunan mevâddın şurût ve kuyûduna ve sulh ve salâhın mevâsik ve uhûduna kemâl-i ri'âyet olunub mademki ol cânîbden hilâfına vaz' ve hareket sâdır olmaya taraf-ı hümâyûn-ı pâdîşâhânemizden ve ihlâf-ı nısfet ittisâfımızdan ve vükelâ-yı âlî makâm ve sâ'ir mîr-i mîrân-ı sâhibü'l-ihtişâm ve ümerâ-i zevi'l-ihtirâm ve umûmen âsâkir-i nusret-encâmımızda ve bi'l-cümle ubûdiyetimiz ile şeref-yâb olan tevâif-i hüddâmdan bir ferd hilâfete müte'âllik vaz' ü hareket iylemeye tahrîren fî evâilî şehri Ramazani'l-mu'azzam sene selâsin ve mi'e ve elf.

3. 1. 2. 1718 Tarihli Pasarofça Muâhedesi'nin Tahlili

Pasarofça Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyılda Avusturya ile imzaladığı ilk resmî antlaşmadır. Gerek Osmanlı diplomasisi ve dış politikasının değişimi ve gerekse Osmanlı-Avusturya ilişkileri açısından oldukça önem arz etmektedir. Osmanlı Devleti antlaşma ile, Karlofça'dan sonraki istirdâd siyasetinden vazgeçerek mevcudu korumaya çalışacaktır (Ünal, 1974: 50).

Pasarofça ile Venedik'e Karlofça ile verilen yerler geri alınmış, Avusturya'ya verilen topraklar ise büyük gayretlere rağmen geri alınmamıştır. Pasarofça'da büyük bir galibiyet kazanan Avusturya, çok geçmeden gözünü Balkanlar'a da çevirecek ve Balkanlar'daki Hıristiyan unsurları kışkırtarak Balkanlar'ı ele geçirme imkânları aramaya başlayacaktır. Pasarofça Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya bakış açısının değişmesi yönünden önemli bir dönüm noktasıdır. Osmanlı Devleti ilk kez Pasarofça'dan sonra başlayan yenileşme sürecinde, Batı'nın üstünlüğünü kabul etmiştir.

Tüm bu yönleriyle Osmanlı diplomasi tarihinde önemli bir yeri olan bu antlaşma Sultan III. Ahmed ile İmparator VI. Şarl arasında imzalanmıştır. Antlaşma metinleri Düvel-i Ecnebi Defterleri'ne bağlı Nemçe'ye verilen ahidnâmeler bölümünün 57/1 numaralı kısmından temin edilmiştir.

Şekil itibarıyla Osmanlı diplomasisine ait ahidnâme-i hümayûn formuna uygun bir şekilde kaleme alınan bu belgeler, Nemçe tarafına bu yüzyılda verilen ilk ahidnâme özelliğini taşır. Ahidnâme metni ve rükünleri daha önceki ahidnâmelerle hemen hemen benzer özelliklere sahiptir. Farklılıklar ise, dönemin şartlarına, Osmanlı'nın siyasî ve askerî durumuna ve en önemlisi Batı'ya olan bakış açısının değişimine bağlıdır.

Ahidnâmenin ilk kısmı yine daha önceki ahidnâmelerde de bulunan davet rüknü ile başlamaktadır. Yalnız buradaki davet rüknü, önekilere nazaran hem daha uzun, hem de kullanılan ifadeler oldukça farklıdır. Dikkati çeken önemli bir husus da ahidnâmenin besmele-i şerîf ile başlamasıdır.

Ahidnâmede daveti takiben padişahın sıfatlarının sayıldığı unvan kısmı yer almaktadır. unvan kısmındaki ifadeler Avusturya'ya son verilen 1699 tarihli ahidnâme ile oldukça benzerdir. Yalnız bu ahidnâmelerde davetden sonra gelen Padişahın tuğrası yoktur ve daveti takiben hemen unvana geçilmiştir.

Unvan'dan sonra gelen bölüm nakil kısmıdır. Ahidnâmede nakil bölümüne geçişi sağlayan ifade şu şekildedir:

“Menşûr-ı sa'âdet nüşûr-ı saltanatım tevkî'-i refî'-i sultânü'l-berreyn ile muvâkki ve müzeyyin ve misâl-i bi misâl hilâfetim unvân-ı sa'âdet-nişân-ı hakânü'l-bahreyn ile mutazarrır ve ma'nündür felâ cereme şükrân âlâ hazîhi'n-nâim binâ'en-âl'â-zâlik”.

Nakil kısmı bilinen ahidnâmelerdeki nakil rükünlerine benzemekle birlikte “âl'â hazîhi'n-nâim binâ'en-âl'â-zâlik” ifadesi oldukça ilginçtir. Birden fazla elkab ve duanın bulunduğu nakil kısmında, ilk elkab imparator VI. Şarl'a aittir.

İmparator için kullanılan elkab ve Dua:

“İftihârü'l ümerâi'l izâmî'l-îsevîyye muhtârü'l-küberâi'l-fihami'l-mesihîyye muslihu mesâlih-i cemâhiri't-tâ'ifeti'n-nasrâniyye sâhibu ezyâlî'l-haşmeti ve'l-vakâr sâhibu dela'ili'l-mecdi ve'l-i'tibâr ezyâlû vilâyeti'l Alâmân ve Çeh ve Macar ve Nemçe ve diyârının hâkîm-i kavîyü'l-iktidârî ve mülk-i nasârânın ulusu ve hürmetlûsü Roma İmparatoru hutimet avâkibehû bi'l-hayr ve'r-reşâd ve ahsen-i ileyh sebîl's-sevâb ve's-sedâd”. Elkab bölümü bilinen ve daha önceki dönemlerde yabancı hükümdarlar için kullanılagelen şekliyledir. Yalnız İmparator'un adı elkab da hiç zikredilmemiş sadece “Roma imparatoru” ifadesi kullanılır.

miştir. Elkab'ın sonunda yer alan dua formundaki "hutimet avâkibehû bi'l-hayr" ifadesi bilinen bir ifade olmasına rağmen, dua formülünde geçen "ahsen-i ileyh" ifadesi farklıdır.

İmparator'un elkabından sonra İngiltere kralı Korkius ve Niderlanda âsitânı cenerallerine ait elkab ve dua formu yer almaktadır. Osmanlı ahidnâmelerindeki yabancı hükümdarlar için kullanılan bu elkab ve dua şu şekildedir:

"Mefâhirü'l-ümerâi'l-izâmi'l-îsevîyye merâci'ü'l-küberâi'l-fihâmi'l-meshîyye muslihu mesâlih-i cemâhiri't-tâ'ifeti'n-nasrâniyye sâhibu ezyâlî'l-haşmeti ve'l-vakâr sâhibu delâ'il'l-mecdi ve'l-i'tibâr İngiltere ve ânâ tâbi' vilâyetlerin Kralı Korkius ve Niderlande âsitânı cenerâlleri hutimet avâkibehû bi'l-hayr".

Elkab'tan sonra adı geçen ülke hükümdarlarının antlaşmada arabuluculuk yaptığı belirtilmiştir. Daha sonra ise antlaşmanın imzalanmasında büyük emeği geçen sadrazam Damat İbrahim Paşa'ya ait elkab ve dua formu yer almaktadır. Bilinen Osmanlı sadrazamları için kullanılan bu elkab ve duadan sonra, antlaşma müzakereleri için iki tarafın elçilerinin de Pasarofça kasabasına yakın bir yerde toplandıkları ve İngiltere kralı elçisi ve Niderlande âsitânı cenerâlleri elçisi Yako Konte Kolir'in arabuluculuğu sonrasında iki taraf arasında yirmi madde üzerine 1137 (1718) tarihinde 24 yıl sürecek bir antlaşma imzalandığı belirtilmiştir.

Anlaşmadan sonra alışla geldiği üzere iki tarafça da temessükler verilerek, otuz gün içerisinde iki taraf da birbirine müşar-nâmeler gönderecek ve iki taraf elçileri arasında karşılıklı değiştirilmek suretiyle teslim edilecektir.

Bundan sonra padişahında tasdikinden geçen ahidnâme antlaşma maddelerine geçmeden önce yer alan şu ifadeler ile sona ermiştir:

"İşbu tuğrâ-yi garra-i cihân-ârâmızla müşerref nâme-i hümâyûn-ı sa'âdet makrûnumuz şeref-yâfte-i lüzum lafzun bi lâfzin makbûl-i hümâyûnum olup yerlü yerinde ri'âyet ve siyânet olunmak için iş bu maddelerdeki aynıyle zikr olunur"

Ahidnâmenin maddelerine gelince;

1. Eflâk ve Boğdan'ın bir tarafı Lehistan bir tarafı Erdel hududuna bağlı olan hudutları eskisi gibi kalacaktır. Eflâk taraflarındaki, Ölet (Aluta) ırmağı Osmanlı ve Avusturya topraklarının hududunda yer almaktadır. Aluta nehrinin batısında bulunan küçük Eflak ve Banat'da dâhil olmak üzere, Osmanlı Devleti'nin Macaristan'daki son eyaleti durumundaki Temeşvar da Avusturyalılar'a terk edilmiştir. Ayrıca, Belgrad ve Semendire ve bundan başka Tuna nehrine dökülen Timok çayından, Sava nehrine dökülen Une nehrine kadar olan iki tarafta bulunan yerler Avusturya tarafına bırakılmıştır. Erdel tarafından Nemçe'nin ve reayalarının

büyük gemileri Ölet suyuyla Tuna nehrine kendi hallerinde gelip gidebileceklerdir. Eflak reayasına bağlı balıkçı sefineleri ve kayıkları çalışırken hiçbir engelle karşılaşmayacaktır. Değirmen sefineleri sınırlarda zapt edilenlerin marifet ve ittifakı ile tüccar sefinelerinin geçişine engel olmayacak ve istedikleri bölgelere giderek birbirlerine iyi muamele edeceklerdir. Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Eflâk'dan savaş zamanında antlaşma gereğince geri gelerek kendi hallerinde oturarak, tüm eşya ve arazilerine sahip olabileceklerdir.

2. Timok suyunun Tuna nehrine döküldüğü yerden, Tuna nehrinin devamı boyunca tahminen on saat yukarı gidildiğinde yer alan Timok suyu hudud olacaktır. İşperlek Banyası Osmanlı Devleti'nde kalacak, buna karşılık Resve Avusturya'da kalarak, burada dağlar arasından gidilmeyerek, Perakin, Küçük Morava ve Dirin sularına doğru İstolaç (utolaç), Çaca (Csacsak) Bedke (Berka), Biline (Belina) ve Belgrad kaleleri Avusturya'da kalacaktır. Çokul ve Raca ise Osmanlı Devleti'nde kalacaktır. Ayrıca belirtilen sınırda Timok suyundan iki tarafın halkıda ortaklaşa yararlanabileceklerdir.

3. Dirin suyundan Une suyuna giderken ikisinin arasında yer alan Sava nehrinin iki sahilinde kapalı bulunan kaleler, palankalar, Roma İmparatoru'nun askeriyle muhafaza olunacaktır. Yani Sava nehri tamamıyla Roma İmparatoru'nun yönetiminde kalacaktır.

4. Une suyunun Sava nehrine döküldüğü yerden başlayarak, Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Novi atik bölgesine gelinceye kadar adı geçen nehrin kuzey kenarında bulunan Yesanaçça ve Dubiçe (Dobiçeve) ile birkaç kale ve adalar Roma İmparatoru'nun askeriyle muhafaza olunarak zapt edilecek ve Roma İmparatoru'nun elinde kalacaktır.

5. Kraçya tarafında bulunan Une suyunun karşısındaki Novi cedit palankası Roma imparatoruna ait iken Karlofça Antlaşması'ndaki sınırların tespiti sırasındaki karşıklık sonucu Osmanlı Devleti'ne teslim edilmiştir. Adı geçen bu Novi Cedit palankası Roma İmparatorunun hatırı için yine imparatora verilerek, hududundaki tüm yerler ve bütün arazisi imparatorun yönetimine bırakılacaktır.

6. Une nehrinin Kraçya tarafındaki Sava suyu sınır muhafızları tarafından korunacaktır. İki tarafın ellerinden olan yerler Karlofça'da olduğu gibi yine ellerinde olacaktır. Yine Karlofça'da olduğu gibi iki tarafın elinde bulunan kaleler tamir edilecektir. Belirtilen yerlerin dışında varoşlar yapılmacaktır.

7. Barış antlaşması her iki tarafın tayin ettiği güvenilir kişiler tarafından ve her iki tarafın da rızasıyla kararlaştırılan maddeler üzerine yapılacaktır.

8. Her iki tarafça tayin olunan vekillerce barış antlaşmasında tespit edilen hududlara herhangi bir sebeple müdahale edilerek, sınır ihlalinde bulunulmayacaktır. İki tarafın reayası zorla itaat ettirilip, haraca bağlanmayacak ve rencide ve remide edilmeyecektir.

9. Yapılan antlaşma şartlarına aykırı anlaşmazlık ortaya çıktığında her iki tarafça da tarafsız ve sulh ve salaha hayırlı olacak adamlar tayin edilerek uygun bir mahalde hak ve adalet üzere sorunlar halledilecektir. Diğer ahidnâmelerde olduğu gibi tarafların birbirine savaş açması ve arada fesad çıkartmaları men edilerek, bu gibi olumsuz girişimlerde bulunanların haklarından gelinecektir. Bu madde daha önceki antlaşmalarda mevcut olup ahidnâmenin belirlenen süre içerisinde geçerli olmasını sağlamak amaçlanmıştır.

10. İki taraftan da çeteler, karşı tarafın sınırını aşarak baskın, yağma ve gasb hareketinde bulunmayacaktır. Eğer bulunan olursa hangi taraf yakalarsa cezasını verecek ve gasb olunan eşyalar sahiplerine iade edilecektir. Bu konuyla ilgili zabıt, başbuğ ve cümle iş erlerine tenbih edilerek, müsamaha gösterilmeden cezaları verilecektir. Antlaşma şartlarına uymayarak haklarını yerine getirmeyenler ise azledilmesi gerekenler azledilerek, katledilmesi gerekenlerde öldürülerek gereken cezaları verilecektir.

11. Osmanlı memleketinde oturan Katolik rahiplere daha önceki ahidnâmelerde verilen imtiyazlar devam edecektir. Bu imtiyazlar rahiplerin ayinlerini serbestçe yapabilmesi ve kendi kiliselerini tamir edebilmesi ve ibadetlerini istedikleri şekilde yapabilmeleriyle ilgilidir.

12. Ahidnâmenin bu maddesi daha önceki ahidnâmelerde de geçen esirler ve bunların durumu ile ilgilidir. Buna göre, iki taraf arasında meydana gelen son savaş esnasında hem Osmanlı Devleti hem de Avusturya Devleti tarafından alınan esirler, yapılan bu antlaşma gereğince yaklaşık iki ay (61gün) içinde serbest bırakılacaktır. Ayrıca Avusturyalılar tarafından esir edilerek Erdel'de hapsedilen Eflak voyvodası İskelet-zâde Nikola Mavrokardt ile Yedikulede haps edilen Boran Esteban ve Baran Betraş ve bütün mahiyetiyle birlikte serbest bırakılacak ve ahidnâmenin yapılmasından sonra bir aya kadar karşılıklı memleketlerine dönebileceklerdir. Ahidnâmeğe göre, yine iki taraf da esirlerin serbest bırakılması sırasında çok dikkatli olacaklardır.

13. Daha önceki verilen antlaşmaların bir gereği olarak, hem Osmanlı Devleti ve hem de Avusturya Devleti olmak üzere iki taraflı ticaret serbest olacak ve iki tarafın tüccarı da diğer tarafa güvenli bir şekilde gidip gelebilecektir. Avusturya Devleti'nin bayrağı ve patentası altında olmak şartıyla hâlâ Avusturya'ya bağlı olan ve ilerde tabi olacak olan memleketlerde yaşayan tüccarlar, hangi milletten olursa olsun belirtilen bu imtiyazlardan faydalanabileceklerdir. Ahidnâmenin bu maddesinde

Osmanlı'nın bazı tavizler vermek zorunda kaldığını görüyoruz. Daha önce ilk kez 1615 tarihinde Zıtvatoruk Antlaşması'ndan sonra Avusturya tarafına verilen ticarî imtiyazların benzeri bazı haklar Avusturya'ya verilmiştir. Avusturya Devleti'ne tanınan bu haklar Avusturya'nın Osmanlı ticaretindeki yerini artırırken Osmanlı ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir.

14. İki tarafın reayasından müfsid ve asi olanlar iki tarafça da himaye olunmayacaktır. Ayrıca çeteci ve garetçiler gerek Avusturya Devleti gerekse Osmanlı Devleti tarafından olursa olsun hak ettikleri cezaları verilecektir. Bu iş ile sorumlu olan beyler görevlerini yerine getirmezlerse, onların da haklarından gelinerek, gereken cezaları verilecektir. Yine aynı şekilde hırsızlık yapan ya da eşkıyalık faaliyetlerinde bulunanlar himaye edilmeyecek ve sınırlara yakın yerlerde ikamet ettirilmeyeceklerdir.

15. Savaş sırasında Roma İmparatoru'ndan kaçarak Osmanlı Devleti'nin himayesine giren Rakoçi ile diğer Macar mütecileri sınırlardan uzak yerlere yerleştirilecektir. Avusturya tarafı da onların ailelerinin kendi yanlarına gitmelerine izin verecektir.

16. Roma İmparatoru elçileri Polonya'nın antlaşmaya dâhil edilmesini bildirmişlerdi. Fakat Polonya Devleti, Hotin ve diğer ihtilafli meseleler münasebeti ile olası şikâyetleri yazılı olarak veyahut elçileri aracılığı ile Bab-ı âli'ye şifâhen arz etmekte serbest olacaktır.

17. İki tarafça da dostluğun tam olarak sağlanması ve kuvvetlenmesi için karşılıklı büyük elçiler gönderilecektir. Gidip-gelen büyük elçiler çok iyi bir şekilde karşılanıp, ağırLANacak ve dostluğun gereği olarak iki taraf da birbirine layık hediyeler götürerek, iki taraf arasında daha önceden tespiti yapılan sınır başlarında eskiden olduğu üzere değiştirilecektir. Ahidnâmede belirtilen bu husus, Osmanlı'da ilk kez bu yüzyılda ortaya çıkmıştır. Çünkü daha önceki dönemlerde sürekli olarak kendini diğer devletlerden üstün gören Osmanlı Devleti, hiçbir devlete elçi göndermemiştir. Hiçbir devleti kendisi ile eşit şartlara haiz muhatap olarak tanımayan Osmanlı Devleti'ndeki bu değişimin sebebi siyasî arenada eski gücünü yitirmiş olmasıdır. Daha önceki dönemlerde kendisi elçi göndermeyen Osmanlı, diğer devletlerin gönderdiği elçilere rehine muamelesi yapıyordu. Fakat XVIII. yüzyıla ait bu ilk ahidnâmede belirtilen bu maddeler bize Osmanlı diplomasi anlayışında zamanla yaşanan zorunlu değişimi göstermektedir.

18. Avusturya tarafının elçileri gelip-gittiklerinde ve meks eylediklerinde daha önceki ahidnâmelerde olduğu gibi merasim rütbelerine dikkat edilecektir. Roma İmparatoru tarafından gelen elçi ve kapu kethüdası ve diğer adamları istedikleri kıyafetleri giydiklerinde hiç kimse kendilerine karışmayacaktır. Osmanlı Devleti'nin dostları, kralların elçileri ve masla-

hatgüzarları, tercümanlar görevlendirilecek, habercileri ve bunun dışındaki adamları Viyana'dan İstanbul'a, İstanbul'dan Viyana'ya gidip geldiklerinde daha önceki konular gereği yol emirleri verilerek güvenilir bir şekilde gidip gelmeleri sağlanacaktır.

19. Yapılan bu muahede bir ay içinde tasdik edilecek ve bu muahedenin onayı ise gelecek ilkbaharda İngiltere Kralı ve Niderlande asitanı cenerallerinin arabuluculukla görevli olan büyük elçileri aracılığıyla mümkün olacaktır.

20. Antlaşmanın müddeti 24 yıl olup, süre dolmadan iki taraf da antlaşmayı uzatmak isterse, elçiler aracılığıyla bu sağlanacaktır. İki taraf da ahidnâmeye aykırı girişimlerde bulunmayacak ve aykırı işlerde bulunanlar cezalandırılacaktır.

Ahidnâmenin sonunda metnin yazılış tarihi şu şekilde belirtilmiştir: "Tahrîren fi evâil-i şehri-i Ramazânü'l-mu'azzâm sene selâsın ve mie ve elf".

Genel olarak bir sulh ahidnâmesi şeklinde düzenlenen bu ahidnâme, Osmanlı Devleti'nin yenik olarak çıktığı bir savaş sonrası yapılan antlaşma şartlarından oluşmaktadır. Rükünleri itibarıyla birkaç farklılık dışında XVII. yüzyıl ahidnâmelerine benzemektedir. XVIII. yüzyılda daha önceki dönemlere göre değişen Osmanlı diplomasi anlayışına göre kaleme alınan bu ahidnâmede maddeleri belirtilen bir antlaşma metni sözkonusudur. Ahidnâme maddeleri ise, ilk kez Karlofça Antlaşması'nda gördüğümüz şekilde iki tarafın karşılıklı müzakerekerelerinden sonra tespit edilmiştir. Bu yüzden antlaşma metninde iki tarafın karşılıklı antlaşması anlamına gelen "muahede" ismiyle anılmıştır. Oysa XVII. yüzyılın sonlarında imzalanan Karlofça Antlaşması'na kadar iki taraf arasında yapılan antlaşmalar "ahidnâme" ismiyle anılmaktaydı. Bu döneme kadar yapılan ahidnâmelerde antlaşma şartlarını ve süresini belirleyen taraf Osmanlı idi ve bu şartlara uymakla yetinen taraf ise, Avusturya idi. Ancak XVI. yüzyılın başlarındaki 1606 tarihli Zitvatoruk'da ilk kez Osmanlı'nın üstünlüğü bozulmuş ve diplomatik ilişkilerde eşitlik ilkesi benimsenmişti. Bu süreci aynı dönemin sonlarında yapılan Karlofça Antlaşması takip etmiştir. XVIII. yüzyıla ait bu ilk Osmanlı-Avusturya Antlaşması'nda ise, askerî ve siyasî üstünlüğü ele geçiren Avusturya Devleti'nin diplomatik üstünlüğü de sağladığını görüyoruz. Artık iki taraf arasındaki ilişkilerde yeni bir döneme girildiğini gösteren bu antlaşma ile Avusturya'nın üstünlüğünü tanıyan Osmanlı için istikrarın eskiye dönerek değil, gelişen Batı'yu takip ederek gerçekleşeceğinin anlaşıldığı yeni bir döneme girilmiştir.

3. 1. 3. 1718 Tarihli Pasarofça Ticaret Antlaşması (Nemçeli Ahidnâmesi, 57/1:63-66)

Hamd ü sipâs-ı bî-hadd ü gâye ve şükrü sitâyîş-i malâ nihâye ol mâlikü'l-mülkü'l lâ-yezâl (s.63) ve vehhâbü'l-atâya ve'n-nevvâl hazretlerinin şahna-i azâmet ve celâletlerine şâyândır ki sâbîkâ-i inâyet bî-gâye ve ulu peygâamberimiz hatemü'l- nebiyyin ve fâhrü'l-enbiyâ-i mürselîn Muhammedü'l-Mustafa sallâllâhü te'âlâ aleyhi ve's-sellemin mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtu ile cenâb-ı hilâfet-me'âbı a'zâm-ı selâtin-i âlî makâm ve südde-i seniyye-i mekârim-i nisâbî mültecâ-yı havâs u avâm iyledi binâ'en-alâ-zâlik bî-meşiyetallahü te'âlâ devlet-i âliyye-i ebedi'l-istimrârımla iftihârü'l- ümerâi'l-izâmî'l-îsevîyye mülûk-i nasârânın ulusu ve hürmetlûsü ve dostumuz Nemçe Çasarı devleti beyninde müceddeden akd ü inşâ ve tecdit ve ibkâ olunan mevâdd ve müsâlemenin semeresi olan ticâret ahvâlinin mükâlemesi için Çasâr-ı müşârün-ileyh tarafından müsteşâr ve mü'temeni ve muharrem esrâr-ı kıdvetü'l-izâmî'l-milleti'l mesihîyye Françesko'da Fileşman hutimet avâkibehü bi'l-hayr ve devlet-i âliyye-i ebed peyvendim cânîbinden dahi iftihârü'l-emâcid ve'l-a'yân ordu-yı hümâyûnumda nişâncı vekili olan Seyfullah dâme mecdühü ruhsât-ı kâmile ile ta'yîn ve tahsîs olunmalarıyla işbu bin yüz otuz senesi mâh-ı Şabanü'l-mu'azzâmının yigirmi ikinci günü akd olunan sulh ve salâh muktezâsınca Pasarofça kasabası kurbunda bir münâsib mahalde bir yere gelüp bi'd-def'ât akd-i meclîs-i mükâleme ve müzâkere olundukda yigirmi madde üzerine nizâm ve hüsn-i hitâm virilüb ve tarafeynden ma'mûlün-bih olmak üzere temessükler virilüb ve karâr-dâde olan cümle mevâddın makbûliyetini müş'âr-nâmeler gönderilüb mübâdele olunması kavlı ü karâr ve tarafeyn vükelâsının temessüklerinde mestûr ve meşrût olan umûr-ı ticâret her ne ise düstûr-ı ekrem müşîr-i efhâm nizâmü'l-âlem nâzimu menâzimi'l-ümem müdebbirü umûri'l-cumhûri bi'l-fikri's-sâkıb mutemmimü mehâmmi'l-enâmi bi'r-re'yi's-sâ'ib mûmehhidü bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyidü erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl mükemmilü namûsi's-saltanati'l-uzmâ mürettebü merâtibi'l-hilâfeti'l-kübâ el-muhfûfu bi-sunûfi avâtifi'l-meliki'l-a'lâ sadâkât-i vezîr-i a'zâm asâf-ı şiyem ve vekîl-i mutlâk-ı sadâkât-i âlem ve serdâr-ı ekrem ve damâd-ı muhteremim İbrahim Pâşâ edâma'llâhu te'âlâ iclâlehü vezâ'ifi bi-te'yîd-i iktidârehü âsitân-ı bülend-i evvân-ı şâhâne ve südde-i ma'âli-i bünyân-ı pâdîşâhâneme arz ve telhîs idüb alâ vechü'l-kâmil âlem-i âlem ârâ-yı hüsvânem muhit ve şâmil olundukda münâfi-i tarafeyn mürafâ'âti tarafeyn ve refâh-ı hâl tüccâr-ı cânîbeyn için taraf-ı hümâyûnumdan dahi müsa'âde-i âlfiyyem erzâni kılınmağın işbû nâme-i hümâyûn-ı mekârim-i numûnemiz şeref-yâfte-i sūdūr olub lafzun bi-lâfız makbûl-i hümâyûnum

olub yerlü yerinde ri'âyet ve siyânet olunmak için işbû maddelerki aynıy-
le zikr olunur.

Evvelki madde:

Devlet-i Âlîyyem ile devlet-i Çasâriyye re'âyâsı beyninde berren ve bahren ve nehren ale's-seviye akd-i ticâret olunub bilâ-mânî' alış veriş ideler şöyleki gerek Çasâr-ı müşârün-ileyhe tâbî' olan cümle memâlikinde ve gerek hâliyâ zabt ve tasarruflarına dâhil olan İspanya Niderlandası ve İtalya memleketlerinin ve ba'de'l-yevm dahi dest-i tasarruflarına intikâl idecek deryâların bi'l-cümle re'âyâ ve berâyâları herne sunûf ve millet ve herne dinde olurlar ise cem'î memâlik-i devlet-i âliyemde barût vesâ'ir alât-ı harbden gayrî memnû'âtndan olmayan her nev'î emti'a ve eşyâlarıyla bilâ-mânî' alış veriş ve mübâdele ve değış tokuş ideler ve Roma İmparatoru'nun bayrak ve patentleriyle gelen cemi'-i sefineler Devlet-i Âliyye'min iskelelerine varub gelüb rızk ve metâ'ların çıkaralar ve sefineleri furtûnadan şikeste ve gayrî hacisten bir dürlü zarâr ve ziyân-târî ve arz oldukda devlet-i âliyyem iskelelerinde ta'mîr ve kalafât oluna ve tüccârlarının kefâf-ı nefsleri için iktizâ iden me'kûlât ve hamra müte'âllik meşrûbâtlarının akçeleriyle tedârikine kimesne mânî' olmaya.

İkinci madde:

İki devlet tüccârının sefineleri nehr-i Tuna'da bilâ-mânî' işleyüb ticâret ideler ve müşârün-ileyh Çasâr'ın tüccârı nehr-i Tuna ile götürdükleri emti'a ve eşyâyı Vidin ve Rusçuk vesâ'ir mahallere çıkarub murâd iyledikleri yere beyne'n-nâs câri olan ve Roma İmparatoru (s.64) tüccârının Tuna sefineleri Karadeniz'e çıkmak üzere karâr-dâde olduğu ecilden nehr-i Tuna ile İbrail ve İsakcı ve Kili vesâ'ir Karadeniz'e işler şâikâ ve sefâ'in bulunduğu iskelelere varub ve eşyâ ve emti'aların ihrâc ve Karadeniz'e işler tüccâr sefinelerine navlu yük parası ile tahmîl ve İstanbul ve Kırım ve Trabzon ve Sinop vesâ'ir emti'aları râ'ic olan Karadeniz iskelelerine varub gelmelerine ve dâd ve seyiytilerine mümâna'ât olunmaya.

Üçüncü madde:

Tarafeynin tüccârı gerek berren ve gerek bahren ve nehren götürdikleri emti'adan bir def'a bir mahalde ve yine hudûd-ı İslâmiyyeden iştirâ idüb vilâyetlerine götürdükleri emti'adan bir def'â bir mahalde yüzde üç hesabı üzere resm-i gümrüklerin edâ iylediklerinden sonra yüzde üçden ziyâde mütâlebe vesâ'ir müste'menlere müsâ'ade olduğu üzere üçyüz akçe selâmet akçesinden ma'âdâ masdâriye ve zarâr-ı kassâbiyye ve rüsûmât-ı sâ'ire mütâlebesiyle kat'ân rencide olunmayalar ve bu ka'ide-i tarafeyn tüccârı hakkında mer'î ve mu'teber tutıla ve devlet-i Çasâriyye'den gerek berren ve gerek bahren gelen tüccârın gümrükleri alınmak iktizâ iyledikte gümrük ümenâsı ve mubâssırlar emti'a ve eşyâlarına ziyâde behâ tahmîn iderler ise eşyâlarının aynı ta'dâd olunub yüzde

üç hesâbı üzere aynı eşyâ alalar bu husûsda ümenâ tâ'ifesi aynı eşyâ al-
mam akçe alurum deyü tüccârı tazyîk ve tefhîz itmeyeler ve resm-i güm-
rük için beyne'n-nâs râ'îç olan akçe alınıb bir vechle cevır olunmayalar
ve devlet-i Çasâriyye tüccârı âsitâne-i sa'âdetimden iştirâ idüb sefineler
tahmîl iyledikleri eşyâlarının bir def'a resm-i gümrüklerin âsitâne-i
sa'âdetimde edâ idüb gümrük ümenâsından yedlerinde tezkere aldıkdan
sonra seddü'l-bahr hisârlarına vardıklarında yedlerinde olan ümenâ
tezkelerine âmel olunub emti'aların yoklaruz deyü ta'cîz olunmayalar ve
tüccâr-ı merkûm sefineleriyle götürdükleri eşyânın bir def'â gümrüklerin
viridklerinden sonra emti'ası fûrûht olunmayub âher iskeleye gitmek
iktizâ iderse tekrâr gümrük taleb olunmayub bir def'a edâ iylediklerini ve
götürdükleri eşyâlarının gümrüklerin edâ itmeksizin eşyâların gümrükden
kaçururlar ise ahz olunduklarında kanûn-ı kadîm üzere zecren iki kat güm-
rüklerin alalar ve tarafeyn tüccârı yedlerinde bulunan meskûn altûn ve
gümüş ve nakd-i akçelerinden iyâb ve zehâblarında resm-i gümrük taleb
olunmaya ve devlet-i âliyyem dostları sâ'ir kuralların müste'men tüccâr-
rından resm-i gümrük alınmaz eşyâ var ise bunların dahi yedlerinde o
misillü eşya bulunur ise gümrük taleb olunmaya ve Roma İmparatoru'na
tâbi' tâcirlerin memâlik-i mahrûsem iskelelerine gelüb vilâyetlerine gö-
türmek için iştirâ ve sefinelerine tahmîl iyledikleri emti'a ve eşyânın bi't-
temâm gümrüklerini edâ eyledikerinden sonra gümrük emînleri tarafından
virilecek edâ tezkîrelerinin virmeye avk û te'hîr ile yollarında alıkoyma-
yalar ve devlet-i Çasâriyye tüccârı getürdükleri emti'a ve eşyâların devlet-
i âliyyem tüccârı sefinelerine vaz' ve tahmîl idüb memâlik-i mahrûsem
iskelelerine çıkardıklarında mücerred devlet-i âliyyem tüccâr seffinesi ile
gelmiştir deyü hilâf-ı ahd ve misâk yüzde üçten ziyâde gümrük talebi ile
rencide olunmayanlar.

Dördüncü madde:

Devlet-i âliyyem ile müsâlâha ve dostluk üzere olan sâ'ir kralların
müste'men tüccârı memâlik-i mahrûse-i devlet-i âliyyemden alub
vilâlerine götürdükleri emti'a ve eşyâyı devlet-i Çasâriyye tüccârı dahi
iştirâ idüb vilâyetlerine götürmek câ'iz ola ve memnû'atdan olan eşyâya
müsâ'ade iktizâ iyledikte Çasâr-ı müşârün-ileyhin siyânet-i hatrâtı için
sâ'ire müsâ'adede takdîm olunalar.

Beşinci madde:

Memâlik-i mahrûsem Akdeniz yalılarında ve cezîrelerinde sâ'ir
müste'men kralların her ne mahalde konsolos ve tercümânları var ise
tüccâr tâ'ifesinin emn ü rahâtları için devlet-i Çasâriyye'den dahi âsitâne-i
sa'âdetimde mukîm olan ilçileri ma'rîfetiyle konsolos ve tercümân
vesâ'ir maslahâtgüzâr vaz'ı câ'iz olub yedlerine sened virile ve kadîmden
konsolos vaz' olunmaya iskelelerin yerinde konsolos ve tercümân vaz'ı

iktizâ iderse ilçileri vükelâ-yı devlet-i âliyyeme i'lâm iyleyeler ve her ne mahalle ki konsolos vaz' iktizâ iyleye ilçilerin arz ve i'lâmları mûcibince müsâ'ade buyurulur ise yedîne sened virilüb vardıkları mahallin hükkâm ve zâbitleri kendülere himâyet ve siyânet itmelerü için tenbîh oluna ve memâlik-i mahrûsemin her ne mahallinde Çasâr'a tâbi' tüccârdan biri mürd olur ise ânın emvâl ve eşyasına vechen mine'l-vücut dahl ve ta'arruz ve vaz'-ı yed ile müsâdere olunmayan taraflarından kabzına me'mûr olanlara zabt itdirile ve devlet-i âliyyemde mukîm ilçileri ma'rîfetiyle ba'zı yerlerde yalnız tercümân nasb olunmak murâd iylediler ise bu makûle vaz' olunan tercümân hakkında dahi konsoloslarına olan gerek mu'âfiyet ve himâye ve gerek siyânet husûsu mer'î tutulub rencide olunmayalar ve işbu akd olunan sulh ve salâh muktezâsınca devlet-i (s.65) Çasâriye'nin konsolos ve tercümânları bi'l-cümle tüccâr ve iş güzârları ve bunların himmetlerinde olan hüddâm-ı cizye ve tekâlif-i sâ'ire talebiyle rencide olunmayalar ve Roma İmparatoru'na tâbi' olan konsolos ve tercümânlarla ve etbâ-i vesâ'ir tüccâr-ı memâlik-i mahrûsemde bey' ü şırâ ve ticâret ve kefâlet vesâ'ir umûr-ı husûsları oldukda kadıya varub sebt-i sicil ittirdüb ve hüccet ve mamûlün-bih temessük alalar sonra nizâ' olur ise hüccet ve temessük ve sicille nazâr olunub mûcib-i şer'isiyle âmel oluna ve vâlî-i memleket ve mütesellim ve voyvoda da'vâcınız vardır sizi habs ideriz deyü bi vech-i te'addî itmeyenleri meclîs-i şer'e ihzârları iktizâ iyledikde konsolos yâhûd tercümânları ma'rîfetiyle ihzâr olunalar ve habsleri iktizâ iyledikde habs iyleye ve bunlardan birinde âher kimesneden alacağı zuhûr iyledikde zabtlar ma'rîfetiyle şer'le medyûndur tahsîl olunub aher kimesneden talep olunmaya ve devlet-i Çasâriyye tarafından vaz'ü ta'yîn olunan konsolos ve vekîlleri ve tercümânları vesâ'ir etbâ'ı tüccârî sâkin oldukları mahalde mu'tâd üzere âyînleri icrâ ve âyînleri icrâsında mil-i sâ'irenin gelüb gitmelerine mümanâ'at olunmaya ve devlet-i Çasâriyye tarafından ta'yîn olunan konsolos vekîlleri veya tercümânları veya etbâ'ından ve tüccârından biriyle bir âhâr kimesnenin da'vâsı zuhûr iylese üçbin akçeden ziyâde olan da'vâları kenâr mahkemelerde istimâ' olunmayub âsitâne-i sa'âdetime havâle oluna eğer tüccâr-ı mesfûrun birbirleriyle nizâ'ları zuhûr ider ise konsolosları kendü adetlerince ve değilmiye kimesne mâni' olmaya ve gitmege âmâde olan sefinelerinde bulunan tüccârın biriyle âhârın da'vâ ve nizâ'ı zuhûr iyledikde mücarred da'vâ-yı mezkûre için sefîne-i merkûme yolundan alınikonulmayub konsolosları ma'rîfetiyle icâleten da'vâya fîsâl virile ve tüccâr-ı mesfûrdan birinin mahkemeye ihzârı iktizâ iylese tercümânları hazır olmayınca ihzâr olunmaya ve Çasâr'a tâbi' tüccâr her ne mahalle varırlar ise gerek vâlî ve gerek kuzât ve gerek sâ'ir maslahâtgüzârlar tarafından heddiye mütâlebesiyle rencide olunmayanlar.

Altıncı madde:

Devlet-i âliyyem tüccârının emn ü rahâtları için devlet-i Çasâriyye'den vardukları mahalde iktizâ eden umûr-ı husûslarında zâbitler kapusına delâlet ve vekâlet için memâlik-i Çasâriyye'nin iktizâ iden mahallerinde devlet-i âliyyem tarafından berât-ı âlişân ile bir şehbender vaz'ı câ'iz ola şöyleki devlet-i âliyyem tarafından berât-ı âlişân ile varan şehbender Devlet-i Çasâriyye'ye varub yedinde olan berâtının ibrâz eyledüğünde müşârün-ileyh Çasâr tarafından himâye ve siyânet olunmaları için hükkâm ve zâbitlerine hitâben sened virile devlet-i âliyyem tüccârının birisi memâlik-i Çasâriyye'de vefât iyledikde emvâl ve eşyâsına ta'aruz olunmayub beytü'l-mâlımı devlet-i âliyyem tarafından ta'yîn olunan şehbender zabt iyleye.

Yedinci madde:

Müşârün-ileyh Roma İmparatoru'na tâbi' tüccâr sefineleri memâlik-i mahrûsem iskelelerinden birine gelüb lenker-endâz oldukda istedikleri mikdâr ikâmetlerine mûmâna'ât olunmaya ve kendü hüsn-i rızâlarıyla eşyâların ihrâc itmezler ise elbette müte'âkımız çıkarun deyü ibrâm itmeyeler.

Sekizinci madde:

Devlet-i Çasâriyye tüccârı sefineleri deryâda furtûna-i azîmeye müsâdüf olub gark ve helâk olmak ihtimâli olundukda etrâf-ı semtlerinde ve kârîb mahallerinde bulunan sefineler mollahi ve ahvâl-i bilenler mu'âvenet ve yardım ideler ve bâ-mer hüdâ bu makûle sefine gark ve helâk olur ise karaya çıkan sefinenin eşyâsına ve sefinenin lâşesine ahz ü tecâvüz olunmayub ol havâleye kârîb bulunan konsoloslara teslîm oluna.

Dokuzuncu madde:

Devlet-i âliyyeme tâbi' olan tüccâr-ı Çasâr'a tâbi' tüccâr sefinelerine süvâr ve tahmîl-i eşyâ iderler ise Françe pâdişâhı ve İngiltere ve Nederlanda sefinelerine süvâr olanların viregeldikleri rûsûmâtı bunlara dahi vireler.

Onuncu madde:

Devlet-i âliyyem tüccârı sefinelerine Akdeniz'in Maltız ve sâ'ir korsân sefinelerinden bir dürlü zarâr terettüb ider ise devlet-i Çasâriyye sefinelerine isnâd ve iktirâ ile cevri ve rencîde iylemeyeler.

Onbirinci madde:

Devlet-i Çasâriyye tüccârı sefinelerini biri eşyâ tahmîli için ve asker nakli için veyâhûd bir âhâr husûs için ahz-i sūdûriyla rencîde itmeyeler.

Onikinci madde:

Tarafeynin cenk gemileri rûy-i deryâda birbirilerine mülâki olub ahd-i hüma ahârın ma'lûmu oldukda sancakların ve âlemlerin vaz' iyleyüb birbirlerine dostluğa lâıyk mu'âmele iyleyeler (s.66).

Oniçüncü madde:

Çasâr tüccârından biri ticâret veyâhûd ziyâret için bir mahalle gitmek murâd iderler ise varub gelmek câ'iz ola ve iyâb ve zehâblarında esnâ-i târîkde cizyedâr olanlar vesâ'ir kimesneler dahl ve ta'arruz iylememek için yedlerine devlet-i âlfiyem tarafından yol emri ve tenbîh-nâmeler virile.

Ondördüncü madde:

Devlet-i Çasâriyye tüccârına simsârlık için Yahud tâ'ifesinden birini kendü hüsn-i rızâlarıyla mademki istihdâm itmeyeler taraf-ı devlet-i âlfiyemden berât-ı âlişân ile veyâhûd şeff'-i mücbîr ile Yahudi tâ'ifesinden simsâr ta'yîn olunmaya ve mesfûrlarını simsârlık hizmetinden istihdâm itmedüler deyü arzen ihânet ve zarâr ve ziyân kasdında olurlar ise sâ'ire mücib-i ibret için muhkem hakkından geline.

Onbeşinci madde:

Devlet-i Çasâriyye tüccârı âsitâne-i sa'âdetine geldiklerinde millet-i sâ'ire tüccârı ile beyinlerinde münâzâ'a ve ihtilâl ve ihtilâf vâki' olmak için emti'a ve eşyâların vaz' idüb icâre-i mutâdesi kendü taraflarından virilmek üzere âsitâne-i sa'âdetimde mukîm ilçeleri tarafından vükelây-ı devlet-i âlfiyeme i'lâm ve ifâde ile ancak emti'a ve eşyâların vaz'ü hıfz için bir münâsib hân tahsîs olunmak câ'iz ola.

Onaltıncı madde:

Devlet-i Çasâriyye tüccârından ve konsolos ve vekîlleri ve bunların etbâ'ından biri mademki kendü hüsn-i rızâsıyla kabûl-i İslâm itmiye ba'zıların arz-ı fasîdelerine binâ'en bizim yanımızda kabûl-i İslâm itdi deyü kavli-i mücerredleriyle ta'ciz olunmayub tercümânları müvâcehesinde kendü hüsn-i rızâsıyla kabûl-i İslâm itmedikçe ta'arruz olunmaya ve hüsn-i rızâsıyla İslâm'a gelenlerin sâbit olmuş deyni var ise edâ itdirile.

Onyedinci madde:

Yedinde Roma İmparatoru'nun patentesi bulunan tüccârdan bizi habsü'l-iktizâ korsân sefinesinde bulunub sefine-i merkûme ahz ve korsânları esir olur ise tâcir-i mesfûr esir olmaya.

Onsekizinci madde:

İyazenbillahi te'âlâ bu akd olunan sulh ve salâh ve muhabbet ve vifâk-ı adâvet ve şikâka mübeddil olmak lâzım gelür ise berr ve bahr ü nehirde bulunan tarafeynin tüccârı vesâ'ir bahsü'l-iktizâ tarafından bulunanlar agâh olunub alacakların alub vireceklerin viregeldükden sonra nefis ve mallarıyla emîn ve sâlim hudûdlardan ihrâc olunalar.

Ondokuzuncu madde:

Acem tüccârı devlet-i Çasâriyye'den nehr-i Tuna ile hudûd-i İslâmiyye gelürler ise mu'tâd üzere yüzde beş hesabı üzere gümrüklerin ve

reftiyelerin bir def'a edâ iyleyüb gümrük ümenâsından edâ tezkeresini aldıklarından sonra tekrâr gümrük talebiyle rencide olunmayanlar kezâlik Acem diyârından emti'alarıyla gelüb hudûd-ı İslâmiyye'den memâlik-i çasâriyye gitmek murâd iylediler ise Karadeniz veyâhûd nehri Tuna'da bir def'â yüzde beş hesâbı üzere resm-i gümrüklerin edâ iylediklerinden sonra tekrâr gümrük talebiyle rencide olunmayalar.

Yigirminci madde:

Bu ticâret husûsî için mükâleme ve akd olunan mevâdd ve şürûtunun temessükleri tarafeynden mühürledükden sonra mer'î ve mu'teber tutulub iki devletden dahi hilâfına fermân virilmeye ve târîh-i temessükden otuz gün içinde kabûllerini müş'ar tarafeynden nâmeler gelüb mübâdele olunmak üzere mabeynde olan te'ahhüd ve iltizâm ber-vechle tehâllûf itmek ihtimâl olmaya imdi fimâ-ba'd minvâl-i muharrer üzere bast ve temhîd olunan ticâret şürûti mukarrer ve mu'teber tutulub hilâf-ı cihân ve aferidegâr emn ve cân olan hazret-i Allah azimü's-şânın ism-i şerîfini yâd ve sebeb-i efreniş-âlem olan iki cihân güneşi ulu peygâberimiz Muhammed Mustafa Sallallahü te'âlâ aleyhi ve's-sellem hazretlerinin mu'cizât-ı kesîretü'l berekâtlarını irâd idüb şime-i kerîme-i pâdişâhân-ı sa'âdet nişân üzere ahd ve misâk iderimki mademki ol cânîbden hilâfına vaz' ü hareket sâdır olmaya taraf-ı hümâyûn-ı hüsrevânemden ve ihlâf-ı âli niyâr ve vükelâ-yı sûtûde şi'âr ve bi'l-cümle ubûdiyetimiz ile müstâ'id olan tevâ'if-i hüddâm-ı âli makâmdan bir ferd hilâfına vaz' u hareket iylemeye tahrîren fî evâil-i şehri-i Ramazan sene selâsin ve mi'e ve elf.

3. 1. 4. 1718 Tarihli Pasarofça Ticaret Antlaşması'nın Tahlili

Pasarofça Antlaşması'ndan 6 gün sonra Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında bir ticaret antlaşması yapılmıştır. Bu ticaret antlaşmasının tasdiki Pasarofça Antlaşması'yla aynı tarihtedir.

1718 tarihli bu ahidnâme de yine davet rüknü ile başlamaktadır. Daveti takiben elkab bölümü gelmektedir. Birden fazla elkab ve duanın kullanıldığı ahidnâmede ilk elkab İmparator'a aittir. Daha sonra Avusturya İmparatoru'nun elçisi Françesko Fileşman olarak ismi zikredilmiş ve ona ait elkab ve dua formu belirtilmiştir. Ondandır ise Bab-ı âli'nin nişancı vekili konumundaki Seyfullah Ağa'nın elkabı belirtilmiştir. Buradaki dua formunda daha öncekilerden farklı bir ifade "dâme mecduhû" kullanılmıştır. Bu şekilde iki taraf elçilerinin Pasarofça yakınlarında bir araya gelmesiyle Hicri 1130 senesinde (M.1718) 20 maddelik yeni bir antlaşma imzalanmıştır. İki taraftan da temessükler verilerek Sadrazam Damat İbrahim Paşa tarafından iki taraf arasında yapılacak antlaşmanın şartları bildirilecektir.

Antlaşma maddeleri şu şekildedir:

1. Osmanlı Devleti ile Avusturya Devleti arasında karşılıklı olarak ticaret akdolunup engelsiz bir şekilde alış-veriş yapabileceklerdir. Yani Avusturya Devleti'ne bağlı olan bütün memleketler, İspanya, Niderlandası, İtalya memleketlerinin bütün reayaları hangi sınıf ve milletten olursa olsun Osmanlı Devleti'nden barut ve harp araç gereçlerinin dışında bütün yasak olmayan emtia ve eşyadan hiçbir engelle karşılaşmaksızın alış-veriş edebileceklerdir.

Roma İmparatoru'nun bayrak ve patentasıyla gelen tüm gemiler Osmanlı Devleti'ne ait iskelelere geldiklerinde erzak ve metallerini çıkarabileceklerdir. Ayrıca bu gemiler fırtınadan zarar gördüğünde Osmanlı iskelelerinde tamir edebileceklerdir. Dahası tüccarlarının ihtiyaçları olan yiyecek ve şarabı kendi paralarıyla temin etmelerine hiç kimse engel olmayacaktır.

2. İki devletin tüccarlarına ait olan gemiler, Tuna nehrinden herhangi bir engelle karşılaşmaksızın serbest bir şekilde geçebilecek ve ticaret yapabileceklerdir. Ayrıca Roma İmparatoru'nun Tuna nehrinden geçen gemileri Karadeniz'e geldiğinde İstanbul, Kırım, Trabzon, Sinop vs. iskelelere serbestçe gelerek ticaret yapabileceklerdir. Bu şekilde Avusturya tarafına çok önemli bir ticari imtiyaz verilmiştir.

3. Her iki tarafın tüccarı da deniz, kara ve nehir yoluyla getirdikleri ve alıp götürdükleri emtia için bir defaya mahsus olmak şartıyla % 3 hesabı üzere gümrük resmi ödeyecektir. Avusturya Devleti tüccarları ve saire müsteminlere müsaade edildiği üzere 300 akçe kurtuluş akçesi dışında başka masdariyye vb. taleplerle rencide edilmeyeceklerdir. Bir defa gümrük vergisi verenlerden tekrar alınmayacağı gibi, gümrük kaçırarlardan ise eski kanunlar gereği iki kat gümrük vergisi alınacaktır. Osmanlı iskelelerinde ticaret yapan Roma imparatoru tüccarları kendilerine verilen ticaret tezkerelerini avk ü te'hir ile yollarında alıkoymayacaklardır.

4. Osmanlı Devleti ile dost olan kralların müste'men tüccarlarının Osmanlı memleketlerinden alarak kendi ülkelerine götürdükleri emtia ve eşyalarda olduğu gibi Avusturya Devleti'ne bağlı tüccarlar da Osmanlı memleketlerinden satın aldıkları emtia ve eşyayı kendi ülkelerine götürebileceklerdir.

5. Osmanlı Devleti'nin Akdeniz yahılarında ve adalarında bir takım müste'min kralların hangi mahalde konsolos ve tercümanları varsa Avusturya Devleti de tüccar taifesinin emin ve rahatları için İstanbul'da mukim bulunan elçileri aracılığıyla konsolos, tercüman ve maslahat gûzarlar gönderebileceklerdir. Hangi mahalde olursa olsun konsolos alınması ihtiyacı olduğunda elçilerin arz ve i'lâmları gereğince Osmanlı devletinin vekillerince müsaade edilecektir. Ellerine sened verilerek vardıkları mahallin hâkimleri ve zabitelerinin onları koruyup gözetmeleri sağlanacaktır.

Osmanlı memleketlerinin hangi mahallinde olursa olsun Roma İmparatoru'na bağlı bulunan tüccardan biriyle herhangi bir kimsenin davası olduğunda üç bin akçeden fazla olan davalara kenar mahkemelerde bakılmayıp İstanbul'a havale olunacaktır. Eğer tüccarların birbirleriyle dava ve anlaşmazlıkları olursa konsolosları kendi adaletlerince halledilecektir.

6. Osmanlı Devleti tüccarının birisi Roma İmparatoru memleketinde vefat ettiğinde emval ve eşyasına zarar verilmeyecektir. Osmanlı Devleti tarafından tayin olunan konsoloslar vasıtasıyla zapt edilebilecektir.

7. Roma İmparatoru'na tabi bulunan tüccar sefineleri Osmanlı memleketi iskelelerinden birinde gemisini demirleyip istedikleri kadar ikamet etmelerine engel olunmayacaktır. Bunlar kendi hüsn-i rızalarıyla eşyalarını ihraç etmezlerse ihraç etmeleri için zorlanmayacaklardır.

8. Roma İmparatoru tüccarının sefineleri denizde fırtınaya maruz kalarak batma ihtimali olduğunda etraf semtlerinde ve mahallerde bulunan sefineler ve durumu bilenler yardım edeceklerdir. Bu şekilde fırtınaya maruz kalan sefine batarsa karaya çıkan eşyasına ve sefinenin iaşesine engel olunmayarak, olayın geçtiği bölgeye yakın bulunan konsoloslara teslim olunacaktır.

9. Osmanlı Devleti'ne tabi olan tüccarlar Roma imparatoruna bağlı tüccar sefinelerine eşya koyarlarsa Fransa padişahı, İngiltere ve Niderlanda sefinelerine binenlerin eskiden beri bunlara vergeldikleri rüsumatı vereceklerdir. Osmanlı Devleti'ne ait tüccar sefinelerine Akdeniz'de gezen Maltız vs. korsan sefinelerinden herhangi bir şekilde zarar gelirse, Avusturya Devleti sefinelerinin üzerine suç yüklenerek herhangi bir şekilde rencide edilmeyecektir.

11. Roma İmparatoru tüccar sefineleri asker nakli veyahud başkaca sebeplerden dolayı rencide edilmeyecektir.

12. Her iki tarafın gemilerine de dostluğa layık şekilde davranılacaktır.

13. Roma İmparatoru tüccarından biri ticaret veya ziyaret için bir mahalle gitmek istediklerinde gidip gelmeleri temin edilecektir. Gidip gelmeleri sırasında ve yolda cizyedar olanlar vs. kimselerin zarar vermesi için ellerine Osmanlı Devleti tarafından yol emri ve tenbihnameler verilecektir.

14. Roma İmparatoru tarafına Yahudi taifesinden birini kendi rızasıyla simsar olarak istihdam etmediği durumda Osmanlı Devleti tarafından berat-ı alışan (imtiyaz verildiğine dair ferman) ile Yahudi taifesinden simsar tayin olunmayacaktır. Bu durumda adı geçen kimseler (Yahudiler) bizi simsarlık hizmetinde istihdam etmediler diyerek bilerek zarar vermek niyetinde olunurlarsa mucib-i ibret için mutlaka haklarından gelinecektir.

Bu madde ile iki taraf arasında yapılan bu antlaşmanın sürekliliğinin sağlanması amaçlanmıştır.

15. Roma İmparatoru tüccarları İstanbul'a geldiklerinde vs. milletlerin tüccarları ile aralarında anlaşmazlık vaki olmaması için emtia ve eşyalarını koymaları amacıyla uygun bir han tahsis olunacaktır.

16. Devlet-i Çasariyye tüccarından ve konsolos ve vekilleri ve bunların halkından biri kendi rızalarıyla İslâmiyet'i kabul etmedikçe zarar verilmeyecektir.

17. Elinde Roma İmparatoru'nun patentası bulunan tüccardan biri korsan sefinesinde bulunur ve bu sefine ele geçirilip korsanları esir edilir ise, Roma İmparatoru'nun patentası bulunan tacir esir edilmeyecektir. Antlaşmanın bu maddesi de oldukça önemlidir ve bu madde ile Avusturyalı tüccarlara hukuki bir teminat verilmiştir.

18. Bu ticaret ahidnâmesinin değiştirilmesi gerektiğinde karada, denizde, nehirde bulunan iki tarafın da tüccarları alacaklarını alıp vereceklerini verdiklerinden sonra, kendilerine ait mallarıyla emin ve güvenilir bir şekilde hudutlardan geçebilecektir. 19. Roma İmparatoru'nun tüccarı, memleketinden Tuna nehri yolu ile İslâm hududuna geldiğinde adet olduğu üzere % 5 hesabı üzere gümrüklerini ve reftiyelerini bir defaya mahsus olmak üzere ödeyerek gümrük emînlerinden eda tezkeresi alacaktır. Bundan sonra da tekrar gümrük talebiyle rencide edilmeyeceklerdir.

20. Ticaret ahidnâmesi yapılması amacıyla kararlaştırılan maddeler ve şartların temessükleri iki tarafça da mühürlendikten sonra yürürlüğe girecektir.

Bu şekilde 1718 tarihli Pasarofça Antlaşması'ndan hemen sonra Avusturya ile yirmi maddelik bir ticaret antlaşması imzalanmıştır. Avusturya Devleti'ne daha önceki dönemlerde verilen ticari imtiyazlardan çok daha geniş hakların tanındığı bu antlaşma, yine bir sulh ahidnâmesi şeklinde düzenlenmiştir. Rükünleri itibariyle diğer ahidnâmelere benzeyen bu antlaşma metninin doğrudan muhatabı Avusturya Devleti'dir. Genel olarak Avusturya'ya ticaret alanında tanınan imtiyazlara yer verilen antlaşma, Osmanlı için olumsuz şartlar içermektedir. Çünkü Avusturya'ya verilen bu ayrıcalıklar gümrük gelirlerini düşürerek, Osmanlı ekonomisini bozmuştur. Aslında antlaşma iki tarafın birbirine verdikleri karşılıklı haklardan oluşmaktadır. Fakat daha sonraki dönemlerde ekonominin dışa bağımlı hâle gelmesine yol açacak bu imtiyazların verilmesi Osmanlı için olumsuz sayılabilecek bir gelişmedir. Bu arada, burada sağlanan barış süreci iki taraf arasında 1739 tarihinde yapılan Belgrad Barış Antlaşması'na kadar devam edecektir.

3. 1. 5. 1739 Tarihli Tarihli Belgrad Andlaşması (Nemçeli Ahidnâmesi, 59/3: 185-191)

(Rikâb-ı hümâyûn-ı şehriyâriye Nemçe Çasârı'ndan irsâl olunan tasdiknâmenin dibâce ve mevâddı ve hatîmesi tercümesidir)

Dibâce

Karoluş bî-lütfü'llâhi te'âlâ müntehâb Roma İmparatoru dâ'imen Agustos Nemçe ve İspanya ve Hînd-i cedîd ve Macar ve Çeh ve Dalmaçya ve Hırvaçya İskalar ve Serbiya iki Sicilya'nın kralı ve Avusturya'nın arhı dükâsı ve Burgondiya ve Milan ve Berapaçiya ve Viyana ve İstirya ve Karantiya ve Karanbele ve Lemyorkya ve Lüksenburga ve Vitmirkya zîr-i bâlâ Silejya ve Osavya Roma İmparatorluğu'nun markizi ve Burgundiya ve Marovya zîr-i bâlâ Luzaçya'nın dükâsı ve Habsburg ve Filenderiya ve Tirol ve Gozentiya ve Stogburg ve sâ'irlerinin kontesi ve işbu kağıdımız mazmûnuyla lâzîmü'l-inhâ olan bi'l-cümle bizim ve vârislerimiz ve halklarımız tarafından i'lân ve beyân olunur ki baredâ'llahü te'âlâ bizim ruhsât-ı kâmîle ile işbu umûra ta'yîn olunan vekîlimiz tarafından şevketlü kudretlü pâdişâh-ı Âl-i Osman ve Rum ili ve Anadolu'nun mâliki Sultân Mahmûd Hân Hazretleri'nin hatm-i sadâreti istiklâl ile vakt-i müstâkile ve ruhsât-ı kâmîle ile işbû umûrun rü'yet ve itmâmına me'mûr vezîr-i a'zâm ve arada vâki' haşmetlü hürmetlü onbeşinci Luiz olan Françe Pâdişâhı'nın re'y-i tavassutı ve kefâleti ile esâs müsâlâha ba'zı mevâddı ile işbû ayın ibtidâsında akd ü temdîd ve ba'dehû yine bu ayın on sekizinci gününde bu umûra ta'yîn olunan Belgrad kurbunda otağ altında vâki' olan mükâlemede resm ü tekmîl üzre akd ve tekmîl olunan mevâdd-ı müsâlâha zîrde mestûr olduğı üzre karâr-dâde olub imzâ olundu ve ihkâk-ı hak olan cenâb-ı re'yü'l-âlemin ismi ile yâd olunub haşmetlü miknetlü Urus pirençiyesi ve Vasvofer otoricesi ya'ni fermâ-i fahrimâsı Anna nâm hâkîme ile der-devlet-i âliyye beyninde vukû' bulan münazâ'ât ve cenk ve muhârebenin teskîni için bundan akdem dostâne olan sa'i-i belîğ bilâ-semere fevt olub mukaddemâ velâdet-i hazret-i âlişânın bin yediyüz on sekiz senesinde mâh-ı Temmuz'un yigirmi birinci gününde işbu iki devlet beyninde sa'âdet birle Pasarofça'da akd olunan sulh ve salâhın müddeti tekmîl olmaksızın tarafeynin re'âyâsı ve memâlikinin zarâr ve ziyânına ba'is olan halât ile ez-kazâ fesh olunmuş bulunub binâ'en-aleyh haşmetlü miknetlü müntehâb olan Roma İmparatoru prens altıncı Karulus dâ'imen Ağtoski Nemçe ve İspanya ve ânâ tâbi' Hind-i cedîd ve Engürüs ve Bohemya ya'ni Çeh ve Dalmaçya ve Kanavaçya ya'ni Hırvat ve Iskala ve Viyana zîr ü bâlâ Sicilya'nın vesâ'irlerinin kralı İstirya'nın arhı dükâsı (silik) Birabançiya (?) ve müd bulan ve İstirya Karintiya ve Karinbula ve Lüksenburgiye ve bir Virenberkiya ve zîr ü bâlâda olan Silijya ve Asuviya'nın dükâsı ve Roma İmparatoru'na â'id

olan Burgovya'nın markizi ve zîr ve bâlâda olan Muravya ve Habsburg ve Filanderya ve Tirol ve Gorençya ve Frankburgiye kontesi vesâ'ir niçe yerlerin hâkîmi olan müşârûn-ileyh ile şevketlü kudretlü a'zâmetlü şehinşâh şark ve garb ve Âl-i Osman-ı pâdişâhı Sultân Mahmud Hân Hazretleri'nin devleti beyninde sevk-i dâ'îma kan dökmek ve isâl-i hisârete müe'ddi-i cenk ve muhârebe vâki' olub ve bundan akdem sefk-i imtidâdından ictinâb ve tarafeynin tesvîyesine tedâbir-i müstâhsine irâd olunmak için Tımavara nâm mahalde akd olunan mükâleme bir hüsn-i netice virmekden nâşi bî-lütfü'llâhî te'âlâ haşmetlü mîknetlü Françe pâdişâhı onbeşinci Luiz hazretlerinin dostâne olan sa'i-i belîğ ve tavassutları ile sulh ve salâha mübâşeret ve bu hayurlu husûsun icrâ ve temşiyetine Devlet-i Âliyye-i Osmâniye'de mukîm olan rağbetlü rütbetlü Ludobokoş Salvator markiz dö Vilenof nâm Françe devletinin büyük ilçisi ve mürahas mütevasıt ta'yîn olunduğundan gayrî bu husûsda haşmetlü Roma İmparatoru tarafından sulh ve salâha nâ'il olmak ve in'ikâdı ile memleket ve ra'iyet âsûde kılınmak için bir gün evvel arzu olunub biz ki müşârûn-ileyh Roma İmparatoru'nun cebehânesi ta'yîn olunan büyük cenerâli ve piyâde-i rekîminden kolunlu ve bi'l-fi'il musâhibi ve Lüksemburg dükâlığının veseti kontalığının ve Temeşvar eyâletinin vekili olan Kont Nayberek nâm cenerâli Liz ber-vech-i muharrer Devlet-i Âliyye-i Osmaniye ile sulh ve salâhın in'ikâdına mürahas olub (s.186) ve Âl-i Osman'ın Belgrad sahrasında olan ordusuna varub mümâ-ileyh Françe ilçisi ile olduğı haymede görüşilüb ve Âl-i Osman devletinin vezîr-i a'zâmı olan devletlü sa'âdetlü elhac Mehemmed Pâşâ Hazretlerinin re'yleriyle devletlü sadr-ı esbâk Bosna vâlîsi ve askeri Ali Pâşâ ve sa'âdetlü Rum ili vâlîsi hazerat ve izzetlü yeniçeri ağası Hasan Ağa ve süvâri ve piyâde zâbitâni ağaların ve ordu-yu hümâyûnda bulunan sâ'ir devlet-i âliyye ricâlinin re'y ve ittifâkları ve nezâretleri zımnında hâlâ Anadolu pâyesiyile ordu kadısı olan faziletlü Esad Mehemmed Efendi ve izzetlü Reisü'l-küttâb Mustafa Efendi ve mektûbi sadr-ı âli izzetlü Rağıp Mehemmed Efendi ve defterdâr Atif Mustafa Efendi ile bu mevâdda bi'd-def'at mükâleme ve esâsa dâ'ir ba'zı husûsât ile akd ve Devlet-i Osmâniye'nin müşârûn-ileyh vezîr-i a'zâm ile kendü tarafımızdan mübâdele olunup ve Françe pâdişâhının tarafından taleb olunan tavassutu ve kefâleti ile imzâ kılınan esâs temessüklerinde tasrîh olunan bazı mevâdd icrâ olunduktan sonra üçüncü günde dahi sulh ve salâhın resm üzre olan mevâdd-ı küllîsi mükâleme ve karâr virilmek üzre zikr olunan esâsın evâhirinde tasrîh olunmağla bâlâda zikr olunan ricâl-i Devlet-i Âliyye ile tekrâren mükâleme ve Devlet-i Osmâniye'nin vezîr-i a'zâmı ve hasseten vekil-i mutlâk-ı olan müşârûn-ileyh akd ve rabt ve mümâ-ileyh Françe ilçisinin tavassutu ve Françe pâdişâhının kefâleti ile sebt ve kayd olunub

zıkr ve beyân olunan sûtûr-ı atıyyede sulh ve salâhın mevâddına müşârün-ileyh Roma İmparatoru tarafından mu‘teber ve mamûlün-bih senedât ile bana virilen ruhsât-ı kâmileme binâ‘en resm üzre tekmiilen fisâl ve karâr virilmekle mevâdd-ı merkûme-i mukarrerdirki zıkr olunub mâh-i Eylûl‘ün birinci gününde akd olunmuştur.

Evvelki madde:

Belgrad kal‘ası velâdet-i hazret-i İsa‘nın bin yediyüz otuz yedi sene-sinde Roma İmparatoru tarafından istilâ olunub tahliye ve Devlet-i Âlîyye-i Osmâniye‘ye çevre-i atîkâ ve hâlâ mevcûd olan ta‘mîrât ve ittisâ-linde olan istihkâmları ile teslîm oluna bundan ma‘âda tersâne ve cepehâne ve mahzenler ve saltothâneler ve varoş şehrinde mevcûd beğlik ve avâm ebniyeler Devlet-i Âlîyye-i Osmâniye‘ye teslîm oluna kusur kalan kal‘ada ve şehirde cedîd olan istihkâmlar ve cidârlar ve şanslar ki nehr-i Tuna ve nehr-i Sava‘nın karşusındadır sekerdim ve şiv yerlerine değin hedm olunalar şol vechile ki Devlet-i Âlîyye‘ye teslîm olunan mahallere bir dürlü zarâr isâbet itdirilmeye.

İkinci madde:

Kezâlik Sapaç ya‘ni Bögürdelen kal‘ası Devlet-i Âlîyye‘ye teslîm oluna ve lâkin asıl heyeti Belgrad şurûtuna tatbîk oluna ve bu iki kal‘aların derûnlarında bulunan eslihâ ve top ve zehâyir ve cepehâne misillü ve sâ‘ir nakli kâbil nesnelere ve gerek Tuna ve Sava‘da mevcûd olan cenk gemileri ve sâ‘ir sefineleri Devlet-i Âlîyye‘me minvâl-i muhar-rer üzre virilen Belgrad ve Bögürdelen kal‘alarının mukâbili olmak üzere Roma İmparatoru‘nun tasarrufunda kala.

Üçüncü madde:

Sırp eyâleti ve bu eyâletin içinde vâki‘ Belgrad kal‘ası Devlet-i Âlîyye‘ye Roma İmparatoru tarafından teslîm olunub nehr-i Tuna ve nehr-i Sava iki devlet eyâletleri beyninde hudûd ola ve Sırp eyâletlerinin hudûtları kezâlik Bosna tarafında Karloviçe nâm mahalde akd olunan mevâdd üzre olalar.

Dördüncü madde:

Nemçe Eflâki dağlarıyla Roma İmparatoru tarafından Devlet-i Âlîyye-i Osmâniye‘ye teslîm olunan ve Nemçe Çasarı tarafından Eflâk‘da binâ olunan Perişan şansı hedm ve müceddeden binâ olunmamak üzere Devlet-i Âliye‘ye teslîm oluna.

Beşinci madde:

İrşova‘nın ada ve kal‘ası ve Santa Elizabeta tesmîye olunan şansı min-haysü‘l- mecmû‘ Devlet-i Âlîyye‘ye kala ve Temeşvar eyâleti min-haysü‘l-mecmû‘ Nemçe Eflâki‘nın hudûduna varınca Roma İmparatoru‘nun tasarrufunda kala ve lâkin şol istisnâ ile ki İrşova adasının karşusunda olan küçük ova Mehadiye tarafından Zerme ırmâğı ile ve bir

tarafdan nehr-i Tuna ile ve bir taraftan dahi Nemçe Eflakı'nın hudûdî olan ırmâk ile ve bir taraftan dahi ada-i merkûmenin karşusunda olan Temeşvar'ın ibtidâları olan dağlar ile mahdût olub bir ırmâktan ol ırmâğa varınca İrşova adası karşusunda olan dağlardan şurût olunub bu mahalde olan fâsıla ile her-mahalde zikr olunan iki ırmâğa gelince müsâhâ olunub bir hât çekile ve bu hât ile tefrîk olunan ova Devlet-i Âlîyye-i Osmâniye'nin tasarrufunda kala ve şart olunmuşdur ki eğer Devlet-i Âlîyye-i Osmâniye'ye Rezne ırmâğını temâmen atık İrşova kasabâsının vâlasından ve ittisâline akit var ise ol vakitte atık İrşova'nın mahalli mülhâk olan arâzisinden ma'âda zikr olunan ittisâli hesâbiyle Devlet-i Âlîyye-i Osmâniye'nin tasarrufunda ola ve lâkin şol şart ile ki mahal-i merkûmda bir vakitte istihkâm virilmeye ve bu suyun sapıtması için bir sene müddet virilüb mecrâsı icrâ olunmadığı hâlde zikr olunan atık İrşova Roma İmparatorluğu'na kala bundan başka hudûd-ı merkûmesi (s.187) üzere Mehadiye mahallinin istihkâmları Roma İmparatoru tarafına â'id olmaları ile Devlet-i Âlîyye-i Osmâniye cânîbinden bilâ te'hîr hedm ve İmparator-ı müşârün-ileyh tarafından müceddeden binâ olunmaya bundan gayrî nehr-i Tuna ve nehr-i Sava sevâhilinde karâr- dâde olan vechile Roma İmparatoru'na kalub ve hedm olunacak şanslar hedm olunub müşârün-ileyh tarafından müceddeden binâ olunmaya.

Altıncı madde:

Bâlâda karâr-dâde olan mevâdd üzere istihkâmın hedmine mübâseret olunub itmâmı için mümkün mertebede bilâ-te'hîr müdâvemet oluna bundan gayrî esâs mevâddında tasrîh olunduğu üzere Belgrad serâskeri sa'âdetlü Ali Pâşâ hazretleri beşyüz mikdârı âdemisi ile Belgrad şehrine dâhil olmağla yine meşrût olan şart üzere şehir-i merkûmun istihkâmları külliyyet ile hedm olunmaksızın ta'yîn olunan mahalden müşârün-ileyh pâşâ hazretleri ve zâbitanından ma'âdası şehir içine tecâvüz işlemeyeler ve kezâlik kal'anın hedmi için mürâ'ât olunub hedm olunacak istihkâmları külliyyet ile hedm ve tahlîye oluncaya değin Osmanlı askeri kal'a-i merkûmeye dâhil olmayalar ve esâs mevâddiyenin imzâsı gününden sonra tarafeynde olan husûmet bi'l-külliye mündefi' ola ve tarafeynin re'âyâsından cânîb-i âhâr virgü talebinde olmayalar ve kezâlik esâs imzâsı gününden sonra bilmezlik ile tarafeynden üserâ ahz olmuş ise bilâ- behâ redd olunmak üzere henüz tenbîh olunmamış ise muhkem tenbîh oluna ve Mehadiye tarafına me'mûr olanlardan ma'âda Temeşvar eyâletinde bulunan Osmanlı askeri Nemçe İmparatoru'nun re'âyâsına bir dürlü te'addî eylemeye.

Yedinci madde:

Nehr-i Tuna ve nehr-i Sava sahilleri bir taraftan Roma İmparatoru'na ve bir taraftan Devlet-i Âlîyye-i Osmâniyye'ye â'id olup ve bunlar-

dan hâsıl olan îrâd gerek sayd-ı mâhînin her nev'inden ve gerek hayvanâtın suvarmak ve tarafeynin re'âyâsına bi'l-iktizâ râcî' olan menfa'ât-i sâ'ir müşterek ola lâkin her taraf sayd-ı mahî husûsunda vasat-ı nehr-i tecâvüz eylemeye ve açıklar üzerinde olan su değirmenleri tüccârın amed-i şüd iden sefinelerine mâni' olmamak üzere hudûtlarda vâki' zâbitânın ma'rîfetleriyle münâsib görülen mahallerde vaz' olunlar ve tarafeynin menfa'ât ve suhûleti için cânîbeyn re'âyâsının sefineleri bilâ-mâni' ve merâhim masraf-ı suyun akıntısına yukarı kendülere â'id olan tarafeynden yedek çekmek mümtenî oldıkda karşı taraflarından yedek çekmek mümtenî oldıkda karşı taraflarından yedek çekmesi câ'iz ola ve nehr-i Tuna ve nehr-i Sava'da mevcûd olan ve müceddeden hudûs iden adalar menâzi'i-fihâ olduklarından âtiyyede musarrah olan maddenin mefhûmu üzere ta'yîn olunacak muhaddidlerin ma'rîfetleriyle bu makûle adalar kangî tarafın sevâhiline kârîb bulunurlar ise ol tarafa â'id olalar ve hudûtların tahdîdi zikr olunan adalar temyîzi maddesinde ta'yîn olunacak müddetde tarafeynden müsâlâha oluna ve tarafeyn re'âyâsının suhûleti için hudûtların ittihâsında mesken ve kûra vaz' ve binâ olunması bilâ-mâni' câ'iz ola

Sekizinci madde:

Devlet-i Âlîyye-i Osmâniye'nin zîr-i hükmünde olan Eflâk ve Boğdan ve sâ'ir yerlerin boyârları ve avâmı her ne rütbede bulunursa bulunsun cenk ve cidâlin vaktinde bu makûlelerde Roma İmparatoru'nun himâyesine dâhil olmuş var ise işbu müsâlâhânın hürmetine marziye-i külliyyet ile ferâmuş ve cürümleri afv olunub yine sâ'ir re'âyâ gibi meskenlerine gelmek ve emlaklarına nâ'il ve sâkin olmak dilerler ise Devlet-i Âlîyye-i Osmâniye'ye gelmek câ'iz ola ve cenk vaktinde itâ'âtden rügerdân olan tarafeyn re'âyâsından ahâr tarafına virmiş bulunurlar ise her vechile afv olunub yerlerine ve yurdlarına varmaları câ'iz ola bâ-husûs cenk esnâsında Devlet-i Âlîyye'ye ve Nemçe devletine ilticâ iden Sırp ve Temeşvar re'âyâsının mâl ve cânlarına bir dürlü te'addî olunmaya.

Dokuzuncu madde:

Hazret-i İsa dininden olan Firenk râhiblerinin hakkında selâtin-i pîşîn-i nısfet âyîn zamân-ı sa'âdetlerinde virilen ahidnâmelerde mestûr ve mukayyed olan mevâdd ve mahsûsân inâyet ve ihsân olunan nişân-ı âlişân ve evâmîr-i şerîfenin mazmûnı üzere gerek Pasarofça sulhunden evvel ve gerek ândan sonra ihsân olunduğı vechile bi'l-cümle râhiblere ve bâ-husûs üserâ tahlîsi için Roma İmparatoru'nun Pader Trinitari (?) tâ'bîr olunan ruhbânlarına müsâ'ade buyurulan husûsât ba'de'l-yevm dahi mer'î tutulmak üzere taraf-ı hümâyûndan te'kid oluna şöyle ki kiliselerini mesâg-ı şer'-i müstedîm üzere ta'mîr ve termîm ve idegeldikleri âyinlerin icrâya

muhâlefet olunmaya ve hilâf-ı şer‘-i şerîf ve mugâyir-i ahidnâme-i hümâyûn akçe mütâlebesi ve gayrî bahâne ile Pader Trinitari ta‘bîr olunan mezbûr râhibler ve sâ‘irelerine rencide olunmayub himâyeye-i pâdîşâhânemde âsûde-hâl olalar ve müşârûn-ileyh Roma İmparatoru’nun büyük ilçisi âsitâne-i sa‘âdetime geldikte âyînlerine ve Kuds-i şerîf’de vâki‘ ziyâretgâhlarına ve ba‘zı yerlerde vâki‘ kiliselerine müte‘âllik sipârîşlerini i‘lâm iyleye.

Onuncu madde:

Mukaddemâ ve bu def‘â vâki‘ olan cenk ve cidâl esnâsında tarafeynden ahz ve beğlik zindânlarda mahbûs olan mîrî esirler bu mübârek sulh ve salâh hürmetine halâs ümidinde (s.188) olub ba‘del-yevm esirler musibete kalmaları inâyet-i mekârim-i pâdîşâhi ve adet-i hasene-i şehriyâriye müvâfık olmamağla mu‘tâd-ı kadîm üzere tarafeynden olan esirler târîh-i temessükden altmış bir güne degin bi‘l-cümle azâd ve itlâk olınalar ve sâ‘ir nassda ve Tâtâr tâ‘ifesinde bulunan esirlerden dahi nesâri dininden olanları münâsib vechile mümkün olan makûl ve mu‘tedil behâ ile itlâk olunmak câ‘iz ola ve esir sâhibi ile uzlaşmayub nizâ‘ vâki‘ oldukda hâkîmü’l-vakt olanlar mabeynlerin tevfiik ideler eğer mümkün olmaz ise aldıkları behâları şühûd ile isbât veyâhûd sâhiblerine yemîn teklîfi ile zâhir oldukda edâ olunub itlâk olunalar ve sâhibleri ziyâde akçe-i temâ ile üsâri tahlîsine mâni‘ olmaya ve Devlet-i Âlîyye’nin dahi Nemçe memleketine varacak büyük ilçisi varub esir aramak ve itlâklarına say‘ itmek husûslarında ihtimâm eyledikte ricâl ve zâbitân-ı Nemçe islâmda olan esirlere tekayyüd ideler ve ândan mukaddem ve mu‘ahhar bu madde için Devlet-i Âlîyye’m tarafından mahsûs âdemler ta‘yîn olunmadığı takdîrce müşârûn-ileyh Çasâr’ın tarafından hâkîm olanlar üsâri fukârâsına sâhib çikub ve behâların vech-i meşrûh üzere irtelâyub behâları kendülere isâl olunmak üzere o makûleleri serhâdlere irsâl-birle Müselmân esirlerinin tahlîsine say‘ ve ihtimâm ideler ve bu vech üzere esirlerin halâsına tarafından merhâmet ile tekâyyüd oluna ve esirlerin itlâkları vakti gelinceye dek bu aralıkda hoşhâl olmaları için her taraftan say‘ oluna.

Onbirinci madde:

İki devletin tüccâr tâ‘ifesi tarafeyn memâlikinde emnen ve sâlimen kendü hâllerinde ticâret ideler müşârûn-ileyh Roma İmparatoru’na tâbî‘ vilâyetlerin tüccâr ve re‘âyâları her kangi milletin iseler berren ve bi‘l-istiklâl kendü sefineleriyle bahren bugüne degin mu‘tâd olan vech üzere bayrak ve patentesiyle memâlik-i mahrûseye kendü hâllerinde gidüb ve gelüb alış ve viriş idüb ve bugüne degin virüle gelen gümrüklerin virdikden sonra bir dürlü rencide ve remîde olunmayub himâyeye olunalar ve sâ‘ir Devlet-i Âlîyye’nde bulunan müste‘min tâ‘ifesine bâ-husûs Françe ve İngiltere ve Nederlande milletlerine olan müsâ‘âde Roma İm-

paratoru'nun tüccârına mebzûl ve mer'î olub bu güne menfa'ât ve emniyet ile müntefi' ve emîn olalar ve Roma İmparatoru'nun memâlikine râhî olan Devlet-i Âlîyye-i Osmâniyye re'âyâsı ve tüccârına dahi ve bu vechile mu'âmele oluna ve Devlet-i Âlîyye'm tüccârından Nemçe memleketlerinde ticâret idenler herhâlde mahmî ve mahrûs kılınalar Cezâyir ve Tunus ve Trablus ocaklarına ve sâ'ir tenbîh-i iktizâ iden mahallere muhkem tenbîh ve te'kîd oluna ki min-ba'd sulh ve salâhın şürûtü ve kendüler ile mahsûsân akd olunan mevâdde mugâyir bir dürlü hareketde bulunmayalar ve leb-i deryâda vâki' olan Ülgün'lü vesâ'ir ol tarafda olan kılâ' ahâlisi Devlet-i Âlîyye'ye tâbî' olan iskelelerden min-ba'd korsânlığa çıkmayub ve tüccâr sefinelerine bir dürlü zarâr isâbet itdirilmeyüb ve o makûle gerek firakâtâ ve sâ'ir korsân sefineleri ref' ve kurulmasından men' olunalar şöyle ki her ne vakitte içlerinde sulh ve salâha mugâyir vaz' ve harekete cesâret ider olurlar ise nehb ve gâret iyledikleri bi'l-cümle emvâl ve eşyâ taraflarından istirdâd olunub zarârları tazmîn itdirile ve esir eyledikleri kimesneler dahi esirlikden istihlâs olunub bu ma'kûle eşkıyanın sâ'irlere mûcib-i ibret olmak için şer'ân lâzım gelen cezâları tertîb ve muhkem haklarından geline.

Onikinci madde:

Acem ticâretine dahi bu vechile karâr virilmiştir ki Roma İmparatoru'nun re'âyâsı bâlâda tasrîh olunan gümrük üzere nehr-i Tuna ve Devlet-i Âlîyye'nin arâzisinden Acem memleketine varub ticâret eylemeleri câ'iz ola ve Acem tüccârı dahi Roma İmparatoru'nun arâzisinden Devlet-i Âlîyye memleketlerine geldiklerinde ve Acem memleketinden Devlet-i Âlîyye arâzisinden Roma İmparatoru'nun memâlikine vürüd iden Acem tüccârı yüzde beş olmak üzere ve refiyye tesmîye olunan gümrüklerini edâ eylediklerinden sonra bir dürlü bahâne ile ziyâde nesne ile teklif olunmayalar.

Onüçüncü madde:

Sulh ve salâh eğerçi tarafeynden işbu ittîfâk ve hüsn-i rızâ ile karâr-dâde olan şürût üzere akd olunmuşdır lâkin cümle sınırlarda tasrîh olunduğu üzere makbûl olan uhûd ve şürût için bir gün evvelce tarafeynden mücerreb ve mu'temed ve sulh ve salâha hayırhâh vekîller nasb ve berâyâdan ta'yîn olunub mabeynlerinde makûl ve münâsib gördükleri mahalde memûnû'l-gâile tevâbî'leriyle bir yere gelüb imkânı mertebe bir gün evvel ve bilâ-te'hîr tarafeynden te'ahhüd olunduğu üzere alâyim-i mu'ayyene ile arâzisi temyîz ve tefrîk ve tahdîd ve mabeynde karâr-dâde olan mevâdd-ı kemâl-i ihtimâm ve müsâre'ât ile icrâ ideler.

Öndördüncü madde

Gerek hîn-i mükâleme-i sulhde işbû mevâdd ile tarafeynden ta'yîn olunan ve gerek bundan sonra vakt-i zamâ ile (s.189) tarafeynin vükelâsı

ma'rifetiyle her mahalde kat' ve temyiz olunacak sınırlar ve hudud ve ba'de'l-yevm kemâl-i hürmet ile müra'at olunub bir dürlü illet ve bahâne ile tebdil ve tagyir ve teviz' ve tazyik olunmaya ve kat' ve ta'yin olunan hudud-ı tarafeynden tecavüz olunmayub birbirlerinin zabt ve tasarruflarına dahl ve ta'arruz itmeyeler ve tarafeyin re'âyâsı âhârın itâ'âtine cebir ve bir dürlü harâc ve gerek güzeşte mutâlebesiyle ve gayrî hâtıra gelmez nesnelere bir vechile rencide ve remide olunmayub cümle nizâ'lar hak üzere def' oluna.

Onbeşinci madde:

Bu muvada'anın mevâddına müte'âllik fîmâ-ba'd da'vâ ve nizâ' zuhûr eyledikde faslı için tarafeynden der-âkab bî-temâ ve bî-garâz âkîl ve mücerreb ve sulh ve salâha hayırhâh ve adedi berâber âdemler ta'yin ve askersiz ancak tevâbi'leriyle münâsib mahalle gelüb istimâ' ve hâk ve adil ve hakk-ı civâre ri'âyet ile tevfiik fasl ideler ve tarafeynin re'âyâsı âsûde-hâl olub bilâ-nizâ' ve bahâne geçinüb te'addiye cesâret itmeleri ve sulh ve salâhın ri'âyeti için muhkem tenbîh oluna lâkin tarafeyn vekîlleri görüb fasl idemedikleri işler zuhûr eyledikde tanzîmi ve itmâmî husûsu âsitânelere havâle ve bu ma'kûle nizâ' mümkün mertebede müddet-i kalîlede görölüb faslı ihmâl ve te'hîr olunmaya ve birbirini meydâne okumak ve birbiriyle döğüşmek selef ahidnâmelerde men' olunmağla ba'de'l-yevm dahi men' olunub meydâne ve savaş okuyanlar fesâda bâ'is olmalarıyla haklarından geline.

Onaltıncı madde:

Ba'de'l-yevm tarafeynden gizlü ve ale'l-gafle çeteler işletmek ve tecavüz ile yer zabt ve nehb ve gâret ve re'âyâya te'addi olunmak muhkem men' oluna mütenebbih olmayub hilâf-ı ahd hareket idenler buldukları yerlerde ahz ve hapis ve mahallinde şer'le cürümlerine göre iktizâ iden cezâları bilâ-emân icrâ ve haklarından geline ve gasb olunan eşyâ her ne ise ihtimâm ile buldurulub hak ve adl üzere sâhiblerine redd itdirile ve zâbit ve başbûğ ve cümle iş erlerine tenbîh ve te'kid oluna ki müsâmahâdan ihtirâz idüb sadâkât ve istikâmet üzere ihkâk-ı hâk eyleyeler iylemeyüb mütenebbih olmayanlardan azli iktizâ idenler azil ve şer'ân katli icâb idenler katl olunub haklarından geline.

Onyedinci madde:

Roma İmparatoru ile Devlet-i Âlîyye-i Osmâniye beyinlerinde akd olunan sulh ve salâh iyâzen billâhi-te'âlâ husûmete mübeddil olur ise enhârda ve arâzilerde bulunan tarafeynin bî'l-cümle re'âyâları her ne cinsden olurlar ise alış ve verişlerin edâ ve eşyâlarıyla emnen ve sâlimen hududlarına dâhil olmaları için bilâ-te'hîr hâbir ve âğâh olunalar.

Onsekizinci madde:

Tarafeyn re'âyâsından müfsîd ve âsî ve bedhâh olanlar iki cânîbden dahi kabûl olunmayub bir vechile himâye olunmaya bu makûle ehl-i fesâd ve çeteci ve gâretci her kimin re'âyâsı olur ise olsun her kangî toprakda bulunur ise müstehâk oldukları cezâları tertîb oluna ve ihtifâ iderler ise haberleri alınub zâbitleri âgâh oluna ki haklarından geleler ve zâbit ve baş olanlar dahi bu misillü eşkıyânın haklarından gelinmekte ihmâl ve tekâsül iderler ise mes'ûl ve me'âteb olub azil ve hakkından geline ve ulûfelü ve dirlüklü kendü hâllerinde olmayub böyle şekâvet idenlerin te'addîleri külliyet ile mündefî' olmak için mutlâka hırsızlık ile te'âyüüş iden haydût ve peribek dedikleri kuttâ-i târik saklayanların haklarından geline ve bu ma'kûle fesâd adet-i müstemirresi olanlar sonradan salâh sûretin gösterir ise dahi i'timâd olunmayub sınırlardan bâ'id yerlerde iskân itirile.

Öndokuzuncu madde:

Cenk esnâsında Roma İmparatoru'nun itâ'âtinden rügerdân olub Devlet-i Âlîyye'me duhûl ve ilticâ iden Çaki ve sâ'ir Macar tâ'ifesi sınırlarda olan re'âyânın arâmiş ve istirahatîne te'allül gelmemek için iskân olunacak yerler sınır ve hudûd cânîblerinden bâ'id olmak üzere memâlik-i mahrâsâmın bir semtinde murâd olunduğı vech üzere temkîn ve terfih olunalar ve zevcelerine mûmâne'ât olunmaya ki zevcelelerinin yanına gelüb ta'yîn olunan mahalde ma'ân sâkin olalar.

Yirminci madde:

İşbu musâlahâ ve muvâda'â ve dostluk ve mevâddın istihkâm ve istikrârı için tarafeynde büyük ilçiler ta'yîn ve irsâl olunub vardıklarında ve geldiklerinde merâsim-i mu'tâd üzere hüsn-i mu'âmele ile i'zâz ve ikrâm ve istikbâl ve teşyî olunalar ve dostluk nişânesi için hüsn-i ihtiyâre ta'lik olunub her tarafın şânına lâyük hedâyâ ile büyük ilçilerin hareketi günü mabeynde mukaddem haberleşilüb inşâallâhû te'âlâ mâh-ı niyârda Belgrad hudûdunda tarafeynden ri'âyet olunan resm-i kadîm üzere mübâdele olunub âsitânelere vüsûllerinde tarafeyne nâfi ve dostluğa muvâfık olan ahvâli murâd olunduğı üzere arz ve i'lâm itmeleri câ'iz ola.

Yirmibirinci madde:

Tarafeyn ilçileri gelüb ve gidüb ve meks eyledüklerinde kadîmü'l-eyyâmdan berü olıgeldiğı merâsim ve rütbelerine ve i'tibâr olundukları minvâl üzere bundan böyle tarafeynden gözedile ve müşârün-ileyh (s.190) Roma İmparatoru tarafından gelen ilçi ve kapu kethüdâsı ve gayri âdemler libâsı giydiklerine kimesne bir dürlü mâni' olmaya ilçileri ve kapu kethüdâları ve maslahâtgüzârları sâ'ir Devlet-i Âlîyye'min dostları olan kralların ilçileri ve maslahâtgüzârları gibi mu'âf ve müselleme ve âsüdehâl olub müşârün-ileyh Roma İmparatoru'nun rütbesine ve tasavvuruna göre adet-i hasene-i şehriyâri olan resm üzere ri'âyet olunalar ve tercümân-

lar istihdâm iylemeyeler ulâkları ve gayrî âdemleri için âsitâne-i sa'âdetime ve âsitâne-i sa'âdetimden Beç cânîbine varub geldiklerinde kanûn-ı kadîm üzre yol emirleri virilüb emîn ve sâlim varalar ve geleler ve iktizâ eyledikde kendülere mu'âvenet oluna.

Yirmiikinci madde:

İşbu şürût ve kuyûd karâr-dâde oldığı üzre tarafeynden mukarrer ve mü'ekked kılınub imzâ gününden otuz güne degin tasdiknâme gelüb âsitâne-i sa'âdetimde mukîm ve hâlâ ordu-yu hümâyûnumda mevcût rütbelü murahhas ve mütevasıt olan Françe ilçisinin vesâtâtiyle mübâdele olunmak üzre mabeynde olan te'ahhüd ve iltizâm bir vechile tehâllûf itmek ihtimâli olmaya.

Yirmüçüncü madde:

Bu terk-i cidâlin müddeti inşâallâhû te'âlâ işbû mevâdd temessükü târîhinden mütevelliyen yirmiyedi senesi müddet-i merkûme tamâmında belki nısfında müd olunması tarafeynden murâd olunur ise tekrâr imtidâdı söyleşile ve tarafeynden hüsn-i rızâ ile karâr-dâde olan mevâdd ve hilâfetme'âb ve ahlâf ve verese ile Roma İmparatoru beyninde ve kezâlik ahlâf ve vereseleri beyninde masûn ve mahfûz olub devletleri ve mülkleri ve karada ve deryâda olan vilâyetleri ve şehir ve voroşları ve re'âyâ ve berâyâları beyinlerinde bilâ-tagyîr mer'î ve muhterem ola ve tarafeynin hâkîmleri ve zâbitlerine ve rüesâ-yı asker ve cenkcilerine ve tevâbi' ve levâhiklerine bi'l-cümle tenbîh ve te'kîd oluna ki ânlar dahi tafsîl olunan şürût ve kuyûd ve mevadd-ı uhûd muktezâsınca hareket ve sulh ve salâha mugâyir bir dürlü illet ve bahâne ile birbirlerine rencîdeden ihtirâz ve mücânebet eyleyeler ve min-ba'd te'addî eylemeyüb konşulığı gereği gibi gözedeler vesâ'ir tevâ'if-i tâtâr dahi bu sulh ve salâhı ve dostluk ve barışıklık hukûkunu gereği gibi ri'âyet ve siyânet idüb müşârün-ileyh Roma İmparatoru'na tâbi' olan memleket ve re'âyâyâ celâdetlü Kırım Hânı tarafından dahi bir vechile te'addî ve tecâvüz olunmaya gerek esnâf-ı asker ve gerek tevâ'if-i tâtârdan bir ferd hilâf-i ahidnâme-i hümâyûna ve mugâyir-i ahd ve misâk-ı te'addîye cesâret ider ise tertîb oluna ve esâs temessükleri işbû mevâdd şürûtu imzâ olunub mühürlendiği gündün tarafeynden husûmet ve te'addî külliyyet ile ref' olunmağla min-ba'd re'âyâ-yı tarafeyn emn ü emân veistirâhât ve itminân üzre olalar ve yevm-i mezbûrdan te'addîyât-ı kemâl-i tekâyüdle men' ve def' olunmak için sınırlarda olan hükkâm ve zâbitlere tenbîh ve te'kîd oluna lâkin ba'id yerlerde olan hükkâma bu sulhun müsâre'ât üzre haberi irişdirilmek için otuz gün müddet ta'yîn olunub ândan sonra tarafeynden her kim muhâlefet ider ise bâlâda tahrîr olundığı üzre hakkından geline.

Zikr olunan musâlahâ şürûtu işbu akd olunan mevâdd ile tarafeynden kabûl olunub lâzım olduğu vech üzre kemâl-i hürmet ile hıfz ve ri'âyet

olunalar Devlet-i Âliyye-i Osmâniye'nin vezîr-i a'zâmı sa'âdetlü Mehemmed Pâşâ Hazretleri vekâlet-i mutlakâsı hasebiyle mukânnen ve mü'ekkid olan vechile Osmanlı lisânı üzre işbû akd olunan mevâdd-ı tahrîr ve imzâlarıyla tarafımıza teslîm iyemeleri ile biz dahi me'mûr-ı temyîz ve ruhsât-ı kâmilemiz üzre yedimiz ile imzâ ile mühürlerimiz ile memhûr işbû mevâdd-ı sarb-ı memleketinde Belgrad'da vâki' hayme-i mükâlemede akd olunub mâh-ı Eylûl'ün on sekizinci gününde velâdet-i hazret-i İsa'nın bin yedi yüz otuz senesinde tahrîr olunmuştur.

İmzâ-yı mûrahhas Nemçe Gulilm Richard Gomiş Nayberk

Mühür

Hatime

İşbu (s.191) şurût ve kuyûd muktezâsınca vazifemiz olduğı üzre akd-i müsâlahâya mübâderet eylediğimiz hulûs ile tekmile dahi arzu eylediğimiz ecilden zikr olunan mevâdd derûnunda mestûr olan bi'l-cümle şuyût ve kuyûdî lafzun bi-lafız derc ve tastîr olunduğı üzre tarafımızdan muhakak olan ilmimiz ile ve hüsn ü rızâ ve ihtiyârımız vech-i müstâhsene üzre kabûl ve tasdik ve te'kid ideriz ve işbû tasdiknâmemiz ile kabûl ve tasdik ve te'kid ideriz ve tarafımızdan ve vâris ve halklarımız tarafılarından bu cümleyi ve her biri hulûs üzre mer'î ve mu'teber tutulmuş ve madem ki ol bir taraftan sulh ve salâha mugâyir hilâf-ı vaz' u hareket zuhûr itmedikçe tarafımızdan kemâli ile hıfz ve siyânet olunmak imparator vükelâmız ile te'ahhüd ideriz ve zikr olunan vârislerimiz ve halklarımız tarafından dahi kezâlik şurût-ı merkûme mer'î ve mu'teber tutulmak üzre murâdımız ve tenbihimiz vardır ve gerek kendümüz ve gerek ânlar bu umûrda vechen mine'l-vücûh ve cümle hileden ve hilâfdan âri ve berî olmak üzre mer'î ve mu'teber tutulmakda mecbûr ve müttehdaiz ve işbû cümlelerin te'kid ve tasdiki için işbû tasdiknâmeyi kendü imzâmız ile mümzî ve mühr-i kebîrimiz ile vaz' olunmak üzre tenbih iyledik milâd-ı hazret- İsa'nın bin yediyüz otuz dokuz senesinde mâh-ı Teşrin-i evvelin ikinci gününde Roma İmparatorluğu'nun yigirmi sekizinci senelerinde makarr-ı hükümetimiz olan Beç şehrinde tahrîr olunmuştur.

İmzâ-yı Çasâr Karuluş

Mühür

İmzâ-yı Bojoz Komiser Harah

Nemçe Çasârı'nın tenbihi üzre imzâ-yı Agustin Tomas.

3. 1. 6. 1739 Tarihli Belgrad Antlaşması'nın Tahlili

Bu belge Osmanlı Devleti'ne Avusturya İmparatoru tarafından gönderilen tasdiknamenin dibace, mevâdd ve hatime tercümelerinden oluşur.

Antlaşma 18 Eylül 1839 tarihinde Avusturya İmparatoru VI. Karl ile Sultan I. Mahmud arasında imzalanmıştır. Belge dibace kısmı ile başla-

maktadır. Dibacenin giriş kısmı ise elkab bölümü ile başlamaktadır. Oluğça uzun olan bu elcabda İmparator VI. Karl için “Karloş” ifadesi kullanılmıştır.

Daha sonra dibacelerin genel kurallarına göre antlaşmanın imzalanma şekli üzerinde durulmuştur. Buna göre antlaşma Sultan Mahmud döneminde Fransa İmparatoru XV. Luiz’in tavassutu ile 18 Eylül’de imzalanmıştır. 1739 tarihli Belgrad Antlaşması olarak geçen bu antlaşma 1718 Pasarofça Antlaşması’nın belirlenen süresi dolmadan çeşitli sebeplerle bozulması nedeniyle İmparator VI. Karoloş ile imzalanmıştır.

18 Eylül 1739’da Vezir-i azam İvaz Mehmed Paşa ile General Neipperg arasında yirmi üç madde ve bir sonuçtan ibaret olarak imzalanan Belgrad Antlaşması’nın esaslarına göre;

1. Belgrad Kalesi eski tahkimatı ile Osmanlı Devleti’ne iade edilecektir. Tabya, cephanelik, kışla gibi tesisatlar yıkılacaktır. Yıkılmayanlara karşılık olarak, kaledeki toplarla cephan ve zahire Avusturyalılar’a verilecektir.

2. Böğürdelen (Sabacz) kalesi eski tahkimatı ile Osmanlı Devleti’ne teslim edilecektir. Belgrad Kalesi’nde olduğu gibi, Böğürdelen Kalesi’nin de yıkılmayan bazı istihkâmlarına karşılık, içlerinde bulunan silahlar, top, zahire ve cephan Avusturya Devleti’ne verilecektir. Yine Tuna ve Sava’da bulunan savaş gemileri ve diğer gemiler Osmanlı Devleti’ne verilen Belgrad ve Böğürdelen kalelerinin karşılığı olarak Avusturya Devleti’ne verilecektir.

3. Sırp eyaleti ve bu eyaletin içinde bulunan Belgrad kalesi Osmanlı Devleti’ne teslim edilecektir. Tuna ve Sava nehri iki devlet eyaletleri arasında hudut olacaktır. Sırbistan’ın Bosna eyaleti tarafındaki hududu ise, Karlofça Antlaşması esas alınarak belirlenecektir

4. Küçük Eflâk (Nemçe Eflakı) Osmanlı Devleti’ne teslim edilecektir. Eflâk’da Avusturya tarafında bina olunan Perişan adı verilen şans yıkılarak bir daha yapılmamak üzere Osmanlı Devleti’ne teslim edilecektir.

5. Ada-i Kebir ve İrşova Kaleleri ile Santa Elizabeta adı verilen şans, Osmanlı Devleti’ne terk edilecektir.

6. Önceki maddelerde belirtildiği üzere, Belgrad’ın istihkâmlarının yıkılmasına hemen başlanılacaktır. Şehre, daha önce giren Belgrad seraskeri Vezir Ali Paşa ve 500 adamından başka Osmanlı askeri alınmayacaktır. Bunlar Belgrad Kalesi yıkılırken izleyebilecekler, fakat yıkma işlemi tamamlanıp da Avusturyalılar gidinceye kadar dâhil olmayacaklardır. Temeşvar eyaleti ise Avusturya’da kalacak ve tüm esirler serbest bırakılarak iade edilecektir.

7. Tuna ve Sava nehirleri, iki devlet arasında hudut olarak kabul edildiği için sahillerinden iki ülkenin de halkı balık avlaması ve hayvanlarını sulama gibi durumlardan eşit bir şekilde faydalanacaktır. Yalnız iki tarafın reayasının da nehrin ortasında avlanması yasaklanmıştır. Tuna ve Sava nehirlerinde bulunan ve sonradan ortaya çıkan adalar, hangi tarafın kıyılarına yakın ise o tarafa ait sayılacaktır. İki tarafın da reayasının menfaatleri için hudutlarda mesken, köy ve kasabalar kurulmayacaktır.

8. Daha önce Osmanlı Devleti idaresi altında olup da, savaş sırasında Avusturya Devleti'nin tarafında yer alan Eflak ve Boğdan vs. yerlerin boyarları⁵⁶ (Pakalın, 1983¹: 240) affedilerek meskenlerine dönmelerine müsaade edilecektir. Yine savaş esnasında iki tarafın da reayasından bazı kimseler diğer tarafa iltica etmişler ise bunlar affedilerek yerlerine ve yurtlarına dönmeleri sağlanacaktır.

9. Esirleri kurtarmak amacıyla gelen Pader Trinitari adı verilen rahiplerden, antlaşmada belirtilen dışında akçe vs. istenmeyecektir. Avusturya Devleti'nin büyükelçisi İstanbul'a geldiğinde ayinlerini yapabilecek, Kudüs'de bulunan ziyaretgâhlarını ve bazı yerlerdeki kiliselerine ait siparişlerini bildirebilecektir. Belirtilen bu madde daha önceki ahidnâmelerde de din adamları için verilen imtiyazlara benzemektedir.

10. Antlaşmanın bu maddesi yine bilinen ahidnâme örneklerinde olduğu gibi karşılıklı esirlerin değişimi ve serbet bırakılması ile ilgilidir. Buna göre, savaş esnasında iki taraf da elde ettiği esirleri, antlaşma tarihinden itibaren altmış bir güne kadar iade edecektir. Halkın ve Tatar tائفesinin elinde bulunan esirler, ücretleri ödendiği takdirde serbest bırakılacaktır. Osmanlı Devleti'nin Avusturya'ya giden büyükelçisi Müslüman esirlerin salıverilmesini temin edebilecektir. Müslüman esirlerin kurtarılması için, Osmanlı Devleti tarafından biri görevlendirilmediği takdirde Avusturya tarafından görevlendirilen kişiler esirleri koruyacaklardır. Esirler serbest oluncaya kadar iki devlet tarafından da hoş tutulacaktır. Burada yine esirlerin değişimi konusuna iki devletin oldukça önem verdiği ve bu süre içerisinde esirlere iyi muamele yapıldığı anlaşılmaktadır.

11. Ticaretle ilgili bir madde olan bu maddeye göre iki devletin tüccarları da her iki ülkede serbestçe ticaret yapabileceklerdir. Avusturya Devleti'ne tabi olan tüccarlar; Osmanlı memleketine kara ve deniz yoluyla gelebilecekler, % 3 gümrük vergisini ödedikten sonra ticaret yapabileceklerdir. Osmanlı ülkesinde Fransa, İngiltere ve Hollanda tüccarlarına tanınan müsaade Avusturya tüccarına da tanınacaktır. Avusturya'ya giden Osmanlı reayası ve tüccarına da aynı şekilde davranılacaktır. Cezayir, Tunus ve Trablus Ocakları barış antlaşmasının şartlarına ve kendileriyle

⁵⁶ Boyar; Rumen asilzâdelerinin unvanıdır.

özel olarak yapılan antlaşmalara uyacaklar, korsanlığa çıkmayacaklar, tüccar gemilerine zarar vermeyeceklerdir. Avusturya ve Osmanlı tüccarlarının mal ve eşyaları, korsanlık yapılarak gasp edildiğinde bu tür eşkıyalar ibret olması için cezalandırılacaktır. Elde ettikleri mallar ve esirler diğer ahidnamelerde olduğu gibi geri iade edilecekti.

12. Avusturyalı tüccarlar % 3 gümrük vergisi ödeyerek, Tuna nehri ve Osmanlı memleketi üzerinden İran'a giderek ticaret yapabilecektir. İran tüccarının da memleketinden Osmanlı memleketine, oradan Avusturya'ya giderken veya Avusturya'dan Osmanlı memleketine ve oradan kendi ülkesine dönerken % 5 reftiyye resmi ⁵⁷(Pakalın, 1983³: 22) ödeyecekleri kabul edilmiştir. 13. Bu sulh gereğince iki devlet taraftan da görevlendirilen muhaddidler (sınır çiziciler) Osmanlı-Avusturya sınırını belirleyeceklerdir.

14. Antlaşmaya göre çizilecek olan sınıra iki taraftan da zarar verilmeyecek ve sınırların korunması işine iki taraf da dikkat edecektir.

15. Bu antlaşmanın maddeleriyle ilgili bir anlaşmazlık çıktığında, iki devlet tarafından adamlar görevlendirilerek meseleyi adaletili bir şekilde çözmeleri sağlanacaktır. Bunlar çözemediği takdirde, bizzat Osmanlı ve Avusturya hükümetleri meseleyi en kısa zamanda kendi aralarında halledeceklerdir.

16. Bundan sonra iki taraf da gizli olarak çeteler işletmeyecektir. Antlaşmaya aykırı davrananlar cezalandırılacaktır. Çeteler tarafından gasp olunan eşyalar bulunarak sahiplerine teslim edilecektir.

17. Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki sulh bozulacak olursa ırmaklarda ve arazilerde bulunan iki tarafın reayası da hemen memleketlerine dönmeleri için haberdar edilecektir.

18. İki devlet de müfsid, asi ve bedhah olanları himaye etmeyecektir. Bunlar sonradan düzelirler ise de, itimat edilmeyerek sınırlardan uzak yerlerde iskân ettirileceklerdir.

19. Savaş esnasında Avusturya tarafından Osmanlı Devleti tarafına iltica eden Çek ve Macar halkı, hudutlardan uzakta Osmanlı memleketinin bir semtinde iskân ettirilerek güven içinde yaşamaları sağlanacaktır.

20. Bu antlaşma yürürlükte olduğu sürece iki taraf da birbirlerine büyükelçiler gönderecektir. Bu büyükelçiler alışılmış olan merasim, hüsn-i muamele ve saygı ile ağırlanacaklardır.

21. Elçiler ile ilgili olan bu madde gereğince iki tarafın elçileri de korunup gözetilecektir. Avusturya Devleti'nin gönderdiği elçi, kapı ket-hüdası ve diğer adamları istedikleri elbiseleri giyebileceklerdir. Osmanlı

⁵⁷ Emtia ve eşya, evvelce dâhil olduğu mahalde satılmayarak diğer mahalle götürülmek istendiğinde ondan alınan gümrük resmine reftiyye denir.

Devleti'nin dostu olan diğere devletlerin elçileri, kapı kethüdarları ve maslahatgüzarları gibi bunlar da vergilerden muaf tutulacaklardır. Tercümanlar istihdam edebileceklerdir. Ulakları ve başka adamları Viyana'dan İstanbul'a ve İstanbul'dan Viyana'ya gitmek istediklerinde önceki antlaşmalarda belirtildiğı üzere yol kâğıtları verilerek güvenli bir şekilde gitmeleri sağlanacaktır. Ahidnâmenin bu maddesi daha önceki antlaşmalarda da mevcut olup XVIII. yüzyıl Osmanlı diplomasi anlayışına uygun bir özelliktir.

22. Bu antlaşmalar iki tarafça da kabul edilip onaylandığı için 30 güne kadar İstanbul'da bulunan Fransa elçisi aracılığı ile mübadele olunacaktır.

23. Müddeti 27 sene olarak belirlenen bu antlaşma sürenin bitiminden sonra veya yarısına vardığı zaman taraflarca arzu edilirse uzatılabilecektir.

Bu şekilde 23 maddeden oluşan antlaşma metni Osmanlı Devleti'ne teslim edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin imzalanmasından sonra 18 Eylül 1739'da tahrir olunmuştur.

Belgenin Hatime bölümünde ise, yapılan antlaşmanın Osmanlı Devleti tarafından tasdik edildiğı belirtilmiştir. Buna göre, antlaşma karşı taraftan sulh ve salaha aykırı bir olay gerçekleşmedikçe geçerli olacaktır. Belgenin sonunda ise, Nemçe İmparatoru VI. Karl'ın ve antlaşmada görevli kişilerin imza ve mühürleri yer almaktadır.

Genel özellikleri belirtilen 1739 tarihli bu antlaşma metni, Osmanlı tarafının gönderdiği bir ahidnâme değil, Avusturya İmparatoru'nun gönderdiği bir belge özelliğı taşımaktadır. Bu açıdan rükünleri itibariyle bilinen ahidnâme-i hümayûn ya da nâme-i hümayûn formlarından oldukça farklıdır.

Rükünleri itibariyle ahidnâme-i hümayûn olarak isimlendirdiğimiz bu belge bir sulh antlaşmasının gereğı olarak tarafların delegelerince ayrı ayrı imzalanan ve tespit edilmiş şartları ihtiva eden temessüklere göre maddeleri belirlenmiş olan bir belgedir. Buna göre bir sulh ahidnâmesi şeklinde düzenlenen bu belgede sulh ahidnâmelerine uygun bir şekilde genel olarak sınırların tespiti ve nerelerin hangi şartlarda hangi tarafa ait olacağına işaret edilerek, kale ve bina inşası ile tamirleri ve istihkamların durumu bir prensibe bağlanmıştır. Bunun yanı sıra antlaşmada yine harp esirlerinin iadesi harp tazminatı gibi konularda daha önceki anlaşmalardan hangilerinin halen yürürlükte olduğu ve hangilerinin hükümsüz olduğu belirtilmiştir. Burada hâlen yürürlükte olduğu söylenen ahidnâme Avusturya ile son yapılan Pasarofça Antlaşması'dır. Yine antlaşmada sulh ahidnâmelerine uygun bir şekilde dini konulara da temas edilmiştir. Daha önceki ahidnâmelerde de geçen bu konular kiliselerin korunması, Osmanlı

sınırları içerisinde adı belirtilen yerlerde yeni kilise veya tamirine izin verilmesi ile isteyenlerin Kudüs vb. yerlere gidebileceği gibi maddelerle ticari imtiyazlardan oluşmaktadır.

Ahidnâmede belirtilen ticarî imtiyazlar ise, müste'min adı verilen ahidnâmeli devlet tebaasına Osmanlı topraklarıyla kara sularında seyrüsefer, ikamet ve ticaretleri sırasında tabi olacakları şartları ihtiva etmektedir. XVIII. yüzyılda Avusturya ile imzalanan bu barış daha sonraki dönemlerde belirlenen süresi dolmadan 1747 tarihinde yenilenmiştir.

3. 1. 7. 1747 Tarihli Franz Stefan'la Yapılan Antlaşma İle İlgili Temessük (Nemçelü Ahidnâmesi, 59/3: 1-7)

(Taraf-ı Devlet-i Âliyye-i ebedü'l-istimrâdın devletlü inâyetlü sadrazam hazretlerinin cânib-i âsâfânelerinden Roma İmparatoru ve Toskana dükâsı olan Françesko nâm Çasârıyla müceddeden akd olunan mevâdd-ı musafâtın karâr- dâdesini mutazammın âsitânede mukîm ilçisi ile mübâdele olunan temessük sûretidir)

Bismillahirrahmanirrahim

Sebeb-i tahrîr kitâb-ı sıhât nisâb ve mûcib-i tenmîk-i zebire-i hakîkât-i intisâb (s.1) budur ki hâlâ memâlik-i Anadolu ve diyâr-ı Rum ilinin ve Afrika vesâ'ir berren ve bahren niçe memâlik ve husûsân bilâd-ı mukaddese-i mübârekenin sâhip ve mâliki olan sultân-ı selâtin-i i'zâm burhân-ı havâkîn-i kîrâm tâc-ı bahş-i hüsrevân devrân-ı bast ü bisât emn ü emân zıllullâhi'l-mülkü'l-menân pâdişâh-ı İslâm penâh ve şehinşâh encâm-ı sipâh ve hilâfet-i destgâh hâdimü'l-haremeynü's-şerîfin malikü'l-berreyn ve bahreyn şevketlü kudretlü kerâmetlü mehâbbetlü â'zâmetlü celâletlü veliyy-i ni'metim efendim es'-sultân ibnû's-sultân ve'l-hakân ibnû'l-hakân es'-sultânü'l-gâzi Mahmud Hân ibnû's-sultânü'l-gazi Mustafa Hân i'zâllâhü'l-nasâra ve âtâl-i bi-te'yîd a'vâma ve asâra hazretlerinin taraf-ı zahirü's-şeref mülûkânelerine halâ münthâb ve Roma İmparatoru ve Cermenya kralı ve Lurine ve Toskana'nın dükâ-i kebiri vesâ'ir niçe mahallerin pirençi ve kontesi olan haşmetlü miknetlü Françesko hatem'allâhü avâkibehü bi'l-hayr ve'r-reşâd ve'l-hamüllâhi târikü's-sevâb ve's-sedâd cenâbları serîr-i imparatoriçeye iclâsı olunduğımı islaflarının esirine iktizâ ile ber-mutâd resm-i kadim ilçî-yi enbi'âsıyla dostâne mahsûs nâmesiyle ihbâr ve i'lâm idüb miyânede müceddeden dostluk ve safvet-i akd ve temhîdi münâsib görülmekle zikr olunan dostluk ve muvâlâtın teşhîd ve istihkâmı ve dermiyân olan safvet ü meveddetin tezâ'idi esbâbına sa'i ve kuşuş olunduğımı binâ'en İmparator-ı müşârün-ileyh hâlâ der-âlfyyede mukîm orta ilçisi olub Roma imperiyumûn Kavaliri ve Nemçe Devleti'nin müsteşârı hürmetlü Enriko Hristoforo dö Penkler hutimet avâkibehü bi'l-hayr ve ruhsâtname ile murahhas ta'yîn

itmeleriyle biz dahi taraf-ı zâhirü'ş-şeref mülûkânenen olan ruhsât-ı kâ-mîle-i şâmîle ve vekâlet-i mutlakâ-i muhakkakamız hâsebiyle ilç-yi mûmâ-ileyh birkaç meclîs-i mülâkat ve bi'l-vasîtâ-i bi'd-def'ât müzâkerât olundukda tarafeyn tüccârının münâfi' ve emniyetleri (s.2) ve iki devletin dostluk ve muhabbetleri dâ'im ve ber-karâr olmak için ticârete dâ'ir mevâdd ve dostluk istihkâmına müte'âllik ba'zı husûslar tanzîm ve tesvî-ye olunarak on yedi madde üzerine akd-i mevâdd-ı müsâlahâ tarafeynin hüsn-i rızâlarıyla karâr-dâde ve müsâlahâ-i müzâkere cânîbeynin memâlik-i mevrûseleri ve re'âyâ ve berâyâlarının tahsîl-i münâfi'ler için kendüleri ve vârisleri ve ihlâfları beyinlerinde dâ'im ve ber-karâr olmak ve miyânda cârî olan hüsn-i muvâlât cemî'-i hall-i tatarrukundan bu târik-le hıfz ve siyânet olunmak üzere mukâvele olundukdan sonra karâr-dâde olan mevâdd ile müsâlahâ-i mezkûrenin keyfiyeti zâbitâ ve istikrârı huzûr-ı faizü'n-nûr hüsevâneye arz ve takdîm olundukda cümlesi karîn-i kabûl inâyet-i şumûl hazret-i zillullâhi buyurulub mücîbince temessükleri tahrîr ve bu vechile mübâdele olunması bâbında fermân-ı hümâyûn-ı intihâb meşhûn-ı cihândârieleri şeref-efzâ-yı sūdûr olub tarafından sıdk ve metânet ve ihtiyât ve dikkât olunmak için dâ'im ve ber-karâr olmak üzere müceddeden sulh ve salâh akd ve temhîd olunmagın zikr olunan mevâddedir ki bî-aynihâ yâd ve îrâd olunur.

Evveli madde:

Devlet-i Âlîyye ile Devlet-i İmparatoriye'ye tâbî' olan re'âyâlar bey-ninde berren ve bahren sulh ve salâh ve dostluk dâ'imi ve ale's-seviye akd-ı ticâret karâr-dâde olub şöyle ki Roma İmparatoru'na tâbî' re'âyâlar ve bâ-husûs Hetrorya (?) ya'ni Toskana'nın dükâlığı kebîri hükûmetinde olan iskeleler ve limân ve adaların re'âyaları ve kezâlik Hamburg ve Lübeka (Lübeck) şehirlerinin tüccârından haşmetlü çasâr Bavkar'ın bay-rak ve patentalarıyla memâlik-i mahrûseye gelüb bey' ü şîrâ iylemege arzû-mend olanlar dâhil olalar ve bunların cümlesi her nev'î emtî'â ve eşyâlarıyla memâlik-i mahrûse-i Osmâniye'ye gelüb rızk ve metâ'ların çıkarub alış veriş ideler müşârtin-ileyhin bayrak ve patentalarıyla Boraban (?) tüccârları mahsûs kendü sefineleriyle Devlet-i Âlîyye iskelelerine âmed-i şüd idüb ve metâ'larını çıkarub bilâ-mâni' emnen ve sâlimen çıkub gideler ve fırtına ve avâz-ı sâ'ireden mutazarır olan sefinelerinin ta'mîri ve kefâf-ı nefsleri için iktizâ iden nesnelere akçeleri ile iştirâsı tarafeynden câ'iz ola.

İkinci madde:

Tarafeyn tüccârları gerek berren ve gerek bahren getürdükleri emtî'âdan bir def'âda bir mahalde ve yine hudûd-ı İslâmiyeden iştirâ idüb ve memnû'âtdan olmayub vilâyetlerine götürdükleri emtî'âdan bir def'âda bir mahalde yüzde üç hesâbı üzre resm-i gümrüklerin edâ iylediklerinden

sonra bir dürlü rencide (s.3) ve remide olunmayub ve Devlet-i Âliyye tarafından sâ'ir dost olan devletlerin tüccârları haklarında mebzûl tutılan müsâ'ade-i müşârün-ileyhin tüccârına mebzûl ve mer'î olub bu güne menfâ'ât ve emniyet ile müntefi' ve emîn olalar ve bu husûs Devlet-i Âliyye tarafından giden tüccâr haklarında dahi bu vechile mer'î ola müşârün-ileyhin gerek berren ve bahren gelen tüccârının gümrükleri alınmak iktizâ eyledikde gümrük ümenâsı ve mübâssırlar emti'â ve eşyâlarına ziyâde behâ tahmîn iderler ise eşyâların aynı ta'dâd olunub yüzde üç hesabı üzere aynı eşyâ alalar bu husûsda ümenâ tâ'ifesi aynı eşyâ al-mam akçe alurım deyu tüccârı tazyîk ve ta'ciz etmeyeler ve resm-i gümrük için beyne'n-nâss râic olan akçe alınub bir vechile cevri eylemeyeler ve Devlet-i müşârün-ileyhin tüccârı âsitâne-i sa'âdetde edâ idüb gümrük ümenâsından yedlerine tezkere aldıklarından sonra mu'tâd üzere yol ahkâmı ile Boğaz hisârlarına vardıklarında yollarından alikonulmıya ve tüccâr-ı mezkûr sefineleriyle getirdükleri eşyânın bir def'âda gümrüklerin virdiklerinden sonra emti'âsı fûrûht olunmayub âher iskeleye gitmek iktizâ ider ise sâ'ir dost olan düvelin tüccârı misüllü nakli câ'iz ola ve gümrüklerin gümrük ümenâsına edâ eylediklerini müş'âr yedlerine tezkire virilüb bir def'âda gümrüğü virilmiş emti'âdan tekrâren gümrük talep olunmıya ve tarafeyn getirdükleri eşyâlarının gümrüklerini edâ itmeksizin eşyâların gümrükden kaçırırılar ise âhz olunduklarından kanûn-ı kâdim üzere zecren iki kat gümrüklerin alalar ve tarafeyn tüccârı yedlerinde bulunan meskûk altun ve gümüş nukûd akçelerinden ve sâ'ir dost olan müste'min tâ'ifesi gümrük virmedikleri eşyâdan iyâb ve zehâblarında resm-i gümrük talep olunmıya ve Devlet-i müşârün-ileyhâya tâbi' olan tüccâr memâlik-i mahrûse iskelelerine gelüb memnû'âtden olmayub vilâyetlerine götürmek için iştirâ ve sefinelerine hâmil eyledikleri emti'â ve eşyânın bi't-temâm resm-i gümrüklerin gümrük ümenâsına edâ eylediklerinden sonra gümrük emînleri tarafından virilecek edâ tezkerelerini virmede avk ve te'hîr ile yollarından alikonmıyalar ve müşârün-ileyhin tüccârı götürdükleri emti'â ve eşyâlarını Devlet-i Âliyye tüccârı sefinelerine vaz' ve tahmîl idüb memâlik-i mahrûse iskelelerine çıkardıklarında kendü mâl ve metâ'ı olduğu takdirce mücerred Devlet-i Âliyye (s.4) tüccârı sefinesiyle gelmişdir deyu hilâf-ı ahd u misâk yüzde üçden ziyâde gümrük talebiyle rencide olunmıyalar.

Üçüncü madde:

Devlet-i Âliyye ile müsâlahâ ve dostluk üzere olan kralların müste'min tüccârı memâlik-i mahrûse-i Devlet-i Âliyye'den alub vilâyetlerin gönderdikleri emti'â ve eşyâ-yı müşârün-ileyhin tüccârı dahi iştirâ idüb vilâyetlerine götürmek câ'iz ola ve cânibeynin memnû'âtdan olan

eşyanın bey' ü iştirâsında millet-i sâ'ireye müsâ'ade olunduğu üzre tarafeyn tüccârının haklarında kezâlik mu'âmele oluna.

Dördüncü madde:

Memâlik-i mahrûsenin Akdeniz yalılarında ve cezîrelerinde sâ'ir müste'min kralların konsolos ve tercümânları bulunduğu yerlerde her müşârün-ileyhe tâbi' tüccâr tâ'ifesinin emn ve rahâtları ve emr-i ticâretin tezâyüd ve temşiyeti için müşârün-ileyh âsitâne-i sa'âdetde mukîm elçi ve kapu kethüdâlarının ma'rîfetleriyle konsolos veyâhûd konsolos vekîli veya tercümân vaz'-ı câ'iz olub yedlerine sened virile ve kadîmden konsolos ve tercümân vaz' olunmıyan iskelelerin birinde konsolos ve tercümân iktizâ ider ise mûmâ-ileyhin vükelâ-yı devlet-i Âliyye'ye i'lâm eyleyeler ve her ne mahalde ki konsolos vaz'ı iktizâ eyleye mûmâ-ileyhin arz ve i'lâmları ile müsâ'ade buyurulur ise yedine sened virilüb vardıkları mahallin hükkâm ve zâbitlerine kendülerini himâyet ve siyânet eylemeleri için tenbîh oluna ve memâlik-i mahrûsenin her ne mahallinde Devlet-i müşârün-ileyhe tâbi' tüccârdan biri fevt olur ise emvâl ve eşyâsına vechen mine'l-vücûh dahl ve ta'arruz ve vaz'ı yed olunmayub taraflarından kabzına me'mûr olanlara zabt itdirile ve işbu akd olunan sulh ve salâh muktezâsinca Devlet-i müşârün-ileyhin konsolos ve tercümânları ve bi'l-cümle kendü re'âyâlarından olan tüccâr ve işgüzârları ve bunların hizmetinde bulunan hüddâmı cizye ve tekâlif-i sâ'ire talebiyle rencîde olunmayalar Devlet-i müşârün-ileyhe tâbi' konsolos ve tercümânları ve müste'min olan kendü âdemleri ve sâ'ir tüccâr memâlik-i mahrûsede bey' ü şırâ ve ticâret ve kefâlet ve sâ'ir umûr ve husûslarında nizâ' vâkî' olmamak için kadiya varub sebt-i sicil itdirüb hüccet ve ma'mûlün-bih temessük alalar sonra nizâ' olur ise hüccet ve temessük ve sicil-i nazâr olunub mûcîb-i şer'isi ile âmel oluna ve vâlâ-i memleket ve mütesellim voyvodalar da'vâcınız vardır sizi habs ideriz deyu bi-vech-i te'addî itmeyeler meclis-i şer'-i ihzârları iktizâ eyledikde konsolos veyâhûd tercümânları ma'rîfetiyle ihzâr olunalar ve habsleri iktizâ eyledikde nefslerine kefil olurlar ise kendüler habs eyleyeler ve bunlardan birinde âhar kimesnenin (s.5) alacağı zuhûr eyledikde zabtları ma'rîfetiyle şer'le medyûndan tahsil olunub bi-vech-i şer'i âhar kimesneden talep olunmaya ve devlet-i müşârün-ileyh tarafından vaz' ve ta'yîn olunan konsolos ve vekîlleri veya tercümânları veya tüccârları ve sâ'ir etbâ'ı ve tüccârı sâkin oldukları mahalde mu'tâd üzre âyînlerin icrâ ve âyînlerinin icrâsında mûmâna'ât olunmıya ve konsolos veya vekîlleri veya tercümânları veya tüccârları veyâ etbâ'ından biriyle âhar kimesnenin da'vâsı zuhûr eylese üçbin akçeden ziyâde olan da'vâları kenâr mahkemelerde istimâ' olunmayub sâ'ir müste'minlere kıyâsen da'vâları âsitâne-i sa'âdete havâle oluna eğer tüccâr-ı mesfûrunun birbiri ile da'vâları zuhûr ider ise konsolosları ve tercü-

mânları kendü adetlerince dinleye ve kimesne mâni' olmya ve gitmeğe âmâde olan sefinelerinde bulunan tüccârın biri ile âharın da'vâ ve nizâ'ı zuhûr eyledikde mücerred da'vâ-yı mezkûre için sefine-i merkûme yolundan alikonulmayub konsolosları veyâ vekîlleri veyâ tercümânları ma'rifetiyle âcilen da'vâya fisâl virile ve tüccâr-ı mesfûrdan birinin âsitâne-i sa'âdetde mahkemeye ihzârları iktizâ eyleye tercümânları hazır olmadıkda ihzâr olunmya ve müşârün-ileyhe tâbi' tüccâr her ne mahalle varırlar ise gerek vülât ve gerek kuzât ve gerek sâ'ir maslahatgûzarlar tarafından hediye talebiyle rencîde olunmyalar.

Beşinci madde:

Müşârün-ileyhe tâbi' tüccâr sefineleri memâlik-i mahrûse iskelelerinin birine gelüb kendü halleriyle ticâretleri için lenker-endâz oldukda ticâretlerine dâ'ir işlerini bitürünceye değin ikâmetlerine mümâna'ât olunmya ve kendü hüs-n-i rızâlarıyla eşyâlarını ihrâc itmezler ise eline metâ'nızı çıkarun deyu ibrâm itmeyeler.

Altıncı madde:

Devlet-i Çasâriye'ye tâbi' sefinelere deryâda furtına müzâyakâ viridikde Devlet-i Âlîyye'ye tâbi' sefâyin re'isleri ve ahvâl-i deryâda mâhir ol mahallin kurbunda bulunanlar mu'âvenet ideler ve mu'âvenet için ücret-i mu'tedileden ziyâde nesne taleb olunmya veyâ bi-emr-i hüdü bu ma'kûle sefine gark ve helâk olur ise karaya çıkan eşyâsına âhardan tecâvüz olunmayub ol havâliye kârib bulunan konsoloslara bi't-temâm teslim oluna ve i'tidâlden ziyâde ücret nakline taleb olunmaya ve iki devletin limân ve iskelelerinde tarafeyn düşmânlarının cenk sefinesi donatmak câ'iz olmya ve eğer bu ma'kûle sefine donatmış bulunub veyâhüd düşmân sefinesi devletinin iskele ve limânlarının birinde meks üzre bulunur ise âhar-ı tarafeynin sefinesi çıkub gideli yirmidört sa'ât geçmedikçe hasmının sefinesinin azîmeti câ'iz olmya ve limânlar içlerinde ve top altlarında tarafeynin sefâini emîn ve sâlim olalar.

Yedinci madde;

Malta korsânı (s.6) ve izbandid tâ'ifesi ahyânen Akdeniz sularında keşt ü güzâr itmeleriyle Devlet-i Âlîyye'ye tâbi' re'âyâya îsâl-i hasâret iderler ise bu sebep ile çasâr-ı müşârün-ileyhin kendü hâllerinde olan tüccâr sefinelerine ta'arraz ve rencîde olunmya.

Sekizinci madde:

Devlet-i Âlîyye'ye tâbi' olan tüccâr tâ'ifesi Devlet-i Çasâriye'ye tâbi' tüccâr sefinelerine süvâr olub eşyâ tahmîl iderler ise İngiltere ve Françe ve Nederlande sefinelerine süvâr olanların vire geldikleri rüsûmâtî bunlar dahi vireler ve dostâne mu'âmele oluna.

Dokuzuncu madde:

Devlet-i müşârün-ileyhin tüccâr seffinelerini mîri eşyâ tahmîl ve asker nakli veyâhûd âhar husûs için âhz-ı sadiyle rencide itmeyeler.

Onuncu madde:

Tarafeynin cenk sefâyini rûy-ı deryâda birbiri ile mülâki olduklarında birbiriyle dostluk idüb zarâr ve ziyân eylemeyeler.

Onbirinci madde:

Devlet-i müşârün-ileyin tüccârından biri ticâret veyâhud ziyâret için olugeldiği üzre bir mahalle gitmek murâd iderler ise varub gelmek câ'iz ola ve iyâb ve zehâblarında esnâ-yı târîkde cizyedâr olanlar ve sâ'ir kimesneler dahl ve ta'arruz eylememek için yedlerine Devlet-i Âlîyye tarafından yol emri ve tenbihnâmeler virile.

Onikinci madde:

Devlet-i Çasâriye tüccârı simsârlık için Yahudi tâ'ifesinden birini kendü hüsn-i rızâlarıyla madâmki istihdâm itmeyeler taraf-ı Devlet-i Âlîyye'den berât-ı âlişân ile bâ-şefi'-i mücbir ile Yahudi tâ'ifesinden simsâr ta'yîn olunmıya ve mesfûrlardan biri simsârlık hizmetinde istihdâm itmediler deyü bilâ-mücib garâzen ihânet ve zarâr ve ziyân kasdında olurlar ise sâ'ire mücib-i ibret için muhkem haklarından geline.

Onüçüncü madde:

Devlet-i Çasâriye tüccârından veyâhûd konsolos ve vekîlleri etbâ'ından biri madâmki kendü hüsn-i rızâsıyla tercümânları muvâcehesinde kabûl-i İslâm itmeye ba'zılarının garâz ve şerîrlerine binâ'en bizim yanımızda kabûl-i İslâm itdi deyü kavî-i mücerred ile ta'ciz olunmayub ve hüsn-i rızâsıyla İslâma gelenlerin sâbit olmuş deyni var ise malından edâ oluna.

Ondördüncü madde:

Roma İmparatoru'nun yedinde patentası bulunan tüccâr ve re'âyâlardan biri hasbû'l-iktizâ korsân seffinesinde bulunub seffine-i merkûm ahz ve korsânları esir olur ise mesfûr kimesne madâmki korsânlıkda alâkası olmıya esir olunmıya ve bundan böyle ber- takrîb ile tarafeyn re'âyâsı istirkâk olunmıya.

Onbeşinci madde:

İki devlet beyninde akd olunan sulh ve salâh ve muhabbet ve vifâk pâyidâr ve üstüvâr olub iyazâllahu-te'âlâ hilâf-ı zuhûr ider ise berr ve bahrde bulunan tarafeyn (s.7) tüccâr ve re'âyâlarına vaktiyle ihbâr olunub her biri maslahâtlarına temşîyyet ve alacaklarını alub vireceklerini virdikden sonra nefis ve mallarıyla emnen ve sâlimen hudûdlarına idhâl oluna.

Onaltıncı madde:

İşbu mevâdd-ı mün'âkide taraf-ı Devlet-i Âlîyye'den Cezâyir ve Trablus ve Tunus ocaklarıyla ihbâr olunub müşârün-ileyhin sefâyini ve

tüccâr ve re'âyâlarının ocağ-ı merkûmun ile emniyet-birle âmed-i şüdlri husûsu için vech-i münâsib ile bast ve temhîd ve ânlar dahi işbu mevâdda idhâl olunmak için bu husûsu âsitâne-i sa'âdetde müzâkere veyâhud der-âlfyyeden ocaklar cânfîbine mahsûs kimesne gönderilüb müşârûn-ileyh dükâ-i kebîr tarafından ta'yîn olunan kimesne ile müsâlahâ ve müsâleme-i mahsûsâ akdine sa'y eylemeleri câ'iz ola.

Onyedinci madde:

İşbu sulh u salâh müsâfat ve muvalât ve ticâreti hâvi akd ve karâr-dâde olan sâlifü'l-beyân mevâdd-ı şurûtu tarafeynden ruhsât-ı kâmile me'mûr olanların imzâ ve mühürleriyle mûmzî ve memhûr kılınmağın fimâ-ba'd hilâfete bir dürlü vaz' ve hareketi cevâz ve ruhsât virilmemek üzere zikri mesbûk mevâdd-ı mün'âkide temessûkü imzâ olunduğu gündün altmış gün müddetinde tarafeynden tasdiknâmeler ile te'kid ve kabûl ve zikr olunan onyedî madde bilâ-tağyîr ve hâle-i hıfz ve ri'âyet olunmak üzere tarafeynden ta'ahhüd olunub ve ruhsâtname si hâsebiyle elçi-i mûmâ-ileyh Lâtin lisânında kendü mühür ve imzâsıyla memhûr ve mûmzî temmessûk vermekle biz dahi velâdet-i mutlaka-i muhakkâka ve ruhsât-ı kâmile şâmîle-i musaddıkâmız hâsebiyle lisân-ı Türkîde kendü mühür ve imzâmız ile memhûr ve mûmzî işbû temmessûk tahrîr ve elçi-i mûmâ-ileyhe def' ve teslîm olundu tahrîren fi'l-yevmi's-sâb'î aşar şehri-i Cemâziye'l-evveli sene sittin ve mi'e ve elf. El-mütevekkil ale'lallahü'l- mülkü'l-ekrem Elhaç Muhammedü'l- vezîrü'l a'zâmım.

3. 1. 8. 1747 Tarihli Franz Stefan'la Yapılan Antlaşma'nın Temessük Suretinin Tahlili

Belge dönemin padişahı Sultan Mahmud'un sıfatlarının sayıldığı geniş bir unvan rûknü ile başlamıştır. Yani bu ahidnâmede davet ve tuğra bölümü bulunmamaktadır.

Unvandan sonra Avusturya Roma İmparatoru Franz Stefan için kulanılan elkab ve dua formları gelmektedir:

"Hâlâ müntehâb Roma İmparatoru ve Cermanya kralı ve Lorinye ve Toskonan'ın dükâ-i kebîri vesâ'ir niçe mahallerin pirençi ve kantesi olan haşmetlü miknetlü Françeska hatema'llâhû avâkıbehû bi'l-hayri ve'r-reşâd ve'l-hamüllahi târikû's-sevâb ve's-sedâd cenâbleriyle..."

Daha sonra Avusturya'nın İstanbul'daki daimi elçisi, Heinrich Chirstaper van Penkler'in çalışmalarıyla başlayan ve uzun süren müzakerelerden sonra, iki tarafın tüccarlarının rahat ve emniyetleri ile iki devletin dostluklarının devamı için on yedi madde üzerine bir antlaşma yapıldığı belirtilmiştir:

1. İki tarafa bağlı olan reayalar arasında gerek karada ve gerek denizde yapılan bu antlaşma ve dostluk gereğince, Roma İmparatoru'na

bağlı reayalar ile, Toskana'ya bağlı iskele, liman ve adaların reayaları ve yine Hamburg ve Lübeck şehirlerinin tüccarları Avusturya'nın bayrak ve patentleriyle Osmanlı Devleti'ne gelirlerse kabul edileceklerdir. İstedikleri gibi ticaret yapabilecekler ve istedikleri eşyaları alarak güvenli bir şekilde memleketlerine gidebileceklerdir. Yine daha önceki ahidnâmelerde de belirtildiği üzere, fırtına ya da herhangi bir sebepten dolayı gemileri zarar görürse tamir edebilecekler ve istedikleri yiyecek ve içecek ihtiyaçlarını serbestçe satın alabilecekler ve bu gibi konularda kimse bu tüccarlara müdahale etmeyecektir.

2. İki tarafın tüccarı gerek kara ve gerek deniz yoluyla götürdükleri ve Osmanlı Devleti sınırları içerisinde satın aldıkları eşyadan bir defaya mahsus % 3 gümrük vergisi ödeyecekler ve bir daha rencide ve remide olunmayacaklardır. Osmanlı Devleti'ne bağlı gümrük emînlerinden tezkerre alanlar serbest ticaret yapabileceklerdir. Ancak iki taraftan birisi gümrükten eşya kaçırırlarsa eski kanunlar gereği cezalandırılarak iki kat gümrük vergisi alınacaktır.

3. Osmanlı Devleti'ne dost olan ülkelerin müste'min tüccarları Osmanlı Devleti'nden alarak kendi ülkelerine götürdükleri emtia ve eşyayı Avusturya Devleti'ne de serbestçe alıp götürebilecektir.

4. Osmanlı Devleti'nin Akdeniz kıyılarında ve adalarında yine diğer devletlerin konsolos ve tercümanlarının bulunduğu yerde Avusturya tüccarının emîn ve rahatları için mukim elçi ve kapı kethüdalarının vasıtasıyla konsolos veyahud tercüman bulundurabilecektir. Konsolos bulundurulacak yerler o bölgenin hâkimlerince korunacaktır. Eğer Osmanlı Devleti sınırlarında Avusturya'ya bağlı tüccarlardan biri ölürse, tüm mal ve eşyasına dahl ve taarruz olunmadan kabzına memur olanlara iade edilecektir. Avusturya Devleti'nin tüccarları tercümanlar ve konsolosları arasındaki davalara kendi mahkemelerinde kendi kadıları bakacaktır. Antlaşmanın bu maddesi Avusturya tarafına sadece ticarî alanda değil hukukî konularda da bir takım imtiyazlar verildiğini göstermektedir.

5. Adı geçen Avusturya Devleti'ne bağlı tüccar gemileri Osmanlı Devleti'nin iskelelerinin birine gelerek kendi hallerinde ticaret yaparlarken, işlerini bitirinceye kadar ikametlerine karışılmayacak ve eşyalarını çıkarmaları için zorlanmayacaktır.

6. Avusturya'ya tabi gemilerden herhangi biri denizlerde fırtınaya tutulursa, Osmanlı Devleti'ne bağlı kaptanlar tarafından yardım edilecek ve karşılık alınmayacaktır. Fırtınadan tamamen helâk olan gemiler karaya çıkarsa eşyalarına kimse saldırmayacak ve en yakın konsoloslara eksiksiz bir şekilde teslim edilecektir. İki taraf liman ve iskelelerde savaş gemisi bulundurmayaçaklar. Daha önceki ahidnâme maddelerinde de geçen bu madde ile iki tarafın da anlaşma şartlarının korunması için çaba

sarfettikleri ve aynı zamanda karşılıklı hakların korunduğu anlaşılmaktadır. Zaten bu husûs sulh ahidnâmelerinin genel bir özelliği olup antlaşmayı yapan devletlerin karşılıklı menfaatleri sözkonusudur. Eğer beklenen bu menfaatler gerçekleşmezse veya antlaşma şartlarını bozacak girişimlerde bulunulursa ahidnâme ilgâ edilirdi. Osmanlı Devleti'nin XV. ve XVI. yüzyıllarda yaptığı antlaşmalarda siyasî üstünlük Osmanlı Devleti'nde olduğu için ahidnâme şartlarını belirlemek ve süresini tespit etme işi Osmanlı'nın selâhiyetinde idi. Ancak zamanla değişen siyasî ve askerî gelişmeler diplomatik alana da yansımış ve özellikle XVII. yüzyıldan sonra yapılan ahidnâmelerde üstünlük durumu sona ermiştir. XVIII. yüzyılda Avusturya ile yapılan bu ikinci antlaşmada da bu değişim görülmektedir.

7. Akdeniz sularında bulunan Malta korsanı Osmanlı'ya bağlı reaya-ya zarar verirse, bu sebepten dolayı Osmanlı tarafı, Avusturya'ya bağlı olan ve kendi hallerinde ticaret yapan sefinelere saldırıda bulunulmayacaktır.

8. Osmanlı Devleti'ne bağlı tüccarlar Avusturya'ya bağlı tüccar sefinelerinden eşya alırlar ise, İngiltere, Fransa ve Niderlande sefinelerinin verdikleri rüsumatı bunlara da vererek dostça muamele edilecektir. Bu madde ile Avusturya'nın ticarî alanda Osmanlı'nın o dönemde dost saydığı ve ticarî ilişkilerde buldukları devletlerle aynı haklara sahip olduğu kabul edilmiştir. Bu maddelerde dikkat çeken en önemli nokta Osmanlı Devleti'nin bazı konularda tavizler vermek zorunda kalmasıdır. Bu durumun başlıca nedeni Osmanlı Devleti'nin dünya güçler dengesindeki konumunun değişmesidir.

9. Avusturya Devleti'nin tüccar sefineleri devlete ait eşya ve asker nakli gibi konular için rencide edilmeyecektir.

10. İki tarafın savaş gemileri denizlerde dostça hareket ederek birbirine zarar vermeyeceklerdir.

11. Avusturya Devleti tüccarlarından birisi ticaret yahut ziyaret için başka bir yere gidecek olursa, güvenliğinin sağlanması için Osmanlı Devleti tarafından yol emri ve tenbihnameler verilecektir.

12. Avusturya Devleti tüccarları tarafından Yahudi taifesinden birisi simsarlık için alınmayacaktır.

13. Avusturya Devleti tüccarlarından veyahud konsoloslarından birisi kendi isteğiyle Müslüman olursa, bu kişiye baskı yapılmayacak ve kendi hüsn-i rızalarıyla Müslüman olanların borçları kendi malından alınacaktır.

14. Elinde Roma İmparatoru'nun patentesi bulunan tüccar ve reaya- lar, korsan sefineleri ile esir edilirse serbest bırakılacaktır.

15. İki taraf arasında imzalanan bu sulh ve salâh gereğince, antlaşmaya aykırı harekette bulunanlar karada ve denizde bulunan tüccar ve

reayalarına ihbar olunacak ve alacaklarını alıp vereceklerini verdikten sonra sağ salim sınırlarına gönderilecektir.

16. Bu antlaşmaya Osmanlı Devleti tarafından Cezayir, Trablusgarp ve Tunus ocakları dâhil edilecektir

17. İki taraf arasında imzalanan bu antlaşma iki taraftan da ruhsat-ı kâmile ile görevli olanlar tarafından imzalanarak mühürlenmiştir. Daha sonra yapılan antlaşmanın temessükü iki ay içinde iki tarafça da tasdik-nameler ile 17 madde üzerine te'kid ve kabul olunacaktır.

Görüldüğü üzere bu maddeler 1718 Pasarofça Antlaşması'nın ardından Avusturya ile yapılan 1718 tarihli ticaret antlaşmasına oldukça benzerdir. Fakat burada Avusturya tüccarlarına verilen bazı imtiyazlı durumlar geri alınmış ve bir kısmı ise değiştirilmiştir.

3. 1. 9. 1747 Tarihli Franz Stefan'nın Gönderdiği Temessük (Nemçeli Ahidnâmesi, 59/3: 8-14)

(Toskana dükâsı tarafından müceddeden akd-i sulh için âsitânedeki mukîm ilçisinin virdiği Lâtini mevâdd temessükünün tercümesidir)

Fî evâhir sene 1160.

Bi-avnihi te'âlâ haşmetlü miknetlü müntehâb Roma İmparatoru Françesko ve Cermanyanın kralı ve Lurena ve Bar memleketlerinin dükâsı ve Hetroya ya'ni Toskana'nın dükâ-i kebîri ve Kalaborya Monte ve Karani ve Külderya ve Silejya'da vâki' Neşnenin dükâsı ve Karulu polunun pirençi ve musa ponti ve Numanın markizi ve Purunçiyeye ve Man Valyeman ve Zotkanya ve Sardunya ve Salme Kalkolistin kontesi cenâbları Anadolu ve Rum ilinin ve sâ'ir nice nice ve memâlikin sâhibi şevketlü kudretlü azâmetlü Pâdişâh-ı Âl-i Osman Mahmud Hân hazretlerine müşârûn-ileyh Roma İmparatoru taht-ı İmparatoriyeye iclâs olunduğımı islâflarının esirine zehâb ile mu'tâd-ı kadîm ve bi vech-i resm-i ilçî inbi'âsiyle dostâne ihbâr idüb beyinlerinde müceddeden dostluk ve safvet-i akd ü temdîdi münâsib görülmele zikr olunan dostluk ve muvâlâtın teşyîd ve istihkâmı ve dermiyân olan ve vusûk-ı muâhedenin tezâ'idi bâbında esbâb ve levâzımı ikdâmına sa'î ve kuşey olunmagnın imparator-i müşârûn-ileyhin hâlâ der-âlîyyede mukîm mürâhhas orta ilçisi olup Roma İmperyûmun kavâliiri hürmetlü Enriko Hristofunun Penkler nâm Nemçe devletinin müsteşârını ruhsât-nâme ile mürâhhas ta'yîn itmeleriyle taraf-ı hümayûn-ı mülükânedeki dahi vekîl-i mutlâkları ve ruhsât-ı kâmile ile mürâhhasları ola bi'l-fi'il sadr-ı a'zâm devletlü sa'âdetlü Elhac Mehmed Pâşâ hazretleriyle birkaç meclîs-i mülûkât olundukda binâ'en-aleyh tarafeyn tüccârlarının münâfi' ve emniyetleri ve iki devletin dostluk ve muhabbetleri dâ'im ve ber-karâr olmak için ticârete dâ'ir mevâdd ve dostluk istihkâmına müte'âllik ba'zı nesnelere tarafeyn ruhsât-

larına binâ'en müzâkere ve tesvîye olunarak cümlesi on yedi madde üzerine akd mevâdd-ı müsâlaha tarafeynin memâlik-i mevruseleri ve re'âyâ ve berâyâlarının taraflarından tahsil münâfi' için kendüleri ve vârisleri ve ihlâfları beyinlerinde dâ'im ve ber-karâr olmak ve miyânede cârî olan hüsn-i muvâlât cem'-i hall-i tatarrukunda bu târîkiyle hıfz ve siyânet olunmağla tarafeynden sıdk ve metânet ile ihtimâm ve ihtiyât olunmak üzere müceddeden dâ'im ve (s.9) ber-karâr sulh ve salâh akd ve temhîd olunmağın zikr olunan mevâddın karâr-dâdesi bî aynihâ yâd ve irâd olunur.

Evvelki madde:

Devlet-i Âliyye ile Devlet-i İmparatoriye'ye tâbî' olan re'âyâlar bey-ninde berren ve bahren sulh ve salâh ve dostluk dâ'imen ve ale's-seviye akd-i ticâret karâr-dâde olub şöyleki Roma İmparatoru'na tâbî' re'âyâlar bâ-husûs Hetrorya ya'ni Toskana'nın dükâ-i kebîr hükümetinde olan iskele ve limân ve adaların re'âyâları ve kezâlik Hamburg ve Lübecka şehirlerinin tüccârından haşmetlü Çasâr ve Bavkarın bayrak ve patentalarıyla memâlik-i mahrûseye gelüb bey' ü şirâ ilemekle arzumend olanlar dâhil olalar ve bunların cümlesi her nev'i emti'a ve eşyâlarıyla memâlik-i mahrûse-i Osmâniyye'ye gelüb rızık ve metâ'larını çıkarub alış veriş ideler ve Roma İmparatoru olan dükâ-i kebîrin bayrak ve patentalarıyla yürüyen tüccârları mahsûs sefineleriyle Devlet-i Âliyye iskelelerine âmed-i şüd idüb ve metâ'larını çıkarub bilâ-mâni' emnen ve sâlimen çıkub gideler ve furtınâ ve avâriz-ı sâ'ireden mutazarrır olan sefinelerinin ta'mîri ve kefâf-ı nefsler için iktizâ iden nesnelere akçeyle iştirâsı tarafından câ'iz ola.

İkinci madde:

Tarafeyn tüccârları gerek berren ve gerek bahren götürdükleri emti'adan bir def'ada bir mahalde ve yine hudûd-ı İslâmiyede iştirâ idüb ve memnû'atdan olmayub vilâyetlerine götürdükleri emti'adan bir def'ada bir mahalde yüzde üç hesabı üzere resm-i gümrüklerin edâ iylediklerinden sonra bir dürlü rencîde ve remîde olunmayub ve Devlet-i Âliyye tarafından sâ'iren dost olan devletlerin tüccârları haklarında mebzûl tutılan müsâ'ade Roma İmparatoru olan dükâ-yı kebîrin tüccârına mebzûl ve mer'î olub bu güne menfe'ât ve emniyet ile müntefi ve emîn olalar ve bu husus-ı Devlet-i Âliyye tarafından giden tüccâr haklarında dahi bu vechile mer'î ola ve Çasâr-ı Bavkar olan dükâ-i kebîrin gerek berren ve gerek bahren gelen tüccârının gümrükleri olunmak iktizâ iyledikde gümrük ümenâsı ve mubassırlar emti'a ve eşyâlarına ziyâde behâ tahmîn iderler ise eşyâlarının âyni ta'dâd olunub yüzde üç hesabı üzere âyni eşyâ alalar bu husûsda ümenâ tâ'ifesi âyni eşyâ almam akçe alurum deyü tüccârı tazyîk ve ta'cîz eylemeyeler ve resm-i gümrük için beyne'n-nâs râic olan

akçe alunub ber-vechile cevır eylemiyeler ve devlet-i müşârün-ileyhin tüccârı âsîâne-i sa'âdetde iştirâ idüb sefinelerine tahmîl iyledikleri eşyâ-larının bir def'ada (s.10) resm-i gümrüklerin âsîâne-i sa'âdetde edâ idüb gümrük ümenâsından yedlerine tezkîre aldıklarından sonra mu'tâd üzere yol ahkâmı ile Boğaz hisârlarına vardıklarında yollarından alıkonulmaya ve tüccâr-ı mezkûr sefineleriyle götürdükleri eşyanın bir def'ada gümrük-lerin virdikden sonra emti'ası fûrûht olunmayub âher iskeleye gitmek iktizâ ider ise sâ'iren dost olan düvelin tüccârı misüllü nakli câ'iz ola ve gümrüklerin ümenâsına edâ iylediklerini müş'âr-ı yedlerine tezkîre virilüb bir def'ada gümrüğü virilmiş emti'adan tekrâren gümrük taleb olunmaya ve tarafeyn götürdükleri eşyâlarının gümrüklerini edâ itmeksizin eşyâların gümrükden kaçırılır ise ahz olunduklarında kanûn-ı kadîm üzere zicren iki kat gümrüklerin alalar ve tarafeyn tüccârı yedlerinde bulunan meskûn altûn ve gümüş nukûd-ı akçelerinden vesâ'iren dost olan müste'men tâ'ifesi gümrük virmedikleri eşyâdan iyâb ve zehâbarında resm-i gümrük taleb olunmaya ve devlet-i müşârün-ileyhe tâbi' olan tüccâr memâlik-i mahrûse iskelelerine gelüb memnû'atdan olmayub vilâyeterine götürmek için iştirâ ve sefinelerine tahmîl eyledikleri emti'a ve eşyanın bi't-temâm resm-i gümrüklerin gümrük ümenâsına edâ iylediklerinden sonra gümrük emînleri tarafından virilecek edâ tezkîrelerini virmede avk ve te'hîr ile yollarından alıkonulmayalar ve çasâr-ı müşârün-ileyh olan dükâ-i kebîrin tüccârı götürdükleri emti'a ve eşyâlarını Devlet-i Âliyye tüccârı sefinelerine vaz' u tahmîl idüb memâlik-i mahrûse iskelelerine çıkardıklarında kendü malı ve metâ'ı olduğu takdîrce mücerred Devlet-i Âliyye tüccârı sefinesiyle gelmişdir deyü hilâf-ı ahd ve misâk yüzde üçden ziyâde gümrük talebiyle rencide olunmayalar.

Üçüncü madde:

Devlet-i Âliyye ile müsâlâha ve dostluk üzere olan kralların müste'men tüccârı memâlik-i mahrûse-i Devlet-i Âliyye'den olub vilâyetlerine götürdükleri emti'a ve eşyâyı çasâr-ı müşârün-ileyh olan dükâ-i kebîrin tüccârı dahi iştirâ idüb vilâyetlerine götürmek câ'iz olan ve cânîbeynin memnû'atdan olan eşyanın bey' ü iştirâsında millet-i sâ'ireye müsa'ade olduğu üzere tarafeyn tüccârlarının haklarında kezâlik mu'âmele olunur.

Dördüncü madde:

Memâlik-i mahrûsenin Akdeniz yalılarında ve cezîrelerinde sâ'ir müste'men (s.11) kralların konsolos ve tercümânları bulunduğu yerlerde Roma İmparatoru olan dükâ-i kebîre tâbi' tüccâr tâ'ifesinin enn ü rahâtları ve emn-i ticâretin tezâ'id ve temşiyeti için müşârün-ileyhin âsîâne-i sa'âdetde mukîm ilçi veyâ kapu kethüdâlarının ma'rîfetleriyle konsolos veyâhüd konsolos vekîli veyâ tercümân vaz'-ı câ'iz olub yedlerine sened

virile ve kadimden konsolos ve tercümân iktizâ ider ise mûmâ-ileyhin vûkelâ-yı Devlet-i Âlîyye'ye i'lâm iyleyeler ve her ne mahallere ki konsolos vaz'-ı iktizâ iyleye mûmâ-ileyhin arz ve i'lâmlarıyla müsâ'âde buyurulur ise yedine sened virilüb vardıkları mahallin hükkâm ve zâbitlerine kendülerini himâyet ve sıyânet iylemelerü için tenbîh oluna ve memâlik-i mahrûsenin her ne mahallinde devlet-i müşârün-ileyhe tâbî' tüccârından biri fevt olur ise ânın emvâl ve eşyâsına vechen mine'l-vücûh dahl ve ta'aruz ve vaz'iyed olunmayıb taraflarından kabzına me'mûr olanlara zabt itdirile ve işbu akd olunan sulh ve salâh muktezâsınca devlet-i müşârün-ileyhin konsolos ve tercümânları ve bi'l-cümle kendü re'âyâlarından olan tüccâr ve işgüzârları ve bunların hizmetinde bulunan hüddâm-ı cezbe ve tekâlif-i sâ'ire talebiyle rencide olunmayalar devlet-i müşârün-ileyhe tâbî' konsolos ve tercümânlar ve müste'men olan kendü âdemleri vesâ'ir tüccâr memâlik-i mahrûsede bey'ü şır'a ve ticâret ve kefâlet vesâ'ir umûr ve husûsâlarında nizâ vâki' olmamak için kadıya varub sebt-i sicil itdirüb hüccet ve ma'mûlün-bih temessük alalar sonra nizâ' olur ise hüccet ve temessük ve sicil-i nazâr olunub mücib-i şer'isiyle âmel oluna ve vâli-yi memleket ve mütesellim ve voyvodalar da'vâcımız vardır sizi habs ideriz deyü bi-vech te'addî itmeyeler meclîs-i şer'de ihzârları iktizâ iyledikde konsolos veyâhüd tercümânları ma'rîfetiyle ihzâr olunalar ve habsleri iktizâ iyledikde nefslerine kefil olurlar ise kendüler habs iyleyeler ve bunlardan birine âher kimesnenin alacağı zuhûr iyledikde zabtları ma'rîfetiyle şer'le medyûndan tahsîl olunub bi-vech-i şer'-i âher kimesneden taleb olunmaya ve devlet-i müşârün-ileyh tarafından vaz' ü ta'yîn olunan konsolos vekîlleri ve tercümânları vesâ'ir etbâ'ı ve tüccâr sâkin oldukları mahalde mu'tâd üzere âyînlerin icrâ ve âyînlerinin icrâsında mûmâna'at olunmaya ve konsolos veyâ vekîlleri (s.12) veyâ tercümânları etbâ'ından biriyle âher kimesnenin da'vâsı zuhûr iylese üç bin akçeden ziyâde olan da'vâları kenâr mahkemelerde istimâ' olunmayub sâ'ir müste'menlere kıyâsen da'vâları âsitâne-i sa'âdetde havâle oluna eğer tüccâr-ı mesfûrunun birbiri ile da'vâları zuhûr ider ise konsolosları ve tercümânları kendü adetlerince dinleye ve kimesne mâni' olmaya ve gitmege amâde olan seffinelerinde bulunan tüccârın biri ile âharın da'vâ ve nizâ'ı zuhûr iyledikde mücerred da'vâ-ı mezkûre için seffine-i merkûme yolundan alıkonulmayub konsolosları veyâ tercümânları ma'rîfetiyle icâleten ve da'vâya fîsâl virile ve tüccâr-ı mesfûrdan birinin âsitâne-i sa'âdetde mahkemeye ihzârı iktizâ iylese tercümânları hazır oduka ihzâr olunmaya ve müşârün-ileyhe tâbî' tüccâr her ne mahalle varırlar ise gerek vûlât ve gerek kûzat ve gerek sâ'ir maslahâtgüzârlar tarafından heddiye talebiyle rencide olunayalar.

Beşinci madde:

Müşârün-ileyh Roma İmparatoru dükâ-i kebîre tâbi‘ tüccâr sefineleri memâlik-i mahrûse iskelelerinin birine gelüb kendü hâllerıyla ticâretler için lenker-endâz oldukda ticâretlerine dâ‘ir işlerini buyuruncaya degin ikâmetlerine mümâna‘at olunmaya ve kendü hüsn-i rızâlarıyla eşyâlarını ihrâc itmezler ise atıyye-i metâ‘ınızı çıkarun deyü ibrâm itmeyeler.

Altıncı madde:

Devlet-i Çasâriye‘ye tâbi‘ sefinelere deryâda furtına müzâyaka virdikde Devlet-i Âlîyye‘ye tâbi‘ sefâyin re‘isleri ve ahvâl-i deryâda mâ-hir ol mahallin kurbunda bulunanlara mu‘âvenet ideler ve mu‘âvenet için ücret-i mu‘teleden ziyâde nesne taleb olunmaya ve bâ-mer-hüdâ bu ma‘kûle sefine gark ve helâk olur ise karaya çıkan eşyâsına âherden tecâvüz olunmayub ol havâliye karîb bulunan konsoloslara bi‘t-temâm teslîm oluna ve i‘tidâlden ziyâde ücret-i nakliye taleb olunmaya ve iki devletin limân ve iskelelerinde tarafeyn düşmânlarının cenk sefinesi donanmak câ‘iz olmaya ve eğer bu ma‘kûle sefine donatılmış bulunub veyâhûd düşmân sefinesi devletinin iskele ve limânlarının birinde meks üzre bulunur ise âhar tarafeynin sefinesi çıkub gideli yigirmi dört sa‘ât geçmedikçe hasmının sefinesinin azimeti câ‘iz olmaya ve limânlar içlerinde ve top aletlerinde tarafeynin sefâyini emîn ve sâlim olala

Yedinci madde:

Malta korsânı ve izbandid tâ‘ifesi ahiyânen Akdeniz sularında geşt ü güzâr itmeleriyle Devlet-i Âlîyye‘ye tâbi‘ re‘âyâya isâl-i hisâret iderler ise bu sebep ile Çasâr-ı müşârün-ileyh (s.13) olan dükâ-i kebîrin kendü hâllerinde olan tüccâr sefinelerine ta‘arruz ve rencîde olunmaya.

Sekizinci madde:

Devlet-i Âlîyye‘ye tâbi‘ olan tüccâr tâ‘ifesi Devlet-i Çasâriye‘ye tâbi‘ tüccâr sefinelerine süvâr olub eşyâ tahmîl iderler ise İngiltere ve Françe ve Nederlande sefinelerine süvâr olanların viregeldikleri rüsûmâtı bunlar dahi vireler ve dostâne mu‘âmele oluna.

Dokuzuncu madde:

Devlet-i müşârün-ileyhin tüccâr sefinelerini mîrî eşyâ tahmîli ve asker nakli veyâhûd âher husûs için ahz-ı zabtıyla rencîde itmeyeler.

Onuncu madde:

Tarafeynin cenk sefâyini rûy-i deryâda birbiri ile mülâki olduklarında birbiriyle dostluk idüb zarâr ve ziyân iylemeyeler.

Onbirinci madde:

Devlet-i müşârün-ileyhin tüccârından biri ticâret veyâhûd ziyâret için olgeldüğü üzre bir mahalle gitmek murâd ider ise varub gelmek câ‘iz ola ve iyâb ve zehâblarından esnâ-yı târîkde cizyedâr olanlar vesâ‘ir ki-

mesneler dahl ve ta'arruz iylememek için yedlerine Devlet-i Âlîyye tarafında yol emri ve tenbîhnâmeler virile.

Onikinci madde:

Devlet-i Çasâriyye tüccârı simsârlık için Yahudi tâ'ifesinden birini kendü hüsn-i rızâlarıyla madâmki istihdâm itmeyeler taraf-ı Devlet-i Âlîyye'den berât-ı âlişân ile bâ şefi'-i mücbîr ile Yahudi tâ'ifesinden simâr ta'yîn olunmaya ve mesfûrlardan biri simsârlık hizmetinde istihdâm itmediler deyü bilâ-mücîb-i arzen ihânet ve zarâr ve ziyân kasdında olurlar ise sâ'iren mücîb-i ibret için muhkem haklarından geline.

Onüçüncü madde:

Devlet-i Çasariyye tüccârından veyâhûd konsolos vekilleri etbâ'ından biri madâmki kendü hüsn-i rızâsıyla tercümânları müvâcehesinde kâbûl-i İslâm itmeye ba'zılarının arz-ı şer'lerine binâ'en bizim yanımızda kâbûl-i İslâm itdi deyü kavî-i mücerred ile ta'ciz olunmayub ve hüsn-i rızâsıyla islâma gelenlerin sâbit olmuş deyni var ise malından edâ oluna.

Ondördüncü madde:

Roma İmparatoru'nun yedinde patentesi bulunan tüccâr ve re'âyâlardan biri hasbü'l-iktizâ korsân seffinesinde bulunub seffine-i merkûme ahz ve korsânları esir olur ise mesfûr kimesne madâmki korsânlıkda alâkası olmaya esir olunmaya ve bundan böyle ber-takrîb ile tarafeyn re'âyâsı istirâhât olunmaya.

Onbeşinci madde:

İki devlet beyninde akd olunan suh ve salâh ve muhabbet ve vifâk-ı pâydâr ve üstüvâr olub iyâzenbillâhi te'âlâ hilâf-ı zuhûr ider ise berr ve bahrde bulunan tarafeyn tüccâr ve re'âyâlarına (s.14) vaktiyle ihbâr olunub her biri maslahâtlarına temşît ve alacaklarını alub vireceklerini virdikden sonra nefis ve mallarıyla emnen ve sâlimen hudûdlarına idhâl oluna.

Onaltıncı madde:

İşbu mevâdd-ı mün'âkide taraf-ı Devlet-i Âlîyye'den Cezâyir ve Trablus ve Tunus ocaklarına ihbâr olunub müşârün-ileyh Roma İmparatoru olan dükâ-i kebirin seffâyini ve tüccâr ve re'âyâların ocağ-ı merkûmun ile emniyet-birle âmed-i şüdleri husûs-ı vech-i münâsibi ile bast ve temhît ve ânlar dahi işbu mevâdda idhâl olunmak için bu husûsa bâ-âsîtâne-i sa'âdetde müzâkere veyâhûd der-âlîyyeden ocaklar cânîbine mahsûs kimesne gönderilüb taraf-ı sâ'ireden ta'yîn olunan kimesneyle müsâlâha ve müsâlеме-i mahsûsa akdine say' iylemeleri câ'iz ola.

Onyedinci madde:

İşbu sulh ve salâh ve musâfât ve muvâlât ve ticareti hâvi akd ve karâr-dâde olan sâlifü'l-beyân mevâdd-ı şurût tarafından ruhsât-ı kâmileyle

me'mûr olanların imzâ ve mühürleriyle mümzî ve memhûr kılınmağın fimâ-ba'd hilâfına bir dürlü vaz' u hareket cevâz ve ruhsât virilmemek üzere zikr-i mesbûk mevâdd-ı mün'âkide temessükü imzâ olduğu günden altmış gün müddetinde tarafından tasdîknâmeler ile te'kid ve kâbul ve zikr olunan on yedi madde bilâ-ta'bir ve hâl-i hıfz ve ri'âyet olunmak üzere tarafından te'âhhüd olunub ruhsât-ı kâmileyle rütbe-i memûriyetleri muktezâsınca hâlâ sadrazam ve düstûr-ı ekrem devletlü sa'âdetlü müşârün-ileyh hazretleri tarafından lisân-ı Türkîde tahrîr ve mümzî ve memhûr kılınan mâmûlün-bih temessük tarafımıza i'tâ olunmağla biz dahi ruhsât-ı kâmileyle me'mûr olduğumuz üzere kendü imzamız ile mümzî ve mührümüz ile memhûr kılınan lâbû ahd ve misâk ve müsâleme ve musâfât ve ticâret mevâdd şurûtını Lâtin lisânında tahrîr ve mümzî ve memhûr ve mâ'mûlün-bih temessükü def' ü teslîm iyedik milâd-ı hazret-i İsa'nın bin yedi yüz kırk yedi senesinde mâh-ı ayarın ondördüncü gününde âsitâne-i sa' âdetde tahrîr olunmuşdur.

İmzâ-yı ilçî-yi Nemçe Enriko dö Penkler
Mühür

3. 1. 10. 1747 Tarihli Franz Stefan'ın Gönderdiği Temessükün Tahlili

Bu temessük 1747 tarihinde yine Roma İmparatoru ve Toskonana'nın Dükâ-i kebîri olan Franz Stefan tarafından daha önce verilen temessükün Lâtini lisâniyle verilen tercümesinden ibarettir.

Rükünleri itibariyle yine Osmanlı ahidnâme-i hümayûn formlarından farklı bir yapıda olan bu temessük, bundan önce Osmanlı padişahı tarafından Maria Thereseia'nın kocası Franz Stefan'a verilen temessükün, Toskana dükası tarafından Lâtini lisâniyle kaleme alınan ve maddeler itibariyle aynı ifadelerden oluşan tercümesidir.

Burada iki metin arasında dikkati çeken en önemli farklılardan biri, Osmanlı Devleti tarafından kaleme alınan temessükte belgenin ilk rüknü unvan olup, bu unvan kısmında padişahın sıfatları uzun bir şekilde sıralanmıştır. Antlaşma metninde "Françesko" olarak zikredilen Franz Stefan'ın aynı tarihte (1747) gönderdiği bu temessükte ise ilk rükün imparatora ait olan elkab bölümüdür. Burada yine Osmanlı padişahları tarafından yabancı hükümdarlara verilen ahidnâmelerdeki elkab formu ile elkabtan sonra kullanıla gelen ve genelde "hutimet avâkibehû bi'l-hayr" ifadesiyle başlayan bir duâ formu bulunmamaktadır.

Elkabı takiben ise, padişahın sıfatlarının sayıldığı oldukça kısa bir unvan bölümü yer almaktadır. Unvan kısmında Padişah I. Mahmud için kullanılan ifade:

“Anadolu ve Rum ilinin ve sâ’ir nice memâlikin sâhibi şevketlü kudretlü azâmetlü pâdîşâh-ı Âl-i Osman Mahmud Hân Hazretleri”

Daha sonra sulh ve salahın devamı için Avusturya Devleti elçisi Penkler ile Osmanlı elçisi Elhac Mehmed Paşa arasında yapılan görüşmeler sonrası yine on yedi maddeden oluşan ticaretle ilgili bir dostluk antlaşmasının imzalandığı belirtilmiştir.

Burada belirtilen on yedi madde Franz Stefan’a aynı tarihte Osmanlı Devleti tarafından verilen maddeler ile aynı özellikleri taşımaktadır. Zaten bu temessük Osmanlı Sadrazamı Elhac Mehmed Efendi’nin Türkçe olarak kaleme alarak, imzalayıp mühülediği ve Avusturya tarafına gönderdiği belgeye karşılık Franz Stefan tarafından Latince kaleme alınarak imza ve mühürlendikten sonra Osmanlı tarafına gönderilmiştir.

Osmanlı’nın gönderdiği temessükün sonunda Sadrazam Elhac Mehmed Efendi’nin imza ve mührü bulunurken, Avusturya’nın gönderdiği temessükün sonunda ise, Avusturya’yı temsilen Avusturya’nın İstanbul’daki daimi elçisi Enriko dö Penkler’in imzası ve mührü yer almaktadır.

3. 1. 11. 1747 Tarihli Franz Stefan’a Verilen Ahidnâme-i Hümâyûn (Nemçelü Ahidnâmesi, 59/3: 15-23)

(Taraf-ı hümâyûn-ı hazret-i şehriyâriden hâlâ müntehâb Roma İmparatoru ve Toskana’nın dükâ-i kebîri olan Françesko nâm dükâya i’tâ buyurulan ahidnâme-i hümâyûnun sûretidir)

Hazret-i aferidegâr-ı lâ-yezâl ve cenâb-ı fâil-i muhtâr-ı müte’âl (s.15) celle zatü anîş-sebihî ve’l-misâl ve tenezzühât-ı sıfat an samedi’l-istifâ berekât-ı te’yidât-ı ezeliye ve kuyûzât-ı lemyezeliyesi ile ve ruhâniyet-i tahtgâh-ı risâlet ve mesned-nîşîn bargâh-ı nübüvvet olan Hâbib-i hüdü hatem-i kâffe-i embiyâ hazret-i Muhammed Mustafa sallalahü aleyh ve alâ-alihi’l-etkiya ezfalü’s-salâvat ve ekmeli’l-tahhiyâtın mucizât-ı kesîretü’l-berekâtları mürâfâkâtı müşeyyidân-ı erkân-ı dinî mübîn ve mimehdân-ı ihkân-ı şer’-i mübîn olan çehâr-ı yâr-ı güzîn ve cumhûr-ı ashâb-ı hidâyet-i kîrâm rıdvanallâhü te’âlâ aleyhim ecmâ’in hezerâtının vesâ’ir evliyâ-yı vilâyet-i rehîn-i cenâblarının himem refi’âtü’l-derecâtıyla

(Mahalli tuğra) ben ki sultân-ı selâtin-i meş’âri ve mekârim sâhib-kırân-ı zemîn ve zemân-ı âli münâkib-i hakân-ı memâlik-i fesihâ-i ve Arab ve Acem vâris-i örnek kayser ve cem’-i tac-ı bahş-ı hüsevân-ı cihân-ı bast-ı bisât emn ü emân zillullahi’l-mülkü’l-menân sani’-i İskender zulkarneyn mu’azzamü’s-şeâyirü’l-kıbleteyn olub eşrefü’l-buldân ve’l-emâkin ve ebekü’l-medâ’in ve’l-mesâkin kible-i cümle-i âlem ve mihrâb-ı teveccüh-i âmme-i ümem olan Mekke-i mükerreme ve Medine-i münevvere ve Kuds-i şerîf-i mübârekenin hâdim ve hâkîmi ve hüsevü’l-mülûk olan bilâd-ı selâse-i mu’azzama ki İstanbul ve Edirne ve Buru-

sa'dır ânların ve Şam-ı cennet-meşâmm ve Bağdad-ı darü's-selâm ve Mısır nadiretü'l-asr behîmetâ ve külliyyen Arabistan ve Halebi şehbâ ve Irak-ı Arab ve Acem ve Basra ve Lahsa ve Deylem ve Rakka ve Musul ve Şehr-i Zor ve Diyâr-ı bekr ve Zü'l-kadiriyye ve Kürdistân ve Gürcistân ve vilâyet-i Erzurum ve Sivas ve Edirne ve Kirman ve Van ve Magrib ve Habeş ve Tunus ve Trablusşam ve Kıbrıs ve Rodos ve Girid ve Mora ve Akdeniz ve Karadeniz ve Cezâyir ve sevâhili ve diyâr-ı Anadolu ve memâlik-i Rumili ve husûsan ülkat-ı Tâtâr ve deşt-i Kıpçak ve eyâlet-i Tâtâra dâ'ir ol havâlilerde vâki' umûm zanâ'at ve vilâyet-i Kefe ve etrâfında vâki' cümle oymakan ve musafâtıyla diyâr-ı Bosna ve Sırp hükümeti ve ânda olan kal'a ve husûn ve bilâd-ı Arnavudluk ve bi't-temâm memâlik-i Eflâk ve Boğdan ve Belgrad-ı darü'l-çihâd ve ta'rîf ve tavsîfden müstâğni Nemçe bekâ' ve buldânın pâdişâh-ı kişver-i küşâ ve şehînşâh-ı memleket-ârâsı sultân ibnû's-sultân ve'l-hakân ibnû'l-hakânû's-sultânû'l-gâzi Mahmud Hân (s.16) İbnû's-sultanû'l-gâzi Mustafa Hân İbnû's-sultân Muhammed Hânım menşûr-ı sa'âdet nişver-i saltanatım tevkî-i refî-i sultânû'l-berreyn ile muvakkî ve müzeyyen ve misâl-i bi-misâl hilâfetim unvân-ı azâmet nişân-ı hakânû'l bahreyn ile mutarrız-ı ma'nûndur lâ-cereme şükren alâ tilke'n- niam zât-ı kirâmî sıfat-ı şâhâne-me lâyıq ve evlâ ve himmet-i vâlâ nihmet-i pâdişâhâneme müvâfık ve ihrâ olmuşdur ki melce-i selâtin-i âlî tebâr ve mevâlât-ı havâkin zevi'l-i'tibar olan âtâbe-i âlîyye-i devlet-medâr ve südde-i seniyye-i übbehet- karârıma izhâr-ı levâzım dostî ve müddet ve ifâ-yı merâsim-i sâmiî ve muhabbet idenlere mu'âmele bi'l-cümle ve isâf-ı merâmlarına müsâ'ade oluna binâ'en-aley iftihârû'l-ümerâi'l-izâmî'l-îsevîyye muhtârû'l-küberâi'l fihâmî'l-mesihîyye muslihu mesâlihi cemâhiri't-tâ'ifeti'n-nasrâniyye sâhibü ezyali'l-haşmeti ve'l-vakâr sâhibü delâ'ili'l-mecdi ve'l-i'tibâr hâlâ müntehâb Roma İmparatoru ve Cermanya Kralı ve Lurine ve Toskana'nın dükâ-i kebîri vesâ'ir Nemçe mahallerin preñçi ve kontesi olan haşmetlü miknetlü dostumuz Françesko hatema'llâhû avâkibehû bi'l-hayr ve'r-reşâd ve'l-hamû'l-ileyh târikû's-sevâb ve's-sedâd cenâbları serîr-i İmparatoriye iclâsı olunduğı islâflarının esirin iktizâ ile ber-mu'tâd-ı resm-i kadîm ilçî-yi enbi'asıyla dostâne mahsûs nâmesiyle ihbâr ve i'lâm idüb miyânede müceddeden zikr olunan dostuk ve muvâlâtı teşyîd ve istihkâmı ve dermiyân olan safvet ve meveddetin tezâ'idi esbâbına sa'î ve küşeş olunduğuna binâ'en İmparator-ı müşârün-ileyh hâlâ der-âlîyyemde mukîm orta ilçisi olub Roma imparatorunun kavâliri ve Nemçe devletinin müstaşârı olan kıdvetü'l- ümerâi'l-milleti'l-mesihîyye Enriko Hristofuru dö Penkler hutimet avâkibehû bi'l -hayr ruhsâtname ile mürahas ta'yîn itmeleriyle düstûr-ı ekrem müşîr-i efhâm nizâmü'l-âlem nâzimu münâzimi'l-ümem müdebbirü umûri'l-cumhûri bi'l-fikri's-sâkib

mütemmimü mehâmmi'l-enâm-i bi'r-re'yi's-sâ'ib mümhidü bünyani'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyidü erkani's-sa'âdeti ve'l-iclâl mürettibü merâtibi'l-hilâfeti'l-kübrâ mükemmilü namûsi's-saltanatî'l-uzmâ el-mahfûfu bî-sunûfi avâtifi'l-meliki'l-â'lâ vezîr-i a'zâm sûtûde-şiyem-i vekîl-i mutlâk-ı sadâkât-alemü's-seyyidü'l elhac Mehemmed Pâşâ edâma'llâhû te'âlâ iclâlehû ve zâ'afa bi't-te'yîdi iktidârehû ve ikbâlehü cenâbları taraf-ı zâhirü'ş-şeref-i mülûkânemden olan ruhsât-ı kâmile-i şâmîle ve vekâlet-i mutlâka-i muhakkâkası hâsebiyle ilçî-yi mümâ-ileyh ile birkaç meclîs-i (s.17) mülâkât ve bi'l-vasıta-i bi'd-def'at müzâkerât olundukda tarafeyn tüccârının münâfi' ve emniyetleri ve iki devletin dostluk ve muhabbetleri dâ'im ve ber-karâr olmak için ticârete dâ'ir mevâdd ve dostluk istihkâmına müte'âllik ba'zı husûsât tanzîm ve tesvîye olunarak on yedi madde üzerine akd-i mevâdd-ı müsâlahâ tarafeynin hüsn-i rızâlarıyla karâr-dâde ve müsâlahâ-i mezkûre cânibeynin memâlik-i mevrûseleri ve re'âyâ ve berâyâlarının tahsil-i münâfi'leri için kendüleri ve vârisleri ve ihlâfları beynlerinde ikdâm ve ber-karâr olmak ve miyâ-nede cârî olan hüsn-i muvâlât cemi'-i hall-i tatarrukunda bu târîkle hıfz ve şiyânet olunmak üzere mukâvele olundukdan sonra karâr-dâde olan mevâdd ile müsâlahâ-i mezkûrenin keyfiyyet-i zabta ve istikrârını sadrazam-ı müşârün-ileyhe huzûr-ı fayizü'n-nûr hüsvâneme arz ve takdîm iyledikte cümlesi karîn-i kabûl-i inâyet-i şumûl mülûkânem olub mücî-bince temessükleri tahrîr ve bu vechile mübâdele olunması bâbında fermân-ı hümâyûn intihâb-meşhûnı cihândârânem şeref-efzâ-yı sūdûr olduğına binâ'en tarafeynden sıdk ve metânet ve ihtiyât ve dikkât olınmak için dâ'im ve ber-karâr olmak üzere müceddeden sulh ve salâh akd ve temhîd olunub târîh-i temesükden altmış güne dek tasdiknâmesi getirdülüb âsitâne-i sa'âdetimde mübâdele olunmak şartıyla işbu bin yüz altmış yedi senesi mâh-ı Cemaziye'l-evvelisinin on yedinci günü târihiyle müverrih tarafından yazılan temessükler mübâdele olduğuna binâ'en hâlâ mübâdele olunan temessük tasdiknâmesi taraflarından der-bâr-ı hilâfet-karâr-ı mükâleme vârid ve vâsıl olmağla ben dahi işbu ahidnâme-i hümâyûn-ı mevhîbet -makrûnı virmişimdir ki sâlifü'z-zikr mevâdd-ı bi-ayniha yerlü yerinde yâd ve irâd olunur.

Evvelki madde:

Devlet-i Âliyye'm ile devlet-i imparatoriye'ye tâbi'olan re'âyâlar beyninde berren ve bahren sulh ve salâh ve dostluk dâ'imi ve ale's-seviye akd-i ticâret karâr-dâde olub şöyle ki Roma İmparatoru'na tâbi' olan re'âyâlar ve bâ-husûs Hetrorya ya'ni Toskana'nın dükâlhîği kebîri hükümetinde olan iskele ve limân ve adaların re'âyâları ve kezâlik Hamburg ve Lübeka şehirlerinin tüccârından haşmetlü Çasar-ı Bavkarın bayrak ve patentalarıyla memâlik-i mahrûseme gelüb bey' ü şır'a iylemeğî arzu-

mend onlar dahi olalar ve bunların cümlesi her nev'î emti'a ve eşyâlarıyla memâlik-i mahrûseme gelüb rızık ve metâ'larını çıkarub alış veriş ideler müşârün-ileyhin bayrak ve patentalarıyla (s.18) yürüten tüccârları mahsûs kendü sefineleriyle devlet-i âlîyyem iskelelerine âmed-i şüd idüb ve metâ'larını çıkarub bilâ-mâni' emnen ve sâlimen çıkub gideler ve furtına ve avâriz-ı sâ'ireden mutazzarır olan sefinelerinin ta'mîri ve keşâf-ı nefsleri için iktizâ iden nesnelere akçeleri ile iştirâsı tarafından câ'iz ola.

İkinci madde:

Tarafeyn tüccârları gerek berren ve gerek bahren getürdükleri emti'a ve memnu'âtdan olmayub vilâyetlerine götürdükleri emti'adan bir def'âda bir mahalde yüzde üç hesabı üzere resmî gümrüklerin edâ iylediklerinden sonra bir dürlü rencide ve remîde olunmayub devlet-i âlîyyem tarafından sâ'iren dost olan devletlerin tüccârları haklarında mebzûl tutulan müsa'âde müşârün-ileyh tüccârları haklarında mebzûl ve mer'î olub bu güne menfa'ât ve emniyyet ile müntefî ve emîn olalar ve bu husûs devlet-i âlîyyem tarafından giden tüccâr haklarında dahi bu vechile mer'î ola müşârün-ileyhin gerek berren ve gerek bahren gelen tüccârının gümrükleri alınmak iktizâ iyledikde gümrük ümenâsı ve mubassırlar emti'a ve eşyâlarına ziyâde behâ tahmîn iderler ise eşyâlarının aynı ta'dâd olunub yüzde üç hesabı üzere aynı eşyâlar alalar bu husûsda ümenâ tâ'ifesi aynı eşyâ almam âlem-i akçe alurum deyü tüccârı tazyîk ve ta'cîz itmeyeler ve resm-i gümrük için beyne'n-nas râic olan akçe alınub ber vechile cevri işlemeyeler ve devlet-i müşârün-ileyhin tüccârı âsitâne-i sa'âdetde iştirâ idüb sefinelerine tahmîl iyledikleri eşyâlarının bir def'âda resm-i gümrüklerin âsitâne-i sa'âdetde edâ idüb gümrük ümenâsından yedlerine tezkire aldıklarından sonra mu'tâd üzere yol ahkâmı ile boğaz hisârlarına vardıklarında yollarından alıkonulmaya ve tüccâr-ı mezkûr sefineleriyle götürdükleri eşyânın bir def'âda gümrüklerin virdiklerinden sonra emti'ası fûrûht olunmayub âher iskeleye gitmek iktizâ ider ise sâ'iren dost olan düvelin tüccârı misüllü nakli câ'iz ola ve gümrüklerin gümrük ümenâsına edâ iylediklerini müş'âr yedlerine tezkire virilüb bir def'âda gümrüğü virilmiş emti'adan tekraren gümrük talep olunmaya ve tarafeynin getürdükleri ve götürdükleri eşyâların gümrüklerini edâ itmeksizün eşyâların gümrükden kaçırılır ise ahz olunduklarında kanûn-ı kadîm üzere zecren iki kat gümrüklerin alalar ve tarafeyn tüccârı yedlerinde bulunan (s.19) meskûn altûn ve gümüş nukûd-ı akçelerinden vesâ'ir dost olan müste'men tâ'ifesi gümrük virmedikleri eşyâları iyâb ve zehâblarında resm-i gümrük talep olunmaya devlet-i müşârün-ileyhe tâbi' olan tüccâr-ı memâlik-i mahrûsem iskelelerine gelüb memnu'âtdan olmayub vilâyetlerine götürmek için iştirâ ve sefinelerine tahmîl iyledikleri emti'a ve eşyânın bi't-temâm resm-i gümrüklerin ümenâsına edâ iylediklerinden sonra gümrük emînleri

tarafından virilecek edâ tezkerelerini virmede avk ve te'hîr ile yollarından alıkonmayalar ve müşârûn-ileyhin tüccârı götürdükleri emti'a ve eşyâları-na devlet-i âlîyye tüccârı sefinelerine vaz' ü tahmîl idüb memâlik-i mahrûsem iskelelerine çıkarduklarında kendü malı ve metâ'ı olduğu takdirce mücerred devlet-i âlîyye tüccârı sefinesiyle gelmişdir deyü hilâf-ı ahd ve misâk yüzde üçden ziyâde gümrük talebiyle rencîde olunmayalar.

Üçüncü madde:

Devlet-i Âlîyye ile müsâlâha ve dostluk üzere olan kralların müste'men tüccârı memâlik-i mahrûsemde olub vilâyetlerine götürdükleri emti'a ve eşya-yı müşârûn-ileyhin tüccârı dâhi iştirâ idüb vilâyetlerine götürmek câ'iz ola ve cânîbeynin memnu'âtdan olan eşyanın bey' ü iştirâsında millet-i sâ'ireye müsâ'âde olunduğu üzere tarafeyn tüccârlarının haklarında kezâlik mu'âmele oluna.

Dördüncü madde:

Memâlik-i mahrûsemın Akdeniz yalılarında ve cezîrelerinde sâ'ir müste'men krallarının konsolos ve tercümânları bulunduğu yerlerde müşârûn-ileyhe tâbi' tüccâr tâ'ifesinin emn ü rahâtları ve emr-i ticâretin tezâ'id ve temşîdiçün müşârûn-ileyhin âsitâne-i sa'âdetde mukîm ilçî ve kapu kethüdâlarının ma'rîfetiyle konsolos veyâhîd konsolos vekîli veyâ tercümân vaz'ı câ'iz olub yedlerine sened virile ve kadîmden konsolos ve tercümân vaz' olunmayan iskelelerin birinde konsolos ve tercümân iktizâ ider ise mûmâ-ileyhin vekîli devlet-i âlîyyeme i'lâm iyleyeler ve her ne mahaldeki konsolos vaz'-ı iktizâ ile mûmâ-ileyhimin arz ve i'lâmları ile müsâ'âde buyurulur ise yedine sened virilüb vardıkları mahallin hükkâm ve zâbitlerine kendülerinin himâyet ve siyânet işlemeleri için tenbîh oluna ve memâlik-i mahrûsemın her ne mahallinde devlet-i müşârûn-ileyhe tâbi' tüccârdan biri fevt olur ise ânın emvâl ve eşyâsına vechenmine'l-vücûh dahl ve ta'aruz ve vaz'-ı yed olunmayub taraflarından kabzına me'mûr olanlara zabt itdirile ve işbu akd olunan sulh ve salâh muktezâsınca devlet-i müşârûn-ileyhin konsolos ve tercümânları ve bi'l-cümle (s.20) kendü re'âyâlarından olan tüccâr ve işgüzârları ve bunların hizmetinde bulunan hüddâm-ı cezbe ve tekâlif-i sâ'ire talebiyle rencîde olunmayalar devlet-i müşârûn-ileyhe tâbi' konsolos ve tercümânları ve müste'men olan kendü âdemleri vesâ'ir tüccâr-ı memâlik-i mahrûsemde bey' ü şır'a ve ticâret ve kefâlet vesâ'ir umûr ve husûslarında nizâ' vaki' olmamak için kadîya varub sebt-i sicil itdirüb hüccete ma'mûlün-bih temessük alalar sonra nizâ' olur ise hüccet ve temessük ve sicil-i nazar olunub mücib-i şer'isi ile âmel oluna ve vâlf-yi memleket ve mütesellim voyvodalar da'vâcınız vardır sizi habs ideriz deyü bi-vech-i te'addî itmeyeler meclîs-i şer'e ihzârları iktizâ iyledikde konsolos veyâhîd tercümânları ma'rîfetiyle ihzâr olunalar ve habsleri iktizâ iyledikde nefsleri kefil

olurlar ise kendüler habs iyleyeler ve bunlardan birinde aher kimesnenin alacağı zuhûr iyledikde zâbitleri ma'rîfetiyle şe'le medyûnlar tahsîl olunub bi-vech-i şer'î âher kimesneden talep olunmaya ve devlet-i müşârûn-ileyh tarafından vaz' û ta'yîn olunan konsolos ve vekîlleri ve tercümânları vesâ'ir etbâ'ı ve tüccârı sâkin oldukları mahalde mu'tâd üzre âyînlerin icrâ ve âyînlerinin icrâsında mûmâna'ât olunmaya ve konsolos veya vekîlleri veyâ tercümânları ve tüccârlar veyâ etbâ'ından biriyle âher kimesnenin da'vâsı zuhûr iylese üç bin akçeden ziyâde olan da'vâları kenâr mahkemelerde istimâ' olunmayub sâ'ir müste'menlere kıyâsen da'vâları âsitâne-i sa'âdete havâle oluna eğer tüccâr-ı mesfûrunun birbiri ile da'vâları zuhûr iderse konsolosları ve tercümânları kendü adetlerince dinleye ve kimesne mani olmaya ve gitmeğe amade olan sefinelerinde bulunan tüccârın biri ile âharın da'vâ nizâ'ı zuhûr iyledikde mücerred da'vâ-yı müzâkere için sefne-i merkûme yolundan alıkonulmayub konsolosları veyâ vekîlleri veyâ tercümânları ma'rîfetiyle icâleten da'vâya fisâl virile ve tüccâr-ı mesfûrdan birinin âsitâne-i sa'âdetde mahkemeye ihzârı iktizâ iylese tercümânları hazır olmadıkça ihzâr olunmaya ve müşârûn-ileyhe tâbi' tüccâr her ne mahalle varırlar ise gerek vulât ve gerek kuzât ve gerek sâ'ir maslahâtgüzârlar tarafından haddiye talebiyle rencîde olunmayalar iskelelerinin birine gelüb kendü hâlleriyle ticaretler için lenker-endâz (s.21) olundukda tüccârlarına dâ'ir eşyâlarını bitürünceye degin ikâmetlerine mûmâna'ât olunmaya ve kendü hüsn-i rızâlarıyla eşyâlarını ihrâc itmezler ise elbette metâ'nızı çıkarun deyü ibrâm itmeyeler.

Beşinci madde:

Müşârûn-ileyhe tâbi' tüccâr sefineleri memâlik-i mahrûsem iskelelerinin birine gelüb kendü hâlleriyle ticâretler için lenker-endâz oludkda ticâretlerine dâ'ir eşyâlarını bitürünceye degin ikâmetlerine mûmâna'ât olunmaya ve kendü hüsn-i rızâlarıyla ihrâc itmezler ise elbette metâ'nızı çıkarun deyü ibrâm itmeyeler.

Altıncı madde:

Devlet-i çasâriyeye tâbi' sefinelere deryâda furtına müzâyakâ viridkde devlet-i âlfıyyeme tâbi' sefâyin re'isleri ve ahvâl-i deryâda mâhir ol mahallin kurbunda bulunanlar mu'âvenet ideler ve mu'âvenet için ücret-i mu'teleden ziyâde nesne talep olunmaya ve bâ-emr-i hüdâ bu ma'küle sefine gark ve helâk olunur ise karaya çıkan eşyâsına âherden tecâvüz olunmayub ol havâliye kârîb bulunan konsoloslara bi't-temâm teslîm oluna ve i'tidâlden ziyâde ücret-i nakliye talep olunmaya ve iki devletin limân ve iskelelerinde tarafeyn düşmânlarının cenk sefinesi donanmak câ'iz olmaya ve eğer bu makûle sefine donanmış bulunub veyâhûd düşman sefinesi devletinin iskele ve limânlarının birinde meks

üzre bulunur ise âher tarafının sefinesi çıkub gideli yigrmi dört sa'ât geç-medikçe hasmının sefinesine âzîmeti câ'iz olmaya ve limânlar içlerinde ve top aletlerinde tarafeynin sefâyini emîn ve sâlim olalar.

Yedinci madde:

Malta korsânı ve izbandid tâ'ifesi ahyânen Akdeniz sularında geşt ü güzâr itmeleriyle devlet-i âlîyyeme tâbi' re'âyâya isâl-i hisâret iderler ise bu sebep ile ta'arruz ve rencide olunmaya.

Sekizinci madde:

Devlet-i âlîyyeme tâbi' olan tüccâr tâ'ifesi devlet-i çasâriyeye tâbi' olan tüccâr sefinelerine süvâr olub eşyâ tahmîl iderler ise İngiltere ve Françe ve Nelerde sefinelerine süvâr olanların viregeldikleri rüsûmâtı ve bunlar dahi vireler ve dostâne mu'âmele oluna.

Dokuzuncu madde:

Devlet-i müşârün-ileyhin tüccâr sefinelerini mîrî eşyâ tahmîli ve asker nakli veyâhûd âher husûs için ahz sadriyle rencide itmeyeler.

Onuncu madde:

Tarafeynin cenk sefâyini rûy-i deryâda bir biri ile mülâki oldukların- da birbiriyle dostluk idüb zarâr ve ziyân itmeyeler.

On birinci madde:

Devlet-i müşârün-ileyhin tüccârından biri ticâret veyâhûd ziyâret için olıgeldüğü üzre bir mahalle murâd iderler ise varub gelmek câ'iz ola ve iyâb ve zehâblarında esnâ-yı târîkde cizyedâr olanlar vesâ'ir kimesne- ler dahl ve ta'arruz işlememek için yedlerine devlet-i âlîyye tarafından yol emri (s.22) ve tenbihnâmeler virile.

On ikinci madde:

Devlet-i Çasâriyye tüccârı simsârlık için Yahudi tâ'ifesinden birini kendü hüsn-i rızâlarıyla madâmki istihdâm itmeyeler taraf-ı devlet-i âlîyyemden berât-ı âlîşân ile bâ- şefî'i mücbîr ile Yahudi tâ'ifesinden simsâr ta'yîn olunmaya ve mesfûrdan biri simsârlık hizmetinde istihdâm olurlar ise sâ'iren mücib-i ibret için muhkem haklarından geline.

O üçüncü madde:

Devlet-i Çasâriyye tüccârından veyâhûd konsolos ve vekîlleri etbâ'ından biri madâmki kendü hüsn-i rızâsıyla ve şartlarına binâ'en bizim yanımızda kabûl-i İslâm itdi deyü kavlı-i mücerred ile ta'cîz olunmayub ve hüsn-i rızâsıyla islâma gelenlerin sâbit olmuş deyni var ise malından edâ oluna.

On dördüncü madde:

İmparatoru'nun yedinde patentası bulunan tüccâr ve re'âyâlardan biri hasbû'l-iktizâ korsân sefinesinde bulunan sefine-i merkûme ahz ve korsânları esir alur ise mesfûr kimesne madâmki korsânlıkda alâkası olmiyan

esir alınmaya ve bundan böyle bir takrîb ile tarafeynin re'âyası istirkak olunmaya.

Onbeşinci madde:

İki devlet beyninde akd olunan sulh ve salâh ve muhabbet ve vifâk-ı pâyîdâr ve üstüvâr olub iyâzen billâhi te'âlâ hilâf-ı zuhûr ider ise berr ve bahrde bulunan tarafeyn tüccâr ve re'âyâlarına vaktiyle ihbâr olunub her biri maslahâtlarına temşîd ve alacaklarını alub vireceklerini virdikden sonra nefis vee mallarıyla emnen ve sâlimen hudûdlarına idhâl oluna.

On altıncı madde:

İşbu mevâdd-ı mün'âkide taraf-ı devlet-i âliyyeden Cezâyir ve Trablus ve Tunus ocaklarına ihbâr olunub müşârün-ileyhin sefâyini ve tüccâr ve re'âyâlarının ocağ-ı merkûmun ile emniyet-birle âmed-i şüdleri husûsı vech-i münâsibi ile bast ve temhîd ve ânlar dahi işbû mevâdda dâhil olunmak için bu husûsı bâ-âsitâne-i sa'âdetde müzâkere veyâhûd der-âliyyemmden ocakları cânîbine mahsûs kimesne gönderilüb müşârün-ileyhe dükâ-i kebîr tarafından ta'yîn olunan kimesne ile müsâlâha ve müsâlеме-i mahsâsa akdine say' iylemeleri câ'iz ola.

On yedinci madde:

İşbu sulh ve salâh ve musâfat ve muvâlât ve ticâreti hâvî akd ve karâr-dâde olan sâlifü'l-beyân mevâdd şürûti tarafından ruhsât-ı kâmile ile me'mûr olanların imzâ ve mühürleriyle mûmzî ve memhûr kılınmağın fimâ-ba'd hilâfına bir dürlü vaz' ve harekete cevâz ve ruhsât virilmeye imdi işbu mevâdd-ı musâfat ve şerâ'it-i muvâlât madâmki ol tarafda mer'î ve mu'teber ve zevâbit ve revâbiti (s.23) tatarruk-ı hâlelden himâye ve siyânet olunarak müstahkem ve mukarrer ola ben dahi zat-ı me'âşî simât-ı hümâyûn ve cenâb-ı hilâfet-me'âb şevket-makrûnum şâyân ve sezâ olduğu vechile te'ahhüd iderim ki şürût ve kuyûd-ı müzâfâta taraf-ı zâhirü's-şeref-i şâhânemden ve ihlâf-ı sa'âdet ittisâfımızdan ve vükelâ-yı âli-makâm ve mîr-i mîrân sâhibü'l-ihtişâm ve ümerâ-i zevi'l-ihtirâm ve umûmen âsâkir-i nusret-i irtisâmızdan ve bi'l-cümle ubûdiyetimiz ile şeref-yâb olan tevâ'if-i hüddâmımız cânîblerinden ri'âyet olunub bir ferd hilâfına müte'âllik vaz' ve hareket iylemeye tahrîren fi'l-yevmi'l-hâdi ve'l-işrîn min şeh-i Recebü'l-mürecceb sene sittin ve mi'e ve elf.

3. 1. 12. 1747 Tarihli Franz Stefan'a Verilen Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlîli

Rükünleri itibariyle ahidnâme-i hümâyûn olarak isimlendireceğimiz bu belgede, doğrudan herhangi bir devlet adına muhatap alınmamış olup, belgenin doğrudan muhatabı Avusturya-Roma İmparatorluğu tahtına seçilen Maria Theresia'nın kocası ve aynı zamanda Toskana'nın dükası olan Franz Stefan'dır.

Ahidnâme-i Hümâyûn'un ilk rûknü davet bölümüdür. Davet bölümü diğer ahidnâmelere oranla oldukça uzun tutulmuştur. Allah'ın adı, Hz. Muhammed'in ism-i şerifinin dışında, dört halife ve sahabe ve evliyalardan zikredildiği uzun bir davet bölümü vardır.

Daveti takiben padişahın tuğrası ve tuğradan sonrada padişahın sıfatlarının sayıldığı unvan kısmı gelmektedir.

Unvan kısmı diğer ahidnâmelerden uzun olan bu ahidnâme de unvandan değişik olarak kaydedilmesi gereken "örnek kayser" ifadesidir. Bunun yanında daha önce yine sultan Mahmud dönemine ait nâme-i hümâyûn örneğinde olduğu, "Mısru nadireti'l-asr, Şam-ı cennet-meşamm, Haleb-i şehba" ifadeleri de yer almaktadır. Ayrıca ahidnâmede ilginç çoğul formlarına rastlanmaktadır: bazı Türkçe kelimeler, Arapça ve Farsça çoğul formları ile verilmiştir; mesela ülkat (ülkeler); Oymakan (Oymaklar) gibi.

Bu belgede Nişan formülü yoktur. Unvandan sonra Nakil kısmına geçişi belirtilen "tevkî'-i refî'-i hümâyûnum vâsıl olıcak ma'lûm olaki" formülü yerine, son derece ilginç bir ifade yer almaktadır.

"Menşûr-ı sa'âdet nüşûr-ı salatatanım tevkî'-i refî'-i sultânü'l-berreyn ile muvakkî u müzeyyen ve misl-i bi-misâli hilâfetim unvân-ı azâmet-nişân-ı hükânü'l-bahreyn ile muttarız u ma'nûndur, lâ-cereme şükrân alâ tilke'n-ni'âm zât-ı kirâmi-yi sıfât-ı şâhâneme lâyıq u evlâ ve himmet-i vâlâ-nehmet-i pâdîşâhâneme muvâfik u ahra olmuşdur ki" yani alışılmış bir geçiş cümlesi bulunmamaktadır. Bu cümlelerden sonra sulh başvurusunda bulunan ülke hükümdarlarına müsbet cevap verildiğini ve bunun güzel bir gelenek olduğunu anlatan cümleler gelmektedir:

"Melce-i selâtin-i âlî-tebâr ve melâz-i havâkîn-i zevî'l-i'tibâr olan âtâbe-i âliyye-i devlet-medâr ve südde-i seniyye-i übbehet-karârımıza izhâr-ı levâzım-ı dosti vü meveddet ve ifâ-yi merâsim-i sâmimi vü muhabbet idenlere mu'âmele-i bi'l-mücâmele ve insâf-ı merâmlarına müsa'âde olunup" nakil kısmı bu cümlelerden sonra başlamaktadır. Elkab ve dua kısmı nakil kısmının başlarında bulunmaktadır. İlk elkab ve dua, Avusturya-Roma İmparatoru olan Franz Stefan'a aittir:

"Hâlâ Roma imparatoru ve Cermenya'nın Kralı ve Lorinya ve Toskana'nın dükâ-i kebîri..." şeklinde daha önce Franz Stefan için kullanılan elkab ve duâ kısmı aynen kullanılmıştır.

Nakil kısmında birden fazla elkab ve duâ formülleri bulunmaktadır: Avusturya'nın İstanbul'da bulunan sulhü gerçekleştiren elçisi Penkler için kullanılan elkab ve duâ:

"Hâlâ der-âliyyemde mukîm orta elçisi olup Roma imparatorunun kavâli ve Nemçe devletinin müsteşârı olan, kıdvetü'l-ümerâi'l milletü'l-meshîyye, Enrika Hristafur dö Penkler, hutimet avâbibehü bi'l-hayr"

Daha sonra alışlagelmiş sadrazam formlarına benzer bir ifadeyle sadrazam Elhac Mehmed Paşa'ya ait elkab ve duâ formülü kullanılmıştır.

Bundan sonra iki taraf elçilerinin yaptıkları görüşmeler sonucunda 17 maddelik bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmada daha önce iki tarafın imzaladığı bir barışın tüm maddeleri hiç değiştirilmeden kabul edilmiştir.

Antlaşma iki tarafın iki ay içerisinde birbirine tasdikname göndermesini kabulüyle 1747 tarihinde imzalandı. Antlaşmada belirtilen ve ticarete dair onyedî madde bundan önce iki tarafın birbirine gönderdiği temessükler ile aynı maddelerden oluşmaktadır.

3. 1. 13. 1739 Belgrad Barış Antlaşması'nın Temdidi Sebebi İle Sadır Olan 1747 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûn (Nemçelü Ahidnâmesi, 57/1: 259-263)

Çün hazret-i hallâk-ı cihân-âferinin sümüvv-i inâyeti ve server-i enbiyâ aleyhi ve alâ âlihi ve eshâbihi efzalü't-tehâyânın izzü mu'cizâtı kesirâtî'l-berekâtıyla, Ben ki sultân-ı selâtin-i İslâm bürhân-ı havâkîn-i enâm tâc-bahş-ı hüsrevân-ı devrân hâdim-i esâs-i zulm ü üdvâd zillü'llahi'l-melikü'l-mennân olub eşrefü'l-buldâni ve'l-emakin ve ebrekü'l-seyrâni ve'l-mesâkin kible-i cemîle-i âlem ve mihrâb-i teveccüh-i âmme-i ümem olan Mekke-i Mükerrreme ve Medine-i Münevvere ve Kuds-i Şerif-i mübarekenin hâdim ü hâkîmi ve hasretü'l-mülûk olan bilâd-ı selâse-i mu'azzama ki İstanbul ve Edirne ve Burusa'dur ânların ve Şam-ı cennet-meşâmm ve Bağdad-ı darü's-selâm ve Mısru nâdiretü'l-asr behimetâ ve külliyyen Arabistan ve Haleb-i şehbâ ve Irak-ı arab u Acem ve Basra ve Lahsa ve Deylem ve Rakka ve Musul ve Şehrizor ve Diyar-ı bekr ve Zü'l-kadriye ve Kürdistân ve Gürcistân ve vilâyet-i Erzurum ve Sivas ve Adana ve Karaman ve Van ve Mağrib ve Habeş ve Tunus ve Trablus-şam ve Kıbrıs ve Rodos ve Girit ve Mora ve Akdeniz ve Karadeniz ve Cezâyir ve Süvahlı ve diyâr-ı Anatoli ve memâlik-i Rumili ve husûsan ülkât-ı Tâtâr ve Deşt-i Kıpçak ve ilât-ı Tâtâr'a dâ'ir ol havâlilerde vâki' umûm sığnak ve vilâyet-i Kefe ve etrâfında vâki' cümle-i oymâkân ve müzâfâtıyla diyâr-ı Bosna ve Sırb hükümeti ve ânda olan kılâ' u husûn ve bilâd-ı Arnavudluk ve Belgrad-ı dârü'l-cihâd ve bitamâm memâlik-i Eflâk ve Boğdan ve ta'rîf ü tasnîfinden müstağni nice bıkâ' u buldânın pâdişâh-ı kişver-küşa ve şehinşâh-ı memleket-ârâsi es-sultân ibnû's-sultân Mahmud hânım ki, menşûr-ı sa'âdet-nüşûr-ı saltanatım tevkî'-i refî'-i sultânü'l-berreyn ile muvakkî u müzeyyen ve misl-i bi misâl-i hilâfetüm unvân-ı azâmet- nişân hakânü'l-bahreyn ile mutazarrır u ma'nündür lâ-cereme şükran alâ tilke'nâ'im zât-ı kirâmi-yi sıfât-ı şâhâneme lâyük u evlâ ve himmet-i vâlâ-nehmet-i pâdişâhâneme muvâfik u

ahra olmuştur ki melce-i selâtin-i âlî-tebâr ve melâz-i havâkin-i zevi'l-
i'tibâr olan âtâbe-i âlfıyye-i devlet-medâr ve sütte-i senıyye-i übbet-
karârımıza izhâr-ı levâzım-ı dostı vü mevveddet ve ifâ-yi merasim-i sâ-
mimi vü muhabbet idenlere mu'âmele-i bi'l-mücâmele ve isâf-ı merâmla-
rına müsâ'âde olunup akd u temhîd olunan erkân-ı müsâleme tatarruk-ı
haletden sıyânet ve şerâyet-i müsâfât bi-temâmiha ri'âyet kılınan binâ'en-
aleyh bundan akdem Devlet-i Âlfıyye-i dâ'imü'l-karâr ve saltanat-senıyye-
i sermedi-yi istikrârım ile Roma İmparatoru olan müteveffa altıncı
Karlos'un hayatında bin yüz elli iki senesi mâh-ı Cemadiyü'l-uhranın on
dördüncü gününden mütevelliyen yigirmi yedi sene müddet ta'yın ve
France pâdişâhı olan iftihârü'l-ümerâi'l-i-zâmi'l-ısevıyye muhtârü'l-
küberâi'l-fihâmi'l-mesihıyye muslihu mesâlihi cemâhiri't-tâ'ifeti'n-
nasrâniyye sahibü ezyali'l-haşmeti ve'l-vakâr sahibi delaili'l-mecdi ve'l-
i'tibâr kadîmi dostumuz haşmetlü miknetlü olan on beşinci Luiz
hatema'llahü avâkıbehü bi'l-hayr ve'r-reşad ve elheme ileyhi sebile'r-
rüşdi ve's-sedâd cenâblarının vesâtât ve kefâletleri inzimâmıyla yigirmi
üç madde üzerine Belgrad altında mün'âkid olan müsalahâ-i
mübârekenün mevâddi ve ba'dehü ve yine sene-i mezbûre mâh-ı
Şa'bânı'nın üçüncü gününde âsitâne-i sa'âdetümde kârâr-dâde ve imzâ
olınan husûsların temessüki ve ândan başka imparator-ı müşârün-ileyhin
vefâtından sonra kebîre ve memâlik-i ülkâtlarına vârisesi olub Macar ve
Çeh kralıçesi ve Avusturya'nın arhidükasesi ve'l-yevm Roma İmparatori-
çesi olan müftehârete'l- melikâti'l-azimeti'l-ısevıyye muhtâretü'l-
muhderâti'l-fehimâti'l-mesihıyye muslihâtü mesâlihi cemâhiri't-tâ'ifeti'n-
nasrâniyye sâhibetü ezyali'l-haşmeti ve'l-vakâr sâhibetü delâili'l-mecdi
ve'l-i'tibâr rağbetlü dostumuz haşmetlü miknetlü Mariye Tereze
Perençesa hatema'llahu avâkıbehü bi'l-hayri ve'r-reşad ve ahsene ileyhâ
sebile's-sedâd cenâblarının mukaddema ruhsât-ı kâmileleriyle murahas u
me'mûr olan Korifçiyu Konte Ulfeld nâm ilçi-i kebiri murahaslığı ile bin
yüz elli üç senesi Zi'l-hicce'nin on dördüncü günü târihinde Devlet-i
âlfıyyem murahaslarıyla bade'l-müzâkere karâr-dâde olub imzâ ve mü-
bâdele kılınan mevâdd temessüki egerçi ile'l-an mer'î tutulmadadur velâ-
kin beyne'd-devleteyn işbu düsturu'l âmel ve tarafeynden bu âna değın
niçe alâyim-i vâziha ile müstahkem ü mu'teber olan hüsn-i muvâlât ve
şerâyet-i müsâleme vü müsâfât imparatoriçe-i müşârün-ileyhânın zevce-i
muhteremleri olup hâlâ Roma İmparatoru ve Çarmanya Kralı ve Lorinye
ve Toskana'nın dukâ-i kebiri olan iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-ısevıyye
muhtârü'l-küberâi'l-mesihıyye muslihu mesâlihi cemâhiri't-tâ'ifeti'n-
nasrâniyye sâhibü ezyali'l-haşmeti ve'l-vakâr sâhibü delâil-i mecdi ve'l-
i'tibâr dostumuz haşmetlü miknetlü Françesko hatema'llahu avâkıbehü
bi'l-hayr ve'r-reşad ve ahsene ileyhi tarikü's-sevâb ve's-sedâd

cenâblariyle bu defa müceddeden akd olunan musalahâ-i dâ'imenin in'ikâdına bâ'is ibâdi olmakdan nâşî imparator-ı müşârün-ileyh ile temhîd olunan müsafâtın işbu akdi vaktinde zikr olunan Belgrad musalahâsının ve kezâlik sonra büyük ilçisi ile âsitâne-i sa'âdetimde karâr-dâde olan mevâdd temessüki dahi dâ'im ü ber-karâr kalması sezâ görülmekle müzâkere vü müsâlemenin âsitâne-i sa'âdetümde mukîm kapu kethüdâsı iken orta içlilik virdikleri kıdvetü'l-ümerâi'l- milleti'l-mesihîyye Enriko Hiristofur dö Penkler hutimet avâkıbehû bi'l-hayr memhûr u ma'mûlün-bih ruhsâtnâme-i sıhhât alâmetleriyle müstâkilen murahas ta'yîn eyledüklerini ve tercümesini huzûr-ı fayızu'n-nûr mülûkaneme de'b-dirin-i devlet-i ebed-mekîn üzere düstûr-ı ekrem müşîr-i efhâm nizamü'l-âlem nâzım-ı menâzımı'l- ümem müdebbirü umûri'l-cumhûri bi'l-fikrû's-sâkıb mütemmimi mehâmi'l-enâmi bi'r-re'yü's-sâ'ib mümehhidü bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyidü erkâni's-sa'âdeti ve'l- iclâl merâtibi hilâfeti'l-kübâ mükemmilü namûsi's-saltanatı'l-uzmâ el-mahfûfu bi-sunufi avâtifi'l-meliki'l-a'lâ vezîr-i azâm sûtûde şeyem-i vekîl-i mutlâk-ı sadâkât-ilmin es-seyyid elhac Abdullah Pâşâ edama'llahü te'âlâ iclâlehü ve zâ'afa bi't-te'yîdi iktidârehü ve ikbâlehu arz u telhîs idüb mazmûnı bi'l-cümle mehât-i ilm-i âlem-ârây-ı şâhânem oldukda zikrolunan Belgrad musalahâsından ve sonra karâr-dâde olan mevâdd temessüklerinde bir tebdîl ü ta'yîr olunmayub ve ol esnâda husûl-pezîr olan husûslar dahi bî-tamâmihâ yerlü yerinde takrîr vechen-mine'l-vücûh bir maddesine mugâyeret gelmeksizin cümlesinün te'kîd ü teşyîdine ve musalahâ mevâddının yigirmi üçüncü maddesi mantûkunca mukâddema yigirmi seneye degin ta'yîn olunan müddet yerine mesağ-ı şer'î olduğu vechle müddet-i memdûde ile işbu müsafâtın dâ'im u ber-karâr kılınmasına cânîb-i me'âl-i câlib-i mülûkanemden izn-i hümâyûnu-ı hilâfet-makrûnum erzâni kılınub kezâlik husûs-ı mezbûr vech-i muharrere-i mestûr üzere pezîrâ-yı teşyîd ü te'kîd kılınmak tarafeynden müstahsen ü müstasveb görölmeğın taraf-ı melzûmî'ş-şeref-i pâdişâhânemden olan ruhsât-ı mütehakkaka-i kâmile ve vekâlet-i mutlaka-i şâmileleri sebebiyle vezir-i azâm-ı müşârün-ileyh imparatoriçe-i müşârün-ileyhânın murahas-ları olan ilç-i mûmâileyh ile birkaç meclîs mülâkât ve miyânede bi'd-def'ât sebkât iden dostâne müzâkerâtdan sonra husûs-ı mezbûreye böyle karâr virdiğın sâlifü'z-zikr elli iki târihinde Belgrad kurbunda pezîrâ-yı in'ikâd ve ba'dehû âsitâne-i sa'âdetümde karâr-dâde olan musalahâ mevâddı ile sonra elli üç târihinde âsitâne-i sa'âdetümde olan büyük ilçileri ile ba'de'l-müzâkere erzâni istikrâr olub temessükleri mübâdele olunan maddelerin cümlesi işbu temessükde lafzun bi-lafız zikr olunmuş misillü mer'î vü mukarrer tutulub ve ânlardan başka maksûd-ı aslî olduğu üzere zikr olunan musalahâ mevâddının yigirmi üçüncü maddesinin

mantûkunca yigirmi seneye degin mukaddemâ ta'yîn olunan müddet yerine mabeynde olan işbu musafât u musalahâ meşâğ-ı şer'î olduğu vechle fimâ-ba'd müddet-i memdüde ile dâ'im u ber-karâr olmak üzere müceddeden akd olunmağla işbu akd olunan dâ'imi sulh ve dostluk isâ'at olunup böyle i'tibâr oluna ve ber-vech-i muharrer mukaddemâ Belgrad kurbında müşârün-ileyh Roma İmparatoru müteveffâ altıncı Karoloş ile akd olunduğı vech üzere işbu musalahâ şöyle kâvî ve muhkem ola ki resm üzere bugün ki günde müceddeden sulh u salâh ahidnâmeleri akd olunmuş misillü ve kezâlik musalahâ-i mezkûre ve mevâdd temessüklerinde mestûr olan maddeler bi'l-cümle tekrâr derc olunub dâhil olmuş ki ri'âyet olunup bi-tamâmihâ cümlesi mer'î ve mu'teber tutıla ve müceddeden akd olunan işbu musafât cenâb-ı şevket-me'âb-ı übbehet-nihâbımın ism-i sâmilere ve gerek imparatorçe-i müşârün-ileyha cenâblarının esmâlarıyla teşyid olunduğundan gayrî fimâ-ba'd tarafeynden târîh-i temessükden altmış güne dek âsitâne-i sa'âdetime vürüd ve mübâdeleten ahz ü i'tâ olunacak tasdiknâmeler ile müşeyyed ü müstahkem ve müceddeden akd olunan işbu musalahâ-i mübâreke bu vechle düstürü'l-âmel olmak şartıyla işbu bin yüz altmış senesi mâh-ı Cemadiyü'l-ulânın on yedinci günü târîhiyle müverrah temessükler sadr-ı a'zâm-ı müşârün-ileyhin ma'rîfetiyle mübâdele olunub hâlâ mübâdele olunan temessükün tasdiknâmesi imparatorçe-i müşârün-ileyha taraflarından südde-i senîyye-i sidre makâmımıza vârid ü vâsil olduğımı sadr-ı a'zâm-ı müşârün-ileyh cenâbları de'b-dîrîn-i devlet-i ebed-mülküm üzere rikâb-ı kâmiyâb-ı mülûkâneme arz u takdîm idüb tasdiknâme-i sihhât-alâme-i mezkûre nezd-i hümâyûnumda karîn-i kabûl olmağla imdi ben dahi cenâb-ı hilâfet-me'âb-ı şevket-nisâbuma lâyük u sezâ olan vech ile ta'ahhüd iderüm ki akd olunan işbu mevâdd-ı musalahânın şurût u kuyûd ve mevâsik u uhûduna kemâl-i ri'âyet olmak madamına ol cânîbden hilâfına vaz' u hareket sâdir olmaya ve taraf-ı hümâyûn-i pâdişâhânemden ve ahlâf-ı nüht-ittisâfumdan ve vükelâ-i âlimakâm ve mîr-i mîrân-ı nusret-irtisâmımızdan ve bi'l-cümle ubûdiyetimiz ile şeref-yâb olan tavâif-i hüddâmımızdan bir ferd hilâfına müte'âllik vaz' u hareket eylemeye

Tahrîren fi'l-yevmi'l-hâdi ve'l-ışrin min şehri Recbi'l-mücerreb sene sittîn ve mi'e ve elfin.

Be-makâmi dâri's-saltanatî'l- âliyye Kostantiniyyeti'l-mahmiyeti'l-mahrûse.

3. 1. 14. 1739 Belgrad Barış Antlaşması'nın Temdidi Sebebi ile Sadır Olunan Ahidnâme-i Hümâyûn'un Tahlili

1747 tarihli bu belge rükünleri itibariyle bir ahidnâme metni olup ahidnâme-i hümâyûnun doğrudan muhatabı Avusturya Devleti'dir. Ancak ahidnâmenin yazılış amacı, 1739 yılından beri yürürlükte olan Belgrad

Barış'ın Osmanlı tarihinde ilk kez süresiz olarak uzatılması ve bu sebepten dolayı bir elçi gönderilmesi olduğu için, bilinen ahidnâme-i hümayûnlardan bazı yönleriyle farklıdır.

1747 tarihli bu ahidnâmede daha önceki ahidnamelerden farklı olarak maddeleri zikredilen bir ahidnâme değil, aksine daha önce imzalanan bir barışın bütün maddelerinin aynen kabul edildiği bir ahidnâme söz konusudur.

Yine farklı olarak genelde ahidnâmelerde davet, tuğradan önce yazılmasına rağmen bu belgedeki ilk rükün tuğradır. Sultan Mahmud'a ait olan bu tuğrayı davet rüknü takip etmektedir. Davet rüknü "çün" kelimesi ile başlayan ahidnâmenin davet bölümündeki ifadeler bilinen davet örneklerine benzese bile, yine de ifadelerinde bazı değişiklikler vardır ve oldukça kısadır:

"Çün hazret-i hallâk-cihân-aferi'nin sümüvv-i inâyeti bi-gâyeti ve server-i enbiyâ aleyhi ve alâ alihi ve eshâbihi ezale't-tehâyânın izzü mu'cizâtı kesîrati'l-berekatıyla"

Belgede davet bölümünden sonra yine bilinen unvan rükünlerinden biraz farklı ifadelerin yer aldığı unvan kısmı yer almaktadır. Unvanda daha önceki ahidnâme örneklerinden farklı olarak padişahın sıfatlarına eklenen "hâdîm-i esâs-ı zulm ü üdvân" ifadesidir. Diğer ifadeler ise daha önce unvan örneklerine oldukça benzemektedir. Daha önceki ahidnâmede geçen ilginç çoğul formlarına burada yine rastlanmaktadır. Farklı olarak Türkçe "iller" kelimesinin Arapça ve Farsça çoğul formları ile "ilât" olarak kullanılması gibi.

Bu belgede de nişan bölümü yer almamaktadır. Unvandan sonra gelen nakil kısmına geçişi belirten ifade bilinen geçiş cümlesi, "tevkî'-i refî'-i hümayûnum vâsıl alıcak ma'lûm olaki" yerine bir önceki ahidnâmede kullanılan ilginç ifadenin aynısı kullanılmıştır. Bu cümlelerden sonra ise, yine bir önceki ahidnâmede geçen aynı ifadelerin yer aldığı sulh başvurusunda bulunan ülke hükümdarlarına olumlu cevap verildiğini ve bunun güzel bir gelenek olduğunu anlatan güzel cümleler gelmektedir.

Bu ifadelerden sonra ise tam olarak nakil cümlesini belirten bölüme geçilmiştir. Burada, daha önce yapılan ve halen yürürlükte olan sulh ve bu sulhün yenilenmesinin sebepleri anlatılmaktadır. Daha önceki sulh maddeleri aynen kabul edildiği için ahidnâme maddeleri zikredilmemiştir. Burada dikkat çeken nokta sulh müddetinin daha önceki ahidnâmede 27 yıl olduğu ve bu müddetin yenilenen 1747 tarihli bu antlaşma ile süresiz olarak uzatıldığının kararlaştırılmış olmasıdır.

Barış süresinin bu şekilde süresiz olarak uzatıldığını belirten bu ifadelerden sonra, elkab ve duâ kısmı gelmektedir. Nakil kısmının başlarında

yer alan ilk elkab ve duâ 1739 Belgrad Barışı'nın kefli olan ve arabuluculuk yapan Fransa Kralı XV. Louis'ye aittir.

“İftihârü'l-ümerâi'l-izâmî'l-îsevîyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâmi'l-mesihîyye muslihu mesâlihi cemâhir't-tâ'ifeti'n-nasrâniyye sâhibü ezyâlî'l-haşmeti ve'l-vakâr sâhibu delâilî'l-mecdi ve'l-i i'tibâr kadîmi dostumuz haşmetlü miknetlü olan on beşinci Luyiz, hatema'llahû avâkîbehû bi'l-hayr ver'r-reşâd ve elheme ileyhi sebile'r-rüşdi ve's-sedâd”

Görüldüğü gibi elkab kısmı bilinen yabancı hükümdarlar için kullanılan elkaba benzemesine rağmen, dua formülü biraz değişikdir.

Fransa Kralı'na ait bu elkabdan sonra yine Avusturya-Roma İmparatoriçesi Maria Theresia için kullanılan elkab ve dua formülü yer almaktadır:

“Macar ve Çeh kraliçesi ve Avusturya'nın Arhidükası ve'l-yevm Roma imparatoriçesi olan, müftehârü'l-melilâti'l-âzîmâti'l-îsevîyye muhtârü'l-muherâti'l-fehimâti'l-mesihîyye muslihâtü mesâligi cemâhiri't-tâ'ifeti'n-nasrâniyye sâhibetü ezyâlî'l-haşmeti ve'l-vakâr sâhibetu delâilî'l-mecdi ve'l-i i'tibâr râğbetlü dostumuz haşmetlü miknetlü Mariye Tereze Perençessa, hatema'llahû avâkîbehâ bi'l-hayr ve'r-reşâd ve ileyha sebile's-sevâb ve's-sedâd”

Avusturya-Roma İmparatoru Franz Stefan için kullanılan elkab ve duâ formülü daha önceki ahidnâmede kullanılan ifadelerin aynısıdır. Franz Stefan'ın elkabını takiben Avusturya'nın İstanbul'da bulunan ve sulhü gerçekleştiren elçisi Penkler için kullanılan daha önceki ahidnâmelerde de geçen oldukça kısa bir elkab ve dua formülü yer almaktadır.

Avusturya elçisinden sonra ise, antlaşmanın uzatılmasında etkisi olan Sadrazam Abdullah Paşa'ya ait ve bilinen ahidnâme-i hümayûnlardaki sadrazamlar için kullanılan gelen elkab ve duâ formülü yer almaktadır.

İçinde birden fazla elkab ve duanın bulunduğu bu nakil kısmından sonra Tenbih/Te'kid kısmı gelmektedir:

“İmdi ben dahi cenâb-ı hilâfet-me'âb-ı şevket-nisâbuma lâıyk u sezâ olan vech ile ta'ahhüd iderim ki, akd olunan işbu mevâdd-ı musalahânın şurût u kuyûd ve mevâsik ü uhûdına kemâl-i ri'âyet madâmına ol cânîbden hilâfına vaz' ü hareket sâdır olmaya taraf-ı hümayûn-ı pâdişâhânemden ve ahlâf-ı müft-ittisâfumdan ve vükelâ-i âli makâm ve mîr-i mîrân-ı sâhibu'l-ihtişâm ve ümerâ-i âli makâm ve mîr-i mîrân-ı sâhibu'l-ihtişâm ve ümerâ-i cümle ubûdiyetimiz ile şeref-yâb olan tavâif-i huddâmımızdan bir ferd hilâfına müte'âllik vaz' u hareket eylemiye”

Belgenin sonunda belirtilen tarih kısmında ise:

dostâne akd-i meclîs olduktan sonra işbû ahidnâme-i katiye-i müsalahâda tertîb olunan mevâdde şürût-ı atıyyeye bâ-iltizâmını nizâm ve rabıtâ virmişdir.

Evvelki madde:

Fimâ-bâ'd iki devlet beyninde ve tebâ'a ve re'âyâları miyânında berren ve bahren ve nehren müeyyed ve umûmi bir sulh ve salâh ve sâ-mimi safvet ve muhabbet ve vifâk ve musâfât-ı kâmile mer'î ve mu'teber ola şöyleki muhârebe esnâsında gerek iki devlet beyninde ve gerek taraf-ı ahârın tarafgiri olmuş cânîbeyn re'âyâ ve tebâ'ası tarafundan vukû' bulan evzâ-i hasmane ve etvâr-ı cebriye ve cerâyim-i sâ'ireleri ale'l- umûm fimâ-bâ'd neysen mensiya ferâmuş olunub gayr-i vâki' i'tibâr oluna ve be-tahsis Karadağ ve Bosna ve Sırp ve Eflâk ve Boğdan ahâlisinden Devlet-i Âliyye'ye hilâfen Nemçe devletine tebe'iyet itmiş olanlar her kangî rütbeden iseler cerâyim-i sâbıkâları münsî i'tibâr olunub afv ve kendü devletlerine hilâfen Devlet-i İmparatoriye'ye mütabe'ât eyleyenler yevmen mine'l-eyyâm ta'aruz ve te'dîb ve rencide olunmayub yurdlarına avdet ve emlâk ve imtiyazât-ı sâ'irelerine müzhîr olub ke'l-evvel ve taraf-larında emîn ve müreffehü'l-hâl ikâmetleri câ'iz ola.

İkinci madde:

Muâhid olan iki ulu devletler bin ikiyüz iki senesi Cemaziye'l-evvelinin ikisinde vâki' ilân-ı harbden mukaddem cârî olan istatuko istrikti işbû müsalâhânın esâs-ı müstereki olmak üzere tarafeynden ikrâr ve kabûl iderler binâ'en-aleyh bin yüz elli iki senesi Ceaziye'l-ahârın evâhirinde vâki' Belgrad Ahidnâmesi ve sene-i mezkûre Şa'bânı'nın üçünde akd olunan muâhedeyi ve elli üç senesi Zi'l-hicce'sinin ondördünde Belgrad nâmesini tefsîr ve izâh eyleyen muâhedeyi ve bin yüz altmış târîh-i Rebiü'l-evvelinin onbirinde akd olunub Belgrad müsalâhâsını te'yîd eyleyen senedi kezâlik bin yüz seksen dokuz senesi Rebiü'l-evvelinin dokuzunda akd olunub Bukovina kazasının ferâgâtını nâtk olan muâhedeyi ve yine kıt'a-i mezkûrenin tahdîdine dâ'ir bin yüz doksan senesi Cemâziyü'l-evvelinde akd olunan senedi bi- aynihâ manâ-yı mutlaka ve me'âl-i sâhîh ve kâmilleri üzere bir vechile hilâfına hareket olunmayub ve kimesneye etdirmeyerek tecdîd ve ibkâ eyleyüb uhûd ve senedât ve muâhedât-ı mezkûre işbu maddede lafzun bi-lafız derc ve tastîr olunmuş gibi müebbeden kâvî ve mu'teber olub düsturu'l-âmel tutula.

Üçüncü madde:

Bundan başka Devlet-i Âliyye-i ebed-peyvend garb ocakları korsân-larından vesâ'ir Devlet-i Âliyye re'âyâsından Devlet-i İmparatoriye li-mânlarından hurûç iden Nemçe tüccâr sefînelerinin temîni ve ânlar tarafından düçâr olabildikleri bi'l-cümle hasarâtın tazmînini mutazammın olub bin yüz doksan yedi senesi Rebiyü'l-ahirin ikisinde i'tâ olunan se-

nedi ve Eflâk ve Boğdan memleketlerinde (s.32) Erdel çobanlarının ve koyun sürülerinin mürûr ve ubûr ve ikâmetlerine dâ'ir bin iki yüz bir senesi evâsıtı şehri-i saferü'l-hayrda virilen fermân-ı âlîşânı ve hudûdun hüsn-i nizâm ve asayışı ve re'âyânın menfa'ât ve emniyet ve maslahâtı ve Nemçe Devleti'nin ticâret ve seyr-i sefâyinleri zımnında bin iki yüz iki senesi Cemâziyü'l-evvelinin ikinci gününe değin cârî olub tarafeynden devletçe makbûl olan nizâm ve senedâtı ve evâmir-i münîfe-i sâ'ireyi bi-aynihâ mânâ-yı mutlaka ve me'âl-i sâhîh ve kâmilleri üzre bir vechile hilâfına hareket olunmayub kimesneye dahi idirmeyerek tecdid ve ibkâ eyleyüb işbû senedât ve ahkâm ve devletçe makbûl salîfû'z-zikr nizâmlar lafzun bi-lafız derc ve tasfîr ve zikr ve tasfîr olunmuş gibi müebbeden kâvî ve mu'teber olub düstûru'l âmel tutıla.

Dördüncü madde:

Devlet-i İmparatoriye bin iki yüz iki senesi Cemâziyü'l-evvelinin ikisinde cârî olan istattiko istirikt esâs makbûlüne tarafından dahi her şey tatbîk ve Devlet-i Âlîyye'nin mu'âmele-i dostî ve hakkâniyet-i kâmile mukâbele ve tevâfuk zımnında te'ahhüd ederek işbû seferde imparator-ı müşârûn-ileyhin askeriyle istilâ olunan cem'î memâlik ve arâzi ve kılâ' ve şehirle ve palankâları her kangî isim ve şöhet ile meşhûr iseler bi'l-cümle Eflâk memleketi ve Nemçe askerinin zabtınd olan Boğdan kazâları dâhil olarak kâmilen ve bilâ-taksîm Devlet-i Âlîyye'nin kılâ' ve bekâ' ve palankâlarını hîn-i istilâda derûnlarında mevcûd Devlet-i Âlîyye'nin arteleriya ya'ni top ve emsâli alât-ı harbiye-i seferiyeleriyle buldukları hâl üzre redd ve teslîm eylemeleri te'ahhüd ider.

Besici madde:

Hotin kal'âsı ve ahâd-ı nass beyninde Roya ta'bîriyle meşhûr olan kazası kılâ'-ı sâ'irede bi't-terâzi kabûl olunan şürût üzre Devlet-i Âlîyye ile Devlet-i Rusya Devleti beyninde musalâha akd olunub devlet-i mezkûre tarafından zabt olunan arâzinin tahliyesi için vaz' ve ta'yîn olunacak müddet-i sârih zarfında Devlet-i Âlîyye'ye tahliye terk ve redd ve teslîm oluna ol vakte dek kal'â-i mezkûre kazâsıyla ma'ân Nemçe Devleti'nin yedinde bî-tarâf olarak emâneten mahfûz olub fimâ-ba'd işbu muhârebeye müdâhele itmeyerek Nemçe Devleti Devlet-i Âlîyye aleyhine vechen mine'l-vücûh zâhiren yâhûd bi'l-vâsita bir dürlü hareket ile Rusya devletine imdâd ve i'ânet eylemeye.

Altıncı madde:

Tasdiknâmelerin mübâdelesi akabinde tarafeynden tahliyelere ve istilâdide olan cümle mahallerin teslîm ve tesellümlerine ve ati'l-beyân olan müddetlerde iki devletin hudûd-ı kadîmeleri ibkâsına cânibeynden mübâşeret oluna ve iki tarafın mübâşirleri Belgrad ahidnâmesinin on üçüncü maddesi olgideği üzre intihâb ve ta'yîn olunub ba'zısı Eflâk

memleketi ve Boğdan'ın beş kazası tahliyesi maslahatına tasdiknâmeler mübâdelesi gününden hesâb-birle otuz gün zarfında tekmi'l itmek üzere me'mûr olalar sâ'ir mübâşirler dahi bin ikiyüz iki Cemâziyü'l-evvelinin ikisinde mukaddem cânîbeyn mutasarıf oldukları arâzinin istatuko istrikt ka'idesi üzre Bosna ve Sırb memâlikinin ve enhâsiyle İrşova-i atikin hudûdunu ibkâ zımnında nehr-i Une'nin yukarı tarafın teveccüh eyleyeler Une tarafına me'mûr olacak mübâşirlere tasdiknâmeler mübâdelesi gününde bed ile iki mâh müddet tahsîs olunub zirâ müddet-i mezkûre kılâ'ın istihkâmat-ı cedîdesini hedm ve hîn-i istilâda bulundukları heyete ircâ ve kezâlik kal'âlar ve palankâlar derûnunda mevcûd cem'î arteleriya ya'ni top ve emsâli alât-ı seferiye ve mühimmât-ı harbiyye ve zahâyirin nakl ve celbleri zımnında müddet-i mezkûrenin lüzûmu derkârdır.

Yedinci madde:

İşbu sefer hengâmında askerî ve gayr-i askerî zabt olunan cem'î üse-râ-yı Devlet-i Âlîyye bilâ-istisnâ Devlet-i İmparatoriye tarafından sebilleri tahliye ve Ruscuk ve Vidin ve Bosna havâlisinde Devlet-i Âlîyye mübâ-şirlerine teslîm olunub mukâbelesinde ancak zindânlarda ve Bosna serkerlerinden ba'zısında bulunan Devlet-i İmparatoriye'nin re'âyâ ve soldâtları teslîm olunub iyâdi-i efrâda memâlik-i Devlet-i Âlîyye'de mikdâr-ı kesîri bâki olmağla Devlet-i Âlîyye bu bâbda seferden mukad-dem câri olan istatuko istrikt ka'idesine muvâfakât ve asâr-ı mükeddere-i muharrem-i mahiv ve izâle zımnında meccânen ya'ni bilâ-behâ ve bilâ-bedel tasdiknâmeler mübâdelesinden sonra iki mâh zarfında cem'î abid ve esirleri her kangisin ve cins ve rütbeden ve her kimde ve kangî mahalde bulunurlar ise redd ve teslîm eylemeği te'ahhüd ider şöyle ki fimâ-ba'd tarafeyn re'âyâsından ferd-i vâhid cânîb-i ahârın memâlikinde kaydı esirde kalkmaya ve ancak memâlik-i Devlet-i Âlîyye'de kavâ'id-i mer'îyye üzre rızâ'en dîn-i islâmî kabûl idenler ve memâlik-i Nemçe'de tanassur idenlerden ma'âda tarafeyn memâlikinde ferd-i vâhid kaydı esirde kal-maya.

Sekizinci madde:

İşbu seferden mukaddem yâhûd sefer esnâsında ahârın arâzisine çe-kilmiş ve râ'iyetini kabûl idüb rızâ'en ikâmet iden re'âyâ-yı cânîbeyn tâb'î devletleri tarafından (s.33) bir vakitda i'âde olunmaları iddi'â olunmayup tebeiiyyet iyledikleri devletin re'âyâ-yı sâ'iresi gibi ad olunub min-ba'd ol vechile haklarında mu'âmele oluna kezâlik şol kimesneler ki iki devletde mâlik-i emlâk olanlar kimesne tarafından muhâlefet olun-maksızın hâllerine çesban gördükleri vech üzre meskenlerini devleteynin birinde diledikleri tarafda ihtiyâr eylemeğe me'zûn olalar lâkin cânîb-i ahârın memâlikinde mâlik oldukları emlâkı fûrûht iderek ancak bir devle-te ihtiyâr-ı tebe'iiyyet itmeğe mecbûr olalar.

Dokuzuncu madde:

Muahid olan devletler müsâlâhanın semeresi olan ticâreti bir an akdem ifâ ve sâlifü'z-zikr ikinci ve üçüncü madde mezkûr şürûtun icrâsıyla istatuko istrikt ka'idesinin fâ'idesini esbâb-ı umûr-ı memâlikden mâdûd tüccâr zümresine dahi temdîd ve bildiri itmek mülâhâzasıyla nizâm ve rabitâ virmişlerdir ki müddet-i muhârebe tarafeyn re'âyâsına yani Devlet-i Âliyye'de bulunan imparator cenaâblarının re'âyâsına ve Nemçe Devleti'nde bulunan Devlet-i Âliyye re'âyâsına bir dürlü zararî icâb itmemek için tarafeyn re'âyâsının ilân-ı harb vaktinde pesmânde kalan mesâlih-i metrûkelerini ve kable's-sefer câri olan hukûk ve de'âvi-i şer'iyye-i sâbıkâlarını iddi'a ve mâl ve eşyâlarını istirdâd ve alacakları olan kimesneleri şer'ân davet ve Belgrad Ahidnamesi'nin on yedinci ve Pasarofça ticâretnâmesinin on sekizinci maddelerine hilâfen ilânı harb vaktinde edâsına muhâlefet ile lâzım gelen zarar ve hasâr-ı sâ'irelerini mütâlebe ve cem'i mevâdd-ı sabikü'l-beyân mahâkimi şer'iyye vülât ve zâbitân-ı cânîbeyne lede'l- müraca'ât seri'ân hakkâniyet-i kâmile cihetiyle vakit mürûr iyledi deyü müdde'-i aleyh tarafından illet olmak üzere irâd olunmasına ruhsât virilmeye.

Onuncu madde:

İki devletin hudûdunda me'mûr olan vülât ve kumandânlara mutlaka nizâm ve intizâmın ibkâsını ve hudûda asayiş ve hüsn-i hemcivâri ve tarafeyn me'mûrları ma'rîfetiyle ibkâ olunan sınırları vechen mine'l-vücûh tebdîl ve ta'yîr olunmayub vikâye olunmalarını ve nehb ve gâret ve tecâvüzlerin men'ini ve devleteyn beyninde câri olan uhûda mebni kavâ'id ve nizâm-ı sâbık üzere hareket olunarak zarar ve hasâr vukû'unda iktizâ idenlerden tazmîn ve tahsîl olunmasını nâtik kendülerü mes'ûl olacaklarını şâmil ekîd ve şedîd ve evâmir-i şerîfelerine göre tedbîrlerine ihtimâm ve mübâderet oluna.

On birinci madde:

Kezâlik iki devletin hükkâm ve zâbitânına cidden tenbîh ve tavsîye oluna ki ticâret ve masahâtlarına mebni tarafeynden hudûdu mürûr idenleri himâyet ve siyânet eyleyenler ve memâlik derûnunda seyahât ve nehren iyâb ve zehâbları câ'iz ola ve haklarında merâsim-i mihmanû'n-nevazi icrâsından başka ikinci ve üçüncü madde ile tasdik olunmuş uhûd ve senedât ve mevâsikin muktezâsı üzere gerek nefisleri ve gerek götürdükleri kendü ticâret malları için rüsûmâtı mu'âyeneden ma'âda ne taleb itmeyüb ve kimesne tarafından taleb itdirilmeyüb himâyet ve siyânet olunalar.

On ikinci madde:

Devlet-i Âliyye memâlikinde hazret-i İsa dininden olan Lâtin râhibleri ve tâbi' olan kimesneler icrâ-yı âyin ve kilisâlarının ta'mîr ve

termimine vikâyesine ve Kuds-i şerîf ve sâ'ir ziyâretgâhlarına varub gelmelerine ve himâyet ve siyânelerine dâ'ir istatuko istrikt ka'idesine binâ'en gerek Belgrad Ahidnâmesi'nin dokuzuncu maddesiyle mezheb-i mezkûre müsâ'ade olunan imtiyâzâtı ve gerek ba'dehû şeref-sudûr iden evâmîr-i münîfe ve senedât-ı sâ'ire-i şehinşâh tecdît ve ibkâ olunur.

Onüçüncü madde:

Gerek işbu müsâlâha-i mübârekenin reside-i hayriyesiyle ve gerek şevketlü mehâbetlü kerâmetlü azâmetlü pâdşâh-ı gît-i sitân ve âlem-penâh ve şehriyâr-ı tâc bahş-i sitâre sipâh veli-niğmetimiz efendimiz hazretlerinin taht-ı âli baht-ı mevrûslarına cülûs-ı hümâyûn-ı meymenet me'nûsları ve haşmetlü miknetlü Roma İmparatoru cenâblarının hasbe'l-verese âric-i erike-i hükümdârı oldıgını ihbâr vesilesiyle cânîbeynden orta ilçiler irsâl oluna ve mûmâ-ileyhim ilçiler hakkında devleteynde câri ve mu'tâd olan rûsûm ve teşrifât ve ikrâm icrâ oluna ve istatiko istrikt üzre hukûk-ı milele â'id olan cem'i imtiyâzât haklarında câri olub mer'î olan uhûd ve şurût mantûkınca rûtbelerine â'id olan müsâ'adât-ı sâ'ire ile kâmiyâb olalar ve atâbe-i âlîyyeden Nemçe İmparatoru cenâblarının orta ilçisi halefleri hakkında dahi rûtbelerine tevâfûtüne nazar olunarak tebe'a ve hademe ve müte'âlikleri ve haneleri hakkında dahi kezâlik câri olalar ve cânib-i İmparatoriye'den iyâb ve zehâb iden kuryeden kable's-sefer soyulanların Devlet-i Âlîyye emvâl-i magsûbelerinin zarûri ahâlisin icâb idecek esbâb ve vesâili müsâmaha ve igmâz itmeyeceğinden ma'âdâ (s.34) fimâ-ba'd kuryelerin emnen ve sâlimen iyâb ve zehâbları kârger-i te'sîr olıcak vechile hile iktizâ iden nizâmı icrâ eyleye.

On dördüncü madde:

İşbu ahidnâmelerin bi-aynihâ mütâbık iki sûret-i asliyeleri birisi Tûrkî lisânında tertîb Devlet-i Âlîyye murahhasları tarafından imzâ ve birisi suhûlet için istishâb olunan Fransız lisânı üzre Nemçe İmparatoru cenâblarının murahhaslarından bâde'l- imzâ ve rûtbetlü mütevassıt murahhas ilçiler ma'rîfetiyle ba'de'l-mübâdele mu'âhid olan cânîbeyn devletlerine irsâl olunan binâ berin imzâ gününden bed ile kırk gün zarfında ve evvelce mümkün ise tarafeynden imzâ olunmuş tasdiknâmeleri devleteyn beyninde sermeden ve müebbeden düstûr'l-âmel ve tecdîd ve ibkâ olunmuş cem'i uhûd ve mevâsik ve senedin mütâbık sûretlerine ma'ân yine mûmâ-ileyhim mütavassıt ilçiler ma'rîfetiyle cânîbeyn murahhasları beyninde mübâdele olunalar.

Hatime

Bu zikr olunan on dört maddeyi şâmil ahidnâme ve tasdiknâmelerin vakt-i merkûmda mûmâ-ileyhim mütavassıt ilçiler ma'rîfetiyle mübâdele ve teslîmi husûsı art ve rabt olundığı üzre inşallâhü'l-mülkü'l-i'lâm hüsn-i ihtimâm tarafeyn ve sıdk ve hulûs-ı cânibe ile pezirâ-yı hitâm olmak için

yedimizde olan ruhsâtnâme-i hümâyûn mücibince işbu temessükün terkîm ve imlâ ve mühür ve imzâlarımız ile mahtûm ve mümzî kılınub mütevasıtın mümâ-ileyhim ma'rifetiyle mürahasının merkûmun yedlerine teslîm ve i'tâ olundu.

Tahrîren fi'l-yevmü's-salis min şehr-i Zi'l-hiccetü's-şerîf li-sene-i hamis ve mi'e teyn ve elf min hicret-i men lehü'l emrû's-şeref.

Mütevasıt ilçilerin ahidnâme temessüki zuhûrınca tahrîr iyledikleri tavassut sened suretidir.

Biz ki haşmetlü Prusya kralı ve haşmetlü İngiltere kralı ve menzeletlü âsitânı cezâlleri cenâblarının mürahasalarıyuz müsâlâha maslahâtında mütevasıt-ı me'mûrini ile bulunub beyân ideriz ki Devlet-i Âliyye ile Devlet-i İmparatoriyye beyninde münfa'id salifü'z-zikr müsâlâha ahidnâmesini şâmil iylediği cemi'-i kuyûd ve şürût ve revâbıtı ile haşmetlü Prusya ve İngiltere kralları ve menzeletlü Flemenk âsitânı cezâllerinin tavassutıyla akd ve rabt olunmuşdur tasdîken kendü yedlerimizle imzâ ve mührümüz ile temhîd itdirmişizdir.

Bin yediyüz doksan bir senesi Ağustos'un ondördünde olunmuşdur.

3. 1. 16. 1791 Tarihli Zıştovi Ahidnamesi'nin Tahlîli

XVIII. yüzyılın sonlarında imzalanan bu antlaşma, 1526 Mohaç Meydan Savaşı'yla doğrudan başlayan ve yüzyıllar süren Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde önemli bir dönüm noktasıdır. Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemi olarak adlandırılan bu yüzyılın sonlarında Avusturya ile yapılan bu antlaşma ile iki taraf arasında uzun yıllardan beri devam eden savaş durumuna son verilmiştir. 1791 tarihli bu antlaşma ile birlikte XIX. ve XX. yüzyıllarda başlayan Osmanlı-Avusturya yakınlaşması, XX. yüzyılın başlarında iki devletin ittifak kurmasına neden olacaktır.

Tüm bu yönleriyle değerlendirildiğinde oldukça önemli bir yeri olan bu antlaşma aynı zamanda Osmanlı Padişahları tarafından Avusturya tarafına ilki 1547 tarihinde verilen ahidnâme-i hümâyûnların son örneğini oluşturmaktadır. Ahidnâme dönemin ve XVIII. yüzyılın son padişahı III. Selim tarafından Avusturya İmparatoru'na verilmiştir.

Antlaşma metinleri Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Düvel-i Ecnebiye Defteri 59/3 numaralı defterden temin edilmiştir. Rükünleri itibarıyla Osmanlı padişahları tarafından yabancı devlet hükümdarlarına gönderilen ahidnâme-i hümâyûn türlerine göre şekil olarak incelendiğinde 1791 tarihli bu ahidnâme bilinen ahidnâme örneklerine benzemektedir.

Ahidnâmenin ilk bölümü yine davet rüknü ile başlamaktadır. Yalnız buradaki davet bölümünde geçen ifadeler daha önceki ahidnamelerden farklı ifadelerden oluşmaktadır. Yine davet rüknü önceki ahidnâmelere nazaran oldukça kısadır. Daveti takiben Osmanlı Devleti ile Avusturya

Devleti arasında son olarak 1747 tarihinde imzalanan Belgrad'ın temdidî niteliğindeki antlaşmadan sonra, yaklaşık olarak elli yıl aradan sonra, Prusya ve İngiltere kralı ile Hollanda asıtatı cenerallerinin arabuluculuğu sayesinde, Zıştovi kasabasında bir antlaşmanın imzalandığı belirtilmiştir. Yine burada antlaşma için çalışan ve antlaşmanın imzalanmasında emeği geçen murahhaslardan ve bu murahhasların yaptıklarından bahsedilmiştir.

Görüldüğü gibi ahidnâme rükünleri itibariyle klâsik dönem ahidnâmelerinden oldukça farklıdır. Ahidnâmede davet rüknünden sonra bilinen tarzda bir tuğra ve sonrasında padişahın sıfatlarının sayıldığı bir elkab ve dua bölümü yoktur. Daveti takiben doğrudan antlaşmanın imzalanma safhası ve genel özellikleri ile elçilerin faaliyetleri anlatılmıştır.

On dört madde ve bu maddeleri takiben gelen bir hatime ve karşı tarafın gelen bir temessükden oluşan Zıştovi Ahidnâmesi'nin antlaşma metninde belirtilen maddeleri şu şekildedir:

1. Bundan sonra iki devlet arasında ve iki devlete bağlı reayalar arasında karada, denizde ve nehirde geçerli olacak bir sulh ve salah ile dostluk ve muhabbet kurulacaktır. Bu dostluğun gereği olarak da savaş esnasında iki devlet arasındaki reayalar arasında meydana gelen çeşitli düşmanlıklar bundan sonra sona erecektir. Ayrıca Karadağ, Bosna, Sırp, Eflâk ve Boğdan halkından Osmanlı Devleti'ne hilâfen Avusturya tarafından geçenler af edileceklerdir. Yine aynı şekilde kendi devletleri istememesine rağmen, Osmanlı Devleti'ne sığınanlara saldırıda bulunulmıyıp, te'dip ve rencide edilmeyerek bütün eşyaları verilecek ve kendi memleketlerine gönderileceklerdir.

2. Antlaşmaya göre, anlaşılan iki devlet 1202 senesinde (M.1791) başlayan savaştan beri ortaya çıkan statükoyu kabul edeceklerdir. Yine iki taraf arasında 1152 (M.1739) tarihli Belgrad ahidnâmesi ve sonrasında yapılan, diğer muahedeler aynen kabul edilecektir.

3. Yine Osmanlı Devleti garp ocakları korsanları vesair gibi Osmanlı halkından Avusturya limanlarına geçen Avusturya tüccar sefinelerinin temin edilmesi ve tüccar sefineleri tarafından gelebilecek hasarların tazmin edilmesinin sağlayan 1747 tarihli sened tecdid edilecektir.

4. Avusturya Devleti 1791 senesinde oluşan statükoya uyarak, Osmanlı Devleti'yle dostça ilişkilerde bulunacaktır. Buna göre, Avusturya Devleti tarafından istila edilen arazi, şehir, kale ve palankalar ile top ve benzeri harp gereçleri olduğu gibi tekrar Osmanlı Devleti'ne teslim edilecektir.

5. Hotin kalesi ile birkaç kale ve kaza Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan antlaşma süresince Osmanlı Devleti'ne teslim edilecektir. Antlaşma zamanına kadar adı geçen kaleler Avusturya Devleti'nin

elinde tarafsız olarak emaneten kalacaktır. Avusturya Devleti, Osmanlı aleyhine hareket etmeyecek ve Rusya Devleti'ne yardım etmeyecektir.

6. Antlaşmadan sonra alışlagelen bir şekilde tasdiknamelerin değiştirilmesinden sonra iki taraftan da gerekli tahliyelere ve teslim ve tesellümlere belirtilen süre içerisinde iki devlet tarafından eski hudutlarının ibkasına mübaşeret edilecektir. İki tarafın mübaşirleri Belgrad Ahidnâmesi'nin on üçüncü maddesinde olduğu gibi seçilerek gönderilecektir. Bunlardan bir kısmı Eflâk ve Boğdan'ın beş kazasının tahliyesi için tasdiknamelerin gönderilmesinden sonra, otuz gün içerisinde tekmil etmek için görevlendirilecektir. Diğer mübaşirler ise iki tarafın yönetiminde olan arazileri daha önce belirtilen statüko kuralına göre belirleyeceklerdir.

7. Bu sefer esnasında zapt olan bütün esirler Osmanlı Devleti istisna olarak Avusturya Devleti tarafından tahliye edilecek ve Rusçuk, Vidin ve Bosna bölgesindeki Osmanlı mübaşirlerine teslim edilecektir. Karşılığında ise ancak zindanlarda ve Bosna serkerdelerinin bazılarında bulunan Avusturya Devleti'ne bağlı halk ve asker teslim olunacaktır.

8. Bu sefer esnasında diğer tarafın arazisine çekilerek raiyetini kendi isteğiyle kabul ederek ikamet eden iki tarafın reayası iade edilmeyerek haklarından gelinecektir. İki tarafta da emlakı olanlar istediği tarafa geçebilecektir. Ancak diğer tarafın topraklarında sahip oldukları mülkleri satarak bir devlete bağlanmaya mecbur olacaklar. Anlaşmayı yapan devletler anlaşmanın sonucu olan ticareti bir an önce yerine getirecekler. Savaş sırasında iki taraf reayasına zarar vermemek için mal ve eşyalarını geri alacaklardır. Yine Belgrad ve Pasarofça ticaret ahidnâmelerinin aksine harp zamanında muhalefet ile gerekli olan zararların mütalebe ve irad olunmasına izin verilmeyecektir.

10. İki devletin sınırlarında bulunan vali ve komutanlar sınırların asayiş ve güvenliğini sağlayacaklardır. Yine iki devlet arasında yapılan anlaşmaya aykırı hareketde bulunarak zarar ve hasar verenlere gerekli tazminatları ve cezaları verilecektir.

11. Aynı şekilde iki devletin hâkim ve zabıtlarına tenbih ve tavsiye olunarak ticaret ve maslahatlarına aykırı olarak iki tarafın hududuna geçenleri koruyanların memleketlerine seyahatleri serbest olacaktır. Gerek tasdik olunan anlaşmanın gerektirdiği ve gerekse kendi ticaret malları için rüsumat vergileri dışında hiçbir şey alınmayarak, himayet ve siyanet olunacaktır.

12. Daha önceki ahidnâmelerde de kabul edildiği üzere Osmanlı Devleti'nde bulunan Hristiyan rahiplere çeşitli imtiyazlar verilecek, ayinlerini yaparak, kiliselerini tamir ettirebilmelerine müsaade edilecektir. Yine diğer dinlere mensup bu rahipler Kudüs ve diğer ziyaretgâhlarına

serbetçe gidip gelmeleri konusunda statükoya göre hareket edilerek himayeleri sağlanacaktır. Aynı zamanda adı geçen mezhebe tanınan imtiyazlar yenilecektir.

13. Gerek bu antlaşma için ve gerekse dönemin padişahının tahta geçmesiyle ilgili yapılacak cülus merasimine Roma İmparatoru orta elçilerini gönderecektir. Gelen elçilere teşrifata uygun bir şekilde karşılanacaklar ve görev süreleri boyunca güzel bir şekilde ağırlanacaklardır.

14. Ahidnâme biri Türkçe yazılarak Osmanlı Devleti elçileri tarafından imzalanacak ve diğeri kolaylık için Fransızca olarak Avusturya İmparatoru elçilerine imza ettirilecektir. Daha sonra iki tarafın imzasında kırk gün sonra tasdik edilerek, adı geçen elçiler aracılığıyla iki tarafın murahşaları arasında değiştirilecektir.

Bu şekilde on dört maddeden oluşan 1791 tarihli ahidnâmenin hatime bölümünde antlaşmanın imzalanmasının ardından iki tarafça da kabul edilerek teslim olunduğu belirtilmiştir.

Hatimenin sonunda ise ahidnâmenin yazıldığı tarih belirtilmiştir. Fakat antlaşmanın yazıldığı yer son bölümde belirtilmemiştir.

Antlaşma metninde sonuç bölümünü oluşturan Hatime bölümünden sonra arabulucu devletlerin elçilerinin tahrir ettikleri tavassut senedinin sureti belirtilmiştir. Buna göre, Osmanlı Devleti ile Avusturya Devleti arasında yapılan bu antlaşma, arabuluculuk yapan Prusya ve İngiltere Kralı ile Hollanda asıratı cenerallerinin imza ve mühürleri ile onaylanmıştır.

Antlaşmanın tarihi burada miladi olarak belirtilmiştir (14 Ağustos 1791).

3. 1. 17. 1791 Tarihli Zıştovi Sözleşmesi (Nemçelü Ahidnâmesi, 59/3: 35-36)

(Cenâb-ı hazret-i cihândâriden Nemçelüye i'tâ olunan mu'âhede-i mahsûsânın suretidir)

fi 17 sene 1205

Bismillahirrahmanirrahim

Elhamdülillahillezi ikâm-ı münârüddini'l-kavim bi-gâ'ile-i kelime ve refî'-i i'lâm'ş-şerîfîne bi-kısmet-i fevze ve tazarrut-ı ve'sselâvatü ve'ssellem alâ seyidînâ Muhammedillezi cem'-i sulh seyyüdü'l-ahkâm ve alâ alihi ve ashâbehüm gayetü'l-mecdi ve'l-belih ayuş-ı semhü'l-mecd ve'l-hemasına amma ba'd ba'is-i tahrîr-i küttâb-ı sıhât nisâb ve mücib-i tasâtîr-i sâhife-i hakikât-i ittisâb oldur ki

Devlet-i Âlfiyye-i Osmâniyye ve Devlet-i İmparatoriye müsalahâ-i makûdenin arân-ı miyâmın iktirânında ve dâd olan ve muzafâtları birbirlerini berâhin ve izhâr ile isbât ve beyân ve taht-ı tasarruf ve hükümetle-

rinde olan hudûd-ı rasihâlarında atfyyede rabitâ-i muvâlât-ı kâmfiley mahal olabilür cemi'-i esbâbı şimdiden men' ü def' ve bin iki yüz beş senesi Zilhiccetü's-şerifenin üçünde Zıştovi kazâsında imzâ olunmuş müalahâ-i katiye ahidnâmesi şürûtunda tecvîz iyledikleri ancak tebdîlât-ı âtiyü'l-beyânı cenâbının fa'idesi zımnında te'yîd ve temşîd işlemek irâdesiyle bizki Devlet-i Âlîyye murahhasları Nemçe Devleti tarafından pirü kılınub Baron de Herberes nâm hâliyâ devletinin müsteşârı ve konte-i Françesko Esterhazi de Alina nâm devletinin hâlâ şâmilâtı ve kotalığının ve Tunus nâm sinuryanın sınırı olan mûrahhasları ile şürût-ı atfyyede bi'z-zâti rabitâ virilmiştir.

Evvelki madde:

Devlet-i Âlîyye'nin mutasarrıf olduğu arâzi eyâlet-i Tamışvar'a ve nehr-i Une'nin sol yakasında vâki' kazâlara dâ'ir Devlet-i İmparatoriye'nin metâlibine mebni kable's-sefer meftûh bir müzâkere bulunmaktan nâşi mu'âhid olan iki ulu devletler havâli-i mezkûrede hudûd-ı kadîmenin noksân ve kusurın mütala'â ve terâzi-i tarafeyn ve tevâfûk-ı cânîbeyn ile fimâ-ba'd tagyîr ve tebdil olunmayacak vech üzere ibkâ ve tetmîm irâdesinde olub işbu mu'âhedenin madde-i saniye ve salisesinde musarrah kat'i rabitâyâ karâr virmişlerdir şöyleki zikr olunan rabitâ ile müzâkere-i sâbikâ-i mezkûreye müteferri olan cemi' mevâddi-yi matlûbeyi mü'esses ve kat'i fasl ve hasm eylemeğe rizâ-dâde olmuşlardır.

İkinci madde:

Binâ'en-aleyh Devlet-i Âlîyye-i Osmâniyye rızâ-dâde olurki İrşova-i atîkin kasabası ve arâzisi Çerna suyuna varınca Devlet-i İmparatoriye'nin tasarruf ve hükümetinde kala bu vechile ol tarafdân Çerna suyu fimâ-ba'd ve mü'ebbeden Nemçe Devleti'nin hudûduna fasıl ola lakin şu şart-ı sarîh ile ki Devlet-i İmparatoriye İrşova kasabasına ve işbu maddenin mantûkunca Devlet-i Âlîyye tarafından terk ve feragât olunan arâzinin bir mahallinde ebeden istihkâm virmesi câ'iz olmaya ve Belgrad Ahidnâmesi'nin beşinci maddesinde musarrah olan hudûd ile mahdûd Adakalesi karşusunda vâki' ova-i sâgîre ale'd-devâm ve alâ küllihâl iki devlet beyninde bi-terâf kala yani hükümet ve mülkiyeti devleteyn-i mezkûreteynin birine â'id olmaya bu sûrette mu'âhid olan iki devletler te'ahhüd iderler ise ova-i mezkûre mutlaka berüya terk idüb binâ ihdâs ve ikâmet ve icrâ-yı zira'âta kimesneye izin ve ruhsât virmeyeler.

Üçüncü madde:

Kaldıki Une'nin sol yakasında vâki' kazâlara dâ'ir mu'âhid olan iki ulu devletler bi't-terâzi rabitâ virmişlerdir ki devleteynin hudûdu fimâ-ba'd müebbeden vech-i âtiyü'l-beyân üzere tanzîm olunalar işbu şürût merbût haritada sürh ile tersîm olunduğı vech üzere cânîbeynin hudûdunu tefrîk idecek hatt-ı cedîd ol havâlide harita-i mezkûrede işâret olunmuş

mahalden Alina nehrinin sâhil-i yemîninden şurû' iyleye ve Çetin kazâ-sıyla ma'ân Devlet-i İmparatoriye'nin tasarrufunda terk itmek üzere ol tarafda olan bir küçük ırmâğın doğruluğuna med oluna ve haritada sarı renk ile beyân olunan İsturluk yâhûd İsturluç nâm Devlet-i Âlîyye kal'ası enhâsından çekile ve bu vechile kal'a-i mezkûre ve top mesâfesiyle tasrîh olunacak enhâsi Devlet-i Âlîyye'nin tasarrufunda kala ve ândan hatt-ı mezkûr doğru yoldan Korane üzerine varıla ve nehr-i mezbûrun akındısına hilâfen ve Dreznik kazâsıyla ma'ân Devlet-i İmparatoriye'nin tasarrufunda kalmak üzere gidile ba'dehû hatt-ı mezkûr İzmolyanac dağından Tikyevonâm mahalden tahdît oluna ve ândan ol tarafda vâki' yüksek dağdan geçirile ki cebel-i mezkûrun eteginde haritada sarı ile işâret olunan Lapatz nâm mahalli mevcûtdur ve sarı ile işâret olunan vakıfdan yukarı bir sa'ât mesâfe nehr-i Une sâhiline varınca çekile ve ândan hatt-ı mezkûr nehr-i Une'nin sol yakasına çıkarak garp tarafından vâki' menbâ'ına dek sürh ile işâret olunan hat üzere varılıb yüksek dağların hizâsı ile en doğru yoldan hudûd-ı selâse-i hâliyyeye müntehî ola şöyleki ehl-i İslâm İsternica'sı Devlet-i Âlîyye tasarrufunda terk oluna Devlet-i İmparatoriye te'ahhüd iderki bir dürlü bahâne ve illet ile vechen mine'l-vücûh işbu madde ile Devlet-i Âlîyye tarafından terk olunan kazânın bi'l-cümle mesâfesinde bilâ-istisnâi bir dürlü istihkâmâtı ta'mîr itmeye ve müceddeden binâ ve inşâ eylemeye.

Dördüncü madde:

Devlet-i İmparatoriye dahi gerek İrşova-i atîkin kasaba ve arâzisi ve gerek yukaruki Une'ye dâ'ir işbu mu'âhede-i mahsûsanın şart-ı sâni ve sâlisinde rabıt-pezir olduğu vech üzere hudûdun kat'iyen nizâmında Devlet-i Âlîyye'nin ibrâz eylediği mu'âmele-i dostânesine kendü tarafından dahi mukâbele ve devleteyn beyninde teyemmünen akdolunan müsalahâyı bir kat dahi temhîd ve te'kid zımnında sarihân ve tevâtüren beyân ider ki işbu hudûd nizâmını kat'i olmak üzere i'tibâr ve ikrâr ider ve vaz' olunan hudûd-ı mezkûrenin ziyâde müstakbelde bir dürlü iddi'ası kalmadığı mu'terif ve müte'ahhid olur.

Beşinci madde:

Devlet-i İmparatoriye sâbikü'l-beyân olan hudûd tanzîmi için rızâ ve memnûniyeti izhâr zımnında te'ahhüd ider ki Devlet-i Âlîyye'den istilâ eylediği cem'i kal'aları ve palankâ ve kastelleri el'ân bulundukları hâl üzere ta'mîr ve inşâ olunan istihkâmât-ı cedîdenin birisini hedm itmeyerek redd ve teslim iyleye bu takdîrce ahidnâme-i kat'iyenin altıncı maddesinin nihâyetinde mezkûr hedm iylemek kayd ve şurûtundan keff-i yed ider.

Altıncı madde:

Kezâlik istilâdide olan cem'i arâzinin bir an evvel kabza-i tasarruf ve mülkiyetine idhâlleri zımnında Devlet-i Âlîyye'nin izhâr eylediği hâhiş ve

rağbetine Devlet-i İmparatoriye muvâfakât iderek ahidnâmenin altıncı maddesinde tahliyeler için vaz' olunan müddetlerin kasr ve takrîbini rızâ'en kabûl ve icâbet ider ve Devlet-i Âlîyye ile rabitâ verir ki zikr olunan müddetler ahidnâmenin imzâsı gününden hesâb olunub tasdiknâmelelerin mübâdelesini gününden hesâb olunmaya ya'ni bi'l-cümle Eflâk memleketinin ve Boğdan kıtası beş kazâsının tahliye terk ve teslîmi zımında bugünkü günden otuz gün müddeti hesâb oluna ve istilâ olunan sâ'ir bi'l-cümle arâzi için bugünkü günden altmış gün müddeti hesab oluna bundan başka cânîbeyn te'ahhüd iderler ki müsalahâ ahidnâmesi tasdiknâmelerin mübâdelesini ahidnâme-i kat'iyenin on dördüncü şartında mezkûr kırk gün bedelinde nihâyetü'n-nihâye on beş gün zarfında mübâdele-i mezkûreyi icrâ iderler.

Yedinci madde:

İşbu mu'âhede-i mahsûsânın tasdiknâmeleri başkaca bast oluna lâkin musalahâ ahidnâmesinin tasdiknâmeleri mübâdele olunacak günde mübâdele oluna.

Hatime

Bu zikr olunan yedi maddeyi şâmil mu'âhede-i mahsûsâ ve tasdiknâmelerin vakt-i merkûmda mübâdele ve teslîmi husûsları şart u rabt olduğu üzere inşallâhü'l- mülkü'l-âlem hüsn-i ihtimâm tarafeyn ve sıdk u hulûs-ı cânîbeyn ile pezîrâ-yı hitâm olmak için yedimizde olan ruhsâtnâme-i hümâyûn mücîbince işbu sened-i terkîm ve imlâ ve mühr ve imzâlarımızla mahtûm ve mümzî kılınub murahhasin-i mümâ-ileyhim yedlerine teslîm ve it'â olundu hurrîre fi'l-yevmü's-salis min şehri-i Zi'l-hiccetü's-şerîf sene-i hamis ve mi'e teyn ve elf min hicret-i mine'l-izzü's-şeref

Medine-i Zîştovi

3. 1. 18. 1791 Tarihli Zîştovi Sözleşmesi'nin Tahlili

1791 tarihli Zîştovi Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra yine Avusturya ile aynı tarihte Zîştovi Sözleşmesi imzalanmıştır.

3 Zilhicce 1205 (4 Ağustos 1791) tarihinde Sultan III. Selim döneminde ve Yusuf Paşa'nın sadaretinde Reisü'l-küttâb Abdullah Birri Efendi ve mevâli-i kirâmdan İbrahim İsmet Bey ve ruznâmçe-i evvel Mehmed Dürri Efendi ve İmparator Liopoldus Sani taraflarından Petro Filibo Biron Herbert Vangal (Rathkeal) ve Franşesko Esterhazi dö Galenta memuriyetlerinde Zîştovi'de akd ve tanzim olunan bu ahidnâme yedi maddeden oluşmaktadır:

1. Osmanlı Devleti'ne ait olan Temeşvar eyaleti ve Une nehrinin sol tarafında bulunan kazalara dair Avusturya Devleti'ne ait bir müzakere bulunmadığı için, eski hudutların noksanları değiştirilmeyecek ve tebdil edilmeyecektir. Bu kaide üzere devam edilerek tamamlanmak için bu muahedenin ikinci ve üçüncü maddelerinde açık bir şekilde belirtilmiştir.

2. Bundan dolayı Osmanlı Devleti'nde karar verilmiştir ki atik İrşova kasabası ile Çerna arazisinin suyuna varınca Avusturya Devleti'nin yönetiminde kalacaktır. Bu vech ile birlikte o taraftan Çerna suyu ile daha sonra Nemçe Devleti'nin hududunda ayıracaktır. Ancak şu şartla ki, Avusturya Devleti İrşova kasabasının ve bu maddelerde söylendiği gibi Osmanlı Devleti'ne terk edilen arazinin bir bölgesinde sürekli istihkâm verilmeyecektir. Belgrad Ahidnâmesi'nin beşinci maddesinde açıkça belirtilen hudut ile çevrili Adakalesi karşısında bulunan Büyük ova devamlı suretle olduğu kadar iki devlet arasında tarafsız olarak kalacaktır. Yani hükümet ve mülkiyeti iki devletin birine ait olmayacak ve anlaşılan iki devlet tarafından kararlaştırıldığı gibi adı geçen ova mutlaka bir tarafa terk edilerek bina yapılarak ikamet edilmeyecek ve tarıma açılmasına izin verilmeyecektir.

3. Une'nin sol tarafında bulunan kazalar iki devlet eşit olarak bağlanmıştır ki, iki devletin hududu daha sonra sürekli olarak aşağıda zikredileceği gibi düzenlenecektir. Bu şartlar belirlenen haritada kırmızı renk ile resmedildiği gibi iki tarafın hududunu ayıracak yeni hat o bölgedeki adı geçen haritada işaretlenmiştir. Buna göre, belirtilen bölgeden Alina nehri-nin sahilinden doğacak olan Çetin kazasıyla Avusturya Devleti'ne terk edilecektir. Yine haritada sarı renk ile belirtilen İsturluk denilen Osmanlı Devleti'ne bağlı kale enhasından çekilecek ve böylece adı geçen kale top mesafesiyle tasrih olunarak Osmanlı Devleti'ne bağlı kalacaktır. Daha sonra adı geçen hat üzereinden Karene üzerine varılacak ve Dreznik kazasıyla Osmanlı Devleti'nin yönetiminde kalacaktır. Bundan sonra mezkûr hat İzmolyanoc dağından Tıkyevo bölgesine kadar tahdid olunacak ve sarı renkle işaretlenecektir. Müslüman olan İsternica Osmanlı Devleti'ne terk edilecek ve Avusturya Devleti tarafından istihkâmatı tamir edilmeyecek ve yeniden inşa edilmeyecektir.

4. Avusturya Devleti dahi gerek Atik İrşova kasabası ve arazisi ile ve gerek yukarıdaki Une'ye dair bu muahedede tespit edilen hudutlara bağlı kalacaktır.

5. Avusturya Devleti yukarıda tespit edilen hudutların düzenini kabul etmiştir ve Osmanlı Devleti'nden daha önceki zamanlarda istila ettiği bütün kaleleri ve palanka ve kasterleri şimdiki olduğu gibi buldukları hal üzere tamir ve inşa olunan yeni istihkâmatın birisini yıkarak teslim edecektir. Buna dayanarak ahidnâmenin altıncı maddesinin sonunda adı geçen yıkımın kayd ve şartlarından vazgeçecektir.

6. Bu istiladide olan bütün arazinin bir an önce yönetimi alacak ve Osmanlı Devleti'nin belirttiği isteklere Avusturya devleti katılarak ahidnamenin altıncı maddesinde tahliyeler için verilen sürenin kısaltılmasını kendi istekleri ile kabul ederler. Ve Osmanlı Devleti ile bağlanarak

zıkr olunan ahidnamenin imza gününden itibaren hesaplanarak tasdiknamelerin değiştirilmesi gününden itibaren hesap edilmeyecektir. Yani Eflâk ve Boğdan kazasının beş kazasının tahliyesi ve teslimi otuz gün içerisinde hesaplanacaktır. İstila edilen diğer araziler için ise altmış gün hesap edilecektir. Ahidâmenin on dördüncü şartında adı geçen yerlerin değimi gerçekleştirilecektir.

7. Bu ahidnâmenin tasdiknameleri başka bir şekilde açıklanacak fakat musalah ahidnamesinin tasdiknameleri değiştirileceği günde değiştirilecektir.

Bu şekilde 1791 tarihli Zıştovi Antlaşması'ndan sonra Avusturya ile yapılan aynı tarihli bu sözleşme Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki XVIII. yüzyıla ait son diplomatik ilişkidir. Bu tarihten sonra XVI. yüzyılda düşmanlıkla başlayan Osmanlı Avusturya ilişkilerinde XVIII. yüzyılın sonlarında yapılan bu antlaşma ile iki taraf arasındaki ilişkilerde barış dönemi başlamıştır. Antlaşma ile Osmanlı Avusturya ilişkileri daha sonraki dönemlerde iki taraf arasında dostluğun pekiştirilmesiyle devam edecektir.

4. DEĞERLENDİRME

Bu çalışma 1526-1791 yılları arası Osmanlı devleti ile Avusturya arasındaki ilişkileri ihtiva etmektedir. Yaptığımız bu çalışma esnasında, iki devlet arasında ilk olarak 1526'da Mohaç'ta doğrudan başlayan siyasi ilişkiler sürecinde henüz herhangi bir diplomatik ilişkinin yaşanmadığı tespit edilmiştir. İki devlet arasındaki ilk diplomatik ilişki, Kanuni Sultan Süleyman'ın Avusturya üzerine düzenlediği 1532 tarihli Alman seferi adıyla bilinen savaş sonrasında 1533 yılında imzalanan İstanbul Antlaşması ile başlamıştır. Ancak, iki devlet arasında imzalanan bu ilk antlaşma yazıya geçmediği için antlaşma ile ilgili hiçbir belge mevcut değildir. İki devlet arasında daha sonraki dönemlerde yapılan antlaşmaların tespiti için, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Düvel-i Ecnebiye Defterleri'ndeki Nemçe Ahidnâme Defterleri'nden ve yine Divân-ı Hümâyûn Defterleri Katoloğu'nda kayıtlı, H.1111-1336/ M. 1699-1918 tarihleri arasındaki kayıtlardan oluşan 18 adet Nâme-i Hümâyûn Defterleri'nden, 1699-1791 yılları arasında Nemçe tarafına verilen Nâme-i Hümâyûnlar incelenmiştir.

Bu incelemeler sonucu, XVI. XVII. ve XVIII. yüzyıla ait Osmanlı-Avusturya diplomatik ilişkilerini aydınlatacak ve ilişkilerin zamanla uğradığı değişimleri yansıtacak birçok antlaşma metnine rastlanmıştır.

Bu çerçevede, XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında yapılan başlıca antlaşmalar: 1547, 1562, 1566, 1568 ve 1576 yıllarında olmak üzere toplam beş adet antlaşmadan oluşmaktadır.

XVII. yüzyılda yapılan antlaşmalar ise, 1606 tarihli Zitvatoruk Antlaşması ve daha sonra 1615 ve 1628 tarihli Zitvatoruk Antlaşması'nın uzatılması ile ilgili antlaşmalar ile 1664 tarihli Vasvar ve 1699 tarihli Karlofça Antlaşmaları'ndan oluşmaktadır.

XVIII. yüzyılda iki devlet arasında yapılan başlıca antlaşmalar ise, 1718 tarihli Pasarofça Antlaşması ile aynı tarihli Pasarofça Ticaret Antlaşması ve 1739 Belgrad Antlaşması ve sonrasında 1747 yılında yapılan temdidi ile yine aynı tarihte verilen karşılıklı temessüklerden ve son olarak ilişkilerin son safhasını oluşturan 1791 tarihli Zıştovi Antlaşması ve Sözleşmesi'nden meydana gelmektedir.

Antlaşma metinlerinin transkribe edilerek değerlendirilmesinden sonra, her dönemde değişen siyasi yapı ve askerî güç unsurları ile birlikte, diplomatik ilişkilerin uygulanışında ve iki tarafın bu konudaki tutumlarında çeşitli değişikliklerin ortaya çıktığı gözlemlenmiştir.

Buna göre, ilişkilerin başladığı dönem olan XVI. yüzyılda yapılan tüm antlaşmalarda etkili olan, antlaşma şartlarını ve süresini belirleyen taraf Osmanlı Devleti'dir. Avusturya tarafı ise, sadece şartları belirlenen

bu antlaşmaları kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu durumun temel sebebi ise, yükselme dönemini yaşayan Osmanlı Devleti'nin Avusturya karşısındaki karşı konulamaz siyasî ve askerî üstünlüğüdür. Osmanlı Devleti, bu dönemde savaşlarda elde ettiği başarılı politikayı diplomatik alana yansıtabilmiş ve güçlü olduğunun bilinciyle kendi kurallarını koyan ve bu kuralları rakip saydığı devletlere kabul ettiren bir hüviyet kazanmıştır. Ancak zamanla Osmanlı sınırları genişlemiş, merkezi otoriteyi korumak zorlaşmış ve Osmanlı tüm bu olumsuzlukların yanısıra önceki dönemlere nazaran çok daha güçlü devletlerle savaşmak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin duraklama dönemlerine rastlayan bu devre, XVII. yüzyıl Osmanlı tarihini ilgilendirmektedir. Ve bu döneme baktığımızda yine ilişkilerde baş aktör Avusturya Devleti'dir. Fakat dönemin henüz başlarında kaybedilen savaş ve sonrasında yapılan 1606 tarihli Zıtvectoruk Antlaşması ilişkilerin boyutunu oldukça değiştirmiştir. Bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti'nin Avusturya karşısındaki mutlak üstünlüğü sona ermiştir. XVII. yüzyılın başlarında imzalanan bu antlaşma, şartları, içeriği, uygulanma safhası açısından Osmanlı diplomasi tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Osmanlı Devleti bu antlaşma ile diplomaside diğer devletlerle eşit olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Dönemin sonlarında yapılan 1699 tarihli Karlofça Antlaşması ise, Osmanlı siyasî tarihindeki en ağır antlaşmalardan birisi olmasının yanısıra, Osmanlı diplomasisinin aldığı en büyük darbe olmuştur. Bu tarihten sonra, artık eşitlik ilkesi ortadan kalkarak, üstünlük durumu Avusturya'ya geçmiştir.

XVIII. yüzyıla bu psikoloji ve prestij kayıpları ile giren, Osmanlı, bu yüzyılda değişik yollarla kayıplarının telafisi için uğraşmış, fakat bunu başaramamıştır. Bu yüzyılda artık değişen siyasî ve askerî yapının getirdiği eziklik, diplomatik alanda da kendini göstermiş ve Osmanlı Devleti diplomatik üstünlüğünü tamamen kaybetmiştir. Bu dönemde yapılan antlaşmalarda, daha önceki dönemlerde olmayan müzakereler dönemi başlamış ve Osmanlı yapacağı antlaşmalar için arabuluculuk görevini üstlenecek devletler aramaya başlamıştır.

Bu arada iki taraf arasında yapılan savaşlar sonucu, imzalanan antlaşmalar sadece diplomatik alanda değil iki devlet arasındaki ticarî ve diğer ilişkilere de yansımıştır. Ancak, bu ilişkilerde yine siyasî ve diplomatik ilişkilerde olduğu gibi her dönemde değişikliğe uğramıştır. XVI. yüzyılda iki taraf arasında herhangi bir ticaret antlaşması söz konusu değildir. İlk kez 1606 Zıtvectoruk Antlaşması'nın süresinin uzatılması için 1615 tarihinde yapılan antlaşmada ticaret ile ilgili maddelere yer verilmiştir. Ancak bu dönemde, Avusturya'ya ticarî alanda çeşitli imtiyazlar verilmekle birlikte, Osmanlı Devleti'nde bu imtiyazlardan çeşitli beklenti ve çıkarları vardır. Fakat XVIII. yüzyıla ait ticaret antlaşmalarında ise,

Osmanlı Devleti ekonomik anlamda kendisini olumsuz etkileyecek antlaşmaları imzalamak zorunda kalmıştır. Bu gelişme bize siyasî üstünlük durumunun diğer ilişkiler üzerinde de oldukça etkili olduğunu göstermektedir.

Yine üç döneme ait yapılan antlaşmaların incelenmesi sonucunda iki tarafın diplomaside kullandığı ifadelerde değişen siyasî ve diplomatik süreçte çeşitli değişiklikler tespit edilmiştir. Hatta zamanla, iki taraf arasında yapılan antlaşmalar “ahidnâme” olarak değil “muâhede” kelimesiyle anılmaya başlamıştır.

Sonuç olarak, yaklaşık üç yüz yıl gibi oldukça uzun bir dönemi kapsayan Osmanlı-Avusturya münasebetlerinde her dönemde siyasî güç unsurları değişmiş ve bu değişim başta diplomasi alanında olmak üzere, iki devletin diğer tüm ilişkilerine yansiyarak kendini göstermiştir.

5. SONUÇ

XVI. yüzyılın ikinci çeyreğinde başlayan Osmanlı-Avusturya ilişkileri, XVIII. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Geçen bu uzun zaman zarfında iki devlet arasındaki münasebetler, değişik şekillerde kendini göstermiştir. Genel olarak bakıldığında, Osmanlı Devleti ile Avusturya Devleti arasındaki münasebetlerde, ilişkilerin başladığı 1526 tarihli Mohaç Meydan Savaşı'ndan 1791 tarihli Zıstovi Antlaşması ve sonrasında yaşanan ve I. Dünya savaşına kadar devam eden diplomatik ve siyasi ilişkilerde üç temel dönem göze çarpmaktadır.

Bu dönemler ise, sadece Osmanlı-Avusturya ilişkileri açısından değil Osmanlı Devleti'nin dış dünyayla ilişkileri ve diplomasi anlayışının değişimiyle doğrudan ilgilidir. Buna göre, Osmanlı dış politikasına ve diplomasisine yön veren ve Osmanlı'nın diğer devletlere bakış açısının değişmesine neden olan ilk olay 1606 tarihli Zıtvectoruk Antlaşması'dır. Bu tarihe kadar hiçbir devleti kendisi ile eşit haklara sahip olduğunu kabul etmeyen ve kendini bütün devletlerden üstün gören Osmanlı Devleti için bu barış antlaşmasının önemi, Osmanlı Devleti'nin daha önce "Viyanalı Beyi" olarak hitap ettiği Avusturya Roma İmparatoru'nun "Kaiser" olarak tanınması ve senelik olarak ödedikleri vergiden vazgeçilmek zorunda kalınmasıdır.

Osmanlı diplomasi tarihinin dönüm noktalarından biri olan bu antlaşma ile Osmanlı diplomasi tarihinde ilk prestij kaybı meydana gelmiştir. Bu kaybı, dönemin sonlarında yaşanan II. Viyana bozgunu sonrasında 1699 tarihinde Kutsal İttifak devletleri olarak geçen devletler grubu ile imzalanan Karlofça Antlaşması takip etmiştir. Karlofça ile, Osmanlı tarihinde ilk toprak kaybı yaşandığı gibi, Osmanlı diplomasi tarihinde ve diğer devletler ile ilişkileri sürecinde oldukça önemli bir ilk yaşanmıştır. 1699 tarihli bu barış ile, Osmanlı tarihinde ilk defa yabancı bir devletin arabuluculuğu kabul edilmiştir. Ayrıca, Osmanlı literatüründe eski Moskof Prensi olarak adı geçen Rus Çarı'nın "Çarlık" ünvanı kabul edilmiştir. Yaşanan bu olay, Osmanlı Devleti için 1606 tarihli Zıtvectoruk Antlaşması'ndan sonraki ikinci önemli prestij kaybıdır.

Karlofça'dan sonra Osmanlı dış politikası önemli ölçüde değişmiş ve saldırgan savaş politikasını koruyamayan Osmanlı için uzun yıllar devam edecek olan savunma ağırlıklı bir savaş politikasının izleneceği yeni bir dönem başlamıştır. Bundan sonra dış politikada daimî dengeler göz önünde tutulmaya çalışılarak, tek taraflı politikalar yerine, diğer devletlere elçiler göndermek suretiyle diplomasi de diğer devletlerin de göz önüne alındığı yeni bir süreç başlamıştır. XVIII. yüzyıl boyunca devam eden bu süreç içerisinde Osmanlı Devleti, 1718 Pasarofça Antlaşması'yla ka-

yıplarını arttırmış, 1739 Belgrad Antlaşması ile önemli telafilerde bulunmuştur. Bu arada siyasî ve askerî ilişkilerin değişimi iki ülkenin diplomasi anlayışını da etkilemiş ve Osmanlı diplomasi anlayışında önemli değişimler meydana gelmiştir. Daha önceleri casus oldukları düşünülen diğer devlet elçilerine daha dostane davranılmaya başlanmış ve elçilik ilişkileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, bu döneme kadar, Avrupa’da hâkimiyet kuran devletlere karşı politik ve diplomatik üstünlüğünü koruyan Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyılın sonlarına kadar hiçbir Avrupalı devlete sürekli elçi göndermemiştir. Ancak, 1739 Belgrad Antlaşması sonrası yaşanan gelişmeler Osmanlı diplomasisindeki değişim sürecini arttırmış ve 1791 tarihli Zıstovi ve 1792 tarihli Yaş Antlaşmaları’ndan sonra Osmanlı ilk kez yabancı bir devlete sürekli kalmak şartıyla elçi göndermiştir.

Tüm bu gelişmeler, Osmanlı Devleti’nin eski güç ve otoritesini kaybettiğini gösterdiği kadar, yabancı saydığı dış dünyayı ve Avrupa’da yaşanan gelişmeleri yerinde ve zamanında, doğru olarak öğrenebilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu açıdan Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesinde iki devlet arasında yaşanan savaşlar ve sonrasında yapılan antlaşmaların bilinmesi diplomatik ilişkilerin tam olarak anlaşılması açısından önemlidir. Bu sebeple, “Osmanlı- Avusturya İlişkileri (1526-1791)” adıyla hazırladığımız bu çalışmada, ilişkilerin başladığı 1526 yılından, diplomatik anlamda yaşanan son ilişki 1791 Zıstovi Antlaşması’na kadar geçen süre içerisinde yaşanan siyasî ve askerî, sosyal ve ekonomik gelişmeler ile bunların diplomatik alana ne şekilde yansıdığı üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede ilk kez yazılı olarak imzalandığı bilinen 1547 tarihli antlaşma ile başlayan diplomatik ilişkiler, sırasıyla XVI. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda yapılan diğer antlaşmalar takip etmiş ve bu antlaşmalarda uygulanan diplomasi kuralları ile antlaşma şartları ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Antlaşma metinleri için, BOA, Düvel-i Ecnebi Katoloğu’ndaki Nemçelü Ahidnâmesi’ne ait 57/1 ve 59/3 numaralı defterlerden faydalanılmıştır. Ayrıca, yine antlaşma metinlerinin tespiti için, dönemin Nâme-i Hümâyün defterleri ile bazı yazma eserlerden faydalanılmıştır.

Oldukça geniş kapsamlı bir araştırma konusundan oluşan bu çalışmanın başlıca amacı, özellikle bu alanda daha önce hiç yapılmayan iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin bir bütün halinde değerlendirilmesidir. Böyle bir çalışmanın bu konudaki boşluğu önemli ölçüde dolduracağına ve araştırmacılara kaynak olabileceğini düşünüyorum. Yaptığımız bu çalışma, geniş kapsamlı bir dönemden oluştuğu için, bizim bu süreç içerisinde ele aldığımız ve incelediğimiz dönem, XX. yüzyıla kadar devam eden Osmanlı-Avusturya ilişkilerinin tamamı değildir. Biz daha çok, iki ülke arasındaki ilişkilerin diplomatik boyutu üzerinde durduk. Bu

sebeple, çalışmanın kapsadığı başlıca alanlar, diplomatik ilişkilerin ilk olarak başladığı 1547 tarihli antlaşma ile son diplomatik münasebet olan 1791 tarihli Zıştovi Antlaşması'dır. 1791'den sonra başlayan ve XX. yüzyılın başlarındaki I. Dünya Savaşı'na kadar devam eden ve daha çok dostça geçen dönemler çalışmaya dâhil edilmemiştir. Ancak, oldukça önemli olan bu dönemler hakkındaki çalışmalarla özellikle devletlararası ilişkilerin zamanla uğradığı değişim konusunda oldukça güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu sebeple, ilişkilerin geri kalan kısmının araştırılması özellikle Yakınçağ'la ilgili önemli tespitler elde edilmesini sağlayacaktır.

Sonuç olarak, 1526'da başlayan Osmanlı-Avusturya ilişkileri, 1547 tarihli ilk yazılı antlaşma ile diplomatik alana kaymış ve bu süreç 1791 Zıştovi Antlaşması'yla sona ermiştir. Aradan geçen bu uzun dönemde iki ülke arasındaki ilişkilerin boyutu sürekli olarak değişmiş ve bu yaşanan bu değişimler, sadece Osmanlı-Avusturya ilişkilerini değil, iki ülke arasındaki yapılan antlaşmalar sayesinde Osmanlı diplomasi anlayışının da değişimine neden olmuştur. Bundan dolayı, Osmanlı diplomasi tarihinin temel taşlarını oluşturan bu dönemlerin bilinmesi ve ilişkilerin ne şekilde devam ettiğini ve değiştiğini bilmek oldukça önemlidir. Bu kitapta Osmanlı diplomasi yapısını ve bu yapının Osmanlı-Avusturya ilişkileri çerçevesinde zamanla uğradığı değişimi anlatılmıştır. Umarım tarihe duyulan ilginin her geçen gün arttığı şu günlerde, gelecek nesillere gerçek tarihi bilgilerin öğretilmesinde bir nebze de olsa katkı sağlayarak, amacımıza ulaşmış oluruz.

KAYNAKLAR

A. ARŞİV VESİKALARI

1. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 7

Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 8

Nemçe Ahidnâme Defteri, Nr. 57/1

Nemçe Ahidnâme Defteri, Nr. 59/3

2. YAZMA ESERLER

Ferudun Bey, (1275), Mûnşeâtü's-Selâtin, C.II, İstanbul.

B. MATBU ESER VE İNCELEMELER

1. MAKALELER

Agoston, G. (1999), "Macaristan'da Osmanlı Habsburg Serhaddi (1541- 1699) Bir Mukayese", *Osmanlı*, C. I, Ankara.

Aktepe, M. (1979), "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa", *İ.A.*, C. VIII, İstanbul.

..... (1989), "Ahmed II", *D.İ.A.*, C. I, İstanbul.

..... (1979), "Nevşehirli İbrahim Paşa", *İ.A.*, C. VI, İstanbul.

Altuniş-Gürsoy, B. (1999), "Amedi Galip Efendi Sefaretnamesi", *Er-dem Aydın Özel Sayı III*, C. 9, İstanbul.

Baysun, M.C. (1974), "Belgrad", *İ.A.*, C. III, İstanbul.

..... (1979), "Ahmed II", *İ.A.*, C. I, İstanbul.

..... (1980), "Mehmed IV", *İ.A.*, C. VII, İstanbul.

Beşirli, M. (2001), "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Viyana'ya İlerlemesi Süresinde Avrupa Politikası", *Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sempozyumu*, Ankara.

Bozkurt, N. (1992), "İmtiyazat", *D.İ.A.*, C. XI, İstanbul.

Bozkurt, R. (1986), "1787- 1792 Osmanlı- Avusturya ve Rus Savaşları Zıstovi ve Yaş Antlaşmaları İle Bu Savaşlardan Alınan Dersler", *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı: 20, Ankara.

Çiçek, K. (1992), "II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş", *Türkler*, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul.

David, G. (1980), "Eğri", *D.İ.A.*, C. 10, İstanbul.

..... (1992), "Budın", *D.İ.A.*, C. IV, İstanbul.

Dursun, D. (1992), "Avusturya", *İ.A.*, C. 2, İstanbul.

El-Haj, R.A.A. (1999), "Karlofça'da Osmanlı Diplomasisi", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 192, (Çev: Yasemin Soner Gönen), İstanbul.

Emecen, F. (2001), "Haçova Meydan Savaşı", *D.İ.A.*, C. 14, İstanbul.

..... (2002), "Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti", *Türkler*, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Fodor, P. (1999), “ Osmanlı-Avusturya Savaşları Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1593- 1606)”, *Osmanlı*, C. I, Ankara.

Gökbilgilgin, T. (1966), “ Kanuni Sultan Süleyman’ın 1566 Szigetvar Seferi, Sebepleri ve Hazırlıkları”, *Tarih Dergisi*, C. XVI / 21, İstanbul.

..... (1970), “Kanuni Sultan Süleyman’ın Macaristan ve Avrupa Siyasetinin Sebep ve Amilleri ve Geçirdiği Safhalar”, *Kanuni Armağanı*, Ankara.

..... (1979), “ Eğri”, *İ.A.*, C. 4, İstanbul.

..... (1989), “Mehmed III”, *İ.A.*, C. VII, İstanbul.

İlgürel, M. (1979), “Ahmet II”, *D.İ.A.*, C. I, İstanbul.

..... (1989²), “Ahmet III”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C.11, Çağ Yay. İstanbul.

..... (1989¹), “Kanuni Sultan Süleyman”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. 10, Çağ Yayınları, İstanbul.

..... (1993), “III. Osman, III. Mustafa”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. XI, Çağ Yayınları, İstanbul.

..... (2000), “Ahmed III”, *D.İ.A.*, C. II, İstanbul.

..... (1993), “Dördüncü Mehmed”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. XI, Çağ Yayınları, İstanbul.

İnalçık, H. (1992), “Osmanlılar”, *D.İ.A.*, XIII/ II, İstanbul

..... (2000), “Modern Avrupa’nın Gelişmesinde Türk Etkisi” *Osmanlı ve Dünya*, (Haz: Kemal Karpat), İstanbul.

İtzkowitz, N. (1999), “XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu”, *Osmanlı*, C. I, Ankara.

İzgüer, A.Z. (1989), “Osmanlı İmparatorluğu Tarafından Avusturya’ya Verilen Ticari İmtiyazlara Dair”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı:25, İstanbul.

Karal, E.Z. (1989), “Ahmed III”, *İ.A.*, C. III, İstanbul.

Köse, O. (1992), “XVIII. Yüzyıl Osmanlı Rus Münasebetleri”, *Türkler*, C. XI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Kurat, A.N. (1989), “ Baltacı Mehmed Paşa”, *İ.A.*, C. III, İstanbul.

Kütükoğlu, B. (1989), “Murad III”, *İ.A.*, C. 8, İstanbul.

Kütükoğlu, M. (1992), “Ahidnâme”, *D.İ.A.*, C.1, İstanbul.

Mantran, R. (1987), “XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Ticaretin Değişmesi”, *Tarih İnceleme Dergisi*, C. III, İzmir.

Molnor, M. (1999), “Karlofça Antlaşması’ndan Sonra Osmanlı

Habsburg Sınırı (1699- 1701)”, *Osmanlı*, C. I, Ankara.

Orhonlu, C. (1998), “Karlofça”, *D.İ.A.*, C. VII, İstanbul.

Öz, M. (2002), “II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl” *Türkler*, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Papp, S. (2002), “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuzeybatı Hududundaki Hıristiyan Vassal Ülkeleri”, *Türkler*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Petr Stepanek, M. A. (1994), “Zitvatoruk (1606) ve Vasvar (1664) Antlaşmaları Arasında Orta Avrupa’da Osmanlı Siyaseti”, *Türkler*, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, (Çev: Ramazan Kılınc), İstanbul.

Savaş, A.İ. (1992), “XVIII. Asırda Osmanlı Avusturya İlişkileri”, *Askeri Tarih Bülteni*, sayı: 32, Ankara.

..... (1996¹), “Osmanlı Diplomatiğine Ait Nâme-i Hümayûn, Ahidnâme-i Hümayûn ve Mektup Tahlilleri”, *OTAM*, Sayı: 7, Ankara.

..... (1996²), “Takrir-i Ahmed Merami Efendi (Azak Muhaddidi Ahmet Merami Efendi’nin 1740-1741 Sınır Tespit Çalışmaları)”, *Belgeler Türk Tarih Dergisi*, C. XVI. Sayı 20’den Ayrı Basım, Ankara.

..... (1997¹), “Osmanlı Diplomasisinde El-Kadimu Yüzaru Kaidesi”, *Tarih Enstitüsü Dergisi* (Prof. Dr. M.Münir Aktepe’ye Armağan), İstanbul.

.....(1997²), “Avusturya Basınında Bir Türk Osmanlı Elçisi”, *Tarih Ve Toplum*, Sayı: 41, İstanbul.

.....(1999), “Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi”, *Osmanlı*, C. 1, Ankara.

..... (2002), “Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik İlişkiler” *Türkler*, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Tukin, C. (1964), “Pasarofça”, *İ.A.*, C. 9, İstanbul.

Vocelka, K. (1977), “Osmanlı Avusturya Çekişmelerinin Dahili Et-kileri”, *Tarih Dergisi*, XXXI, İstanbul.

Yalçinkaya, M.A. (2002), “XVIII. Yüzyıl, İslahat, Değişim ve Diplomasî Dönemi (1703- 1789)”, *Genel Türk Tarihi*, C. VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

2. KİTAPLAR

Afyoncu, E. (2001), *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul.

Alıkcı, D. (2004), *İmparatorluk Seremonisi*, İstanbul.

Altınay, A.R. (1980), *Alimler ve Sanatkârlar*, (Haz: Vahit Çabuk), Ankara.

Atik, K. (2001), *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Âl-i Osman*, Ankara.

Aydın, Y.A. (2001), *XVI.- XVII. Yüzyıllarda Osmanlı- Habsburg Antlaşmaları ve Uygulamaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bağış, A.İ. (1983), *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler*

(*Kapitülasyonlar, Beratlı Tüccarlar Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750- 1889)*), Ankara.

Beydilli, K. (1984), *1790 Osmanlı-Avusturya İttifakı, Meydana Gelişi, Tatbiki ve Tahlili*, İstanbul.

.....1985), *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, İstanbul.

Bozkurt, N. (1994), *1699- 1736 Tarihli Ecnebi Defterlerine Göre XVIII: Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Avusturya Münasebetleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

.....(2000), *Osmanlı-Avusturya Münasebetleri (1740-1788)*, Basılmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Çabuk, V. (1996), *Osmanlı Teşkilât ve Siyaset Kültürü*, İstanbul.

Danişmend, İ.H. (1972¹), *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.III, İstanbul.

..... (1972²) *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.IV İstanbul.

Develioğlu, F. (2001), *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara.

Doğan, M. (1998), *Tarih ve Toplum*, İstanbul.

El-Haj, R.A.A. (2000), *Modern Devletin Doğası; 16. Yüzyıldan 18.*

Yüzyıla Osmanlı İmparatorluğu, (Çev: Oktay Özel- Canan Şahin), Ankara.

Erim, N. (1953), *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C. I, TTK. Yayınları, Ankara.

Genç, M. (2000), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul.

Grenard, F. (1992), *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü*, İstanbul.

Hammer, B.J.V.P. (1998¹), *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. V, İstanbul.

..... (1998²), *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. II, İstanbul.

..... (1998³), *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. VIII, İstanbul.

Heyet (1988), *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. IV, V, İstanbul.

..... (2000), *Zirveden Çöküşe Osmanlı Tarihi (1600- 1908)*, C.2, Milliyet Kitaplığı, İstanbul.

İbrahim Efendi, P. (1992¹), *Peçevi Tarihi*, C. I, Ankara.

..... (1992²), *Peçevi Tarihi*, C. II, Ankara.

İnalçık, H. (2000), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. I, İstanbul.

Koçu, R.E. (1934), *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar 1300-1920 ve Lozan Muahedesi*, İstanbul.

Kunt, M. ve C. Woodhead (2002), *Kanuni ve Çağı*, İstanbul.

- Kurat, A.N. (1990), *Türkiye ve Rusya*, Ankara.
..... (1981), *Prut Seferi ve Barışı*, C. II, İstanbul.
- Kurdakul, N. (1981), *Osmanlı Devleti'nde Ticaret Antlaşmalar ve Kapitülasyonları*, İstanbul.
- Kütükoğlu, M. (1994), *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul.
- Mustafa Efendi, N. (1967), *Naima Tarihi*, C. I, (Çev: Zuhuri Danışman), İstanbul.
- Nebioğlu, O. (1986), *Bir İmparatorluğu'n Çöküşü ve Kapitülasyonlar*, Ankara.
- Öztuna, Y. (1998), *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. I, Ankara.
- Sami, Ş. (1996), *Kâmus-ı Türki*, İstanbul.
- Sertoğlu, M. (1986), *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul.
- Süreyya, M. (1984), *Sicil-i Osmanî*, C. IV, İstanbul.
- Unat, F.R. (1999), *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameler*, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1988¹), *Osmanlı Tarihi*, C.III, TTK. Yayınları, Ankara.
..... (1988²), *Osmanlı Tarihi*, C.III, Kısım 1, TTK. Yayınları, Ankara.
..... (1988³), *Osmanlı Tarihi*, C.III, Kısım II, TTK. Yayınları, Ankara.
..... İ.H. (1988), *Osmanlı Tarihi*, C.IV, Kısım I, TTK. Yayınları, Ankara.
- Ünal, T. (1974), *Türk Siyasi Tarihi 1700- 1958*, İstanbul.
- Yücel, Y. ve A.Sevim (1989¹), *Türkiye Tarihi*, C. III, İstanbul.
..... (1989²), *Türkiye Tarihi*, C. IV, İstanbul

HARİTALAR

1. 1354 – 1682 Osmanlı Avrupası

Osmanlı Avrupası (1351-1682)

2. 1682 – 1699 Osmanlı Avrupası

3. 1699 Karlofça Anlaşması

4. 1718 – 1736 Osmanlı Avrupası

5. 1736 – 1876 Osmanlı Avrupası

6. 1718 Pasorofça Anlaşması

Harita 4 — Pasorofen anlaşması haritası (1718).

7. 1739 Belgrad Anlaşması

9. 1792 Yaş Anlaşması

BELGELER LUGATÇESİ

A

aferidegâr : Yaratan, yaratıcı
âher : Başka, diğer
ahsen : Güzel
ahz : Alma, kabul etme
ahz û i'tâ : alışveriş
ahz û kabz : Kendine mal etme
âkıbet endiş : Sonunu düşünen
akvâ : En kavi, kuvvetli
alâ külli hâl : Şöyle böyle olduğu kadar
alâ külli şey'in kadir : Her şeye gücü yeten
alâhâlihî : Olduğu gibi
alâyim : Nişânlar, belgeler
ale'd-derecât : Derecesine göre, sırasıyla
ale'd-devâm : Daimi surette, boyuna, sürekliliği olarak
ale'l-gafle : Dalgınlığa gelerek
ale'l-ıtlâk : Umumiyetle, genel olarak, mutlaka, nasıl olursa olsun
ale's-seviye : Müsavat üzere, eşit olarak
âle't-tafsîl : Muhakkak surette, besbelli
âli-mekân : Yeri derecesi yüksek olan
âli-şân : Şan ve şerefi büyük olan
âmâde : Hazır, hazırlanmış
âmed : Gelme, geliş
âmed ü reft : Geliş-gidiş
âmed ü şüd : Geliş- gidiş
arâm : Dinleniş, rahat, huzur
arâmîş : Dinleniş, rahat, huzur
arz u i'lâm : Gönderme, bildirme

âsûde hâl : Rahatı güzel, hâli rahat olan

atâbe : Eşik, basamak

ati'l-beyân : Aşağıda zikredilen
ati'z-zikr : Aşağıda sözü geçen
avâ'id : İradlar, gelirler
avâkibehû bi'l-hayr : Sonucu hayırlı olmak
avdet : Geri gelme, dönme
avk : Alıkoyma, durdurma, vazgeçirme

B

ba'de : Sonra
ba'de'l-ifâ : Yapıldıktan sonra
ba'de'l-mütâlâ'a : Okuduktan sonra
ba'de'l-yevm : Bu günden sonra
ba'de'z-zuhr : Öğleden sonra
ba'dehû : Ondan sonra
ba'de-hûm : Onlardan sonra
ba'is : Sebep olan
bâb-ı âli : Osmanlı hükümeti
bâd-ı hevâ : Bedava
bahâ : kıymet, bedel
ba id : Uzak, ırak
bâlâ : Yüksek, yukarı
bargâh : Girmek için izin almak, lâzım gelen, girilebilecek yer, çadır, yüksek divan
bâr-gîr : Yük tutan, yük kaldıran
bast : Yayma, açma
bâ-temessük : Borç senedi ile
bazergân : Bezirgan, tacir
bekâ : Evvelki hal üzere kalmak
berây : Halk, insanlar, mahlukât, yaratıklar

ber-minvâl-i meşrûh : Açıklandığı üzere
ber-minval-i sabık : Eskisi gibi
ber-vech-imuharrer : Yazıldığı gibi
bey' : Satma, satış
bezm : İçkili, eğlenceli meclis
bi- taraf : Tarafsız
bi'd-def'at : Birkaç defa, defalarca
bi'l-hayr : Hayırla, uğurlu olarak
bi'l-istinâ : Ayırarak
bi'l-vâsitâ : vasıta ile, araçla
bi'l-fi'il : Hâkiki olarak, gerçekten
bi'l-i'ta : Vererek, verme suretiyle
bi'l-iştirâ : Satın alarak
bi'l-küllîye : Bütünü, bütün
bi't-târîk : Yoluyla
bi'l-vücûh : her yönden
binâ'en : den dolayı, -den ötürü, için, dayanarak, yapılarak
binâ'en-alâ zalik : Bundan dolayı, bunun üzerine
binâ'en-aleyh : Bundan dolayı, bunun üzerine

C, Ç

cânîb-i mîriçün : Devlet için
cem' : Toplanma
cevr : Haksızlık, eza, cefa
cezîre : Ada
çasâr : Kayser, çar

D

dâhiliye : İç ile ilgili, iç
dahl : Girme, karışma
dame mecdühû : Ululuğu devam etsin

def' : Ortadan kaldırma
der-akâb : Hemen arkasından
derc : Saklama
der-i sa'âdet : İstanbul, Payitaht
devâbb : Yük ve binek hayvanı
deyn : Borç
deyn temessükü : Borç senedi

E

ecil : geciktirilen şey
elân : Şimdiki halde, henüz
emr ü fermân : Buyruk ve ferman
emr-i şerif : Ferman
emti'a : Kumaşlar, satılacak şeyler
emvâl : Mülkler
enhâr : Nehirler, ırmaklar
enhâs : Nuhusetli, uğursuz
erzâni : Ucuşluk, lâyük görülme
etbâ' : Birinin sözüne işine, mesleğine uyanlar, hizmetçiler
evâil : İlk vakitler, eski geçmiş zamanlar
evâsıt : Orta zamanlar
evsâtü'l hâl : Orta hâlli
evsâf : Sıfatlar

F

fart : Aşırı, aşırılık
fâsıl : Ayırma, bölme
faziletlü : Güzel huylu, iyi huylu, güzel vasıflı
fermân : Padişah emri
feshetme : bozma
fevt : Kaybetme, kaçırma
fi'l-hakikâ : Hakikatte, hakikaten, gerçekte, doğrusu
fi'l-vâki' : Vakia, hakikaten, gerçekten

fimâ-ba'd : Bundan sonra
firkatâ : Gemi
fisâl : Ayırma
fürûht : Satma, satış

G

gark : Suya batma, batırma
gezend : Zarar, ziyan
gurre : Arabi ayın birinci gecesive günü
güzeşte : Geçmiş

H

habs : Tutuklama
hâhiş : İstek, arzu
hâliyâ : halâ
hamr : Şarap
hâriciye : Dış ile ilgili
hasebi'l-iktizâ : Gerektiğinden dolayı
hatt-ı hümâyûn : Padişahların herhangi bir iş için bizzat kendilerinin yazdığı yazılar
hâzer : Sakınma, kaçınma
hedm : Yıkma, harab etme
hüsn-i hitâm : Güzel, hayırlı sonuç
hüsn-i rıza : İyi niyet, hoşnutluk

I, İ

itlâk : Salıverme, koyuverme
i'zâz : Saygı gösterme
ibkâ : Baki, sürekli
ibrâ : Ber'at etme, temize çıkarma
ibrâz : Meydana çıkarma, gösterme
idhâl : Katma, dahil etme
ihdâs : Meydana gelmiş
ihkâk-ı hâk : Lâzım gelen
ihzâr : Hazırlama

iktirâ : Kiralama
ilhâk : Katma, katılma
imtidâd : Uzama, uzanma, uzun sürme
imtinâ : Çekinme
intifâ : Ortadan yok olma
intihâ : Nihâyet bulma, sona erme
irsâl : Gönderme
isâl-i hasâret : Zarar verma
istibdâl : Değiştirme, değiştirilme
istihlâs : Kurtarma, kurtarımla
istikâmet : Doğruluk, doğru hareket
istimâ : Dinlenme
istimâl : Kullanma
istirzâ : Razılık gösterme
iştirâ : Satın alma, alınma
itlâf : telef etme, mahfetme
iyâb : Geri dönme
izlâl : Hâkir görme, küçük görme, alçaltma
izzî : Sabırlı

K

kabz : Tutma
kâffe : Hep, bütün, cümle
kâm-bahş : Herkesin istediğini yerine getiren
kâm-güzâr : İstedini elde edebilen
kâmilen : Noksansız, tam
kâm-kâr : İstedine ulaşmış
kâr-güzâr : İş beceren, elinden iş gelen
kârîb : Yakın
kârîn : Yakın
kasr : Kısa kesme, kısaltma
kassâbiye : Kasaba verilen hayvan kesme ücreti

keff-i kifâyet : Eli işe yatkın olma
keff-i yed : El çekme
kemâ-yenbağî : İcab ettiği gibi, uyduğu şekilde
kerifet : Tutma
kesb : Çalışıp, kazanma
keyfiyet : Nitelik
kezâlik : Kezâ, böylece
kişver-güşâ : Memleket, ülke açan
kutta'üt-târik : Yol kesenler, haydutlar
kuzât : Kadılar

L

lâşe : Leş
leşker : Asker

M

ma'ân : Birlikte
ma'rûf : Herkesçe bilinen
ma'mûlün-bih : Kendisi ile amel olunan
mahallât : Mahalleler
mahdûd : Tahdit edilmiş
mahfûz:Alçalmış,hıfzolanmış, saklanmış, korunmuş
mahlûl:Hallolunmuş, çözülmüş
mahtûm:Hatemlenmiş, mühürlenmiş
mahuf : Korkunç, korkulu
makûle : Takım, çeşit, soy
mahmîye : Bir şeyi koruma, himaye etme
mantûk : Söylenilmiş, denilmiş
masdâriyye:Tanzimat'dan önce şarap ve saire gibi usare maddelerinden alınan vergi
maslahât : İş, emir, husus, keyfiyet

maslahât-güzâr : İş bitiren elçi namına işleri takiple vazifeli kimse
masûn : Saklanmış
mazarrât : Zarar, ziyan
mazmûn : Ödenmesi gereken şey
me'hâz : bir şeyin alındığı çıkarıldığı kaynak
me'hûz : Ahz olunmuş, alınmış
mebnî : Bir şeye dayanan
meccânen : Bedelsiz, parasız
mecc : Büyüklük, ululuk, şan ve şeref
mefthûh : Fethedilmiş, açılan şey
mehâbet : Azamet, ululuk, büyük görünme
mekârim : Keremler, cömertlik
meks : Bir yerde kalma
mekûlât : Yiyecekler
melâz : Sığınılacak yer
memnûât : Yasak şeyler
mensiyyet : Unutulma
mer'î : Gözle görülen
merâhim : Merhemler
merbût:Bağlanmış, raptedilmiş
mesfûr : Yazılmış, adı geçmiş
mesned : Dayanılan şey
mestûr : Satırılanmış, yazılmış, çizilmiş
meşihât-penâh : Şeyhülislâm
meşiyet : İrade
meşrûh:Şerholunmuş, açıklanmış
meşrût : Şart koşulmuş
metrûk : Terkedilmiş
mevâdd : Nizamlar, kanunlar
mevâsik:Yeminler, sözleşmeler
meveddet : Sevgi, sevme
meveddetlü : Rütbesi olmayan kadı

mevkûfât : Bekletilmiş
mevsûf:Vasfolunmuş, vasıflananmış
mevsûk : Vesikaya dayalı
mezkûr : Zikrolunmuş, adı geçmiş, anılmış
min-ba'd : Bundan böyle, bundan sonra
min haysü'l-mecmû : Hepsi, topu
mîr-i mîrân : Beylerbeyi
misâk : Sözleşme, antlaşma
misillü : Benzer gibi
mu'temedin aleyh : Kendisine itimat olunan, güvenilen kimse
mu'âvenet : Yardım, yardım etme, yardımcılık
muhâl : Mümkün olmayan, olmaz, olmayacak
muhtel : İhlal edilmiş, bozuk
mukîm : İkamet edeni oturan
mûmâ-ileyh : Yukarıda adı geçen adam
mûmâ-ileyhâ : İma edilen, adı geçen, yukarıda anılan kadın, kız
mûmâ-ileyhüm : İmâ edilenler, yukarıda adı geçenler
mûmâ-ileyhümâ : İmâ edilen, adı geçen kadın, kız erkek
musaddak : Karşılıklı dostluk
musaddik : Tasdik olmuş, geçerliliğini resmi olarak yazı ile bildirme
musahhar :Ele geçirilmiş
musâlih : Sulh yapan barışan
musarrâh : Tasrih olunmuş, açıkça söylenmiş
mu'tâd-ı kadîm : Alışılmış
mutâlebe : Talepte bulunma
mutâsarraf : Tasarruf eden

muvâkki : Fermanlara tuğra çeken kimse
mübâdele : Değiş-tokuş
mübâşeret : Bir işe başlama, girişme
mübeddil:Tebdiledici, değiştirici
mücânebet : Bir şeyden sakınma, uzak durma
mücerreb : Tecrübe olunmuş
mücerred : Tecrid edilmiş, soyulmuş, tek yalnız
müdde'i : İddia eden, davacı
mü'eddi : Te'diye eden, eda eden
mü'ekked : Terkedilmiş, sağlamaştırılmış
mü'ekkid : Sağlamaştırma
müfsîd : Fesat çıkarıcı, bozan
müftehir : İftihar eden, öven
müktefi : İktifa eden,yeterli gelen
münaza'ât : Çekişmeler, ağız kavgaları
mündefi : İndifa etmiş, geçmiş
münderic : İçine yerleştirilmiş
münevver : Tenvir edilmiş, nurlandırılmış
mühâl : İnhilal eden, açılan
münsâb : Dökülen
müntehib : Yağma eden, yağmacı
müra'ât : Saklama
mürd : Ölmüş
mürûr : Geçme
müsâdif :Tesadüf eden, rastlayan
müsâre'ât : Sür'at ve acele etme
müstâkim : Doğru, düz,dik

müste'men : Kendisine aman verilmiş olan

müste'min : Aman dileyen

müstemirre : Sürekli, devamlı

müsteş'âr : Bildiren ,haberli

müş'îr : İş'ar eden, haber veren

müşârün-ileyh : Adı geçen, adı anılan

müşterâ : İştira olunmuş, satın alınmış

müte'âllik : Asılı, bağlı olma

müte'ânni : Zahmet çeken

müte'arrız : Taarruz eden, saldıran

mütecâviz : Tecavüz eden

müteferri : Teferrü eden, bir kökten ayrılan, dal budak salan

mütemekkin : Temekkün eden, mekânlanan, yerleşen, bir yere oturan

mütemmem : Tamamlanmış

mütemmim : İkmam eden, tamamlayan

mütenebbih : Uyanık

mütesellim : Vergi tahsildarı

müverrâh : Tarihli, tarihi atılmış

müzeyyin : Tezyin eden, süsleyen

N

nehb : Yağma, çapul

nehb ü gâret : Çapulculuk etmek

nevâhi : Nahiye

P, R

peyvest : Ulaşma, kavuşma manalarıyla birleşik kelimeler yapar

pezîr : Kabul eden, kabul edici, alan,kabuledilebilir manalarıyla Arapça ve Farsça kelimelere eklenerek birleşik kelimeler yapar

pişkeş : Hediye, armağan

rabîtâ : İki şeyi birbirine bağlayan şey

ref' : Kalkındırma, yüceltme

remide : Ürkmüş, korkmuş

rim : Roma'nın bir adı

rûy-i zemîn : Yeryüzü, dünya

rûyz-ı kıyâm : kıyamet günü

rû'yet : Görme

rüchâniyyet : Üstün olmak

rügerdân : Kaçma

S

sâbikü'z-zikr : Zikri geçmiş

sâbikü'l-beyân : Zikri geçmiş

sefâin : Gemiler

ser-i devlet : Devletin başı

ser-sebz : Taze yeni yetişme

sezâ : Münasip, uygun

sezâvâr : Münasip, uygun, yaraşır

siyânet : Koruma

sürh : Kırmızı

sûvâr : Ata binmiş, binici

Ş

şa'ikâ : Şevkli, hevesli, istekli

şâki : Şikâyetçi, şikâyet eden

şefi'-i : Şefeat eden, aracılık eden

şena'ât : Kötülük, fenalık

şeref-yâfte : Şeref bulmuş

şehbender : Konsolos

T

tahallül : Hallolma

tahlîs : Kurtarılma
tahmîl : Yükleme, yükletme
tahrîr : Yazma
tanzîm : Düzeltme, düzenleme
tasrîh : Açık açık söyleme
tavassut : Aracılık etme
taviyyet : Gönülde gizli olan niyet
tazarru' : Kendini alçartarak yalvarma
tazyîk : Daraltma
te'addî : Düşmanlık
te'kid : Sağlamaştırma
te'annî : Zahmet çekme
te'âtî : Karşılıklı verme
tecvîz : Caiz görme, izin verme
tedâbir : Tedbirler, yollar
tefrîk : Ayırma, seçme
tekâsül : Tembellik, ilgisizlik
tekayyüd : Birbirine hile yapma
tekmil : Bitirme
tekmîl : Kemale erdirmeye
telhîs : Özetleme
temdîd : Yenileme
temessük : Tutunma, sarılma
temhîd : Yayma, düzeltme
temkîn : Ağır başlılık
temşîyyet : Yürütme, meydana gelmesini kolaylaştırma
temyîz : Ayırma, seçme
terettüb : Sıralama
terfîh : Refah verme
termîm : Tamir etme, onarma
tersîm : resmetme
teskîn : Sakin kalma
tesvîye : Beraber etme, düzleme
teşyî : Selâmetle uğurlama
tetmîm : Tamamlama, bitirme
tevâbî' : Bir kimsenin hizmetinde bulunanlar
tevakûf : Durma, bekleme

tevsi : Genişletme
tevzî : Dağıtma
tezkîre : Tezkere, pusula

U, Ü

ubûr : Bir suyun diğer tarafına geçme
uhrâ : Başka, diğer
ümenâ : Güvenilir kimseler
üserâ : Esirler

V, Y

vâki' : Olan, vuku bulan
vârid : Gelen, vâsıl olan
vaz' : Koyma, konulma
ve'l-hâsıl : Aslen
vechen mine'l-vücûh : Her ne suretle olursa olsun
vech-i ahâr : Başka sebepten
vech-i meşrûh : Adı geçen şekilde
vifâk : Uygunluk, aynı düşünce de olmak
vürûd : Geliş, gelme, varma, yetişme
yed : El, kuvvet, kudret, güç

Z

zâbitân : Zabitler
zabt : İdaresi altına alm
zacr : Önleme, yasak etme
zehâb : Gitme, bir fikre, düşünceye uyma
zîr : Yüksek

DİZİN

Ahidnâme, , 7, 36, 41, 44, 46, 47, 51, 52, 55, 57, 58, 62, 65, 68, 69, 71, 74, 116, 128, 133, 137 142, 143, 150, 163, 220, 226, 272, 280, 282, 285, 295, 298, 305,

Akdeniz, 15, 31, 41, 48, 78, 99, 121, 128, 138, 147, 166, 171, 173, 184, 193, 194, 200, 204, 205, 209, 229, 231, 235, 236, 257, 259, 262, 263, 267, 269, 273, 276, 278, 282

Ali Paşa, 27, 29, 36, 102, 103, 116, 119, 125, 134, 169, 171, 179, 180, 188, 199, 204, 250

Amasya, 28, 129, 138

Arap, 15, 58, 137

Avrupa, 1, 4, 5, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 24, 32, 37, 39, 58, 78, 79, 80, 82, 87, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 106, 107, 110, 111, 112, 113, 117, 166, 167, 168, 169, 172, 174, 175, 177, 183, 188, 189, 190, 195, 197, 198, 199, 202, 205, 208, 219,

Avusturya, 2, 3, 5, 6, 7, 14, 16, 19, 20, 23, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37,

38, 39, 40, 44, 45, 46, 47, 51, 52, 53, 56, 57, 62, 63, 64, 69, 70, 74, 75, 76, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 116, 117, 118, 120, 126, 127, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 142, 143, 144, 145, 146, 150, 151, 154, 163, 164, 165, 167, 168, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 219, 220, 221, 222, 224, 225, 226, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 261, 262, 263, 264, 272, 280, 281, 283, 285, 287, 295, 296, 297, 298, 299, 302, 303, 304, 305, 306

Bâb-ı Âli, 26, 32

Balkanlar, 4, 14, 15, 16, 24, 110, 170, 173, 183, 201, 202, 208, 219

Belgrad, 16, 17, 22, 24, 29,
32, 33, 37, 85, 94, 98, 100,
101, 102, 103, 104, 106,
116, 125, 130, 131, 135,
147, 172, 179, 180, 181,
182, 183, 184, 185, 186,
187, 188, 189, 191, 195,
196, 197, 204, 212, 222,
237, 238, 240, 241, 247,
248, 249, 250, 273, 282,
285, 286, 287, 289, 291,
292, 293, 296, 297, 300,
303, 306, Boğdan, 7, 29,
32, 35, 41, 46, 48, 52, 54,
58, 63, 66, 69, 73, 75, 88,
115, 118, 121, 128, 138,
147, 156, 172, 181, 199,
200, 202, 203, 204, 210,
211, 221, 242, 251, 273,
282, 289, 290, 291, 296,
297, 301, 304
Bosna, 14, 25, 31, 32, 49,
54, 60, 63, 99, 105, 106,
109, 115, 119, 121, 129,
138, 147, 157, 164, 172,
173, 179, 180, 187, 202,
210, 239, 240, 250, 273,
282, 289, 291, 296, 297
Budın, 20, 24, 27, 28, 34,
35, 36, 46, 52, 67, 70, 82,
86, 91, 93, 94, 97, 98, 114,
119, 127, 129, 130, 134,
135, 138, 140, 141, 144,
145, 147, Busbecg, 28
Caniole, 22
Corneius, 22
Çasar, 2
Çekoslovakya, 19
Dağıstan, 7, 176
diplomasi, 3, 4, 5, 6, 7, 9,
12, 39, 47, 53, 55, 56, 62,
75, 110, 114, 116, 117,
128, 137, 146, 163, 168,
174, 175, 195, 219, 225,
226, 253, Divan-ı
Hümâyûn, 7, 12, 30
Doğu Avrupa, 4, 15, 95,
110
Dünya, 1, 2, 183, 308,
Edirne, 24, 30, 85, 92, 94,
103, 104, 113, 121, 147,
168, 169, 176, 178, 185,
209, 273, 282
Eflâk, 7, 32, 35, 41, 46, 48,
52, 54, 58, 66, 69, 73, 100,
115, 118, 121, 128, 138,
147, 156, 163, 172, 179,
180, 181, 185, 199, 200,
202, 203, 210, 211, 215,
221, 240, 242, 250, 273,
282, 289, 290, 291, 296,
297, 301, 304
Eğri, 27, 29, 33, 37, 38,
100, 115, 119, 121, 129,
130, 135, 138, 140, 144,
147,
Elçi, 5, 7, 20, 23, 26, 29,
35, 39, 41, 44, 52, 55, 63,

67, 70, 74, 81, 82, 83, 84,
90, 100, 144, 155, 161,
165, 175, 181, 184, 185,
186, 188, 195, 196, 197,
198, 217, 225, 253, 257,
261, 262, 286,
emân, 8, 9, 41, 48, 59, 65,
72, 114, 123, 129, 141,
163, 218, 246, 248, 255,
273
Erdel, 24, 26, 27, 28, 29,
32, 34, 35, 36, 37, 41, 46,
48, 52, 53, 54, 59, 63, 65,
69, 70, 73, 75, 81, 82, 83,
84, 85, 86, 92, 98, 101,
102, 108, 109, 110, 115,
118, 119, 122, 134, 138,
143, 144, 147, 149, 152,
153, 154, 155, 156, 163,
202, 211, 215, 221, 224,
290
Estergon, 22, 24, 32, 35,
37, 96, 97, 116, 119, 125,
131, 135, 138, 140, 144
Fatih Sultan Mehmed, 14,
17
Ferdinand, 20, 23, 26, 27,
28, 44, 45, 47, 51, 52, 53,
54, 55, 56, 62, 63, 69, 82,
83, 139, 142, 143
ferman, 10, 44, 236, 332
Fransuva, 1
Gürcü, 7

Habsburg, 1, 2, 12, 16, 17,
25, 26, 28, 40, 44, 45, 51,
53, 62, 68, 69, 71, 74, 79,
82, 90, 91, 95, 111, 116,
120, 168, 173, 189, 238,
Haçlı, 14, 16, 18, 92
haraç, 24, 32, 50, 64, 87,
164, 214
Hasan Paşa, 28, 31, 32, 34,
91, 204
Hassuzhaoty,, 29
hatt-ı hümayûn, 7, 9, 11,
123, 130, 139, 148, 211,
Hıristiyanlık, 2
I. Ferdinand, 19, 21
I. François, 17
I. Viyana Muhasarası, 21
II. Layoş, 18
III. Murad, 31, 33, 74, 76
İbrahim Paşa, 23, 30, 33,
34, 89, 91, 93, 94, 172,
174, 175, 176, 221, 234,
312
İmparator, 1, 17, 28, 30,
35, 36, 37, 38, 52, 62, 63,
69, 76, 81, 82, 83, 84, 85,
86, 87, 90, 91, 105, 130,
134, 142, 143, 151, 180,
182, 188, 194, 197, 206,
219, 220, 221, 233, 241,
249, 250, 255, 274, 302
imtiyaz, 9, 10, 13, 38, 47,
64, 71, 76, 112, 117, 136,
184, 234, 236

İran, 23, 28, 31, 32, 35, 38, 78, 166, 169, 176, 177, 178, 183, 184, 185, 189, 190, 197, 252
İslâm, 2, 8, 9, 14, 15, 42, 95, 96, 116, 124, 148, 153, 166, 194, 232, 237, 255, 260, 270, 279, 282, 301, 314
İspanya, 1, 41, 44, 46, 84, 99, 105, 133, 189, 227, 234, 237
İstanbul, 4, 14, 15, 20, 23, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 34, 35, 41, 47, 54, 57, 65, 80, 81, 83, 84, 86, 90, 95, 96, 98, 99, 107, 121, 147, 167, 169, 170, 174, 175, 176, 178, 183, 184, 190, 191, 192, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 202, 203, 205, 206, 207, 209, 215, 225, 228, 234, 235, 236, 251, 253, 261, 272, 273, 281, 282, 287, 305, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 332
İstirya, 22, 238
İtalya, 15, 227, 234
İzabella, 26
Janos Zapolya, 18
Johann Habodansk, 26
Kahire, 15
Kaiser, 5, 19, 309
Kanije, 34, 37, 38, 85, 86, 101, 115, 119, 121, 129, 130, 135, 138, 147, 148, 151, 153, 155, 156
Kanuni Sultan Süleyman, 2, 16, 18, 21, 23, 26, 30, 44, 45, 51, 58, 62, 64, 68, 70, 89, 95, 98, 305, 314
Kanuni,, 1, 17, 21, 24, 28, 29
kapitülasyon, 9
Karadeniz, 17, 41, 48, 104, 106, 108, 121, 128, 138, 147, 170, 182, 183, 184, 202, 204, 209, 228, 233, 234, 273, 282
Karlofça, 2, 5, 6, 37, 96, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 156, 163, 167, 168, 169, 170, 171, 182, 213, 219, 222, 223, 226, 250, 306
Katolik, 18, 35, 90, 111, 166, 167, 223
Kırım, 7, 85, 87, 88, 92, 93, 99, 101, 102, 109, 128, 138, 162, 169, 170, 174, 178, 179, 181, 182, 185, 199, 200, 201, 202, 228, 234, 248
konsolos, 9, 133, 193, 194, 203, 229, 232, 235, 236, 257, 260, 262, 267, 270, 276, 279

Kosova Meydan 219, 220, 222, 226, 237,
 Muharebesi, 14 240, 241, 242, 243, 244,
 Kudüs, 11, 83, 251, 254, 248, 249, 250, 254, 255,
 298 265, 271, 273, 281, 288,
 Lipova, 26 289, 290, 291, 292, 294,
 Lousse de Savoie,, 18 299, 300, 303, 305,
 Macaristan, 1, 2, 14, 16, Niğbolu Savaşı, 16
 17, 20, 23, 27, 28, 30, 32, Novigrad, 25, 32, 86
 33, 35, 36, 37, 38, 45, 52, Ortaçağ, 2, 19, 106
 63, 85, 90, 91, 92, 97, 98, Osmanlı Devleti, 1, 2, 3, 4,
 100, 102, 105, 108, 109, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15,
 111, 112, 114, 117, 119, 18, 20, 23, 26, 30, 34, 36,
 167, 175, 188, 190, 198, 37, 38, 39, 40, 44, 45, 47,
 222 Martin Luther, 18 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57,
 Martunizzi, 27 62, 63, 64, 69, 70, 74, 76,
 Mısır, 12, 15, 41, 107, 121, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 86,
 128, 138, 147, 186, 209, 87, 88, 89, 90, 95, 96, 98,
 273 105, 106, 107, 108, 109,
 Mohaç, 1, 2, 3, 19, 20, 74, 110, 111, 112, 117, 118,
 98, 295, 305, 308 126, 134, 135, 136, 145,
 Moskof, 5, 110, 167, 309 151, 155, 163, 164, 165,
 Muahede, 28, 83 166, 167, 168, 169, 170,
 Mustafa Paşa, 29, 88, 89, 172, 173, 174, 177, 180,
 90, 91, 92, 93, 94, 101, 181, 182, 183, 187, 188,
 102, 105, 107, 204, *Nâme-i Hümayûn*, 7, 121, 126, 189, 190, 191, 192, 193,
 183, 189, 305, 194, 195, 196, 197, 198,
 nâme-i hümayûnlar, VIII, 200, 201, 203, 204, 205,
 4, 7, 135 206, 207, 208, 219, 222,
 Nemçe, II, 7, 37, 65, 71, 223, 224, 225, 226, 233,
 114, 121, 126, 128, 129, 234, 235, 236, 249, 250,
 137, 138, 146, 147, 151, 251, 253, 262, 263, 264,
 152, 153, 155, 156, 157, 271, 272, 295, 296, 297,
 187, 188, 196, 210, 212, 298, 302, 303, 304, 306,
 Papa, 18, 96, 214

Pavia, 1, 17
Pertev Paşa, 29
Peşte, 24, 37, 130, 135
Petro Varadin, 19
Prag, 25, 28, 81
Protestanlar, 18, 20
Roma, 5, 16, 19, 62, 75,
107, 112, 114, 122, 126,
129, 130, 131, 132, 133,
135, 136, 138, 142, 146,
147, 148, 149, 150, 151,
152, 153, 154, 155, 160,
162, 164, 165, 188, 189,
190, 196, 210, 211, 212,
213, 215, 217, 218, 220,
222, 224, 225, 227, 228,
229, 230, 231, 232, 234,
235, 236, 237, 240, 241,
242, 243, 244, 246, 247,
248, 249, 254, 255, 256,
260, 261, 262, 264, 265,
266, 267, 268, 270, 271,
272, 273, 275, 280, 281,
283, 287, 288, 294, 298,
Rumeli, 14, 31, 96, 103
sadrazam, 29, 32, 33, 90,
92, 93, 101, 126, 145, 170,
175, 176, 185, 196, 199,
221, 254, 271, 274, 281
sefaretnâmeler, 4
Sefer-i Hümâyûn, 29
sınır tahdit raporları, 4
Sigismund, 24, 26, 28
Sigmund Weixelbelger, 26
Sirem, 17, 19, 23, 98, 106,
108
Slovakya, 27, 35, 86
Sokullu Mehmed Paşa, 27,
29, 30, 31, 71
Şarlken, 20, 178
Şehzaâde, 30
Şeyhülislâm, 9, 33, 91,
168, 335
Tata, 24, 32, 34, 49, 54,
60, 63, 139
tercüman, 12, 28, 55, 70,
107, 172, 173, 175, 187,
191, 193, 200, 235, 262
Tisza, 24
Tokaj, 20, 29
Tuna, 17, 19, 24, 33, 35,
49, 54, 78, 93, 100, 105,
106, 109, 110, 113, 114,
116, 119, 124, 139, 141,
145, 156, 157, 164, 171,
172, 179, 180, 181, 185,
186, 200, 203, 204, 205,
207, 211, 212, 222, 228,
233, 234, 237, 240, 241,
242, 244, 250, 251, 252
Türk, IX, 18, 27, 31, 34,
57, 78, 79, 86, 88, 91, 94,
97, 107, 112, 117, 171,
199,
Uyvar,, 35
V. Karl, 1, 17, 22, 25, 44,
45, 46, 47

Venedik, 7, 16, 42, 74, 75,
84, 85, 89, 91, 97, 99, 102,
104, 106, 107, 108, 109,
111, 167, 170, 171, 172,
173, 175, 184, 219
vezir-i azam, 28, 33, 34,
36, 84, 90, 93, 94, 97, 98,
102, 104, 180
Vişegrad, 24, 97
Viyana, 5, 16, 21, 26, 28,
30, 32, 35, 36, 37, 78, 79,
81, 83, 87, 89, 91, 92, 93,
94, 95, 96, 97, 99, 100,
103, 109, 113, 134, 142,
150, 166, 167, 172, 183,
195, 197, 225, 238, 253,
X. Leon, 18
Yanık Kale, 29, 34
Yavuz Sultan Selim, 15
Zirinyi Mikloş, 29
Ziştovi, 3, 207, 208, 288,
295, 296, 299, 302, 304,
306, Zitvatoruk, , 2, 5, 6,
12, 31, 35, 36, 38, 39, 76,
79, 80, 81, 82, 83, 84, 85,
87, 89, 114, 116, 117, 120,
127, 134, 135, 137, 143,
224, 226, 306,

UKDE KİTAPLIĞI YAYINLANAN KİTAPLARIMIZ

1. Anılar ve İbretler / *Cemal NAR* (Mevcudu Yok)
2. Gönül Dostu / *Serdar YAKAR* (Mevcudu Yok)
3. Kurtuluştan Bir Kesit / *Esmâ YAKAR* (Mevcudu Yok)
4. Ruhların Parmakları / *Mehmet ALPEREN* (Mevcudu Yok)
5. Bu Sistemden İslama / *Cemal NAR* (Mevcudu Yok)
6. Sultan Vahdettin ve Mustafa Kemal Paşa Milli Mücadelede / *Mehmet FATİŞOĞLU* (Mevcudu Yok)
7. Sorgulanması Gereken Kavramlar / *Mehmet SERTPOLAT* (M. Yok)
8. Necip Fazıl ve Mücadelesi / *Serdar YAKAR* (Mevcudu Yok)
9. İslamlaşma Bilinci / *Cemal NAR* (Mevcudu Yok)
10. Memleketime Dair / *Serdar YAKAR* (Mevcudu Yok)
11. İslam Sancısı / *Cemal NAR* (Mevcudu Yok)
12. Delil ve Hikmetleriyle İslam Fıkhı / *Ramazan PAK* (M. Yok)
13. Hayatı ve Mücadelesi ile Hafız Ali Efendi / *Yıldırım ALKIŞ – Serdar YAKAR* (Mevcudu Yok)
14. Arş Gölgesi / *Cemal NAR* (Mevcudu Yok)
15. Tasavvufun Anahtarı / *Cemal NAR* (Mevcudu Yok)
16. Kahramanmaraş'ta Bayazıtogulları / *Bekir Sami BAYAZIT* (M. Yok)
17. Güz Yağmurları / *Kadir TANIR* (Mevcudu Yok)
18. Betül'ün Günlüğü / *Elif Betül YAKAR* (Mevcudu Yok)
19. Kurtuluşumuzun Manevi Mimarları / *Mehmet ALPEREN* (M. Yok)
20. Kurtuluşa Dair Üç Eser / *Serdar YAKAR* (Mevcudu Yok)
21. Kıssa-ı Eshab-ı Kehf / *Yaşar ALPARSLAN* (Mevcudu Yok)
22. Bahçeci Hoca / *Ömer KAYA*
23. Kan Kırmızı Geceler / *M. Akif BALTUTAN*
24. Cahit Zarifoğlu / *Nazım ELMAS*
25. Hac Yolunda Gördüklerimiz / *H. Rıdvan BAĞRIÇIK* (M. Yok)
26. Kabe Yolunda / *H. Rıdvan BAĞRIÇIK* (Mevcudu Yok)
27. Yüz Yaşın Sırrı / *Ömer KAYA*
28. Mısır'da Hüküm Süren Çerkez Sultanları / Tercüme: *Kemal GÖRÜCÜ* (Mevcudu Yok)
29. Yerel Yönetimlerde Alternatif Hizmet Sunma Yöntemleri Kahramanmaraş Belediyesi Örneği / *Serdar YAKAR*
30. Mahalli Kelimeler Sözlüğü / *Ömer KAYA – Hacı Abdullah KOZAN*
31. Tarihi, Kültürü ve Sosyal Yapısı İle Kahramanmaraş'ta Ceridoğulları / *Serdar YAKAR – Ömer KAYA*
32. Kalbime Sığırdımadıklarım / *Cuma TAHİROĞLU*
33. Gül Medeniyeti Kurtlar Sofrasında / *Cuma TAHİROĞLU*

34. Fıkıh Usulü / *Ramazan PAK*
35. Gönülümün Sesi / *Cuma TAHİROĞLU*
36. Millî Hassasiyet ve Manevî Mesuliyet / *Cuma TAHİROĞLU*
37. Alimin Önderliği / *Cemal NAR*
38. Münâcaât ve Na'tlar / *Yaşar ALPARSLAN*
39. Tarihte Alcı - Tecirli (Beğdili – İlbeyli – Elbeyli) Türkmenleri Soykimlikleri / *Mehmet ADİL (ALCIOĞLU)*
40. Dulkadir Beyliği Araştırmaları I / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN, Mehmet KARATAŞ, Serdar YAKAR*
41. Heşt Bihişt –Kuruluştan Yükselişe Osmanlı Tarihi- / *İdris-i Bitlisi. Hazırlayan: Mehmet KARATAŞ, Selim KAYA, Yaşar BAŞ*
42. Maraş Yollarında / *Hasan Reşit TANKUT*
43. İstiklâl Savaşında Maraş / *Yaşar ALPARSLAN – Serdar YAKAR*
44. Gül Medeniyeti Çölde Bir Pınardır / *Cuma TAHİROĞLU*
45. Maraş Tarihi ve Coğrafyası / *Besim ATALAY*
46. Dulkadir Beyliği Araştırmaları II / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN, Mehmet KARATAŞ, Serdar YAKAR*
47. Aşiretlerin İskanları / *Bekir Sami BAYAZIT*
48. Bir Hukuk Mücadelesi / *Serdar YAKAR*
49. Maraş Emîrleri / *Editörler: İlyas GÖKHAN / Selim KAYA*
50. Küskün / *Kadir TANIR*
51. Maraş'ta Misyoner Faâliyetleri ve Misyoner Okulları / *Mustafa ÇABUK*
52. Zeytin ve Çevresindeki Ermeni İsyancıları / *A. Latif DİNÇASLAN*
53. Âşık Durdu Mehmet Yoksul (Âşık Mahfuzî) Hayatı ve Şiirleri / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
54. Âşık Mustafa Zülkadiroğlu Hayatı ve Şiirleri / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
55. İlkçağdan Dulkadirîlilere Kadar Maraş / *Yrd. Doç. Dr. İlyas GÖKHAN, Yrd. Doç. Dr. Selim KAYA*
56. Maraş Merkez Ağzı / *Mine KILIÇ*
57. Dulkadir Eyâletinin Kuruluşu ve Gelişmesi / *Dr. İsmail ALTINÖZ*
58. İlâveli Esmârü't-tevârih Maa Zeyl / *Mehmed Şemî Efendi, Hazırlayan: Dr. Mehmet KARATAŞ*
59. Muhammed Kâmil Ağdaş (Bahçeci Hoca) Hayatı ve Şiirleri / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
60. Mevlid / *Mar'aşî Kurâ-zâde Nâdiri / Hazırlayan Gülcan Tanıdır ALICI*

